

ESTUDIS
HISTÒRICS I
DOCUMENTS
DELS

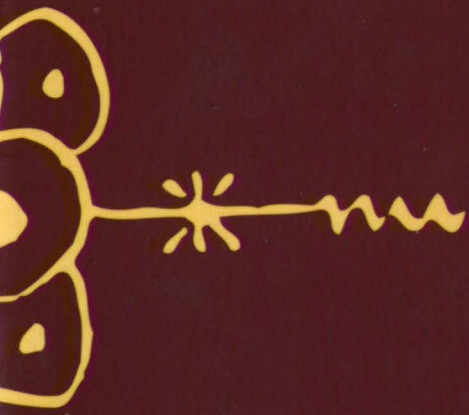
ARXIUS
DE **P**ROTOCOLS

*Sng **

XVIII

COL·LEGI DE NOTARIS DE CATALUNYA

BARCELONA 2000

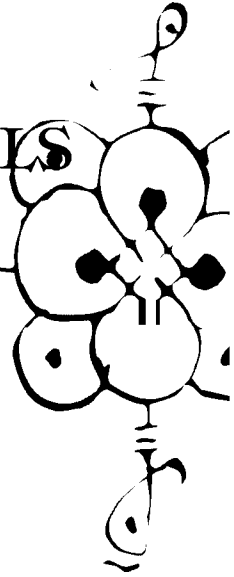

ESTUDIS
HISTÒRICS I
DOCUMENTS
DELS

ARXIUS
DE **L** ROTOCOLS

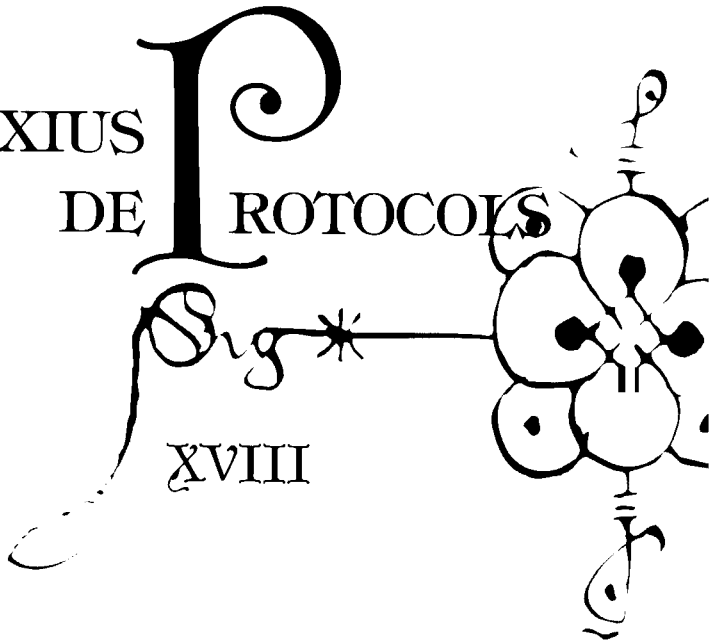
Sig *

XVIII

ESTUDIS
HISTÒRICS I
DOCUMENTS
DELS

ARXIU
DE **L** PROTOCOIS
Sig *
XVIII

COL·LEGI DE NOTARIS DE CATALUNYA

BARCELONA 2000

Publicació patrocinada per la
Fundació Noguera

Director

Lluís Jou i Mirabent

Coordinador

Laureà Pagarolas i Sabaté

Consell

Jordi Figa i López-Palop, Josep M. Font i Rius,
Emili Giralt i Raventós, Àngel Martínez Sarrion,
Josep M. Sans i Travé, Francesc Torrent i Cufí
i Modest Ventura i Benages

Editor

Il·lustre Col·legi de Notaris de Catalunya
c/ Notariat, 4 – 08001 Barcelona

Realització: Agnès Collado

Impressió: Gràfiques Tramacolor, scp

ISSN: 0211-5425

Dipòsit Legal: B-44.447-2001

SUMARI

- 7** Crèdit i llibres a Barcelona, segle XV. Els contractes de venda de rendes (censals morts i violaris) garantits amb vendes simulades de llibres. El llibre, instrument econòmic i objecte de cultura
Josep Hernando i Delgado
- 223** Notaris i pràctica notarial a la Vilanova medieval i moderna. Una aproximació històrica
Núria Jornet i Benito
- 247** Els dominis eclesiàstics al Vallès Oriental als segles XVI-XVIII. Els capbreus de Sant Pere de les Puelles
Jaume Dantí i Riu
- 267** El món del comerç artístic a Catalunya al segle XVII: els contractes entre els pintors Joan Arnau Moret i Josep Vives amb el negociant Pere Miquel Pomar
Immaculada Socias i Batet
- 283** La impremta barcelonesa en el siglo XVII. El caso de Josep Forcada, notario e impresor (1651-1688)
Carlos Pizarro Carrasco
- 313** Els comtes de Darnius (segles XVII-XVIII)
Pere Molas i Ribalta

- 325** L'evolució familiar i comercial d'una companyia coponenca del segle XVIII: Ramon i Agustí Morera i Cia
Assumpta Muset i Pons
- 349** Demografia i societat a les Valls d'Àneu (Pallars Sobirà) al segle XVIII, a partir dels protocols notariais
Carme Maria Marugan i Vallvé
- 373** Capital comercial i primera industrialització. La casa de comerç «Nadal y Ribó» i la industrialització catalana a mitjan segle XIX
Benet Oliva i Ricós
- 419** Notes bibliogràfiques
- 433** «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols». Normes per a la presentació d'originals

CRÈDIT I LLIBRES A BARCELONA, SEGLE XV. ELS CONTRACTES DE VENDA DE RENDES (CENSALS MORTS I VIOLARIS) GARANTITS AMB VENDES SIMULADES DE LLIBRES. EL LLIBRE, INSTRUMENT ECONÒMIC I OBJECTE DE CULTURA

○ JOSEP HERNANDO I DELGADO
UNIVERSITAT DE BARCELONA

Introducció

El contracte de compravenda de rendes o pensions, en fruits o en diners, perpètuus (els censals morts) o vitalícies (els violaris), sobre base real o personal, va ser a la Baixa Edat Mitjana un instrument que tenia sobretot funcions econòmiques. El canvi entre un capital o preu («*pretium*») actual i el dret a una renda o pensió («*merx*»), concebuda a perpetuïtat o durant la vida del concessionari o censatari, o d'aquest i del censalista o comprador, o bé la vida d'altres, va representar, ben cert, una de les manifestacions del sistema creditici baixmedieval. Els protocols notariais i diverses disposicions de l'autoritat pública mostren que, en la segona meitat del segle XIII, la venda de rendes és pràctica regular i creixent entre particulars, és a dir, una institució de dret privat. En la primera meitat del segle XIV es va desenvolupar i es va convertir també en una institució de dret públic, en ús per part dels poders públics, Estat i municipis. En el segle XV es va transformar adaptant-se a qualsevol situació, tant és així que va arribar a ocupar el lloc del crèdit a curt termini, el de la via monetària, en especial del contracte de préstec pròpiament dit o «*mutuum*»: en aquest segle XV, el contracte de venda de rendes perpètuus o vitalícies serà un instrument de crèdit a curt termini o a molt curt termini, de petites quantitats, també per al consum, garantit, encara que no sempre, mitjançant béns immobles o mobles.

El naixement, el desenvolupament i la generalització d'aquest contracte de compravenda de rendes es troben a l'origen d'una molt abundosa producció literària de disputes públiques sobre la seva licitud, que comencen, com ja hem mostrat en altres treballs, a l'Occident llatí a mitjan segle XIII i segueixen durant els segles posteriors,¹ malgrat les decisions pontifícies

1. Cf. J. HERNANDO, «“Quaestio disputata de licitudine contractus emptionis et venditionis censualis cum conditione revenditionis”. Un tratado sobre la licitud del contrato de compraventa de rentas personales y redimibles. Bernat de Puigercós, O.P. (siglo XIV)», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 10 (1989), p. 9-87; J. HERNANDO, «El tractat de Ramon Saera sobre la il·licitud del contracte de venda de violaris amb carta de gràcia (s.

dels segles XV i XVI.² No cal dubtar gens que va ser la generalització d'aquest instrument de crèdit, a la segona meitat del segle XIII, allò que va atreure vers ell l'atenció de juristes i de moralistes en un intent de diferenciar-lo del prohibit i condemnat préstec o «mutuum» a usura.³

Doncs bé, causa sorpresa la persistència d'algunes publicacions en els tòpics sobre aquest contracte. Segons les afirmacions d'alguns, sembla que en els últims quaranta anys no s'ha publicat res sobre aquest instrument de

XIV)», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 7/8 (1988-1989), p. 241-253; J. HERNANDO, «Un tratado sobre la licitud del contrato de compraventa de rentas vitalicias y redimibles («violarius»). "Allegationes iure factae super venditionibus violariorum cum instrumento gratiae". Ramon Saera (siglo XIV)», *Acta Historica et Arcaheologica Mediaevalia*, 11-12 (1990-1991), p. 9-74; J. HERNANDO, «El contracte de venda de rendes perpètuas i vitalícies (censals morts i violaris), personals i redimibles (amb carta de gràcia). El tractat d'autor anònim "Pulchrioris allegationes super contractibus censualium" (segle XIV)», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 11 (1992), p. 137-179. J. HERNANDO, *El "Tractat d'usura" de Francesc Eiximenis*, Barcelona: Balmesiana (Biblioteca Balmes), 1985, p. 73-84.

2. Cf. MARTÍN V, const. *Regimini*, any 1425 (Ed. FRIEDBERG II, *Extravagantes communes*, III, 5, c. 1, col. 1269-1271); NICOLÁS V, const. *Sollicitudo pastoralis*, any 1452 (*Constitutionum provincialium Tarraconensium libri quinque*, lib. III, cap. unicum, Tarragona, 1593, p. 160-164); CALIXTO III, const. *Regimini*, any 1455 (Ed. FRIEDBERG, *Extravagantes communes*, III, 5, c. 2, col. 1271-1272).

3. Si hom té present la generalització de l'ús d'aquest contracte i la seva transformació, poden sorprendre les opinions dels juristes de l'època. Tomàs Mieres diu sobre aquest instrument de crèdit: «*Ego vidi propter censualia et violaria moveri bella, et bandositates, et infinita peccata: quare non credo quod sit bonum talia habere, nisi super corpore universitatis: quia qui habent super singulari, pro certo non habent caritatem inter se: immo semper est inter eos invidia et odium, quare parce nobis Domine Iesu Christe. Sed quod ista censualia et violaria non fuerunt usuraria, vide... Sed bonum est consilium Innocentii [=abstenir-se] [...]*», *Apparatus super Constitutionibus Curiarum Generalium Cathaloniae*, Pars secunda, Barcinonae, 1621, p. 534. Sorprèn també, si tenim present altres opinions anteriors, la seva opinió sobre per què hom en diu «censal mort»: «*Dicuntur mortua, quia numquam moriuntur, quia mortuus iam non moritur [...]* El ideo mirandum est, cur dicantur censualia mortua, quia dicendo mortua, videtur dicere nullum et sopitum [...]. Unde potius deberent dici immortalia. Et dicitur hic, vulgo taliter denominari, quia denominatio censualis mortui est impropria, quia magis proprie deberent dici censualia mortalia, vel immortalia, quia violarium est censuale mortale, seu moriturum; sed censuale mortuum est proprie censuale immortale, licet fuerit eo instrumento gratiae luitivum, vel luibile, et redemptivum: et sic notanter dixit, taliter vulgo denominari, quasi dicta, impropria est talis denominatio, sed saepe alluditur vulgari...», *Ibidem*, p. 313. Vegeu l'opinió de Francesc Eiximenis, de quasi un segle enrere i, potser, més encertada: «*[...] censals morts, qui per tal són dits morts, car lo comprant no ha nengun dret en les coses sobre què compra lo dit censal, sinó solament dret de percebra la quantitat que compra*». J. HERNANDO, *El "Tractat d'usura" de Francesc Eiximenis*, Barcelona: Balmesiana (Biblioteca Balmes), 1985, p. 74.

crèdit.⁴ Aquest és el cas dels articles «censal», és a dir, el censal mort, i «violari» del *Diccionari d'Història de Catalunya*,⁵ l'autor dels quals, no sols ignora l'última producció literària sobre el tema, especialment pel que fa a les qüestions teòriques, sinó que fa unes afirmacions que no s'adiuen als fets històrics, sobretot en quatre qüestions: 1) la quantitat de renda a percebre anualment pel capital o preu rebut, és a dir, el for o, en la nostra terminologia, l'interès; 2) la garantia compromesa pel venedor de la renda i la formulació jurídica de la mateixa; 3) la personalitat dels compradors de les rendes, o censalistes o prestadors o creditors, i també la dels venedors de les mateixes, o censataris o deutors, i 4) l'ús dels dos instruments de crèdit, és a dir, del censal mort i del violari.

Com veurem, durant el segle XV va ser cosa general que el pagament de la renda o pensió fos garantida mitjançant l'obligació d'un bé immoble o moble. És a dir, en el cas que la garantia fos la generalitat dels béns del venedor de la renda, aquest solia presentar fiadors. Tanmateix, la garantia del pagament de la renda solia ser un bé concret: béns immobles (terres, cases), béns mobles (joies, roba, eines, matèries primeres, esclaus, parament de la llar, llibres), productes financers (altres rendes de qualsevol mena). Doncs bé, l'interès per la cultura a la Catalunya del segle XV va fer que ens fixéssim en aquests contractes com a font important sobre el llibre i els seus posseïdors i també el valor econòmic dels mateixos. Els 569 documents sobre les vendes de rendes garantides amb llibres que hem trobat als arxius de Barcelona demostren la importància d'aquests instruments pel que fa a la cultura.⁶ Cal, però, anar amb compte amb aquesta

4. A la Universitat de Barcelona, al Departament d'Història Medieval i Paleografia i Diplomàtica, aquest instrument de crèdit és objecte de diverses tesis doctorals: Jordi Fernàndez i Cuadrench estudia el contracte en la seva primera època, la dels orígens; Daniel Rubio investiga sobretot el segle XIV, el segle del desenvolupament; Glòria Huguet esguarda el segle XV, l'època de la seva generalització i transformació.

5. LL. FERRER ALÓS, s.v. «Censal» i s.v. «Violari», a *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 1992, p. 229 i 1.132. Sobre el censal diu l'autor: «Amb el temps l'interès va canviar. Al segle XIV era del 7,14 per cent; fins al 1750, del 5 per cent; i a partir de 1750, del 3 per cent. La garantia solia ésser la generalitat dels béns del censatari i, poques vegades, un bé concret. Els principals censalistes foren les comunitats religioses i la petita noblesa i els censataris, el petitis pagesos.» Sobre el violari afirma: «Era més aviat un vitalici que no pas un crèdit i fou una eina molt minoritària en comparació amb els censals.»

6. Els barcelonins, com també altres col·lectius humans de les ciutats i viles de la Mediterrània, acudien al notari per tal de protocol·litzar qualsevol acord amb qualsevol altre. És

documentació. Qui comprava una renda, és a dir, qui deixava o prestava un capital a un interès pactat, i rebia com a garantia del pagament de la renda un llibre o diversos llibres, rebia més aviat un bé econòmic, no pas un objecte de cultura. Doncs bé, alguns, en llegir aquests instruments, dedueixen l'interès per la cultura per part dels qui rebien els llibres i, per tant, la importància d'algunes biblioteques formades mitjançant aquests instruments de crèdit. No neguem que això pogués passar alguna vegada, però la lògica i la realitat dels fets ens indiquen que no és aquest el cas.

El treball que segueix és el resultat de l'escorcoll dels instruments continguts als protocols notarials del segle XV dels arxius de Barcelona. Dels milers d'instruments de compravenda de rendes, és a dir, dels milers de censals morts i violaris, presentem aquells que contenen referències a llibres i als professionals dels llibres, pel que fa a la seva confecció o distribució, llibreters i impressors, els quals podien obligar el paper o les lletres en estany per a la impressió. Per tant, el medi és urbà, Barcelona, i els seus protagonistes són els ciutadans i habitants de Barcelona. Aquesta documentació ens permet veure les quantitats prestades, les rendes, el for o interès, el valor de l'objecte que serví de garantia, qui prestava o els censalistes, qui era el deutor o els censataris, etc. Aquestes dades, però, ens permeten veure quina va ser la tendència del for o interès durant tot el segle XV i les seves variacions. El for del censal mort, molt o poc, va variar al llarg del segle. El for del violari va restar gairebé invariable. ¿Quina és la seva incidència econòmica? ¿Podem relacionar la tendència de l'interès durant el segle XV i la tendència de la inflació expressada en la tendència del valor de la moneda? ¿Ens pot donar un diagnòstic de l'estat de l'eco-

per això que els instruments que contenen els protocols notarials són una font per a la història que ningú avui menysprea. En ells, hom troba els individus i les col·lectivitats, les coses i les manifestacions de l'esperit. És impossible fer història (social, econòmica, cultural, material, de la dona, dels marginats, etc.) si hom no té present aquesta font històrica. Quan hom fa ús de la documentació notarial, la pregunta que molt aviat ve és: ¿Quina quantitat d'instruments o documents caldrà tenir presents? No és rar el cas de treballs d'investigació fruit d'una recerca quantitativa ridícula. Aquest és el cas, per exemple, del llibre de Manuel PEÑA DÍAZ, *El laberinto de los libros: Historia cultural de la Barcelona del Quinientos*, Madrid: Ed. Pirámide, 1997. Manuel Peña, per als anys 1473-1500, fa ús d'una trentena de documents, de manera exclusiva inventaris *post mortem*. Aquesta minsa documentació li permet fer història quantitativa: quants lectors, quins percentatges de lectors i de llibres. Doncs bé, la documentació notarial sobre el llibre, manuscrit o imprès, d'aquests anys passa del miler i els instruments de compravenda de rendes amb garantia de llibres que hem trobat per als anys 1473-1500 són 258. Abans, doncs, de sumar, restar, multiplicar, dividir i treure els tants per cent, cal llegir.

nomia, almenys la reflectida per la documentació, de la societat barcelonina, aquesta relació de la tendència de l'interès i la tendència de la inflació? Veurem en la segona part el que va ser l'objectiu primer de la recerca: els llibres. ¿Quins llibres? ¿Quins possibles lectors? ¿Quin és l'estat de la cultura dels barcelonins del segle XV? ¿Quin és el canvi observat en relació amb el segle XIV?⁷

Segueix un apèndix documental amb la totalitat dels instruments, els quals són regestats. Creiem que és útil disposar d'aquesta sèrie documental. Endemés, això ens evitarà posar un aparat de notes excessiu i poc útil des del punt de vista de la seva consulta. És a dir, les referències a la documentació, les farem sempre amb un número que remetrà a un instrument notarial regestat a l'apèndix documental.

Els contractes de compravenda de rendes o pensions garantits amb llibres

Com hem dit més amunt, persisteix el tòpic en la bibliografia que hom va fer ús més sovint dels censals morts que no pas dels violaris. ¿Per què? ¿Per què el for o interès dels censals morts era més baix que no pas el dels violaris? ¿És que la tria del tipus de contracte depenia de la voluntat del censatari o deutor? En igualtat de condicions entre ambdós contractes, ¿no és més lògic que fos el censalista qui decidís que s'havia de triar el tipus de contracte amb l'interès més alt? Tanmateix, en el cas que hom demanés grans quantitats, ¿no podria ser que el contracte amb interès menor, més fàcil de pagar i més fàcil de cobrar, és a dir, el censal mort, fos el triat? ¿És que les condicions de rescat o redempció eren diferents en ambdós contractes? ¿És que les condicions jurídiques (drets, obligacions, penes, etc.) eren diferents en un i altre contracte? Com veurem tot seguit, el violari no fou pas, a Barcelona durant el segle XV, una eina gaire minoritària en comparació amb els censals morts. Més aviat passà a l'inrevés.

Els censals morts

Dins el quadre que segueix consten tots els censals, garantits amb llibres, que hem trobat en el buidatge fet de tots els protocols notariais del

7. Vegeu J. HERNANDO, *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XIV*, Barcelona: Fundació Noguera, 1995 (Textos i Documents; 30 i 31).

segle XV de Barcelona. A la primera columna, designada amb la paraula *contracte*, consta la data de contractació. Dins la columna designada amb el mot *redempció*, fem constar la data del retorn del capital per llució o quitació. A la columna designada amb *pensió*, fem constar la quantitat de la renda venuda, és a dir, la quantitat que s'obligava a pagar anualment el censatari o deutor. Dins la columna designada amb la paraula *preu*, ja que el contracte té la forma jurídica d'una compravenda, hom pot veure la quantitat cedida pel censalista. Amb la paraula *for*, designem la ràtio entre el preu i la renda o pensió venuda tal com apareix a la documentació i sols quan hi apareix. A la següent columna, designada amb %, fem constar l'interès real segons l'aritmètica moderna. A la columna *preu llibres*, fem constar el valor dels llibres obligats, o dels llibres amb altres béns obligats, perquè, com veurem, la forma jurídica d'aquesta obligació va ser, sobretot, la d'un contracte de compravenda simulada. Per fi, la darrera columna, designada amb l'abreviatura *doc*, remet als instruments registats de l'apèndix documental.

CONTRACTE	REDEMPCIÓ	PENSIÓ	PREU	FOR	%	PREU LLIBRES	DOC
30/04/1408	01/07/1412	200 s	2800 s		7,14		2
30/10/1416	05/06/1420	[no hi consta]					10
29/10/1418	31/01/1419	40 s.	440 s	11000 x 1000	9,09	480 s.	6
31/10/1419	18/09/1420	18 s. 5 dr.	258 s.		6,97	258 s.	8
20/10/1420	07/05/1422	110 s.	1320 s.	12000 x 1000	8,33	1320 s.	12
21/03/1422		55 s.	660 s.	12000 x 1000	8,33	660 s.	13
18/01/1424	31/12/1432	228 s	2750 s.		8,24		38
17/11/1424	12/01/1426	200 s.	2800 s.	14000 x 1000	7,14	3000 s.	14
09/10/1425	27/11/1426	179 s. 2 dr.	2500 s		7,16	2500 s.	16
08/02/1426	24/03/1427	31 s. 5 dr.	440 s.	14000 x 1000	7,14	440 s.	18
11/04/1426	01/07/1428	83 s 3 dr.	1000 s.		8,32		29
15/04/1427	01/11/1428	785 s. 8 dr.	11000 s.	14000 x 1000	7,14	11000 s.	21
28/04/1427	01/12/1428	428 s. 5 dr.	6000 s.	14000 x 1000	7,14	6000 s	22
09/06/1429	23/06/1431	68 s. 9 dr.	1100 s.	16000 x 1000	6,25	1200 s.	32
25/05/1431		68 s. 9 dr.	1100 s.	16000 x 1000	6,25	1100 s.	35
29/12/1432		100 s.	1500 s.		6,66	1500 s	37
03/06/1433		33 s. 6 dr.	470 s.	14000 x 1000	7,14		40
29/07/1434	28/09/1451	35 s. 6 dr.	497 s.		7,14	520 s.	42
23/08/1435	14/02/1436	130 s.	1820 s.		7,14		45
26/04/1436		45 s.	720 s.		6,25		46
27/02/1437		10 s.	140 s.	14000 x 1000	7,14	165 s.	47
10/06/1437		78 s 7 dr. 1 ob.	1100 s.		7,14	1136 s.7 dr.	48
30/03/1440		27 s. 6 dr.	550 s.		5,00	550 s.	55
26/05/1441	24/03/1444	222 s. 6 dr.	4000 s.	18000 x 1000	5,56	4600 s.	56
12/09/1443	25/10/1445	165 s. 7 dr.	3653 s. 4 dr.		4,53		60
08/01/1444	27/05/1444	100 s.	1500 s	15000 x 1000	6,67	1800 s.	61
24/03/1444	10/06/1450	107 s. 9 dr.	1940 s.	18000 x 1000	5,55	2400 s.	63
24/03/1444	10/06/1450	14 s. 5 dr.	260 s.	18000 x 1000	5,54		63

CONTRACTE	REDEMPCIÓ	PENSIÓ	PREU	FOR	%	PREU LLIBRES	DOC
24/11/1444		60 s.	560 s.		10,71	1100 s.	64
24/11/1444		96 s. 3 dr.	1540 s.		6,25	1980 s.	64
01/07/1447	21/11/1447	43 s. 9 dr.	700 s.		6,25		73
31/10/1447		142 s. 10 dr. 1 ob.	2000 s.	14000 x 1000	7,14	2078 s.	72
30/04/1448	12/08/1448	450 s.	9000 s.		5,00	6000 s.	76
07/09/1450	14/08/1451	51 s. 4 dr.	770 s.	15000 x 1000	6,66	832 s.	84
07/10/1450	30/09/1451	22 s. 2 dr.	400 s.		5,54		90
09/06/1451		55 s.	1100 s.		5,00	1400 s.	86
01/10/1451	11/12/1455	46 s. 8 dr.	700 s.	15000 x 1000	6,63	793 s.	91
13/12/1451	13/11/1453	100 s.	2000 s.	14000 x 1000	5,00	2200 s.	95
08/02/1452	14/08/1455	28 s. 6 dr.	400 s.		7,12	440 s.	98
24/04/1453		21 s. 6 dr.	301 s.		7,14	362 s. 6 dr.	108
19/05/1453		671 s. 1 dr.	11000 s.		6,10	12000 s.	110
05/06/1453		20 s.	300 s.		6,67	320 s.	111
11/08/1453		166 s.	2500 s.	15000 x 1000	6,64	2800 s.	113
23/02/1454	18/04/1474	53 s. 4 dr.	800 s.		6,66	860 s.	335
01/10/1454	23/02/1456	129 s.	1580 s.		8,16		142
22/05/1455		80 s.	1600 s.		5,00	1660 s.	131
27/10/1455	23/08/1458	24 s.	330 s.		7,27	400 s.	138
03/02/1456	14/06/1460	611 s.	11000 s.		5,55		192
13/02/1456		25 s.	400 s.	16000 x 1000	6,25	440 s.	141
18/08/1456	12/07/1459	387 s.	6200 s. 6 dr.	16000 x 1000	6,24	6800	150
05/01/1457		111s. 1 dr.	2000 s.		5,55		168
16/05/1457	23/01/1460	93 s. 4 dr.	1400 s.		6,66	1600 s.	162
01/09/1457		100 s.	1600 s.	16000 x 1000	6,25	1800 s.	167
27/09/1457		111s. 1 dr.	1300 s.		8,54	1300	168
28/01/1458		35 s. 6 dr.	500 s. 6 dr.		7,09	540 s.	173
05/01/1459		80 s.	1440 s.	18000 x 1000	5,56	1600 s.	186
02/05/1460	11/03/1469	20 s.	300 s.		6,67		280
22/07/1460		222 s. 2 dr. 1 ob.	4000 s.	18000 x 1000	5,55	4700 s.	193
04/10/1460		35 s. 4 dr.	500 s.		7,06	540 s.	196
12/10/1460		133 s. 4 dr.	2000 s.	15000 x 1000	6,66	2240 s.	197
27/10/1460	29/07/1462	20 s.	280 s.		7,14	300 s.	198
18/02/1461		15 s.	210 s.		7,14	240 s.	200
09/03/1461		35 s.	500 s.		7,00	560 s.	201
04/04/1461		33 s.	660 s.	20000 x 1000	5,00		202
27/04/1461		50 s.	700 s.		7,14	800 s.	203
15/05/1461	13/05/1463	50 s.	1000 s.		5,00	1200 s.	204
13/10/1461		55 s.	880 s.		6,25	880 s.	213
11/12/1461		24 s.	340 s.		7,05	370 s.	217
17/12/1461	12/04/1462	15 s 9 dr.	220 s.		7,15	600 s.	218
17/04/1462	13/02/1469	55 s.	1100 s.		5,00	1200 s.	224
05/05/1462		64 s.	1280 s.		5,00	1280 s.	225
21/07/1462		27 s. 6 dr.	384 s.		7,16	420 s.	226
02/04/1463		71 s. 5 dr.	1000 s.		7,14	1100 s.	234
27/07/1465		73 s.	1000 s.		7,30		244
12/11/1465	27/11/1467	66 s.	720 s.		9,16		262
05/02/1466		37 s. 1 dr.	540 s. 1 dr.		6,86	580 s.	248
15/03/1466	10/10/1467	15 s.	210 s.	14.000 x 1000	7,14	230 s.	249
29/03/1466	06/11/1466	20 s.	224 s.		8,93	300 s.	250
30/01/1468	05/05/1470	66 s 8 dr.	1000 s.		6,66	1300 s.	265
29/02/1468		90 s.	1800 s.		5,00	1980 s.	266
02/03/1468		43 s.	860 s.	20000 x 1000	5,00	946 s.	267
07/03/1468		140 s.	2800 s.		5,00	3800 s.	268

CONTRACTE	REDEMPCIÓ	PENSIÓ	PREU	FOR	%	PREU LLIBRES	Doc
06/07/1468	13/03/1469	35 s.	420 s.	12000 x 1000	8,33	480 s.	271
03/12/1468	20/01/1471	11 s. 5 drs.	160 s.		7,13	220 s.	275
09/12/1468		15 s.	210 s.		7,14	210 s.	276
28/01/1469		71 s.	1000 s.		7,10	1100 s.	277
19/05/1469		37 s.	600 s.		6,16	700 s.	282
09/10/1469	04/02/1472	30 s.	420 s.		7,14	480 s.	288
16/11/1470		166 s. 8 dr.	3000 s.	18000 x 1000	5,55	4000 s.	296
19/01/1471		40 s.	520 s.		7,69	600 s.	299
18/03/1471	09/12/1471	30 s.	420 s.	14000 x 1000	7,14	480 s.	301
18/02/1473		920 s.	2520 s.	12000 x 1000	8,33	2600 s.	311
08/03/1473	12/12/1477	110 s.	1320 s.		8,33	1540 s.	312
23/03/1473		22 s. 6 dr.	360 s.		6,25	480 s.	314
09/04/1473		19 s. 3 dr.	270 s.		7,12	300 s.	316
23/06/1473		50 s.	600 s.	12000 x 1000	8,33	800 s.	322
17/09/1473		31 s. 10 dr.	445 s.		7,15	445 s.	324
04/11/1473		43 s.	860 s.		5,00	940 s.	325
11/12/1473		40 s.	600 s.		6,67	680 s.	326
13/04/1474		40 s.	600 s.		6,67	700 s.	333
15/04/1474	29/10/1474	20 s.	280 s.		7,14	360 s.	334
20/07/1474	04/01/1497	60 s.	1200 s.		5,00		546
29/07/1474		18 s. 5 dr.	220 s.	12000 x 1000	8,30	280 s.	342
27/10/1474		29 s. 6 dr.	420 s.		7,02	30 s.	349
27/10/1474		16 s.	240 s.	16000 x 1000	6,66	280 s.	350
04/11/1474		40 s.	860 s.	20000 x 1000	4,65	946 s.	351
18/02/1475		36 s. 5 dr.	500 s.		7,28	600 s.	356
18/07/1475		23 s.	280 s.		8,21	320 s.	364
13/09/1475		42 s.	840 s.	20000 x 1000	5,00	940 s.	366
23/11/1475	02/03/1478	22 s. 6 dr.	360 s.		6,25	500 s.	369
20/10/1477	20/11/1480	50 s.	800 s.	16000 x 1000	6,25	900 s.	379
19/01/1478		48 s. 7 dr.	680 s.		7,14	720 s.	383
20/02/1478	09/11/1478	20 s.	240 s.	12000 x 1000	8,33	280 s.	387
22/05/1478	13/03/1480	100 s.	1000 s.	10000 x 1000	10,00	1200 s.	395
03/02/1479	11/05/1479	28 s.	280 s.		10,00	340 s.	408
16/05/1479	26/08/1479	12 s.	120 s.		10,00	140 s.	412
22/05/1479		100 s. 4 dr.	1000 s.	12000 x 1000	10,03	1200 s.	413
03/07/1479	17/08/1480	30 s.	420 s.		7,14	460 s.	414
02/08/1479		80 s.	1600 s.		5,00	1840 s.	415
02/10/1479	09/10/1480	100 s.	1400 s.		7,14	1600 s.	418
21/01/1480		80 s.	1200 s.	15000 x 1000	6,67	1400 s.	423
09/06/1480	09/01/1484	90 s.	900 s.	10000 x 1000	10,00	1080 s.	433
10/06/1480	02/10/1483	143 s. 4 dr.	1720 s.	12000 x 1000	8,33	2100 s.	434
07/03/1481		33 s. 4 dr.	500 s.	15000 x 1000	6,64	700 s.	440
28/06/1482	13/02/1484	31s. 3 dr.	500 s.		6,25		460
31/05/1483		80 s.	1500 s.		5,33		454
21/02/1484		40 s.	800 s.		5,00	940 s.	461
21/03/1487		55 s. 8 dr.	1000 s.		5,54	1055 s.	495
14/12/1489	09/10/1492	40 s.	480 s.		8,33	540 s.	510
14/10/1490		20 s.	240 s.	12000 x 1000	8,33	260 s.	516
03/04/1493		20 s.	240 s.	12000 x 1000	8,33	260 s.	529
26/09/1497		250 s.	5000 s.	20000 x 1000	5,00	5400 s.	549
05/06/1498		12 s.	200 s.	16000 x 1000	6,00	240 s.	551
26/09/1499		30 s.	360 s.		8,33	400 s.	562

La durada del contracte i la carta de gràcia

El que va donar originalitat i màxima flexibilitat al contracte de compravenda de rendes perpètuas, els censals morts, o vitalícies, els violaris, va ser la clàusula de carta de gràcia, o pacte *de retro* o *de retrovenda*, fins al punt que per al jurista Ramon Saera, en la seva disputa amb el dominic Bernat de Puigercós, a mitjan segle XIV, aquesta clàusula, sobretot, constituïa la màxima sospita que hom es trobava davant un contracte «*in fraudem usurarum*», és a dir, usurari, que feia que no es distingís gens del «*mutuum*» o préstec amb usura.⁸ Però si el contracte tenia, durant el segle XIV, una vigència temporal mínima que impedia l'execució de la clàusula de carta de gràcia abans del temps pactat, cosa que permetia un guany «raonable» al censalista, durant el segle XV aquesta limitació desaparegué. No és gens estrany, doncs, que el contracte de compravenda de rendes perdés el seu caràcter de perpetuïtat, en el cas dels censals morts, i de vitalicis en el cas dels violaris. És a dir, el contracte de compravenda de rendes passà a ocupar el lloc que havia tingut el préstec o «*mutuum*» i es va adaptar a qualsevol situació, per a qualsevol necessitat, per a qualsevol període de temps i en pogue fer ús qualsevol persona.

Al quadre anterior consten les dates d'execució de la clàusula de carta de gràcia i, per tant, la redempció, llluïció o quitació del preu o capital i, com a conseqüència, la cancel·lació del contracte. Aquestes redempcions es poden seguir als protocols notarials a través de diverses modalitats. Una és un instrument notarial en què el censalista o comprador reconeix haver rebut del censatari o venedor el preu pagat per una renda, sigui de censal mort o violari, en una data determinada. Tot seguit, pot constar un altre instrument pel qual el venedor o censatari reconeix rebre del comprador o censalista el bé o béns venuts, obligats o empenyorats com a garantia del pagament de les rendes. Algunes vegades, tan sols va ser copiat al manual el rebut de l'objecte obligat.⁹ Molt sovint, però, en nota marginal, sobre el

8. Vegeu, sobretot, J. HERNANDO, «*Quaestio disputata...*», cit. n. 1, i J. HERNANDO, «*Un tratado sobre la licitud...*», cit. a la mateixa nota. La presència d'aquesta clàusula és, no cal dubtar-ho, el que fa que, en aquest segle XV, el jurista Tomàs Mieres escrigui: «*Sed quod dixit, in Cathalonia, idcirco dixit quia in Cathalonia magis frequentantur et forte ibi habuerunt initium huiusmodi contractus censualium et violariorum*», *Apparatus super Constitutionibus Curiarum Generalium Cathaloniae*, Pars secunda, Barcinonae, 1621, p. 313.

9. Vegeu a l'Apèndix documental els docs. 7, 10, 11, 29, 30, 34, 38, 39, 48, 54, 59, 73, 76, 82, 83, 89, 90, 93, 99, 124, 133, 136, 142, 145, 153, 165, 169, 177, 178, 179, 180, 182,

contracte de constitució i venda de les rendes, el notari feia constar la redempció del preu i la cancel·lació o definició del contracte «*de voluntate partium*» o per voluntat del comprador, la seva data i davant testimonis.¹⁰ Doncs bé, el temps de vigència dels contractes de venda dels censals morts va ser, de menys a més, el que segueix:

ANYS	MESOS	DIES	ANYS	MESOS	DIES
0	3	0	2	0	0
0	3	7	2	0	13
0	3	8	2	0	14
0	3	10	2	0	15
0	3	12	2	1	17
0	4	19	2	2	9
0	4	20	2	2	19
0	5	0	2	3	0
0	5	7	2	4	0
0	6	0	2	6	0
0	6	13	2	8	0
0	6	14	2	10	0
0	7	8	2	10	0
0	8	11	2	11	0
0	8	20	3	1	0
0	10	18	3	3	22
0	11	7	3	6	0
0	11	23	3	7	0
1	0	7	4	2	10
1	1	14	4	3	0
1	1	18	4	4	10
1	2	0	4	9	0
1	4	7	5	7	7
1	6	15	6	2	15
1	6	25	6	2	15
1	7	3	6	10	0
1	7	15	8	11	12
1	9	21	9	0	0
1	10	0	17	2	0
1	11	0	20	2	0
1	26	0	22	4	14

183, 184, 191, 195, 222, 223, 227, 244, 247, 251, 259, 262, 263, 269, 278, 281, 290, 291, 292, 306, 309, 313, 315, 327, 328, 335, 340, 344, 347, 348, 361, 362, 365, 371, 374, 376, 381, 382, 384, 386, 391, 394, 397, 400, 401, 405, 409, 411, 417, 420, 424, 427, 435, 436, 437, 443, 445, 451, 460, 474, 479, 483, 485, 492, 504, 512, 517, 521, 525, 526, 530, 539, 541, 546 i 553.

10. Vegem-ne alguns exemples. La nota marginal del contracte signat el dia 8 de març de 1415 diu: «*Die lune, nona mensis martii, anno a nativitate Domini M° CCCC° XVI°*, sequens instrumentum venditionis violarii fuit cancellatum de voluntate partium, eo quia dic-

Per tant, la durada dels contracte de venda de rendes perpètuës, els censals morts, a causa de l'execució de la carta de gràcia, va d'un període mínim de tres mesos a un temps màxim de 22 anys, 4 mesos i 14 dies, passant per períodes de menys d'un any, d'un any i més, de dos anys i més, de més de tres anys, de més de quatre anys, de més de cinc anys, de més de sis anys, de més de vuit anys, de nou anys, de més de 17 anys i de més de 20 anys. Hem de dir que no hem observat cap relació entre la quantitat del preu i temps o entre contractant i temps.¹¹

Els preus o capitals i les rendes o pensions dels censals morts

¿Per què s'endeutava la gent? ¿Qui s'endeutava? ¿Quin era el for o interès? ¿En quines quantitats s'endeutava? Deixem de moment el perquè, el llistat dels censataris i el for, que analitzarem més endavant tenint presents tant els censals morts com els violaris, i vegem en conjunt les quantitats prestades en els contractes de venda de censals morts i la professió del censatari o venedor i del censalista o comprador. Per tal de simplificar la confecció de la taula, hem reduït les lliures a sous.

tus Berengarius Almanni [el comprador] dixit se fore satisfactum in pretio ipsius violarii et in pensione eiusdem, presentibus discretis Petro de Colle, alias Luppeti, et Iacobo Sala, notariis, civibus Barchinone. Die lune [...] sequens instrumentum venditionis dictorum librorum et rauparum fuit cancellatum de partium voluntate, eo quia prenominati venditores dixerunt se recuperasse dicta pignera, presentibus testibus discretis Petro de Colle, alias Lupeti, et Iacobo Sala, notariis, civibus Barchinone» (doc. 3). La nota de redempció del censal mort signat el dia 29 d'octubre de 1418 diu: «*Die martis, XXXI° et ultima die mensis ianuarii, anno a nativitate Domini millesimo CCCC^o decimo nono, fuit cancellatum et annullatum sequens venditionis instrumentum de voluntate infrascriptarum partium, eo quia dicum censuale fuit redemptum per dictum Philippum Sabaterii dicto venerabili Francisco de Conomines et pretium unacum prorata eiusdem censualis debita restitutum et solutum eidem Francisco de Conomines, prout de predictis constat»* (doc. 6). Hom pot llegir en nota marginal del contracte signat el dia 18 d'agost de 1456: «*Die iovis, XII iulii, anno a nativitate Domini M^o CCCC^o LVIII°, fuit cancellatum subscriptum instrumentum, eo quia fuit redemptum et inde firmata diffinitio in posse Anthonii Vinyes, notarii subscripti»* (doc. 150). O bé, la nota marginal de cancel·lació de la venda feta el dia 15 de maig de 1461, diu: «*Die veneris, XIII mensis madii, anno a nativitate Domini M^o CCCC^o LXIII, fuit huiusmodi instrumentum cancellatum de voluntate dicti venerabilis Francisci Ferrarii, mercatoris, eo quia fuit sibi luitum, quitatum ex venditione certorum librorum venditorum pro securitate dicti censualis, presentibus [...] de quibus fuit firmatum instrumentum apoche et difinitionem una partis alteri et ad invicem»* (doc. 204).

11. Vegeu, per exemple, a l'Apèndix documental, els docs. 42, 280, 335 i 546.

PREU O CAPITAL		RENDA O PENSÍO			VENEDOR	COMPRADOR	DOC
SOUS	DINERS	SOUS	DINERS	ÒBOLS			
120		12	0	0	jurista	vídua de noble	412
140		10	0	0	jurista	jurista	47
160		11	5	0	jurista	dona de jurista	275
200		12	0	0	escrivent	eclesiàstic	551
200		18	5	0	notari	dona de noble	342
210		15	0	0	eclesiàstic	vídua de jurista	200
210		15	0	0	barber	jurista	249
210		15	0	0	noble	mercader	276
220		15	9	0	llibreter	noble jurista	218
224		20	0	0	eclesiàstic	vídua de mercader	250
240		16	0	0	mercader	ciudadà	350
240		20	0	0	metge	jurista	387
240		20	0	0	jurista	ciudadà	516
240		20	0	0	vídua jurista	notari	529
258		18	5	0	vídua de notari	porter	8
260		14	5	0	noble	vídua d'escrivent	63
270		19	3	0	mercader	funcionari	316
280		20	0	0	candeler	eclesiàstic	334
280		22	0	0	eclesiàstic	jurista	198
280		23	0	0	ciudadà	jurista	364
280		28	0	0	mercader	vídua de noble	408
300		20	0	0	ciudadà	apotecari	111
300		20	0	0	jurista	ciudadà	280
301		21	6	0	mercader	apotecari	108
330		24	0	0	eclesiàstic	jurista	138
340		24	0	0	corredor	vídua de jurista	217
360		22	6	0	funcionari	funcionari	314
360		22	6	0	mercader	vídua d'argenter	369
360		30	0	0	eclesiàstic	dona de funcionari	562
384		27	6	0	notari	mercader	226
400		22	2	0	mercader	ciudadà	90
400		25	0	0	trepador	jurista	141
400		28	6	0	eclesiàstic	notari	98
420		29	6	0	jurista	mercader	349
420		30	0	0	eclesiàstic	peixater	288
420		30	0	0	apotecari	jurista	301
420		30	0	0	llibreter	argenter	414
420		35	0	0	ciudadà	mercader	271
440		31	5	0	perpunter	vídua de mercader	18
440		40	0	0	coraler	ciudadà	6
445		31	10	0	noble	noble jurista	324
470		33	6	0	jurista	dona exesclava	40
480		40	0	0	apotecari	apotecari	510
497		35	6	0	mercader	dona de notari	42
500		31	3	0	noble	escrivà del rei	460
500		33	4	0	corredor	notari	440
500		35	0	0	apotecari	eclesiàstic	201
500		35	4	0	apotecari	apotecari	196
500		36	5	0	mercader	jurista	356
500	6	35	6	0	ciudadà	jurista	173
520		40	0	0	funcionari	vídua de ciudadà	299
540	1	37	1	0	eclesiàstic	jurista	248
550		27	6	0	eclesiàstic	jurista	55

PREU O CAPITAL		RENDA O PENSIÓ			VENEDOR	COMPRADOR	DOC
SOUS	DINERS	SOUS	DINERS	ÒBOLS			
560		60	0	0	jurista	jurista	64
600		37	0	0	ciudadà	funcionari	282
600		40	0	0	eclesiàstic	funcionari	326
600		40	0	0	estudiant	jurista	333
600		50	0	0	llibreter	sastre	322
660		33	0	0	ciudadà	notari	202
660		55	0	0	eclesiàstic	jurista	13
680		48	7	0	eclesiàstic	jurista	383
700		43	9	0	jurista	notari	73
700		46	8	0	eclesiàstic	noble	91
700		50	0	0	fiscal del rei	noble jurista	203
720		45	0	0	vídua notari	eclesiàstic	46
720		66	0	0	jurista	escultor	262
770		51	4	0	eclesiàstic	eclesiàstic	84
800		40	0	0	assaonador	noble	461
800		50	0	0	jurista	vídua de mercader	379
800		53	4	0	notari	secretari del rei	335
840		42	0	0	metge	metge	366
860		0	40	0	apotecari	apotecari	351
860		43	0	0	metge	apotecari	267
860		43	0	0	apotecari	apotecari	325
880		55	0	0	eclesiàstic	argenter	213
900		90	0	0	eclesiàstic	ciudadà	433
1000		50	0	0	mercader	mercader	204
1000		55	8	0	noble	ciudadà	495
1000		66	8	0	jurista	mercader	265
1000		71	0	0	eclesiàstic	fills de jurista	277
1000		71	5	0	corredor	vídua de mercader	234
1000		73	0	0	jurista	mercader	244
1000		83	3	0	escrivent	notari	29
1000		100	0	0	llibreter	notari	395
1000		100	4	0	llibreter	notari	413
1100		55	0	0	mercader	escrivent	86
1100		55	0	0	noble	mercader	224
1100		68	9	0	noble	notari	32
1100		68	9	0	noble	mercader	35
1100		78	7	1	eclesiàstic	vídua de ciudadà	48
1200		60	0	0	apotecari	apotecari	546
1200		80	0	0	notari	mercader	423
1280		64	0	0	ciudadà	mercader	225
1300		111	1	0	ciudadà	mercer	168
1320		110	0	0	ciudadà	eclesiàstic	12
1320		110	0	0	ciudadà	vídua de jurista	312
1400		93	4	0	jurista	vídua de cavaller	162
1400		100	0	0	corredor	noble	418
1440		80	0	0	noble	noble	186
1500		80	0	0	eclesiàstic	notari	454
1500		100	0	0	escrivent	eclesiàstic	37
1500		100	0	0	metge	ciudadà	61
1540		96	3	0	jurista	jurista	64
1580		129	0	0	eclesiàstic	filla de jurista	142
1600		80	0	0	mercader	dona de mercader	131
1600		80	0	0	dona de jurista	fill de mercader	415

PREU O CAPITAL		RENDA O PENSIÓ			VENEDOR	COMPRADOR	DOC
SOUS	DINERS	SOUS	DINERS	ÒBOLS			
1600		100	0	0	eclesiàstic	jurista	167
1720		143	4	0	mercader	noble	434
1800		90	0	0	metge	apotecari	266
1820		130	0	0	mercader	ciudadà	45
1940		107	9	0	noble	vídua d'escrivent	63
2000		100	0	0	eclesiàstic	eclesiàstic	95
2000		111	1	0	eclesiàstic	ciudadà	168
2000		133	4	0	noble	noble jurista	197
2000		142	10	1	eclesiàstic	dona de ciudadà	72
2500		166	0	0	eclesiàstic	jurista	113
2500		179	2	0	eclesiàstic	dona de mercader	16
2520		920	0	0	eclesiàstic	ciudadà	311
2750		228	0	0	ciudadà	candeler de cera	38
2800		140	0	0	eclesiàstic	eclesiàstic	268
2800		200	0	0	ciudadà	jurista	2
2800		200	0	0	corredor	jurista	14
3000		166	8	0	mercader	notari	296
3653	4	165	7	0	baster	vídua de formenter	60
4000		222	2	1	noble	jurista	193
4000		222	6	0	noble	ciudadà	56
5000		250	0	0	paraire	vídua de mercader	549
6000		428	5	0	eclesiàstic	dona de noble	22
6200	6	387	0	0	noble	ciudadà	150
9000		450	0	0	metge	eclesiàstic	76
11000		611	0	0	noble	noble	192
11000		671	1	0	batlle de Catal.	vídua d'escrivent	110
11000		785	8	0	eclesiàstic	eclesiàstic	21

Per tant, les quantitats cedides pels censalistes o compradors o, potser, demanades i obtingudes pels censataris en contractes de venda dels censals morts va de 6 lliures, quantitat mínima, fins a 550 lliures, quantitat màxima, passant per gairebé totes les quantitats que es troben entre ambdós extrems. I, com veurem de manera més àmplia més endavant, els censalistes no eren, malgrat les generalitzacions d'alguns, principalment les comunitats religioses i la petita noblesa, i els censataris, els petits pagesos, tot oblidant la realitat urbana, per exemple, de Barcelona.

Els violaris

Els protocols notariais de Barcelona del segle XV demostren que els barcelonins van fer ús de manera massiva del contracte de compravenda de rendes i sobretot dels violaris. Hom podrà veure que els barcelonins demanaven fins i tot quantitats molt petites i per un període de temps molt curt. Cal, doncs, dir que la necessitat de numerari per a petites i urgents

mancances, per a pagaments immediats per causa de negocis o altres motius, va estar present a la societat barcelonina del segle XV. I hom va fer ús sobretot dels violaris molt més sovint que no pas dels censals. ¿Per què? La diferència entre el contracte de venda dels censals morts i el contracte de venda dels violaris no es troba en la duració real i possible, ni en les clàusules penals, ni en l'exigència d'assegurar el pagament de les rendes mitjançant la presentació de fiadors, mitjançant l'obligació o empenyorament d'un bé immoble o moble, mitjançant, com veurem, la venda simulada d'un bé moble. L'única diferència remarcable es troba en el for o interès a pagar. ¿Per què, doncs, hom preferí el violari? Qualsevol creditor en circumstàncies iguals triarà, entre dos contractes formalment i jurídica iguals, aquell que proporciona uns guanys més alts.

Tal com hem fet amb els censals, segueix tot seguit el llistat dels violaris, amb obligació o garantia de llibres o de béns afins, trobats en la recerca feta en tots els protocols del segle XV dels diversos arxius de Barcelona. A la primera columna, on es troba la paraula *contracte*, consta la data de contractació. A la columna designada amb el mot *redempció*, fem constar la data del retorn del capital per lluïció o quitació. A la columna designada amb *pensió*, hom pot veure la quantitat de la renda venuda, és a dir, la quantitat que s'obligava a pagar anualment el censatari o deutor. A la columna designada amb la paraula *preu*, ja que el contracte té la forma jurídica d'una compravenda, hom pot veure la quantitat cedida pel censalista. Amb la paraula *for* designem la ràtio entre el preu i la renda o pensió venuda tal com apareix a la documentació i sols quan l'hem trobada en aquesta documentació, cosa que també fem a l'apèndix documental. A la següent columna, designada amb %, fem constar l'interès real segons l'aritmètica moderna. En la columna *preu llibres* fem constar el valor dels llibres obligats, o dels llibres amb altres béns obligats, perquè, com ja hem dit i veurem més endavant, la forma jurídica d'aquesta obligació va ser la d'un contracte de compravenda simulada. Per fi, la darrera columna designada amb l'abreviatura *doc* remet als instruments de l'apèndix documental.

CONTRACTE	REDEMPCIÓ	PENSIÓ	PREU	FOR	%	PREU LLIBRES	DOC
27/06/1406		110 s.	770 s.	7000 x 1000	14,28	760 s.	1
08/03/1415	09/03/1416	160 s.	1120 s.		14,28		3
10/04/1416		33 s.	231 s.		14,28	231 s.	4
18/01/1420		20 s.	140 s.	7000 x 1000	14,28	160 s.	9
03/04/1421	31/12/1432	80 s.	560 s.		14,28		39
28/02/1425		18 s 10 dr.	132 s.	7000 x 1000	14,28	150 s. 10 dr.	15

CONTRACTE	REDEMPCIÓ	PENSIÓ	PREU	FOR	%	PREU LLIBRES	DOC
13/10/1425	24/10/1430	47 s. 1 dr. 1 ob.	330 s.			14,28 330 s.	34
04/01/1426	03/09/1429	24 s.	168 s.	7000 x 1000		14,26 192 s.	17
27/03/1426	17/10/1427	30 s.	210 s.			14,28 210 s.	19
11/03/1427	23/07/1427	60 s.	420 s.	7000 x 1000		14,28 480 s.	20
05/08/1427	28/04/1428	140 s.	980 s.			14,28 980 s.	23
14/01/1428		30 s.	210 s.			14,28 210 s.	24
15/01/1428	21/01/1429	23 s. 8 dr.	165 s.			14,34 165 s.	25
03/03/1428		47 s.	330 s.	7000 x 1000		14,28 377 s.	26
15/04/1428		40 s.	280 s.			14,28 280 s.	27
28/06/1428		15 s. 9 dr.	110 s.			14,31 110 s. = 10 fl.	28
05/02/1429	18/02/1429	78 s. 7 dr.	550 s.	7000 x 1000		14,28 628 s. 7 dr.	31
17/10/1429	31/08/1431	62 s. 10 dr.	440 s.			14,29 520 s.	33
30/05/1431	27/06/1447	70 s.	490 s.			14,28	70
14/12/1431	10/02/1432	39 s. 4 dr.	275 s.	7000 x 1000		14,28 300 s.	36
11/02/1434		29 s. 11 dr.	209 s.			14,31 240 s.	41
14/05/1435	29/11/1435	20 s.	140 s.	7000 x 1000		14,28 160 s.	43
07/12/1435		20 s.	140 s.			14,28 140 s.	44
27/02/1437		20 s.	140 s.	7000 x 1000		14,28 165 s.	47
31/07/1437	18/08/1438	142 s. 10 dr.	1000 s.			14,28 1000 s.	49
30/08/1437	18/09/1439	40 s.	280 s.			14,28 280 s.	50
03/04/1438		88 s.	616 s.	7000 x 1000		14,28 724 s.	51
02/12/1438	05/02/1440	47 s. 6 dr.	332 s.			14,30 332 s.	52
15/01/1439		40 s.	280 s.			14,28 320 s.	53
27/05/1441	13/11/1442	20 s.	140 s.			14,28	59
14/08/1441	13/11/1442	11 s.	77 s.			14,28	59
02/12/1441	08/01/1459	22 s.	154 s.			14,28	187
30/04/1442		20 s.	140 s.			14,28 140 s.	57
10/06/1442	13/11/1452	37 s.	259 s.			14,28 296 s.	58
16/06/1442	13/11/1442	37 s.	259 s.			14,28	59
09/01/1444	18/06/1445	20 s.	140 s.			14,28 160 s.	62
24/11/1444		160 s.	1120 s.			14,28 1815 s.	64
13/05/1446		20 s.	140 s.			14,28 160 s.	65
27/05/1446	21/03/1447	11 s.	77 s.			14,28 88 s.	66
14/10/1446		25 s. 1 dr.	176 s.			14,25	67
02/12/1446	17/11/1447	37 s. 9 dr.	262 s.			14,40 300 s.	68
18/01/1447	06/03/1452	36 s.	252 s.			14,28 280 s.	69
17/08/1447		11 s.	77 s.			14,28 88 s.	71
04/05/1448	07/09/1448	20 s.	140 s.			14,28 160 s.	74
17/06/1448	25/10/1449	44 s.	308 s.			14,28 360 s.	75
10/06/1449		16 s. 6 dr.	115 s. 6 dr.			14,28 132 s. = 12 fl.	77
14/06/1449		30 s.	210 s.			14,28 240 s.	78
15/01/1450		12 s.	84 s.	7000 x 1000		14,28 90 s.	80
27/02/1450	08/05/1450	22 s.	154 s.			14,28 176 s.	81
10/05/1451	26/04/1477	26 s.	180 s.			14,44	85
10/05/1451		35 s.	240 s. 4 dr.			14,56 280 s.	371
01/07/1451	06/08/1452	40 s.	301 s.			13,28 360 s.	87
12/07/1451		11 s.	77 s.	7000 x 1000		14,28 88 s.	88
26/10/1451		25 s. 2 dr.	176 s.	7000 x 1000		14,28 200 s.	92
15/11/1451		31 s. 5 dr.	220 s.			14,28	93
18/11/1451	23/02/1452	31 s. 10 dr.	220 s.			14,46 220 s.	94
08/01/1452		12 s. 7 dr.	88 s. 1 dr.			14,28 100 s.	96
09/03/1452	07/07/1458	23 s.	161 s.			14,28 184 s.	100

CONTRACTE	REDEMPCIÓ	PENSIÓ	PREU	FOR	%	PREU LLIBRES	DOC
06/05/1452		14 s.	98 s.			14,28	121 s. = 11 fl. 101
31/05/1452		11 s.	77 s.			14,28	88 s. 102
02/06/1452		30 s.	210 s.			14,28	240 s. 103
07/06/1452		7 s. 10 dr. 1 ob.	55 s.			14,24	66 s. 104
14/12/1452	09/01/1453	5 s. 6 dr.	38 s. 6 dr.	7000 x 1000		14,28	44 s. 105
10/01/1453	16/01/1453	4 s.	28 s.			14,28	33 s. 106
03/02/1453		16 s.	115 s. 6 dr.			13,85	132 s. 107
12/05/1453	10/03/1454	12 s. 7 dr.	88 s.			14,29	110 s. 109
27/07/1453		23 s 7 dr.	165 s.			14,29	200 s. 112
09/09/1453		11 s.	77 s.			14,28	88 s. 114
24/09/1453	09/09/1454	12 s. 7 dr.	88 s. 3 dr.			14,25	110 s. 115
10/10/1453		11 s.	77 s.			14,28	88 s. 116
10/11/1453	28/05/1460	33 s.	231 s.	7000 x 1000		14,28	280 s. 117
10/05/1454		63 s.	480 s.			13,12	520 s. 118
22/05/1454		16 s. 8 dr.	110 s.			15,15	110 s. 119
03/09/1454	03/07/1455	13 s.	92 s. 9 dr.			14,01	120 s. 120
28/11/1454	10/01/1457	10 s.	70 s.			14,28	80 s. 121
14/12/1454		14 s.	100 s.			14,00	120 s. 122
30/01/1455	04/02/1455	11 s.	77 s.			14,28	88 s. 123
07/02/1455		23 s.	161 s.			14,28	180 s. 125
22/02/1455		15 s.	106 s. = 8 fl.			14,15	140 s. 126
07/03/1455	31/07/1461	22 s.	154 s.			14,28	160 s. 127
07/05/1455		12 s.	85 s.			14,11	100 s. 128
09/05/1455	02/07/1455	8 s.	56 s.			14,28	66 s. 129
13/05/1455		17 s.	120 s. 2 dr.			14,14	140 s. 130
09/06/1455	17/09/1455	20 s. 6 dr. (26dr)	185 s. 6 dr.	(14,28)		11,05	240 s. 132
05/07/1455		20 s.	140 s.			14,28	160 s. 134
30/07/1455		13 s.	91 s. 9 dr.			14,16	110 s. 135
06/02/1456		15 s.	110 s.			13,63	130 s. 140
20/03/1456		26 s.	182 s.			14,28	220 s. 143
01/04/1456		8 s.	60 s.			13,30	77 s. 144
07/04/1456	03/11/1456	30 s.	210 s.			14,28	240 s. 146
13/04/1456	19/09/1458	10 s.	70 s.			14,28	80 s. 147
14/04/1456		55 s. 6 dr.	390 s.			14,23	500 s. 148
16/04/1456		17 s. 2 dr.	110 s.			15,60	132 s. 149
19/10/1456		10 s.	70 s.			14,28	80 s. 151
03/11/1456		12 s.	88 s. 1 dr.			13,62	101 s. 7 dr. 152
13/12/1456	22/04/1457	52 s.	364 s.			14,28	420 s. 154
10/01/1457		10 s.	70 s.			14,28	100 s. 156
22/01/1457	20/06/1457	14 s.	98 s.			14,28	120 s. 157
11/02/1457	27/08/1457	18 s.	130 s.			13,84	160 s. 158
28/02/1457		14 s.	98 s.			14,28	120 s. 159
24/03/1457	26/09/1458	12 s. 6 dr.	86 s.			14,53	180 s. 180
09/05/1457		80 s.	560 s.	7000 x 1000		14,28	720 s. 161
19/05/1457	24/10/1457	13 s.	91 s.			14,28	110 s. 163
02/06/1457	17/11/1458	30 s.	210 s.			14,28	240 s. 184
21/07/1457		11 s.	80 s. 6 dr.			13,66	100 s. 164
30/08/1457	08/11/1458	26 s.	190 s.			13,68	240 s. 166
05/12/1457	17/10/1458	23 s.	171 s.			13,45	200 s. 170
10/12/1457		26 s.	182 s.			14,28	208 s. 171
17/12/1457	30/06/1458	22 s.	154 s.			14,28	180 s. 172
20/03/1458		143 s.	1000 s.			14,30	1140 s. 174

CONTRACTE	REDEMPCIÓ	PENSIÓ	PREU	FOR	%	PREU LLIBRES	DOC
02/05/1458		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	175
27/09/1458		30 s.	210 s.		14,28	240 s.	180
21/11/1458		13 s.	91 s.		14,28	120 s.	185
08/01/1459		22 s.	180 s.		12,22	180 s.	187
15/01/1459		11 s. 6 dr.	80 s. 6 dr.		14,28	100 s.	188
16/05/1459		10 s.	70 s.		14,28	110 s.	189
31/05/1459	21/02/1460	34 s. 3 dr.	240 s.		14,27		191
23/06/1459		40 s.	280 s.		14,28	320 s.	190
01/12/1459	22/03/1468				0		269
18/03/1460	22/03/1468				0		269
25/09/1460		50 s.	350 s.		14,28	350 s.	194
06/12/1460		30 s.	210 s.		14,28	240 s.	199
18/06/1461		24 s. 6 dr.	171 s. 6 dr.		14,28	200 s.	205
01/07/1461		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	206
21/07/1461		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	207
31/08/1461		10 s.	70 s.		14,28	80 s.	208
16/09/1461		7 s. 3 dr.	52 s.		13,94	60 s.	209
01/10/1461	16/07/1463	33 s. 4 dr.	234 s.		14,24	267 s. 4 dr.	210
02/10/1461		6 s.	44 s.		13,63	50 s.	211
02/10/1461		30 s.	210 s.		14,28	240 s.	212
16/10/1461		10 s.	70 s.		14,28	80 s.	214
19/10/1461		30 s.	210 s.		14,28	240 s.	215
31/10/1461		11 s. 6 dr.	80 s. 6 dr.		14,28	95 s.	216
17/12/1461	12/04/1462	40 s.	280 s.	[i cm:19s9dx220]	14,28	600 s. [vio.+cm]	218
22/12/1461	22/03/1462	60 s.	420 s.		14,28	480 s.	219
22/12/1461		15 s.	100 s.		15,00	120 s.	220
22/12/1461	22/03/1462				0		222
24/12/1461	03/03/1463	26 s.	182 s.		14,28	210 s.	221
13/09/1462		60 s.	420 s.		14,28	480 s.	228
24/09/1462	08/05/1464	50 s.	350 s.		14,28	400 s.	229
08/11/1462	24/11/1463	5 s. 6 dr.	38 s. 6 dr.		14,28	45 s.	231
20/11/1462	16/06/1463	31 s. 6 dr.	220 s. 6 dr.		14,05	260 s.	232
20/11/1462		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	233
10/11/1463		11 s.	77 s.		14,28	88 s.	235
09/12/1463		8 s. 8 dr.	60 s.		14,44	70 s.	236
18/01/1464		23 s.	161 s.		14,28	190 s.	237
23/01/1464		23 s.	160 s.		14,37	180 s.	238
18/04/1464	15/05/1478	14 s. 3 dr.	100s.		14,25		394
01/08/1464		10 s.	70 s.		14,28	80 s.	239
10/08/1464		43 s.	301 s.		14,28	340 s.	240
11/01/1465	01/02/1469	40 s.	280 s.		14,28	320 s.	241
11/01/1465	01/02/1469	40 s.	280 s.		14,28	320 s.	241
18/06/1465		40 s.	280 s.		14,28	320 s.	242
18/07/1465	12/08/1465	10 s.	70 s.		14,28	80 s.	243
12/08/1465	08/10/1465	30 s.	210 s.		14,28	240 s.	245
25/08/1465		11 s. 2 dr.	68 s. 2 dr.		14,28	77 s. = 7 fl.	246
04/02/1467		26 s.	180 s.		16,38	210 s.	252
20/02/1467		10 s.	70 s.		14,44	80 s.	253
28/02/1467	09/01/1473	7 s. 2 dr.	50 s. 4 dr.		14,28	57 s. 6 dr.	254
28/02/1467	24/05/1470	7 s. 1 dr.	50 s.		14,16	57 s. 6 dr.	254
16/03/1467	16/03/1473	10 s.	70 s.		14,23	80 s.	255
26/03/1467	03/12/1467	30 s.	210 s.		14,28	240 s.	256

CONTRACTE	REDEMPCIÓ	PENSIÓ	PREU	FOR	%	PREU LLIBRES	DOC
12/04/1467	27/06/1469	10 s.	70 s.		14,28	80 s.	257
17/04/1467	20/06/1470	10 s.	70 s.		14,28		292
12/05/1467		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	258
05/06/1467		10 s.	70 s.		14,28	94 s.	259
10/09/1467		17 s. 2 dr.	120 s.		14,30	140 s.	260
22/09/1467		17 s.	120 s.		14,16	150 s.	261
21/01/1468	15/04/1480	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	264
10/05/1468		20 s.	140 s.		14,28	180 s.	270
16/07/1468		15 s. 9 dr.	110 s.		14,31	140 s.	272
01/09/1468		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	273
05/10/1468	16/02/1470	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	274
11/02/1469	18/06/1471	12 s.	90 s.		13,33	110 s.	279
22/03/1469		16 s.	110 s.		14,54		281
26/05/1469	25/10/1473	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	283
27/08/1469		10 s.	70 s.		14,28		284
15/09/1469	02/10/1472	10 s.	70 s.		14,28	80 s.	285
26/09/1469		23 s.	161 s.		14,28	260 s.	287
28/11/1469		27 s.	182 s.		14,83	220 s.	289
30/05/1470	15/10/1471	30 s.	210 s.		14,28		306
02/07/1470		14 s. 3 dr.	100 s.		14,25	114 s.	293
12/07/1470	13/10/1473	17 s.	120 s.		14,16	140 s.	294
07/09/1470		34 s. 4 dr.	240 s.		14,30	280 s.	295
10/12/1470	25/10/1471	15 s.	105 s.		14,28	120 s.	297
18/12/1470		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	298
13/03/1471		10 s.	70 s.		14,28	80 s.	300
22/03/1471		17 s.	120 s.		14,16	140 s.	302
11/05/1471		11 s. 5 dr.	80 s.		14,27	95 s.	303
29/05/1471	10/09/1476	6 s.	42 s.		14,28	50 s.	304
28/08/1471		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	305
16/10/1471		7 s.	52 s.		13,46	60 s.	307
21/11/1472	02/04/1473	20 s.	140 s.		14,28		315
20/01/1473	10/03/1475	103 s.	721 s.		14,28	940 s.	357
01/04/1473	11/10/1475	17 s. 2 dr.	120 s.		14,30		368
13/04/1473		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	317
14/05/1473	13/09/1473	8 s. 6 dr.	60 s.		14,16	70 s.	318
14/05/1473	09/10/1473	14 s.	100 s.		14,00	120 s.	319
25/05/1473	21/01/1474	100 s.	700 s.		14,28	900 s.	320
29/05/1473	22/01/1474	40 s.	280 s.		14,28	320 s.	321
16/07/1473		30 s.	210 s.		14,28	240 s.	323
17/12/1473	10/10/1474	65 s. 6 dr.	460 s.		14,13		347
08/02/1474	21/06/1475	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	329
11/02/1474	03/07/1475	30 s.	210 s.		14,28	240 s.	330
21/02/1474		60 s.	420 s.		14,28	480 s.	331
26/02/1474		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	332
20/04/1474	14/06/1474	30 s.	210 s.		14,28	240 s.	336
04/05/1474		11 s.	80 s.		13,75	100 s.	337
06/05/1474	11/08/1474	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	338
27/05/1474		22 s. 10 dr. 1 ob.	161 s.		14,23		339
17/06/1474	21/01/1478	66 s. 8 dr.	500 s.		13,33	600 s.	341
04/08/1474	14/10/1474	20 s.	140 s.		14,28	160 s. [180 s.]	343
30/08/1474	10/07/1475	15 s.	100 s.		15,00	100 s.	345
30/09/1474	04/01/1483	11 s.	80 s.		13,75	100 s.	346

CONTRACTE	REDEMPCIÓ	PENSIÓ	PREU	FOR	%	PREU LLIBRES	DOC
07/11/1474		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	352
28/11/1474	11/07/1477	123 s.	860 s.		14,30	1040 s.	353
01/12/1474	29/03/1480	31 s. 6 dr.	220 s. 6 dr.		14,28	280 s.	354
29/01/1475	13/09/1475	80	560		14,28		366
16/02/1475	06/09/1475	50 s.	350 s.		14,28	400 s.	355
10/03/1475		103 s.	721 s.		14,28	940 s.	357
22/04/1475		11 s. 6 dr.	80 s. 6 dr.		14,28	100 s.	358
28/04/1475		20 s.	140 s.		14,28	180 s.	359
15/06/1475		11 s. 6 dr.	80 s.		14,37	100 s.	360
06/07/1475		60 s.	420 s.		14,28	500 s.	363
11/09/1475	07/09/1478	23 s.	161 s.		14,28		401
19/09/1475	23/10/1476	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	367
11/10/1475	07/09/1478	40 s.	280 s.		14,28		402
06/03/1476		30 s.	210 s.		14,28	260 s.	370
01/07/1476	18/09/1477	20 s.	140 s.		14,28		376
05/04/1477	12/08/1481	17 s.	120 s.		14,16		443
12/04/1477	18/04/1478	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	391
29/05/1477		20 s.	140 s.		14,28	180 s.	372
04/07/1477		40 s.	280 s.		14,28	320 s.	373
01/09/1477		40 s.	280 s.		14,28	320 s.	375
18/09/1477		30 s.	210 s.		14,28	250 s.	377
20/09/1477	20/11/1477	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	378
07/11/1477	04/05/1478	50 s.	350 s.		14,28	460 s.	380
31/01/1478	21/12/1479	10 s.	70 s.		14,28	70 s.	385
14/04/1478	10/12/1478	20 s.	140 s.		14,28	180 s.	389
14/04/1478	26/06/1478	20 s.	140 s.		14,28	180 s.	390
05/05/1478		40 s.	280 s.		14,28	320 s.	392
14/05/1478	13/06/1478	30 s.	210 s.		14,28	280 s.	393
27/05/1478	07/09/1478	30 s.	210 s.		14,28	240 s.	396
09/07/1478	29/03/1479	30 s.	210 s.		14,28	260 s.	399
19/09/1478	08/02/1479	40 s.	280 s.		14,28	320 s.	403
28/11/1478	22/03/1479	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	404
28/12/1478		18 s. 6 dr.	130 s.		14,23		405
31/12/1478	20/04/1480	28 s 7 dr.	200 s. 1 dr.		14,28	260 s.	406
12/01/1479		90 s.	630 s.		14,28	720 s.	407
19/08/1479	15/12/1479	50 s.	350 s.		14,28	400 s.	416
15/10/1479	09/11/1481	40 s.	280 s.		14,28	320 s.	419
17/12/1479		40 s.	280 s.		14,28	320 s.	422
17/12/1479	03/02/1481	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	421
29/12/1479	20/04/1480	28 s 1 dr. 1 ob.	200 s. 1 dr.		14,03		427
27/04/1480		90 s.	630 s.		14,28	690 s.	428
12/05/1480		50 s.	350 s.		14,28	400 s.	430
12/05/1480	31/10/1480	31 s. 6 dr.	220 s. 6 dr.		14,28	260 s..	429
27/05/1480		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	431
02/06/1480		34 s. 3 dr. 1 ob.	240 s.		14,28	308 s.	432
18/01/1481	14/04/1481	50 s.	350 s.		14,28	400 s.	438
22/02/1481		170 s.	1190 s.		14,28		439
03/04/1481	05/04/1481	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	441
19/05/1481	26/01/1487	20 s.	140 s.		14,28	180 s.	442
03/10/1481	05/09/1482	12 s. 6 dr.	87 s. 6 dr.		14,28		444
17/11/1481		40 s.	280 s.		14,28	320 s.	446
31/01/1482	12/10/1490	10 s.	70 s.		14,28	80 s.	447

CONTRACTE	REDEMPCIÓ	PENSIÓ	PREU	FOR	%	PREU LLIBRES	DOC
01/02/1482	05/04/1508	30 s.	210 s.		14,28	260 s.	448
22/02/1482	20/09/1485	40 s.	280 s.		14,28		479
27/06/1482	14/05/1505	71 s. 5 dr.	500 s. 12 dr.		14,25	610 s.	449
03/09/1482	06/06/1484	8 s.	56 s.		14,28	65 s.	450
18/01/1483	13/11/1486	60 s.	420 s.		14,28	480 s.	452
24/05/1483		31 s. 6 dr.	220 s.		14,31	320 s.	453
06/06/1483	26/05/1485	40 s.	280 s.		14,28	320 s.	455
13/07/1483		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	456
04/12/1483		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	457
29/01/1484		20 s.	140 s.	7000 x 1000	14,28	180 s.	458
11/02/1484		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	459
11/03/1484		40 s.	280 s.		14,28	320 s.	462
27/04/1484		17 s. 3 dr.	120 s.		14,37	140 s.	463
03/07/1484	16/07/1484	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	464
14/07/1484	21/07/1485	14 s. 3 dr.	100 s.		14,25	120 s.	465
30/07/1484	22/08/1485	60 s.	420 s.		14,28	540 s.	467
30/07/1484	12/08/1485	120 s.	840 s.		14,28	1000 s.	466
05/08/1484	28/01/1485	15 s.	105 s.		14,28	140 s.	468
26/08/1484	23/02/1487	10 s.	70 s.		14,28	80 s.	469
07/10/1484	05/11/1484	10 s.	70 s.		14,28	80 s.	470
16/10/1484	04/01/1487	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	471
02/12/1484		11 s.	70 s.		15,71	160 s.	472
28/01/1485		34 s. 4 dr.	240 s.		14,30	320 s.	473
28/01/1485		10 s.	70 s.		14,28	80 s.	475
17/03/1485		17 s.	120 s.		14,16	140 s.	477
10/05/1485		6 s.	40 s.		15,00	46 s.	478
01/10/1485	06/05/1486	26 s.	182 s.		14,28	210 s.	480
05/12/1485		15 s.	105 s.		14,28	120 s.	481
18/12/1485	17/04/1486	13 s.	90 s.		14,44	103 s.	482
10/03/1486		40 s.	280 s.		14,28	320 s.	484
06/04/1486		30 s.	210 s.		14,28	240 s.	486
28/04/1486	13/07/1487	50 s.	350 s.		14,28	400 s.	487
11/08/1486		30 s.	210 s.		14,28	240 s.	488
07/10/1486	02/06/1487	94 s. 6 dr.	665 s.		14,21	760 s.	489
17/10/1486	29/10/1487	20 s.	140 s.		14,28	160 s.	490
06/02/1487		14 s. 4 dr.	100 s. 4 dr.		14,28	120 s.	491
07/03/1487		30 s.	200 s.		15,00	240 s.	493
26/03/1487		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	496
03/04/1487	12/10/1487	60 s.	420 s.		14,28	500 s.	497
07/04/1487	19/03/1490	46 s.	322 s.		14,28	360 s.	498
26/04/1487	12/10/1487	60 s.	420 s.		14,28	500 s.	499
13/06/1487	27/04/1488	20 s.	140 s.		14,28	170 s.	500
30/07/1487		20 s. 7 dr.	144 s.		14,29	180 s.	501
19/01/1488	04/07/1488	30 s.	215 s.		13,95		504
12/05/1488	04/07/1488	17 s.	120 s.		14,16	140 s.	504
03/07/1488		40 s.	280 s.		14,28	360 s.	503
28/02/1489	19/10/1490	17 s.	120 s.		14,16	140 s.	505
28/02/1489		31 s. 6 dr.	220 s.		14,31	260 s.	506
31/05/1489		20 s.	140 s.		14,28	160 s.	507
25/06/1489		20 s.	140 s.		14,28	180 s.	508
14/11/1489	27/05/1491	6 s.	42 s.		14,28	55 s.	509
24/11/1489	06/03/1490	30 s.	200 s.		15,00		512

CONTRACTE	REDEMPCIÓ	PENSIÓ	PREU	FOR	%	PREU LLIBRES	DOC	
31/12/1489		20 s.	140 s.			14,28	160 s.	511
01/04/1490	22/12/1490	20 s.	140 s.			14,28	160 s.	513
13/04/1490	13/09/1491	60 s.	420 s.			14,28	480 s.	515
19/04/1490	14/07/1490	30 s.	200 s.			15,00	240 s.	514
09/02/1491	03/12/1495	30 s.	210 s.			14,28	280 s.	519
09/02/1491	06/09/1493	17 s. 6 dr.	122 s 6 dr.			14,28	180 s.	518
18/03/1491	23/05/1493	10 s.	70 s.			14,28	80 s.	520
07/04/1492	04/05/1493	30 s.	210 s.			14,28	260 s.	522
07/04/1492		12 s.	84 s.			14,28	100 s.	523
12/04/1492	24/07/1492	26 s.	182 s.			14,28	220 s.	524
23/06/1492	26/11/1490	11 s. 6 dr.	81 s.			14,19	110 s.	525
23/11/1492		60 s.	420 s.			14,28		527
19/12/1492	09/01/1493	20 s.	140 s.			14,28	160 s.	528
04/05/1493		40 s.	280 s.			14,28	320 s.	531
14/06/1493	07/11/1493	10 s.	70 s.			14,28	80 s.	532
30/09/1493		10 s.	70 s.			14,28	80 s.	533
24/12/1493	30/07/1495	20 s.	140 s.			14,28	240 s.	534
30/01/1494		20 s.	140 s.			14,28	160 s.	535
14/04/1494		23 s.	161 s.			14,28	200 s.	536
14/04/1494		17 s.	120 s.			14,16	140 s.	538
14/04/1494		300 s.	2030 s.			14,77	2320 s.	537
30/05/1494	23/12/1494	60 s.	420 s.			14,28		539
05/03/1495		90 s.	630 s.			14,28	700 s.	540
18/09/1495		40 s.	320 s.			12,50	380 s.	542
17/12/1495	28/06/1498	103 s.	720 s.			14,30	700 s.	543
12/01/1496	10/10/1497	80 s.	610 s.			13,11	720 s.	544
27/04/1496		50 s.	350 s.			14,28		545
25/02/1497		14 s.	100 s.			14,00	140 s.	548
12/01/1498		10 s.	70 s.			14,28	80 s.	550
09/06/1498	11/01/1499	14 s.	100 s.			14,00		552
03/07/1498		20 s.	140 s.			14,28	160 s.	555
03/07/1498	22/07/1499	8 s.	56 s.			14,28	80 s.	554
14/07/1498	20/02/1499	20 s.	140 s.			14,28		556
17/09/1498	30/10/1500	20 s.	140 s.			14,28	160 s.	557
10/01/1499	26/03/1499	11 s.	120 s.			9,16	140 s.	558
12/01/1499	17/02/1500	8 s. 6 dr.	56 s.			15,17	80 s.	559
04/02/1499		26 s.	180 s.			14,44	220 s.	560
04/08/1499		20 s.	140 s.			14,28		561
01/02/1500		20 s.	140 s.			14,28	160 s.	563
11/02/1500		7 s.	50 s.	7000 x 1000		14,28	60 s.	564
23/03/1500		20 s.	140 s.			14,28	160 s.	565
05/06/1500		20 s.	140 s.			14,28	160 s.	566
07/10/1500		12 s.	84 s.			14,93	100 s.	567
26/11/1500		23 s.	181 s.			12,70	200 s.	568
02/12/1500		24 s. 6 dr.	168 s.			14,58	190 s.	569

La durada del contracte

Ja hem dit, en parlar dels censals morts, que el que va fer que el contracte de venda de rendes s'adaptés a qualsevol possible acord entre parts

per a la cessió d'un capital i el consegüent pagament d'un interès, fins al punt d'ocupar quasi de manera total el lloc del contracte de «*mutuum*», va ser la flexibilitat que donava al contracte la clàusula de carta de gràcia, o pacte *de retro* o *retrovenda*, per a l'execució de la qual, durant el segle XV i segons la documentació recollida, no hi cap limitació. El contracte tant podia durar un dia, dos dies en el cas de mínima duració, com diversos anys, 26 anys en el cas de màxima durada. Vegem-ho en aquest llistat que segueix:

ANYS	MESOS	DIES	ANYS	MESOS	DIES
0	0	2	0	5	15
0	0	5	0	5	16
0	0	6	0	5	19
0	0	13	0	5	23
0	0	13	0	5	28
0	0	21	0	6	0
0	0	25	0	6	0
0	1	0	0	6	0
0	2	0	0	6	6
0	2	0	0	6	9
0	2	10	0	6	16
0	2	12	0	6	20
0	2	15	0	6	20
0	2	23	0	6	21
0	2	26	0	7	0
0	3	0	0	7	15
0	3	0	0	7	18
0	3	0	0	7	26
0	3	4	0	7	26
0	3	5	0	8	0
0	3	8	0	8	4
0	3	12	0	8	6
0	3	12	0	8	7
0	3	20	0	8	23
0	4	0	0	9	0
0	4	0	0	9	14
0	4	3	0	9	22
0	4	5	0	10	0
0	4	8	0	10	10
0	4	9	0	10	10
0	4	12	0	10	12
0	4	12	0	10	15
0	4	20	0	10	23
0	4	22	0	10	25
0	4	23	0	10	28
0	4	23	0	11	15
0	4	26	0	11	18
0	5	0	1	0	0
0	5	0	1	0	0
0	5	0	1	0	5

ANYS	MESOS	DIES	ANYS	MESOS	DIES
1	0	6	2	1	13
1	0	6	2	1	20
1	0	7	2	2	0
1	0	12	2	2	12
1	0	12	2	2	15
1	0	15	2	3	0
1	0	16	2	4	7
1	0	19	2	5	6
1	0	22	2	6	0
1	0	24	2	6	10
1	0	24	2	6	20
1	0	27	2	7	0
1	0	28	2	8	13
1	1	0	2	10	0
1	1	4	2	11	0
1	1	5	2	11	12
1	2	13	3	0	0
1	2	15	3	1	17
1	2	18	3	2	3
1	2	20	3	3	0
1	2	24	3	3	26
1	3	0	3	6	4
1	3	9	3	7	0
1	3	9	3	8	0
1	3	11	3	10	0
1	4	11	3	11	29
1	4	13	4	1	20
1	4	20	4	4	7
1	5	5	4	6	0
1	5	9	4	9	25
1	5	15	5	0	0
1	5	15	5	0	11
1	5	16	5	1	18
1	5	22	5	4	11
1	6	0	5	4	29
1	6	0	5	11	11
1	6	2	6	4	24
1	6	20	6	4	29
1	7	0	6	6	17
1	7	6	7	4	21
1	8	14	8	0	4
1	9	0	8	9	12
1	9	15	10	5	0
1	10	0	11	8	18
1	10	0	12	3	25
1	10	16	14	1	27
1	10	21	15	11	3
1	11	18	17	10	0
1	11	20	22	11	0
2	0	24	25	11	11
			26	2	4

La cancel·lació del contracte podia ser conseqüència de la redempció, lluitació o quitació del preu o capital. Ja ho hem vist en el cas de la definició o cancel·lació dels censals morts. Les modalitats són les mateixes: la de l'instrument notarial segons el qual el censalista o comprador reconeix haver rebut del censatari o venedor el preu pagat per una renda, sigui de censal mort o violari, en una data determinada, seguit, sovint, per un altre instrument pel qual el venedor o censatari reconeix rebre del comprador o censalista el bé o els béns venuts, obligats o empenyorats com a garantia del pagament de les rendes. Com hom pot veure a l'apèndix documental, algunes vegades tan sols va ser copiat al manual el rebut de l'objecte obligat. I tampoc manquen les notes marginals en què el notari feia constar la redempció del preu i la cancel·lació o definició del contracte «*de voluntate partium*» o per voluntat del comprador, la seva data i davant testimonis.¹² Hi ha una clàusula del contracte de venda del violari que li és pròpia i que manca sempre en el cas del censal mort: per definició, la durada màxima d'un violari podia ser la vida del venedor, és a dir, mentre aquest visqués, o la vida del comprador, o la vida d'ambós, o la vida d'un d'ells i el seu cònjuge o el seu fill, o altres persones alienes al contracte i sense lligams familiars amb els contractants. En aquest cas, s'extingien les obligacions generades pel contracte i, per lògica, hom havia de tornar l'objecte obligat, perquè la funció d'aquest havia acabat. Aquest és el cas del document 34, segons el qual la durada del violari, contractat el dia 13 d'octubre de 1425,

12. Vegem-ne uns exemples: «*Die iovis, XXXI^a et ultima die mensis iulii, anno a nativitate Domini M^o CCCC^o XXI°, fuit cancellatum et annullatum sequens venditionis violarii instrumentum de voluntate partium, pro eo quia dictum violarium fuit redemptum per dictum Iohannem de Vallo dicto Iohanni Folquet, emptori, et pretium una cum prorata eiusdem violarii debita restitutum eidem Iohanni Folquet, presentibus [...]*» (doc. 9). La nota marginal que reproduïm tot seguit conté la devolució del preu per part del censatari al censalista i la restitució dels béns obligats al venedor de la renda: «*Die martis, VIII^a mensis ianuarii, anno a nativitate Domini M^o CCCC^o L tertio, fuit cancellatum huiusmodi instrumentum de voluntate dicte domine Anthonie, eo quia dixit se fore contentam in dicto violario, presentibus [...] Die martis [...] et dictum [...] coral et dictum librum dicta domina Anthonia de voluntate dicti Francisci Mir tradidit Ludovico Borraça presentibus [...]*» (doc. 105). Vegeu, per últim, la nota en què es fa constar la cancel·lació de la venda de la renda per restitució del preu i de la penyora: «*Die lune, X mensis iulii, anno a nativitate Domini M^o CCCC^o LXXV°, de voluntate dicte domine Margarite, uxoris Raymundi Baró, fuit cancellatum dictum violarium, presentibus testibus [...] et uxor dicti Anthonii Iohannis, nomine suo proprio et procuratorio nomine dicti viri sui, firmavit apocham de rauppis quas [sic] virtute dicti violarii fuerunt impignerata dicte domine Maragarite*» (doc. 345).

era la durada de les vides del venedor i del comprador i s'extingí, per la mort d'ambós, el dia 24 d'octubre de 1434, per la qual cosa l'objecte obligat fou lliurat als hereus del venedor.¹³

Els preus o capitals i les rendes o pensions dels violaris

Tal com hem fet amb els censals morts, el quadre que segueix ens mostra les quantitats prestades als contractes de venda dels violaris, de menys a més, i la professió del censatari o venedor i del censalista o comprador. També, per tal de simplificar la confecció de la taula, hem reduït les lliures a sous.

PREU O CAPITAL		RENDA O PENSÍO			VENEDOR	COMPRADOR	DOC
SOUS	DINERS	SOUS	DINERS	ÒBOLS			
28	0	4	0	0	vídua de cirurgià	dona de mercer	106
38	6	5	6	0	mercader	vídua de calçater	105
38	6	5	6	0	mercader	notari	231
40	0	6	0	0	monja	sastre	478
42	0	6	0	0	jurista	jurista	304
42	0	6	0	0	mercader	donzella	509
44	0	6	0	0	mercader	notari	211
50	0	7	0	0	frener	vídua de mercer	564
50	0	7	1	0	baster	notari	254
50	4	7	2	0	baster	notari	254
52	0	7	0	0	notari	escrivent	307
52	0	7	3	0	eclesiàstic	notari	209
55	0	7	10	1	vídua de jurista	notari	104
56	0	8	0	0	eclesiàstic	notari	129
56	0	8	0	0	calceter	calceter	450
56	0	8	0	0	llibreter	dona	554
56	0	8	6	0	llibreter	ciudadà	559
60	0	8	0	0	mercader	notari	144
60	0	8	6	0	ciudadà	jurista	318
60	0	8	8	0	llibreter	notari	236
68	2	11	2	0	eclesiàstic	noble jurista	246
70	0	10	0	0	eclesiàstic	notari	121
70	0	10	0	0	eclesiàstic	jurista	147
70	0	10	0	0	coraler	notari	151
70	0	10	0	0	corredor	jurista	189

13. «[...] *restituistis nobis ad nostram voluntatem plenarie quendam librum vocatum Summa Hostiensis, scriptum [...] quem dictus venerabilis Ludovicus Icard dicto viro meo vendiderat [...] pro tuitione cuiusdam violarii pensionis quadraginta septem solidorum unius denarii et oboli, quod dictus Ludovicus vendiderat dicto Iohanni pretio XVI librarum X solidorum [...] quod quidem violarium fuit extinctum per obitum dictorum Iohannis Mare-sa et Ludovici Icard. Et ideo [...]*» (doc. 34).

PREU O CAPITAL		RENDA O PENSIÓ			VENEDOR	COMPRADOR	Doc
SOUS	DINERS	SOUS	DINERS	ÒBOLS			
70	0	10	0	0	noble	notari	208
70	0	10	0	0	jurista	vídua de jurista	214
70	0	10	0	0	assaonador	filla de mercader	239
70	0	10	0	0	corredor	escrivà del rei	243
70	0	10	0	0	corredor	notari	253
70	0	10	0	0	apotecari	notari	255
70	0	10	0	0	corredor	notari	257
70	0	10	0	0	corredor	eclesiàstic	259
70	0	10	0	0	notari	notari	284
70	0	10	0	0	corredor	jurista	285
70	0	10	0	0	mercader	notari	292
70	0	10	0	0	corredor	jurista	300
70	0	10	0	0	escrivent	dona de ciutadà	385
70	0	10	0	0	sastre	escrivent	447
70	0	10	0	0	eclesiàstic	vídua de mercer	469
70	0	10	0	0	eclesiàstic	vídua de mercer	470
70	0	10	0	0	ciutadà	noble jurista	475
70	0	10	0	0	corredor	apotecari	520
70	0	10	0	0	eclesiàstic	donzelles	532
70	0	10	0	0	eclesiàstic	eclesiàstic	533
70	0	10	0	0	llibreter	ciutadà	550
70	0	11	0	0	eclesiàstic	dona	472
70	10	0	0	0	notari	eclesiàstic	156
77	0	11	0	0	jurista	cortiner	59
77	0	11	0	0	cirurgjà	dona de notari	66
77	0	11	0	0	cirurgjà	dona de notari	71
77	0	11	0	0	eclesiàstic	notari	88
77	0	11	0	0	eclesiàstic	dona de notari	102
77	0	11	0	0	estudiant	notari	114
77	0	11	0	0	eclesiàstic	notari	116
77	0	11	0	0	eclesiàstic	vídua de mercader	123
77	0	11	0	0	mercader	notari	235
80	0	11	0	0	qüestor	jurista	337
80	0	11	0	0	vídua de notari	mercader	346
80	0	11	5	0	mercader	cirurgjà	303
80	0	11	6	0	eclesiàstic	vídua de notari	360
80	6	11	0	0	eclesiàstic	notari	164
80	6	11	6	0	parxer	notari	188
80	6	11	6	0	eclesiàstic	notari	216
80	6	11	6	0	eclesiàstic	notari	358
81	0	11	6	0	ferrer	vídua de mercader	525
84	0	12	0	0	boter	dona de notari	80
84	0	12	0	0	eclesiàstic	apotecari	523
84	0	12	0	0	brasser	dona	567
85	0	12	0	0	eclesiàstic	corretger	128
86	0	12	6	0	corredor	notari	180
87	6	12	6	0	noble	jurista	444
88	0	12	7	0	eclesiàstic	dona de mercer	109
88	1	12	0	0	eclesiàstic	noble	152
88	1	12	7	0	apotecari	notari	96
88	3	12	7	0	eclesiàstic	notari	115
90	0	12	0	0	cirurgjà	notari	279
90	0	13	0	0	eclesiàstic	vídua de boter	482

PREU O CAPITAL		RENDA O PENSIÓ			VENEDOR	COMPRADOR	DOC
SOUS	DINERS	SOUS	DINERS	ÒBOLS			
91	0	13	0	0	eclesiàstic	dona de mercader	163
91	0	13	0	0	eclesiàstic	noble	185
91	9	13	0	0	mercader	notari	135
92	9	13	0	0	eclesiàstic	dona de mercer	120
98	0	14	0	0	eclesiàstic	mercader	101
98	0	14	0	0	notari	dona de mercer	157
98	0	14	0	0	mercer	escrivent	159
100	0	14	0	0	eclesiàstic	notari	122
100	0	14	0	0	eclesiàstic	vídua de notari	319
100	0	14	0	0	mercader	dona	548
100	0	14	0	0	llibreter	dona	552
100	0	14	3	0	notari	notari	293
100	0	14	3	0	eclesiàstic	escrivent	394
100	0	14	3	0	hostaler	notari	465
100	0	15	0	0	estudiant	vídua de jurista	220
100	0	15	0	0	notari	dona de ciutadà	345
100	4	14	4	0	mercader	noble jurista	491
105	0	15	0	0	corredor	noble jurista	297
105	0	15	0	0	corredor	jurista	468
105	0	15	0	0	eclesiàstic	vídua de ciutadà	481
106	0	15	0	0	ciutadà	notari	126
110	0	15	0	0	eclesiàstic	apotecari	140
110	0	15	9	0	jurista	notari	28
110	0	15	9	0	corredor	notari	272
110	0	16	0	0	mercader	escrivent	281
110	0	16	8	0	eclesiàstic	eclesiàstic	119
110	0	17	2	0	eclesiàstic	jurista	149
115	6	16	0	0	eclesiàstic	notari	107
115	6	16	6	0	metge	dona de notari	77
120	0	11	0	0	llibreter	dona	558
120	0	17	0	0	eclesiàstic	notari	261
120	0	17	0	0	jurista	notari	294
120	0	17	0	0	cirurgià	noble jurista	302
120	0	17	0	0	ciutadà	llibreter	443
120	0	17	0	0	jurista	noble jurista	477
120	0	17	0	0	eclesiàstic	monja	504
120	0	17	0	0	mercader	noble	505
120	0	17	0	0	bidell de la Seu	notari	538
120	0	17	2	0	corredor	escrivà del rei	260
120	0	17	2	0	jurista	jurista	368
120	0	17	3	0	jurista	noble jurista	463
120	2	17	0	0	mercader	notari	130
122	6	17	6	0	cinter	apotecari	518
130	0	18	0	0	ciutadà	apotecari	158
130	0	18	6	0	llibreter	ciutadà	405
132	0	18	10	0	corredor	jurista	15
140	0	20	0	0	corredor	barber	9
140	0	20	0	0	noble	vídua de seder	43
140	0	20	0	0	barber	mercader	44
140	0	20	0	0	jurista	jurista	47
140	0	20	0	0	jurista	jurista	57
140	0	20	0	0	jurista	cortiner	59
140	0	20	0	0	mercader	mercader	62

PREU O CAPITAL		RENDA O PENSIÓ			VENEDOR	COMPRADOR	DOC
SOUS	DINERS	SOUS	DINERS	ÒBOLS			
140	0	20	0	0	jurista	dona de notari	65
140	0	20	0	0	apotecari	dona de notari	74
140	0	20	0	0	eclesiàstic	vídua de mercader	134
140	0	20	0	0	eclesiàstic	mercader	175
140	0	20	0	0	eclesiàstic	notari	206
140	0	20	0	0	estudiant	notari	207
140	0	20	0	0	corredor	notari	232
140	0	20	0	0	corredor	notari	258
140	0	20	0	0	eclesiàstic	notari	264
140	0	20	0	0	mercader	notari	270
140	0	20	0	0	llibreter	eclesiàstic	273
140	0	20	0	0	uixer	dona de jurista	274
140	0	20	0	0	eclesiàstic	notari	283
140	0	20	0	0	mercader	jurista	298
140	0	20	0	0	jurista	jurista	305
140	0	20	0	0	peller	vídua de notari	315
140	0	20	0	0	ciudadà	noble jurista	317
140	0	20	0	0	apotecari	sastre	329
140	0	20	0	0	eclesiàstic	escrivà del rei	332
140	0	20	0	0	cirurgià	metge	338
140	0	20	0	0	llibreter	vídua de mercader	343
140	0	20	0	0	mercader	vídua de mercader	352
140	0	20	0	0	eclesiàstic	noble	359
140	0	20	0	0	noble	sastre	367
140	0	20	0	0	corredor	vídua de boter	372
140	0	20	0	0	sastre	vídua de tapiner	376
140	0	20	0	0	llibreter	noble jurista	378
140	0	20	0	0	llibreter	jurista	389
140	0	20	0	0	llibreter	noble jurista	390
140	0	20	0	0	eclesiàstic	jurista	391
140	0	20	0	0	llibreter	jurista	404
140	0	20	0	0	llibreter	escrivent	421
140	0	20	0	0	bidell de la Seu	escrivent	431
140	0	20	0	0	ciudadà	jurista	441
140	0	20	0	0	ciudadà	vídua de boter	442
140	0	20	0	0	sabater	dona de jurista	456
140	0	20	0	0	corredor	noble jurista	457
140	0	20	0	0	mercader	jurista	458
140	0	20	0	0	sastre	ciudadà	459
140	0	20	0	0	estudiant	noble jurista	464
140	0	20	0	0	corredor	noble jurista	471
140	0	20	0	0	eclesiàstic	noble jurista	490
140	0	20	0	0	sastre	vídua de ciudadà	496
140	0	20	0	0	ciudadà	ciudadà	500
140	0	20	0	0	noble	jurista	507
140	0	20	0	0	eclesiàstic	dona de notari	508
140	0	20	0	0	paraire	dona de ciudadà	511
140	0	20	0	0	eclesiàstic	noble jurista	513
140	0	20	0	0	bidell de la Seu	notari	528
140	0	20	0	0	bidell de la Seu	apotecari	534
140	0	20	0	0	assaonador	ciudadà	535
140	0	20	0	0	llibreter	ciudadà	555
140	0	20	0	0	estampador	apotecari	556

PREU O CAPITAL		RENDA O PENSIÓ			VENEDOR	COMPRADOR	DOC
SOUS	DINERS	SOUS	DINERS	ÒBOLS			
140	0	20	0	0	estudiant	mercer	557
140	0	20	0	0	llibreter	dona	561
140	0	20	0	0	ciudadà	noble	563
140	0	20	0	0	ciudadà	apotecari	565
140	0	20	0	0	llibreter	noble	566
144	0	20	7	0	notari	notari	501
154	0	22	0	0	eclesiàstic	notari	81
154	0	22	0	0	jurista	apotecari	127
154	0	22	0	0	ciudadà	notari	172
154	0	22	0	0	eclesiàstic	ciudadà	187
160	0	23	0	0	eclesiàstic	notari	238
161	0	22	1	1	mercader	ferreter	339
161	0	23	0	0	vídua	vídua de mercader	100
161	0	23	0	0	apotecari	notari	125
161	0	23	0	0	notari	dona de mercader	237
161	0	23	0	0	notari	jurista	287
161	0	23	0	0	eclesiàstic	sastre	401
161	0	23	0	0	barreter	notari	536
165	0	23	7	0	noble	mercer	112
165	0	23	8	0	jurista	notari	25
168	0	24	0	0	noble	dona de jurista	17
168	0	24	6	0	llibreter	ciudadà	569
171	0	23	0	0	estudiant	notari	170
171	6	24	6	0	corredor	dona de mercader	205
176	0	25	1	0	noble	mercader	67
176	0	25	2	0	llibreter	dona de notari	92
180	0	22	0	0	ciudadà	eclesiàstic	187
180	0	26	0	0	eclesiàstic	notari	252
180	0	26	0	0	eclesiàstic	notari	371
180	0	26	0	0	estampador	dona	560
181	0	23	0	0	llibreter	vídua	568
182	0	26	0	0	mercader	mercader	143
182	0	26	0	0	jurista	mercader	171
182	0	26	0	0	ciudadà	ciudadà	221
182	0	26	0	0	estampador	noble jurista	480
182	0	26	0	0	estampador	apotecari	524
182	0	27	0	0	vídua	noble	289
185	6	20	6	0	eclesiàstic	notari	132
190	0	26	0	0	llibreter	apotecari	166
200	0	30	0	0	paraire	noble jurista	493
200	0	30	0	0	argenter	jurista	512
200	0	30	0	0	ciudadà	vídua de jurista	514
200	1	28	1	1	llibreter	jurista	427
200	1	28	7	0	llibreter	jurista	406
209	0	29	11	0	noble	mercader	41
210	0	30	0	0	eclesiàstic	eclesiàstic	19
210	0	30	0	0	ciudadà	mercader	24
210	0	30	0	0	fuster	dona de notari	78
210	0	30	0	0	eclesiàstic	notari	103
210	0	30	0	0	eclesiàstic	notari	146
210	0	30	0	0	corredor	notari	180
210	0	30	0	0	eclesiàstic	mercader	184
210	0	30	0	0	corredor	notari	199

PREU O CAPITAL		RENDA O PENSIÓ			VENEDOR	COMPRADOR	DOC
SOUS	DINERS	SOUS	DINERS	ÒBOLS			
210	0	30	0	0	noble	vídua de jurista	212
210	0	30	0	0	bidell de la Seu	ciutadà	215
210	0	30	0	0	corredor	escrivà del rei	245
210	0	30	0	0	peixater	notari	256
210	0	30	0	0	escrivent	dona de notari	306
210	0	30	0	0	llibreter	vídua de notari	323
210	0	30	0	0	noble	sastre	330
210	0	30	0	0	eclesiàstic	jurista	336
210	0	30	0	0	corredor	eclesiàstic	370
210	0	30	0	0	dona de jurista	jurista	377
210	0	30	0	0	llibreter	jurista	393
210	0	30	0	0	llibreter	jurista	396
210	0	30	0	0	llibreter	jurista	399
210	0	30	0	0	candeler	dona de ciutadà	448
210	0	30	0	0	llibreter	noble jurista	486
210	0	30	0	0	canviador	sastre	488
210	0	30	0	0	mestre d'escola	ciutadà	519
210	0	30	0	0	estampador	vídua de ciutadà	522
215	0	30	0	0	eclesiàstic	monja	504
220	0	31	5	0	notari	recaptador	93
220	0	31	6	0	paraire	vídua de ciutadà	453
220	0	31	6	0	ciutadà	dona d'armer	506
220	0	31	10	0	eclesiàstic	apotecari	94
220	6	31	6	0	apotecari	notari	233
220	6	31	6	0	llibreter	mercader	354
220	6	31	6	0	ciutadà	jurista	430
231	0	33	0	0	ciutadà	dona de notari	4
231	0	33	0	0	eclesiàstic	dona de mercer	117
234	0	33	4	0	noble	ciutadà	210
240	0	34	3	0	eclesiàstic	jurista	191
240	0	34	3	1	ciutadà	tapiner	432
240	0	34	4	0	dona de mercader	notari	295
240	0	34	4	0	espaser	notari	473
240	4	0	35	0	sabater	mercader	85
252	0	36	0	0	ciutadà	dona de notari	69
259	0	37	0	0	jurista	cortiner	58
259	0	37	0	0	jurista	cortiner	59
262	0	37	9	0	saboner	ciutadà	68
275	0	39	4	0	noble	notari	36
280	0	40	0	0	mercader	paraire	27
280	0	40	0	0	apotecari	mercader	50
280	0	40	0	0	estudiant	mercader	53
280	0	40	0	0	corredor	apotecari	190
280	0	40	0	0	llibreter	noble jurista	218
280	0	40	0	0	eclesiàstic	mercader	241
280	0	40	0	0	eclesiàstic	mercader	241
280	0	40	0	0	corredor	ciutadà	242
280	0	40	0	0	llibreter	sastre	321
280	0	40	0	0	ciutadà	escrivà del rei	373
280	0	40	0	0	eclesiàstic	escrivà del rei	375
280	0	40	0	0	eclesiàstic	dona de taverner	392
280	0	40	0	0	eclesiàstic	sastre	402
280	0	40	0	0	llibreter	noble jurista	403

PREU O CAPITAL		RENDA O PENSIÓ			VENEDOR	COMPRADOR	DOC
SOUS	DINERS	SOUS	DINERS	ÒBOLS			
280	0	40	0	0	funcionari	vídua de mercader	419
280	0	40	0	0	ciudadà	escrivent	422
280	0	40	0	0	ciudadà	escrivent	446
280	0	40	0	0	sastre	dona de jurista	455
280	0	40	0	0	filla de noble jurista	jurista	462
280	0	40	0	0	ciudadà	jurista	479
280	0	40	0	0	dona	jurista	484
280	0	40	0	0	eclesiàstic	jurista	503
280	0	40	0	0	noble	jurista	531
301	0	40	0	0	eclesiàstic	notari	87
301	0	43	0	0	dona de ciudadà	monja	240
308	0	44	0	0	sastre	dona de notari	75
320	0	40	0	0	estampador	dona de notari	542
322	0	46	0	0	afinador	ciudadà	498
330	0	47	0	0	noble jurista	notari	26
330	0	47	1	1	jurista	jurista	34
332	0	47	6	0	sastre	mercader	52
350	0	50	0	0	eclesiàstic	mercader	194
350	0	50	0	0	eclesiàstic	mercader	229
350	0	50	0	0	cirurgia	jurista	355
350	0	50	0	0	escrivà del rei	jurista	380
350	0	50	0	0	llibreter	noble	416
350	0	50	0	0	llibreter	jurista	429
350	0	50	0	0	giponer	ciudadà	438
350	0	50	0	0	llibreter	cirurgia	487
350	0	50	0	0	estampador	dona de notari	545
364	0	52	0	0	funcionari	notari	154
390	0	55	6	0	mercader	notari	148
420	0	60	0	0	eclesiàstic	notari	20
420	0	60	0	0	corredor	notari	219
420	0	60	0	0	eclesiàstic	dona de notari	228
420	0	60	0	0	ciudadà	sastre	331
420	0	60	0	0	eclesiàstic	jurista	363
420	0	60	0	0	corredor	monja	452
420	0	60	0	0	mercader	vídua de jurista	467
420	0	60	0	0	notari	jurista	497
420	0	60	0	0	notari	jurista	499
420	0	60	0	0	jurista	apotecari	515
420	0	60	0	0	ciudadà	jurista	527
420	0	60	0	0	mercader	noble	539
440	0	62	10	0	notari	formenter	33
460	0	65	6	0	jurista	noble jurista	347
480	0	63	0	0	mercader	monja	118
490	0	70	0	0	apotecari	eclesiàstic	70
500	0	66	8	0	eclesiàstic	notari	341
500	12	71	5	0	sastre	jurista	449
550	0	78	7	0	eclesiàstic	notari	31
560	0	80	0	0	candeler	ciudadà	39
560	0	80	0	0	jurista	vídua de noble	161
560	0	80	0	0	metge	metge	366
610	0	80	0	0	estampador	dona de notari	544
616	0	68	0	0	noble	eclesiàstic	51
630	0	90	0	0	corredor	noble jurista	407

PREU O CAPITAL		RENDA O PENSÍO			VENEDOR	COMPRADOR	DOC
SOUS	DINERS	SOUS	DINERS	ÒBOLS			
630	0	90	0	0	llibreter	noble jurista	428
630	0	90	0	0	estampador	vídua d'apotecari	540
665	0	94	6	0	apotecari	apotecari	489
700	0	100	0	0	noble	noble jurista	320
720	0	103	0	0	estampador	notari	543
721	0	103	0	0	mercader	monja	357
721	0	103	0	0	mercader	monja	357
770	0	110	0	0	convers	jurista	1
840	0	120	0	0	eclesiàstic	noble jurista	466
860	0	123	0	0	notari	escrivà del rei	353
980	0	140	0	0	eclesiàstic	jurista	23
1000	0	142	10	0	noble	mercader	49
1000	0	143	0	0	eclesiàstic	mercader	174
1120	0	160	0	0	jurista	notari	3
1120	0	160	0	0	jurista	ciutadà	64
1190	0	170	0	0	regent d'escoles	escrivà del rei	439
2030	0	300	0	0	coraler	apotecari	537

El quadre ens mostra que les quantitats cedides pels censalistes o compradors als censataris o venedors en contractes de venda dels violaris van des de la quantitat mínima de 2 lliures i 8 sous fins a la màxima de 101 lliures i 10 sous, passant per totes les quantitats intermèdies. La professió dels compradors i venedors ens fa veure també en quina quantitat s'endeutaren uns i quines quantitats cedien o prestaven altres. D'altra banda, com hem dit en fer el mateix amb els censals morts i més endavant ampliarem, hom pot veure que, malgrat les generalitzacions d'alguns, totes les categories socials d'una comunitat urbana com la de Barcelona, tret dels pagesos pròpiament dits, varen participar en aquests contractes de venda de rendes. És a dir, qualsevol membre de totes les categories socials podia endeutar-se o, si escau, fer-se creditor d'algú.

For o interès dels censals morts i violaris i inflació

Com hem dit en començar, un dels tòpics que cal revisar i, si escau, modificar, és allò que toca al for o ràtio entre preu o capital i renda o pensió i, per tant, allò que toca a l'índex de l'interès. Se sol afirmar que l'interès era al segle XIV, pel que fa als censals morts, del 7,14%; des del segle XV fins al 1750, aquest va ser del 5% i, a partir d'aquesta data, l'índex va passar al 3%. Doncs bé, si tenim present el llistat primer en què presentàvem tots els censals morts amb garantia de llibres del segle XV i veiem les

columnes on consta el for i el percentatge, veurem que, almenys pel que fa a la cessió de capitals entre particulars, sobretot, mitjançant aquest instrument de crèdit, la taxa d'interès va ser diversa al llarg del segle. Si apleguem aquells documents on consta explícitament el for dels censals morts, posem tot seguit l'equivalent modern i al costat l'interès real (resultat de relacionar la renda i el preu mitjançant l'operació aritmètica a l'ús), el resultat, de més alt interès a més baix, és el que segueix:

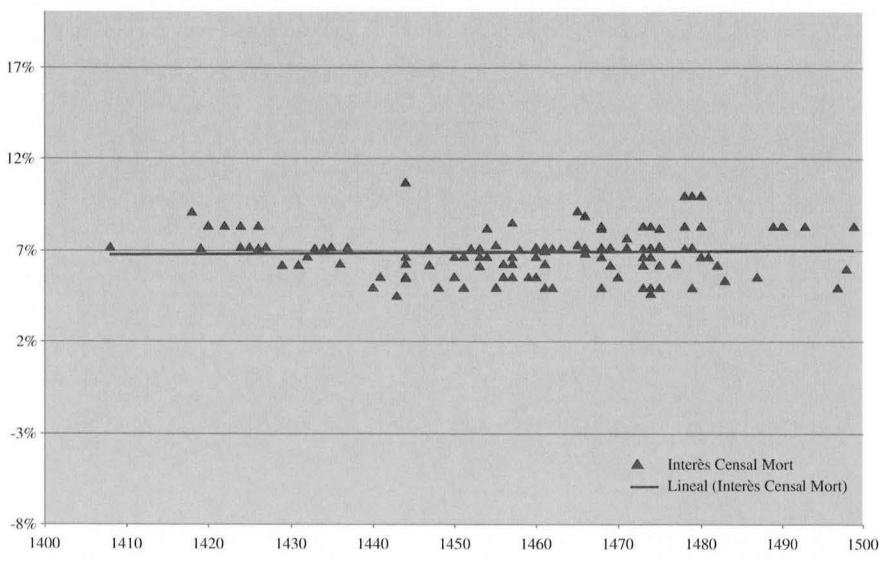
FOR	INTERÈS REAL	DOC	FOR	INTERÈS REAL	DOC
20000 x 1000 = 5,00 %	[5,00 %]	549	15000 x 1000 = 6,66 %	[6,64 %]	440
20000 x 1000 = 5,00 %	[5,00 %]	366	14000 x 1000 = 7,14 %	[7,14 %]	72
20000 x 1000 = 5,00 %	[5,00 %]	267	14000 x 1000 = 7,14 %	[7,14 %]	47
20000 x 1000 = 5,00 %	[5,00 %]	202	14000 x 1000 = 7,14 %	[7,14 %]	40
20000 x 1000 = 5,00 %	[4,65 %]	351	14000 x 1000 = 7,14 %	[7,14 %]	22
18000 x 1000 = 5,55 %	[5,56 %]	56	14000 x 1000 = 7,14 %	[7,14 %]	21
18000 x 1000 = 5,55 %	[5,54 %]	63	14000 x 1000 = 7,14 %	[7,14 %]	18
18000 x 1000 = 5,55 %	[5,54 %]	63	14000 x 1000 = 7,14 %	[7,14 %]	14
18000 x 1000 = 5,55 %	[5,56 %]	186	14000 x 1000 = 7,14 %	[5,00 %]	95
18000 x 1000 = 5,55 %	[5,55 %]	296	14000 x 1000 = 7,14 %	[7,14 %]	301
18000 x 1000 = 5,55 %	[5,55 %]	193	14000 x 1000 = 7,14 %	[7,14 %]	249
16000 x 1000 = 6,25 %	[6,25 %]	35	12000 x 1000 = 8,33 %	[8,33 %]	6
16000 x 1000 = 6,25 %	[6,25 %]	32	12000 x 1000 = 8,33 %	[8,33 %]	13
16000 x 1000 = 6,25 %	[6,66 %]	350	12000 x 1000 = 8,33 %	[8,33 %]	529
16000 x 1000 = 6,25 %	[6,25 %]	379	12000 x 1000 = 8,33 %	[8,33 %]	516
16000 x 1000 = 6,25 %	[6,25 %]	167	12000 x 1000 = 8,33 %	[8,33 %]	434
16000 x 1000 = 6,25 %	[6,25 %]	141	12000 x 1000 = 8,33 %	[8,33 %]	387
16000 x 1000 = 6,25 %	[6,24 %]	150	12000 x 1000 = 8,33 %	[8,33 %]	322
16000 x 1000 = 6,25 %	[6,00 %]	551	12000 x 1000 = 8,33 %	[8,33 %]	311
15000 x 1000 = 6,66 %	[6,67 %]	61	12000 x 1000 = 8,33 %	[8,33 %]	271
15000 x 1000 = 6,66 %	[6,66 %]	84	12000 x 1000 = 8,33 %	[8,30 %]	342
15000 x 1000 = 6,66 %	[6,64 %]	113	12000 x 1000 = 8,33 %	[10,03 %]	413
15000 x 1000 = 6,66 %	[6,63 %]	91	11000 x 1000 = 9,09 %	[9,09 %]	2
15000 x 1000 = 6,66 %	[6,67 %]	423	10000 x 1000 = 10,00 %	[10,00 %]	433
15000 x 1000 = 6,66 %	[6,66 %]	197	10000 x 1000 = 10,00 %	[10,00 %]	395

Per tant, en aquests censals morts la taxa més baixa de l'interès va ser el 5 per cent i la més alta la del 10 per cent, passant pel 9,09 per cent, el 8,33 per cent, el 7,14 per cent, el 6,66 per cent, el 6,25 per cent i el 5,55 per cent. Les diferències entre el for dels documents i l'interès real són quasi imperceptibles, llevat de les quantitats del document 413, on el for equival al 8,33 per cent i l'interès real arriba al 10,3 per cent, i llevat també del doc. 95, on el for equival al 7,14 per cent i l'interès real arriba al 5 per cent, cosa que podria ser conseqüència d'alguna quantitat errada per l'escrivent del notari.

Més que no pas quants instruments contenen una o una altra taxa d'interès i si això podria ser reflectit en un gràfic, des del punt de vista econòmic interessa veure la tendència durant tot el segle XV. És a dir, si dibuixem

en una gràfica la recta de correlació de regressió, hi ha variacions, però aquesta recta de regressió té un pendent poc pronunciat, és a dir, les quantitats que expressen l'interès són força properes al 7,14% i no pas al 5,00% com diuen alguns.¹⁴

INTERÈS DELS CENSALS MORTS

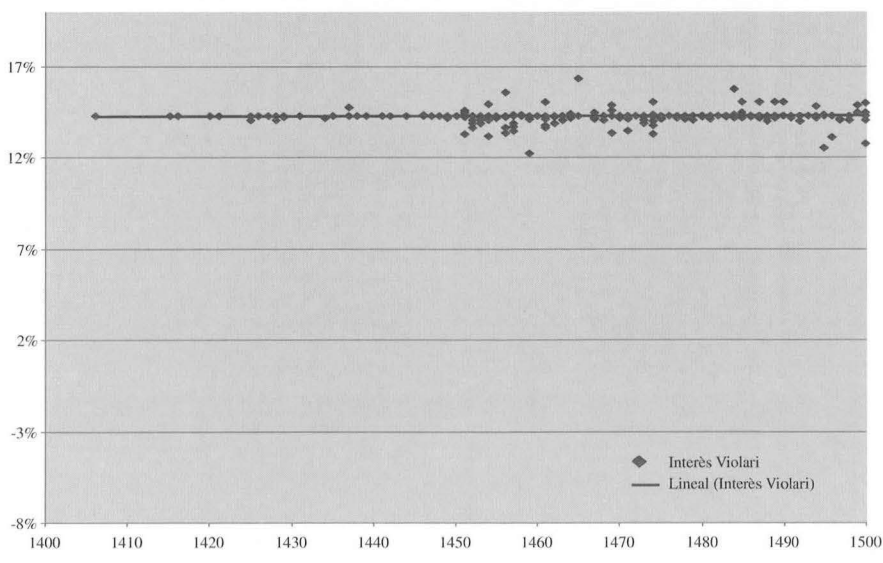
L'anàlisi de les taxes d'interès dels violaris, després d'haver depurat alguna dada palesament errònia per alguna mancança de l'escriptor,¹⁵ va des de la més baixa, que és el 12,22 per cent, passant pel 12,50 per cent, 12,70 per cent, 13,11 per cent, 13,12 per cent i altres variables fins al 13 per

14. Vull agrair a Daniel Vilalta de Miguel, enginyer de l'empresa Bayer, que la seva passió per la història de l'economia hagi fet possible els gràfics que segueixen.

15. Aquest és el cas del doc. 559, que dona una taxa d'interès del 9,16 per cent. Creiem que aquesta taxa és excepcional i sorprenent. Estaria per sota de la taxa d'alguns censals morts, cosa que costa d'acceptar. Endemés, en tractar-se el manuscrit d'un esborrany i no trobar-se aquest instrument en el corresponent *manuale*, ens fa pensar que l'escriptor va fer alguna errada. Això ha fet que decidíssim no incloure la taxa del 9,16 per cent en el corresponent full de càlcul del programa Excel.

cent, el 14 per cent i diverses altres quantitats entre el 14 i el 15, amb predomini del 14,28 per cent (220 contractes d'un total de 333). A partir d'aquí, trobem taxes del 14,29 per cent, el 14,30 per cent, el 14,31 per cent, el 14,34 per cent, el 14,37 per cent, el 14,40 per cent, el 14,44 per cent, el 14,46 per cent, el 14,54 per cent, el 14,56 per cent, el 14,77 per cent, el 14,83 per cent, el 15 per cent, el 15,15 per cent, el 15,17 per cent, el 15,60 per cent, el 15,71 per cent i, la quantitat més alta, el 16,38 per cent. Per tant, les taxes d'interès del violaris es troben molt properes al 14,28 per cent, és a dir, al for de 7.000x1.000 de la documentació medieval. Per consegüent, en confeccionar el corresponent full de càlcul amb ajut del programa Excel, el resultat és el dibuix d'una recta de correlació de regressió, on el pendent és quasi zero, és a dir, la recta és quasi plana. Altrament dit, durant tot el segle XV, els violaris presenten un tipus d'interès constant (14,28%).

INTERÈS DELS VIOLARIS

¿Quin és el significat econòmic d'aquestes tendències de les taxes d'interès dels dos mecanismes de crèdit més estesos i més populars del segle XV? Els economistes moderns, en veure aquestes rectes de regressió, mos-

tren la seva sorpresa i qualifiquen l'economia o de molt estable o amb una manca de vitalitat considerable. El primer que hom demana per tal de valorar aquestes tendències és poder comparar-les amb altres tendències, per exemple la inflació i el valor constant de la moneda durant el segle. Per a això, ens calen fonts seriades. ¿Quina va ser la tendència de la moneda durant el segle XV? Per tant, ¿quina va ser la inflació? Si hi va haver unes variacions acusades, ¿per què la tendència de la taxa d'interès en el censal mort variava tan poc i en els violari quasi gens? Fem ús, com a hipòtesi de treball, de la recerca feta pel prof. Fernando Zulaica Palacios sobre el curs del florí i la relació bimetal·lica, en concret quan analitza el curs o taxa de canvi del florí en diners, i el resultat és la presumpció que la modificació de la paritat de la moneda seguia les variacions de la inflació.¹⁶ Tot seguit representem l'evolució de la unitat 100 des de l'any 1400 fins al 1500. És el que tècnicament es coneix com a números índex en la inflació. Aquests números índex ens han servit per al càlcul de la inflació de cada any:

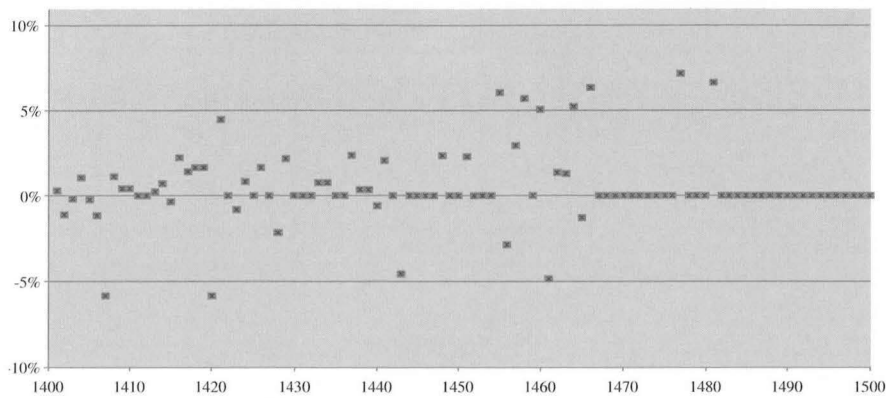
ANY	INFLACIÓ	ÍNDEX	CURS DEL FLORÍ	ANY	INFLACIÓ	ÍNDEX	CURS DEL FLORÍ
1400		100,0	121,25	1425	0,00%	100,6	122,00
1401	0,33%	100,3	121,65	1426	1,64%	102,3	124,00
1402	-1,11%	99,2	120,30	1427	0,00%	102,3	124,00
1403	-0,17%	99,1	120,10	1428	-2,15%	100,1	121,33
1404	1,09%	100,1	121,41	1429	2,20%	102,3	124,00
1405	-0,22%	99,9	121,14	1430	0,00%	102,3	124,00
1406	-1,17%	98,7	119,72	1431	0,00%	102,3	124,00
1407	-5,86%	92,9	112,70	1432	0,00%	102,3	124,00
1408	1,15%	94,0	114,00	1433	0,81%	103,1	125,00
1409	0,44%	94,4	114,50	1434	0,80%	103,9	126,00
1410	0,44%	94,8	115,00	1435	0,00%	103,9	126,00
1411	0,00%	94,8	115,00	1436	0,00%	103,9	126,00
1412	0,00%	94,8	115,00	1437	2,38%	106,4	129,00
1413	0,26%	95,1	115,30	1438	0,39%	106,8	129,50
1414	0,73%	95,8	116,14	1439	0,39%	107,2	130,00
1415	-0,34%	95,5	115,75	1440	-0,54%	106,6	129,30
1416	2,23%	97,6	118,33	1441	2,09%	108,9	132,00
1417	1,41%	99,0	120,00	1442	0,00%	108,9	132,00
1418	1,67%	100,6	122,00	1443	-4,55%	103,9	126,00
1419	1,64%	102,3	124,00	1444	0,00%	103,9	126,00
1420	-5,85%	96,3	116,75	1445	0,00%	103,9	126,00
1421	4,50%	100,6	122,00	1446	0,00%	103,9	126,00
1422	0,00%	100,6	122,00	1447	0,00%	103,9	126,00
1423	-0,82%	99,8	121,00	1448	2,38%	106,4	129,00
1424	0,83%	100,6	122,00	1449	0,00%	106,4	129,00

16. F. ZULAICA PALACIOS, «Curso del florín y relación bimetalica: Una aproximación a la política monetaria bajomedieval en Aragón», a *Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros*, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 1999, p. 1.627-1.654.

ANY	INFLACIÓ	ÍNDEX	CURS DEL FLORÍ	ANY	INFLACIÓ	ÍNDEX	CURS DEL FLORÍ
1450	0,00%	106,4	129,00	1476	0,00%	138,6	168,00
1451	2,33%	108,9	132,00	1477	7,14%	148,5	180,00
1452	0,00%	108,9	132,00	1478	0,00%	148,5	180,00
1453	0,00%	108,9	132,00	1479	0,00%	148,5	180,00
1454	0,00%	108,9	132,00	1480	0,00%	148,5	180,00
1455	6,06%	115,5	140,00	1481	6,67%	158,4	192,00
1456	-2,86%	112,2	136,00	1482	0,00%	158,4	192,00
1457	2,94%	115,5	140,00	1483	0,00%	158,4	192,00
1458	5,71%	122,1	148,00	1484	0,00%	158,4	192,00
1459	0,00%	122,1	148,00	1485	0,00%	158,4	192,00
1460	5,07%	128,2	155,50	1486	0,00%	158,4	192,00
1461	-4,82%	122,1	148,00	1487	0,00%	158,4	192,00
1462	1,35%	123,7	150,00	1488	0,00%	158,4	192,00
1463	1,33%	125,4	152,00	1489	0,00%	158,4	192,00
1464	5,26%	132,0	160,00	1490	0,00%	158,4	192,00
1465	-1,25%	130,3	158,00	1491	0,00%	158,4	192,00
1466	6,33%	138,6	168,00	1492	0,00%	158,4	192,00
1467	0,00%	138,6	168,00	1493	0,00%	158,4	192,00
1468	0,00%	138,6	168,00	1494	0,00%	158,4	192,00
1469	0,00%	138,6	168,00	1495	0,00%	158,4	192,00
1470	0,00%	138,6	168,00	1496	0,00%	158,4	192,00
1471	0,00%	138,6	168,00	1497	0,00%	158,4	192,00
1472	0,00%	138,6	168,00	1498	0,00%	158,4	192,00
1473	0,00%	138,6	168,00	1499	0,00%	158,4	192,00
1474	0,00%	138,6	168,00	1500	0,00%	158,4	192,00
1475	0,00%	138,6	168,00				

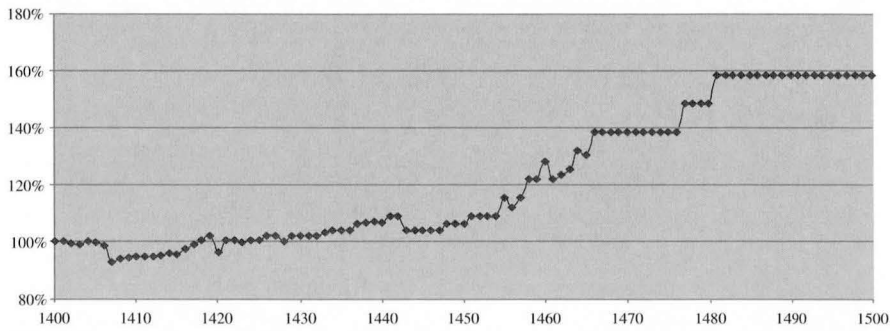
El tipus mitjà de la inflació en els 100 anys, és a dir, entre el 1400 i el 1500, és del 0,46%. Doncs bé, podem representar la inflació d'any en any partint del canvi del florí, sopsant, com ja hem dit, que la modificació de la moneda seguia les variacions d'inflació i fent ús de l'adient full de càlcul, amb el gràfic que segueix:

INFLACIÓ

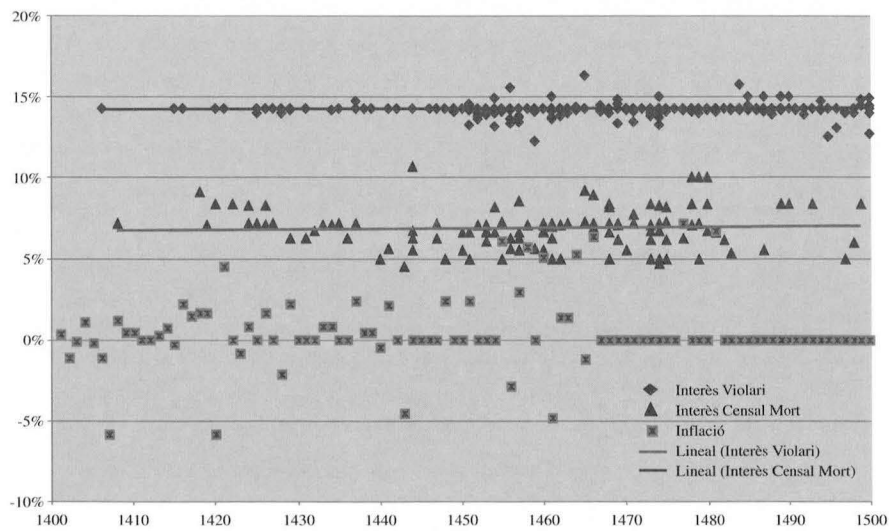
I representem la tendència, és a dir, l'evolució de la unitat 100 des de l'any 1400 fins al 1500, mitjançant l'adient full de càlcul, amb un segon gràfic:

ÍNDEX D'INFLACIÓ

Per últim, mitjançant un full de càlcul, presentem un gràfic resum dels gràfics corresponents a censals morts, violaris i inflació, on podem veure unes tendències paritàries en els aspectes representats. ¿Estabilitat absoluta? ¿Economia àtona? ¿Manca de vitalitat? ¿Estancament?

CENSALS MORTS, VIOLARIS, INFLACIÓ 1400-1500

Les causes o els motius en la demanda dels crèdits

No manquen en els contractes de compravenda de rendes, tant de censals morts com de violaris, l'exposició de les raons que obliguen els venedors de rendes a endeutar-se. D'altra banda, un examen del llistat de les professions dels venedors ens pot portar a deduir-ne els motius. Sovint, el venedor es limita a motivar la venda de rendes, és a dir, l'endeutament, en el fet genèric de la necessitat de numerari. Aquest és el cas d'Isabel, vídua de Bernat Poal, notari de Barcelona, que ven un censal mort de 18 sous i 5 diners per un preu de 12 lliures i 18 sous «*pro aliquibus necessitatibus suffragandis*» (doc. 8), necessitats que no són altra cosa que deutes. El mateix exposà el cavaller domiciliat a Barcelona Francesc de Busquets, que s'endeutà en 72 lliures, obligant-se a pagar anualment una pensió de 4 lliures (doc. 186). La manca de numerari a causa de certes inversions en negocis diversos és el que impel·lí el coraler convers Felip Sabater a vendre un censal mort de 40 sous pel preu de 22 lliures, «*attendens me pro aliquibus factis et negotiis meis propriis habere necessariam pecuniam infrascriptam*» (doc. 6). El mateix motiu exposà el també convers Joan Valls, corredor d'orella, per vendre dos violaris i obtenir-ne, per un, 7 lliures i, per l'altre, 6 lliures i 12 sous (docs. 9, 10). Els «negocis» i la necessitat de numerari obligaren també el cavaller Llorenç de Montcada a pagar anualment, per la via de violari, una pensió de 33 sous i 4 diners per un preu d'11 lliures i 14 sous.

En préstecs rebuts mitjançant el contracte de «*mutuum*», l'obligació de tornar-los i la manca de numerari obligà a molts a vendre rendes, tant censals morts com violaris, per tal de poder fer honor als seus creditors. En aquesta necessitat es trobaren tant els individus de diverses categories socials com les institucions. És aquest el cas del canonge de la Seu de Barcelona Gaspar Esperaneu, qui, en no disposar de 6 florins que devia per raó de *mutuum* al seu creditor Ramon Ferrer, féu avinença amb ell de vendre-li un violari d'11 sous i dos diners per un preu de 78 sous (doc. 246).¹⁷ Aquest mateix canvi d'un «*mutuum*» de 29 lliures per una venda de rendes de 30 lliures de censal mort, el veiem també en el cas de l'estudiant de dret civil Bernat Vilana vers el creditor del seu pare (doc. 333). I també és el

17. Creiem que aquesta venda és simulada. Es perllonga el pagament del deute tot canviant la seva formulació: abans era un «*mutuum*», gratuït per definició, ara tindrà la forma de venda de rendes, que no tan sols l'obligarà a tornar el capital, sinó també a pagar «interessos», la renda.

cas del monestir de Sant Pau del Camp, que, en deure al flequer Narcís Marquet 50 lliures, arribà a una avinença amb ell de reduir el deute a 26 lliures i es comprometé a pagar-li anualment 30 sous per raó d'un censal mort de 21 lliures (doc. 288).

Citem, per últim, el cas del monestir de Santa Maria de Jonqueres, de Barcelona, la priora del qual exposà, en contracte signat el dia 7 de març de 1468, els motius de la venda d'un censal mort de 7 lliures de pensió per un preu o capital de 140 lliures: a causa dels conflictes bèl·lics, el monestir no rep les pensions i rendes que hom li deu, per la qual cosa no pot pagar als seu creditors i manca de numerari per a les vitualles indispensables dels membres del monestir (doc. 268).¹⁸

Els venedors de les pensions o censataris i els compradors o censalistes

Ja hem vist com, en bibliografia recent, seguien els estereotips sobre la personalitat de censataris i censalistes a causa d'una certa parcialitat en haver fet ús, molts anys enrere, d'una molt limitada documentació ubicada en determinats indrets aliens al món pròpiament urbà. És a dir, durant el segle XV, ni «els principals censalistes foren les comunitats religioses i la petita noblesa», ni tampoc els censataris «foren els petits pagesos».

Els venedors dels censals morts

Si hom esguarda el quadre on hem posat els capitals o preus cedits, les rendes o pensions i les professions de creditors i deutors, veurem que el

18. «*In Dei nomine. Noverint universi quod nos Constanca dez Cros, priorissa et conventus monialium monasterii Beate Marie de Iunqueriis Barchinone, ordinis Sancti Iacobi de Sperata [...] quia occasione belli sive guerrarum, que in partibus hiis inpresentiarum aguntur iam de nonnullis annis citra, pensiones censualium et multi alii redditus, quas et quos tam intra Barchinone quam extra dictum monasterium recipere solebat, non solvuntur, unde est quod dictum monasterium pro habendis victualibus usque nunc multis est creditoribus obligatum, pro satisfactione quorum et etiam pro emendis aliis de presenti et in futurum necessariis victualibus pecuniam non habet, nos etiam, multis ea causa celebratis diversisque colloquiis habitis, aliam viam habendi invenire non potuit neque potest quam per venditionem censualis, cuius pretium in solutione dictorum creditorum et in emptione dictorum victualium ac alia predicta convertantur, idcirco gratis et ex certa scientia pro subveniundo et succurrendo dictis et aliis inevitabilibus necessitatibus, in quibus ex causis predictis et aliis dictum monasterium est et nos eius nomine sumus per dictum monasterium et eius conventum nostrum ac nostros in eodem successores, vendimus et ex causa venditionis [...]*» (doc. 268).

nombre major de venedors de censals morts el formen els clergues o eclesiàstics (30 contractes), seguits dels nobles (15 contractes), juristes (15 contractes), mercaders (14 contractes), ciutadans (12 contractes), apotecaris (7 contractes), metges (6 contractes), notaris (4 contractes), escrivents (3 contractes), funcionaris (4 contractes), dones i vídues (4 contractes) i assaonadors, barbers, basters, candelers, estudiants, paraires, perpunters i trepadors (un contracte cada categoria). Per tant, al segle XV i a la ciutat de Barcelona, els venedors de les rendes, en aquest cas de censal morts, no eren pas principalment les comunitats religioses i la petita noblesa.

Els compradors dels censals morts

Ni tampoc els compradors de les rendes eren principalment els petits pagesos com hom pot deduir si esguarda també el quadre que ens ha servit per a quantificar les professions dels deutors o censataris o venedors de rendes. El nombre major dels compradors de rendes o censalistes, per tant, dels creditors, són les dones, és a dir, vídues, maridades i no maridades (29 contractes), juristes (22 contractes), ciutadans (13 contractes), eclesiàstics (11 contractes), notaris (11 contractes), mercaders (11 contractes), nobles (9 contractes), apotecaris (9 contractes), funcionaris (5 contractes), escrivans i escrivents (2 contractes), argenters (2 contractes) i candelers, escultors, mercers, metges, peixaters, porters i sastres (un contracte cada categoria).

Els venedors dels violaris

No hem d'oblidar que aquesta recerca té dos elements que la condicionen, que la limiten: els contractes de venda de rendes, els censals morts i els violaris, i els llibres com a garantia donada pels venedors de les rendes. És per això que la possessió dels llibres limita la presència dels venedors. Tanmateix, el llistat utilitzat en els dos paràgrafs anteriors ens diu que totes les professions i categories socials de la Barcelona del segle XV van vendre rendes per tal d'obtenir numerari. Més encara, tots els membres de totes les professions posseïen llibres, objecte de cultura i objecte econòmic. El mateix ens mostra el quadre en què hem exposat els preus i les rendes dels violaris i les professions de venedors i compradors. Aquest quadre ens indica que els eclesiàstics foren el grup social que feren ús més sovint d'aquest instrument de crèdit (82 contractes), seguits dels professionals dels llibres, estampadors i llibreters (46 contractes), corredors i bidells de la Seu (34 contractes), mercaders (28 contractes), ciutadans (27 contrac-

tes), juristes (24 contractes), nobles (18 contractes), notaris (14 contractes), dones (11 contractes), estudiants i mestres (9 contractes), apotecaris (9 contractes), sastres (8 contractes), cirurgians (6 contractes), escrivans i escrivents (3 contractes), paraires (3 contractes), assaonadors (2 contractes), basters (2 contractes), candelers (2 contractes), coralers (2 contractes), metges (2 contractes), sabaters (2 contractes) i afinadors, argenters, barbers, barreters, boters, brassers, canviadors, cinters, espasers, ferrers, freners, fusters, giponers, hostalers, mercers, paraires, parxers, peixaters, pellers, quèstors, saboners i uixers (un contracte cada categoria).

Els compradors dels violaris

Com ja hem dit i veurem més endavant, aquests contractes de compra-venda de rendes, tant els censals morts com els violaris, eren garantits amb béns immobles i mobles, entre aquests molt sovint amb llibres. En el cas que la garantia consistís en béns mobles, el venedor de la renda venia de manera simulada aquest bé moble al comprador de la renda. El comprador de la renda, per tant, comprava, mitjançant contracte de venda simulada, el bé moble per un preu igual o un mica superior al preu de la renda, preu que lògicament no lliurava al venedor. El comprador de la renda, però, retenia prop seu l'objecte, del qual podria disposar lliurement en cas que el venedor de la renda no en pagués la renda i/o no en tornés el preu o capital. Doncs bé, en ser compradors de rendes i, per tant, prestadors, de manera reiterada una mateixa persona, com veurem, per exemple, entre d'altres, el notari i escrivà del rei Pere Miquel Carbonell, l'escrivà del rei Pere sa Sala, el cavaller i doctor en ambdós drets Joan Ramon Carbonell, el doctor en lleis Rotlan Santmartí, el causídic Pere Seró, els notaris Antoni Illes i Joan Montagut, alguns pensaren que aquestes vendes de llibres eren veritables compres de llibres, fet que es devia a llur preocupació per la cultura, per la qual cosa havien de disposar d'importants biblioteques. La realitat és una altra. Molts llibres rebuts eren el que hom podria dir «repetits». Alguns tenien un valor cultural i bibliòfil molt limitat. A més, la redempció del censal o del violari comportava la devolució del bé venut, és a dir, la devolució del llibre.

Mitjançant el contingut del quadre que ens ha servit per a quantificar les categories socials dels venedors de violaris, hom pot veure quins eren els principals censalistes, en aquest cas els compradors de violaris, a la Barcelona del segle XV. En primer lloc, les dones, maridades o no, vídues o monges (80 contractes). Hi segueixen els notaris (79 contractes), els juris-

tes (49 contractes), els nobles (33 contractes), els mercaders (22 contractes), els ciutadans (19 contractes), els escrivans i escriptes (17 contractes), els apotecaris (16 contractes), els sastres (9 contractes), els cortiners (4 contractes), els cirurgians, metges i mercers (2 contractes) i barbers, calceters, corretgers, ferrers, llibreters, paraires, recaptadors i tapiners (un contracte cada categoria).

Els llibres i la garantia en la compravenda de rendes

Si durant el segle XIV era habitual que hom garantís el pagament de la renda i la integritat del preu o capital amb la generalitat dels béns del censatari o venedor, tant és així que aquesta garantia va ser un dels punts de reflexió continguda en escrits teòrics sobre la licitud del contracte, en el segle XV es va produir un canvi. Ara, malgrat que la clàusula de la garantia referida a la generalitat dels béns del venedor o censatari no desapareix, en el cas que hom no obligui cap bé concret, immoble o moble, el venedor de la renda o censatari farà constar dins el contracte de venda en clàusula addicional un fiador o diversos fiadors que garanteixin la solvència present i futura del seu principal venedor o censatari.¹⁹

Allò que era habitual, però, és el fet que el venedor o censatari garantís la renda i el preu mitjançant un bé concret, immoble o moble: béns financers, com censos o rendes; béns seents, com terres, cases, operatoris, escrivanies; béns mobles, com esclaus, roba o draps, eines de treball, matèries primeres, parament de la llar, joies i llibres. El mètode seguit pels professionals de la notaria per fer constar aquestes garanties va ser doble: un per als béns financers, esclaus, terres, cases, operatoris i escrivanies i un altre per a joies, roba o draps, eines, parament de la llar i llibres, malgrat que hi va haver excepcions. Així, dins el contracte de venda de rendes, amb una

19. El dia 6 de febrer de 1455, Guillem Vila, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, ven a Maria, antiga esclava de Ferrer de Gualbes, ciutadà de Barcelona, un violari de 72 sous i 6 diners pel preu de 30 lliures, durant les vides de la compradora i el seu fill Joan de Gualbes, notari, fill també del seu antic propietari Ferrer de Gualbes. Guillem Vila no dona com a garantia cap bé concret, sinó diversos fiadors: «*Et ut de predictis vobis et vestris diligentius cautum sit, dono fideiussores: discretum Valentinum Rovira, notarium, Andream Casanoves, mercatorem, cives Barchinone, Iohanem Soler, termini et parrochie Sancti Iuliani de Montemalono, et Andream Colet, Sancti Saturnini de la Rocha, qui mecum et sine me firmiter teneantur. Ad hec nos Valentinus Rovira [...]*», Antoni JOAN, *Quintum manuale*, 3 setembre 1454 - 26 abril 1455, s.n.

clàusula que seguia la confessió per part del venedor d'haver rebut el preu, aquest obligava, com a garantia, un bé financer, per exemple un censal mort que rebia d'un altre,²⁰ una renda de terres en morabetins²¹ o també un bé immoble, com una escrivania.²²

Vendes simulades i penyores

En el cas, però, que l'objecte de garantia fos un bé moble, com roba, matèries primeres, eines de treball, parament de la llar, joies i llibres, després de l'instrument de venda de la renda, de l'instrument amb la ferma de l'època del preu, de l'instrument amb la ferma de la carta de gràcia, es redactava un altre instrument de venda l'objecte de la qual era el bé que

20. Aquest és el cas de Gabriel Ferrer, que vengué a Joan Comes, apotecari, ciutadà de Barcelona, una renda de censal mort de 42 sous pel preu de 30 lliures, tot obligant un altre censal: «*Et pro predictis et infrascriptis omnibus etc., obligo ego dictus Gabriel Ferrer totum illud censuale pensionis octuaginta solidorum et pretii octuaginta librarum, quod domina Constančia, uxor venerabilis Petri Lunes, quondam, civis Barchinone, Gaspar Bossofi, civis dicte civitatis, et Constančia, eius uxor filiaque dictorum coniugum, michi faciunt et prestant, facere et prestare tenentur anno quolibet XXIII die mensis iunii [...]*», Antoni JOAN, *Quintum manuale*, 3 setembre 1454 – 26 abril 1455, s.n.

21. Aquest és el cas del contracte de venda d'un violari de 30 sous pel preu de 10 lliures i 10 sous, fet per Jaume Buguera, mitjançant la seva mare com a procuradora, a Joan Comes, apotecari: «*Et pro predictis omnibus et singulis obligo speciliter et expresse ego dicta Margarita (mater et procuratrix) totum illud censuale duodecim morabatinorum bonorum curribilium alfonsinorum auri fini et ponderis trium solidorum octo denariorum Barchinone de terno, cum toto eorum dominio, firma, fathica, laudimio et cetera, quod habeo et recipio in territorio Barchinone in loco vocato Albers, super diversis peciis terre, que solebant esse cum vinea plantate sive pecia terre et quas emphiteotes medii infrascripti habent et possident in territorio Barchinone in loco vocato Albers. Et tenent per me ad dictum censum duodecim morabatinorum trium solidorum, ut inferius designatur. Et ego ipsas teneo per monasterium Sancti Cucuphatis Vallensis et per ipsum dominum abbatem ipsius nomine et sub dominio et alodio eiusdem ad censum unius morabatini boni alfonsini auri fini et ponderis recti annuatim solvendi in festo Sancte Marie mensis febroarii [...]*», Antoni JOAN, *Quintum manuale*, 3 setembre 1454 – 26 abril 1455, s.n.

22. Això és el que va fer Margarida, vídua del notari Francesc Fuster, i llur fill Francesc i la muller d'aquest, Caterina, per tal de garantir un censal mort de 45 sous, venut, el dia 26 d'abril de 1436, pel preu de 36 lliures i 2 sous, a Bernat Seyol, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, que comprava amb pecúnia del benifet: «*Et pro hiis obligamus, videlicet ego dicta Margarita specialiter et expresse totum ipsum operatorium scribanie de abisso usque ad primum tectum, cum introitibus et cetera, quod ego certis titulis habeo et possideo in*

garantia la venda de la renda.²³ Aquest era seguit del mateix instrument de l'època i del mateix instrument de carta de gràcia. Aquest objecte, en haver estat valorat, es venia per un preu que podia ser igual al preu de la renda o molt sovint una mica superior. En aquest cas, la diferència entre el preu de l'objecte que feia de garantia i el preu de la renda podia equivaler a un renda o pensió i, de vegades, a dues rendes o pensions. Hom pot veure-ho al quadre del principi del treball, a la columna que figura amb el títol o llegenda *preu llibres*.²⁴

Ara, hem de dir que, bé que aquesta venda sigui formalment una venda, es tracta més aviat d'una venda simulada. És a dir, es tracta d'una penyora. El primer element que ho indica és el fet que, si fos una veritable venda, el venedor de la renda hauria rebut dos preus: un per la renda i l'altre per la venda del bé moble. Cosa il·lògica. El fet que el preu del bé moble sigui igual al preu de la renda, ens indica que el venedor de la renda lliura al comprador un bé d'un valor equivalent al preu de la renda, el qual fa de garantia. En el cas que el preu de la venda del bé moble sigui una mica superior, ja hem dit que la

civitate Barchinone et in platea Sancti Iacobi. Et tenetur per monasterium Sancte Clare civitatis predictae, et per eius reverendam dominam abbatissam nomine ipsius, et sub dominio et alodio eiusdem ad certum censum [...], Guillem JORDA, *Quantum manuale*, 29 maig 1434 – 3 juliol 1439, s.n.

23. Hem trobat tan sols un exemple en què l'objecte de l'obligació, un llibre, es troba en una clàusula dins l'instrument de venda de la renda. És el cas de l'instrument registat al doc. 40: «[...] *Pretium [...]* Et ut de predictis [...] dono vobis fideiussores [...] Et pro hiis complendis et firmiter observandis, ego dictus Iohannes de Masguillem obligo vobis specialiter quendam librum vocatum *Additiones de Speculador [...]* Item et quendam alium librum [...] *Generaliter vero [...]*».

24. Transcrivim un d'aquests instruments per tal de veure'l en la seva forma. El dia 27 de juny de 1406, el convers Marc de Rosanes, ciutadà de Barcelona, venia a Guillem Ros, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona, 110 sous de violari pel preu de 38 lliures i 10 sous, tot venent-li seguidament un llibre: «*Item, cum alio instrumento prefatus Marcus de Rosanis, ex certa scientia, mediante Iacobo Ciurana, curritore peye, cive Barchinone, vendidit dicto venerabili Guillelmo Ros, et suis et quibus voluerit, perpetuo, instrumento tamen gratie redimendi mediante, quendam librum, scriptum in pergamenis, cum postibus cohoperitis de corio virnilio, vocatum lo Decret. Hanc autem et cetera. Sicut melius et cetera. Pretium triginta octo librarum et decem solidorum et cetera. Et ideo renuntiando et cetera. Dando et cetera. Insuper promisit teneri de evictione et cetera. Et pro hiis obligavit omnia bona sua, mobilia et immobilia, habita et habenda et cetera. Et iuravit et cetera. Ad hec dictus Iacobus Ciurana, curritor publicus et iuratus civitatis Barchinone, confessus fuit dicto emptori quod ipse ut plus offerens et cetera. Testes predicti. Item, firmavit apocam de dicto pretio. Testes predicti. Item, dictus emptor firmavit instrumentum gratie redimendi et cetera. Testes predicti*», Bartomeu GUAMIR, *Manual*, 6 novembre 1405 – 9 octubre 1408, s.n.

diferència és igual a un renda o bé dues rendes. Si el censatari, per insolvència, no pagués, el censalista amb el bé moble asseguraria la renda o rendes no pagades i el preu o capital cedit al censatari. Cal dir també que, en el cas de les redempcions dels censals morts i dels violaris garantits amb la venda d'aquests béns, després de l'instrument en què el censalista i comprador de la renda confessa haver-ne rebut el preu, era redactat un altre instrument en què el venedor de la renda confessa haver rebut el bé «venut» (la garantia), però res no es diu del preu: «[...] *restituistis et tornastis bona que secuntur, videlicet de quibus omnibus et singulis ego feceram venditionem pro tuitione sive securitate cuiusdam censualis Iohanni de Muntmany, mercatori, civi Barchinone...*» (doc. 10). En el cas de les notes marginals de cancel·lació de les vendes de rendes i de cancel·lació de la venda del bé, escrites damunt l'instrument corresponent, la paraula utilitzada indica que la venda ho era formalment, però no realment, és a dir, aquests béns eren una penyora: «*Die lune [...] sequens instrumentum venditionis dictorum librorum et rauparum fuit cancellatum de partium voluntate, eo quia prenominati venditores dixerunt se recuperasse dicta **pignera**, presentibus testibus discretis Petro de Colle, alias Lupeti, et Iacobo Sala, notariis, civibus Barchinone*» (doc. 3). Un altre exemple que la venda era simulada i que en realitat el que es lliurava era una penyora: «*Die lune, X^a mensis iulii, anno a nativitate Domini M^o CCCC^o LXXV° de voluntate dicte domine Margarite, uxoris Raymundi Baró, fuit cancellatum dictum violarium, presentibus testibus [...] et uxor dicti Anthonii Iohannis, nomine suo proprio et procuratorio nomine dicti viri sui, firmavit apocham de raupis quas [sic] virtute dicti violarii fuerunt **impignerata** dicte domine Margarite*» (doc. 345). Com ja hem dit més amunt, l'aparença de venda d'aquests instruments ha fet creure a alguns que els compradors, en el cas dels llibres, compraven per raons sobretot culturals, la qual cosa els ha fet parlar de les biblioteques d'aquests i de llur formació intel·lectual.

Els llibres

El llistat dels llibres que serviren com a garantia, és a dir, que feren de penyora en els contractes de venda de rendes, els censals morts i els violaris, demostra la importància d'aquests instruments notariais per conèixer millor la història del llibre a la Barcelona del segle XV. Demostra també que hom no es pot limitar als inventaris *post mortem* per a conèixer el contingut de les biblioteques dels barcelonins d'aquest segle XV. La característica i l'extensió d'aquest treball ens impedeix ara fer una anàlisi de tots els aspectes d'aquest llistat dels llibres com a expressió de cultura i dels seus

posseïdors com a subjectes de la mateixa. Deixem per més endavant l'anàlisi completa. Llavors tindrem present tots els documents referits al llibre durant el segle XV, que ja formen, després d'haver buidat tots els protocols notariais del segle XV, un conjunt de prop de 3.000 documents, des d'aquells que es refereixen a la formació bàsica del possible lector, passant per aquells que fan referència a la confecció del llibre, les compres dels mateixos, qualsevol tipus d'alienació i els llegats testamentaris, fins als inventaris *post mortem*.

En aquest llistat, fem constar entre parèntesis el fet de la il·luminació dels llibres, si són caplletrats o si són impresos. I també aquell accident que hem cregut remarcable. Ja hem vist, en tractar dels venedors de rendes, com els professionals del llibre, llibreters (Pere Bages, Pere Blanc, Joan sa Coma pare, Joan sa Coma fill, Antoni Corró, Guillem Costa, Pere Labia, Gaspar Mir, Gabriel Prats, Antoni Ramon, Joan Ramon, Pere Ripoll, Pere Saragossa, Bartomeu Sastre) i mestres de llibres d'estampa o impressors (Nicolau Spindaler, Joan Fuster, Joan Luschner o Lusiner, Joan Rosembach o Rosbach o Rosebach o Rosach), s'endeuten per tal d'aconseguir numerari per a les seves activitats. Fem aquí esment de la importància d'aquesta documentació per a saber quelcom més, no tan sols sobre el llibre manuscrit, sinó també sobre el llibre imprès fins a l'any 1500. Alguns impressors com Joan Fuster i Joan Rosembach, aquest sobretot, garantiren els crèdits que se'ls concediren amb les lletres d'estany per a la impressió o també amb pergamins i bales i raimes de paper, una altra matèria primera en llur activitat (doc. 556, 522, 542, 543, 544 i 545). El llibre imprès, com hom pot veure al llistat que segueix, es troba dins les biblioteques dels barcelonins i abasta, a més de la Bíblia, el Breviari, el llibre d'Hores i els textos fonamentals del Dret Canònic i Civil, tots els gèneres, com es pot veure pels autors: Abat de Sicília, Agustí, Angelo da Chivasso, Aristòtil, Baldo degli Ubaldi, Bartolo da Sassoferrato, Francesc Eiximenis, Gil de Roma, Giovanni Nicoletti da Imola, Giovanni Tortelli, Gras, Jacopo Alvarotto, Joan de Friburg, Lactanci, Lorenzo Valla, Nicolau de Lyre, Pietro d'Ancharrano, Plini, Sal·lusti, Suetoni, Tomàs d'Aquino i Virgili.

Hem agrupat els llibres per matèries, cosa que facilitarà la seva consulta i hom assolirà de manera més fàcil una visió del que és el llibre com a element cultural en aquest segle. Seguint una classificació que ja vam fer per a la recerca sobre el mateix tema del segle XIV,²⁵ comencem pels lli-

25. J. HERNANDO, *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XIV*, Barcelona: Fundació Noguera, 1995 (Textos i Documents; 30 i 31).

bres agrupats amb la rúbrica *Bíblica*. La presència de bíblies de gran preu per llur il·luminació i enquadernació i de format divers, glossades o no, és molt abundosa. Fem constar el fet que, a partir del 1492, les bíblies en llengua vulgar eren requisades pels inquisidors i eren cremades a la plaça de Sant Jaume, cosa que es reflecteix en la documentació que presentem.²⁶

Amb la rúbrica *Ciències*, apleguem els llibres de tema mèdic, que són la majoria, de botànica, de cirurgia, de contingut enciclopèdic, de matemàtiques. Fem constar que hi apareixen la majoria dels textos principals de medicina en ús a les universitats a partir del segle XIII i en ús per part dels metges amb bona formació: Avicenna, Galè, Hipòcrates Iohannitius, Isaac Iudaeus s. Israeli, Philaretus, Theophilus, etc.

Malgrat l'anacronisme de la rúbrica *Clàssics*, hem aplegat amb aquest títol els llibres de l'època grecoromana, aquells que no són específicament cristians, amb alguna excepció. Aquest recull demostra que entre els barcelonins del segle XV la nova cultura iniciada pels humanistes estava arrelant. Això és palès si es compara amb la cultura del segle XIV, que és clarament «medieval». Deixant de banda Aristòtil, Ciceró, Sèneca, els gramàtics i algun altre, els noms d'autors com Aelius Lampridius, Apuleu, Dècim Magne Ausoni, Quintus Curci Rufus, Demòstenes, Lucius Annaeus Florus, Horaci, Isòcrates d'Atenes, Macròbius, Ovidi, Plaute, Plini, Plutarc, Sal·lusti, Estrabó, Suetoni, Terenci, Tit Livi, Virgili i Xenofont demostren el canvi de la cultura barcelonina en aquest segle XV.

Sota la rúbrica *Ensenyament*, apleguem els llibres en ús per estudiants i mestres en la tasca discent o docent. A més dels clàssics Cató, Ciceró, Donat, Priscia i Quintilià, hom pot veure els llibres habituals el segle XIV:²⁷ Alexandre de Villedieu, Evérard de Béthune, Gauthier de Châtillon, Geofroy de Vinsauf, Ugucione da Pisa, Giovanni Balbi da Genova, Mathieu de Vendôme, Pere Blasenç i el Pseudo-Boeci. Cal afegir algun autor absent de la documentació del segle XIV: Iohannes Grammaticus, Nicolau Trevet, Papias.

26. Al doc. 535, de l'any 1494, en nota marginal hom pot llegir: «Cobra dit Solés [assanonador, venedor del violari] tres lliures per ço com l'anquissidor féu crida que les Bíblies en pla e Avangelis se posassen en son poder».

27. Vegeu J. HERNANDO, «Lectores y libros en los protocolos barceloneses en el siglo XV: La formación básica posible de un lector barcelonés», *Napoli Nobilissima*, XXXIII (1994), p. 147-156. Vegeu també *Les escoles, l'ensenyament de lletra i el llibre de gramàtica a Barcelona a la Baixa Edat Mitjana segons els documents dels protocols notariais*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona (en premsa).

Algú ha dit que a la societat barcelonina dels darrers segles medievals hi havia un predomini, entre d'altres, dels professionals del Dret. Els llibres aplegats sota la rúbrica de *Jurídics* demostren la importància del llibre jurídic, malgrat que hom podria dir que aquesta importància és aliena o extrínseca al contingut del llibre i es deu a altres factors com els econòmics. Sigui el que sigui, quantitativament els llibres de tema jurídic són majoritaris. De manera breu, hom pot dir que a les biblioteques dels juristes barcelonins del segle XV, des del punt de vista bibliogràfic, hi havia les obres més actuals. A més dels textos fonamentals del Dret Canònic i del Dret Civil, amb les glosses i comentaris més preuats, hom pot veure-hi glossadors del Dret Romà com Accursio, Azo, Roffredo da Benevento i Odofredo. També, postglossadors com Bartolo de Sassoferrato, Baldo degli Ubaldi, Bartolomeo de Saliceto, Paolo da Castro, Guillaume de Cugn, Pierre de Ferrières, Alessandro Tartagna, Angelo Aretino, etc. Dels canonistes, fem esment de noms tan coneguts com Antonio da Butrio, Dominico de Santo Geminiano, Francesco Zabarella, Guido da Baisio, Guilhem Duran, Henri de Bohic, Hostiensis, Innoceni IV, Joan Andreu, Giovanni da Imola, Abat de Sicília, etc. No oblidem les obres de l'art de notaria de Petrus de Unzola i de Rolandino i els textos jurídics sobre Catalunya (*Usatges, Constitucions*, etc.) i autors com Jaume Callic.

Els llibres aplegats sota la rúbrica *Humanístics i Literaris* no són gaires, tanmateix mostren el que hem dit sobre els llibres aplegats amb el títol Clàssics. Autors com Boccaccio, Dant, Flavio Biondo, Lorenzo Valla, Petrarca, Poggio Bracciolini i Giovanni Tortelli mostren la presència cada vegada més palesa de la nova cultura.²⁸ No oblidem el poeta Joan Berenguer de Masdovelles amb el seu *Cançoner*, Enrique de Villena amb *Los dotze treballs d'Hèrcules* i els molt populars a la societat medieval *Enquesta del Greal* i *Lansalot del lach*.

Després del conjunt de llibres aplegats amb la denominació de *Litúrgica*, breviaris, llibres d'hores i missals, de gran preu alguns, amb la rúbrica *Teològics, Morals i Filosòfics*, hom podrà veure tot un ventall d'autors amb els quals podem veure el que és la cultura cristiana. Del primer mil·leni, Orígenes, Ambrosi, Agustí, Ciril d'Alexandria, Agustí, Jeroni, el papa Lleó I, l'obra atribuïda a Dionís Areopagita, Boeci, Gregori el Gran, Isidor de

28. En una propera publicació, en què tindrem presents tots els documents del segle XV amb referències a llibres, els relacionarem amb els seus posseïdors. Ara, si hom esguarda l'índex onomàstic, podrà veure noms de personalitats lligades a l'humanisme com Alessandro Geraldini (1455-1525).

Sevilla, Beda el Venerable i Joan Damascè. Del segon mil·lenni, Pere Lombard amb el seu *Llibre de les sentències*, i els comentadors posteriors de diverses tendències: Alexandre d'Hales, Durand de Saint Porçain, François de Meyronnes, Guiu Terrena, Joan Duns Escot, Pere de Càndia, Pere de Tarantàsia, Richard de Middlentown, Pere Tomàs i Tomàs d'Aquino. D'alguns teòlegs, com Alexandre de Hales i Guillaume d'Auxerre, trobem algun exemplar de llur *Summa*, però les obres de Sant Tomàs, manuscrites i impreses, demostren que el seu mestratge s'havia imposat clarament a Catalunya: els seus comentaris a les obres d'Aristòtil, la *Summa theologica* en les seves diverses parts, la *Summa contra gentiles*, les qüestions disputades i els escrits polítics. Força abundoses són les obres, que podríem anomenar morals, d'autors com Albertano da Brescia, Angelo de Chivasso, Astesano d'Asti, Bartolomeo de Santo Concordio, Ermengaut de Béziers, Guillaume de Peyraut, Laurent d'Orléans, Innocenci III, Manfredo, Petrus Quesvel, Walter Burley i altres. De teoria política, a més del molt llegit Gil de Roma, hom ha de fer esment de Joan de Salisbury i el seu *Policraticus*, també present amb l'altre títol de *De nugis curialium et vestigiis philosophorum*.²⁹ De filosofia, hom troba obres d'Alain de Lille, d'Adam de Bocfeld i de Joan Duns Escot. Noms com Sant Bernat, Bertrand de la Tour, Hug de Sant Víctor, Jacopo de Varazze, Joan de Gal·les, Nicolau de Lyre, Pierre Auriol, Pere Comestor i Roberto Carratzuli no han de ser oblidats. Per últim, destaquem els autors de l'àmbit català: Ramon Llull, Nicolau Pacs, Ramon de Penyafort, Pere Tomàs, Guiu Terrena, Joan d'Aragó i el molt popular Francesc Eiximenis amb els diversos llibres del *Cristià*, el *Regiment de prínceps* i els molt llegits *Llibre dels àngels*, *Llibre de les dones* i la *Vida de Crist*.

Exposem tot seguit el llistat dels llibres. La numeració remet a l'apèndix documental. Per exemple, a *Biblia*: 5.1, el número 5 fa referència al document i el número 1 al primer llibre segons l'ordre en què troba a l'ins-

29. L'obra *Policraticus*, un dels tractats de teoria política més importants escrits a l'època medieval, tant per la seva extensió com pel seu contingut, significa un punt d'arribada en l'elaboració i la formulació d'un pensament polític medieval i un punt de partida que arriba fins al Renaixement, com a síntesi elaborada i admesa, de manera paral·lela a la línia iniciada per la reflexió a partir d'Aristòtil. Com a exemple de la seva actualitat durant l'època medieval i, per tant, de la seva influència, almenys teòrica, tenim el cas documentat de la presència, de manera simultània, d'aquesta obra a les biblioteques de personalitats influents de Catalunya. Així, per exemple, la posseïa el bisbe de Barcelona Francesc de Blanes (1408-1410), el bisbe de Girona Andreu Bertran (1419-1431), l'arquebisbe de Tarragona Dalmau de Mur (1419-1431) i el jurista Pere Basset (+1430), conseller del rei i Batlle General de Catalunya. Vegeu els docs. 21 i 168.

trument notarial i que hem repectat al regist. Cal tenir present, en confrontar aquest llistat amb el que es diu a l'apèndix documental, que a l'apèndix la referència dels llibres és donada segons el que hom escriví als manuscrits, mentre que en aquest llistat que segueix, sense oblidar el que es diu a l'apèndix, procurem normalitzar els noms d'autors i els títols dels llibres i posem l'abreviatura s. («sive») quan donem el títol del llibre amb què es conegut i la foma escrita als manuscrits.

BÍBLICS

Bíblia: 5.1; 12; 13.5; 14.2; 20; 21.6; 27 («in romancio»); 31; 32.1; 35.1; 60.1; 61.1; 73.1; 74; 76; 83 (2 v.); 89 (2 v.); 91 (2 v.); 120.1; 133.1; 139; 141.1; 142.4 (perfecta); 142.5 («nondum perfecta»); 146.1; 150; 153.1; 180.1; 186.1 («cum glosa»); 190 («in romancio», 2 v.); 196.27; 203.2; 224 (il·luminada, 3 v.); 234; 243; 245; 248 (2 v.); 281; 311.1 (2 v.); 312; 322 (il·luminada); 333.1; 357.2; 378.4; 379; 381.1; 382; 395.2; 404; 413.2 (2 bibles); 422; 423.1 (en vulgar, il·luminada); 469.2 (2 bibles); 425.2; 432 (caplletrada); 434; 444.1 (estampa, caplletrada, 2 v.); 460; 466; 567 (petita); 480; 485; 487; 500; 535.1 (estampa, en pla, «in posse inquisitoris»); 536.3 (estampa, en pla, «in posse inquisitoris»); 536.8 (mitja); 538.2; 553; 564 (il·luminada).

Bíblia amb glosses: 213.14.

Bíblia cum glosa ordinaria: 271 (3 v.). [Glosses de Gilbertus Universalis, Anselmus Laudunensis, Radulfus Laudunensis, magister Albericus, Gilbertus Porretanus, Petrus Lombardus.]

Gènesi: 105.

Psalterium s. Salterium s. Saltirium s. Phalterium s. Phaltiri s. Psalteri s. Psaltiri s. Saltiri: 5.2; 122.1; 123; 134.2; 158.4; 162.13; 165.4; 184.2; 202.1; 203.1; 230.1; 253 («cum litteris aureis»); 257.2 (caplletrat); 270.1 («littera grossa»; caplletrat); 270.2 («in romancio», caplletres d'or); 289 («cum glosa», caplletrat); 292.2; 297; 309 («cum glosa»); 313 (caplletrat); 317.2; 364; 458.4; 495; 512; 514; 534; 539.2; 563.2 (historiat, caplletrat).

La flor del Saltiri: 233.2.

Evangelis, glossa de: 67.6.

Evangelis de Sent Johan, glossa de: 168.3.

Evangelis de Sent Matheu, glossa de: 168.5.

Evangelis, ço és, lo Testament Novell: 237.1; 241; 288; 310.

Passioner: 240.2.

Testament Novell e Vell: 286.

Concordantie Bible s. Concordances de la Bíblia: 98.2; 120.2; 133.2; 136.1.

CIÈNCIES

ACCANAMOSALI DE BALDACH, ABU-L-QASIM AMMAAR IB ALI AL-MAWSILI (s. XII), *De oculis s. Acanamolosi de Baldach*: 489.5 (3 v.).

- ALBUCASIS, ABU- L-QASIM (936-1013), *Liber servitoris* s. *Servitor*: 489.2; 489.8 (en vulgar).
- ARISTÒTIL (384-322 aC), *De historiis animalium*: 194.10. *Liber animalium*: 332.5.
- ARNALDUS DE VILLANOVA, ARNAU DE VILANOVA (1239/40-1311), *Liber regiminis sanitatis* s. *Arnau*: 510.3; 526.3. *Expositio Arnaldi super Amphorismos*: 61.6. *Casus Arnaldi*: 61.5. *De Antichristo*: 152.5.
- AVICENNA, IBN SINA (980-1037), *Canon medicinae* s. *Avicenna complit* s. *Vicenna*: 61.2; 267.1; 325.1; 351.1; 366; 387. *Quartus Evicenne (Canonis)*: 10.1.
- BRUGUNDIUS DE PISA, BURGUNDIO DA PISA (+1194), trad. de *De ingenio sanitatis Galeni*: 10.3.
- BRUNO LONGOBURGENSIS, BRUNO DE LONGOBUURGO (s. XIII), *De cirurgia*: 66.2; 71.2.
- CHRISTOFORUS DE HONESTIS, GEORGIUS CHRISTOFORUS DE HONESTIS (s. XIV), *Magister Christophorus de Honestis* s. *Super Antidotarium*: 267.3; 325.3; 351.3.
- CONSTANTINUS AFRICANUS (c. 1015-1087), *Viaticus de medicina* s. *Lo Constantí* s. *Contestí*: 50.4; 77; 266.12; 546.6. *De oculis* s. *Liber oculorum*: 105.
- EUCLIDES DE ALEXANDRIA, EUCLIDES D' ALEXANDRIA (s. IV-III aC), *De elementis* s. *Euclides*: 266.3 («test e coment»); 546.
- GALENUS, GALÈ (c. 129-200), *Liber de elementis secundum summam Ypocratis* s. *De elementis*: 303; 331.1. *Collectorium de Galiè* s. *Gualien*: 267.4; 325.4; 351.4. *Ingenium sanitatis* s. *De ingenio sanitatis*: 10.4.
- GENTILIS DE FOLIGNO, GENTILE DA FOLIGNO (+1348), *Lo Gentil sobre la primera part del primer libre [de Avicenna = Canon]*: 61.8; 267.2; 325.2; 351.2. *Lo Gentil de Fugineo sobre la primera part del quart de Avicenna [= Canon]*: 61.7.
- GERALDUS DE CREMONA, GÉRARD DE CRÉMONE (1114-1187), *Pràctica de Geralt super Almansorem [Liber ad Almansorem de Rhazès]*: 38.12; 61.14.
- GUIDO DE CAULIACO, GUI DE CHAULHAC (1300-1368), *Art de la cirurgia* s. *Guido de Caylach*: 10.2; 18; 50.1.
- GUILLELMUS DE SALICETO s. DE SCILICET (c. 1210-c. 1280), *De cirurgia* s. *Sirorgia segons Guillem Scilicet*: 44.3.
- HIPPOCRATES, HIPÒCRATES (460 aC-?), *Art de Ypocràs*: 61.5. *Aphorismi* s. *Anforismes de Ypocràs* s. *Inforismes*: 10.4 («cum diversis tractatibus»); 266.9; 546.6.
- IBN BUTLAN (1063), *Tacuinum sanitatis* s. *Lo Tacuyi* s. *De cibis et moribus*: 266.14; 546.8.
- IOHANNES DE SANCTO AMANDO, JEAN DE SAINT-AMAND (s. XIII), *Expositio super Antidotarium Nicolai*: 510.7; 526.6.
- IOHANNES EBENMESUE s. MESUE (s. XIII), *Ebamesue*: 50.2. *Iohannis Mesiu*: 489.4. [= *De cirurgia*].

- IOHANNITIUS, HUNAIN IBN ISHAQ (809/10-877), *Liber isagogarum s. Isagoges. Johannici*: 266.6; 546.6.
- ISAAC IUDEAEUS s. ISRAELI, ISAAC ISRAELI EL VELL (+932), *Les obres de Isach [De urinis, De febribus, De dietis]*: 266.11; 546.6.
- LANFRANCHUS DE MILA, LANFRANC DE MILÀ (+1306), *Liber de cirurgia*: 66.1 (en pla); 71.1 (en pla); 130.
Liber oculatorum: 10.5. V. Constatinus Africanus.
- MATHEUS PLATEARIUS, PLATEARIUS [+1161], *Circa instans s. Cirquinstans s. Platearia s. Platearius*: 44.2; 50.4; 489.7 (historiat); 489.11; 489.12.
- MATHEUS SILVATICUS (+1342), *Pandecte medicine s. Pendeca*: 489.1.
- NICHOLAUS SALERNITANUS, PREPOSITUS, NICOLAU DE SALERNO (s. XI-XII), *Antidotarium s. Antidotari dels Arabis s. Lo Nicholau*: 266.10; 489.9; 489.10; 489.19; 510.6; 526.7; 546.6. *Expositio super Antidotarium Nicholai*: 513.7; 529.6 [V. Iohannes de Sancto Amando].
- PALLADIUS, RUTILIUS AEMILIANUS, PAL·LADI (s.IV), *De agricultura libri XIII s. Palladi*: 349.1.
- PETRUS DE ABANO, PIETRO D'ABANO (c. 1250-1316), *Conciliator differentiarum philosophorum et precipue medicorum s. Conciliador (complit)*: 64.1.
- PHILARETUS, FILARET (s. VI-VII), *De pulsibus s. Filaret*: 266.8; 546.6.
- PLINIUS, GAIUS PLINIUS SECUNDUS, GAI PLINI SEGON (24-79), *De naturali historia s. Plini*: 395.4; 413.4; 424.4; 433.1.
- RHAZÉS, RASÉS, RASIS, RASSIS, AR-RAZI (c. 865-923/24), *Almansor s. Enmençor s. Abmasur s. Amassur s. Rassis s. Kitab al Tibb al-Mansuri*: 61.13; 65.3; 510.2; 526.2. *Totum continens de Rasis*: 266.1 (2 v.); 299 (2 v.); 456 (2 v.).
- SERAPION, SERAPIÓ D'ALEXANDRIA (s. II aC), *De simplicibus medicinis sive Aggregator s. Agregador s. Agragador de medecines s. Gregador de Serapió*: 50.2; 61.10; 489.2; 510.1; 526.1. *Servitor*: 489.2; 489.8 (vulgar). *Assinònimes*: 489.2. Vide MATHAEUS SILVATICUS.
- Sidrach s. Cidrach* (Anònim, s. XIII): 143.2.
- SIMON IANUENSIS A CORDO, SIMON DE GÈNOVA (s. XIII-XIV), *Synonyma medicinae s. Clavis sanationis s. Assinònimes s. Simon de Gènova s. Simon Genovès*: 50.3; 489.2; 489.6; 510.5; 526.5.
- STRABON, ESTRABÓ (c. 63 aC-c. 21 pC), *Geographia s. De situ orbis s. Strabó*: 380; 386.
- TACUINUM, v. IBN BUTLAN.
- THEOPHILUS, TEÒFIL (s. VI-VII), *De urinis s. Theòfil*: 266.7; 546.6.

CLÀSSICS

- AELIUS LAMPRIDIUS (s. IV), *Elius Lempridus s. Lampridus* (Vides d'emperadors): 414; 435.
- APULEIUS, LUCIUS, APULEU (125-180), *De vita et moribus Platonis s. De dogmate Platonis*: 38.5.

- ARISTOTELES, ARISTÒTIL, (384-322 aC), *Filosofia Moral: Ètica, Política, Retòrica, Yconòmica*: 332.6; 343.1; 348.1. *Libri Ethicorum* s. *Ètiques*: 61.16; 64.6; 282.2; 511.2 (estampa). *Liber politicorum* s. *Política* s. *Polítics*: 64.6; 282.3; 412.2; 417.2. *Rethorica*: 282.4. *Físiques*: 200.4; 276.4. *Metafísica*: 193.11; 200.3; 276.3. *De historiis animalium* s. *Historia animalium*: 193.10. *Liber animalium*: 332.5. *De philosophia*: 207.6. *Auctoritates notabilia Aristotelis*: 332.4. *Tabula super libros Ethicorum et Politicorum*: 64.6. Vegeu Adam de Bocfelf, Gaulterus de Burlaeus, Thomas Aquinatis.
- AUSONIUS, DECIMUS MAGNUS, AUSONI, DÈCIM MAGNE (c. 310-c. 395), *Verus Ausoni in libros Suetoni* s. *Parentalia*: 447.2.
- CATO, MARCUS PORTIUS, CATÓ (234-149 aC), *Disticha* s. *Cató*: 145.19.
- CICERO, MARCUS TULLIUS, CICERÓ (106-43 aC), *De amicitia*: 391.1. *Epistoles*: 249.8; 311.2; 396.6; 430.4. *Epistoles ad Atticum*: 193.6. *Epistulae ad familiares*: 311.3. *Filípiques* s. *In Marcum Antonium orationes*: 249.6. *De officiis*: 193.8; 213.9; 343.7; 348.6; 391.1; 432.4. *De oratore*: 242.2. *Oracions de Tul-li*: 307; 385; 396.4. *Qüestions tusculanes*: 249.5. *Rethorica nova*: 145.10; 375.2. *De senectute*: 343.7; 348.6; 391.1; 432.4; 565.2. *Sinònimes*: 343.7; 348.6.
- CURTIUS RUFUS, QUINTUS CURTIUS RUFUS, QUINTUS CURCI RUFUS (s. I), *De rebus gestis Alexandri Magni libri decem*: 557.3.
- DEMOSTENES, DEMÓSTENES (384-322 aC), *Orationes*: 507.5; 507.12.
- DONATUS, AELIUS, DONAT (s. IV), *Ars grammatica* s. *Les Parts*: 230.1. *Donat sobre lo Terenci*: 249.1.
- ESQUINES (390-314 aC), *Orationes*: 507.12.
- EUCLIDES DE ALEXANDRIA, EUCLIDES D'ALEXANDRIA (s. IV-III aC), *De elementis* s. *Euclides*: 267.3 («test e coment»); 546.
- FLAVIUS IOSEPHUS, FLAVI JOSEP (38-100), *Antiquitates iudaicae* s. *Iosephus antiquitatum*: 195.
- FLORUS, LUCIUS ANNAEUS FLORUS (s. I-II), *Epitomae rerum romanarum* s. *Historia romana* s. *Històries romanes*: 396.2.
- GALENUS, GALÈ (c. 129-200), *Liber de elementis secundum summam Ypocratis* s. *De elementis*: 303; 331.1. *Collectorium*: 267.4; 325.4; 351.4. *Ingenium sanitatis* s. *De ingenio sanitatis*: 10.4.
- HIPPOCRATES, HIPÒCRATES (460 aC-?), *Art de Ypocràs*: 61.5. *Aphorismi* s. *Anforismes de Ypocràs* s. *Inforismes*: 10.4 («cum diversis tractatibus»); 266.9; 546.6.
- HORATIUS, QUINTUS HORATIUS FLACCUS, HORACI (65-8 aC), *Oraci*: 145.9.
- ISÒCRATES D'ATENES (436-338 aC), *Yssocretis oratio* (discursos): 471.3.
- IUSTINUS POMPEIUS, JUSTÍ (+165), *Iustinus*: 193.7.
- LACTANTIUS FIRMIANUS, LACTANCI, LUCI CECILI FIRMIÀ (s. III-c. 325), *De divinis institutionibus adversus gentiles*: 193.5; 242.1; 311.4; 396.1; 430.5; 433.6; 437.4.

- MACROBIUS, AMBROSIUS THEODOSIUS MACROBIUS, AMBRÒS TEODOSI MACROBI (s. IV-V), *In somnium Scipionis* s. *Macrobius*: 375.6.
- OVIDIUS, PUBLIUS OVIDIUS NASO, PUBLI OVIDI NASÓ (43 aC-17 pC), *Epístoles*: 145.13. *Metamorfoseos*: 145.6; 249.4; 375.3.
- PALLADIUS, RUTILIUS AEMILIUS, PAL·LADI (s. IV), *De agricultura libri XIII* s. *Palladi*: 349.1.
- PLAUTUS, TITUS MACCIUS, PLAUTE (254-184 aC), *Plaute*: 375.5.
- PLINIUS, GAIUS PLINIUS SECUNDUS, GAI PLINI SEGON (24-79), *De naturali historia* s. *Plini*: 395.4; 413.4; 424.4; 433.1.
- PLUTARCHUS, PLUTARC (50-120), *De vitis virorum illustrium* s. *Vita Plutarchi*: *Prima pars*: 499.13. *Secunda pars*: 499.14.
- PRISCIANUS CAESARIENSIS, PRISCIÀ (ss. V-VI), *Institutiones grammaticae* l. XVII-XVIII s. *Precià menor*: 207.15.
- QUINTILIANUS, MARCUS FLAVIUS, MARC FLAVI QUINTILIÀ (c. 35-95), *De oratoria institutione* s. *De oratoris*: 204.2.
- SALLUSTIUS, CAIUS SALLUSTIUS CRISPUS, GAI SAL·LUSTI CRISP (86-35 aC), *Catilina et Iogurtha* s. *Salusti* s. *Salustius*: 412.1 (estampa); 417.1 (estampa); 507.11; 511.1.
- SENECA, LUCIUS ANNAEUS, SÈNECA (4 aC-65 pC), *Epístoles*: 249.2; 282.1 (glossa); 314.1 (glossa); 396.7; 471.4; 565.1. *Tragedies de Sèneca* s. *Tragedie Seneche*: 145.8; 319.1; 375.4; 432.2; 471.2. *De brevitate vitae* s. *Vita brevis*: 61.17 (3 v.). *Auctoritates Seneca*: 332.7. *Volumina Seneca per abecedarium*: 86 (2 v.). *Obres de Sèneca*: 213.3; 354.1 (vulgar, glossa); 425.1 (vulgar, glossa).
- SERAPION, SERAPIÓ D' ALEXANDRIA (s. II aC), *De simplicibus medicinis sive Agregator* s. *Agregador* s. *Aragador de medecines* s. *Gregador de Serapió*: 50.2; 61.10; 489.2; 510.1; 526.1. *Servitor*: 489.2; 489.8 (vulgar). *Assinònimes*: 489.2. Vide MATHAEUS SILVATICUS.
- STATIUS, PUBLIUS PAPINIUS, ESTACI (c. 45-96), *Thebaides* s. *Thebais* s. *Staci*: 145.7.
- STRABON, ESTRABÓ (c. 63 aC-c. 21 pC), *Geographia* s. *De situ orbis* s. *Strabó*: 380; 386.
- SUETONIUS, GAIUS SUETONIUS TRANQUILLUS, SUETONI (c. 69-140), *De vita duodecim Cesarum* s. *De vitis XII Cesarum*: 341.4; 383.4; 384.4; 391.2 (estampa). *Versus Ausoni in libro Suetoni*: 449.2. Vide AUSONIUS.
- TERENTIUS, PUBLIUS TERENTIUS AFER, PUBLI TERENCI ÀFER (190-159 aC), *Comediae* s. *Terenci* s. *Terensi*: 38.28; 316 (caplletrat); 511.3.
- TITUS LIVIUS, TIT LIVI (59 aC-17 dC), *Dècades de Titus Livius* s. *Ab urbe condita libri XLII*: 395.3; 413.3; 424.3.
- VALERIUS MAXIMUS, VALERI MÀXIM (s. I aC-s. I pC), *Factorum ac dictorum memorabilium libri novem* s. *Valerius màximus* s. *Valeri*: 204.7; 213.1; 242.3; 396.5.

VIRGILIUS, PUBLIUS VIRGILIUS MARO, PUBLI VIRGILI MARÓ (70-19 aC),
Virgili: 430.9 (estampa); 437.8 (estampa); 471.1 (estampa).
 XENOFONT (430-354 aC), *Xinofontis* 486.4.

ENSENYAMENT

ALEXANDER DE VILLADEI, ALEXANDRE DE VILLEDIEU (1170-1240), *Doctrinale puerorum* s. *Doctrinal*: 22.4; 145.12; 158.6 («cum glosa»); 165.6; 207.9; 211.3; 236.1. V. Gerardus Magnus.

CATO, MARCUS PORTIUS, CATÓ (234-149 aC), *Disticha* s. *Cató*: 145.19.

CICERO, MARCUS TULLIUS, CICERÓ (106-43 aC), *De oratore*: 242.2. *Rethorica nova*: 145.10; 375.2.

Contemptus mundi s. *Contentus*: 145.19.

DONATUS, AELIUS, DONAT (s. IV), *Ars grammatica* s. *Les Parts*: 230.1.

EBERHARDUS BETHUNIENSIS, EVÉRARD DE BÉTHUNE (s. XII-1212), *Graecismus* s. *Grecismus* s. *Ebreart* s. *Abraart*: 101.4; 207.3; 211.2. *Ebreart de gramàtica ab les gloses de Travet*: 319.4. V. Nicholaus Trevet.

GALTERIUS DE CATILLIONE, GAUTHIER DE CHÂTILLON (c. 1160-1202), *Alexander* s. *Alexandre* s. *Alexandreis*: 101.5; 211.1.

GERARDUS MAGNUS, GERRIT GROOT (1340-1384), *Gerart sobre lo Doctrinal*: 207.1.

GODOFREDUS DE VINOSALVO, GEOFFROY DE VINSAUF (s. XII-XIII), *Poetria nova*: 507.13 («cum glosa»).

HUGUCCIO DE PISIS s. PISANUS, UGUCCIONE DA PISA (s. XII-1210), *Derivator* s. *Derivador* s. *Derivacions de Gramàtica*: 341.2; 383.2; 384.2.

IOHANNES DE IANUA, GIOVANNI BALBI DA GENOVA (s. XII), *Catholicon* s. *Summa grammaticalis*: 113.2; 167.9; 273. V. Iohannes Gramaticus.

IOHANNES GRAMMATICUS (S. XIV), *Comprehensorium ssive Additiones ad Catholicon* s. *Comprehensori* s. *Comprensori* s. *Sumari de gramàtica*: 78,2; 84,2; 347,2.

Lectura: 207.3.

Lectura de Doctrinal: 207.11.

Lectura de lògica sobre los Tractats: 237.7; 276.1.

Lectura sobre lo Abraart: 207.10; 207.13.

Lectura sobre los tractats de Lògica: 207.13.

Libre de Lògica: 237.1; 237.3; 237.4.

Lògica sobre lo Porfiri: 207.4.

MATTHAEUS VINDOCINENSIS, MATHIEU DE VENDÔME (s. XII-XIII), *Thobias* s. *Thobiades* s. *Tobias*: 207.11.

NICHOLAUS TREVET s. TRIVETH, O.P. (+1350), *Ebreart de Gramàtica ab les gloses de Travet*: 319.4.

Notes de Gramàtica de Calatayut s. *Notes de de Calatahut* s. *de Calatiu*: 145.11; 158.5; 165.5.

- PAPIAS (s. XI), *Elementarum doctrinae ordimentum s. De significatione verborum s. Papias*: 38.23.
- PETRUS BLESENSIS, PIERRE DE BLOIS, PERE BLASENCH (s. XII), *Libellus de arte dictandi rethorice s. Pere Blasenich*: 207.8.
- PRISCIANUS CAESARIENSIS, PRISCIÀ (ss. V-VI), *Institutiones grammaticae l. XVII-XVIII s. Precià menor*: 207.15.
- Ps.-BOETIUS (s. XII), *De scolastica disciplina*: 101.3.
- QUINTILIANUS, MARCUS FLAVIUS, MARC FLAVI QUINTILIÀ (c. 35-95), *De oratoria institutione s. De oratoris*: 204.2.
- Sumari de Gramàtica*, v. Iohannes Grammaticus.

JURÍDICS

- ACCURSIUS, ACCURSIO (1184-1258/60), *Codi amb la glossa ordinària*: 457.20.
Acuci sobre les apel·lacions: 459.
- ALEXANDER TARTAGNUS DE IMOLA, ALESSANDRO TARTAGNA s. TARTAGNI (1423/24-1477), *Ad legem Falcidiam*: 454.16. *De vulgari et pupillari*: 454.16.
Lectura in Inforciatam: 454.17. *Postilles s. Apostilla Alexandri*: 462.1; 527.3 (estampa). *Super sexta parte Codicis*: 497.16.
- ANDREAS BARBATIA s. ANDREAS SICULUS, ANDREA BARBASSI (1400-1479), *Consilia*: 262.2. *De officio delegati*: 454.6 (estampa).
- ANDREAS DE BARULA, ANDREA DA BALETTA (c. 1250-1291), *Andreas de Bartulo sobre los tres libros del Codi*: 440.6.
- ANGELUS ARETINUS s. DE ARETIO s. AREGO s. DE GAMBILIONIBUS, ANGELO ARETINO (+ 1451) *Lo Angell d'Arago*: 244.6. *Angel de Arezio sobre la primera part de la Instituta*: 245.9. *Angelus super primo et secundo Institute*: 256.5; 263.5.
- ANGELUS DE PERUSIO s. DE UBALDIS, ANGELO DEGLI UBALDI (1328-1407), *Super authenticis*: 507.2. *Lectura Angeli super Digesta Nova*: 527.2.
- ANTHONIUS DE BUTRIO, ANTONIO DA BUTRIO (1338-1408), *Sobre la primera part del Segon de les Decretals*: 197.17. *Sobre la segona part del Segon de les Decretals*: 197.18. *Sobre lo Terç de les Decretals*: 197.22. *Sobre lo Quart de les Decretals*: 197.20. *Super Clementinis*: 72.7; 95.7. *Spica de Iure Canonico*: 197.19; 244.4. *Report*: 262.7.
- ARCHIDIACONUS, v. GUIDO DE BAYSIO.
- AZO AZZONE, AZZO DEI PORCI s. PORCIO, AZZONE (s. XII-XIII), *Lo assumma d'Az s. Suma d'As s. Summa d'As s. Summa Codicis*: 36.2; 38.17; 67.1.
- BALDUS DE UBALDIS, BALDO DEGLI UBALDI (1327-1400), *Baldo*: 58.2; 59.3. *Sobre lo Codi*: 338.7; 344.7. *Sobre lo primer del Codi*: 415, 17; 454.4; 484.8. *Super primo et secundo Codicis*: 162.3. *Sobre lo primer, segon e terç del Codi*: 305.3; 462.5 (estampa). *Sobre lo segon del Codi*: 415.18. *Super tertium Codicis s. Sobre lo terç del Codi*: 118; 347.3; 454.5. *Sobre lo quart del Codi*: 161.1; 161.2. *Sobre lo quart e cinquè del Codi*: 462.3 (estampa). *Sobre lo sisè del*

- Codi*: 162.5; 301; 347.5. *Sobre lo setè del Codi*: 347.3. *Super VII° VIII° et nono Codicis*: 455.5 (estampa). *Super VIII et IX Codicis*: 415.19; 484.4. *Super VIII, IX et X Codicis*: 305.2. *Prohemium domini Baldi super Digestum Vetus*: 256.3. *Sobre lo primer e segon de la Digesta Vella*: 162.4; 256.3. *Super primo Decretalium*: 499.4; 507.6. *Super secundo Decretalium*: 449.5; 507.6. *Sobre lo Ignocent*: 162.7. *Repeticions de Baldo e Ludovico e altres Doctors*: 440.5.
- BARTHOLOMEUS BELENCINUS** s. **BELLENCINUS** s. **DE BELLENCINIS** (s. XV), *In Abbatem s. Les postilles sobre lo Nicholau*: 462.4.
- BARTHOLOMEUS BRIXIENSIS**, **BARTOLOMEO DA BRESCIA** (+1258), *Prima pars lecture super Decretum*: 497.9. *Secunda pars*: 499.16. *Tertia pars*: 497.10. *Glossa ordinaria Decreti*: vide *Decretum*.
- BARTHOLOMEUS DE SALICETO**, **BARTOLOMEO DA SALICETO** (+1412/17), *Scilicet super VI° Codicis*: 527.1. *Sobre lo novè del Codi*: 161.4.
- BARTHOLUS DE SAXOFERRATO**, **BARTOLO DA SASSOFERRATO** (1313-1357), *Volum de Bartol*: 38.22; 59.1; 244.3; 338.5; 344.5. *Sobre la primera part de la Inforsada*: 162.8; 320.5; 328.5; 415.9; 454.2 (estampa); 497.4. *Super secunda parte Inforcia*: 40.2; 64.9; 162.9; 415.10; 454.3; 499.7. *Super tribus libris Codicis s. sobre los tres libres del Codi*: 463.1; 499.17; 507.2; 507.5 (estampa); 527.3 (estampa). *Super secundo Codicis*: 499.6. *Lectura Bartholi super Codicem*: 64.11. *Super Digestum Novum*: 60.4. *Super prima parte Digesti Novi s. Sobre la primera part de la Digesta Nova*: 305.1; 333. 7; 415.13; 454.1 (estampa); 497.6. *Super secunda parte Digesti Novi s. Sobre la segona part de la Digesta Nova*: 333. 6; 415, 14; 497.8. *Super pima parte Digesti Veteris s. Sobre la primera part de la Digesta Vella*: 415.11; 497.7. *Super secunda parte Digesti Veteris*: 497.5. *Consilia Bartholi et Calderini*: 454.19. *Super Authentica s. Sobre les Autèntiques*: 462.7; 497.17; 527.4.
- BERNARDUS COMPOSTELLANUS**, **BERNARDO DE COMPOSTELA** (s. XII-1267), *Compostella s. Apparatus in Decretales*: 75.6; 79.3.
- BERNARDUS DE BETTONE** s. **DE PARMA**, **BERNARDO DA PARMA** (s. XIII-1266), *Glossa ordinaria Decretalium s. Decretals ab la glosa ordinària*: 333.3: vide *Decretales*.
- BONIFACIUS DE ANNAMATIS**, **CARDINALIS SANCTI ADRIANI** (s. XIV-XV), *Bonifaci s. In Clementinis*: 28.
- CALDARINUS**, v. **IOHANNES DOMINICI CALDARINUS**
- CALLIÇ**, v. **JAUME CALLIÇ**.
- CARDINALIS**, v. **FRANCISCUS DE ZABARELLIS**.
- CINUS PISTORIENSIS**, **CINO DA PISTOIA** (1270-1336/37), *Chi super Codicem s. Chy super Codicem s. Xy super Codicem s. Xi s. Lectura in Codicem*: 127.2; 163.3; 169.2; 205; 299.3; 356.1; 415.7; 457.1.
- Constitucions*: 226.2; 293.2.
- Constitucions de Cathalunya s. Constitutiones Cathalonie*: 8; 11; 13.2; 113.3; 177.2.

Constitucions de Catalunya e Usatges: 100.2; 177.2; 269.1

Constitucions noves de Catalunya: 167.5.

Constitucions de Catalunya ab los Usatges e gloses e Pracmàtiques Sencions:
197.14.

Constitucions del Consolat: 143.1.

Consuetudines Cathalonie inter dominos et vassallos: 256.4; 263.4.

CORPUS IURIS CANONICI

Decretum: 1; 14.1; 23.1; 26 («cum glosa»); 39.3; 49.1; 52; 54; 56.2 («cum glosa»); 63.2 («cum glosa»); 64.12; 72.1; 95.1; 113.10; 142.1; 145.2; 162.6 («cum glosa»); 168.2; 173.2; 174.1; 232.1 («prima pars», «cum glosa»); 232.2 («secunda pars», «cum glosa»); 265.1; 277.1; 291.1; 323 («cum glosa»); 335.1; 336 («cum glosa», il·luminat); 340 («cum glosa», il·luminat); 341 («cum glosa»); 355 («cum glosa»); 365 («cum glosa»); 369; 377.1 («cum glosa»); 383.1 («cum glosa»); 384.1; 388; 393 («cum glosa»); 395.1; 397; 413.1; 416.1 («cum glosa»); 420.1 («cum glosa»); 424.1; 429.1 («cum glosa»); 453 («cum glosa»); 501.2.

Decretales s. Decretals s. Decretalls: 3.1 («cum glosa»); 3.2 («cum glosa»); 23.2; 55.1; 67.5; 72.2; 78.1 («cum glosa»); 84; 95.2; 89.1; 103.1 («cum glosa»); 113; 114 («cum glosa»); 125; 134.1; 136.2 (2 v.); 145.1; 163.1 («cum glosa»); 169.1 («cum glosa»); 176.2; 182.2; 228.2 («cum glosa»); 256.1 («cum glosa»); 259; 262.1; 263.2; 265.5; 274.1; 290.1; 291.5; 298.3 («cum glosa»); 347.1; 363.1 («cum glosa»); 375 («cum glosa»); 377.1; 394.1; 403.1 («cum glosa»); 415.1 («cum glosa»); 433.2 (estampa); 437.1 («cum glosa»); 439.2; 464; 493.4 («cum glosa»); 497.14; 501.1; 503.3; 516 («cum glosa»); 537.1; 538.1.

Decretales cum glosa ordinaria: 333.3. (V. Iohannes Theutonicus, Bartholomeus Brixienensis.)

Primus liber Decretalium s. Lo primer de les Decretals: 38.10; 493.4 («cum glosa»).

Sextus Liber Decretalium s. Sextus s. Sisè s. Sizè s. Cisè s. Cissè 3.3 («cum glosa»); 13.4; 23.3; 38.14; 55.3; 60.5; 72.5; 95.5; 102 («cum glosa»); 107 («cum glosa»); 113.11; 127.1; 142.1; 167.4 («cum glosa»); 170.1 («cum glosa»); 170.2 («cum glosa»); 174.4; 176.1; 182.1; 220.6; 275; 291.6; 320.7; 328.7; 358.3; 373.1 («cum glosa»); 438.2 («cum glosa»); 440.4 (estampa); 454.12 («cum glosa»); 490.1 («cum glosa»); 499.10; 501.3; 513.1; 517.1; 537.2. (V. Iohannes Andree.)

Septimus Liber Decretalium sive Clementine s. Clementines: 3.4 («cum glosa»); 16.5; 23.4; 38.15; 55.4; 60.6; 72.3; 95.4; 103.2 («cum glosa»); 113.9; 167.6 («cum glosa»); 265.7; 291.7; 320.6 («cum glosa»); 328.6; 373.2 («cum glosa»); 389; 398; 429.2; 433.3 (estampa); 463; 497.12. (V. Iohannes Andree.)

Extravaagantes s. Extravagans: 67.7.

CORPUS IURIS CIVILIS

Digestum Vetus s. *Digesta Vella* s. *Digesta Veya* s. *Digesta Velya*: 16.6; 39.1; 49.1; 51.1 («cum glosa»); 111.1; 145.4; 148.3; 161.3; 203.4; 222.1; 263.3; 265.3; 291.2; 353.3 («cum glosa»); 368; 415.2 («cum glosa»); 477 («cum glosa»); 493.1; 529.1 («cum glosa»). (V. Accursius.)

Infortiatum s. *Imforsada* s. *Inforsada* s. *Endorsada* s. *Enforsade* s. *Froçada* s. *Forciatum*: 16.1; 38.19; 40.3; 58.1; 59.2; 64.4; 67.4; 94; 298.2; 415.3 («cum glosa»); 457.2; 497.13; 529.2 («cum glosa»). (V. Accursius.)

Digestum Novum s. *Digesta Nova*: 16.2; 25.1; 30.1; 38.18; 111.2; 145.3; 148.2; 162.12 («cum glosa»); 220.2 («cum glosa»); 287.2; 415.4 («cum glosa»). (V. Accursius.)

Digestum [...]: 144 («cum glosa»).

Codex s. *Codi*: 16.3; 38.26; 38.21; 49.2; 51.2 («cum glosa»); 64.5; 68.1 («cum glosa»); 72.8; 95.8; 113.3; 148.1 («cum glosa»); 197.3; 217; 265.2; 291.2; 358.1 («cum glosa»); 399.1 («cum glosa»); 412.1 («cum glosa»); 417.6 («cum glosa»); 491 («cum glosa»); 493.2 («cum glosa»); 503.2. (V. Accursius.)

Codex cum glosa cum glosa ordinaria: 454.20. (V. Accursius.)

Instituta: 67.2; 197.6 («cum glosa»); 430; 437.2; 490.3; 503.1. (V. Accursius.)

Instituta ab lo Volum: 503.1.

Volumen s. *Volum*: 15.2 («cum glosa»); 16.4; 29; 36.1; 43.1 («cum glosa», «historiatus»); 47; 68.2 («cum glosa»); 161.5 («cum glosa»); 201; 298.1 («cum glosa»); 415.5 («cum glosa»); 484.1 («cum glosa»); 491.2; 493.3 («cum glosa»). (V. Accursius.)

Libre en què són los tres ff. (*Digesta*) sense glosses: 331.2

Decisions de la Rota: 197.4; 262.3; 507.3; 507.6.

DINUS DE MUGELLO, DINO DA MUGELLO (s. XIII-1320), *Glossador sobre les regles de Dret appellat Di*: 72.4; 95.4.

DOMINICUS DE SANCTO GIMINIANO, DOMINICO DE SANTO GEMINIANO (+ c. 1430), *Giminià super prima parte Sexti* v. *Sobre la primera part del Sizè* v. *Cisè*: 163.4; 262.3; 502.8. *Super secunda parte Sexti* v. *Sobre la segona part del sisè*: 167.2; 499.19. *Sobre penitències e consecracions del Decret*: 262.6. *Giminià, Summa*: 113.5; 113.6.

FILIPUS DE FRANCHIS DE PERUSIO s. PHILIPPUS FRANCUS DE FRANCHIS (+1471), *Lectura super titulo de appellationibus et nullitatibus sententiarum* s. *Super materia appellationum*: 454.21.

Formularis: 157; 159.1; 284.2.

FRANCISCUS DE ZABARELLIS, CARDINALIS, FRANCESCO ZABARELLA (c. 1335-1417), *Cardinalis super Clementinis* s. *Zabarello sobre les Clementines* s. *Commentaria in Clementinas*: 262.8; 497.11.

FREDERICUS DE PETRUCCIIS DE SENIS, FEDERICO PETRUCCIO DA SIENA (s. XIV), *Consilia Frederici de Senis* s. *Consilia et disputationes Frederici de Senis*: 25.2; 30.2; 262.2; 332.1; 507.9.

- GALVANUS DE BETTINO (+ C. 1395), *Tractatus discrepantiarum legum et canonum* s. *De differentiis* s. *Galvany sobre lo Decret*: 197.28.
- GENZELLINUS DE CASSANIS, GENSEL-LI DE CASANHES (s. XII-1334), *Lectura super Clementinis* s. *Gencelí super Clementinis* s. *Jencel-lí*: 3.6; 197.24.
- GOFFRIDUS TRANENSIS, GOFFREDO DA TRANI (+1245), *Summa super titulis Decretalium* s. *Godofre* s. *Goffre* s. *Gotfredus* s. *Goffredus super Decretalibus* s. *Jamfrido sobre les Decretals*: 3.10; 5.10; 5.11; 7; 145.5; 394.3; 507.8. *Suma de dret canònic e civil* s. *Spicha de dret civil i ccanònic*: 433.7; 433.11. *Gofret et Johan Andreu*: 163.2; 169.3.
- GUIDO DE BAYSIO s. ARCHIDIACONUS, GUIDO DA BAYSIO (s. XIII-1313), *Apparatus sive Lectura super Sexto Libro Decretalium* s. *Ardiacha sobre lo Sisè* s. *Arthiacha*: 38.20, 49.4, 72.6, 95.6, 113.8; 167.8; 197.26.; 342; 415,16. *Rosarium super Decreto* s. *Rosari intitulat Archidiaconus super Decreto* s. *Apparatus ad Decretum*: 150.2; 197.26; 416.2; 420.2; 421; 429.1; 497.15.
- GUILLELMUS DE CUNEO, GUILLAUME DE CUGN (+ 1334), *Apparatus super Codicem* s. *Guillelmus de Cugno sobre lo Codi*: 162.1.
- GUILLELMUS DE MONTE LAUDONO, GUILLAUME DE MONTLAUZUN (+1334), *Lectura super Sexto libro Decretalium et super Clementinis* s. *Guillem de Montlendó sobre lo sisè e Clementines*: 197.10.
- GUILLELMUS DURANDI, SPECULATOR, GUILHEM DURAN (s. XIII?-1296), *Rationale divinarum officiorum* s. *Racional*: 433.4 (estampa). *Speculum iuris* s. *Speculador*: 197.15; 274.2; 287.1; 290.1; 299.1; 299.2; 320.4; 328.4; 335.2.
- HENRICUS DE BOYCH, HENRI DE BOHIC (s. XIV), *Lectura super prima parte Decretalium* s. *Enrichi super primo*: 36.3; 321.1; 327.1. *Lectura super secunda parte Decretalium* s. *Enrichi sobre lo segon de les Decretals*: 38.11; 321.2; 327.2. *Super tertio, quarto et quinto libris Decretalium*: 17. *Primus liber ditinctionum*: 465. *Lectura super Vº Decretalium*: 111.4;
- HENRICUS DE SEGUSIO, CARDINALIS OSTIENSIS, ENBRUNTENSIS, ENRICO DA SUSA (c. 1200-1272), *Summa Ostiensis* s. *Summa Hostiensis* s. *Summa Aurea* s. *Suma de Hostiench*: 4; 34; 113.1; 198.23; 167.7; 173.4; 321.3; 327.3; 335.4; 356.3. *Summa Ostiensis, Prima pars*: 499.11. *Summa Ostiensis, Secunda pars*: 499.12. *Lectura in Decretales, Prima pars*: 162.15; 173.5; 333.4; 499.11. *Lectura in Decretales, Secunda pars*: 162.16; 499.12.
- HOSTIENSIS s. OSTIENSIS, v. HENRICUS DE SEGUSIO.
- IACOBUS DE ALVAROTIS s. ALVAROTUS, JACOPO ALVAROTTO (1385-1453), *Iacobus Alvarotus super Feudis*: 484.1.
- IACOBUS DE BELLOVISU s. BELVISIO, IACOPO DA BELVISO (1270-1335), *Iacobi de Belvisio lectura Summam Authenticorum et usus feudorum elucidans* s. *Iacobus de Bellovisu*: 507.4.
- INNOCENTIUS IV, SINIBALDO FIESCHI (c. 1190-1252), *Lectura super Decretalibus* s. *Apparatus in quinque libros Decretalium* s. *Ignosent* s. *Innocent*: 3.5; 15.1; 39.2; 55.2; 56.3; 63.3; 171.1; 171.2; 174.2; 197.16; 199.1; 347.6; 501.4.

- IOHANNES ANDREE, GIOVANNI D'ANDREA, JOAN ANDREU (1270-1348), *Novella super Decretalibus* s. *Novelles sobre les Decretals* s. *Novella Iohannis Andree* s. *Johan Andreu*: 6; 56.1 (2 v.); 64 (2 v.); 259.2; 320.2; 328.2; 394.2. *Novella super Sexto Decretalium* s. *Novella super Sextum*: 64.7; 173.3; 294. *Sextus ab la glossa de Johan Andreu*: 399.2. *Mercuriale super regulis iuris* s. *Mercuriale*: 197.13. *Additiones de Speculador de Johan Andreu* s. *Adicions de Johan Andreu sobre lo Speculador* s. *Repertori o Spica sobre lo Speculador*: 40.1; 197.21; 440.3. *Gofret e Johan Andreu*: 163.2; 169.3. *Glossa ordinaria Clementinarum*: vide: *Liber Clementinarum*. *Glossa ordinaria Libri Sexti*: vide *Liber sextus Decretalium*.
- IOHANNES DE MILIS, GIOVANNI DE MILIS (s. XV), *Repertorium iuris* s. *Repertorium Milis* s. *Repertori de Johan de Milis*: 197.2.
- IOHANNES DE PLATEA v. PLATEUS (s. XV), *Summa super tres libros Codicis* s. *Johan de Platers sobre los tres libros del Codi*: 415.8.
- IOHANNES DOMINICI CALDERINUS, GIOVANNI CALDERINI (+1365), *Additiones cum repetitiones* s. *Repetitiones in Ius Canonicum*: 3.8. *Consilia Bartoli et Calderini*: 454.19.
- IOHANNES FABER v. FABRI DE MONTE DULFI, JEAN FABER s. FABRE (s. XIII-1340), *Super libro Institutionum* s. *Johan Fabre sobre la Instituta*: 456.4.
- IOHANNES NICOLETTI DE IMOLA, GIOVANNI NICOLETTI DA IMOLA (1367/72-1436), *Lectura de Johan de Ymola sobre una part de les Decretals*: 331.5. *Johan sobre la Instituta*: 162.11. *Joan d'Imula sobre la primera part de la Digesta Nova e un tros de la Digesta Vella*: 203.5. *Los Ymolos sobre la primera e segona part de la Digesta Nova*: 356.2 (2 v.). *Johan de Ymola sobre prima parte Inforciate*: 455.4; 484.3; 507.7. *Johan sobre la Instituta*: 162.11.
- IOHANNES PETRUS DE FERRARIIS, PIERRE FERRIÈRES (s. XIV-XV), *Pratica de Pavia* s. *Pratica Papiensis* s. *Petrus Iohannes de Ferrariis*: 197.1; 454.15.
- IOHANNES TEUTHONICUS, JOAN TEUTÒNIC (s. XIII), *Glossa ordinaria Decreti*: vide *Decretum*.
- JAUME CALLIÇ (c. 1370-1434), *Directorium super pace et tregue* s. *Director de pau e de treva*: 197.12; 232.3. *Calliç*: 338.3; 376.1.
- LUDOVICUS PONTANUS s. ROMANUS s. DE ROMA (1409-1439), *Ludovicus super tertio Digestorum*: 358.2. *Casus singulares Ludovici de Roma* s. *Singularia*: 332.2; 507.10. *Repetitions de Baldo e Ludovico e altres doctors*: 440.5.
- MARIANUS SOZZINUS, MARIANO SOZZINI (1401-1467), *Super quinto libro Decretalium* s. *Marià sobre lo cinquè libre de les Decretals*: 244.8. *Marià sobre la segona del primer libre de les Decretals*: 244.5.
- NICHOLAUS DE TUDESCHIS, ABBAS, PANORMITANUS, ABAT DE SICÍLIA (1386-1442), *Abbat*: 113.7; 199.2. *Nicholau de Cicília*: 245.2. *Super primo libro Decretalium* s. *Sobre lo primer de les Decretals* s. *La primera part de les Decretals*: 167.1; 462.2 (estampa); 499.1. *Nicholau Panormità sobre la sego-*

- na part de les Decretals s. Super secundo Decretalium: 304; 454.8; 455.7; 484.6. La primera part de la primera part de l'Abat de Cicília: 199.2. Abbas secunda primi s.: 497.2. Abbas super prima parte secundi libri Decretalium: 235; 484.7 (estampa); 497.1. Abbas super secunda secundi s. Segona part del segon libre de les Decretals: 244.7; 455.3 (estampa); 499.2. Abbas super tertia parte secundi libri Decretalium: 462.9; 499.3. Super tertio libro Decretalium: 263.4; 291.4. Abbas in quarto et quinto libro Decretalium: 497.3. Repertorium sive postilla Abbatis: 499.20; 527.3.*
- ODOFREDUS DE ODOFREDIS DE BONONIA, ODOFRED (s. XII-1265), *Lectura super Codicem s. Gotfred sobre el Codi: 415.15.*
- PAULUS DE CASTRO, PAOLO DA CASTRO (+1477), *Paulus de Castro super Digesto Veteri: 454.18. Paulus de Castro super prima parte Inforciate: 463.6. Paulus de Castro super secunda parte Inforciate: 455.1; 484.5.*
- PAULUS DE LIAZARIIS, PAOLO LIAZARI (s. XIII- 1356), *Lectura super Clementinis s. Paulus de Lancetis s. Pau de Latzeris sobre les Clementines: 197.25; 197.27.*
- PETRUS DE ANCHARANO, PIETRO D' ANCHARANO (1330/33-1416), *Consilia Petri de Ancarrano: Prima pars: 454.9. Secunda pars: 454.10. Repetitiones de regulis iuris: 454.11.*
- PETRUS IACOBUS, PERE JACME (+ c. 1367), *Liber libellorum s. Suma libellorum s. Pere Jacme: 38.11; 104; 162.10; 462.8*
- PETRUS DE UNZOLA s. UNSOLA s. UNÇOLA, PIETRO DA UNZOLA (s. XIII-1312) *Aurora novissima super contractibus s. Petrus de Unsola s. Liber artis notarie: 9.2; 35.3; 80.1; 159.2: 219.2; 432.6. Sobre lo Tractaturi s. Super Tractaturis: 35.2; 226.1; 430.3; 432.5; 437.3.*
- RAYNERIUS DE AREXENTIS DE FORLIVIO, RANIERO ARSENDI DA FORLI (s. XIII-1358), *Raynerius de Forlivio super Digesto Veteri: 507.1.*
- Repeticions: 197.11; 329.2; 455.2; 484.2.
- Repeticions de diversos doctors sobre les Clementines: 197.5.
- Reportori general de leys: 454.13.
- Reportoris: 439.1 (2 v.); 454.13.
- Retractacionibus, locutionibus et questionibus, de: 204.4.
- ROFFREDUS BENEVENTANUS, ROFFREDO DA BENEVENTO (1170-1234), *Liber de ordine iudiciorum s. Libellus de ordine iudiciario s. Roffredo Beneventano: 3.9; 336.4; 342.4.*
- ROLANDINUS PASSEGERII, ROLANDINO PASSAGERI (1207-1301), *Summa artis notarie s. Summa Rolandina s. De arte notarie: 157.4; 159.4; 237.6 Tractatus de notulis s. Tractatus notularum: 9.3. Tractaturi ab lo De ultimis voluntatibus: 237.9; 284.3; 430.3; 432.5; 437.3. De ultimis voluntatibus: 9.1; 237.9.*
- SALVÀ, JOAN (s. XV), *Formulari escrit de mà mia: 284.1.*
- Suma sobre lo Decret: 433.8.
- Sumari de Decret: 146.5; 153.5.

Tabula Decreti per alphabetum: 152.1.

Tractatus de diversis: 499.15.

Tractatus de interdicto: 64.8.

VIDAL DE CANYELLES (s. XIII), *Vademecum d'en Canyelles s. Vademecum*: 157.3; 159.3; 219.1.

VITALIS DE CAMBANIS s. DE GAMBANI, *Tractatus clausularum s. Tractatus domini Vitalis*: 479.2.

HUMANÍSTICS I LITERARIS

ANTONI CANALS, Fra (c. 1352-1415/19), *Libre de Scipió e Aníbal*: 213.5.

BOCCACCIO, GIOVANNI BOCCACCIO (1313-1375), *Fiammetta s. Phimeta s. elegia di madonna Fiammetta*: 151.3.

BENEVENTO DE IMOLA, *Dant en toscà, glosat e historiat*: 364.3.

BLONDUS FLAVIUS, FLAVIO BIONDO (1392-1463), *De roma instaurata*: 391.3.

DANTE ALIGHIERI, DANT (1265-1321), *Dant en toscà glosat et historiat*: 364.3.

V. Benevento de Imola.

Enquesta de Greal: 5.9.

GASPARINO BARZIZZA (c. 1370-1431), *Gasparí sobre les Appístoles de Sèneca*: 314.2.

GRAS, mossèn (s. XV), *Tragèdia de Lançalot s. Gras*: 472.5 (estampa).

HENRICUS MILANENSIS (s. XIII), *Contra fortunam s. Enrich de Fortuna*: 237.8; 277.2.

JOAN BERENGUER DE MASDOVELLES (+ p. 1476), *Cansoner*: 213.4.

LAURENTIUS VALLA (s. XV), *Elegantiarum latinae linguae libri sex s. Elegantiae s. Elegances de Laurenço s. Elegances de Lorenço de Valla*: 249.3; 430.6 (estampa); 437.5 (estampa).

Lansalot s. Lancelot del lach: 5.8.

PETRARCA, FRANCESCO PETRARCA (1304-1374), *De remedio utriusque fortune*: 38.26. *De viris illustribus*: 509.4; 529.4. *Liber rerum familiarium s. Epistulae familiares*: 529.3. «*Alius liber de Petrarcha*»: 38.27.

POGGIO BRACCIOLINI, IOHANNES F. POGGIO BRACCIOLINI (1380-1459), *Epistolae s. Epistoles del Poyo*: 430.8; 437.7.

TORTELLIUS s. TORTOLLI s. TORTELLI, GIOVANNI TORTELLI (s. XV), *De re militari*: 430.1; 437.1 (estampa).

VILLENA, ENRIQUE DE VILLENA (1384-1434), *Los dotze treballs d'Hèrcules*: 152.1.

LITÚRGICS

Breviarium s. Breviari: 69; 90; 99; 101.1; 121; 124; 149.2; 153.6; 156; 158.3; 165.3; 175.1; 179; 187; 196; 201; 215.1; 215.2; 227; 231; 261.1; 252; 261; 279; 283; 339; 352; 360; 371; 431; 440.1; 481.2; 494; 518 («*historiatum*»).

Breviarium camere: 557.1 (estampa).

Breviarium secundum episcopatum Barchinone s. secundum stilum ecclesie Bar-

- chinone s. secundum cursum diocesis Barchinone*: 19; 41.2; 109.1; 129; 164.1; 198; 227; 264; 272.1; 359; 442; 482.
- Breviari de regla vella segons lo bisbat de Barchinona*: 216.1.
- Breviarium regule nove diocesi Barchinone*: 238.
- Breviari de la diècesi de Barchinona de miga regla*: 472.
- Breviarium diocesis Gerundensis s. Breviari del bisbat de Gerona*: 115; 508.
- Breviarium secundum diocesim Maioricarum*: 146.6.
- Breviarium archiepiscopatus Tarrachonensis*: 350.1.
- Breviarium secundum diocesim urgellensem*: 88; 184.1; 230.2.
- Breviarium secundum consuetudinem Valentinam*: 251.3
- Breviarium secundum diocesim Vicensem*: 48; 119; 431.1; 532 («*illuminatum*»).
- Breviarium secundum regulam Curie Romane s. Breviari Romà*: 126.1; 147; 154.1; 155.1; 160.1; 285; 419.1; 445.1.
- Breviarium sive Diornale secundum ordinem Fratrum de Mercede s. Breviari o Diornal segons orda dels Frares de la Mercè*: 257.1; 292.1.
- Breviarium secundum ordinem Fratrum Predicatorum*: 73.3; 254; 372.
- Breviarium secundum regulam Monachorum Nigrorum*: 126.2.
- Breviarium de ordine* [..]: 210 («*illuminatum*»).
- Diornale*: 128; 175.2; 272.2; 293.1; 345; 402.
- Diornale secundum ecclesiam Valentinam*: 469; 476; 492 («*illuminatum*»).
- Hore s. Hores s. Horas s. Ores*: 37; 85 (lletres d'or); 96 (caplletrat); 110; 192 (lletres d'or, perles); 212 (il·luminat); 239; 313.2; 317.1 (il·luminat, lletres d'or); 318 (il·luminat); 239; 313.2; 317.1 (il·luminat, lletres d'or); 318 (il·luminat); 334 (caplletrat, il·luminat); 337; 466.2 (il·luminat); 468; 470; 474; 476 (lletra rodona); 479.1; 486.2 (caplletrat); 488; 496; 502; 503; 504; 506; 509 (historiat); 515 (il·luminat); 519; 520; 521 (il·luminat); 539.1; 541; 549; 558.1 (il·luminat); 566 (historiat).
- Hore Beate Marie*: 109.2.
- Hores de la Creu*: 95.9.
- Hores o Diornal segons l'offici romà s. Hores romanes*: 255.2; 478.
- Imnes, libre d'*: 146.4; 153.4; 255.1.
- Libre de quant d'orgue*: 319.2.
- Missale s. Missal*: 53; 117; 181 (miniat); 206.1; 206.2; 216.2; 357; 392; 401; 525; 528 (caplletrat); 552.
- Missale mixtum scundum episcopatum Barchinone*: 81; 82; 180; 448; 481.1.
- Missale mixtum scundum archiepiscopatum Tarrachone*: 350.2.
- Missal segons cor de Roma*: 440.2; 533.
- Missale et Breviarium secundum episcopatum Vicensem («in uno volumine»)*: 194; 561 (estampa).
- Missal votiu*: 302.2.
- Officier*: 293.2.

TEOLÒGICS, MORALS I FILOSÒFICS

- ADAM DE BOCFELD (s. XIII), *Super parvis naturalibus*: 266.4; 546.4.
- AEGIDIUS DE ROMA, EGIDIO ROMANO, GIL DE ROMA, O.S.A. (c. 1246-1316), *De regimine principum*: 296.5; 458.3. *Egidius*: 452; 483 (30 v. d'estampa).
- ALANUS DE INSULIS, ALAIN DE LILLE (c. 1114/29-1203), *Anticlaudianus*: 319.3. *De planctu nature*: 433.9. *De conflictu chistianorum contra infideles*: 21.5 (4 v.).
- ALBERTANUS BRIXIENSIS, ALBERTANO DA BRESCIA (s. XII-1246), *De doctrina taaccendi et dicendi s. De doctrina dicendi et tacendi s. De arte loquendi et tacendi s. Albertanus*: 3.11; 145.14.
- ALBERTUS MAGNUS, St., ST. ALBERT MAGNE (1206-1280), *De animalibus*: 266.2 (2 v.); 418 («secunda pars»); 436 («secunda pars»); 546 (2 v.).
- ALEXANDER DE HALIS, ALEXANDRE DE HALES, O.M. (1170/80-1240), *Summa universae Tehologiae s. Compendi de Theologia*: 70.1. *In tertium Sententiarum s. Sobre lo tercer de les Sentències*: 378.5; 381.2.
- AMBROSIUS, St., AMBRÒS (339-397), «Volum en què ha diverses obres de Sent Ambròs, e la primera de les quals és *De vera humilitate*»: 333.9. «[...] et la darrera *De vocatione omnium gentium*»: 332.10. Vide Bartholomeus de Urbino.
- ANGELUS CARLETTI DE CHIAVASSO, ANGELO DA CHIVASSO, O.M. (c. 1411-1495), *Summa angelica s. Summa de casibus conscientiae*: 536.10 (estampa).
- ARMANDUS DE BELLOVISU, ARMAND DE BELVEZER s. BEAUVOIR, O.P. (+c. 1340), *De declaratione s. Declaratio difficilium terminorum tam theologiae quam philosophia ac logicae s. Armandus de Bellovisu*: 61.11.
- ASTESANUS ASTENSIS, ASTESANO D'ASTI, O.M., *Summa de casibus s. Suma Ascensis de casibus*: 22.3.
- AUGUSTINUS, AURELIUS, St., SANT AGUSTÍ (354-430), *De civitate Dei*: 42 (romang, 5 v.); 75.1; 79.1; 203.3; 296.3; 536.1 (estampa). *De Trinitate*: 204.10. *Contra Faustum*: 486.3. *Super Psalterium*: 193.12 («prima pars»); 193.13 («secunda pars»). *Soliloquium s. De natura et origine anime*: 204.3. *Epistule ad Eurelium de fide Trinitatis*: 200.1; 276.1. *Super Iohannes s. Sobre los Evangelis de Sent Johan*: 38.3. *De Antichristo*: 152.5. *Libre de Sent Agustí e Sent Gerònim per les Pàcies*: 345. *Milleloquium Beati Augustini*: 22.7. Vide Bartholomeus de Urbino. Vide Ps.-Augustinus.
- BARTHOLOMEUS ANGLICUS, BARTHOLOMEW THE ANGLISHMAN, O.M. (+1275), *De propretatibus rerum*: 32.4; 489.3; 510.4 (historiat d'animals); 526.4.
- BARTHOLOMEUS DE SANCTO CONCORDIO sive DE PISA, BARTOLOMEO DE SANTO CONCORDIO, O.P. (1263-1374), *Summa casuum conscientiae s. Summa Bartholina s. Bartholina*: 23.5; 87.3; 142.3.
- BARTHOLOMEUS DE URBINO, BARTOLOMEO CARUSSI, bisbe d'Urbino, O.S.A. (+1350), *Milleloquium Beati Augustini*: 22.7. *Ambrosiana s. Milleloquium Beati Ambrosii*: 21.4 (3 v.).
- BEDA VENERABILIS, BEDA EL VENERABLE (673-735), *In Psalterium s. Sobre lo Psaltiri*: 204.6. Vide Ps.-Beda.

- BERNARDUS CLARAEVALLENSIS, St., SANT BERNAT, O.C. (1090-1153), *De consideratione ad Eugenium papam s. Liber Sancti Bernardi ad Eugenium papam s. Libre de Sent Bernat*: 260.2; 450. *De laudibus Virginis Marie*: 204.5.
- BERTRANDUS DE TURRE, TUSCULANENSIS CARDINALIS, BERTRAND DE LA TOUR, O.M. (1265/70-1332/33), *Expositiones epistolarum totius anni s. Liber super epistolis totius anni*: 132; 137.
- BOETIUS, ANICIUS MANLIUS SEVERINUS, BOECI (c. 480-524/25), *De consolatione philosophiae s. De consolatione s. De consolació*: 5.3; 101.2; 138.2 (en pla); 140; 178.2; 202.2; 207.17; 211.4; 213.6; 260.3 (amb glossa); 432.3. Vide Ps.-Boetius.
- CIRILLUS DE ALEXANDRIA, CIRIL D' ALEXANDRIA (370-444), *Thesaurus adversus Haereticos s. Thesarus Sirilly Alexandrini*: 193.4 (traducció de Georgius Trapezuntius).
Contemplació en Déu: 229.2.
- DIONISIUS AREOPAGITA (s. VI), *De angelica hierarchia cum glosa Guidonis*: 152.6. Vide Hugo de Sancto Victore.
- DURANDUS DE SANCTO PORTIANO, DURAND DE SAINT POURÇAIN, O.P. (1270/75-1334), *Super primo, secundo et tertio sententiarum s. Duran sobre lo primer, segon e terç de Sentències*: 381.11; 381.3.
- ERMENGAUT DE BÉZIERS, MATFRE (s. XIII-c. 1322), *Breviari d'amor s. Breviari d'emors*: 116.2; 405.1.
- FRANCESC EIXIMENIS, O.M. (1327?-1409), *Primer de Christià*: 403.2; 409.2; 535.3; 564.4. *Segon del Chrestià*: 353.2; 364.2; 449.1. *Terç del Chrestià*: 364.1 (segona part). *Dotzè del Chrestià*: 112; 353.4; 403.2 (segona part); 409.3 (segona part); 449.2 (primera part); 449.3 (segona part); 548. *Regiment de prínceps del Christià*: 353.5. *Libre dels àngels*: 116.1; 138.1; 178.1; 367.2; 408.1; 411.1; 444.2; 453.2; 461.1; 535.2; 540 (estampa, 30 peces). *Libre de les dones*: 225.1; 330; 362; 367.1; 444.1; 451.1; 461.3; 497. *Salms*: 240.1. *Santoral*: 339.5; 383.5; 384. *Vita Christi*: 100.1; 177.1; 229.3; 240.3 (primera part); 250.1 («in romancio»); 370; 461.2.
- FRANCISCUS DE MAYRONIS, FRANÇOIS DE MEYRONNES, O.M. (+1328), *Super primo sententiarum*: 87.2.
- GEORGIUS TRAPEZUNTIUS (s. XV), traducció del *Thesaurus Cirilli Alexandrini*: 193.4.
- GREGORIUS MAGNUS, St., GREGORI EL GRAN (540-604), *Epistoles de Sent Gregori s. Registrum s. Registre*: 39.9; 135; 332.11; 513.3; 517.3. *Omniloquium alias Gregoriana s. Gregoniana s. Exposició de la Bíblia et Canones de Sent Gregori*: 22.2; 218; 427.1. *Moralia Gregorii segons Job s. Moral de Sent Gregori s. Morals de Sent Gregori s. Moral de Jop*: 13.1; 38.1; 406.3; 406.4; 427.1; 427.2; 513.2. *Pastorale Sancti Gregorii*: 332.3.
- GUALTERIUS DE BURLAEUS, WALTER BURLEY (1275-1337), *In libros phisicorum s. Super fisicis*: 264.5; 546.5. *Liber de vita et moribus philosophorum*: 319.5.

- GUIDO DE MONTE ROCHERIO, GUI DE MONTROCHER (s. XIV), *Manipulus curatorum*: 43.3; 70.4; 269.2.
- GUIDO PISANUS, GUIDO DA PISA O.C.(s. XIV), *Libre de Sermons s. Quadragesimale*: 308.1.
- GUIDO TERRENI, GUIU TERRENA, O.C. (1270-1342), *Super primo sententiarum*: 152.2.
- GUILLELMUS ANTISSIODORENSIS, GUILLAUME D'AUXERRE (1140/50-1231), *Suma de qüestions de Teologia*: 331.3.
- GUILLELMUS PERALDUS LUGDUNENSIS, GUILLAUME PEYRAUT, O.P. (c.1235-1271), *Summa aurea de vitiis et virtutibus*: 174.3.
- HIERONIMUS EUSEBIUS, St., SANT JERONI (s. IV-419/20), *Epístoles*: 193.3; 197.17. *Exposició de Sent Gerònim sobre lo Saltiri e Ysayes*: 204.1. *Libre de Gerònim per les pàcies*: 345. *Morals de Sent Jerònim*: 490.2; 517.1. *Prima pars Sancti Iheronimi*: 499.8. *Secunda pars Sancti Iheronimi*: 499.9. *Sobre los profetes*: 202.9. *De vitis patrum s. Vita Sanctorum Patrum s. Vides dels Sants Pares*: 62 (en pla); 70.5; 296.13; 329.4; 408.3; 411.3.
- HUGO DE SANCTO VICTORE, HUG DE SANT VÍCTOR (1096-1114), *Commentaria in Hierarchiam caelestem s. De angelica Hierarchia cum glosa Guidonis*: 152.6. Vide Dionius Areopagita.
- IACOBUS DE VORAGINE, JACOPO DA VARAZZE (c. 1228-1298), *Flos sanctorum*: 5.7; 108; 197.9; 378.3; 381.4; 419.2; 423.2 (en vulgar); 445.2; 565.3.
- IACOBUS MAGNI, O.S.A. (+ c. 1422), *Sophologium sapientiae s. De inquisitione divinae sapientiae libri decem*: 106.
- IOHANNES BELETTI (+ c. 1182), *Summa de divinis officiis ecclesiaasticis s. Suma de mestre Johan Belletti*: 308.3.
- IOHANNES DAMASCENUS, JOAN DAMASCÈ (c. 675-749), *Damascenus completus s. Fons scientiae*: 152.7. *Amphorismes de Johan Damascèn s. Sententiae Iohannis Damasceni* (Primera part de *Fons scientiae*): 61.6.
- IOHANNES DUNS SCOTUS, JOAN DUNS ESCOT, O.M. (1266-1308), *Super tertium et quartum Sententiarum*: 185; *Quaestiones super Methaphysicam s. Metafísica*: 209.1; 343.4. *Quaestiones quodlibetales s. Los cólibets de Scot*: 343.3; 348.3. *Lo primer de Scot*: 341.2; 346.2; 348.2. *Scot*: 158.1; 165.1. *Dos libres de stampa de la obra de Scot*: 568.
- IOHANNES FRIBURGENSIS s. DE FRIBURGO, JOAN DE FRIBURG, O.P.(+1314), *Summa confessorum s. Summa Iohannina s. La Johanina s. Janina*: 21.3; 191, 226.1; 244 («cum litteris aureis»); 454.14 (estampa). *Summa de Penafort glosada*: 162.14.
- IOHANNES GALLENSIS, O.M. (+ c. 1303), *Breviloquium s. Breviloqui compost per mestre Johan Galens de l'orde de Frares Menors*: 152.1; 213.8; 214. *Collationes s. Suma de colacions s. col·lacions*: 5.6; 38.6; 200.5; 213.2; 276.5.
- IOHANNES DOMINICI DE FLORENTIA, O.P., CARDINALIS DE SANCTO SIXTO (1357-1419), *Expositio Psalterii s. Sermones in Psalmos*: 358.2.

- IOHANNES CAPREOLUS, O.P., *Responsions als objectes fets contra Sent Thomàs s. Defensorium theologie Sancti Thome s. In sententias*: 439.2.
- IOHANNES DE SALISBURY, JOAN DE SALISBURY (1115/20-1180), *Policraticus s. Policrat s. De nugis curialium et vestigiis philosophorum*: 21.2; 168.5. *Latzer e la passió*: 233.1.
- ISIDORUS HISPALENSIS, St., SANT ISIDOR DE SEVILLA (c. 560-636), *Ethimologiarum*: 22.6; 266.13; 546.7. *Ysidorus*: 489.3.
- JOAN D'ARAGÓ (1301-1334), *Tractatus brevis de articulis fidei s. De XII articulis fidei s. Tractatus Patriarche s. Lo patriarche*: 32.3.
- LAURENTIUS GALLUS, LAURENT D'ORLEANS (s. XIII-XIV), *Libre de vicis et de virtuts s. Somme le Roy*: 408.2.
- LEO I (papa 440-461), *Epistole Lehonis pape*: 296.4; 396.3. *Liber ecclesiasticus*: 13.7. *Liber sermonum s. Libre de sermons s. Sermonarius*: 3.12, 13.2; 38.8; 149.1; 164.2; 237.5; 308.1.
- LOTHARIUS s. INNOCENTIUS III, LOTARIO DI SEGNI (1160-1216), *De vilitate conditionis humane s. De contemptu mundi*: 152.3.
- MANFREDUS, MANFRED (1232-1266), *De pomo Aristotelis s. Liber de Pomo s. Liber de morte Aristotelis*: 319.5. *Miraculum Beate Marie*: 38.4.
- NICHOLAUS DE LIRA, NICOLAU DE LYRE (1274-1349), *Magister Nicholaus de Lira*: 5.4. *Postilla super Biblia s. Nicolau de Llira*: 21.1 (3 v.); *Nicholau de Lira sobre lo Saltiri*: 295. *Nicholau de Lira super Testamentum Novum («cum additionibus circa finem»)*: 536.4 (estampa).
- NICOLAU DE PACS (s. XIV-XV), *Doctrina moral s. Johan Pachis s. en Pax*: 152.4; 456.
- ORIGENES (183/6-c. 253), *Homiliae s. Humilia Originis*: 332.12.
- PAULUS LULMIUS, O.S.A. (1414-1479), *Canonicum sive defensorium ordinis Sancti Agostini s. Apologia pro ordine (contra Dominicum Tarvisinum canonicum regulare)*: 536.6.
- PETRUS AUREOLI, PIERRE AURIOL, O.M. (1275/80-1322), *Novell Testatment de frare Pere, ordinis Minorum*: 22.5.
- PETRUS COMESTOR, PERE COMESTOR (+1198), *Historia Scolastica s. Istoria Scolastica s. Istorie Scolastice s. Istòries Scolàstiques s. Istòries de mestre Pere Manducatoris*: 32.2; 41.1; 186.1; 186.2; 375.7; 444.2.
- PETRUS DE CANDA, PERE DE CÀNDIA, O.M., *Speculació sobre lo primer libre de les Sentències*: 158.2; 165.2.
- PETRUS DE TARANTASIA, PERE DE TARANTÀSIA, INNOCENCI V, papa (1224-1276), *Super quarto Sententiatum s. Lo quart de Sentències*: 38.25; 308.2.
- PETRUS LOMBARDUS, PIETRO LOMBARDO, PERE LOMBARD, mestre de les Sentències (1095-1160), *Liber Sententiarum*: 146.2; 153.2; 197.8; 204.7; 353.1; 378.2; 381.5; 390; 449.4.

- PETRUS QUESVEL, O.M., *Directorium iuris in foro conscientie*: 168.6.
- PETRUS THOMAS, PERE TOMÀS, O.M. (s. XIV), *Summa sobre lo Primer de les Sentències*: 433.10.
- PS.-AUGUSTINUS, *De spiritu et anima*: 152.8.
- PS.-BEDA, *In Psalterium s. Sobre lo Psaltiri*: 204.6.
- PS.-BOETIUS (s. XII), *De scolastica disciplina*: 101.3.
- RAIMUNDUS DE PENNAFORTE, RAMON DE PENYAFORT, O.P. (1180-1275), *Summa de casibus s. Summa de mestre Ramon de Penafort*: 61.2; 172.1. *Suma de Penafort sobre les Decretals*: 154.2; 155.2; 160.2. *Suma de Penafort glosada*: 162.14. Vide Johannes Friburgensis.
- RAIMUNDUS LULLUS, RAMON LLULL (1222/33-1315/16), *Blanquerna s. Libre de Evast e Blanquerna*: 221. *De la Sciència de mestre Ramon Lull*: 38.24; 250.2; 308.5.
- RICARDUS DE MEDIAVILLA s. ANGLICUS, RICHARD DE MIDDLETOWN, O.M. (1249-1300/8), *Expositio sive scriptum super quarto Sententiarum s. Ricart sobre lo quart de les Sentències*: 61.9.
- ROBERTUS CARRACCIOLUS, ROBERTO CARRATZULI, O.M., *Quadragesimale s. Cadragesimale Roberti*: 536.2; 536.7.
- ROBERTUS DE BARDIS (+1349), *Sermon de Robert*: 433.5. *Speculum virtutum*: 536.5.
- THOMAS DE AQUINO, St., TOMMASO D' AQUINO, TOMÀS D' AQUINO, O.P. (1225-1274), *Coment de Sent Thomàs sobre les Èthiques*: 343.6; 348.5; 428.1 (estampa, 30 peces). *Coment de Sent Thomàs sobre la Metafísica*: 343.5; 346.7; 440.3. *Comentum Sancti Thome in libris Politicorum*: 407 (estampa, 63 peces); 428.2 (estampa, 30 peces). *Los Físichs de Aristòtil ab glosa de Sent Thomàs*: 200.4; 273.4; 276.4. *De Pape potestate*: 331.2. *Quaestiones quodlibetales s. Quodlibet*: 308.4. *De regimine regni*: 332.9. *Summa contra gentiles*: 302.1. *Summa super secundo Sententiarum*: 200.2; 276.2. *Summa Theologica: Prima pars*: 60.2; 64.2; 73.2; 154.3; 155.3; 160.3; 172.2 (2 v.); 172.3 (2 v.); 193.1. *Secunda pars*: 154.4; 155.4; 160.4. *Prima Secunde*: 60.4; 75.2; 79.2. *Secunda Secunde*: 38.2; 87.1; 193.2; 458.1 (estampa). *Tertia pars*: 73.2; 341.3; 383.3; 384.3. *Quarta seu ultima pars*: 60.3; 64.3; 193.9; 197.7; 426.2; 428.3 (estampa, 4 peces).
- UBERTINUS CASALENSIS, UBERTINO DA CASALE, O.M. (c. 1259-c. 1329), *Uberti de Vita Christi s. Arbor vitae crucifixae Ihesu*: 260.1.
- VINCENTIUS BELLOVACENSIS, VINCENT DE BEAUVAIS, O.P. (+1264), *Speculum Historiale s. Vicent Istorial s. Istorial*: 22.1 (3 v.); 118.1 (en francès). *Speculum Doctrinale s. Doctrinale Vicentii*: 22.4.

APÈNDIX DOCUMENTAL*

1

1406, juny, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 110 sous. Preu: 38 lliures i 10 sous. For: 7.000x1.000. Venedor: Marc de Rosanes, convers, ciutadà de Barcelona. Comprador: Guillem Ros, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona. Marc de Rosanes garanteix el preu o capital rebut mitjançant la venda simulada del llibre: Decretum, per un preu de 38 lliures i 10 sous.

AHPB, Bartomeu GAUMIR, *Manual, 1405, novembre, 6 - 1408, octubre, 9, s.n.*

2

1408, abril, 30. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 10 lliures. Preu: 140 lliures. Venedor: Bernat Pelegrí, ciutadà de Tarragona, fill del difunt Bernat Pelegrí, llicenciat en lleis, ciutadà de Tarragona. Comprador: Ponç Millars, ciutadà de Barcelona. Bernat Pelegrí nomena procurador seu Pere Aicart o Iquart perquè vengui els seus llibres i redimeixi el censal mort, cosa que es va fer el dia 6 de juliol de 1412.

AHPB, Arnau PIQUER, *Manual, 1408, febrer, 17 - 1409, desembre, 16, f. 30r-v.*

3

1415, març, 8. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 8 lliures. Preu: 56 lliures. Venedors: Gonsau Venegues, baixiller en decrets, ardiaca de la Seu de Còrdova, regne de Castella, i Gar-

* Els registres que segueixen pertanyen a instruments de protocols notariais de tres arxius de Barcelona que indiquem amb els acrònims preceptius: **AHPB** = Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, **AHCB** = Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, **AHBC** = Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya. Amb l'abreviatura **s.n.** = sense número, indiquem que el protocol no ha estat numerat ni per folis ni per pàgines. Dins els registres, si hi ha més d'un llibre, cada llibre és numerat amb una xifra entre [] segons l'ordre en què apareix a cada protocol. Aquesta numeració facilita la recerca quan es llegeix el text que precedeix aquest apèndix. Amb **f.** indiquem foli. I les habituals **r** i **v** indiquen el recte i el vers d'un foli. Respectem la forma en què les obres són citades als protocols. Si hom dóna dos títols d'una mateixa obra, o bé si es dóna el títol amb què es coneix actualment una obra, les diverses formes són separades per la sigla **s.** = sive.

ció Alonso, cònsul dels castellans al Principat de Catalunya. Comprador: Berenguer Alemany, notari, ciutadà de Barcelona. Es garanteix el preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretals amb glosa, [2] Decretals amb glosa, [3] Sisè amb glosa, [4] Clementines amb glosa, [5] Ignocentius, Super Decretalibus, [6] Genzellinus de Casanis, Super Clementinis, [7] Spicha s. Repertorium, [8] Additiones Calderini et Pauli, [9] Roffredus Beneventanus, Libellus de ordine iudiciorum, [10] Goffredus, Summa super titulis Decretalium, [11] Albertanus, Liber dicendi et tacendi, [12] Sermonarius. Redempció i cancel·lació: 9 de març de 1415.

AHPB, Francesc BARAU, *Secundum manuale*, 1414, juliol, 10 - 1415, desembre, 14, f. 70r-71v.

4

1416, abril, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 33 sous. Preu: 11 lliures i 11 sous. Venedor: Bernat Simó, ciutadà de Barcelona. Compradora: Rafaela, muller de Pere Ventosa, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Summa Hostiensis, pel preu d'11 lliures i 11 sous.

AHPB, Gabriel CASESNOVES, *Secundum manuale*, 1414, març, 31-1417, juny, 3, s.n.

5

1416, desembre, 13. Barcelona

Francesc Bertran, cavaller, domiciliat a Barcelona, ven a Jaume Salvador, mercader, ciutadà de Barcelona, diversos llibres: [1] Bíblia, [2] Saltiri, [3] Boeci, De consolatione, [4] Magister Nicholaus de Lira, [5] Godoffre de Bullo, [6] Suma de Col·lacions, [7] Flos Sanctorum, [8] Lansalot, [9] Enquesta del Sant Greal, [10] Godofre, [11] Goffre, pel preu de 376 lliures i 5 sous. La finalitat de la venda va ser redimir un censal mort venut a Joan Radon, fill de Pere Radon, mercader, ciutadà de Barcelona.

AHPB, Antoni BROCARD, *Manuale undecimum*, 1416, desembre, 2 - 1417, maig, 11, f. 11v-12r.

6

1418, octubre 29. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 22 lliures. For: 11.000x1.000. Venedor: Felip Sabater, coraler, convers, ciutadà de Barcelona. Comprador: Francesc de Conomines, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Novella super Decretalibus de Joan Andreu, i un collar d'or pel preu de 24 lliures. Redempció i cancel·lació: 31 de gener de 1419.

AHPB, Francesc FERRER, *Manuale commune primum*, 1416, octubre, 20 - 1426, febrer, 4, s.n.

7

1419, gener, 31. Barcelona

Redempció del censal mort venut el dia 29 d'octubre de 1418. És retornat el llibre Novella super Decretalibus s. Summa de titulis Decretalium i el collar d'or, que n'eren la garantia. [V. doc. 6]

AHPB, Francesc FERRER, *Manuale commune primum, 1416, octubre, 20 - 1426, febrer, 4, s.n.*

8

1419, octubre, 31. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 18 sous i 5 diners. Preu: 12 lliures i 18 sous. Venedora: Isabel, vídua de Bernat Poal, notari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Francesc de Parossa, porter dels diputats del General de Catalunya, ciutadà de Barcelona. Penyora: Constitutiones Cathalonie. Redempció: 31 d'octubre de 1419. [V. doc. 11]

AHPB, Pere AGRAMUNT, *Manuale quartum, 1419, maig, 28 - 1420, octubre, 17, s.n.*

9

1420, gener, 18. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. For: 7.000x1.000. Venedor: Joan Valls, convers, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Folquet, barber, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres de l'art de notaria: [1] De ultimis voluntatibus, [2] Aurora, [3] Tractatus de notulis s. Tractaturi de Rolandino Passagerii, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 31 de juliol de 1421.

AHPB, Francesc FERRER, *Manule commune primum, 1416, octubre, 20 - 1426, febrer, 4, s.n.*

10

1420, juny, 5. Barcelona

Restitució de diversos objectes i de 5 llibres de medicina venuts com a garantia d'un censal mort: [1] Quartus Evicenne, [2] Guido de Cauliaco, [3] Ingenium sanitatis de Galè, [4] Aforismes, [5] Liber occulorum. Pertanyien a Arnau de Matamala, cirurgià, ciutadà de Barcelona, que els vengué com a garantia d'un censal comprat per Joan de Muntmany, mercader, ciutadà de Barcelona, el dia 30 d'octubre de 1416.

AHPB, Lluís de CASANOVA, *Manual, 1420, maig, 7 - 1420, agost, 23, f. 13v-14r.*

11

1420, setembre, 18. Barcelona

Redempció del censal mort venut el dia 31 d'octubre de 1419. És retornat el llibre Constitutiones Cathalonie. [V. doc. 8]

AHPB, Pere AGRAMUNT, *Manuale quartum, 1419, maig, 28 - 1420, octubre, 17, s.n.*

12

1420, octubre, 20. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 110 sous. Preu: 66 lliures. For: 12.000x1.000. Venedor: Bonanat Gil, ciutadà de Barcelona. Comprador: Francesc Féu, prevere de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de dues Bíblies pel preu de 66 lliures. Redempció i cancel·lació: 7 de maig de 1422.

AHPB, Joan UBAC, *Manuale tertium*, 1420, octubre, 29 - 1422, abril, 5, f. 1r-2r.

13

1422, març, 21. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 55 sous. Preu: 33 lliures. For: 12.000x1.000. Venedor: Guillem, abat del monestir de Santa Maria d'Estany, diòcesi de Vic. Comprador: Joan de Bellafilla, llicenciat en decrets, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Moral de Jop de Sant Gregori, [2] llibre de sermons, [3] Constitutiones Cathalonie, [4] Liber Sextus Decretalium, [5] Biblia, [6] un llibre que comença: «Subiit», [7] Liber ecclesiasticus, pel preu de 33 lliures.

AHPB, Antoni BROCARD, *Manuale commune vicesimum primum*, 1422, gener, 29 - 1422, juliol, 20, f. 27r-28r.

14

1424, novembre, 17. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 10 lliures. Preu: 140 lliures. For: 14.000x1.000. Venedor: Joan Valls, convers, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Oliver, doctor en decrets, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] Decretum, [2] Biblia, pel preu de 150 lliures.

AHPB, Antoni VINYES, *Manual*, 1424, setembre, 2 - 1431, juny, 18, s.n.

15

1425, febrer, 28. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 18 sous i 10 diners. Preu: 6 lliures i 12 sous. For: 7.000x1.000. Venedor: Joan Valls, convers, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Ramon Grau, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] Apparatus super Decretalibus d'Innocenci IV, [2] Volumen cum glosis, pel preu de 7 lliures, 10 sous i 10 diners.

AHPB, Francesc FERRER, *Manuale commune primum*, 1416, octubre 20 - 1426, febrer, 4, s.n.

16

1425, octubre, 9. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 8 lliures, 19 sous i 2 diners. Preu: 125 lliures. Venedors: Joan Esplugues, canonge i prepòsit de la Seu de Barcelona, i Garcia

Torres, comanador de la comanda d'Ascó, diòcesi de Tortosa. Compradora: Caterina, muller de Bartomeu Pisà, mercader i patró de nau, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] Inforciatum, [2] Digestum Novum, [3] Codex, [4] Volumen, [5] Clementine, [6] Digestum Vetus, pel preu de 125 lliures. Redempció i cancel·lació: 27 de novembre de 1426.

AHPB, Pere ROIG, *Manual*, 1424, juny, 8 - 1425, novembre, 10, s.n.

17

1426, gener, 4. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 24 sous. Preu: 8 lliures i 8 sous. For: 7.000x1.000. Venedor: Lluís Icard, donzell, batxiller «utriusque iuris», habitant de Barcelona. Compradora: Joaneta, muller de Pau d'Eroles, llicenciat en lleis. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Enrich Boich, Super III°, IIII° et V^o Decretalium, pel preu de 9 lliures i 12 sous. Redempció i cancel·lació: 3 de setembre de 1429.

AHPB, Francesc FERRER, *Manuale commune primum*, 1416, octubre 20 - 1426, febrer, 4, s.n.

18

1426, febrer, 8. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 31 sous i 5 diners. Preu: 22 lliures. For: 14.000x1.000. Venedor: Joan Fonoll, perpunter, ciutadà de Barcelona. Compradora: Antònia, vídua de Pere Morer, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Guido de Caylach, De cirurgia, pel preu de 22 lliures. Redempció i cancel·lació: 24 de març de 1427.

AHPB, Joan UBAC, *Manuale quintum*, 1424, juliol, 3 - 1426, febrer, 9, s.n.

19

1426, març, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 210 sous. Venedor: Maties Vives, prevere, beneficiat a l'església de Sant Pere de les Puel·les. Comprador: Ramon Tomàs, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium secundum stilum ecclesie Barchinone, pel preu de 210 sous. Redempció i cancel·lació: 17 d'octubre de 1427.

AHPBA, Pere de PUIG, *Manual*, 1426, gener, 7 - 1426, octubre 12, s.n.

20

1427, març, 11. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 60 sous. Preu: 21 lliures. For: 7.000x1.000. Venedor: Bernat Voló, prevere, beneficiat a l'església de Sant Jaume de Barcelona. Comprador: Joan Bages, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia mitjançant

la venda del llibre: Biblia, pel preu de 24 lliures. Redempció: 23 de juliol de 1427.

AHPB, Francesc FERRER, *Manuale commune secundum*, 1426, febrer, 18 - 1432, gener, 22, s.n.

21

1427, abril, 15. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 38 lliures, 5 sous i 5 diners. Preu: 550 lliures. Venedor: Andreu Bertran, bisbe de Girona. Comprador: Jaume de Tagamanent, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Garantia mitjançant la venda d'objectes litúrgics i dels llibres: [1] Postilla super Biblia de Nicolau de Lira, 3 volums; [2] Policraticus de Joan de Salibury, [3] Summa Iohannina, [4] Ambrosiana, tres volums, [5] De conflictu christianorum contra infideles, tres volums, [6] Biblia, pel preu de 550 lliures. Redempció i cancel·lació: 1 de novembre de 1428.

AHPB, Pere PELLISSER, *Manual*, 1426, octubre 14 - 1427, juliol, 12, s.n.

22

1427, abril, 28. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 428 sous i 5 diners. Preu: 6.000 sous. Venedor: Andreu Bertran, bisbe de Girona. Compradora: Sança Ximenis de Foix i de Cabrera. Garantia mitjançant la venda dels llibres: [1] Speculum Historiale Vincentii Bellovacensis, [2] Omnelogium Beati Gregorii, [3] Summa Ascensis de casibus, [4] Speculum Doctrinale Vincentii Bellovacensis, [5] Novell Testament de frare Petrus Aureoli, ordinis Minorum, [6] Ethimologiarum Beati Isidori, [7] Milleloquium Beati Augustini, pel preu de 6.000 sous. Redempció i cancel·lació: 1 de desembre de 1428.

AHPB, Pere PELLISSER, *Manual*, 1426, octubre, 14 - 1427, juliol, 12, s.n.

23

1427, agost, 5. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 140 sous. Preu: 49 lliures. Venedor: Bartomeu Torrents, prevere, beneficiat a l'església parroquial de Santa Maria de Vilafranca del Penedès. Comprador: Joan de Bellafilla, doctor en decrets, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretum, [2] Decretales, [3] Liber Sextus Decretalium, [4] Clementine, [5] Summa Bartholina, pel preu de 49 lliures. Redempció i cancel·lació: 28 d'abril de 1428.

AHPB, Rafael BRUGUERA, *Manuale*, 1426, setembre, 12 - 1428, agost, 3, f. 58r.

24

1428, gener, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Guillem Esperaneu, ciutadà de Barcelona. Comprador: Antoni Rovira, mercader, ciu-

tadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium cum cantu, pel preu de 10 lliures i 10 sous.

AHPB, Rafael BRUGUERA, *Manuale*, 1426, setembre, 12 - 1428, agost, 3, f. 97r.

25

1428, gener, 15. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 33 sous i 8 diners. Preu: 8 lliures i 5 sous. Venedor: Miquel Albiol, doctor en lleis, de la diòcesi de Tortosa. Comprador: Joan Guardiola, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Digestum Novum, [2] Consilia Frederici de Senis, pel preu de 8 lliures i 5 sous. Redempció i cancel·lació: 21 de gener de 1429.

AHPB, Marc CANYÍS, *Manuale*, 1427, gener, 3 - 1433, agost, 18, s.n.

26

1428, març, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 47 sous. Preu: 16 lliures i 10 sous. For: 7.000x1.000. Venedor: Lluís Icard, donzell, batxiller «utriusque iuris», habitant de Barcelona. Comprador: Pere Suau, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Decretum cum glosa, pel preu de 18 lliures i 17 sous.

AHPB, Francesc FERRER, *Manuale commune secundum*, 1426, febrer, 18 - 1432, gener, 22, s.n.

27

1428, abril, 15. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedors: Jaume Batlle, mercader, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Caterina. Comprador: Pere Vendrell, paraire, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Biblia in romancio, pel preu de 14 lliures.

AHPB, Rafael BRUGUERA, *Manuale*, 1426, setembre, 12 - 1428, agost, 3, f. 119r.

28

1428, juny, 28. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 15 sous i 9 diners. Preu: 10 florins. Venedor: Joan Marot, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Guardiola, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Bonifaci, pel preu de 10 florins.

AHPB, Marc CANYÍS, *Manuale*, 1427, gener, 3 - 1433, agost, 18, s.n.

29

1428, juliol, 1. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 83 sous i 4 diners de pensió o renda, venut pel preu de 50 lliures, el dia 11 d'abril de 1426. Venedor: Gue-

rau Barceló, escrivent de Barcelona. Comprador: Pere Ventosa, notari, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en diversos llibres, un dels quals era el llibre de dret Volumen, que va ser venut pel preu de 25 florins.

AHPB, Narcís BRU, *Tertium manuale*, 1427, juliol, 19 - 1430, novembre, 7, f. 62v.

30

1429, gener, 21. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 15 de gener de 1428. Són retornats els llibres: [1] Digestum Novum, [2] Consilia Frederici de Senis. [V. doc. 25]

AHPB, Marc CANYÍS, *Manuale*, 1427, gener, 3 - 1433, agost, 18, s.n.

31

1429, febrer, 5. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 78 sous i 7 diners. Preu: 27 lliures i 10 sous. For: 7.000x1.000. Venedor: Bernat Voló, prevere, beneficiat a l'església de Sant Jaume de Barcelona. Comprador: Joan Franc, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Bíblia, pel preu de 31 lliures, 8 sous i 7 diners. Redempció i cancel·lació: 18 de febrer de 1429.

AHPB, Francesc FERRER, *Manuale commune secundum*, 1426, febrer, 18 - 1432, gener, 22, s.n.

32

1429, juny, 9. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 68 sous i 9 diners. Preu: 55 lliures. For: 16.000x1.000. Venedor: Guerau de Queralt, senyor de Cardona. Comprador: Berenguier Oliver, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Bíblia, [2] Històries Escolàstiques de Pere Comestor, [3] lo Patriarca o Tractatus Patriarche, [4] Bartholomeus Anglicus, De proprietatibus rerum, pel preu de 60 lliures. Redempció i cancel·lació: 23 de juny de 1431.

AHPB, Antoni VINYES, *Manual*, 1424, setembre, 2 - 1431, juny, 18, s.n.

33

1429, octubre, 17. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 62 sous i 10 diners. Preu: 22 lliures. Venedor: Pere Suau, notari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Jordi Solà, formenter, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos llibres pel preu de 26 lliures. Redempció i cancel·lació: 31 d'agost de 1431.

AHPB, Guillem JORDÀ, *Manual*, 1428, maig, 10 - 1430, setembre, 6, s.n.

34

1430, octubre, 24. Barcelona

Extinció del violari de 47 sous, 1 diner i 1 òbol de pensió o renda, venut pel preu de 16 lliures i 10 sous, el dia 13 d'octubre de 1425. Venedor: Lluís de Castellví, o Lluís Icard, batxiller «utriusque iuris». Comprador: Joan Manresa, llicenciat en decrets, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'argent i del llibre: Summa Hostiensis, pel preu de 16 lliures i 10 sous. La causa de l'extinció del violari és la mort del venedor i del comprador del violari, per la qual cosa el llibre és restituït als hereus del venedor.

AHPB, Narcís BRU, *Tertium manuale*, 1427, juliol, 19 - 1430, novembre, 7, f. 197r.

35

1431, maig, 25. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 68 sous i 9 diners. Preu: 55 lliures. For: 16.000x1.000. Venedor: Guerau Queralt, donzell, senyor de la vila de Santa Coloma i baronia de Queralt. Comprador: Ramon Bertran, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Biblia, [2] Petrus de Unçola, Super tractaturis, [3] Petrus de Unçola, Super contractibus s. Aurora, pel preu de 55 lliures.

AHPPB, Antoni VINYES, *Manual*, 1424, setembre, 2 - 1431, juny, 18, s.n.

36

1431, desembre, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 39 sous i 4 diners. Preu: 13 lliures i 15 sous. For: 7.000x1000. Venedors: Hug de Cardona, fill del comte de Cardona, i Narcís de Canyelles, doctor en decrets, oriünd de Cervera. Comprador: Berenguer Oliver, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Volumen, [2] Summa Azonis, [3] Henrichus de Boich, Super Primo Decretalium, pel preu de 15 lliures. Redempció i cancel·lació: 10 de febrer de 1432.

AHPB, Antoni VINYES, *Tertium manuale*, 1431, desembre, 5 - 1432, juny, 7, f. 8r-v.

37

1432, desembre, 29. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 100 sous. Preu: 75 lliures. Venedor: Marc Joan, escrivent de la porció del rei de Navarra, ciutadà de Barcelona. Comprador: Guillem Coromines, prevere, beneficiat o prior de la capella de les Onze Mil Verges de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de joies, altres objectes i del llibre: Hores, pel preu de 75 lliures.

AHPB, Bartomeu FANGAR, *Tertium manuale*, 1432, desembre, 27 - 1433, gener, 27, f. 2v-3r.

38

1432, desembre, 31. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 228 sous de pensió o renda, venut pel preu de 137 lliures, el dia 18 de gener de 1424. Venedor: Ferrer Nicolau de Gualbes, ciutadà de Barcelona. Compradors: Bernat Miquel, abans candeler de cera, i la seva muller Serena. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Moralia Beati Gregorii, [2] Secunda Secunde Sancti Thome, [3] Sent Agostí, Sobre los Evangelis de Sent Johan, [4] Miraculum Beate Marie, [5] Apuleius, De vita et moribus Platoni, [6] Suma de Col·lacions, [7] Suma de mestre Pere de Petriventis, [8] Libre de sermons, [9] Epístoles de Sent Gregori, [10] Lo Primer de les Decretals, [11] Henrichus de Boich, Super Secundo Decretalium, [12] Geraldus de Cremona, Super Almansohem, [13] Pere Jacme, [14] Liber Sextus Decretalium, [15] Clementine, [16] Codex, [17] Summa Azzonis, [18] Digestum Novum, [19] Inforciatum, [20] Ardiacha, Sobre lo Sisè, [21] Codex, [22] Volum de Bartolus de Saxoferrato, [23] Papies, [24] De la Sciència de mestre Ramon Lull, [25] Petrus de Tarentasia, Super quarto Sententiarum, [26] Petrarcha, De remedio utriusque fortune, [27] altre libre de Petrarcha, [28] Terensi (Comediae).

AHPB, Francesc FERRER, *Manuale commune tertium, 1432, gener, 28 - 1436, maig, 22, s.n.*

39

1432, desembre, 31. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 80 sous de pensió o renda, venut pel preu de 28 lliures, el dia 3 d'abril de 1421. Venedor: Bernat Miquel, abans candeler de cera, ciutadà de Barcelona. Comprador: Ferrer Nicolau de Gualbes, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Digestum Vetus, [2] Innocentius, Super Decretalibus, [3] Decretum, [4] Llibre de dret.

AHPB, Francesc FERRER, *Manuale commune tertium, 1432, gener, 28 - 1436, maig, 22, s.n.*

40

1433, juny, 3. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 33 sous i 6 diners. Preu: 23 lliures i 10 sous. For: 14.000x1.000. Venedor: Joan de Masguillem, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, habitant de la vila de Perpinyà. Compradora: Maria Ermengola, que viu al monestir de Sant Pere de les Puel·les, antiga esclava d'en Ermengol, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant l'obligació dels llibres: [1] Adicions de Joan Andreu sobre l'Especulador, [2] Bartolus de Saxoferrato, Super secunda parte Inforciati, [3] Inforciatum.

AHPB, Francesc BARAU, *Tertium decimum manuale, 1433, maig, 2 - 1435, febrer, 9, f. 11v-12r.*

41

1434, febrer, 11. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 29 sous i 11 diners. Preu: 10 lliures i 9 sous. Venedor: Guerau de Queralt, senyor de la vila de Santa Coloma i de la baronia de Queralt. Comprador: Guillem Martí, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Historie Scolastice de Pere Comesator, [2] Breviarum secundum episcopatum Barchinone, pel preu de 12 lliures. AHPB, Antoni VINYES, Septimum manuale, 1433, agost, 31 - 1434, març, 15, s.n.

42

1434, juliol, 29. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 35 sous i 6 diners. Preu: 24 lliures i 17 sous. For: 14.000x1.000. Venedor: Jaume de Ribes, mercader, ciutadà de Barcelona. Compradora: Elionor, muller de Gabriel de Forest, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Sant Agustí, De civitate Dei, en cinc volums, pel preu de 26 lliures. Redempció i cancel·lació: 28 de setembre de 1451. AHPB, Guillem BASSET, Manual, 1434, gener, 17 - 1435, novembre, 5, s.n.

43

1435, maig, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. For: 7.000x1.000. Venedor: Galceran de Vergós, donzell, habitant de Vic. Compradora: Clara, vídua de Gabriel de Prades, seder, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de draps i dels llibres: [1] Volumen absque Instituta, [2] Gaufridus de Trano, Summa super titulis Decretalium, [3] Manipulus curatorum, [4] Quodlibeta et tractatus de Theologia, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 29 de novembre de 1435. AHPB, Francesc FERRER, Manuale commune tertium, 1432, gener, 28 - 1436, maig, 22, s.n.

44

1435, desembre, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedors: Bartomeu Vilella, barber, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Eufrasina. Comprador: Antoni Sentforés, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Llibre en romanç, [2] Platearius, Circa instans, [3] Guillem de Scilicet, De cirurgia, pel preu de 7 lliures. AHPB, Pere de CASANOVA, Manual, 1434, novembre, 23 - 1436, gener, 2, s.n.

45

1436, febrer, 14. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 130 sous de pensió o renda, venut pel preu de 91 lliures, el dia 23 d'agost de 1435. Venedors: Francesc

Ribes, mercader, i Gabriel de Carcassona, corredor d'orella, ciutadans de Barcelona. Compradors: Galceran de Pratsnarbonès, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Magdalena. La garantia del preu o capital consistí en la venda de joies, argent i de 6 caixes de paper «cum signo de rosa».

AHPB, Antoni BROCARD, *Manuale quadragesimum secundum commune*, 1435, setembre, 17 - 1436, juny, 6, f. 50v-51r.

46

1436, abril, 26. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 45 sous. Preu: 36 lliures. Venedors: Margarida, vídua de Francesc Fuster, notari, ciutadà de Barcelona, el fill d'aquests Francesc Fuster i la muller d'aquest Caterina. Compradors: Bernat Sellol, Tomàs Valent, preveres, beneficiats a la Seu de Barcelona, i Bartomeu Torrent, clergue, beneficiat a l'església de Vilafranca del Penedès. Com a garantia del preu o capital obliguen una escrivania situada a la plaça de Sant Jaume de Barcelona.

AHPB, Guillem JORDÀ, *Quintum manuale*, 1434, maig, 29 - 1439, juliol, 3, s.n.

47

1437, febrer, 27. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 7 lliures. For: 14.000x1.000. Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. For: 7.000x1.000. Venedor: Francesc Mullers, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere de Muntmany, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia dels preus del censal mort i del violari mitjançant la venda de peces de roba i del llibre: Volumen, pel preu de 16 lliures i 10 sous.

AHPB, Pau GUARDIOLA, *Tertium manuale*, 1435, gener, 30 - 1437, juny, 13, s.n.

48

1437, juny, 10. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 78 sous, 7 diners i 1 òbol de pensió o renda, venut pel preu de 55 lliures. Venedor: Nicolau Vidal, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Compradora: Caterina, vídua de Pere Girgós, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'argent i del llibre: Breviari del bisbat de Vic, pel preu de 56 lliures, 16 sous i 7 diners.

AHPB, Antoni VINYES, *Duodecimum manuale*, 1437, març, 11 - 1437, octubre, 5, s.n.

49

1437, juliol, 31. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 7 lliures, 2 sous i 10 diners. Preu: 50 lliures. Venedors: Joan Vilardell, donzell, de la diòcesi de Girona, i Bartomeu de Besalú, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Antoni de Sentforés, mercader, ciu-

tadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] Decretum, [2] Codex, [3] Digestum Vetus, [4] Archidiaconus, Super Libro Sexto Decretalium, pel preu de 50 lliures. Redempció i cancel·lació: 18 d'agost de 1438.

AHPB, Joan BRUJÓ, *Primum manuale*, 1436, març, 2 - 1438, novembre, 4, s.n.

50

1437, agost, 30. Barcelona

Violari: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedors: Francesc Carbonell, apotecari, ciutadà de Barcelona, i Joan Carbonell, cirurgià, ciutadà de Barcelona. Comprador: Antoni Sentforés, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Guido de Cauliaco, De l'art de cirurgia, [2] Agregador de Serapió [3] Iohannes Ebenmesue, [4] Sinònimes de Simon de Gènova, [5] Platearius, Circa instans, [6] Constantinus Africanus, pel preu de 14 lliures. Redempció i cancel·lació: 18 de setembre de 1439.

AHPB, Joan BRUJÓ, *Primum manuale*, 1436, març, 2 - 1438, novembre, 14, s.n.

51

1438, abril, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 4 lliures i 8 sous. Preu: 30 lliures i 16 sous. For: 7.000x1.000. Venedor: Jaume de Cardona, fill del comte de Cardona. Comprador: Miquel Bramona, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Digestum Vetus cum glosa, [2] Codex cum glosa, pel preu de 36 lliures i 4 diners.

AHPB, Antoni VINYES, *XIII manuale*, 1437, octubre, 5 - 1438, abril, 23, s.n.

52

1438, desembre, 2. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 47 sous i 6 diners. Preu: 16 lliures i 12 sous. Venedor: Pere Ramon, sastre, ciutadà de Barcelona. Comprador: Antoni Sentforés, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Decretum, pel preu de 16 lliures i 12 sous. Redempció i cancel·lació: 5 de febrer de 1440.

AHPB, Joan BRUJÓ, *Manuale primum*, 1438, novembre, 17 - 1439, novembre, 7, f. 2r-v.

53

1439, gener, 15. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Miquel Marcel, estudiant d'arts de Barcelona. Comprador: Antoni Sentforés, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'un calze i del llibre: Missal, pel preu de 16 lliures.

AHPB, Joan BRUJÓ, *Manuale primum*, 1438, novembre, 17 - 1439, novembre, 7, f. 11v-12r.

54

1440, febrer, 5. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 2 de desembre de 1438. És retornat el llibre: Decretum. [V. doc. 52]

AHPB, Joan BRUJÓ, *Manual, 1439, novembre, 6 - 1440, novembre, 26*, s.n.

55

1440, març, 30. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 27 sous i 6 diners. Preu: 27 lliures i 10 sous. Venedor: Tomàs Mateu, abat del monestir de Santa Maria de Solsona, orde de Sant Agustí, diòcesi d'Urgell. Comprador: Joan de Ventellola, llicenciat en decrets. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretals, [2] Innocentius, Super Decretalibus, [3] Liber Sextus Decretalium, [4] Clementine, pel preu de 27 lliures i 10 sous.

AHPB, Joan BRUJÓ, *Manual, 1439, novembre, 6 - 1440, novembre, 26*, s.n.

56

1441, maig, 26. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 11 lliures, 2 sous i 6 diners. Preu: 200 lliures. For: 18.000x1.000. Venedor: Guillem Masó, donzell, domiciliat a Banyoles, diòcesi de Girona. Comprador: Miquel Sellol, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] Novella super Decretalibus Iohannis Andree, en dos volums, [2] Decretum cum glosa, [3] Innocentius, Super Decretalibus, pel preu de 230 lliures. Redempció i cancel·lació: 24 de març de 1444.

AHPB, Antoni VINYES, *XVIII manuale, 1441, març, 18 - 1441, desembre, 19*, f. 30r-31v.

57

1442, abril, 30. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Miquel Albiol, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Comprador: Francesc de Colomer, doctor en decrets, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de tres llibres de dret pel preu de 7 lliures.

AHPB, Bartomeu COSTA, *Manuale primum, 1438, desembre, 17 - 1444, setembre, 11*, s.n.

58

1442, juny, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 37 sous. Preu: 12 lliures i 19 sous. Venedor: Pere Jofre, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Esquella, cortiner, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels

llibres: [1] Inforciatum, [2] Baldo, Super Codice, pel preu de 14 lliures i 16 sous. Redempció i cancel·lació: 13 de novembre de 1452.

AHPB, Miquel ABELLA, *Manuale primum, 1439, agost, 19 - 1446, febrer, 7, f. 28v-29r.*

59

1442, novembre, 13. Barcelona

Execució de la carta de gràcia de tres violaris: 1) de 20 sous de pensió o renda, venut pel preu de 7 lliures, el dia 27 de maig de 1441; 2) d'11 sous de pensió o renda, venut pel preu de 3 lliures i 17 sous, el dia 14 d'agost de 1441; 3) de 37 sous de pensió o renda, venut pel preu de 12 lliures i 19 sous, el dia 16 de juny de 1442. Venedor: Pere Jofre, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Esquella, cortiner, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Volum de Bartholus de Saxoferrato, [2] Inforciatum, [3] Baldo, Super Codice.

AHPB, Miquel ABELLA, *Manuale primum, 1439, agost, 19 - 1446, febrer, 7, f. 31r-v.*

60

1443, setembre, 19. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 8 lliures, 5 sous i 7 diners. Preu: 182 lliures, 13 sous i 4 diners. Venedor: Antoni Pascasi, baster, d'Hostalric, diòcesi de Girona. Compradora: la marmessoria de Francesca, vídua de Joan Pascasi, formenter, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant l'obligació d'argent i dels llibres: [1] Bíblia, [2] Prima pars Summe Sancti Thome, [3] Quarta pars Summe Sancti Thome, [4] Prima Secunde Summe Sancti Thome, [5] Liber Sextus Decretalium, [6] Clementine. Tot seguit l'objecte de l'obligació és lliurat en comanda al comprador del violari. Redempció i cancel·lació: 25 d'octubre de 1445.

AHPB, Joan UBAC, *Manuale quartumdecimum, 1441, novembre, 28 - 1444, febrer, 10, s.n.*

61

1444, gener, 8. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 100 sous. Preu: 75 lliures. For: 15.000x1.000. Venedor: Pere Roig, mestre en medicina, familiar de l'arquebisbe de Saragossa. Comprador: Berenguer Sellol, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] Bíblia, [2] Avicenna complit, [3] Quartus Evicenne, [4] Conciliador de Petrus de Abano, [5] Art d'Hipòcrates, [6] Aforismes de Joan Damascè, [7] Gentilis de Foligno, Primera part del Quart d'Avicenna, [8] Gentilis de Foligno, Primera part del Primer d'Avicenna, [9] Ricardus de Mediavilla, Super Quarto Sententiarum, [10] Serapion,

Agregator, [11] Armandus de Bellovisu, [12] Ramon de Penyafort, Summa, [13] Rhazés, Almansor, [14] Geraldus de Cremona, Practica super Almansorem, [15] Arnau de Vilanova, Casus, [16] Expositio Arnaldi super Amphorismos, [17] Vita Brevis, *pel preu de 90 lliures. Redempció i cancel·lació: 27 de maig de 1444.*

AHPB, Guillem JORDÀ, *Decimum manuale*, 1443, novembre, 20 - 1445, setembre, 9, s.n.

62

1444, gener, 9. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Miquel Clotes, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Lluís Gilabert, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Vita Sanctorum Patrum, en pla, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 8 de juny de 1445.

AHPB, Bernat MONTSERRAT, *Vicesimum primum manuale*, 1443, novembre, 12 - 1444, juny, 15, s.n.

63

1444, març, 24. Barcelona

Censals morts. 1) Pensió o renda: 5 lliures, 7 sous i 9 diners. Preu: 97 lliures. 2) Pensió o renda: 14 sous i 5 diners. Preu: 13 lliures. For: 18.000x1.000. Venedor: Guillem de Montpalau, donzell, del Castell de Montpalau, diòcesi de Girona. Compradora: Nicolaua, vídua de Francesc de Fonolleda, escriptent del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] Novel·les sobre les Decretals de Joan Andreu, [2] Decretum cum glosa, [3] Innocentius, Super Decretalibus, pel preu de 120 lliures. Redempció i cancel·lació: 10 de juny de 1444.

AHPBA, Antoni VINYES, *Vicesimum secundum manuale*, 1444, març, 20 - 1444, octubre, 22, s.n.

64

1444, novembre, 24. Monestir de Sant Cugat del Vallès

Eiximenis Dahe, doctor en decrets, oriünd de Saragossa, fa testament tot disposant que siguin redimits dos censals i un violari garantits amb llibres. 1) Censal mort de 96 sous i 3 diners de pensió o renda, venut per 140 florins a Pere Reixac, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, havent empenyorat els llibres: [1] Novelle super Decretalibus de Joan Andreu, [2] Prima et Ultima pars Summe Sancti Thome, [3] Prima Secunde et Secunda Secunde Sancti Thome. 2) Censal mort de 60 sous de pensió o renda, venut per 50 florins i 10 sous al dit Pere Reixac, havent empenyorat els llibres: [4] Forciatum, [5] Codex, [6] Tabula super libros Ethicorum et Politicorum. 3) Violari de 8 lliures de pensió

o renda, venut per 56 lliures a Francesc Xatantí, ciutadà de Barcelona, havent empenyorat els llibres: [7] Novella super Sextum seu Mercuriale de Joan Andreu, [8] Tractatus de interdicto. [9] Bartholus, Super secunda pars Inforciati, [10] Bartholus, Super Digestum Novum, [10] Lectura Bartholi super Codicem, [11] Decretum.

AHCB, *Arxiu Notarial*: III. 1.

65

1446, maig, 13. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Antoni Artal, causídic, ciutadà de Barcelona. Comprador: Isabel, muller d'Antoni Illes, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Llibre de medicina, [2] Llibres de Galè, [3] Rhazés, Almançor, pel preu de 8 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7, s.n.

66

1446, maig, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 77 sous. Venedors: Joan Maians, cirurgia, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Eulàlia. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Illes, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Lanfranchus de Mila, Liber de cirurgia, [2] Brunus Longoburgensis, De cirurgia, pel preu de 88 sous. Redempció i cancel·lació: 21 de març de 1447.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7, s.n.

67

1446, octubre, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 25 sous i 1 diner. Preu: 8 lliures i 16 sous. Venedor: Artal de Cardona, donzell, domiciliat a la vegueria de Cervera. Comprador: Pere Tort, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la penyora dels llibres: [1] Summa Azzonis, [2] Instituta, [3] Suma sobre les Decretals, [4] Inforciatum, [5] Decretales, [6] Glosa dels Evangelis, [7] Extravagants.

AHPB, Joan BRUJÓ, *Manuale nonum*, 1446, octubre, 7 - 1447, octubre, 26, s.n.

68

1446, desembre, 2. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 37 sous i 9 diners. Preu: 13 lliures i 2 sous. Venedor: Antoni Vidal, saboner, ciutadà de Barcelona. Comprador: Miquel sa Torra, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels

llibres: [1] Codex cum glosa, [2] Volumen cum glosa. *Redempció i cancel·lació: 17 de novembre de 1447.*

AHPB, Joan FERRER, *XXVIII manuale*, 1446, agost, 26 - 1448, març, 5, s.n.

69

1447, gener, 18. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 36 sous. Preu: 12 lliures i 12 sous. Venedors: Joana, vídua de Francesc Ferrer, brocater; Joan Canals, miraller, i la muller d'aquest Brígida; Gabriel Sabater, corredor d'orella, i Antoni Sentana, tots ciutadans de Barcelona. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Illes, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba i del llibre: Breviari. Redempció i cancel·lació: 6 de març de 1452.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

70

1447, juny, 27. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 70 sous de pensió o renda, venut pel preu de 24 lliures i 10 sous, el dia 30 de maig de 1431. Venedor: Joan Muner, apotecari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bartomeu Ponç, prevere, vicari perpetu de l'església de Sant Boi de Llobregat. La garantia del preu o capital consistí en la venda de roba i dels llibres: [1] Alexandre de Hales, Compendi de Teologia, [2] Libre apellat de moltes històries, [3] Vita compendiosa, [4] Manipulus curatorum, [5] Les vides dels Sants Pares.

AHPB, Joan FRANC (menor), *Manuale primum*, 1445, agost, 12 - 1448, desembre, 19, s.n.

71

1447, agost, 17. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 77 sous. Venedors: Joan Maians, cirurgià, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Eulàlia. Compradora: Isabel, muller d'Antoni d'Illes, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Lanfranchus de Mila, Liber de cirurgia, [2] Brunus Longoburgensis, De cirurgia, pel preu de 88 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

72

1447, octubre, 31. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 7 lliures, 2 sous, 10 diners i 1 òbol. Preu: 100 lliures. For: 14.000x1.000. Venedors: Lluís Cirvent, canonge de la Seu de Barcelona, i Francesc de Junyent, mercader, ciutadà de Barcelona. Compradora: Violant (Iolanda), muller de Jaume Genís de Vallseca, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretum,

[2] Decretales, [3] Clementine, [4] Dinus de Mugello, Super regulis iuris, [5] Liber Sextus Decretalium, [6] Archidiaconus, [7] Anthonius de Butrio, Super Clementinis, [8] Codex, *pel preu de 103 lliures i 18 sous.*

AHPB, Joan GINEBRET, *Decimum octavum manuale*, 1447, juny, 5 - 1447, novembre, 16, s.n.

73

1447, novembre, 21

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 43 sous i 9 diners de pensió o renda, venut pel preu de 35 lliures, el dia 1 de juliol de 1447. Venedor: Francesc Colomer, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona. Comprador: Jaume Comes, notari, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Bíblia, [2] Summa Sancti Thome: Prima et Tertia Pars, [3] Breviari segons d'orde dels Frares Predicadors.

AHPB, Esteve MIR, *Manuale quintum*, 1447, agost, 26 - 1448, juliol, 20, s.n.

74

1448, maig, 4. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Bartomeu Rovira, apotecari, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Illes, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba i del llibre: Bíblia, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 7 de setembre de 1448.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

75

1448, juny, 17

Violari. Pensió o renda: 44 sous. Preu: 15 lliures. Venedors: Bartomeu Roca, sastre; Antoni Marcet i la muller d'aquest, Isabel, tots ciutadans de Barcelona, domiciliats a Sant Cugat del Vallès. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Illes, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Sant Agustí, De civitate Dei, [2] Prima Secunde Sancti Thome, [3] Compostella, pel preu de 18 lliures. Redempció i cancel·lació: 25 d'octubre de 1449.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

76

1448, agost, 12. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 22 lliures i 10 sous de pensió o renda, venut pel preu de 450 lliures, el dia 30 d'abril de 1448. Venedors: Antoni Tauler, mestre en arts i medicina, i la seva muller Blanca. Comprador: Nicolau de Pedralbes, canonge de la Seu de Barcelona, que té la capella de

Santa Maria de la Rodona de Vic. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'argent i del llibre: Biblia, en romanç.

AHPB, Jaume COMA, *Quintum manuale*, 1446, maig, 30 - 1449, agost, 4, s.n.

77

1449, juny, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 16 sous. Preu: 5 lliures, 15 sous i 6 diners. Venedor: Bartomeu Vilar, físic, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Illes, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Constantinus Africanus, Viaticus, pel preu de 6 lliures i 12 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

78

1449, juny, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Jaume Jusseu, fuster, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Illes, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretales cum glosa, [2] Sumari de Gramàtica sive Comprehensori, pel preu de 12 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

79

1449, octubre, 25.

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 17 de juny de 1448. Són retornats els llibres: [1] De Civitate Dei Sancti Augustini, [2] Prima Secunde Sancti Thome, [3] Compostella. [V. doc. 75]

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

80

1450, gener, 15 Barcelona

Violari. Pensió o renda: 12 sous. Preu: 84 sous. For: 7.000x1.000. Venedor: Pere Montserrat, boter, ciutadà de Barcelona. Compradora: Maria, muller de Tomàs Ferendell, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Petrus de Unsola, Aurora, pel preu de 90 sous.

AHPB, Guillem JORDÀ, *Quartumdecimum manuale*, 1449, agost, 23 - 1450, desembre, 23. s.n.

81

1450, febrer, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 22 sous. Preu: 7 lliures i 14 sous. Venedor: Francesc Ponç, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Antoni Illes, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la ven-

da del llibre: Missale mixtum secundum episcopatum Barchinone, pel preu de 8 lliures i 16 sous. Redempció i cancel·lació: 8 de maig de 1450.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

82

1450, maig, 8. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 27 de febrer de 1450. És retornat el llibre: Missale secundum episcopatum Barchinone. [V. doc. 81]

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

83

1450, setembre, 7. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 14 de juny de 1449. Són retornats els llibres: [1] Decretales, [2] Sumari de gramàtica sive Comprehensori. [V. doc. 78]

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

84

1450, setembre, 7. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 51 sous i 4 diners. Preu: 38 lliures i 10 sous. For: 15.000x1.000. Venedor: Jaume Sapiens, doctor en decrets, rector del castell d'Òdena, diòcesi de Vic. Comprador: Joan Soler, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria de Solsona, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Bíblia, en dos volums, pel preu de 41 lliures i 12 sous. Redempció i cancel·lació: 14 d'agost de 1451.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

85

1451, maig, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 35 sous. Preu: 12 lliures i 4 diners. Venedor: Pere Coll, sabater, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Vendrell, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, caplletrat, pel preu de 14 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

86

1451, juny, 9. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 55 sous. Preu: 55 lliures. Venedor: Pere Ballester, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Jaume Garcia, escriptor del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Volumina Senece per abecedari, en dos volums, pel preu de 70 lliures.

AHPB, Antoni MIQUEL, *Sextum manuale*, 1451, abril, 13 - 1451, novembre, 9, f. 26r-v.

87

1451, juliol, 1. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 15 lliures i 1 sou. Venedor: Pere Vicenç, prevere, mestre en arts. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Secunda Secunde Sancti Thome, [2] Franciscus de Mayronis, Super Primo Sententiarum, [3] Summa Bartholina, pel preu de 18 lliures. Redempció i cancel·lació: 6 d'agost de 1452.

AHPB, Antoni MIQUEL, *Sextum manuale*, 1451, abril, 13 - 1451, novembre, 9, f. 35r-v.

88

1451, juliol, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 77 sous. For: 7.000x1.000. Venedor: Bartomeu Font, prevere, beneficiat a la Seu d'Urgell. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Breviarium secundum diocesim Urgellensem, pel preu de 88 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

89

1451, agost, 14. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del censal mort venut el dia 7 de setembre de 1450.

És retornat el llibre: Bíblia, en dos volums. [V. doc. 83]

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

90

1451, setembre, 30. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 22 sous i 2 diners de pensió o renda, venut pel preu de 20 lliures, el dia 7 d'octubre de 1450. Venedor: Francesc Mir, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan de Maians, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu consistí en la venda d'argent i del llibre: Breviarium. Joan de Maians nomena procurador seu Francesc Mir perquè vengui a Francesc Pallarès, ciutadà de Barcelona, els objectes i el llibre de la garantia.

AHPB, Antoni MIQUEL, *Sextum manuale*, 1451, abril, 13 - 1451, novembre, 9, f. 82r-v.

91

1451, octubre, 1. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 46 sous i 8 diners. Preu: 35 lliures. For: 5.000x1.000.

Venedor: Pere Navarro, clergue, beneficiat a l'església de Sant Feliu de Giro-

na, de la casa del bisbe de Girona. Comprador: Francesc sa Sala, cavaller, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Biblia, en dos volums, pel preu de 39 lliures i 13 sous. Redempció i cancel·lació: 1 d'octubre de 1455.

AHPB, Antoni JOAN, *Primum manuale*, 1445, maig, 26 - 1451, octubre, 7. s.n.

92

1451, octubre, 26. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 25 sous i 2 diners. Preu: 8 lliures i 16 sous. For: 7.000x1.000. Venedor: Antoni Torró, llibreter, ciutadà de Barcelona. Compradora: Eufrasina, muller d'Antoni Illes, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent pel preu de 10 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Secundum manuale*, 1451, octubre, 8 - 1453, març, 22, s.n.

93

1451, novembre, 15. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 31 sous i 5 diners de pensió o renda, venut pel preu d'11 lliures. Venedor: Guillem Bages, germà d'Antic Bages, notari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bernat Figuera, recaptador de l'impost del peix, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en el lliurament de diversos llibres.

AHPB, Antoni VINYES, *Tricesimum quartum manuale*, 1451, setembre, 10 - 1452, setembre, 22, s.n.

94

1451, novembre, 18. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 31 sous i 10 diners. Preu: 11 lliures. Venedor: Tomàs Soldevila, prevere, beneficiat a l'església de Santa Anna de Barcelona. Comprador: Joan Comes, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Liber iuridicus vocatus Inforciatum, pel preu d'11 lliures. Redempció i cancel·lació: 23 de febrer de 1452.

AHPB, Miquel FERRAN, *Octavum manuale*, 1451, abril, 13 - 1452, octubre, 26, s.n.

95

1451, desembre, 13. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 100 sous. Preu: 100 lliures. For: 9.000x1.000. Venedor: Joan Ginebret, canonge de la Seu de Barcelona. Comprador: Pere Guillem Roca, doctor «utriusque iuris», canonge i preposít de la Seu de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretum, [2] Decretales, [3] Clementine, [4] Dinus, De regulis iuris, [5] Liber Sextus Decretalium, [6] Archidiaconus, Super Decretalibus, [7] Anthonius de Butrio,

Super Clementinis, [8] Codex, [9] Hores, *pel preu de 110 lliures. Redempció i cancel·lació: 13 de novembre de 1453.*

AHPB, Joan GINEBRET, *Vicesimum quartum manuale*, 1451, juliol, 19 - 1451, desembre, 23, s.n.

96

1452, gener, 8. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 12 sous i 7 diners. Preu: 88 sous i 1 diner. Venedors: Joan de Masramon, apotecari, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Violant. Comprador: Joan de Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, caplletrat, pel preu de 100 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Secundum manuale*, 1451, octubre, 8 - 1453, març, 22, s.n.

97

1452, gener, 20. Barcelona

Antoni Ramon, llibreter, ciutadà de Barcelona, ven a Eufrasina, muller d'Antoni d'Illes, notari, ciutadà de Barcelona, un censal mort pel preu de 35 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Secundum manuale*, 1451, octubre, 8 - 1453, març, 22, s.n.

98

1452, febrer, 8. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 28 sous i 6 diners. Preu: 20 lliures. Venedor: Pere Navarro, cambrer del bisbe de Vic, beneficiat a l'església de Sant Feliu de Girona. Comprador: Bernat Sartre, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretales cum glosa, [2] Concordantie Bible, pel preu de 22 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Secundum manuale*, 1451, octubre, 8 - 1453, març, 22, s.n.

99

1452, març, 6. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 18 de gener de 1447. La garantia del preu o capital consistí en la venda de diversos objectes i del llibre: Breviarium. [V. doc. 69]

AHPB, Antoni JOAN, *Secundum manuale*, 1451, octubre, 8 - 1453, març, 22, s.n.

100

1452, març, 9. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 23 sous. Preu: 8 lliures i 1 sou. Venedora: Maria Teresa, vídua de Joan Llopis, del regne de Castella. Compradora: Margarida, vídua de Lluís Canyelles, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Vita Christi, [2]

Constitucions e Usatges, *pel preu de 9 lliures i 4 sous. Redempció i cancel·lació: 7 de juliol de 1458.*

AHPB, Antoni JOAN, *Secundum manuale, 1451, octubre, 8 - 1453, març, 22, s.n.*

101

1452, maig, 6. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 14 sous. Preu: 98 sous. Venedor: Joan Rella, rector de Santa Eulàlia de Corró d'Avall, diòcesi de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Joan Fontanals, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Breviarium, [2] Boeci, De Consolació, [3] De Scholastica Disciplina, [4] Grecismus, [5] Alexander, pel preu d'11 florins.

AHPB, Bartomeu COSTA, *Septimum manuale, 1452, maig, 6 - 1453, maig, 9, f. 3v-4r.*

102

1452, maig, 31. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 77 sous. Venedor: Ramon Lledó, beneficiat a la Seu de Barcelona i rector de la capella de Bernat Marcús. Compradora: Eufrasina, muller d'Antoni Illes, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Liber Sextus Decretalium cum glosa, pel preu de 88 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Secundum manuale, 1451, octubre, 8 - 1453, març, 22, s.n.*

103

1452, juny, 2. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Ramon Lledó, beneficiat a la Seu de Barcelona i rector de la capella de Bernat Marcús. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretales cum glosa, [2] Clementine cum glosa, pel preu de 12 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Secundum manuale, 1451, octubre, 8 - 1453, març, 22, s.n.*

104

1452, juny, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 7 sous, 7 diners i 1 òbol. Preu: 55 sous. Venedora: Violant, vídua d'Antoni Torres, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Summa libellorum, pel preu de 66 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Secundum manuale, 1451, octubre, 8 - 1453, març, 22, s.n.*

105

1452, desembre, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 5 sous i 6 diners. Preu: 38 sous. For: 7.000x1.000. Venedor: Francesc Mir, mercader, ciutadà de Barcelona. Compradora: Antònia, vídua de Miquel Salvat, calçater, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de coral en branca i del llibre: Gènesi, pel preu de 44 sous. Redempció i cancel·lació: 9 de gener de 1453.

AHPB, Antoni JOAN, *Secundum manuale*, 1451, octubre, 8 - 1453, març, 22, s.n.

106

1453, gener, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 4 sous. Preu: 28 sous. Venedora: Rafaela, vídua de Antoni Vengut, cirurgià, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Sala, mercer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: Sophologium Iacobi Magni (dues peces), pel preu de 33 sous. Redempció i cancel·lació: 16 de gener de 1453.

AHPB, Antoni JOAN, *Secundum manuale*, 1451, octubre, 8 - 1453, març, 22, s.n.

107

1453, febrer, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 16 sous. Preu: 5 lliures, 15 sous i 6 diners. Venedor: Bartomeu Font, prevere, beneficiat a l'església parroquial de Sant Jaume de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Liber Sextus Decretalium, pel preu de 6 lliures i 12 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Secundum manuale*, 1451, octubre, 8 - 1453, març, 22, s.n.

108

1453, abril, 24. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 21 sous i 6 diners. Preu: 15 lliures i 1 sou. Venedor: Bernat Samargant, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Comes, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Flos Sanctorum, pel preu de 18 lliures, 2 sous i 6 diners.

AHPB, Antoni JOAN, *Tertium manuale*, 1453, març, 23 - 1453, desembre, 11, s.n.

109

1453, maig, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 12 sous. Preu: 88 sous. Venedor: Miquel Bramona, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Sala, mercer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda

dels llibres: [1] *Breviarium secundum diocesim Barchinone*, [2] *Hore Beate Marie, pel preu de 110 sous. Redempció i cancel·lació: 10 de març de 1454.*
 AHPB, Antoni JOAN, *Tertium manuale, 1453, març, 23 - 1453, desembre, 11, s.n.*

110

1453, maig, 19. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 33 lliures, 11 sous i 1 diner. Preu: 550 lliures. Venedor: Arnau Fonolleda, conseller del rei, protonotari i batlle general de Catalunya, hereu de Nicolaua, vídua de Francesc Fonolleda, escrivent del rei. Comprador: Galceran de Requesens, cavaller, governador general de Catalunya. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diverses joies i del llibre: Hores, pel preu de 600 lliures.

AHPB, Antoni VINYES, *Tricesimum quintum manuale, 1452, gener, 13 - 1453, agost, 13, s.n.*

111

1453, juny, 5. Barcelona

*Censal mort. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 15 lliures. Venedor: Joan de Busquets. Comprador: Joan Comes, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] *Digestum Vetus cum glossa*, [2] *Digestum Novum*, [3] *Codex*, [4] *Henrichus de Bohic, Super Quinto Decretalium*, pel preu de 16 lliures.*

AHPB, Antoni JOAN, *Tertium manuale, 1453, març, 23 - 1453, desembre, 11, s.n.*

112

1453, juliol, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 23 sous. Preu: 8 lliures i 5 sous. Venedor: Bernat Terrè, cavaller, domiciliat a Barcelona. Comprador: Jaume Costa, mercer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Lo Dotzè del cristià de Francesc Eiximenis, pel preu de 10 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tertium manuale, 1453, març, 23 - 1453, desembre, 11, s.n.*

113

1453, agost, 11. Barcelona

*Censal mort. Pensió o renda: 166 sous. Preu: 125 lliures. For: 15.000x1.000. Venedor: Bartomeu Navell, canonge de la Seu de Barcelona. Comprador: Arnau dez Mas, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] *Summa Hostiensis*, [2] *Catholicon*, [3] *Constitutiones Cathalonie*, [4] *Decretales*, [5] *Dominicus de Sancto Gimignano, Summa*, [6] *Dominicus de Sancto Gimignano, Summa*, [7] *Abbas*, [8] *Archidiaconus, Super Sexto Libro Decretalium*, [9] *Clementine*, [10] *Decretum*, [11] *Sextus Liber Decretalium*, pel preu de 140 lliures.*

AHPB, Guillem JORDÀ, *Manuale decimum octavum, 1453, juliol, 31 - 1454, maig, 26, s.n.*

114

1453, setembre, 9. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 77 sous. Venedor: Pau Bonet, estudiant de dret canònic, beneficiat de l'altar de Sant Llorenç i Sant Antoni de l'església del castell de Montcada i de Santa Maria de Reixac. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Decretales cum glosa, pel preu de 88 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Tertium manuale*, 1453, març, 23 - 1453, desembre, 11, s.n.

115

1453, setembre, 24. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 12 sous i 7 diners. Preu: 88 sous i 3 diners. Venedors: Guillem Femada, prevere, conventual i mestre d'escolars del monestir de Montserrat; Guillem Garcia, ferrer, ciutadà de Barcelona, i la muller d'aquest Mandina. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Breviarium diocesis Gerundensis, pel preu de 110 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Tertium manuale*, 1453, març, 23 - 1453, desembre, 11, s.n.

116

1453, octubre, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 77 sous. Venedor: Antoni Caro, prior de Sant Joan de Jerusalem de Barcelona. Comprador: Bernat Andor, notari de la reina, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Libre dels Àngels, [2] Breviari d'amors, pel preu de 88 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Tertium manuale*, 1453, març, 23 - 1453, desembre, 11, s.n.

117

1453, novembre, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 33 sous. Preu: 11 lliures i 11 sous. For: 7.000x1.000. Venedor: Joan de Canyelles, prevere, rector de Santa Creu d'Olorda, diòcesi de Barcelona. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Sala, mercer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Missale, pel preu de 14 lliures. Redempció i cancel·lació: 28 de maig de 1460.

AHPB, Antoni JOAN, *Tertium manuale*, 1453, març, 23 - 1453, desembre, 11, s.n.

118

1454, maig, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 63 sous. Preu: 22 lliures. Venedor: Antoni Ferrer, mercader, ciutadà de Barcelona. Compradora: Francina sa Carrera, monja del monestir de Valldonzella de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diverses joies i dels llibres: [1] Speculum Historiale, [2] Baldus, Super Tertium Codicis, pel preu de 26 lliures.

AHPB, Guillem JORDÀ, *Manuale decimum octavum*, 1453, juliol, 31 - 1454, maig, 26, s.n.

119

1454, maig, 22. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 16 sous i 8 diners. Preu: 5 lliures i 10 sous. Venedor: Jaume Padriassa, prevere, beneficiat a l'església de Sant Pere de Monistrol de Montserrat, diòcesi de Vic. Comprador: Gaspar Vells, prevere de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium dioecesis Vicensis, pel preu de 5 lliures i 10 sous.

AHPB, Nicolau SAFONT, *Manual*, 1454, gener, 19 - 1454, octubre, 21, s.n.

120

1454, setembre, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 13 sous. Preu: 92 sous i 9 diners. Venedor: Joan Reix, prevere de Barcelona. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Solà, mercer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Biblia, [2] Concordantie Bible, pel preu de 6 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Quintum manuale*, 1454, setembre, 3 - 1455, abril, 26, s.n.

121

1454, novembre, 28. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Berenguer Esteve, prevere, rector de Sant Julià del Fou, diòcesi de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium, pel preu de 80 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Quintum manuale*, 1454, setembre, 3 - 1455, abril, 26, s.n.

122

1454, desembre, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 14 sous. Preu: 100 sous. Venedor: Berenguer Esteve, prevere, rector de l'església de Sant Julià del Fou, diòcesi de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Psaltiri, pel preu de 6 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Quintum manuale*, 1454, setembre, 3 - 1455, abril, 26, s.n.

123

1455, gener, 30. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 77 sous. Venedor: Antoni Ortal, monjo del monestir de Sant Cugat. Compradora: Eufrasina, vídua de Francesc Badia, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la

venda de diversos objectes i del llibre: Saltiri, pel preu de 88 sous. Redempció i cancel·lació: 4 de febrer de 1455.
AHBC, *Manuale notarialis*, 193-fol.

124

1455, febrer, 3. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 24 de setembre de 1455. És retornat el llibre: Breviari. [V. doc. 115]

AHPB, Antoni JOAN, *Quintum manuale*, 1454, setembre, 3 - 1455, abril, 26, s.n.

125

1455, febrer, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 23 sous. Preu: 8 lliures i 1 sou. Venedor: Joan de Masramon, apotecari. Comprador: Joan de Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Decretales, pel preu de 9 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Quintum manuale*, 1454, setembre, 3 - 1455, abril, 26, s.n.

126

1455, febrer, 22. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 15 sous. Preu: 8 florins d'or d'Aragó. Venedors: Gabriel Sampsó, ciutadà de Barcelona, i Joan Ortoneda, prevere, beneficiat a la Seu de Tarragona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Breviarium secundum regulam Curie Romane, [2] Breviarium secundum regulam monachorum nigrorum, pel preu de 7 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Quintum manuale*, 1454, setembre, 3 - 1455, abril, 26, s.n.

127

1455, març, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 22 sous. Preu: 7 lliures i 14 sous. Venedor: Gabriel ses Oliveres, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Comes, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Liber Sextus Decretalium, [2] Cinus Pistoriensis, Super Codicem, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 31 de juliol de 1461.

AHBC, *Manuale notarialis*, 193-fol.

128

1455, maig, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 12 sous. Preu: 85 sous. Venedors: Jaume Ballester, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, i Joan Fontana, corretger, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Comes, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garan-

tia del preu o capital mitjançant la venda d'un paternòster de coral i del llibre: Diornal, pel preu de 100 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum manuale*, 1455, abril, 26 - 1455, novembre, 26, s.n.

129

1455, maig, 9. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 8 sous. Preu: 56 sous. Venedor: Joan Reix, prevere de Barcelona. Comprador: Joan de Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium secundum cursum diocesis Barchinone, pel preu de 66 sous. Redempció i cancel·lació: 2 de juliol de 1455.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum manuale*, 1455, abril, 26 - 1455, novembre, 26, s.n.

130

1455, maig, 13. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 17 sous. Preu: 6 lliures i 2 diners. Venedor: Gabriel Pere Mates, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Llibre de cirurgia, Sinònimes de Nicholau se apella Alenfranch, pel preu de 7 lliures.

AHBC, *Manuels notariais*, 193-fol.

131

1455, maig, 22. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 80 sous. Preu: 80 lliures. Venedors: Pere de Puigmall, mercader, ciutadà de Barcelona, i la muller d'aquest Eufrasina. Compradors: els marmessors del testament de Gabriela, muller de Bartomeu Oromir, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: Dos llibres de Dret, pel preu de 84 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum manuale*, 1455, abril, 26 - 1455, novembre, 26, s.n.

132

1455, juny, 9. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous i 6 diners. Preu: 9 lliures, 5 sous i 6 diners. Venedor: Joan Reix, prevere de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Bertrandus de Turre, Liber super epistolis totius anni, pel preu de 12 lliures. Redempció i cancel·lació: 17 de setembre de 1455.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum manuale*, 1455, abril, 26 - 1455, novembre, 26, s.n.

133

1455, juliol, 3. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 3 de setembre de 1454. Són retornats els llibres: [1] Bíblia, [2] Concordantie Bible. [V. doc. 120]

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum manuale*, 1455, abril, 26 - 1455, novembre, 26, s.n.

134

1455, juliol, 5. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Mateu Rafael Aroles, prevere, rector d'Argentona, diòcesi de Barcelona. Compradora: Eufrasina, vídua de Francesc Badia, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretals, [2] Saltiri, pel preu de 8 lliures.

AHBC, *Manuals notarials*, 193-fol.

135

1455, juliol, 30. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 13 sous. Preu: 91 sous i 9 diners. Venedor: Andreu Casanoves, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Epistole Sancti Geronimi, pel preu de 5 lliures i 10 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum manuale*, 1455, abril, 26 - 1455, novembre, 26, s.n.

136

1455, agost, 14. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 8 de febrer de 1452. Són retornats els llibres: [1] Concordances de la Bíblia, [2] Decretales, en dos volums.[V. doc. 98]

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum manuale*, 1455, abril, 26 - 1455, novembre, 26, s.n.

137

1455, setembre, 17. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 9 de juny de 1455. És retornat el llibre: Liber super Epistolis totius anni. [V. doc. 132]

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum manuale*, 1455, abril, 26 - 1455, novembre, 26, s.n.

138

1455, octubre, 27. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 24 sous. Preu: 16 lliures i 10 sous. Venedors: Bartomeu Borrell, prevere, domer de Sant Pere de les Puel·les, i Joana, muller de Jeroni Borrell, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere de Valls, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Libre dels Àngels, [2] Boeci, De consolació, pel preu de 20 lliures. Redempció i cancel·lació: 23 d'agost de 1458.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum manuale*, 1455, abril, 26 - 1455, novembre, 26, s.n.

139

1455, desembre, 11. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del censal mort venut el dia 1 d'octubre de 1451.

És retornat el llibre: Biblia, en dos volums. [V. doc. 91]

AHPB, Antoni JOAN, *Septimum manuale*, 1455, novembre, 28 - 1456, juny, 7, s.n.

140

1456, febrer, 6. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 15 sous. Preu: 5 lliures i 10 sous. Venedor: Joan Teià, prevere, rector de Santa Eulàlia de Corró d'Avall. Comprador: Joan Comes, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Boeci, pel preu de 6 lliures i 10 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Septimum manuale*, 1455, novembre, 28 - 1456, juny, 7, s.n.

141

1456, febrer, 13. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 25 sous. Preu: 20 lliures. For: 16.000x1.000. Venedor: Bernat Guillemet, trepador, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere de Vall, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Biblia, pel preu de 22 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Septimum manuale*, 1455, novembre, 28 - 1456, juny, 7, s.n.

142

1456, febrer, 23. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 129 sous de pensió o renda, venut pel preu de 79 lliures, el dia 1 d'octubre de 1454. Venedor: Pere Trullols, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, que compra en nom de la seva germana Sibília, filla de Pere Trullols, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Compradora: Margarida, muller de Miquel Sellol, mercader, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'argent i dels llibres: [1] Decretum, [2] Liber Sextus Decretalium, [3] Summa Bartholina, [4] Biblia, perfecta [5] Biblia, nondum perfecta.

AHPB, Nicolau de MEDIONA, *Manual*, 1455, novembre, 29 - 1456, setembre, 4, s.n.

143

1456, març, 20. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 26 sous. Preu: 9 lliures i 2 sous. Venedor: Benet Samet, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Galceran de Croanyes, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Les Ordinacions del Consolat, [2] Sidrach, pel preu d'11 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Septimum manuale*, 1455, novembre, 28 - 1456, juny, 7, s.n.

144

1456, abril, 1. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 8 sous. Preu: 60 sous. Venedor: Andreu Casanoves, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Digestum [...] cum glosa, pel preu de 77 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Septimum manuale*, 1455, novembre, 28 - 1456, juny, 7, s.n.

145

1456, abril, 4. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari. Venedor: Luppo Despego. Comprador: Joan Pont, mestre en arts i medicina, ciutadà de Lleida. La garantia del preu o capital consistí en l'obligació dels llibres: [1] Decretales, [2] Decretum cum glosis, [3] Digestum Vetus, [4] Digestum Novum, [5] Gotfredus, [6] Ovidius, Metamorfoseos, [7] Staci, [8] Les tragèdies de Sèneca, [9] Oraci, [10] Rethòrica Nova de Tul·li, [11] Notes de Calatahut, [12] Doctrinal, [13] Epístoles d'Ovidi, [14] Albertanus Brixiensis, [15] Dos llibres qui són gloses, [16] Liber Ceduli presbiteri, [17] Cató, [18] Contentus.

AHPB, Bartomeu COSTA, *Decimum manuale*, 1455, novembre, 21 - 1457, febrer, 19, s.n.

146

1456, abril, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Francesc Torrent, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Bíblia, [2] Mestre de les Sentències, [3] De virtut e caritat, [4] Imnes, [5] Sumari del Decret, [6] Breviarium secundum diocesim Maioricarum, pel preu de 12 lliures. Redempció i cancel·lació: 3 de novembre de 1456.

AHPB, Antoni JOAN, *Septimum manuale*, 1455, novembre, 28 - 1456, juny, 7, s.n.

147

1456, abril, 13. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Pascasi Figuera, de l'orde del Sant Esperit. Comprador: Jaume Buguera, batxiller en decrets, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium romanum, pel preu de 80 sous. Redempció i cancel·lació: 19 de setembre de 1458.

AHPB, Antoni JOAN, *Octavum manuale*, 1456, juny, 7 - 1456, novembre, 29, s.n.

148

1456, abril, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 55 sous. Preu: 19 lliures i 10 sous. Venedor: Berenguer ses Déus, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari,

ciudadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Codex cum glosa, [2] Digestum novum, [3] Digestum Vetus, pel preu de 25 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Octavum manuale*, 1456, juny, 7 - 1456, novembre, 29, s.n.

149

1456, abril, 16. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 17 sous i 2 diners. Preu: 110 sous. Venedor: Jaume Balles-ter i Bernat Estany, preveres, beneficiats a la Seu de Barcelona. Comprador: Joan Buguera, batxiller en decrets, ciudadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Liber sermonum, [2] Breviarium, pel preu de 6 lliures i 12 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Octavum manuale*, 1456, juny, 7 - 1456, novembre, 29, s.n.

150

1456, agost, 18. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 19 lliures, 7 sous i 6 diners. Preu: 310 lliures. For: 16.000x1.000. Venedor: Jaume Marc, cavaller, senyor del castell d'Eram-prunyà. Comprador: Arnau Esquerit, ciudadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Biblia, [2] Archidiachonus, Super Decretum s. Rosarium, pel preu de 340 lliures. Redempció i cancel·lació: 12 de juliol de 1459.

AHPB, Antoni VINYES, *XXXVIII manuale commune*, 1456, juny, 9 - 1457, juny, 18, s.n.

151

1456, octubre, 19. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Miquel Castell, coraler, ciudadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciudadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Los XII treballs de Èrcules, [2] Boccaccio, Phiammetta, [3] Johan Pachs, pel preu de 80 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Octavum manuale*, 1456, juny, 7 - 1456, novembre, 29, s.n.

152

1456, novembre, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 12 sous. Preu: 88 sous i 1 diner. Venedor: Joan Ramon, mestre en teologia, conventual del monestir de Santa Maria del Carmel de Barcelona. Comprador: Guillem Ramon d'Aiguaviva, donzell, domiciliat al Penedès. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Tabula Decreti per alphafetum, [2] Guido, Super Primum Sententiarum, [3] Lotharius, De vilitate conditionis humane, [4] De misterio simbolorum eccle-

sie, [5] De Antichristo, [6] Dionisius, De angelica ierarchia cum glosa Guidonis, [7] Damascenus, completus, [8] De spiritu et anima, [9] Vita sanctorum, *pel preu de 101 sous i 7 diners.*

AHPB, Antoni PARERA, *Manuale decimum, 1456, març, 2 - 1457, maig, 19, s.n.*

153

1456, novembre, 3. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 7 d'abril de 1456. Són retornats els llibres: [1] Biblia, [2] Mestre de les Sentències, [3] De virtut e caritat, [4] Imnes, [5] Sumari de Decret, [6] Breviarium. [V. doc. 146]

AHPB, Antoni JOAN, *Octavum manuale, 1456, juny, 7 - 1456, novembre, 29, s.n.*

154

1456, desembre, 13. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 52 sous. Preu: 18 lliures i 4 sous. Venedor: Bernat Vilosa, de l'ofici de l'escrivà de la porció del rei, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] Breviarium romanum, [2] Suma de Penyafort sobre les Decretals, [3] Prima Pars Sancti Thome, [4] Secunda Pars Sancti Thome, *pel preu de 21 lliures. Redempció i cancel·lació: 22 d'abril de 1457.*

AHPB, Antoni JOAN, *Nonum manuale, 1456, desembre, 3 - 1457, maig, 21, s.n.*

155

1456, desembre, 15. Barcelona

Bernat Vilosa, ciutadà de Barcelona, nomena procurador seu fra Francesc de Soler, OM, de Barcelona, perquè llueixi o redimeixi el violari signat el dia 13 de desembre de 1456, i recuperi els llibres obligats: [1] Breviarium romanum, [2] Suma de Penyafort sobre les Decretals, [3] Prima Pars Sancti Thome, [4] Secunda Pars Sancti Thome. [V. doc. 154]

AHPB, Antoni JOAN, *Nonum manuale, 1456, desembre, 3 - 1457, maig, 21, s.n.*

156

1457, gener, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Berenguer Ravell, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium, pel preu de 100 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Nonum manuale, 1456, desembre, 3 - 1457, maig, 21, s.n.*

157

1457, gener, 22. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 14 sous. Preu: 98 sous. Venedor: Pere Tarafa, notari, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Sala, mercer, ciu-

tadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Formulari, [2] Aurora, [3] Vademecum d'en Canyelles, [4] Summa Rolandina, pel preu de 6 lliures. Redempció i cancel·lació: 20 de juny de 1457.
AHPB, Antoni JOAN, *Nonum manuale*, 1456, desembre, 3 - 1457, maig, 21, s.n.

158

1457, febrer, 11. Barcelona
Violari. Pensió o renda: 18 sous. Preu: 6 lliures i 10 sous. Venedor: Pere Joan, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Comes, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Scot, [2] Petrus de Canda, Super Primo Sententiarum, [3] Breviarium, [4] Psalteri, [5] Notes de Calatiu, [6] Doctrinal, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 27 d'agost de 1457.
AHPB, Antoni JOAN, *Nonum manuale*, 1456, desembre, 3 - 1457, maig, 21, s.n.

159

1457, febrer, 28. Barcelona
Violari. Pensió o renda: 14 sous. Preu: 98 sous. Venedora: Isabel, muller d'Antoni Sala, mercer, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Guillem Traverset, escrivent, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Formulari, [2] Aurora, [3] Vademecum d'en Canyelles, [4] Summa Rolandina, pel preu de 6 lliures i 12 sous. El violari havia estat venut per Pere Tarafa, notari, ciutadà de Barcelona, a Isabel. [V. doc. 157].
AHPB, Antoni JOAN, *Nonum manuale*, 1456, desembre, 3 - 1457, maig, 21, s.n.

160

1457, abril, 22. Barcelona
Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 13 de desembre de 1456. Són retornats l'argent i els llibres: [1] Breviarium romanum, [2] Suma de Penyafort sobre les Decretals, [3] Prima Pars Sancti Thome, [4] Secunda Pars Sancti Thome. [V. doc. 154]
AHPB, Antoni JOAN, *Nonum manuale*, 1456, desembre, 3 - 1457, maig, 21, s.n.

161

1457, maig, 9. Barcelona
Violari. Pensió o renda: 80 sous. Preu: 28 lliures. For: 7.000x1.000. Venedor: Guillem Vila, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Compradora: Beatriu, vídua de Ferrer de Gualbes, cavaller, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Baldus, Super quantum Codicis, [2] Baldus, Super Feudis, [3] Digestum Vetus, [4] Bartholomeus de Saliceto, Super nonum Codicis, pel preu de 36 lliures.
AHPB, Antoni JOAN, *Nonum manuale*, 1456, desembre, 3 - 1457, maig, 21, s.n.

162

1457, maig, 16. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 4 lliures, 13 sous i 4 diners. Preu: 70 lliures. Venedor: Joan Ros, llicenciat en lleis. Comprador: Pere de Vall, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Guillelmus de Cuneo, Super Codicem, [2] Baldus, Super quartum Codicis, [3] Baldus, Super primum et secundum Codicis, [4] Baldus, super primam et secundam partem Digesti Veteris, [5] Baldus, Super sextum Codicis, [6] Decretum cum glosa, [7] Baldus, Super Innocentium, [8] Bartholus, Super primam partem Inforciati, [9] Bartholus, Super secundam partem Inforciati, [10] Petrus Iacobus, [11] Iohannes Faber, Super Institutam, [12] Digestum Novum cum glosa, [13] Psaltiri, [14] Suma de Penyaafort glosada, [15] Primera part de la Lectura de Hostiench, [16] Segona part de la Lectura de Hostiench, pel preu de 80 lliures. Redempció i cancel·lació: 23 de gener de 1460.

AHPB, Antoni JOAN, *Nonum manuale*, 1456, desembre, 3 - 1457, maig, 21, s.n.

163

1457, maig, 19. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 13 sous. Preu: 91 sous. Venedors: Francesc Julià, beneficiat a l'església del Pi de Barcelona, i Jaume Julià, apotecari, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Sala, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretales cum glosa, [2] Libret: Gofret et Johan Andreu, [3] Cinus, Super Codicem, pel preu de 10 lliures i 10 sous. Redempció i cancel·lació: 24 d'octubre de 1457.

AHPB, Antoni JOAN, *Nonum manuale*, 1456, desembre, 3 - 1457, maig, 21, s.n.

164

1457, juliol, 21. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 80 sous. Venedor: Bernat Estany, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Breviarium episcopatus Barchinone, [2] Libre de sermons, pel preu de 5 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum manuale*, 1457, maig, 21 - 1458, gener, 16, s.n.

165

1457, agost, 25. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 11 de febrer de 1457. Són retornats els llibres: [1] Scot, [2] Petrus de Canda, Super Primo Sententiarum, [3] Breviarium, [4] Psalteri, [5] Notes de Calatiu, [6] Doctrinal. [V. doc. 158]

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum manuale*, 1457, maig, 21 - 1458, gener, 16, s.n.

166

1457, agost, 30. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 26 sous. Preu: 9 lliures i 10 sous. Venedor: Pere Saragossa, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Comes, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de dues caixes o bales i mitja de paper: una amb el signe de la magrana, l'altra amb el signe de l'escala, pel preu de 12 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum manuale, 1457, maig, 21 - 1458, gener, 16, s.n.*

167

1457, setembre, 1. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 100 sous. Preu: 80 lliures. For: 16.000x1.000. Venedor: Bartomeu de Navel, doctor en decrets, canonge de la Seu de Barcelona. Comprador: Bernat Miquel, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Abbas, Super primum Decretalium, [2] Giminianus, Super secundam partem Libri Sexti Decretalium, [3] Giminianus, Super primam partem Sexti, [4] Liber Sextus Decretalium cum glosa, [5] Constitucions noves de Cathalunya, [6] Clementine cum glosa, [7] Summa Hostiensis, [8] Archidiaconus, Super Sextum, [9] Catholicon, pel preu de 90 lliures.

AHPB, Mateu SAFONT, *Tertium manuale, 1456, setembre, 4 - 1458, abril, 17, s.n.*

168

1457, setembre, 27. Barcelona

Joan de Vilatoria, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Eufrasina venen a Joan Sala, mercer, ciutadà de Barcelona, els drets sobre un censal mort de 111 sous i 1 diner, venut pel preu de 100 lliures, garantit amb els llibres: [1] Biblia, [2] Decretum cum glosa, [3] Glosa dels Evangelis de Sent Johan, [4] Glosa dels Evangelis de Sent Matheu, [5] De nugiis curialium et de vestigiis philosophorum de Joan de Salisbury, [6] Directorium iuris in foro conscientie. El preu de la venda dels drets és de 65 lliures, que els venedors devien per la venda d'un esclau. El censal havia estat venut el dia 5 de gener de 1457 per Joan Olzina, rector de Copons, de la casa del bisbe de Vic.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum manuale, 1457, maig, 21 - 1458, gener, 16, s.n.*

169

1457, octubre, 24. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 19 de maig de 1457. Són retornats els llibres: [1] Decretales cum glosa, [2] Cinus, Super Codicem, [3] Libret: Gofret et Johan Andreu. [V. doc. 163]

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum manuale, 1457, maig, 21 - 1458, gener, 16, s.n.*

170

1457, desembre, 5. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 23 sous. Preu: 8 lliures i 11 sous. Venedor: Gabriel Vilanova, estudiant de dret canònic. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Liber Sextus Decretalium cum glosa, [2] Liber Sextus Decretalium cum glosa, pel preu de 10 lliures. Redempció i cancel·lació: 17 d'octubre de 1458.. AHPB, Antoni JOAN, Decimum manuale, 1457, maig, 21 - 1458, gener, 16, s.n.

171

1457, desembre, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 26 sous. Preu: 9 lliures i 2 sous. Venedor: Pere Esteve Palau, llicenciat en decrets, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Peris, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Ignocent, [2] Ignocent, pel preu de 10 lliures i 8 sous. AHBC, Manuals notarials, 194-fol.

172

1457, desembre, 17. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 22 sous. Preu: 7 lliures i 14 sous. Venedor: Bernat Vilosa, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Ramon de Penyafort, Summa de casibus, [2] Prima pars Sancti Thome, en dos volums, pel preu de 9 lliures. Redempció i cancel·lació: 30 de juny de 1458. AHPB, Antoni JOAN, Decimum manuale, 1457, maig, 21 - 1458, gener, 16, s.n.

173

1458, gener, 28. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 35 sous. Preu: 25 lliures. Venedor: Arnau Joan de Busquets, ciutadà de Barcelona. Comprador: Jaume Taranau, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Llibre en pergamí, [2] Decretum, [3] Novella super Sexto Decretalium, [4] Summa Hostiensis, [5] La primera part de Hostiench, pel preu de 27 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, Undecimum manuale, 1458, gener, 16 - 1458, agost, 12, s.n.

174

1458, març, 20. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 7 lliures i 3 sous. Preu: 50 lliures. Venedor: Berenguer de Sos, canonge, preposít de la Seu de Barcelona. Comprador: Joan Peris, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la

venda dels llibres: [1] Decretum, [2] Ignocent, [3] Summa Aurea de vitiis et virtutibus, [4] Liber Sextus Decretalium, *pel preu de 57 lliures*.
AHBC, *Manuals notarians*, 194-fol.

175

1458, maig, 2. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Malon, vicari perpetu de l'església de Carinyena, diòcesi de Saragossa. Comprador: Joan Peris, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Breviarium, [2] Diornale, *pel preu de 8 lliures*.
AHBC, *Manuals notarians*, 194-fol.

176

1458, maig, 26. Barcelona

Gabriel Vilanova, estudiant de dret canònic, beneficiat de l'altar de Sant Bartomeu de l'església de les Penedides, havia venut, el dia 5 de desembre de 1457, un violari a Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona, i havia lliurat com a garantia del preu rebut dues peces del llibre: [1] Sextus Liber Decretalium. *Per causa del valor superior del preu rebut en relació amb els llibres de la garantia, un d'aquests llibres és substituït per dos anells amb turqueses i un altre llibre*: [2] Decretales. [V. doc. 170]
AHPB, Antoni JOAN, *Undecimum manuale, 1458, gener, 16 - 1458, agost, 12, s.n.*

177

1458, juliol, 7. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 9 de març de 1452. Són retornats els diversos objectes i els llibres: [1] Vita Christi, [2] Constitucions e Usatges. [V. doc. 100]
AHPB, Antoni JOAN, *Undecimum manuale, 1458, gener, 16 - 1458, agost, 12, s.n.*

178

1458, agost, 23. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 27 d'octubre de 1455. Són retornats els llibres: [1] Libre dels Àngels, [2] Boeci, De consolació. [V. doc. 138]
AHPB, Antoni JOAN, *Duodecimum manuale, 1458, agost, 9 - 1459, març, 19, s.n.*

179

1458, setembre, 19. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 13 d'abril de 1456. És retornat el llibre: Breviarium. [V. doc. 147]
AHPB, Antoni JOAN, *Duodecimum manuale, 1458, agost, 9 - 1459, març, 19, s.n.*

180

1458, setembre, 26. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 12 sous i 6 diners de pensió o renda, venut pel preu de 4 lliures i 6 sous, el dia 24 de març de 1457. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda del llibre: Missale.

AHPB, Antoni JOAN, *Duodecimum manuale*, 1458, agost, 9 - 1459, març, 19, s.n.

181

1458, setembre, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Missale, il·luminat, pel preu de 12 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Duodecimum manuale*, 1458, agost, 9 - 1459, març, 19, s.n.

182

1458, octubre, 17. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 5 de desembre de 1457. Són retornats els llibres: [1] Sextus Liber Decretalium, [2] Decretales . [V. docs. 170, 176]

AHPB, Antoni JOAN, *Duodecimum manuale*, 1458, agost, 9 - 1459, març, 19, s.n.

183

1458, novembre, 8. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 30 d'agost de 1457. Són retornades dues bales de paper. [V. doc. 166]

AHPB, Antoni JOAN, *Duodecimum manuale*, 1458, agost, 9 - 1459, març, 19, s.n.

184

1458, novembre, 17. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 30 sous de pensió o renda, venut pel preu de 10 lliures i 10 sous, el dia 2 de juny de 1457. Venedor: Dalmau Rialp, prevere, beneficiat a l'església de Sant Maria del Mar de Barcelona. Comprador: Antoni Boscà, mercader, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'argent i dels llibres: [1] Breviarium episcopatus Urgellensis, [2] Psalterium.

AHPB, Bartomeu AGELL, *XXXVIII manuale*, 1458, agost, 12 - 1459, abril, 16, s.n.

185

1458, novembre, 21. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 13 sous. Preu: 91 sous. Venedor: Bernat Estany, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Miquel de Vilagaià, cavaller,

domiciliat a la ciutat de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Scot, Super tertium et quartum libros Sententiarum, pel preu de 6 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Duodecimum manuale*, 1458, agost, 9 - 1459, març, 19, s.n.

186

1459, gener, 5. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 4 lliures. Preu: 72 lliures. For: 18.000x1.000. Venedor: Francesc de Busquets, cavaller, domiciliat a la ciutat de Barcelona. Comprador: Jordi Joan Icard, donzell, senyor de Torredembarra, del Camp de Tarragona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Biblia cum glosa, caplletrat, [2] Petrus Manducatoris, Historie Scolastiche, pel preu de 80 lliures.

AHPB, Bartomeu del BOSC, *Tertium manuale*, 1458, desembre, 2 - 1459, juny, 14, s.n.

187

1459, gener, 8. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 22 sous. Preu: 9 lliures. Venedor: Bernat Figuera, ciutadà de Barcelona. Comprador: Antoni Granell, clergue i beneficiat de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium. Aquest violari havia estat comprat a Pere Solà, prevere, beneficiat a l'església de Sant Pere de les Puel·les, el dia 2 de desembre de 1441, pel preu de 7 lliures i 14 sous.

AHPB, Bartomeu del BOSC, *Tertium manuale*, 1458, desembre, 2 - 1459, juny, 14, s.n.

188

1459, gener, 15. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous i 6 diners. Preu: 80 sous i 6 diners. Venedors: Joan Mas, parxer, ciutadà de Barcelona, la seva muller Antònia, i Caterina, muller de Pere Morató, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Sayoma, pel preu de 100 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Duodecimum manuale*, 1458, agost, 9 - 1459, març, 19, s.n.

189

1459, maig, 16. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Baltasar sa Vila, doctor en decrets, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Constitutiones Cathalonie, pel preu de 110 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Tertium decimum manuale*, 1459, març, 21 - 1459, octubre, 12, s.n.

190

1459, juny, 23. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Nicolau Xanxo, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Comes, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: Biblia, en romanç, en dos volums, pel preu de 16 lliures.

AHPB, Joan MAS, *Manual, 1458, octubre, 6 - 1461, febrer, 23, s.n.*

191

1460, febrer, 21. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 34 sous i 3 diners de pensió o renda, venut pel preu de 12 lliures, el dia 31 de maig de 1459. Venedor: Gaspar Esperaneu, canonge de la Seu de Barcelona. Comprador: Bonet de Casasagüa, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda de diversos objectes i del llibre: Iohannina.

AHPB, Nicolau de MEDIONA, *Manual, 1460, febrer, 13 - 1461, octubre, 8, s.n.*

192

1460, juny, 14. Barcelona

Empenyorament de joies i del llibre Hores, guarnit d'or i perles, per causa d'un «mutuum» de 150 lliures, fet a Jaume Carrós, cavaller, comte de Quirra, conseller del rei, el dia 3 de febrer de 1456. La finalitat del préstec era lluir un censal mort de 30 lliures i 11 sous, que havia venut per 550 lliures a Galceran de Requesens, cavaller, governador de Catalunya.

AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale commune, 1460, febrer, 6 - 1460, octubre, 3, s.n.*

193

1460, juliol, 22. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 11 lliures, 2 sous, 2 diners i 1 òbol. Preu: 200 lliures. For: 14.000x1.000. Venedor: Jaume Marc, cavaller, senyor d'Eramprunyà. Comprador: Pere de Vall, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Augustinus, Super Evangelium Iohannis, [2] Prima Secunde et Secunda Secunde Summe Sancti Thome, [3] Epístoles de Sent Jerònim, [4] Traductio Thesaurorum Sirilly Alexandrini Georgii Trapetini, [5] Lactantius, [6] Epístoles de Tulli, Ad Acticum, [7] Iustinus, [8] Tulli, De officiis, [9] Ultima Pars Summe Sancti Thome, [10] De historiis animalium, [11] Metaphisica Aristotelis, [12] Prima pars Augustini super Psalterium, [13] Secunda pars Augustini super Psalterium, pel preu de 235 lliures.

AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale commune, 1460, febrer, 6 - 1460, octubre, 3, s.n.*

194

1460, setembre, 25. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 17 lliures i 10 sous. Venedors: Bartomeu Soler, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona; Antoni Salavert, mercader, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Magdalena. Comprador: Arnau Esquerit, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Missale et Breviarium secundum episcopatum Vicensem, in uno volumine, pel preu de 17 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum decimum manuale*, 1460, setembre, 10 - 1461, abril, 16, s.n.

195

1460, octubre, 2. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort. Venedor: Joan Pujades, ciutadà de Barcelona. Comprador: Francesc Ferrer, mercader, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda del llibre: Flavius Iosephus, De antiquitatibus iudeorum, i altres llibres.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum decimum manuale*, 1460, setembre, 10 - 1461, abril, 16, s.n.

196

1460, octubre, 4. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 35 sous i 4 diners. Preu: 25 lliures. Venedors: Nicolau Llorenç, apotecari, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Elionor. Comprador: Joan Comes, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Breviarium, pel preu de 27 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum decimum manuale*, 1460, setembre, 10 - 1461, abril, 16, s.n.

197

1460, octubre, 12. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 6 lliures, 13 sous i 4 diners. Preu: 100 lliures. For: 15.000x1.000. Venedor: Guillem Saula, donzell, domiciliat a Santa Maria de Ridaura, diòcesi de Girona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, donzell, doctor en lleis, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Petrus Iohannes de Ferrariis, [2] Repertori de Joan de Milis, [3] Codex cum glosa, [4] Decisions de la Rota, noves e velles, [5] Repeticions de diversos doctors sobre les Clementines, [6] Instituta, [7] Ultima Pars Summe Sancti Thome, [8] Mestre de les Sentències, [9] Flos Sanctorum, [10] Guillem de Montlendó, Sobre lo Sisè e les Clementines, [11] Repeticions de diversos doctors, [12] Directori de Pau e de Treva de Calliç, [13] Mercuriale

Iohannis Andree, [14] Constitucions de Cathalunya ab los Usatges e gloses e Pracmàtiques Sancions, [15] Speculador, [16] Ignocent, [17] Epístoles de Sent Gerònim, [18] Anthoni de Butrio, Sobre la primera part del segon de les Decretals, [19] Anthoni de Butrio, Sobre la segona part del segon de les Decretals, [20] Spica de Butrio de iure canonico, [21] Butrio, Sobre lo Quart de les Decretals, [22] Addicions de Johan Andreu sobre lo Speculador, [23] Butrio, Sobre lo terç de les Decretals, [24] Summa de Hostiench, [25] Jencel·li, Sobre les Clementines, [26] Paulus de Liazariis, [27] Ardiacha, Sobre lo sisè, [28] Paulus de Liazariis, Sobre les Clementines, [29] Rosari, [30] Biblia, [31] Galvany, sobre lo Decret, *pel preu de 112 lliures*.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum decimum manuale*, 1460, setembre, 10 - 1461, abril, 16, s.n.

198

1460, octubre, 27. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Antoni Sala, beneficiat a la vila de Copons. Comprador: Bernat Miquel, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium secundum diocesim Barchinone, pel preu de 15 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum decimum manuale*, 1460, setembre, 10 - 1461, abril, 16, s.n.

199

1460, desembre, 6. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Apparatus domini Innocentii, [2] La Primera part de la primera part de l'Abat de Sicília, pel preu de 12 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum decimum manuale*, 1460, setembre, 10 - 1461, abril, 16, s.n.

200

1461, febrer, 18. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 15 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Joan Clapers, prevere, beneficiat a l'església de Sant Just de Barcelona. Compradora: Constança, vídua de Gaubert de la Geltrú, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Epistula ad Eurelium de fide Trinitatis Sancti Augustini, [2] Sanctus Thomas, Super secundo Sententiarum, [3] De metaphisica Aristotelis, [4] Los Físics d'Aristòtil ab la glosa de Sent Thomàs, [5] Summa Collationis fratris Iohannis Genuensis, de ordine Fratrum Minorum, pel preu de 12 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum decimum manuale*, 1460, setembre, 10 - 1461, abril, 16, s.n.

201

1461, març, 9. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 35 sous. Preu: 25 lliures. Venedor: Joan Comes, apotecari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Mas, beneficiat a la Seu de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Breviarium, pel preu de 28 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Sextum decimum manuale*, 1460, setembre, 10 - 1461, abril, 16, s.n.

202

1461, abril, 4. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 33 sous. Preu: 33 lliures. For: 20.000x1.000. Venedor: Francesc Ferrer, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bartomeu del Bosc, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'un collar i dels llibres: [1] Boeci, De consolació, [2] Libre del Àngels, [3] Liber qui incipit: «Lo primer manament».

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum septimum manuale*, 1461, abril, 16 - 1461, octubre, 7, s.n.

203

1461, abril, 27. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 35 lliures. Venedor: Antoni Riera, procurador fiscal de la cúria del rei. Comprador: Joan Ramon Ferrer, donzell, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Saltiri, historiat, [2] Bíblia, [3] Augustinus, De civitate Dei, [4] Digestum Vetus, [5] Johan d'Imola, Sobre la primera part de la Digesta Nova e un tros de la Digesta Vella, pel preu de 40 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum septimum manuale*, 1461, abril, 16 - 1461, octubre, 7, s.n.

204

1461, maig, 15. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 50 lliures. Venedor: Joan Sala, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Francesc Ferrer, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba i dels llibres: [1] Exposició de Sent Gerònim sobre lo Saltiri e Ysaies, [2] Quintilà, De oratoria institutione, [3] Soliloquium de Sent Agustí, sive De natura et origine anime, [4] De retractationibus et De locutionibus et questionibus, [5] Sent Bernat, De laudibus Virginis Marie, [6] Beda, Sobre lo Saltiri, [7] Valerius Maximus, [8] Mestre de Sentències, [9] Gerònim, Sobre los Profetes, [10] Augustinus, De trinitate, pel preu de 60 lliures. Redempció i cancel·lació: 13 de maig de 1463.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum septimum manuale*, 1461, abril, 16 - 1461, octubre, 7, s.n.

205

1461, juny, 18

Violari. Pensió o renda: 24 sous i 6 diners. Preu: 8 lliures, 11 sous i 6 diners. Venedor: Andreu de Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel, muller de Jaume de Vic, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Cinus Pistoriensis, Super Codicem, pel preu de 10 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum septimum manuale*, 1461, abril, 16 - 1461, octubre, 7, s.n.

206

1461, juliol, 1. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedors: Pere Vivó, prevere, beneficiat a l'església de Sant Lorenç de Munt, diòcesi de Barcelona, i Joan Martí, sabater, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Missale, [2] Missale, pel preu de 8 lliures. AHBC, Manuals notariales, 195-fol.

207

1461, juliol, 21. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Jaume Ros, estudiant d'arts i de teologia, habitant de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Geralt, Sobre lo Doctrinal, [2] De doctrina, [3] Abraart, [4] Lectura, [5] De lògica sobre lo Porfiri, [6] De philosophia, [7] Libre ab molts tractats, [8] Pere Blasenç, [9] Doctrinal, [10] Lectura sobre lo Abraart, [11] Lectura de Doctrinal, [12] Tobies, [13] Libre sobre los tractats de lògica, [14] Lectura sobre lo Abraart, [15] Precià menor, [16] Libre ab molts tractats, [17] Boeci, De consolació, [18] Libre ab molts tractats, pel preu de 8 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum septimum manuale*, 1461, abril, 16 - 1461, octubre, 7, s.n.

208

1461, agost, 31. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Joan Pau Despeyo, fill de Lupo Despeyo, cavaller, domiciliat a València per raó de la governació de l'illa de Menorca. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Volumen, pel preu de 80 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum septimum manuale*, 1461, abril, 16 - 1461, octubre, 7, s.n.

209

1461, setembre, 16

Violari. Pensió o renda: 7 sous i 3 diners. Preu: 52 sous. Venedor: Bernat Estany, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Metafísica de Scot, [2] Borgondi, Sobre los tres libres De anima d'Aristòtil, pel preu de 60 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum septimum manuale*, 1461, abril, 16 - 1461, octubre, 7, s.n.

210

1461, octubre, 1. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 33 sous i 4 diners. Preu: 11 lliures i 14 sous. Venedor: Llorenç de Montcada, cavaller. Comprador: Arnau sa Bastida, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium, il·luminat, pel preu de 13 lliures i 7 sous. Redempció i cancel·lació: 16 de juliol de 1463.

AHPB, Miquel ABELLA, *Nonum manuale*, 1461, abril, 13 - 1463, febrer, 9, f. 63r-v.

211

1461, octubre, 2. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 6 sous. Preu: 44 sous. Venedor: Jaume Vallmanya, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Alexandre, [2] Ebreart, [3] Doctrinal, [4] Boeci, De consolació, en llatí, pel preu de 50 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum septimum manuale*, 1461, abril, 16 - 1462, octubre, 7, s.n.

212

1461, octubre, 2. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Ausiàs de Milà, cavaller, domiciliat al regne de València. Compradora: Antònia, vídua de Jaume Riera, causídic, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, caplletrat, pel preu de 12 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum octavum manuale*, 1461, octubre, 9 - 1462, març, 23, s.n.

213

1461, octubre, 13. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 55 sous. Preu: 44 lliures. Venedor: Bernat Ferreres, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Joan dez Pla,

argenter, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de joies i dels llibres: [1] Valerius Maximus, [2] Suma de col·lacions, [3] Obres de Sèneca glosades, [4] Cansoner de Joan Berenguer de Masdovelles, [5] Libre de Scipió e Aníbal, [6] Boeci, De consolació, [7] Libre: «Argument de la següent oració», [8] Breviloqui de Johan Galens de l'orde dels Frares Menors, [9] Tul·li, De officiis, [10] Libre: «Molt alta flor», [11] Libre de Medicina, [12] Càdrigra spiritual, en toscà, [13] Libre: «Al Alfonso regem», [14] Dos llibres: «Gloses sobre la Bíblia», [15] Libre: «Segons diu Aristòtil», *pel preu de 44 lliures.*

AHPB, Antoni PALOMERES, *Manuale secundum*, 1460 octubre, 7 - 1462, febrer, 23, s.n.

214

1461, octubre, 16. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Joan Sec, causídic, ciutadà de Barcelona. Compradora: Constança, vídua de Gaubert de la Geltrú, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Breviloqui, pel preu de 80 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum octavum manuale*, 1461, octubre, 9 - 1462, març, 23, s.n.

215

1461, octubre, 19. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedors: Climent Palastra, bidell de la Seu de Barcelona, i la seva muller Angelina. Comprador: Francesc Bayona, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Breviarium, [2] Breviarium, *pel preu de 12 lliures.*

AHBC, *Manuale notariales*, 195-fol.

216

1461, octubre, 31. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous i 6 diners. Preu: 80 sous i 6 diners. Venedor: Pau Tolosa, prevere, beneficiat de l'altar de Sant Jaume de l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'ornaments litúrgics i dels llibres: [1] Breviari de regla vella segons el bisbat de Barcelona, [2] Missal votiu, *pel preu de 95 sous.*

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum octavum manuale*, 1461, octubre, 9 - 1462, març, 23, s.n.

217

1461, desembre, 11. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 24 sous. Preu: 17 lliures. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Compradora: Constança, vídua

de Gaubert de la Geltrú, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Codex, pel preu de 18 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum octavum manuale*, 1461, octubre, 9 - 1462, març, 23, s.n.

218

1461, desembre, 17. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedors: Pere Saragossa, llibreter, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Angelina. Comprador: Joan Ramon Ferrer, donzell, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i del llibre: Gregoniana, en altra manera Exposició de la Bíblia et Canones de Sent Gregori, pel preu de 30 lliures. Redempció i cancel·lació: 12 d'abril de 1462.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum octavum manuale*, 1461, octubre, 9 - 1462, març, 23, s.n.

219

1461, desembre, 22. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 15 sous. Preu: 5 lliures. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Vademecum, [2] Aurora de Rolandino, pel preu de 6 lliures. Redempció i cancel·lació: 22 de març de 1462.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum octavum manuale*, 1461, octubre, 9 - 1462, març, 23, s.n.

220

1461, desembre, 22. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 3 lliures. Preu: 21 lliures. Venedor: Jaume Ros, estudiant de teologia, domiciliat a Barcelona. Compradora: Constança, vídua de Gaubert de la Geltrú, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Liber Sextus Decretalium cum glosa, [2] Digestum Vetus cum glosa, pel preu de 24 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum octavum manuale*, 1461, octubre, 9 - 1462, març, 23, s.n.

221

1461, desembre, 24. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 26 sous. Preu: 9 lliures i 2 sous. Venedor: Jaume de Vall, ciutadà de Barcelona. Comprador: Jaume Genís de Vallseca, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes

i del llibre: Blanquerna de Ramon Llull, pel preu de 10 lliures i 10 sous. Redempció i cancel·lació: 3 de març de 1463.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum octavum manuale*, 1461, octubre, 9 - 1462, març, 23, s.n.

222

1462, març, 22. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 22 de desembre de 1461. Són retornats els llibres: [1] Liber Sextus Decretalium cum glosa, [2] Digestum Vetus cum glosa. [V. doc. 220]

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum octavum manuale*, 1461, octubre, 9 - 1462, març, 23, s.n.

223

1462, març, 23. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 17 de desembre de 1461. Són retornats els llibres: Gregoniana, en altra manera Exposició de la Biblia et Canones de Sent Gregori. [V. doc. 218]

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum octavum manuale*, 1461, octubre, 9 - 1462, març, 23, s.n.

224

1462, abril, 17. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 55 sous. Preu: 55 lliures. Venedor: Francesc Rajadell, donzell, domiciliat a la vegueria de Manresa. Comprador: Guillem Ferrer, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Biblia, in tribus voluminibus, il·luminat, pel preu de 60 lliures. Redempció i cancel·lació: 13 de febrer de 1469.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum nonum manuale*, 1462, març, 27 - 1462, desembre, 18, s.n.

225

1462, maig, 5. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 64 sous. Preu: 64 lliures. Venedor: Francesc Ferrer, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Lluís Gilabert, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Libre de les dones, de Francesc Eiximenis, [2] Libre, sense títol, pel preu de 64 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum nonum manuale*, 1462, març, 27 - 1462, desembre, 18, s.n.

226

1462, juliol, 21. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 27 sous i 6 diners. Preu: 19 lliures i 4 sous. Venedor: Pere Aixarat, notari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Peris, mercader,

ciudadà de Barcelona. *Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres*: [1] Petrus de Unsola, *Sobre lo Tractaturi*, [2] *Constitucions, pel preu de 21 lliures*.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum nonum manuale*, 1462, març, 27 - 1462, desembre, 18, s.n.

227

1462, juliol, 29. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 27 d'octubre de 1460. És retornat el llibre: *Breviarium episcopatus Barchinone*. [V. doc. 198]

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum nonum manuale*, 1462, març, 27 - 1462, desembre, 18, s.n.

228

1462, setembre, 13. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 60 sous. Preu: 21 lliures. Venedor: Narcís Dalmau, canonge de la Seu de Barcelona. Compradora: Beneta, muller de Pere Jeroni, notari, ciudadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] *Summa Confessorum*, [2] *Decretales cum glosa, pel preu de 24 lliures*.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum nonum manuale*, 1462, març, 27 - 1462, desembre, 18, s.n.

229

1462, setembre, 24. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 17 lliures i 10 sous. Venedor: Miquel Soler, prevere de Barcelona. Comprador: Joan Peris, mercader, ciudadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] *Saltiri, il·luminat*, [2] *Contemplació en Déu*, [3] *Vita Christi, pel preu de 20 lliures. Redempció i cancel·lació: 8 de maig de 1464*.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum nonum manuale*, 1462, març, 27 - 1462, desembre, 18, s.n.

230

1462, octubre, 22. Barcelona

Dalmau Rialp, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, fa testament i llega a l'estudiant Antoni Serra el llibre de gramàtica Les Parts i Breviarium secundum diocesim Urgellensem, que estava en penyora per un censal.

AHPB, Antoni JOAN, *Primus liber testamentorum*, 1447 - 1489, f. 61v-63r.

231

1462, novembre, 8. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 5 sous i 6 diners. Preu: 38 sous i 6 diners. Venedor: Pere

Espier, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium, pel preu de 45 sous. Redempció i cancel·lació: 24 de novembre de 1463.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum nonum manuale*, 1462, març, 27 - 1462, desembre, 18, s.n.

232

1462, novembre, 20. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 31 sous i 6 diners. Preu: 11 lliures i 6 diners. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] La primera part del Decret amb glosa, [2] La segona part del Decret amb glosa, [3] Directorium de Calliç super pacem et treguam, pel preu de 13 lliures. Redempció i cancel·lació: 16 de juny de 1463.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum nonum manuale*, 1462, març, 27 - 1462, desembre, 18, s.n.

233

1462, novembre, 20. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Antoni Bernat, apotecari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Làtzer e la Passió, [2] Flor del Psaltiri, pel preu de 8 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Decimum nonum manuale*, 1462, març, 27 - 1462, desembre, 18, s.n.

234

1463, abril, 2. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 71 sous i 5 diners. Preu: 50 lliures. Venedor: Gispert Ballester, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Compradora: Florença, vídua de Joan Trescoll, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Un volum de la Bíblia, pel preu de 55 lliures.

AHPB, Jaume BARÚS, *Septimum manuale*, 1462, febrer, 11 - 1463, agost, 26, s.n.

235

1463, novembre, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 77 sous. Venedor: Guillem Montllober, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Nicholaus super prima parte secundi libri Decretalium, pel preu de 88 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum primum manuale*, 1463, agost, 22 - 1464, març, 22, s.n.

236

1463, desembre, 9. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 8 sous i 8 diners. Preu: 60 sous. Venedor: Guillem Costa, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Doctrinal, [2] Libre de medicina, pel preu de 70 sous. AHPB, Antoni JOAN, Vicesimum primum manuale, 1463, agost, 22 - 1464, març, 22, s.n.

237

1464, gener, 18. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 23 sous. Preu: 8 lliures i 1 sou. Venedor: Joan Gener, notari, ciutadà de Barcelona. Compradora: Eulàlia, muller de Francesc de Colunya, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] Evangelis, ço és, lo Novell Testament [2] Libre de lògica, [3] Libre de lògica, [4] Libre de lògica, [5] Libre de sermons [6] Rolandinus, De arte notarie, [7] Lectura de lògica sobre los Tractats, [8] Henrichus Milanensis, Contra fortunam, [9] Rolandinus, Tractaturi ab lo De ultimis, pel preu de 9 lliures i 10 sous. AHPB, Antoni JOAN, Vicesimum primum manuale, 1463, agost, 22 - 1464, març, 22, s.n.

238

1464, gener, 23. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 23 sous. Preu: 8 lliures. Venedor: Bartomeu de Plegamans, prevere, beneficiat a l'església major de Cervera. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium regule nove diocesis Barchinone, pel preu de 9 lliures. AHPB, Miquel ABELLA, Decimum manuale, 1463, febrer, 9 - 1464, octubre, 11, f. 59r.

239

1464, agost, 1. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedora: Agnès, vídua de Llorenç Sisteró, assaonador, ciutadà de Barcelona. Compradora: Eulàlia Coromines, filla d'Antoni Coromines, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, pel preu de 80 sous. AHPB, Antoni PALOMERES, Manuale quartum, 1464, març, 1 - 1465, desembre, 23, s.n.

240

1464, agost, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 43 sous. Preu: 15 lliures i 1 sou. Venedora: Beneta Beatriu, muller d'Antoni Cases, ciutadà de Barcelona. Compradora: Elionor de Vallseca, monja del monestir de Valldonzella de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] Uns Salmps de mestre Eximeniç, [2] Passioner, [3] Primera part del Vita Christi, pel preu de 17 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum primum manuale*, 1463, agost, 22 - 1464, març, 22, s.n.

241

1465, gener, 11. Barcelona

Violaris. 1) Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. 2) Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedors: Guillem Ramon Català, prior del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona, i fra Adrià Lena, monjo i sacristà del dit monestir. Comprador: Francesc d'Aguilar, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de objectes litúrgics i del llibre: Evangelis, amb cobertes d'argent, pel preu de 32 lliures. Redempció i cancel·lació: 1 de febrer de 1469.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum secundum manuale*, 1464, març, 26 - 1465, gener, 31, s.n.

242

1465, juny, 18. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Roig, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda i dels llibres: [1] Lactanci, il·luminat, [2] Tul·li, De oratore, [3] Valeri amb glosa, pel preu de 16 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum tertium manuale*, 1465, febrer, 1 - 1465, octubre, 10, s.n.

243

1465, juliol, 18. Barcelon

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere sa Sala, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Biblia, en llatí, pel preu de 80 sous. Redempció i cancel·lació: 12 d'agost de 1465.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum tertium manuale*, 1465, febrer, 1 - 1465, octubre, 10, s.n.

244

1465, juliol, 27. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 73 sous de pensió o renda, venut pel preu de 50 lliures, el dia 23 de novembre de 146[.]. Venedor: Francesc Malet, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Comprador: Guillem Ferrer, mercader, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Baldo, sobre lo Setè e vuitè del Codi, [2] Lo Nicholau de Cicília, [3] Un Bartol, [4] La Spicha d'Anthoni de Butrio, [5] Lo Marià, Sobre la segona del primer, [6] Lo Àngell d'Aretio, [7] Lo Nicholau de Sicília, Sobre la segona part del segon libre de les Decretals, [8] Lo Marià, Sobre lo cinquè libre de les Decretalls, [9] Lo Àngel de Arezio, Sobre la primera part de la Instituta, amb altres llibres i argent.

AHPB, Guillem JORDÀ, *Secundum manuale sive capibrevium*, 1464, abril, 10 - 1466, abril, 10, s.n.

245

1465, agost, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere sa Sala, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Biblia, en llatí, completa, pel preu de 12 lliures. Redempció i cancel·lació: 8 d'octubre de 1465.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum tertium manuale*, 1465, febrer, 1 - 1465, octubre, 10, s.n.

246

1465, agost, 25. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous i 2 diners. Preu: 68 sous i 2 diners. Venedor: Gaspar Esperaneu, canonge de la Seu de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, donzell, doctor «in utroque iure», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Iohannina, pel preu de 7 florins.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum tertium manuale*, 1465, febrer, 1 - 1465, octubre, 10, s.n.

247

1465, novembre, 4. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 27 de juliol de 1465. Són retornats 4 llibres i objectes d'argent. [V. doc. 244]

AHPB, Guillem JORDÀ, *Secundum manuale sive capibrevium*, 1464, abril, 10 - 1466, abril, 10, s.n.

248

1466, febrer, 5. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 37 sous. Preu: 27 lliures. Venedor: Joan Torres, canonge i preposít de la Seu de Vic. Comprador: Bernat d'Estopinyà, llicen-

ciat en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Bíblia, en dos volums, [2] Constitucions, pel preu de 29 lliures.

AHPB, Antoni PALOMERES, *Manual, 1465, desembre, 31 - 1467, setembre, 7, s.n.*

249

1466, març, 15. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 15 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. 14.000x1.000.

Venedor: Joan Altadell, barber, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bernat d'Estopinyà, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Donat, Sobre lo Terenci, [2] Epístoles de Sèneca, [3] Elegàncies de Laurenço, [4] Metamorfoseos d'Ovidi, [5] Tul-li, Qüestions tusculanes, [6] Filípiques, [7] Libre: «Dea», [8] Epístoles de Tul-li, pel preu d'11 lliures i 10 sous. Redempció i cancel·lació: 10 d'octubre de 1467.

AHPB, Antoni PALOMERES, *Manual, 1465, desembre, 31 - 1467, setembre, 7, s.n.*

250

1466, març, 29. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 11 lliures i 4 sous. Venedor: Guillem

Ramon Català, canonge de la Seu de Barcelona i prior del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Bernat Costa, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Vita Chriti, in romancio, [2] De la Ciència de Ramon Lull, [3] Breviarium secundum consuetudinem Valentie, pel preu de 15 lliures. Redempció i cancel·lació: 6 de novembre de 1466.

AHPB, Guillem JORDÀ, *Secundum manuale, 1464, abril, 10 - 1466, abril, 10, s.n.*

251

1466, novembre, 6. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 29 de març de 1466. Són retornats els llibres: [1] Vita Chriti, in romancio, [2] De la Ciència de Ramon Lull, [3] Breviarium secundum consuetudinem Valentie. [V. doc. 250]

AHPB, Guillem JORDÀ, *Tertium manuale, 1466, abril, 10 - 1467, octubre, 9, s.n.*

252

1467, febrer, 4. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 26 sous. Preu: 9 lliures. Venedor: Bartomeu de Plegamans, prevere, beneficiat a l'església de Cervera. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium, pel preu de 10 lliures i 10 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum quintum manuale, 1466, setembre, 24 - 1467, setembre, 9, s.n.*

253

1467, febrer, 20. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Psalterium, caplletrat, pel preu de 80 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum quintum manuale*, 1466, setembre, 24 - 1467, setembre, 9, s.n.

254

1467, febrer, 28. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 14 sous i 3 diners. Preu: 100 sous i 4 diners. Venedor: Joan Ferrer, baster, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Breviarium segons lo offici dels Freres Predicadors, pel preu de 115 sous. Redempció i cancel·lació: la meitat, el 24 de maig de 1470; l'altra meitat, el 9 de gener de 1473.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum quintum manuale*, 1466, setembre, 24 - 1467, setembre, 9, s.n.

255

1467, març, 16. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Antoni Bernat, apotecari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Llibre d'himnes, [2] Hores o Diornal segons lo offici de Roma, pel preu de 80 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum quintum manuale*, 1466, setembre, 24 - 1467, setembre, 9, s.n.

256

1467, març, 26. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Vicenç Vilar, peixater, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretales cum glosa, [2] Baldo, Super Feudis, [3] Prohemium domini Baldi super Digestum Vetus, [4] Consuetudines Cathalonie inter dominos et vassallos, [5] Angellus, Super primo et secundo Institute, pel preu de 12 lliures. Redempció i cancel·lació: 3 de desembre de 1467.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum quintum manuale*, 1466, setembre, 24 - 1467, setembre, 9, s.n.

257

1467, abril, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari,

ciudadà de Barcelona. *Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres*: [1] Breviari o Diornal segons orde dels Freres de la Mercè, [2] Psalteri, caplletrat, *pel preu de 80 sous. Redempció i cancel.lació: 27 de juny de 1469.*
AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum quintum manuale*, 1466, setembre, 24 - 1467, setembre, 9, s.n.

258

1467, maig, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciudadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciudadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Libre: Ha moltes obres, pel preu de 8 lliures.
AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum quintum manuale*, 1466, setembre, 24 - 1467, setembre, 9, s.n.

259

1467, juny, 5. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 10 sous de pensió o renda, venut pel preu de 3 lliures i 10 sous. Venedor: Pere Basset, corredor de felpa, ciudadà de Barcelona. Comprador: Pere Creuger, prevere del ducat de Savoia, regne de França. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Decretales, [2] Novella Iohannis Andree, pel preu de 5 lliures.
AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum quintum manuale*, 1466, setembre, 24 - 1467, setembre, 9, s.n.

260

1467, setembre, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 17 sous i 2 diners. Preu: 6 lliures. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciudadà de Barcelona. Comprador: Pere sa Sala, escrivà del rei, ciudadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Ubertino de Casale, De vita Christi, [2] De consideratione ad Eugenium papam, Beati Bernardi, [3] Glosa del Boeci De consolació, pel preu de 7 lliures.
AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum sextum manuale*, 1467, setembre, 10 - 1468, setembre, 1, s.n.

261

1467, setembre, 22. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 17 sous. Preu: 6 lliures. Venedor: Guillem Ginabret, prevere, rector de Sant Pere de Bigues, diòcesi de Barcelona. Comprador: Jaume Vidal, notari, ciudadà de Girona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium, pel preu de 7 lliures i 10 sous.
AHPB, Miquel SAFONT, *Septimum manuale*, 1466, juliol 19 - 1468, agost, 16, s.n.

262

1467, novembre, 27. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 66 sous de pensió o renda, venut pel preu de 36 lliures, el dia 12 de novembre de 1465. Venedor: Guerau Guardiola, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Comprador: Francesc Oller, escultor d'imatges, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda de: [1] Decretales, [2] Consells, [3] Qüestions i decisions de la Rota, [4] Dominicus de Sancto Geminiano, Sobre la primera part del Cizè, [5] Geminià, Sobre la segona part del Sizè, [6] Geminià, Sobre penitències e consecracions del Decret, [7] Report d'Anthoni de Butrio, [8] Zabarello, Sobre les Clementines.

AHPB, Joan BRUJÓ, *Manual, 1467, novembre, 27 - 1469, setembre, 4*, s.n.

263

1467, desembre, 3. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 26 de març de 1467. Són retornats els llibres: [1] Baldo, Super Feudis, [2] Decretales cum glosa, [3] Prohemium domini Baldi super Digestum Vetus, [4] Constitutiones seu Consuetudines Cathalonie inter dominos et vassallos, [5] Angellus, Super primo et secundo Institute. [V. doc. 256]

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum sextum manuale, 1467, setembre, 10 - 1468, setembre, 1*, s.n.

264

1468, gener, 21. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Bartomeu de Plegamans, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium secundum diocesim Barchinone, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 15 d'abril de 1480.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum sextum manuale, 1467, setembre, 10 - 1468, setembre, 1*, s.n.

265

1468, gener, 30. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 66 sous i 8 diners. Preu: 50 lliures. Venedors: Francesc Jordà, doctor en lleis, i Lluís Jordà, doctor en cànons, ciutadans de Barcelona. Comprador: Guillem Ferrer, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretum, [2] Codex, [3] Digestum Vetus, [4] Abbas, Super tertio Decretalium, [5] Decretales, [6] Liber Sextus Decretalium, [7] Clementine, pel preu de 65 lliures. Redempció i cancel·lació: 5 de maig de 1470.

AHPB, Guillem JORDÀ, *Manual, 1468, gener, 16 - 1468, febrer, 10*, s.n.

266

1468, febrer, 29. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 90 sous. Preu: 90 lliures. Venedors: Bernat de Granollacs, mestre en arts i medicina, i Bernat, fill seu, ciutadans de Barcelona. Comprador: Joan Arnau, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Totum continens, en dos volums, [2] Albertus Magnus, De animalibus, en dos volums, [3] Euclides d'Alexandria, text i comentari, [4] Adam, Super parvis naturalibus, [5] Gualterius, Super fisicis, [6] Iohannicius, [7] Theofil, [8] Filaret, [9] Aforismes d'Ypocràs, [10] Lo Nicholau, [11] Les obres d'Isach, [12] Constantí, [13] Ethimologiarum d'Ysidor, [14] Lo Tacuyi, De cibis et moribus, pel preu de 99 lliures.

AHPB, Bartomeu de REQUESENS, *Quintum decimum instrumentorum manuale*, 1467, novembre, 13 - 1468, agost, 8, s.n.

267

1468, març, 2. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 43 sous. Preu: 43 lliures. For: 20.000x1.000. Venedors: Antònia, vídua de Joan Roser, mestre en arts i medicina, ciutadà de Barcelona, i Bartomeu, fill i hereu. Comprador: Antoni Arnau, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Avicenna, en dos volums, [2] Lo Gentil, [3] Magister Christoforus de Honestis, [4] Collectorium de Galien, pel preu de 47 lliures i 6 sous.

AHPB, Bartomeu de REQUESENS, *Quintum decimum instrumentorum manuale*, 1467, novembre, 13 - 1468, agost, 8, s.n.

268

1468, març, 7. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 7 lliures. Preu: 140 lliures. Venedora: Constança dez Cros, priora del monestir de Santa Maria de Jonqueres, orde de Sant Jaume, en nom de la comunitat del monestir. Comprador: Martí Bover, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'objectes litúrgics i del llibre: Evangelister, guarnit d'argent daurat, pel preu de 190 lliures.

AHPB, Joan SALLENT, *Manuale septimum*, 1467, gener, 17 - 1470, desembre, 7, s.n.

269

1468, març, 22. Barcelona

Execució de la carta de gràcia de dos violaris venuts el dia 1 de desembre de 1459 i el dia 18 de març de 1460. Venedor: Miquel Bramona, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'argent i dels llibres: [1] Constitucions e Usatges, [2] Manipulus curatorum, [3] Doctrina regum.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum sextum manuale*, 1467, setembre, 10 - 1468, setembre, 1, s.n.

270

1468, maig, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Esteve Dous, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Jaume Safont, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Saltiri, en lletra grossa i caplletrat, [2] Saltiri, en romanç i caplletrat, pel preu de 6 lliures i 12 sous.

AHPB, Miquel SAFONT, *Septimum manuale*, 1466, juliol 19 - 1468, agost, 16, s.n.

271

1468, juliol, 6. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 35 sous. Preu: 21 lliures. Venedor: Sebastià Pujada, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Pere Bernic, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: Biblia cum glosa ordinaria, en tres volums, pel preu de 24 lliures. Redempció i cancel·lació: 13 de març de 1469.

AHPB, Honorat SACONOMINA, *Manuale contractuum communium septuagesimum quintum*, 1467, desembre, 7 - 1468, desembre, 11, s.n.

272

1468, juliol, 16. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 15 sous i 9 diners. Preu: 5 lliures i 10 sous. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Breviarium diocesis Barchinone, [2] Diornal, pel preu de 7 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum sextum manuale*, 1467, setembre, 10 - 1468, setembre, 1, s.n.

273

1468, setembre, 1. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Joan sa Coma, venedor de llibres, ciutadà de Barcelona. Comprador: fra Antoni Pere Ferrer, abat del monastir de Montserrat. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Catholicon, pel preu de 8 lliures i 12 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum septimum manuale*, 1468, setembre, 1 - 1469, agost, 7, s.n.

274

1468, octubre, 5. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Andreu Montserrat,

uixer del Primogènit, domiciliat a Barcelona. Compradora: Eufrasina, muller de Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretals, [2] Speculador, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 16 de febrer de 1470.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum septimum manuale*, 1468, setembre, 1 - 1469, agost, 7, s.n.

275

1468, desembre, 3. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 8 lliures. Venedor: Jeroni Albanell, 19 anys, jurista, ciutadà de Barcelona. Compradora: Eufrasina, muller de Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i del llibre: Sextus Liber Decretalium, pel preu de 6 lliures i 12 sous. Redempció i cancel·lació: 20 de gener de 1471.

AHPB, Joan SALLEN, *Manuale septimum*, 1467, gener, 17 - 1470, desembre, 7, s.n.

276

1468, desembre, 9. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 15 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona. Comprador: Guillem Ferrer, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Augustinus, Epistule ad Eurelium episcopum de fide Trinitatis, [2] Suma Sancti Thome super secundo Sententiarum, [3] Libre de metafísica d'Aristòtil, [4] Los físics d'Aristòtil, [5] Summa collationum fratris Iohannis Genuensis [sic], de ordine Fratrum Minorum, pel preu de 10 lliures i 10 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum septimum manuale*, 1468, setembre, 1 - 1469, agost, 7, s.n.

277

1469, gener, 28. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 71 sous. Preu: 50 lliures. Venedor: Guillem Ramon Català, prior del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona, canonge de la Seu de Barcelona. Compradors: els tutors dels fills de Jaume Pau, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Decretum, [2] Evangelis, amb cubertes d'argent, pel preu de 55 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum septimum manuale*, 1468, setembre, 1 - 1469, agost, 7, s.n.

278

1469, febrer, 1. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 11 de gener de 1465. Són retornats l'argent i el llibre: Evangelister, ab cubertes d'argent. [V. doc. 241]

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum septimum manuale*, 1468, setembre, 1 - 1469, agost, 7, s.n.

279

1469, febrer, 11. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 12 sous. Preu: 90 sous. Venedors: Francesc Vidal, cirurgià, i Pau Ferrer, matalasser, ciutadans de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Breviarium, pel preu de 6 lliures i 12 sous. Redempció i cancel·lació: 18 de juny de 1471.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum septimum manuale*, 1468, setembre, 1 - 1469, agost, 7, s.n.

280

1469, març, 11. Barcelona

Joan Andreu, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, rep d'Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 3 lliures per l'avinença per un censal mort de 20 sous de pensió o renda, i de preu de 15 lliures, venut per Pere de Montmany el dia 2 de maig de 1460, garantit amb diversos llibres.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum septimum manuale*, 1468, setembre, 1 - 1469, agost, 7, s.n.

281

1469, març, 22. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 16 sous de pensió o renda, venut pel preu de 5 lliures 10 sous. Venedor: Tomàs Moner, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Domènec Daranda, escriptor. La garantia del preu o capital consistí en la penyora del llibre: Biblia.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum septimum manuale*, 1468, setembre, 1 - 1469, agost, 7, s.n.

282

1469, maig, 19. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 37 sous. Preu: 30 lliures. Venedor: Pere Ballester, ciutadà de Barcelona. Comprador: Rafael Rafart, col·lector de la bolla de la diputació del General de Catalunya, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Epístoles de Sèneca, glosades; Llibre en què ha: [2] Ètiques, [3] Polítiques, [4] Rethòrica d'Aristòtil, pel preu de 35 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum septimum manuale*, 1468, setembre, 1 - 1469, agost, 7, s.n.

283

1469, maig, 26. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Bartomeu Plegamans, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i del llibre: Breviari, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 25 d'octubre de 1473.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum septimum manuale*, 1468, setembre, 1 - 1469, agost, 7, s.n.

284

1469, agost, 27. Barcelona

*Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Joan Salvà, notari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Formulari escrit de mà de Joan Salvà, [2] Formulari antic, [3] Tractaturi de Rolandino. AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum octavum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny,*

15, s.n.

285

1469, setembre, 15. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium secundum ordinem Curie Romane, pel preu de 80 sous. Redempció i cancel·lació: 2 d'octubre de 1472.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum octavum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.

286

1469, setembre, 19. Barcelona

Restitució d'un reliquiari i del llibre Novell i Vell Testament, que serví de garantia del preu d'un violari venut a la comunitat del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum octavum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.

287

1469, setembre, 26. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 23 sous. Preu: 8 lliures i 1 sou. Venedor: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Vilar, doctor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Speculador, [2] Digestum Novum, pel preu de 13 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum octavum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.

288

1469, octubre, 9. Barcelona

*Censal mort. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 21 lliures. Venedors: Pere Llor, sotsprior i cambrer del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona; Gabriel Pla, sagristà; Pere d'Olivares, infermer; Pere Vilart, sotspreceptor, i Miquel Vall, monjo. Comprador: Joan Pont, peixater, ciutadà de Barcelona, pare i administrador legítim dels béns de la seva filla Aldonça. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'objectes litúrgics i del llibre: Evangelis, amb cubertes d'argent, pel preu de 24 lliures. Redempció i cancel·lació: 4 de febrer de 1472. AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum octavum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.*

289

1469, novembre, 28. Barcelona

*Violari. Pensió o renda: 27 sous. Preu: 9 lliures i 2 sous. Venedor: Elfa, vídua d'Hug de Cardona. Comprador: Francesc de Riambau, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Psalterium, en vulgar, glosat i caplletrat, pel preu d'11 lliures. AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum octavum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.*

290

1470, febrer, 17. Barcelona

*Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 5 d'octubre de 1468. Són retornats els llibres: [1] Decretals, [2] Speculador. [V. doc. 274] AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum nonum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.*

291

1470, maig, 5. Barcelona

*Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 30 gener de 1468. Són retornats els llibres: [1] Decretum, [2] Codex, [3] Digestum Vetus, [4] Abbas, Super tertio Decretalium, [5] Decretales, [6] Liber Sextus Decretalium, [7] Clementine. [V. doc. 265] AHPB, Guillem JORDÀ, *Manual*, 1470, abril, 12 - 1471, agost, 10, s.n.*

292

1470, juny, 20. Barcelona

*Execució de la carta de gràcia d'un violari de 10 sous de pensió o renda, venut pel preu de 70 sous, el dia 17 d'abril de 1467. Venedor: Andreu Casanoves, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Breviari o Diornal de l'orde dels frares de la Mercè, [2] Saltiri. AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum nonum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.*

293

1470, juliol, 2. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 14 sous i 3 diners. Preu: 5 lliures. Venedor: Antoni Joan, notari, menor, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Diornal, [2] Officier, pel preu de 5 lliures, 14 sous i 3 diners.

AHPB, Francesc ROMEU, *Primum manuale*, 1469, maig, 2 - 1478, desembre, 12, s.n.

294

1470, juliol, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 17 sous. Preu: 6 lliures. Venedor: Antoni Jaume, batxiller en decrets, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Novella Iohannis Andree super Libro Sexto, pel preu de 7 lliures. Redempció i cancel·lació: 13 d'octubre de 1473.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum nonum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.

295

1470, setembre, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 34 sous. Preu: 12 lliures. Venedora: Eulàlia, muller de Gaspar de Casasagia, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de joies i del llibre: Nicholau de Lira, Sobre lo Saltiri, pel preu de 14 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum nonum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.

296

1470, novembre, 16. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 8 lliures i 6 sous. Preu: 150 lliures. Venedor: Guillem de Dous, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Jaume Safont, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Llibre: «Credo in unum Deum», [2] Llibre: «Cohoperavi olim», [3] Llibre: «Incipit sermo», [4] De civitate Dei, [5] Epistole Lehoninis pape, [6] De regimine principum, [7] Llibre: «Incipit prologus», [8] Super Iohannem, [9] Llibre: «Carillus Rabitensis», [10] Llibre: «Ad sanctissimum papam», [11] Llibre: «Adiuro te», [12] Llibre: «Beatissimus pater», [13] De vitis sanctorum patrum, pel preu de 200 lliures.

AHPB, Dalmau GINEBRET, *Tertium manuale*, 1470, febrer, 17 - 1471, febrer, 14, s.n.

297

1470, desembre, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 15 sous. Preu: 5 lliures i 5 sous. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon

Ferrer, donzell, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Saltiri, amb la glosa ordinària, pel preu de 6 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum nonum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.

298

1470, desembre, 18. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Ros, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Volumen cum glosa, [2] Inforciatum, [3] Decretales cum glosa, pel preu de 8 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum nonum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.

299

1471, gener, 19. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 26 lliures. Venedor: Andreu Montserrat, de la casa del Primogènit. Compradora: Francina, vídua de Ferrer Vendrell, ciutadà de Barcelona, i tutora dels fills d'ambdós, Ferrer i Pau. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Speculador, [2] Speculador, [3] Xi sive Cinus Pistoriensis, [4] Llibre sense títol, pel preu de 30 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum nonum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.

300

1471, març, 13. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 70 sous. Venedor: Andreu Casanoves, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Baldo, Super sexto Codicis, pel preu de 6 lliures i 12 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum nonum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.

301

1471, març, 18. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 21 lliures. For: 14.000x1.000. Venedor: Joan Arnau, apotecari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Totum continens de Rasis, en dos volums, pel preu de 24 lliures. Redempció i cancel·lació: 18 de març de 1471.

AHPB, Bartomeu REQUESENS, *Decimum septimum manuale*, 1470, maig, 19 - 1471, maig, 2, s.n.

302

1471, març, 22. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 17 sous. Preu: 6 lliures. Venedor: Pere Serra, cirurgià, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, donzell, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Summa contra gentiles Sancti Thomae, [2] Missal votiu, [3] Evangelister ab les col·lectes, pel preu de 7 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Vicesimum nonum manuale*, 1469, juliol, 6 - 1470, juny, 15, s.n.

303

1471, maig, 11. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous i 5 diners. Preu: 4 lliures. Venedors: Lluís Manresa, mercader, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Sibília Beneta. Comprador: Pere Corts, cirurgià, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Gal·lien, Liber de elementis secundum Summam Ypocratis, pel preu de 4 lliures i 15 sous.

AHPB, Antoni MATES, *Manuale secundum*, 1466, febrer, 22 - 1472, novembre, 12, s.n.

304

1471, maig, 29. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 6 sous. Preu: 42 sous. Venedor: Andreu Casanoves, causídic, ciutadà de Barcelona. Comprador: Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Nicholau Panormità, sobre la segona part de les Decretals, pel preu de 50 sous. Redempció i cancel·lació: 10 de setembre de 1476.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum manuale*, 1471, abril, 2 - 1472, febrer, 7, s.n.

305

1471, agost, 28. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Andreu Casanoves, causídic, ciutadà de Barcelona. Comprador: Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Bartol, Sobre la primera part de la Digesta Nova, [2] Baldo, Sobre lo VIII, VIII, X del Codi, [3] Baldo, Sobre lo primer, segon e terç del Codi, pel preu de 8 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum manuale*, 1471, abril, 2 - 1472, febrer, 7, s.n.

306

1471, octubre, 15. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 30 sous de pensió o renda, venut pel preu de 10 lliures i 10 sous, el dia 30 de maig de 1470. Venedor: Ramon Fiteira, escriptent, ciutadà de Barcelona. Compradora: Gràcia, muller de Miquel

Carbonell, notari, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'argent i del llibre: Hores.

AHPB, Esteve COMELLES, *Quartum manuale contractuum communium*, 1470, agost, 28 - 1472, abril, 3, s.n.

307

1471, octubre, 16. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 7 sous. Preu: 52 sous. Venedor: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bartomeu Bosc, escriptent, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Les oracions de Tul·li, pel preu de 60 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum manuale*, 1471, abril, 2 - 1472, febrer, 7, s.n.

308

1471, octubre, 16. Barcelona

Substitució de l'objecte de la garantia del violari venut el dia 22 de març de 1471 pels llibres: [1] Libre de Sermons del Carmelità, [2] Scriptum super quartum Sententiarum, [3] Summa de mestre Johan Belleti, [4] Libre en què són tres llibres: lo primer los Còlibet de Sent Thomàs, [5] De la Sciència de mestre Ramon Llull. El preu és de 40 sous. [V. doc. 302]

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum manuale*, 1471, abril, 2 - 1472, febrer, 7, s.n.

309

1471, octubre, 25. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 10 de desembre de 1470. És retornat el llibre: Psalterium cum glosa. [V. doc. 297]

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum manuale*, 1471, abril, 2 - 1472, febrer, 7, s.n.

310

1472, febrer, 4. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 9 d'octubre de 1469. És retornat el llibre: Evangelis, amb cuberta d'argent. [V. doc. 288]

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum manuale*, 1471, abril, 2 - 1472, febrer, 7, s.n.

311

1473, febrer, 18. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 46 lliures. Preu: 126 lliures. For: 12.000x1.000. Venedor: Guillem Baioles, clergue, beneficiat a l'església de la vila de Sabadell. Comprador: Baltasar de Gualbes, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i dels llibres: [1] Biblia, en dos volums, [2] Epístoles de Ciceró, [3] Marcus Tullius, Epistule ad familiares, [4] Lactanci, pel preu de 130 lliures.

AHPB, Joan MIRAVET, *Manual*, 1472, novembre, 12 - 1475, gener, 2, s.n.

312

1473, març, 8. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 5 lliures i 10 sous. Preu: 66 lliures. Venedor: Joan dez Valls, ciutadà de Barcelona. Compradora: Elionor, vídua de Pere de Muntmany, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i del llibre: Biblia, pel preu de 77 lliures. Redempció i cancel·lació: 12 de desembre de 1477.

AHPB, Antoni PALOMERES, *Manuale octavum*, 1472, novembre, 7 - 1474, juliol, 8, s.n.

313

1473, març, 16. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 10 sous de pensió o renda, venut pel preu de 70 sous, el dia 16 de març de 1467. Venedor: Antoni Bernat, apotecari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Psalterium, caplletrat, [2] Hores.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum secundum manuale*, 1473, febrer, 22 - 1474, gener, 21, s.n.

314

1473, març, 23. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 22 sous i 6 diners. Preu: 18 lliures. Venedora: Caterina, vídua de Pere Ballester, custodi de la bolla de la Diputació del General de Catalunya. Comprador: Bernat Andor, secretari del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Epístoles de Sèneca, [2] Gasparí, Sobre les epístoles de Sèneca, pel preu de 24 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum secundum manuale*, 1473, febrer, 22 - 1474, gener, 21, s.n.

315

1473, abril, 2. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 20 sous de pensió o renda, venut pel preu de 7 lliures, el dia 21 de novembre de 1472. Venedor: Guillem Mestre, peller, ciutadà de Barcelona. Compradora: Elionor, vídua de Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'un llibre de dret.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum secundum manuale*, 1473, febrer, 22 - 1474, gener, 21, s.n.

316

1473, abril, 9. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 19 sous i 3 diners. Preu: 13 lliures i 10 sous. Venedor: Antoni Vidal, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bernat Andor, secre-

tari del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Terenci, caplletrat, pel preu de 15 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum secundum manuale*, 1473, febrer, 22 - 1474, gener, 21, s.n.

317

1473, abril, 13. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Tomàs Reig, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, donzell, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de joies i dels llibres: [1] Hores, caplletrat, [2] Saltiri, pel preu de 8 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum secundum manuale*, 1473, febrer, 22 - 1474, gener, 21, s.n.

318

1473, maig, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 14 sous. Preu: 5 lliures. Venedor: Joan Soler, ciutadà de Barcelona. Comprador: Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: Hores, il·luminat, pel preu de 6 lliures. Redempció i cancel·lació: 9 d'octubre de 1473.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum secundum manuale*, 1473, febrer, 22 - 1474, gener, 21, s.n.

319

1473, maig, 14

Violari. Pensió o renda: 8 sous i 6 diners. Preu: 3 lliures. Venedor: Joan Clapés, prevere, beneficiat a l'església de Sant Just de Barcelona. Compradora: Isabel, vídua de Jaume Sala, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Tragèdies de Sèneca, [2] Libre de quant d'orgue, caplletrat, [3] Anticlaudianus, [4] Ebreart, De gramàtica ab gloses del Travet, [5] De moribus filosoforum et De pomo Aristotelis, [6] Evangelis de Sent Luch, pel preu de 3 lliures i 10 sous. Redempció i cancel·lació: 13 de setembre de 1473.

AHPB, Joan FLUVIÀ, *Secundum manuale*, 1469, abril, 27 - 1475, juliol, 5, s.n.

320

1473, maig, 25. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 100 sous. Preu: 35 lliures. Venedor: Lluís Oliver, donzell, domiciliat a Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, donzell, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Novella Iohannis Andree, [2] Novella Iohan-

nis Andree, [3] Novella Iohannis Andree, [4] Especulador, [5] Bartholl, Super prima parte Inforciate, [6] Clementine cum glosa, [7] Liber Sextus Decretalium, *pel preu de 45 lliures. Redempció i cancel·lació: 21 de gener de 1474.*
AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum secundum manuale*, 1473, febrer, 22 - 1474, gener, 21, s.n.

321

1473, maig, 29. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Antoni Corró, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Audinet Borgès, sastre, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Lectura de Anrich super prima parte Decretalium, [2] Lectura de Anrich super secunda parte Decretalium, [3] Summa de Hostiench, pel preu de 16 lliures. Redempció i cancel·lació: 22 de gener de 1474.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum secundum manuale*, 1473, febrer, 22 - 1474, gener, 21, s.n.

322

1473, juny, 23. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 30 lliures. For: 12.0000x1.000. Venedor: Antoni Ramon, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Faner, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Biblia, il·luminada, cum signo infantis Petri de Portugalia, pel preu de 40 lliures.

AHPB, Miquel FRANQUESA, *Manuale tertium decimum*, 1473, febrer, 3 - 1473, agost, 25, s.n.

323

1473, juliol, 16. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Antoni Corró, llibreter, ciutadà de Barcelona. Compradora: Elionor, vídua de Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Decretum cum glosa, pel preu de 12 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum secundum manuale*, 1473, febrer, 22 - 1474, gener, 21, s.n.

324

1473, setembre, 17. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 31 sous i 10 diners. Preu: 22 lliures i 5 diners. Venedor: Simon Ponç Benet d'Ornós, donzell, domiciliat a Barcelona, estudiant de dret civil. Comprador: Joan Ramon Ferrer, donzell, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Com a garantia del preu o capital hom obliga

un censal mort de 28 sous i 100 lliures de preu, que paga el comte de Cardona. El preu romangué en poder del comprador del censal, Joan Ramon, en compensació per la venda feta de certs llibres al venedor del censal, Simon.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum secundum manuale*, 1473, febrer, 22 - 1474, gener, 21, s.n.

325

1473, novembre, 4.

Censal mort. Pensió o renda: 43 sous. Preu: 43 lliures. For: 20.000x1.000. Venedor: Joan Arnau, apotecari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bernat Lluç Marquilles, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Avicenna, en dos volums, [2] Lo Gentil, [3] Magister Christoforus de Honestis, [4] Collectorium de Gallien, pel preu de 47 lliures. El censal amb els llibre de garantia havia estat venut a Joan Arnau per Antònia, vídua de Joan Roser, mestre en arts i medicina, ciutadà de Barcelona, i el seu fill Bernat, el dia 2 de maig de 1468.

AHPB, Bartomeu de REQUESENS, *Secundum manuale instrumentorum*, 1473, novembre, 3 - 1474, octubre, 28, s.n.

326

1473, desembre, 11. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 30 lliures. Venedor: Francesc Santacana, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Bernat Andor, secretari del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de joies i d'un llibre historiat amb lletres d'or, pel preu de 34 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum secundum manuale*, 1473, febrer, 22 - 1474, gener, 21, s.n.

327

1474, gener, 21. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 29 de maig de 1473. Són retornats els llibres: [1] Lectura de Anrich super prima parte Decretalium, [2] Lectura de Anrich super secunda parte Decretalium, [3] Summa de Hostiench. [V. doc. 321]

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

328

1474, gener, 21. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 25 de maig de 1473. Són retornats els llibres: [1] Novella Iohannis Andree, [2] Novella Iohannis Andree, [3] Novella Iohannis Andree, [4] Especulador, [5] Bartholl, super prima parte Inforciate, [6] Clementine cum glosa, [7] Liber Sextus Decretalium. [V. doc. 320]

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

329

1474, febrer, 8. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Miquel Roca, apotecari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Audinet Borgès, sastre, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] un llibre, [2] Repetitiones modernes, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 21 de juny de 1475.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

330

1474, febrer, 11. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona. Comprador: Audinet Borgès, sastre, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Libre de les dones, pel preu de 12 lliures. Redempció i cancel·lació: 3 de juliol de 1475.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

331

1474, febrer, 21. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 66 sous. Preu: 21 lliures. Venedor: Arnau Bastida, àlies Font, ciutadà de Barcelona. Comprador: Audinet Borgès, sastre, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Galien, De elementis, [2] Obres de Sent Thomàs: De pape potestate, [3] Suma de qüestions de Teologia per magistrum Guillelmum Altisiodorenssem, [4] Dels Sants Pares, pel preu de 24 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

332

1474, febrer, 26. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Joan Torres, canonge i prepòsit de la Seu de Vic, llicenciat en dret canònic. Comprador: Pere sa Sala, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Consilia et disputationes Frederici de Senis, [2] Singularia Ludovici de Roma, [3] Pastorale Sancti Gregorii, [4] Auctoritates et notabilia Aristotelis, [5] De libro animalium, [6] De libris philosophie moralis, [7] Auctoritates Senece, [8] Liber Beati Thome, De regimine regni, [9] Libre en què ha diverses obres de Sent Ambròs, en la primera de les quals és De vera humilitate, et la darrera [10] De vocatione omnium gentium, [11] Registra Sancti Gregorii pape, [12] Homilie Originis, pel preu de 8 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

333

1474, abril, 13. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 30 lliures. Venedor: Pere Bernat Vilana, estudiant de dret civil. Compradors: Jeroni Pau, doctor en lleis; Dionisi Pau i Jaume Pau, fills i hereus de Jaume Pau, doctor en lleis, ciutadans de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de joies i dels llibres: [1] Bíblia, [2] Los III del Digest, [3] Decretales ab les gloses ordinàries, [4] La primera part de l'Hostiench, [5] Lectura de Johan de Ymola sobre una part de les Decretals, [6] Barthol, Sobre la segona part de la Digesta Nova, [7] Barthol, Sobre la primera part de la Digesta Nova, pel preu de 35 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

334

1474, abril, 15. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Joan Clot, candeler de cera i mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bernat Comes, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, caplletrat i il·luminat, pel preu de 18 lliures. Redempció i cancel·lació: 29 d'octubre de 1476.

AHPB, Pere TARAFÀ, *Vicesimum tertium manuale*, 1474, gener, 24 - 1474, agost, 9, s.n.

335

1474, abril, 18. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 53 sous i 4 diners de pensió o renda, venut pel preu de 40 lliures, el dia 23 de febrer de 1454. Venedor: Arnau Mulet, notari, de la vila d'Ulldecona. Comprador: Bernat Andor, secretari del rei, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Decretum, [2] Especulador, [3] Suma de Hostiench, pel preu de 43 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

336

1474, abril, 20. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Pere Elies, prevere, beneficiat a l'església de Moià, diòcesi de Vic. Comprador: Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Decretum cum glosa, il·luminat, pel preu de 12 lliures. Redempció i cancel·lació: 14 de juny de 1474.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

337

1474, maig, 4. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 4 lliures. Venedor: Pere Soler, qüestor, ciutadà de Barcelona. Comprador: Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, pel preu de 5 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

338

1474, maig, 6. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Oliver Rubí, cirurgià, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Artigó, mestre en arts i medicina, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Llibre: «Ex stipulatione et conventu», [2] Llibre: «Ad intellectum grava», [3] Lo Caliç, [4] Libellus de ordine iudiciorum, [5] Barthol, [6] Compendiosa: diverse questiones, [7] Baldo, Sobre lo Codi, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 11 d'agost de 1474.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

339

1474, maig, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 22 sous, 10 diners i 1 òbol. Preu: 8 lliures i 1 sou. Venedor: Francesc d'Aguilar, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bartomeu Tortellà, ferrer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium. El contracte és la revenda d'un violari anterior, la garantia del qual era el Breviari, que és canviat per un drap de ras.

AHPB, Antoni VINYES, *Manuale commune LII*, 1473, juny, 29 - 1474, novembre, 28, s.n.

340

1474, juny, 14. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 20 d'abril de 1474. És retornat el llibre: Decretum cum glosa, il·luminat. [V. doc. 336]

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

341

1474, juny, 17. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 66 sous i 8 diners. Preu: 25 lliures. Venedor: Bartomeu Torrent, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Compradora: Gràcia,

muller de Pere Miquel Carbonell, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretum cum glosa, [2] Derivador, [3] Liber Tertius Summe fratris Thome de Aquino, [4] Suetonius, De vita duodecim cesarum, [5] Sanctoral de Mestre Francesch Aximenis, pel preu de 30 lliures. Redempció i cancel·lació: 21 de gener de 1478.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.*

342

1474, juliol, 29. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 18 sous i 5 diners. Preu: 11 lliures. For: 12.000x1.000. Venedors: Antoni Joan, notari, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Francina. Compradora: Isabel, muller d'Arnau Fonolleda, cavaller. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Ardiacha, pel preu de 14 lliures.

AHPB, Daniel GINEBRET, *Septimum manuale, 1474, febrer, 3 - 1475, gener, 5, s.n.*

343

1474, agost, 4. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Antoni Ramon Corró, llibreter, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Joan Sunyer, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] La filosofia moral d'Aristòtil: Ètica, Política, Retòrica, Ycondmíca, [2] Lo primer de Scot, [3] Los Còlibets de Scot, [4] La Metafísica de Scot, [5] El coment de Sent Thomàs sobre la Metafísica de l'Aristòtil, [6] Lo coment de Sent Thomàs sobre les Ètiques, [7] Lo Tul·li, De officiis, De senectute, Les sinònimes, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 4 d'octubre de 1474.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.*

344

1474, agost, 11. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 6 de maig de 1474. Són retornats els llibres: [1] Llibre: «Ex stipulatione et conventu», [2] Llibre: «Ad intellectum grava», [3] Lo Caliç, [4] Libellus de ordine iudiciorum, [5] Barthol, [6] Compendiosa: diverse questiones, [7] Baldo, Sobre lo Codi. [V. doc. 338]

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.*

345

1474, agost, 30. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 15 sous. Preu: 5 lliures. Venedors: Antoni Joan, abans notari, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Francina. Compradora: Mar-

garida, muller de Ramon Baró, ciutadà de Barcelona. *Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba i del llibre*: Libre de Sent Agustí e Sent Gerònim per les pàcies escrit, *pel preu de 5 lliures. Redempció i cancel·lació: 10 de juliol de 1475.*

AHPB, Dalmau GINEBRET, *Septimum manuale, 1474, febrer, 3 - 1475, gener, 5, s.n.*

346

1474, setembre, 30. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 4 lliures. Venedora: Constança, vídua de Bernat Bastat, notari, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Rodrigo des Salazar, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Diornal, *pel preu de 5 lliures. Redempció i cancel·lació: 4 de gener de 1483.*

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.*

347

1474, octubre, 10. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 3 lliures i 8 diners de pensió o renda, venut pel preu de 23 lliures, el dia 17 de desembre de 1473. Venedor: Pau Monyós, causídic, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, donzell, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Decretals, [2] Comprehensori, [3] Baldo, Sobre lo setè del Codi, [4] Baldo, Sobre lo tercer del Codi, [5] Baldo, Sobre lo sisè del Codi, [6] Innocentius.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.*

348

1474, octubre, 14. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 4 d'agost de 1474. Són retornats els llibres: [1] La filosofia moral d'Aristòtil: Ètica, Política, Retòrica, Yconòmica, [2] Lo primer de Scot, [3] Los Còlibets de Scot, [4] La Metafísica de Scot, [5] El coment de Sent Thomàs sobre la Metafísica de l'Aristòtil, [6] Lo coment de Sent Thomàs sobre les Ètiques, [7] Lo Tul·li: De officiis, De senectute, Les sinònimes. [V. doc. 343]

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.*

349

1474, octubre, 27. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 29 sous i 6 diners. Preu: 21 lliures. Venedor: Rafael Cavaller, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Esbert, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Pal·ladi, [2] Llibre de dret. L'instrument de venda del

censal mort és la cessió d'una renda o pensió per un deute d'igual quantitat a Bartomeu Bosc, escriptent, ciutadà de Barcelona.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

350

1474, octubre, 27. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 16 sous. Preu: 12 lliures. For: 16.000x1.000. Venedor: Bartomeu Alcover, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Romeu, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Breviarium archiepiscopatus Tarrachone, [2] Missale mixtum archiepiscopatus Tarrachone, pel preu de 14 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

351

1474, novembre, 4. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 43 sous. Preu: 43 lliures. For: 20.000x1.000. Venedor: Joan Arnau, apotecari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bernat Lluç Marquilles, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Avicenna, en dos volums, [2] Lo Gentil, [3] Magister Christoforus de Honestis, [4] Collectorium de Gallien, pel preu de 47 lliures. El censal amb els llibres de la garantia havia estat venut a Joan Arnau per Antònia, vídua de Joan Roser, mestre en arts i medicina, ciutadà de Barcelona, i el seu fill Bernat, el dia 2 de maig de 1468.

AHPB, Bartomeu de REQUESENS, *Vicesimum primum manuale*, 1473, novembre, 3 - 1474, octubre, 28, s.n.

352

1474, novembre, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere d'Aguilar, mercader, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Joan Sunyer, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de joies i del llibre: Breviarium, pel preu de 8 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

353

1474, novembre, 28. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 6 lliures i 3 sous. Preu: 43 lliures. Venedor: Pere Pasca-si, notari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere sa Sala, escriptura del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels

llibres: [1] Mestre de les Sentències, [2] Lo Segon del Chrestia, [3] Digestum Vetus, [4] Dotzè del Christia, [5] Un altre libre de mestre Eximenis del Christia apellat Regiment de prínceps, en vulgar, *pel preu de 52 lliures. Redempció i cancel·lació: 11 de juliol de 1477.*

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

354

1474, desembre, 1. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 31 sous i 6 diners. Preu: 11 lliures i 6 diners. Venedor: Antoni Corró, llibreter, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Rodrigo des Salazar o Salatzar, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Sèneca, en vulgar, amb glosa, [2] Bíblia, pel preu de 6 lliures. Redempció i cancel·lació: 29 de març de 1480.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

355

1475, febrer, 16. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 17 lliures i 10 sous. Venedor: Oliver Rubí, cirurgia, ciutadà de Barcelona. Comprador: Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Decretum cum glosa, pel preu de 20 lliures. Redempció i cancel·lació: 4 de setembre de 1475.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum tertium manuale*, 1474, gener, 21 - 1474, desembre, 10, s.n.

356

1475, febrer, 18. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 36 sous i 5 diners. Preu: 25 lliures. Venedor: Joan Benet Puig, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Antoni Mitjans, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Xi, sive Cinus, Super Codicem, [2] Los Ymolos sobre la primera e segona part de la Digesta Nova, [3] Suma d'Ostiench, [4] Johan Fabre, Sobre la Instituta, pel preu de 30 lliures.

AHPB, Bartomeu COSTA, *Vicesimum quintum manuale*, 1474, desembre, 9 - 1476, febrer, 16, s.n.

357

1475, març, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 5 lliures i 3 sous. Preu: 36 lliures i 1 sou. Venedors: Sibília i el seu marit, Bernat Garró, mercader, ciutadà de Barcelona. Compradors: Serena Antònia de Lluís, monja del monestir de Valldonzella, i Bernat

Lluís, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'objectes litúrgics i del llibre: Missale, pel preu de 47 lliures. Aquest violari va ser venut per tal de lluir o redimir un altre violari.

AHBC, *Manuale notarialis*, 1-fol.

358

1475, abril, 22. Barcelona

*Violari. Pensió o renda: 11 sous i 6 diners. Preu: 4 lliures i 6 diners. Venedor: Antoni Jaume, clergue, batxiller en decrets. Comprador: Pere Miquel Carbonell, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Codex cum glosa, [2] Ludovicus, Super tertio Digestorum, [3] Liber Sextus Decretalium, e altres obres de jure, pel preu de 5 lliures. AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum quartum manuale*, 1474, desembre, 7 - 1476, gener, 10, s.n.*

359

1475, abril, 28. Barcelona

*Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Alamany, prevere, beneficiat a l'església de Vilafranca del Penedès. Comprador: Manuel de Corbera, donzell, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Breviarium episcopatus Barchinone, pel preu de 9 lliures. AHPB, Dalmau GINEBRET, *Manual*, 1475, gener, 18 - 1475, novembre, 27, s.n.*

360

1475, juny, 15. Barcelona

*Violari. Pensió o renda: 11 sous i 6 diners. Preu: 4 lliures. Venedor: Pere Terrè, prevere, rector de l'església de Sant Cristòfol de la Granada, diòcesi de Barcelona. Compradora: Elionor, vídua de Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium secundum episcopatum Barchinone, pel preu de 5 lliures. AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum quartum manuale*, 1474, desembre, 7 - 1476, gener, 10, s.n.*

361

1475, juny, 21. Barcelona

*Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 8 de febrer de 1474. Són retornats els llibres: [1] un llibre [2] Repetitiones modernes. [V. doc. 329] AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum quartum manuale*, 1474, desembre, 7 - 1476, gener, 10, s.n.*

362

1475, juliol, 3. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari venut el dia 11 de febrer de 1474. Venedor: Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona. Comprador: Audinet

Borgès, sastre, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda de roba i del llibre: Libre de les dones de Francesc Eiximenis.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum quartum manuale*, 1474, desembre, 7 - 1476, gener, 10, s.n.

363

1475, juliol, 6. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 3 lliures. Preu: 21 lliures. Venedor: Gabriel Verdaguer, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Compradora: Francesca, muller de Bartomeu Serra, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretales cum glosa, [2] Decretum cum glosa, pel preu de 25 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Tricesimum quartum manuale*, 1474, desembre, 7 - 1476, gener, 10, s.n.

364

1475, juliol, 18. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 23 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Joan Desvalls, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ros, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Segona part del Terç del Christià, [2] Lo Segon del Christià, [3] Dan en toscà, glosat, historiat, [4] Psaltiri, pel preu de 16 lliures.

AHPBA, Antoni JOAN, *Tricesimum quartum manuale*, 1474, desembre, 7 - 1476, gener, 10, s.n.

365

1475, setembre, 6. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 16 de febrer de 1475. És retornat el llibre: Decretum cum glosa, venut com garantia del preu per 20 lliures. [V. doc. 355]

AHPBA, Antoni JOAN, *Tricesimum quartum manuale*, 1474, desembre, 7 - 1476, gener, 10, s.n.

366

1475, setembre, 13. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 42 sous. Preu: 42 lliures. Venedor: Bernat de Granollac, mestre en arts i medicina, ciutadà de Barcelona. Comprador: Gabriel Miró, mestre en arts i medicina, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Avicenna, pel preu de 47 lliures. La venda del censal mort es va fer per tal lluir o redimir un violari de 4 lliures de pensió o preu i d'un preu de 28 lliures, venut a Pere sa Sala, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, el dia 29 de gener de 1475.

AHBC, *Manuale notarialis*, 1-fol.

367

1475, setembre, 19. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona. Comprador: Audinet Borgès, sastre, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Libre de les dones, [2] Libre dels àngels, de Francesc Eiximenis, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 23 d'octubre de 1476.

AHPBA, Antoni JOAN, *Tricesimum quartum manuale*, 1474, desembre, 7 - 1476, gener, 10, s.n.

368

1475, octubre, 11. Barcelona

Reconeixement de la venda d'un violari de 17 sous i 2 diners de pensió o renda, venut pel preu de 6 lliures, el dia 1 d'abril de 1473. Venedor: Lluís Lull, doctor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona. Comprador: Rotlan de Sant Martí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda del llibre: Digestum Vetus.

AHPB, Bartomeu COSTA, *Vicesimum quintum manuale*, 1474, desembre, 9 - 1476, febrer, 16, s.n.

369

1475, novembre, 23. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 22 sous. Preu: 18 lliures. Venedor: Marc Camps, mercader, ciutadà de Barcelona. Compradora: Eulàlia, vídua de Marc Alzina, argenter, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Decretum, pel preu de 25 lliures i 12 sous. Redempció i cancel·lació: 2 de març de 1478.

AHPB, Guillem JORDÀ, *Decimum manuale*, 1475, agost, 21 - 1476, desembre, 27, s.n.

370

1476, març, 6. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Joan sa Coma, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Antoni Carnicer, prevere de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba i del llibre: Vita Christi, pel preu de 13 lliures.

AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum quartum manuale commune*, 1476, febrer, 13 - 1478, març, 17, f. 5r-v.

371

1477, abril, 26. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 26 sous de pensió o renda, venut pel preu de 180 sous, el dia 10 de maig de 1451. Venedor: Bartomeu Bernat, àlies Bonanat, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Joan Mon-

tagut, notari, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda de diversos objectes i del llibre: Breviarium.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

372

1477, maig, 29. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Basset, corredor de felpa, ciutadà de Barcelona. Compradora: Andreua, vídua de Pere Vidal, boter, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium de regula sive de ordine Fratrum Predicatorum, pel preu de 9 lliures.

AHPB, Bartomeu REQUESENS, *Liber instrumentorum vicesimum secundum*, 1476, febrer, 23 - 1477, juny, 16, s. n.

373

1477, juliol, 4. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Vidal Nalgonera, de la diòcesi de Girona. Comprador: Pere sa Sala, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Liber Sextus Decretalium cum glosa, [2] Clementine, pel preu de 16 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

374

1477, juliol, 11. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 28 de novembre de 1474.

Són retornats els llibres obligats: [1] Mestre de les Sentències, [2] Lo Segon del Chrestia, [3] Digestum Vetus, [4] Dotzè del Christia, [5] Un altre llibre de mestre Eximenis del Christia apellat Regiment de prínceps, en vulgar. [V. doc. 374]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

375

1477, setembre, 1. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Joan Ferrandis, clergue sols tonsurat. Comprador: Pere sa Sala, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretales cum glosa, [2] Tul·li, Rethòrica Nova, [3] Ovidi, Metamorfoseos, [4] Tragèdies de Sèneca, [5] Plaute, [6] Macrobius, [7] Històries Escolàstiques de Pere Comestor, pel preu de 16 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

376

1477, setembre, 18. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 20 sous de pensió o renda, venut pel preu de 7 lliures, el dia 1 de juliol de 1476. Venedor: Joan sa Sala, sastre, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Joan Navarro, tapiner, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda de roba i dels llibres: [1] Lo Calliç, [2] Llibre escrit en pergamins.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

377

1477, setembre, 18. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedora: Francina, muller de Bartomeu Serra, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Seró, causídic, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretum cum glosa, [2] Decretales, pel preu de 12 lliures i 10 sous. Francina ven la renda que rebia de Gabriel Verdaguer, beneficiat a la Seu de Barcelona des del dia 6 de juliol de 1475.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

378

1477, setembre, 20. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor en lleis, donzell, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Duran, Sobre lo primer, segon e terç de les Sentències, [2] Mestre de les Sentències, [3] Flos sanctorum, [4] Biblia, [5] Alexandre d'Ales, Sobre lo tercer de les Sentències, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 20 de novembre de 1477.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

379

1477, octubre, 20. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 40 lliures. For: 16.000x1.000. Venedor: Jeroni Albanell, doctor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona. Compradora: Violant (Iolanda), vídua de Bernat Bret, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Biblia, pel preu de 45 lliures. Redempció i cancel·lació: 20 de novembre de 1480.

AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 147, març, 26 - 1479, setembre, 17, s.n.

380

1477, novembre, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 17 lliures i 10 sous. Venedor: Pere sa Sala, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Seró, causídic, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Strabó, pel preu de 23 lliures. Redempció i cancel·lació: 4 de maig de 1478.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

381

1477, novembre, 20. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 20 de setembre de 1477.

Són retornats els llibres: [1] Bíblia, [2] Alexandre d'Ales, Sobre lo tercer de les Sentències, [3] Duran, Sobre lo primer, segon e terç de les Sentències, [4] Flos sanctorum, [5] Mestre de les Sentències. [V. doc. 378]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

382

1477, desembre, 12. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 5 lliures i 10 sous de pensió o renda, venut pel preu de 66 lliures, el dia 8 de març de 1473. Venedor: Joan dez Valls, ciutadà de Barcelona. Compradora: Elionor, vídua de Pere de Muntmany, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'argent i del llibre: Bíblia, pel preu de 77 lliures.

AHPB, Antoni PALOMERES, *Manual*, 1477, desembre, 10 - 1479, novembre, 19, s.n.

383

1478, gener, 19. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 48 sous i 7 diners. Preu: 34 lliures. Venedors: Bernat Torrent, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, i Narcís Torrent, àlies Ximenis, prevere, rector de l'església de Sant Pere de Rubí, diòcesi de Barcelona. Comprador: Francesc Malet, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretum cum glosa, [2] Derivador, [3] Liber Tertius Summe fratris Thome de Aquino, [4] Suetonius, De vita duodecim cesarum, [5] Sentoral de mestre Ximenis, pel preu de 36 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

384

1478, gener, 21. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 17 de juny de 1474. Són retornats els llibres: [1] Decretum cum glosa, [2] Derivador, [3] Liber Tertius

Summe fratris Thome de Aquino, [4] Suetonius, De vita duodecim cesarum, [5] Sanctoral de Mestre Francesch Aximenis. [V. doc. 341]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

385

1478, gener, 31. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 3 lliures i 10 sous. Venedor: Bartomeu Bosc, escriptent, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, muller de Bartomeu Tintorer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Oracions de Tul·li, pel preu de 3 lliures i 10 sous. Redempció i cancel·lació: 21 de desembre de 1479.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

386

1478, febrer, 9. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 7 de novembre de 1447. Són retornats diversos objectes i el llibre: Strabó. [V. doc. 383]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum sextum*, 1477, abril, 10 - 1478, març, 10, s.n.

387

1478, febrer, 20

Censal mort. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 12 lliures. For: 12.000x1.000. Venedor: Francesc Requesens, mestre en arts i medicina, ciutadà de Barcelona. Comprador: Francesc Malet, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Avicenna, pel preu de 14 lliures. Redempció i cancel·lació: 9 de novembre de 1478.

AHPB, Bartomeu REQUESENS, *Vicesimum tertium manuale*, 1477, juny, 16 - 1478, setembre, 20, s.n.

388

1478, març, 3. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del censal mort venut el dia 23 de novembre de 1475. És retornat el llibre: Decretum. [V. doc. 369]

AHPB, Guillem JORDÀ, *Duodecimum manuale*, 1477, octubre, 15 - 1478, octubre, 13, s.n.

389

1478, abril, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Seró, causídic, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Mestre de Sentències, pel preu de 9 lliures. Redempció i cancel·lació: 10 de desembre de 1478.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

390

1478, abril, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor «utriusque iuris», donzell, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Clementine, pel preu de 9 lliures. Redempció i cancel·lació: 26 de juny de 1478.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

391

1478, abril, 18. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 20 sous de pensió o renda, venut pel preu de 7 lliures, el dia 12 d'abril de 1477. Venedor: Alessandro Geraldini, clergue del seguici del rei. Comprador: Francesc Malet, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda del llibre: [1] Tul·li, De officiis, De amicitia, De senectute, [2] Suetonius Tranquillus, De vitis XII Cesarum, estampa, [3] Blondius, De Roma instaurata, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 12 d'abril de 1477.

AHPB, Narcís Guerau GIL, *Manuale tertium*, 1477, agost, 13 - 1478, octubre, 24, f. 58v-59r.

392

1478, maig, 5. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Bartomeu Plegamans, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Compradora: Sibília, muller de Bernat Clotes, taverner, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i del llibre: Missal, pel preu de 16 lliures

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

393

1478, maig, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Seró, causídic, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Decretum cum glosa, pel preu de 14 lliures Redempció i cancel·lació: 13 de juny de 1478.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

394

1478, maig, 15. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 14 sous i 3 diners de pensió o renda, venut pel preu de 5 lliures, el dia 18 d'abril de 1464. Venedor: Francesc Juli, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona. Comprador: Climent Montagut, escriptent, fill i hereu de Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant l'obligació dels llibres: [1] Decretales, [2] Johan Andreu, [3] Jamfrido, Sobre les Decretals.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

395

1478, maig, 22. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 5 lliures. Preu: 50 lliures. For: 10.000x1.000. Venedors: Antoni Ramon i el seu fill Joan Ramon, llibreters, ciutadans de Barcelona. Comprador: Antoni Llombart, notari i escriptent major de l'ofici de la Diputació del General de Catalunya, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretum, [2] dues Bíblies, [3] Decha de Titu Lívio, [4] Plini, pel preu de 60 lliures. Redempció i cancel·lació: 13 de març de 1480.

AHPB, Esteve PONÇ, *Manual*, 1475, agost, 21 - 1480, juliol, 25, f. 76r-v.

396

1478, maig, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Ferrer, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Lactanci, Contra gentiles, [2] Històries romanes, [3] Epistole Leonis pape, [4] Oracions de Tul·li, [5] Valerius Maximus, [6] Epístoles de Tul·li, [7] Epístoles de Sèneca, pel preu de 12 lliures. Redempció i cancel·lació: 7 de setembre de 1478.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

397

1478, juny, 13. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 30 sous de pensió o renda, venut pel preu de 10 lliures i 10 sous, el dia 14 de maig de 1478. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Seró, causidic, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda del llibre: Decretum, pel preu de 14 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

398

1478, juny, 26. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 14 d'abril de 1478. És retornat el llibre: Clementine. [V. doc. 390]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

399

1478, juliol, 9. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Seró, causídic, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Codex, [2] Liber Sextus Decretalium ab la glosa de Joan Andreu, pel preu de 13 lliures. Redempció i cancel·lació: 29 de març de 1479.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

400

1478, setembre, 7. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 27 de maig de 1478. Són retornats els llibres: [1] Lactanci, Contra gentiles, [2] Històries romanes, [3] Epístole Leonis pape, [4] Oracions de Tul·li, [5] Valerius Maximus, [6] Epístoles de Tul·li, [7] Epístoles de Sèneca. [V. doc. 396]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

401

1478, setembre, 7. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 23 sous de pensió o renda, venut pel preu de 8 lliures i 1 sou, el dia 11 de setembre de 1475. Venedor: Bartomeu Plegamans, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Audinet Borgès, sastre, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'argent i del llibre: Missal.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

402

1478, setembre, 7. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 40 sous de pensió o renda, venut pel preu de 14 lliures, el dia 11 de octubre de 1475. Venedor: Bartomeu Plegamans, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Audinet Borgès, sastre, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'argent i del llibre: Diornal.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

403

1478, setembre, 19. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor en lleis, donzell, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretales cum glosa, [2] Lo Primer del Christià, [3] La segona part del Dotzè del Christià, pel preu de 16 lliures. Redempció i cancel·lació: 8 de febrer de 1479.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

404

1478, novembre, 28. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Seró, causídic, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Bíblia, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 22 de març de 1479.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

405

1478, desembre, 28. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 18 sous i 6 diners de pensió o renda, venut pel preu de 6 lliures i 10 sous. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bartomeu Tintorer, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Breviari d'amors, [2] Barthol, Sobre les Digesta.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

406

1478, desembre, 31. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 28 sous i 7 diners. Preu: 10 lliures i 1 sou. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Seró, causídic, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Libre de Sent Gregori sobre Job, [2] Moral de Sent Gregori, pel preu de 13 lliures. Redempció i cancel·lació: 20 d'abril de 1480.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

407

1479, gener, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 90 sous. Preu: 31 lliures i 10 sous. Venedor: Joan sa Coma, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, don-

zell, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de 63 peces de llibres d'estampa contenint el comentari de Sant Tomàs sobre la Política d'Aristòtil, pel preu de 36 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

408

1479, febrer, 3. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 28 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Joan Bosc, mercader, ciutadà de Barcelona. Compradora: Elionor, vídua de Joan de Corbera, senyor del castell de Corbera. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Lo libre dels àngels, [2] Libre de vicis e virtuts, [3] Libre dels Sants Pares, pel preu de 17 lliures. Redempció i cancel·lació: 11 de maig de 1479.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

409

1479, febrer, 8. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 19 de setembre de 1478.

Són retornats els llibres: [1] Decretales cum glosa, [2] La segona part del Dotzè del Christià, [3] Lo Primer del Christià. [V. doc. 403]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum septimum*, 1478, març, 10 - 1479, març, 9, s.n.

410

1479, març, 29. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 9 de juliol de 1478. Són

retornats els llibres: [1] Codex, [2] Liber Sextus Decretalium amb la glosa de Joan Andreu. [V. doc. 399]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum octavum*, 1479, març, 10 - 1480, gener, 21, s.n.

411

1479, maig, 11. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 3 de febrer de 1479. Són

retornats els llibres: [1] Lo libre dels àngels, [2] Libre de vicis e virtuts, [3] Libre dels Sants Pares. [V. doc. 408]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum octavum*, 1479, març, 10 - 1480, gener, 21, s.n.

412

1479, maig, 16. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 12 sous. Preu: 6 lliures. Venedor: Antoni Jaume, batxiller en decrets, ciutadà de Barcelona. Compradora: Elionor, vídua de Joan de Corbera, senyor del castell de Corbera. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Salusti, de estam-

pa, [2] La Política d'Aristòtil, pel preu de 7 lliures. Redempció i cancel·lació: 26 d'agost de 1479.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum octavum*, 1479, març, 10 - 1480, gener, 21, s.n.

413

1479, maig, 22. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 5 lliures i 4 diners. Preu: 50 lliures. Venedors: Antoni Ramon i el fill d'aquest, Joan Ramon, llibreters, ciutadans de Barcelona. Comprador: Antoni Llobart, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretum, [2] Bíblia, dues peces, [3] Titus Livi, [4] Plini, pel preu de 60 lliures.

AHCB, *Arxiu Notarial*, IX.4

414

1479, juliol, 3. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 21 lliures. Venedor: Joan sa Coma, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Esteve, argenter, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de joies i del llibre: Elius Lampridius, pel preu de 6 lliures i 12 sous. Redempció i cancel·lació: 17 d'agost de 1480.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum octavum*, 1479, març, 10 - 1480, gener, 21, s.n.

415

1479, agost, 2. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 4 lliures. Preu: 80 lliures. Venedors: Sibília, muller de Gabriel de la Via, doctor en lleis, ciutadà de Girona, llur fill, Francesc Guerau, i Francesc d'Altelló, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Francesc Socarrats, impúber, comprant mitjançant el seu tutor, fill de Joan Socarrats, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretales cum glosa, [2] Digestum Vetus cum glosa, [3] Inforciatum cum glosa, [4] Digestum Novum cum glosa, [5] Volumen cum glosa, [6] Codex cum glosa, [7] Cinus, Super Codicem, [8] Johan de Platers, Sobre los tres libros del Codi, [9] Bartol, Sobre la primera part de la Inforçada, [10] Bartol, Sobre la segona part de la Inforçada, [11] Bartol, Sobre la primera part del Digestum Vetus, [12], Baldo, Sobre los Feus, [13] Bartol, Sobre la primera part de la Digesta Nova, [14] Bartol, Sobre la segona part de la Digesta Nova, [15] Gotfred, Sobre lo Codi, [16] Ardiacha, Sobre lo Sisè de les Decretals, [17] Baldo, Sobre lo primer del Codi, [18] Baldo, Sobre lo segon e terç del Codi, [19] Baldo, Sobre lo vuitè e novè del Codi, pel preu de 92 lliures.

AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1479, abril, 19 - 1481, gener, 19, s.n.

416

1479, agost, 19. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 17 lliures i 10 sous. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Manuel de Corbera, donzell, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretum cum glosa, [2] Rosari sobre lo Decret, pel preu de 20 lliures. Redempció i cancel·lació: 15 de desembre de 1479.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum octavum, 1479, març, 10 - 1480, gener, 21, s.n.*

417

1479, agost, 26. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del censal mort venut el dia 16 de maig de 1479.

Són retornats els llibres: [1] Salusti, estampa, [2] La Política d'Aristòtil. [V. doc. 412]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum octavum, 1479, març, 10 - 1480, gener, 21, s.n.*

418

1479, octubre, 2. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 5 lliures. Preu: 70 lliures. Venedor: Joan sa Coma, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Manuel de Corbera, donzell, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Segona part de Albertus Magnus De animalibus, pel preu de 80 lliures. Redempció i cancel·lació: 9 d'octubre de 1480.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum octavum, 1479, març, 10 - 1480, gener, 21, s.n.*

419

1479, octubre, 15. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Antoni Cardona, de l'ofici del mestre racional del rei, ciutadà de Barcelona. Compradora: Francina, vídua de Francesc Estaper, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Breviarium secundum Curiam Romanam, [2] Flos Sanctorum, pel preu de 16 lliures. Redempció i cancel·lació: 9 de novembre de 1481.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum octavum, 1479, març, 10 - 1480, gener, 21, s.n.*

420

1479, desembre, 15. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 17 d'agost de 1479. Són retornats els llibres: [1] Decretum cum glosa, [2] Rosari sobre lo Decret. [V. doc. 416]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum octavum, 1479, març, 10 - 1480, gener, 21, s.n.*

421

1479, desembre, 17. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bartomeu Bosc, escriptent, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Rosari, pel preu de 6 lliures. Redempció i cancel·lació: 3 de febrer de 1481.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum octavum, 1479, març, 10 - 1480, gener, 21, s.n.*

422

1479, desembre, 17. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Arnau Font, àlies sa Bastida, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bartomeu Bosc, escriptent, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de joies i del llibre: Bíblia, pel preu de 16 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum octavum, 1479, març, 10 - 1480, gener, 21, s.n.*

423

1480, gener, 21. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 4 lliures. Preu: 60 lliures. For: 15.000x1.000. Venedor: Joan Fogassot, notari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Ramon Vidal, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Bíblia, en vulgar, il·luminat, [2] Flos Sanctorum, en vulgar, pel preu de 70 lliures.

AHPB, Andreu MIR, *Manual, 1479, abril, 19 - 1481, gener, 19, s.n.*

424

1480, març, 13. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del censal mort venut el dia 22 de maig de 1478. Són retornats els llibres: [1] Decretum, [2] dues Bibles, [3] Decha de Titu Lívio, [4] Plini. [V. doc. 395]

AHPB, Esteve PONÇ, *Manual, 1475, agost, 21 - 1480, juliol, 25, f. 89v.*

425

1480, març, 29. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 1 de desembre de 1474. Són retornats els llibres: [1] Sèneca, en vulgar, amb glosa, [2] Bíblia. [V. doc. 354]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum nonum, 1480, gener, 24 - 1480, novembre, 15, s.n.*

426

1480, abril, 12. Barcelona

Pere sa Sala, escriptent del rei, ciutadà de Barcelona, fa testament i nomena hereu universal el monestir de Sant Jeroni de la Murta. Entre els llibres llegats cons-

ta: [1] Rosari sobre lo Decret, *obligat en un violari per mícer Tegedell per un preu de 35 lliures*; [2] Quart de Sent Tomàs, *obligat en un violari per mestre Cosida per un preu de 21 lliures*.

AHPB, Manuel FRANQUESA, *Llibre de testaments, 1457, maig, 15 - 1480, agost, 9, f. 190v-193r*.

427

1480, abril, 20. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 28 sous i 1 diner i mig de pensió o renda, venut pel preu de 10 lliures i 1 diner, el dia 29 de desembre de 1479. Venedor: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Seró, causídic, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Gregori, Sobre Job, [2] Morals de Sent Gregori.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum nonum, 1480, gener, 24 - 1480, novembre, 15, s.n.*

428

1480, abril, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 90 sous. Preu: 31 lliures i 10 sous. Venedor: Joan sa Coma, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, donzell, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de 64 volums de l'obra de Sant Tomàs d'Aquino: [1] 30 peces, Super Eticis, [2] 30 peces, Super Politica, [3] 4 peces, Super Ultima parte Summe Sancti Thome, pel preu de 34 lliures i 10 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum nonum, 1480, gener, 24 - 1480, novembre, 15, s.n.*

429

1480, maig, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 17 lliures i 10 sous. Venedor: Joan sa Coma, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ros, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretum cum glosa, [2] Clementine, pel preu de 20 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum nonum, 1480, gener, 24 - 1480, novembre, 15, s.n.*

430

1480, maig, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 31 sous i 6 diners. Preu: 11 lliures i 6 diners. Venedor: Pere Litra, menor, ciutadà de Mallorca. Comprador: Joan Ros, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Tortelli, De re militari, estampa, [2] Instituta, [3] Pere d'Unsola, Sobre lo

Tractaturi, [4] Les epístoles de Tul·li, [5] Lactanci, estampa, [6] Elegances de Lorenzo de Valla, estampa, [7] Margarita de arte oratoria, estampa, [8] Epístoles del Poyo, [9] Virgili, estampa, *pel preu de 13 lliures. Redempció i cancel·lació: 31 d'octubre de 1480.*

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum nonum, 1480, gener, 24 - 1480, novembre, 15, s.n.*

431

1480, maig, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 200 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Miquel Miravet, bidell de la Seu de Barcelona. Comprador: Climent Montagut, escriptent, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Breviarium diocesis Vicensis, [2] Breviarium, pel preu de 6 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum nonum, 1480, gener, 24 - 1480, novembre, 15, s.n.*

432

1480, juny, 2. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 34 sous i 1 òbol. Preu: 12 lliures. Venedor: Pere de Llobera, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Joan Franc, tapi-ner, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Biblia, complida, caplletrada, [2] Tragèdies de Sèneca, [3] Boheci, De consolació, [4] Tullius, De oficiis, De senectute, [5] Petrus de Unsola, Sobre lo Tractaturi, [6] Aurora, pel preu de 15 lliures, 8 sous i 7 diners.

AHPB, Francesc Nicolau de MOLES, *Manuale primum, 1477, novembre, 28 - 1483, setembre, 3, s.n.*

433

1480, juny, 9. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 90 sous. Preu: 45 lliures. Venedor: Jaume Escolà, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Jaume de Gualbes, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Plini, De naturali historia, estampa, [2] Decretales, estampa, [3] Clementines, estampa, [4] Racional, estampa, [5] Sermons de Robert, [6] Lactanci, estampa, [7] Summa de dret canònic i civil, [8] Suma sobre lo Decret, [9] Alanus, De planctu nature, [10] Petrus Thomas, Suma sobre lo primer de les Sentències, [11] Spicha de dret civil e canònic, pel preu de 6 lliures i 12 sous. Redempció i cancel·lació: 9 de juny de 1484.

AHPB, Guillem BALAGUER, *Quintum manuale, 1479, abril, 16 - 1480, juny, 15, f. 94v-95r.*

434

1480, juny, 10. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 7 lliures, 3 sous i 4 diners. Preu: 86 lliures. For: 12.000x1.000. Venedor: Pere Mir, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Manuel de Corbera, donzell, habitant de Barcelona. Garantia del preu o

capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Biblia, pel preu de 105 lliures. Redempció i cancel·lació: 2 d'octubre de 1483.

AHPB, Marc BUSQUETS, *Manual, 1478, novembre, 24 - 1480, octubre, 25, s.n.*

435

1480, agost, 17. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del censal mort venut el dia 3 de juliol de 1479. Són retornats les joies i el llibre: Elius Lampridius. [V. doc. 417]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum nonum, 1480, gener, 24 - 1480, novembre, 15, s.n.*

436

1480, octubre, 9. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del censal mort venut el dia 2 d'octubre de 1479. Són retornats les joies i els llibres: Segona part de Albertus Magnus De animalibus. [V. doc. 418]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum nonum, 1480, gener, 24 - 1480, novembre, 15, s.n.*

437

1480, octubre, 31. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 12 de maig de 1480. Són retornats els llibres: [1] Tortelli, De re militari, estampa, [2] Instituta, [3] Pere d'Unsola, Sobre lo Tractaturi, [4] Lactanci, estampa, [5] Elegances de Lorenço de Valla, estampa, [6] Margarita de arte oratoria, estampa, [7] Epístoles del Poyo, [8] Virgili, estampa. [V. doc. 430]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale tricesimum nonum, 1480, gener, 24 - 1480, novembre, 15, s.n.*

438

1481, gener, 18. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 17 lliures i 10 sous. Venedor: Joan de Coma, giponer, ciutadà de Barcelona. Comprador: Jaume de Gualbes, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretales cum glosa, [2] Sextus Liber Decretalium cum glosa, pel preu de 20 lliures. Redempció i cancel·lació: 14 d'abril de 1481.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum, 1480, novembre, 16 - 1481, novembre, 10, s.n.*

439

1481, febrer, 22. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 8 lliures i 10 sous. Preu: 59 lliures i 10 sous. Venedor: Joan Ferrer, regent de les escoles d'arts de la ciutat de Barcelona. Comprador: Pere sa Sala, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o

capital mitjançant l'obligació de diversos llibres, entre ells: [1] Los tests d'Aristòtil De philosophia. *Per tal de rescatar-los, lliura:* [2] Responsions als objectes fets contra Sent Thomàs, [3] Sent Thomàs, Sobre la Metaphísica.

AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale commune*, 1480, *desembre*, 2 - 1486, *març*, 31, f. 25r-26r.

440

1481, març, 7. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 33 sous i 4 diners. *Preu:* 25 lliures. *For:* 15.000x1.000. *Venedor:* Joan de Pedralbes, *corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador:* Jaume sa Font, *notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres:* [1] Breviarium, [2] Missal segons Cor Romà, *pel preu de 35 lliures.*

AHPB, Marc BUSQUETS, *Manuale*, 1480, *novembre*, 9 - 1482, *juny*, 22, s.n.

441

1481, abril, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. *Preu:* 7 lliures. *Venedor:* Joan Moner, *ciutadà de Barcelona. Comprador:* Joan Ros, *doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres:* [1] Libre en dos volums: *Secunda pars reportorii*, [2] *Decretales*, estampa, [3] *Roportori o spicha sobre l'Especulador*, [4] *Sisè*, estampa, [5] *Repeticions de Baldo e Ludovico e altres doctors*, [6] *Andreas de Barrulo, Sobre los tres llibres del Codi*, [7] *Caliç, De pau e treva*, *pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació:* 5 d'abril de 1481.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum*, 1480, *novembre*, 16 - 1481, *novembre*, 10, s.n.

442

1481, maig, 19. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 20 sous. *Preu:* 7 lliures. *Venedor:* Gonsau Descobar, *de la vila de Sant Boi de Llobregat. Compradora:* Andreua, *vídua de Pere Vidal, boter, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre:* *Breviarium secundum diocesim Barchinone*, *pel preu de 9 lliures. Redempció i cancel·lació:* 26 de gener de 1487.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum*, 1480, *novembre*, 16 - 1481, *novembre*, 10, s.n.

443

1481, agost, 12. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 17 sous de pensió o renda, venut pel preu de 6 lliures, el dia 5 d'abril de 1477. Venedora: Joana, *muller de Barto-*

meu Tintorer, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Ripoll, llibreter, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda de roba i dos llibres.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum*, 1480, novembre, 16 - 1481, novembre, 10, s.n.

444

1481, octubre, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 12 sous i 6 diners. Preu: 4 lliures, 7 sous i 6 diners. Venedor: Joan de la Geltrú, cavaller, domiciliat a Barcelona. Comprador: Pere Seró, causídic, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Libre de les dones, [2] Libre dels àngels. Redempció i cancel·lació: 5 de setembre de 1482.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum*, 1480, novembre, 16 - 1481, novembre, 10, s.n.

445

1481, novembre, 9. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 15 de setembre de 1479. Són retornats els llibres: [1] Breviarium secundum Curiam Romanam, [2] Flos Sanctorum. [V. doc. 419]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum*, 1480, novembre, 16 - 1481, novembre, 10, s.n.

446

1481, novembre, 17. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Antoni Joan Bequer, ciutadà del castell de Càller, regne de Sardenya. Comprador: Bartomeu Bosc, escriptor, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba i dels llibres: [1] Bíblia, en dos volums, estampa, caplletrat, [2] Històries scholàstiques, pel preu de 16 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum*, 1480, novembre, 16 - 1481, novembre, 10, s.n.

447

1482, gener, 31. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 3 lliures i 10 sous. Venedor: Manuel de Sant Joan, sastre, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bartomeu Bosc, escriptor, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Libre: «dispositionis illatis», [2] Versus Ausoni in libros Suetoni, pel preu de 4 lliures. Redempció i cancel·lació: 12 d'octubre de 1490.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum primum*, 1481, novembre, 10 - 1482, setembre, 6, s.n.

448

1482, febrer, 1. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Alou Munt, candeler de sèu, ciutadà de Barcelona. Compradora: Angelina, muller d'Andreu Oliver, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Missale secundum diocesim Barchinone, pel preu de 13 lliures. Redempció i cancel·lació: 5 d'abril de 1508.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum primum*, 1481, novembre, 10 - 1482, setembre, 6, s.n.

449

1482, juny, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 3 lliures, 11 sous i 5 diners. Preu: 25 lliures i 12 diners. Venedor: Pere Brién, àlies Rubí, sastre, ciutadà de Barcelona. Comprador: Francesc Malet, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Segon del Chrestia, en vulgar, [2] La primera part del Dotzè del Christia, [3] La segona part del dotzè del Christia, [4] Mestre de Sentències, pel preu de 30 lliures i 10 sous. Redempció i cancel·lació: 14 de maig de 1505.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum primum*, 1481, novembre, 10 - 1482, setembre, 6, s.n.

450

1482, setembre, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 8 sous. Preu: 56 sous. Venedor: Antoni Trullàs, calceter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Jaume Rull, calceter, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Libre de Sent Bernat, pel preu de 65 sous. Redempció i cancel·lació: 5 de juny de 1484.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum primum*, 1481, novembre, 10 - 1482, setembre, 6, s.n.

451

1482, setembre, 5. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 3 d'octubre de 1481. Són retornats els llibres: [1] Libre de les dones, [2] Libre dels àngels. [V. doc. 444]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum primum*, 1481, novembre, 10 - 1482, setembre, 6, s.n.

452

1483, gener, 18. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 60 sous. Preu: 21 lliures. Venedor: Joan sa Coma, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana Vives, monja del monestir de Valldonzella de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant

la venda dels llibres: 30 volumina librorum de Egidis, littera de stampa, pel preu de 24 lliures. Redempció i cancel·lació: 13 de novembre de 1486.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum secundum*, 1482, setembre, 10 - 1483, juliol, 15, s.n.

453

1483, abril, 24. Barcelona

Violarí. Pensió o renda: 31 sous i 6 diners. Preu: 11 lliures. Venedor: Joan Vilar, paraire, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Pere Llull, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Decretum cum glosa, pel preu de 16 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum secundum*, 1482, setembre, 10 - 1483, juliol, 15, s.n.

454

1483, maig, 31. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 80 sous. Preu: 75 lliures. Venedors: Bartomeu Salavert, canonge de la Seu de Barcelona; Beatriu, vídua de Francesc Salavert, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Figuera, notari, ciutadà de Barcelona. Bartomeu Salavert signa instrument d'indemnitat a Beatriu i, com a garantia, obliga i empenyora a la dita Beatriu els llibres: [1] Bartol, Sobre la primera part de la Digesta Vella, estampa, [2] Bartol, Sobre la primera part de la Inforsada, estampa, [3] Bartol, Sobre la segona part de la Inforsada, [4] Baldo, Sobre lo primer del Codi, [5] Baldo, Sobre lo tercer del Codi, [6] Barbassí, De officio delegati, estampa, [7] Abat, Sobre lo primer de les Decretals, estampa, [8] Reportori sobre la segona part de les Decretals, estampa, [9] Consilia Petri de Ancarrano, prima pars, estampa, [10] Consilia eiusdem, secunda pars, estampa, [11] Repetitiones de regulis iuris, estampa, [12] Sisè, [13] Reportori general de leys, [14] Iohannina de Barbasso, estampa, [15] La pràctica de Pavia, estampa, [16] Alexandre, Ad legem Falcidiam, et De vulgari et pupillari, e altres tractats, [17] Alexandre, Solutio matrimonio, [18] Paulo de Castro, Super Digestum Vetus, [19] Consilia Bartoli et Iohannis Calderini, [20] Codi, glosa ordinària, [21] Filipus de Parusia, Super materia appellationum.

AHPB, Guillem BALAGUER, *Manuale undecimum*, 1483, abril, 26 - 1483, octubre, 3, f. 31r-32r.

455

1483, juny, 6. Barcelona

Violarí. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Salvador Sanata, sastre, ciutadà de Barcelona. Compradors: Florència, muller de Rafael Baster, jurista; Joan Castelló, àlias Baster, mercader, ciutadans de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Paulus de Castro,

Super secunda parte Inforçade, estampa, [2] Repeticions, Tractatus repetitio-
nes, estampa, [3] Nicholau de Cicília, Super secundo Decretalium, estampa, [4]
Johannes de Ymola, Super prima parte Inforciate, [5] Baldus, Super VII°, VIII°
et nono, estampa, [6] Iacobus Alverotus, Super Feudis, estampa, [7] Secunda
pars Nicholay super secundo Decretalium, *pel preu de 16 lliures. Redempció
i cancel·lació: 26 de maig de 1485.*

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum secundum*, 1482, setembre, 10 -
1483, juliol, 15, s.n.

456

1483, juliol, 13, Barcelona

*Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Antoni Ros, sabater,
habitant de Mataró, diòcesi de Barcelona. Compradora: Florència, muller de
Rafael Cavaller; jurista, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital
mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: En Pax, pel preu de 8
lliures.*

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum secundum*, 1482, setembre, 10 -
1483, juliol, 15, s.n.

457

1483, desembre, 4, Barcelona

*Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Ripoll, corredor
d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor
«utriusque iuris», cavaller, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capi-
tal mitjançant la venda dels llibres: [1] Cinus sive Xi, [2] Inforçada, pel preu
de 8 lliures.*

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum tertium*, 1483, juliol, 8 - 1484,
març, 30, s.n.

458

1484, gener, 29, Barcelona

*Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. For: 7.000x1.000. Venedor: Anto-
ni Vidal, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Seró, causídic,
ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels lli-
bres: [1] Biblia, estampa, [2] Sanctus Thomas, Secunda Secunde, estampa, [3]
Expositio Psalterii editum per Cardinalem de Sancto Sixto, estampa, [4] Egidius
de Roma, De regimine principum, [5] Psalterium, pel preu de 9 lliures.*

AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1481, març, 23 - 1484, abril, 12, s.n.

459

1484, febrer, 11, Barcelona

*Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Salvador Sanata, sas-
tre, ciutadà de Barcelona. Comprador: Andreu Miquel de Busquets, ciutadà de
Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objec-*

tes i del llibre: Accursius sive Acuci, Sobre les apel·lacions, pel preu de 8 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum tertium*, 1483, juliol, 8 - 1484, març, 30, s.n.

460

1484, febrer, 13. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 31 sous de pensió o renda, venut pel preu de 25 lliures, el dia 28 de juny de 1482. Venedor: Pere Ramon Copons, donzell, domiciliat a la vegueria de Cervera. Comprador: Jaume Ferrer, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'argent i del llibre: Biblia.

AHPB, Pere TRITER, *Secundum manuale*, 1483, desembre, 19 - 1484, novembre, 20, f. 22v.

461

1484, febrer, 21. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 40 lliures. Venedor: Pere Solés, assanador, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Avinyó, donzell, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Libre del àngels, [2] Vita Christi, [3] Libre de les dones, pel preu de 47 lliures.

AHPB, Antoni BONET, *Manual*, 1492, novembre, 30 - 1495, febrer, 4, s.n.

462

1484, març, 11. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedora: Violant, filla de Joan Socarrats, doctor en lleis, cavaller, domiciliat a Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Bartol, Sobre los tres libros del Codi, Les postilles d'Alexandre, estampa, [2] Nicholau, Sobre la primera part de les Decretals, estampa, [3] Baldo, Sobre lo quart e quint del Codi, estampa, [4] Les postilles sobre lo Nicholau, [5] Baldo, Super primo, II° et tertio Codicis, estampa, [6] Paulus de Castro, Super prima parte Inforciate, [7] Barthol, Sobre les Autèntiques et altres tractats, [8] Tractatus libellorum, [9] Tertia pars Nicholay super secundo Decretalium, pel preu de 16 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum tertium*, 1483, juliol, 8 - 1484, març, 30, s.n.

463

1484, abril, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 17 sous i 3 diners. Preu: 6 lliures. Venedor: Francesc Parellada, causídic, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer,

doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Clementine, pel preu de 7 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quartum*, 1484, març, 30 - 1484, desembre, 17, s.n.

464

1484, juliol, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Joan Bonany, estudiant d'arts, habitant de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Decretales, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 16 de juliol de 1484.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quartum*, 1484, març, 30 - 1484, desembre, 17, s.n.

465

1484, juliol, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 14 sous i 3 diners. Preu: 5 lliures. Venedor: Gabriel Baster, hostaler, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bartomeu Bosc, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i del llibre: Primus liber distinctionum Enrici Boyc, pel preu de 6 lliures. Redempció i cancel·lació: 21 de juliol de 1485.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quartum*, 1484, març, 30 - 1484, desembre, 17, s.n.

466

1484, juliol, 30. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 6 lliures. Preu: 42 lliures. Venedor: Jaume Escolà, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Bíblia, [2] Hores, historiat i caplletrat, pel preu de 50 lliures. Redempció i cancel·lació: 12 d'agost de 1485.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quartum*, 1484, març, 30 - 1484, desembre, 17, s.n.

467

1484, juliol, 30. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 3 lliures. Preu: 21 lliures. Venedor: Bonanat Sever, mercader, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Pere Llull, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de coral i del llibre: Bíblia, pel preu de 27 lliures. Redempció i cancel·lació: 12 d'agost de 1485.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quartum*, 1484, març, 30 - 1484, desembre, 17, s.n.

468

1484, agost, 5. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 15 sous. Preu: 5 lliures i 5 sous. Venedor: Joan sa Coma, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Seró, causídic, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'una patena i del llibre: Hores, pel preu de 7 lliures i 12 sous. Redempció i cancel·lació: 28 de gener de 1485.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quartum*, 1484, març, 30 - 1484, desembre, 17, s.n.

469

1484, agost, 26. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 3 lliures i 10 sous. Venedor: Joan de Morós, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria de la vila de Montsó, diòcesi de Lleida. Compradora: Margarida, vídua de Jaume Costa, mercer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Diornal de la diòcesi de València, pel preu de 4 lliures. Redempció i cancel·lació: 23 de febrer de 1487.

AHPB, Bartomeu del BOSC *Primum manuale*, 1483, novembre, 22 - 1486, novembre, 15, s.n.

470

1484, octubre, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 3 lliures i 10 sous. Venedor: Joan Benet de Vilaplana, clergue, beneficiat a la Seu de Barcelona. Compradora: Margarida, vídua de Jaume Costa, mercer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, pel preu de 6 lliures i 12 sous. Redempció i cancel·lació: 5 de novembre de 1484.

AHPB, Bartomeu del BOSC, *Primum manuale*, 1483, novembre, 22 - 1486, novembre, 15, s.n.

471

1484, octubre, 16. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Miquel Aguiló, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Virgili, de lletra nostrada, [2] Tragèdies de Séneca, [3] Isocretis oratio, [4] Epístoles de Sèneca, [5] Gras, estampa, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 4 de gener de 1487.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quartum*, 1484, març, 30 - 1484, desembre, 17, s.n.

472

1484, desembre, 2. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 3 lliures i 10 sous. Venedor: Pere Mestre, clergue, beneficiat a l'església de Santa Maria de Cornellà. Compradora: Violant Ferrera. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Breviari de la diòcesi de Barcelona, pel preu de 8 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quartum*, 1484, març, 30 - 1484, desembre, 17, s.n.

473

1485, gener, 28. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 34 sous i 4 diners. Preu: 12 lliures. Venedor: Climent Benet, espaser, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Flovià, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i d'un llibre pel preu de 16 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quintum*, 1485, desembre, 17 - 1485, setembre, 15, s.n.

474

1485, gener, 28. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 5 d'agost de 1484. Són retornats els objectes i el llibre: Hores. [V. doc. 468]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quintum*, 1485, desembre, 17 - 1485, setembre, 15, s.n.

475

1485, gener, 28. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 3 lliures i 10 sous. Venedor: Tomàs Espanella, de la ciutat de Nàpols, habitant de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Hores, de lletra rodona, pel preu de 4 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quintum*, 1485, desembre, 17 - 1485, setembre, 15, s.n.

476

1485, febrer, 26. Barcelona

Joan Morós, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria de la vila de Montsó, diòcesi de Lleida, nomena procurador Joan Andreu Mager, mercader, ciutadà de Barcelona, perquè vagi a València per tal de redimir un violari de 10 sous de pensió i de 3 lliures de preu, venut a Margarida, vídua de Jaume Costa, mercader, ciutadà de Barcelona, garantit amb el llibre: Diornal de la diòcesi de València. [V. doc. 469]

AHPB, Bartomeu del BOSCH, *Primum manuale*, 1483, novembre, 22 - 1486, novembre, 15, s.n.

477

1485, març, 17. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 17 sous. Preu: 6 lliures. Venedor: Francesc Perellada, causídic, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de llibre: Digestum Vetus cum glosa, pel preu de 7 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quintum*, 1485, desembre, 17 - 1485, setembre, 15, s.n.

478

1485, maig, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 6 sous. Preu: 40 sous. Venedor: Elisabet Marca, monja del monestir de Santa Maria de Jonqueres de Barcelona. Comprador: Joan Sala, sastre, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Hores romanes, pel preu de 46 sous.

AHPB, Bartomeu del BOSC, *Primum manuale*, 1483, novembre, 22 - 1486, novembre, 15, s.n.

479

1485, setembre, 20. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 40 sous de pensió o renda, venut pel preu de 14 lliures, el dia 22 de febrer de 1482. Venedor: Antoni Oriol, domiciliat al castell de Càller, illa de Sardenya. Compradora: Joana, vídua de Pere Seró, causídic, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Hores, [2] Tractatus domini Vitalis de Cambanis.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum quintum*, 1484, desembre, 17 - 1485, setembre, 15, s.n.

480

1485, octubre, 1. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 26 sous. Preu: 9 lliures i 2 sous. Venedor: Nicolau Spindaler, mestre de llibres d'estampa. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de joies i del llibre: Bíblia, pel preu de 10 lliures i 10 sous. Redempció i cancel·lació: 6 de maig de 1486.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum sextum*, 1485, setembre, 3 - 1486, maig, 30, s.n.

481

1485, desembre, 5. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 15 sous. Preu: 5 lliures i 5 sous. Venedor: Mateu Riera, prevere de Barcelona. Compradora: Francina, vídua de Joan Ballester, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba i del lli-

bre: Missal del bisbat de Barcelona, pel preu de 6 lliures. Redempció i cancel·lació: 5 de juliol de 1485.

AHPB, Bartomeu del BOSC, *Primum manuale*, 1483, novembre, 22 - 1486, novembre, 15, s.n.

482

1485, desembre, 18. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 13 sous. Preu: 4 lliures i 10 sous. Venedors: Esbert ses Corts, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, i Pere ses Corts, mercader, ciutadà de Barcelona. Compradora: Andreua, vídua de Pere Vidal, boter, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba i del llibre: Breviari del bisbat de Barcelona, pel preu de 5 lliures i 3 sous. Redempció i cancel·lació: 17 d'abril de 1486.

AHPB, Bartomeu del BOSC, *Primum manuale*, 1483, novembre, 22 - 1486, novembre, 15, s.n.

483

1486, març, 2. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del censal mort venut el dia 18 de gener de 1483. Són retornats els llibres: 30 volumina librorum de Egidis, littera de stampa. [V. doc. 452]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum sextum*, 1485, setembre, 3 - 1486, maig, 30, s.n.

484

1486, març, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedora: Violant Socarrats. Comprador: Berenguer Solanes, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Jacobus Alvorotus, Super Feudis, [2] Repeticions, estampa, [3] Joan de Ymola, Super prima parte Inforciate, estampa, [4] Baldo, Sobre lo set, vuyt e nou del Codi, estampa, [5] Paulus de Castro, Sobre la Inforçada, estampa, [6] Tertia pars Nicholay super secundo Decretalium, estampa, [7] Prima pars Nicholay sobre lo segon de les Decretals, estampa, [8] Baldo, Super primo Codicis, [9] Baldo, Super de Feudis, pel preu de 16 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum sextum*, 1485, setembre, 3 - 1486, maig, 30, s.n.

485

1486, abril, 6. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 24 de desembre de 1486. Són retornats les joies i el llibre: Biblia. [V. doc. 480]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum sextum*, 1485, setembre, 3 - 1486, maig, 30, s.n.

486

1486, abril, 6. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Gabriel Prat, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Volumen cum glosa, [2] Hores, caplletrat, [3] Augustinus, Contra Faustum, [4] Xenofont, pel preu de 12 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum sextum*, 1485, setembre, 3 - 1486, maig, 30, s.n.

487

1486, abril, 28. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 17 lliures i 10 sous. Venedor: Bartomeu Sastre, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Miquel Climent, cirurgià, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba i del llibre: Biblia, pel preu de 20 lliures. Redempció i cancel·lació: 13 de juliol de 1487.

AHPB, Bartomeu del BOSC, *Primum manuale*, 1483, novembre, 22 - 1486, novembre, 15, s.n.

488

1486, agost, 11. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Joan Isern canviador, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bartomeu Martí, sastre, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, pel preu de 12 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum septimum*, 1486, maig, 31 - 1487, març, 12, s.n.

489

1486, octubre, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 94 sous i 6 diners. Preu: 33 lliures i 5 sous. Venedor: Joan Arnau, apotecari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Canyadell, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Pendecta, estampa, [2] Agregador, Servitor, Assinònimes de Serapió, [3] De proprietatibus rerum, [4] Ysidorus, [5] Iohannes Mesiu, complit, [6] Accanomosali de Baldach, tres volums, [6] Johan de Gènova, [7] Platearius, tot pintat, [8] Servitor, en vulgar, [9] Lo Nicholau, [10] Antitotari dels arabis, [11] Circa instans, pel preu de 38 lliures. Redempció i cancel·lació: 2 de juny de 1487.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum septimum*, 1486, maig, 31 - 1487, març, 12, s.n.

490

1486, octubre, 17. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Joan Torres, canonge de la Seu de Vic. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Sisè sobre les Decretals, amb glosa, [2] Morals de Sent Jerònim, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 29 d'octubre de 1487.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum septimum*, 1486, maig, 31 - 1487, març, 12, s.n.

491

1487, febrer, 6. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 14 sous i 4 diners. Preu: 5 lliures i 4 diners. Venedor: Joan Esbert, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Codex cum glosa, [2] Volumen, [3] Instituta, pel preu de 6 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum septimum*, 1486, maig, 31 - 1487, març, 12, s.n.

492

1487, febrer, 6. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 26 d'agost de 1484. És retornat el llibre: Diornale secundum ecclesiam Valentinam. [V. doc. 469]

AHPB, Bartomeu del BOSC, *Secundum manuale*, 1486, novembre, 21 - 1487, agost, 27, s.n.

493

1487, març, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures. Venedor: Joan Terralba, pare de draps de llana, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Ramon Ferrer, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Digestum Vetus, [2] Codex cum glosa, [3] Volumen cum glosa, [4] Decretals, amb gloses en el primer llibre, pel preu de 12 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum septimum*, 1486, maig, 31 - 1487, març, 12, s.n.

494

1487, març, 12. Barcelona

Joan sa Coma, llibreter i corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, nomena procurador el seu fill Joan sa Coma, perquè redimeixi un violari, el preu del qual és de 10 lliures i 10 sous, garantit mitjançant diversos objectes i el llibre: Breviarium. El comprador va ser Felip Ferrera, ciutadà de Barcelona.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum septimum*, 1486, maig, 31 - 1487, març, 12, s.n.

495

1487, març, 21. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 2 lliures, 15 sous i 8 diners. Preu: 50 lliures. Venedor: Francesc des Valls, donzell, domiciliat a Barcelona. Comprador: Guerau Ros, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Saltiri, pel preu de 52 lliures i 15 sous.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum octavum*, 1487, març, 13 - 1487, desembre, 5, s.n.

496

1487, març, 26. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Llorenç Descot, sastre, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Pere Llull, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, pel preu de 8 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum octavum*, 1487, març, 13 - 1487, desembre, 5, s.n.

497

1487, abril, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 3 lliures. Preu: 21 lliures. Venedor: Bartomeu Lendric, notari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Vilar, doctor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Abbas, Prima secundi, [2] Abbas, Secunda primi, [3] Abbas, In quarto et quinto, [4] Bartolus, Super primo Inforciati, [5] Bartolus, Super secundo Digesti Veteris, [6] Bartolus, Super prima Digesti Novi, [7] Bartolus, Super prima Digesti Veteris, [8] Bartolus, Super secunda Digesti Novi, [9] Brixiensis, Prima pars, [10] Brixiensis, Tertia pars, [11] Cardinalis, Super Clementinis, [12] Clementine, [13] Inforciatum, [14] Decretales, [15] Archidiaconus, Super Decretalibus, [16] Alexander de Ymola, Super sexta parte Codicis, [17] Bartolus, Super Authenticis, pel preu de 25 lliures. Redempció i cancel·lació: 12 d'octubre de 1487.

AHPB, Antoni PALOMERES, *Manual*, 1483, octubre, 3 - 1487, juny, 26, s.n.

498

1487, abril, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 46 sous. Preu: 16 lliures i 2 sous. Venedor: Gabriel Soler, afinador, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Sunyer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del

llibre: Llibre de les dones, pel preu de 18 lliures. Redempció i cancel·lació: 19 de març de 1490.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum octavum, 1487, març, 13 - 1487, desembre, 5, s.n.*

499

1487, abril, 26 Barcelona

Violari. Pensió o renda: 60 sous. Preu: 21 lliures. Venedor: Bartomeu Lendric, notari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Vilar, doctor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Abbas, Super primo, [2] Abbas, Super secunda secundi, [3] Abbas, Super tertia secunde, [4] Baldus, Super primo Decretalium, [5] Baldus, super secundo Decretalium, [6] Bartolus, Super secunda Codicis, [7] Bartolus, Super secundo Inforciati, [8] Prima pars Sancti Iheronimi, [9] Secunda pars Sancti Iheronimi, [10] Sextus Decretalium, [11] Prima pars Summe Hostiensis, [12] Secunda pars Summe Hostiensis, [13] Prima pars Vite Plutarchi, [14] Secunda pars Vite Plutarchi, [15] Tractatus de diversis, [16] Secunda pars Brixien-sis, [17] Bartholus, Super tribus libris Codicis, [18] Dominicus, Super prima parte Sexti, [19] Dominicus, Super secunda parte Sexti, [20] Repertorum sive Postilla Abbatis, pel preu de 25 lliures. Redempció i cancel·lació: 12 d'octubre de 1487.

AHPB, Antoni PALOMERES, *Manual, 1483, octubre, 3 - 1487, juny, 26, s.n.*

500

1487, juny, 13. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Francesc Joan, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Sunyer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Biblia, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 27 d'abril de 1488.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum octavum, 1487, març, 13 - 1487, desembre, 5, s.n.*

501

1487, juliol, 30. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous i 7 diners. Preu: 7 lliures, 4 sous i 7 diners. Venedor: Bartomeu Gual, notari, ciutadà de Barcelona. Compradors: Pere Miquel Carbonell, notari, arxiver del rei, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Eulàlia. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretales, [2] Decretum, [3] Sextus Liber Decretalium, [4] Innocentius, pel preu de 9 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum octavum, 1487, març, 13 - 1487, desembre, 5, s.n.*

502

1488, maig, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 17 sous. Preu: 6 lliures. Venedor: Guillem Ferrer, beneficiat a l'església de Sant Just de Barcelona. Compradora: Violant Aguilara, monja del monestir de Santa Maria de Valldonzella de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, pel preu de 7 lliures. Redempció i cancel·lació: 4 de juliol de 1488.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum nonum, 1487, desembre, 5 - 1488, desembre 6, s.n.*

503

1488, juliol, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Guillem Ferrer, beneficiat a l'església de Sant Just de Barcelona. Comprador: Pere Ferrer, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, pel preu de 18 lliures

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum nonum, 1487, desembre, 5 - 1488, desembre 6, s.n.*

504

1488, juliol, 4. Barcelona

Execució de la carta de gràcia de dos violaris: 1) venut el dia 19 de gener de 1488, pensió: 30 sous; preu: 10 lliures i 15 sous; 2) venut del dia 12 de maig de 1488, pensió: 17 sous; preu: 6 lliures. Venedor: Guillem Ferrer, beneficiat a l'església de Sant Just de Barcelona. Compradora: Violant Aguilara, monja del monestir de Santa Maria de Valldonzella de Barcelona. Són retornats els diversos objectes i el llibre: Hores. [V. doc. 501]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quadragesimum nonum, 1487, desembre, 5 - 1488, desembre 6, s.n.*

505

1489, febrer, 28. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 17 sous. Preu: 6 lliures. Venedor: Joan Esbert, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Lluís Conesa, cavaller, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Instituta ab lo Volum, [2] Codex, [3] Decretales, pel preu de 7 lliures. Redempció i cancel·lació: 19 d'octubre de 1490.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum, 1488, setembre 9 - 1489, maig, 25, s.n.*

506

1489, febrer, 28. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 31 sous i 6 diners. Preu: 11 lliures. Venedor: Arnau Bestida, ciutadà de Barcelona. Compradora: Eulàlia, muller de Jaume Martí,

armer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i del llibre: Hores, pel preu de 13 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum*, 1488, setembre 9 - 1489, maig, 25, s.n.

507

1489, maig, 31. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Joan Calliç, donzell, domiciliat a Barcelona. Comprador: Joan Vilar, doctor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Raynerius de Forlívio, Super Digestum Vetus, [2] Angelus de Perusio, Super Autenticis, et Bartolus, Super III libris Codicis, [3] Decisiones Rote, cum aliis tractatibus, [4] Iacobus de Bellovisu, cum aliis tractatibus, [5] Dionisius, Super Auctenticis, et Bartolus, Super III libris Codicis, [6] Decisiones Rote, et Baldus, Super I et II Decretalium, [7] Iohannes de Ymola, Super Inforciato, [8] Gotfredus, Super Decretalibus, [9] Consilia Frederici de Senis, [10] Casus singulares Ludovici de Roma, [11] Salustius, [12] Orationes Demostanis et de Squines, [13] Poetria Nova cum glosis, pel preu de 9 lliures.

AHPB, Antoni PALOMERES, *Manuale quintum*, 1487, juny, 27 - 1487, maig, 27, s.n.

508

1489, juny, 25. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Miquel Geró, àlies Bofill, clergue, rector de l'església de Santa Maria Magdalena d'Esplugues, diòcesi de Barcelona. Compradora: Isabel, muller d'Antoni Illes, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Breviari del bisbat de Girona, pel preu de 9 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Esborrany*, 1486, novembre, 21 - 1486, desembre, 15, s.n.

509

1489, novembre, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 6 sous. Preu: 42 sous. Venedor: Joan Despuy, mercader, ciutadà de Barcelona. Compradora: Francina Marca, donzella. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: Hores, historiat, pel preu de 55 sous. Redempció i cancel·lació: 14 de novembre de 1491.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum primum*, 1489, maig, 26 - 1490, febrer, 11, s.n.

510

1489, desembre, 14. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 24 lliures. Venedor: Joan Arnau, apotecari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Canyadell, apotecari, ciutadà

de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Agregador de Serapió, [2] Rhazés, Almansur, [3] Arnau, [4] De proprietibus rerum, historiat, [5] Simon Genovès, [6] Nicholau, [7] Iohannes de Sancto Amando, Expositio super Antidotarium Nicolai, pel preu de 27 lliures. Redempció i cancel·lació: 9 d'octubre de 1492.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum primum*, 1489, maig, 26 - 1490, febrer, 11, s.n.

511

1489, desembre, 31. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Soldevila, paraire, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, muller de Pere Llull, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Salusti, [2] Les Ètiques, estampa, [3] Terenci, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 11 de març [...].

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum primum*, 1489, maig, 26 - 1490, febrer, 11, s.n.

512

1490, març, 6. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 30 sous de pensió o renda, venut pel preu de 10 lliures, el dia 24 de novembre de 1489. Venedor: Joan Marol, argenter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Lluís Llull, doctor en decrets, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda de diversos objectes i del llibre: Saltiri.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum secundum*, 1490, febrer, 11 - 1490, desembre, 16, s.n.

513

1490, abril, 1. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Joan Torres, canonge de la Seu de Vic. Comprador: Joan Ramon Ferrer, donzell, doctor «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba i dels llibres: [1] Sisè, [2] Morals de Sent Gregori, [3] Registre de Sent Gregori, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 22 de desembre de 1490.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum secundum*, 1490, febrer, 11 - 1490, desembre, 16, s.n.

514

1490, abril, 19. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures. Venedor: Arnau Bestida, ciutadà de Barcelona. Compradora: Francina, vídua de Jaume Ubac, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de

diversos objectes i del llibre: Saltiri, pel preu de 6 lliures i 12 sous. Redempció i cancel·lació: 14 de juliol de 1490.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum secundum*, 1490, febrer, 11 - 1490, desembre, 16, s.n.

515

1490, abril, 19. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 60 sous. Preu: 21 lliures. Venedor: Francesc Feixeda, causídic, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Canyadell, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, il·luminat, pel preu de 24 lliures. Redempció i cancel·lació: 13 de setembre de 1491.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum secundum*, 1490, febrer, 11 - 1490, desembre, 16, s.n.

516

1490, octubre, 14. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 12 lliures. For: 12.000x1.000. Venedor: Martí Navarro, causídic, ciutadà de Barcelona. Comprador: Jaume de Gualbes, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Decretales cum glosa, pel preu de 13 lliures.

AHPB, Jaume VILAR, *Nonum manuale*, 1490, juliol, 20 - 1491, maig, 25, f. 28v.

517

1490, desembre, 22. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 1 d'abril de 1490. Són retornats els llibres: [1] Sisè, [2] Morals de Sent Gregori, [3] Registre de Sent Gregori. [V. doc. 512]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum tertium*, 1490, desembre, 16 - 1491, juliol, 30.

518

1491, febrer, 9. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 17 sous i 6 diners. Preu: 6 lliures, 2 sous i 6 diners. Venedor: Miquel Graner, cinter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Canyadell, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviarium, historiat. Redempció i cancel·lació: 6 de juliol de 1493.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum tertium*, 1490, desembre, 16 - 1491, juliol, 30.

519

1491, febrer, 9. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures i 10 sous. Venedor: Antoni Funerals, mestre d'escolars, ciutadà de Barcelona. Comprador: Gabriel Pujades, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de

diversos objectes i del llibre: Hores, pel preu de 14 lliures. Redempció i cancel·lació: 3 de desembre de 1495.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum tertium*, 1490, desembre, 16 - 1491, juliol, 30.

520

1491, març, 18. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 3 lliures i 10 sous. Venedor: Joan Vilar, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Canyadell, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de joies i del llibre: Hores, pel preu de 4 lliures. Redempció i cancel·lació: 23 de maig de 1493.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum tertium*, 1490, desembre, 16 - 1491, juliol, 30.

521

1491, setembre, 16. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 30 de juny de 1490. Són retornats els diversos objectes i el llibre: Hores, il·luminat. [V. doc. 514]

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum quartum*, 1491, agost, 1 - 1492, abril, 7, s.n.

522

1492, abril, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 10 lliures. Venedor: Joan Rosembach s. Rosbach, estampador o impressor de llibres. Compradora: Joana, vídua de Francesc Carbonell, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de 14 dotzenes de pergamins rapats, pel preu de 13 lliures. Redempció i cancel·lació: 24 de juliol de 1492 i 4 de maig de 1493.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum quintum*, 1492, abril, 7 - 1493, març, 4, s.n.

523

1492, abril, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 12 sous. Preu: 4 lliures i 4 sous. Venedor: Gabriel Calvo, canonge de l'església del monestir de Santa Anna. Comprador: Joan Canyadell, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'un llibre pel preu de 5 lliures.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum quintum*, 1492, abril, 7 - 1493, març, 4, s.n.

524

1492, abril, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 26 sous. Preu: 9 lliures i 2 sous. Venedor: Joan Rosembach s. Rosbach, estampador o impressor de llibres. Compradors: Pere Carbonell, fill de Francesc Carbonell, apotecari, i de la seva muller Joana, ciutadà de

Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de 20 raimes de paper, pel preu d'11 lliures. Redempció i cancel·lació: 24 de juliol de 1492.
AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum quintum*, 1492, abril, 7 - 1493, març, 4, s.n.

525

1492, juny, 23. Barcelona
Execució de la carta de gràcia d'un violari d'11 sous i 6 diners de pensió o renda, venut pel preu de 4 lliures i 1 sou, el dia 26 de novembre de 1490. Venedor: Francesc Miquel, ferrer, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel, vídua d'Antoni Elies, mercader, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda del llibre: Missale, pel preu de 5 lliures i 10 sous. El Missale pertanyia a Francesc Pujalt, il·luminador de llibres, i li és tornat.
AHPB, Pere TRITER, *Liber contractuum communium*, 1492, maig, 3 - 1493, febrer, 25, f. 19v.

526

1492, octubre, 9. Barcelona
Execució de la carta de gràcia del censal mort venut el dia 15 de desembre de 1489. Són retornats els llibres: [1] Agregador de Serapió, [2] Rhazés, Alman-sur, [3] Arnau, [4] De proprietatibus rerum, historiat, [5] Simon Genovès, [6] Iohannes de Sancto Amado, [7] Nicholau, Expositio super Antidotarium. [V. doc. 510]
AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum quintum*, 1492, abril, 7 - 1493, març, 4, s.n.

527

1492, novembre, 23. Barcelona
Violari. Pensió o renda: 60 sous. Preu: 21 lliures. Venedor: Francesc Valta, ciutadà de Barcelona. Comprador: Perot Ferrer, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Scilicet, Super VI°, [2] Lectura domini Angeli de Perusio super Digesta Nova, [3] Bartulus, Super III^{bus} libris Codicis, et Postilla Alexandri, estampa, [4] Bartolus, Super Authentica, et aliis tractatibus estampa, et alii libri qui sunt in memoriali.
AHPB, Bartomeu TORRENT, *Manual*, 1492, febrer, 6 - 1492, novembre, 23, s.n.

528

1492, desembre, 19. Barcelona
Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Miquel Miravet, bidell de la Seu de Barcelona. Compradors: Miquel Carbonell, notari, ciutadà de Barcelona, i la seva muller Eulàlia. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Missal, caplletrat, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 9 de gener de 1493.
AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum quintum*, 1492, abril, 7 - 1493, març, 4, s.n.

529

1493, abril, 3. Barcelona

*Censal mort. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 12 lliures. For: 12.000x1.000. Venedora: Serena, vídua de Pere Falcó, doctor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona. Comprador: Francesc Franc, professor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Digestum Vetus cum glosa, [2] Inforciatum cum glosa, pel preu de 13 lliures. AHPB, Bartomeu TORRENT, *Manual*, 1492, novembre, 24 - 1493, setembre, 13, f. 47v-48r.*

530

1493, maig, 4. Barcelona

*Execució de la carta de gràcia del violari venut el dia 10 d'abril de 1492. Són retornats les 14 dotzenes de pergamins rapats. [V. doc. 521] AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum sextum*, 1493, març, 6 - 1484, gener, 5, s.n.*

531

1493, maig, 4. Barcelona

*Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 14 lliures. Venedor: Francesc Volta, donzell, domiciliat a Barcelona. Comprador: Perot Ferrer, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de llibres pel preu de 6 lliures. AHPB, Bartomeu TORRENT, *Manual*, 1492, novembre, 24 - 1493, setembre, 13, f. 47v-48r.*

532

1493, juny, 14. Barcelona

*Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 3 lliures i 10 sous. Venedor: Joan Gregori, prevere, vicari de l'església de Santa Maria d'Ullastrell, diòcesi de Barcelona. Compradores: Elionor Mates i Isabel Mates, donzelles. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Breviari de la diòcesi de Vic, il·luminat, pel preu de 4 lliures. Redempció i cancel·lació: 7 de novembre de 1493. AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum sextum*, 1493, març, 6 - 1484, gener, 5, s.n.*

533

1493, setembre, 30. Barcelona

*Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 3 lliures i 10 sous. Venedor: Joan Bruguera, clergue de Barcelona. Comprador: Francesc Almanara, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Missal romà, pel preu de 4 lliures. AHPB, Miquel FORTUNY, *Nonum manuale*, 1493, abril, 20 - 1493, novembre, 13, s.n.*

534

1493, desembre, 24. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Miquel Miravet, bidell de la Seu de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Francesc Carbonell, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Saltiri, pel preu de 12 lliures. Redempció i cancel·lació: 30 de juliol de 1495.

AHPB, Antoni JOAN, *Manuale quinquagesimum sextum, 1493, març, 6 - 1484, gener, 5, s.n.*

535

1494, gener, 30. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Soles, assaonador, ciutadà de Barcelona. Comprador: Francesc Oliver de Casoles. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Bíblia, en pla, estampa, [2] Libre del àngels, [3] Primer del Crestià, estampa, pel preu de 8 lliures. L'inquisidor digué que la Bíblia es posés en son poder. Els llibres va ser substituïts per un «qualder gran».

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manual, 1492, novembre, 30 - 1495, febrer, 4, s.n.*

536

1494, abril, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 23 sous. Preu: 8 lliures i 1 sous. Venedor: Jaume Armenter, barreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Pere Miquel Carbonell, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Augustinus, De civitate Dei, estampa, [2] Quadragesimale, [3] Bíblia, estampa, [4] Nicholau de Lira, Super Testamentum Novum, cum additionibus circa finem, estampa, [5] Speculum virtutum, [6] Canonicum seu Defensorium ordinis Sancti Augustini, estampa, [7] Quadragesimale Roberti, [8] Bíblia, mitja, [9] Summa Angelica, estampa, pel preu de 10 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manual, 1492, novembre, 30 - 1495, febrer, 4, s.n.*

537

1494, abril, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 15 lliures. Preu: 101 lliures i 10 sous. Venedors: Benet Belarbre, coraler, i la seva muller Margarida. Comprador: Joan Canyadell, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Decretales, [2] Sextus Liber Decretalium, pel preu de 116 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manual, 1492, novembre, 30 - 1495, febrer, 4, s.n.*

538

1494, abril, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 17 sous. Preu: 6 lliures. Venedor: Miquel Miravet, bidell

de la Seu de Barcelona. Comprador: Pere Miquel Carbonell, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Decretales, [2] Bíblia, pel preu de 7 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manual*, 1492, novembre, 30 - 1495, febrer, 4, s.n.

539

1494, desembre, 23. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un violari de 60 sous de pensió o renda, venut pel preu de 21 lliures, el dia 30 de maig de 1494. Venedor: Narcís Cassà, mercader, ciutadà de Barcelona. Comprador: Miquel Benet Torres, donzell, domiciliat a Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: [1] Hores, [2] Saltiri, pel preu de 6 lliures i 12 sous.
AHPB, Bartomeu TORRENT, *Manual*, 1494, desembre, 3 - 1495, juliol, 16, s.n.

540

1495, març, 5. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 4 lliures i 10 sous. Preu: 31 lliures i 10 sous. Venedor: Joan Rosembach s. Rosbach, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona. Compradora: Joana, vídua de Francesc Carbonell, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: 30 llibres d'estampa del Libre dels àngels, pel preu de 35 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale secundum*, 1495, febrer, 5 - 1496, agost, 5, s.n.

541

1495, març, 5. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort venut pel preu d'11 lliures. Venedor: Arnau Bastida, ciutadà de Barcelona. Compradora: Eulàlia, vídua. La garantia del preu o capital consistí en la venda d'argent i del llibre: Hores.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale secundum*, 1495, febrer, 5 - 1496, agost, 5, s.n.

542

1495, setembre, 18. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 40 sous. Preu: 16 lliures. Venedor: Joan Rosembach s. Rosbach, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona. Compradora: Eulàlia, muller de Pere Miquel Carbonell, notari, arxiver del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de 4 bales de paper del senyal de l'estela, pel preu de 19 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale secundum*, 1495, febrer, 5 - 1496, agost, 5, s.n.

543

1495, desembre, 17. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 5 lliures i 3 sous. Preu: 36 lliures. Venedors: Joan Rosembach s. Rosbach i Joan Luschner s. Lusiner, mestres de llibres d'estampa alemanys, ciutadans de Barcelona. Comprador: Pere Miquel Carbonell, arxiver del rei, notari públic de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de 10 bales de paper ab la senyal de la mà i de la stela, pel preu de 6 lliures i 12 sous. Redempció i cancel·lació: 28 de juny de 1498.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale secundum*, 1495, febrer, 5 - 1496, agost, 5, s.n.

544

1496, gener, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 4 lliures. Preu: 30 lliures i 10 sous. Venedor: Joan Rosembach s. Rosbach, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona. Compradora: Eulàlia, muller de Pere Miquel Carbonell, notari, arxiver del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de [1] quatre quintars e mig d'estanys obrat de lletres d'estampa i [2] una bala de paper de la stela, pel preu de 36 lliures. Redempció i cancel·lació: 10 d'octubre de 1497.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale secundum*, 1495, febrer, 5 - 1496, agost, 5, s.n.

545

1496, abril, 27. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 50 sous. Preu: 17 lliures i 10 sous. Venedor: Joan Rosembach s. Rosbach, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona. Compradora: Eulàlia, muller de Pere Miquel Carbonell, arxiver del rei, notari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de draps, argent i de 4 raimes de paper de forma mitjana.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale secundum*, 1495, febrer, 5 - 1496, agost, 5, s.n.

546

1497, gener, 4. Barcelona

Execució de la carta de gràcia d'un censal mort de 60 sous de pensió o renda, venut pel preu de 60 lliures, el dia 20 de juliol de 1474. Venedor: Joan Arnau, apotecari, ciutadà de Barcelona. Comprador: Bernat de Casaldóvol, apotecari, ciutadà de Barcelona. La garantia del preu o capital consistí en la venda dels llibres: [1] Totum continens, en dos volums, [2] Albertus Magnus, De animalibus, en dos volums, [3] Lo Euclides, test e coment, valorat en 7 lliures 10 sous, [4] Adam, Super parvis naturalibus, [5] Lo Galter, Super fisicis, [6]

Liber: Iohannitius, Theòfil, Filaret, [7] Ethimologiarum de Ysidore, [8] Lo Tacuyi, De cibis et moribus.

AHPB, Bartomeu REQUESENS, *Manuale instrumentorum tricesimum octavum*, 1496, novembre, 9 - 1498, setembre, 18, s.n.

547

1497, febrer, 25. Barcelona

Joan Rosembach s. Rosbach, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona, promet a Pere Miquel Carbonell, arxiver del rei, notari públic de Barcelona, que d'aquí fins a Pasqua de Resurrecció lluirà o quitarà el violari venut el dia 12 de gener de 1496, en el qual obligà 4 quintars e mig d'estany obrat de lletres d'estampa. [V. doc. 543]

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale secundum*, 1495, febrer, 5 - 1496, agost, 5, s.n.

548

1497, febrer, 25. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 14 sous. Preu: 5 lliures. Venedor: Bartomeu Estanya, mercader, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel sa Plana. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de perles i del llibre: Dotzè del Christità, pel preu de 7 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale tertium*, 1496, agost, 6 - 1498, gener, 11, f. 108r.

549

1497, setembre, 26. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 250 sous. Preu: 250 lliures. For: 20.000x1.000. Venedor: Marc Querol, paraire de draps de llana, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel, vídua d'Antoni Elies, mercader, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, pel preu de 270 lliures.

AHPB, Pere TRITER, *Manuale contractuum et instrumentorum decimum octavum*, 1497, març, 2 - 1497, setembre, 27, f. 98r-v.

550

1498, gener, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 10 sous. Preu: 3 lliures i 10 sous. Venedor: Pere Làbia, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Caravases, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes pel preu de 4 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Quartum manuale*, 1498, gener, 11 - 1499, abril, 18, f. 3v-4r.

551

1498, juny, 5. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 12 sous. Preu: 10 lliures. For: 16.000x1.000. Venedor: Joan Boscà, escriptent, ciutadà de Barcelona. Comprador: Maties Puig, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Bíblia, pel preu de 12 lliures.

AHPB, Bartomeu TORRENT, *Manual, 1498, febrer, 21 - 1498, setembre, 15, f. 57r.*

552

1498, juny, 5. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 14 sous. Preu: 5 lliures. Venedor: Gaspar Mir, llibreter, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel sa Plana. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Missal. Redempció i cancel·lació: 11 de gener de 1499.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Quartum manuale, 1498, gener, 11 - 1499, abril, 18, f. 3v-4r.*

553

1498, juny, 28. Barcelona

Execució de la carta de gràcia del censal mort venut el dia 17 de desembre de 1495 per Joan Rosembach s. Rosbach i Joan Luschnier s. Lusiner, mestres de llibres d'estampa alemanys, ciutadans de Barcelona. Són retornades 10 bales de paper ab la senyal de la mà i de la stela. [V. doc. 542]

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Quartum manuale, 1498, gener, 11 - 1499, abril, 18, f. 3v-4r.*

554

1498, juliol, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Làbia, llibreter, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel sa Plana. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Quartum manuale, 1498, gener, 11 - 1499, abril, 18, f. 3v-4r.*

555

1498, juliol, 3. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 8 sous. Preu: 56 sous. Venedors: Serena, muller de Ramon Bages, i Pere Bages, llibreters, ciutadans de Barcelona. Comprador: Joan Llull, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes. Redempció i cancel·lació: 22 de juliol de 1499.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Quartum manuale, 1498, gener, 11 - 1499, abril, 18, f. 3v-4r.*

556

1498, juliol, 14. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Joan Fuster, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona. Comprador: Esteve Ferrer, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'un quintar, una tona e VIII lliures d'estany entre letra d'estany e trosos d'estany e plom. Redempció i cancel·lació: 20 de febrer de 1499.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Quartum manuale*, 1498, gener, 11 - 1499, abril, 18, f. 3v-4r.

557

1498, setembre, 17. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Joan Arbonés, estudiant d'arts. Compradora: Caterina, vídua d'Alfonso Sanxis, mercer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Breviarium camere, estampa, [2] Iohannes de Corporeas tractando de tau-logia, [3] Liber nuncupatus Concells d'Elaxandra, pel preu de 8 lliures. Redempció i cancel·lació: 30 d'octubre de 1500. Malgrat el contingut de l'instrument de venda, els llibres foren restituïts a Gabriel Prats, llibreter «virtute recognitionis sibi facte».

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Quartum manuale*, 1498, gener, 11 - 1499, abril, 18, f. 3v-4r.

558

1499, gener, 10. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 11 sous. Preu: 6 lliures. Venedor: Pere Làbia, llibreter, ciutadà de Barcelona. Compradora: Úrsula Mateua Ferrera. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba pel preu de 7 lliures. Redempció i cancel·lació: 26 de març de 1499.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Esborrany*, 1499, gener, 7 - 1500, gener, 8, s.n.

559

1499, gener, 12. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 8 sous i 6 diners. Preu: 56 sous. Venedor: Pere Làbia, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Jaume sa Ravasses, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes pel preu de 4 lliures. Redempció i cancel·lació: 17 de febrer de 1500.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Quartum manuale*, 1498, gener, 11 - 1499, abril, 18, f. 3v-4r.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Esborrany*, 1499, gener, 7 - 1500, gener, 8, s.n.

560

1499, febrer, 4. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 26 sous. Preu: 9 lliures. Venedor: Joan Rosembach s. Rosbach, mestre de llibres d'estampa, habitant ara de Tarragona. Compradora:

Úrsula Mateua Ferrera. *Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent i roba i del llibre*: Missale diocesis Vicensis, pel preu d'11 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Quartum manuale*, 1498, gener, 11 - 1499, abril, 18, f. 3v-4r.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Esborrany*, 1499, gener, 7 - 1500, gener, 8, s.n.

561

1499, agost, 4. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Làbia, llibreter, ciutadà de Barcelona. Compradora: Úrsula Mateua Ferrera. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale quintum*, 1499, abril, 18 - 1500, maig, 19, s.n.

562

1499, setembre, 26. Barcelona

Censal mort. Pensió o renda: 30 sous. Preu: 18 lliures. Venedor: fra Sebastià de Coromines, de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. Compradora: Elisabet, muller de Francesc Peyró, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de joies i dels llibres: [1] Hores, historiat i caplletrat, [2] Psaltiri, historiat i caplletrat, pel preu de 20 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale quintum*, 1499, abril, 18 - 1500, maig, 19, s.n.

563

1500, febrer, 1. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Romeu Joan Llull, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan d'Avinyó, donzell, habitant de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda del llibre: Bíblia, il·luminat, pel preu 8 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Reportorium*, 1500, gener, 9 - 1500, desembre, 29, s.n.

564

1500, febrer, 11. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 7 sous. Preu: 2 lliures i 10 sous. For: 7.000x1.000. Venedors: Jaume Bofill, frener, i Bernat Çapera, revenedor, ciutadans de Barcelona. Compradora: Caterina, vídua d'Alfonso Sanxís, mercer, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda dels llibres: [1] Epístoles de Sèneca, [2] Tul·li, De senectute, [3] Flos Sanctorum, [4] Lo Primer del Christià, pel preu de 3 lliures.

AHPB, Francesc FORTUNY, *Vicesimum tertium manuale*, 1500, gener, 13 - 1500, gener, 26, s.n.

565

1500, març, 23. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere dez Pla, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan Canyadell, apotecari, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i del llibre: Hores, historiat, pel preu de 8 lliures.

AHPB, Francesc FORTUNY, *Vicesimum tertium manuale*, 1500, gener, 13 - 1500, gener, 26, s.n.

566

1500, juny, 5. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 20 sous. Preu: 7 lliures. Venedor: Pere Blanc, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Joan d'Avinyó, donzell, habitant de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba pel preu de 8 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale quintum*, 1499, abril, 18 - 1500, maig, 19, s.n.

567

1500, octubre, 7. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 12 sous. Preu: 4 lliures i 4 sous. Venedor: Antoni Gavalor, brasser, ciutadà de Barcelona. Compradora: Úrsula Mateua Ferrera. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de diversos objectes i dels llibres: dos llibres de stampa de la obra de Scot, pel preu de 5 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale quintum*, 1499, abril, 18 - 1500, maig, 19, s.n.

568

1500, novembre, 26. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 23 sous. Preu: 9 lliures i 1 sou. Venedor: Pere Làbia, llibreter, ciutadà de Barcelona. Compradora: Isabel Elies, vídua. Garantia del preu o capital mitjançant la venda de roba pel preu de 10 lliures.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale quintum*, 1499, abril, 18 - 1500, maig, 19, s.n.

569

1500, desembre, 2. Barcelona

Violari. Pensió o renda: 24 sous i 6 diners. Preu: 8 lliures i 8 sous. Venedor: Pere Làbia, llibreter, ciutadà de Barcelona. Comprador: Maties Llorenç, ciutadà de Barcelona. Garantia del preu o capital mitjançant la venda d'argent pel preu de 9 lliures i 10 sous.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manuale quintum*, 1499, abril, 18 - 1500, maig, 19, s.n.

ÍNDIX ONOMÀSTIC DELS VENEDORS I COMPRADORS*

- Agnès, vídua de Llorenç Sisteró, assaonador, ciutadà de Barcelona, 239.
Aguilar, Francesc d', mercader, ciutadà de Barcelona, 241, 278, 339, 352.
Aguiló, Miquel, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 471.
Aiguaviva, Guillem Ramon, donzell, domiciliat al Penedès, 152.
Aixarat, Pere, notari, ciutadà de Barcelona, 226.
Alamany, Pere, prevere, beneficiat a l'església de Vilafranca del Penedès, 359.
Albanell, Jeroni, doctor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona, 275, 379.
Albiol, Miquel, doctor en lleis, diòcesi de Tortosa, 25, 30, 57,
Alcover, Bartomeu, mercader, ciutadà de Barcelona, 350.
Aldonça, filla de Joan Pont, peixater, ciutadà de Barcelona, 288.
Alemany, Berenguer, notari, ciutadà de Barcelona, 3.
Almanara, Francesc, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 533.
Alós, Pere d', ciutadà de Barcelona, 357.
Altadell, Joan, barber, ciutadà de Barcelona, 249.
Alzina, Marc, argenter, ciutadà de Barcelona, 369, 388.
Andor, Bernat, notari de la reina, ciutadà de Barcelona, 116, 314, 316, 326, 335.
Andreu, Joan, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 280.
Andreu, vídua de Pere Vidal, boter, ciutadà de Barcelona, 372, 442, 482.
Angelina, muller d'Andreu Oliver, ciutadà de Barcelona, 448.
Antònia, vídua de Joan Roser, mestre en arts i en medicina, ciutadà de Barcelona, 267.
Antònia, muller de Joan Mas, mercader, ciutadà de Barcelona, 188.
Antònia, vídua de Jaume Riera, causídic, ciutadà de Barcelona, 212.
Antònia, vídua de Miquel Salvat, calceter, ciutadà de Barcelona, 105.
Antònia, vídua de Pere Morer, mercader, ciutadà de Barcelona, 18.
Arbonés, Joan, estudiant d'arts, habitant de Barcelona, 557.
Armenter, Jaume, barreter, ciutadà de Barcelona, 536.
Arnau, Joan, apotecari, ciutadà de Barcelona, 266, 267, 301, 325, 489, 510, 546.
Arnau, Llorenç, apotecari, ciutadà de Barcelona, 351.
Aroles, Mateu Rafael, prevere, rector de l'església d'Argentona, diòcesi de Barcelona, 134.
Artal, Antoni, causídic, ciutadà de Barcelona, 65.
Artigó, Pere, mestre en arts i en medicina, ciutadà de Barcelona, 338, 344.
Avinyó, Joan d', donzell, domiciliat a Barcelona, 461, 563, 566.

* Amb els números hom remet tan sols als instruments notariais regestrats a l'apèndix documental.

- Badia, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 184.
 Badia, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona, 134.
 Bages, Antic, notari, ciutadà de Barcelona, 93.
 Bages, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 20.
 Bages, Pere, llibreter, ciutadà de Barcelona, 555.
 Baioles, Guillem, clergue, beneficiat a l'església de Sabadell, 311.
 Ballester, Jaume, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 149.
 Ballester, Joan, pintor, ciutadà de Barcelona, 481.
 Ballester, Joan, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 128.
 Ballester, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 86.
 Barceló, Guerau, escriptent de Barcelona, 29.
 Baró, Ramon, ciutadà de Barcelona, 345.
 Basset, Pere, corredor de felpa, ciutadà de Barcelona, 259, 372.
 Bastat, Bernat, notari, ciutadà de Barcelona, 346.
 Baster, Gabriel, hostaler, 465.
 Bastida, Arnau sa, ciutadà de Barcelona, 210.
 Batlle, en, 494.
 Batlle, Jaume, mercader, ciutadà de Barcelona, 27.
 Bayona, Francesc, ciutadà de Barcelona, 215.
 Beatriu, vídua de Ferrer de Gualbes, cavaller, 161.
 Belarbre, Benet, coraler, ciutadà de Barcelona, 537.
 Bellafilla, Joan de, llicenciat en decrets, doctor en decrets, ciutadà de Barcelona, 13, 23.
 Benet, Climent, espaser, ciutadà de Barcelona, 473.
 Beneta Beatriu, muller d'Antoni Cases, ciutadà de Barcelona, 240.
 Beneta, muller de Pere Jeroni, notari, ciutadà de Barcelona, 228.
 Bernat, Antoni, apotecari, ciutadà de Barcelona, 233, 255, 313.
 Bernat, Bartomeu, àlies Bonanat, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 371.
 Bernat, Pere, estudiant de dret civil, habitant de Barcelona, 333.
 Bernic, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 271.
 Bertran, Andreu, bisbe de Girona, 21, 22.
 Bertran, Francesc, cavaller, domiciliat a Barcelona, 5.
 Bertran, Ramon, mercader, ciutadà de Barcelona, 35.
 Besalú, Bartomeu de, mercader, ciutadà de Barcelona, 49.
 Blanc, Pere, llibreter, ciutadà de Barcelona, 566.
 Boer, mestre Rigo, bidell de la Seu de Barcelona, corredor públic i jurat de la ciutat, 99.
 Bofill, Jaume, frener, ciutadà de Barcelona, 564.
 Bonany, Joan, estudiant d'arts, habitant de Barcelona, 464.
 Bonet, Pau, estudiant de dret canònic, beneficiat de l'altar de Sant Llorenç i Sant Antoni de l'església del castell de Montcada, 114.
 Borgès, Audinet, sastre, ciutadà de Barcelona, 321, 327, 329, 330, 331, 361, 362, 367, 401, 402.
 Borrell, Bernat, prevere, domer de l'església de Sant Pere de les Puel·les, 138.
 Bosc, Bartomeu del, notari, ciutadà de Barcelona, 202, 465.
 Bosc, Bartomeu, ciutadà de Barcelona, 349.
 Bosc, Bartomeu, escriptent, ciutadà de Barcelona, 385, 421, 422, 446, 447.
 Bosc, Bartomeu, escriptent, ciutadà de Barcelona, 385.
 Bosc, Joan, hostaler, mercader, ciutadà de Barcelona, 408, 413.

- Boscà, Joan, escriptent, ciutadà de Barcelona, 551.
- Bover, Martí, prevere, beneficiat a Santa Maria del Mar, 268.
- Bramona, Miquel, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 51, 109.
- Bret, Bernat, mercader, ciutadà de Barcelona, 379.
- Brién, Pere, àlies Rubí, sastre, ciutadà de Barcelona, 449.
- Brígida, muller de Joan Canals, miraller, ciutadà de Barcelona, 69.
- Bruguera, Joan, clergue de Barcelona, 533.
- Buguera, Jaume, batxiller en decrets, ciutadà de Barcelona, 147, 149, 179.
- Busquets, Francesc de, cavaller, domiciliat a Barcelona, 186.
- Busquets, Joan de, jurisperit, de Vilafranca del Penedès, 111.
- Callís, Joan, donzell, domiciliat a Barcelona, 507.
- Calvo, Gabriel, canonge de l'església del monestir de Santa Anna de Barcelona, 523.
- Camps, Marc, hostaler, mercader, ciutadà de Barcelona, 369, 388.
- Canals, Joan, miraller, ciutadà de Barcelona, 69.
- Canelles, Narcís de, doctor en decrets, de la vila de Cervera, 36.
- Canyadell, Joan, apotecari, ciutadà de Barcelona, 489, 510, 515, 518, 521, 523, 526, 537, 566.
- Canyelles, Joan de, prevere, beneficiat a la Seu de València, rector de l'església de Santa Creu d'Olorda, diòcesi de Barcelona, 117.
- Carbonell, Francesc, apotecari, ciutadà de Barcelona, 50.
- Carbonell, Francesc, apotecari, ciutadà de Barcelona, 522, 524, 534.
- Carbonell, Joan, cirurgià, ciutadà de Barcelona, 50.
- Carbonell, Pere Miquel, notari, arxiver del rei, ciutadà de Barcelona, 306, 358, 501, 522, 528, 530, 536, 538, 542, 543, 544, 545, 547, 553.
- Carcassona, Gabriel, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 45.
- Cardona, Antoni, de l'ofici del mestre racional del rei, ciutadà de Barcelona, 419.
- Cardona, Artal de, donzell, domiciliat a Cervera, 67.
- Cardona, Jaume de, fill del comte de Cardona, 51.
- Carnicer, Antoni, prevere de Barcelona, 370.
- Caro, Antoni, prior de Sant Joan de Jerusalem de Barcelona, 116.
- Carrera, Francina sa, monja del monestir de Valldonzella, 118.
- Carrós, Jaume, cavaller, comte de Quirra, conseller del rei, 192.
- Casaldonol, Bernat de, apotecari, ciutadà de Barcelona, 546.
- Casanoves, Andreu, corredor d'orella, mercader, ciutadà de Barcelona, 135, 144, 180, 181, 189, 199, 205, 217, 219, 232, 234, 242, 243, 245, 257, 258, 261, 272, 285, 292, 293, 297, 300, 304, 305, 309.
- Casasagia, Benet de, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 191.
- Caselles, Lluís, mercader, ciutadà de Barcelona, 100.
- Cassà, Narcís, mercader, ciutadà de Barcelona, 539.
- Cassanoves, Andreu, causídic, ciutadà de Barcelona, 253, 304, 306.
- Castell, Miquel, coraler, ciutadà de Barcelona, 151.
- Castellví, Lluís de, batxiller «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona, 34.
- Català, Guillem Ramon, prevere, canonge de la Seu de Barcelona, prior de l'església de Sant Pau del Camp, 241, 250, 277.
- Caterina Alfònsia, vídua d'Alfonso Sanxís, mercer, ciutadà de Barcelona, 557, 564.
- Caterina, muller de Bartomeu Pisà, mercader, ciutadà de Barcelona, 16.
- Caterina, vídua de Pere Ballester, guardià de la bolla del General de Catalunya, 314.

- Caterina, vídua de Pere Gircós, ciutadà de Barcelona, 48.
Cavaller, Rafael, jurisperit, ciutadà de Barcelona, 455, 456.
Cirvent, Llorenç, canonge de la Seu de Barcelona, 72.
Clapers, Joan, prevere, beneficiat a l'església de Sant Just de Barcelona, 200, 319.
Clara, muller de Gabriel Prades, convers, seder, ciutadà de Barcelona, 43.
Climent, Miquel, cirurgià, ciutadà de Barcelona, 487.
Clot, Joan, candeler de cera, ciutadà de Barcelona, 334.
Clotes, Miquel, mercader, ciutadà de Barcelona, 62.
Coll, Pere, sabater, ciutadà de Barcelona, 85.
Colomer, Francesc de, doctor en decrets, ciutadà de Barcelona, 57.
Colomer, Francesc, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona, 73.
Colunya, Francesc de, mercader, ciutadà de Barcelona, 237.
Coma, Jaume, notari, ciutadà de Barcelona, 76.
Coma, Joan sa, corredor d'orella, llibreter, ciutadà de Barcelona, 273, 369, 407, 414, 418, 428, 429, 435, 436, 452, 468, 474, 483.
Coma, Joan sa, fill de Joan sa Coma, llibreter i corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 494.
Comes, Bernat, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 334.
Comes, Jaume, notari, ciutadà de Barcelona, 73.
Comes, Joan, apotecari, ciutadà de Barcelona, 94, 108, 111, 127, 128, 140, 158, 166, 183, 190, 196, 201.
Conamines, Francesc de, ciutadà de Barcelona, 7.
Conca, Joan de, giponer, ciutadà de Barcelona, 438.
Conesa, Lluís, cavaller, domiciliat a Barcelona, 505.
Constança, priora del monestir de Santa Maria de Jonqueres de Barcelona, 268.
Constança, vídua de Bernat Bastat, notari, ciutadà de Barcelona, 345.
Constança, vídua de Gaubert de la Geltrú, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 201, 214, 217, 220, 222.
Copons, Pere Ramon de, donzell, domiciliat a la vegueria de Cervera, 460.
Corbera, Joan de, donzell, senyor de Corbera, 408, 411, 412, 417.
Corbera, Manuel de, donzell, domiciliat a Barcelona, 359, 416, 418, 420, 436.
Coromines, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 239.
Coromines, Guillem, prevere, beneficiat a la capella de les Onze Mil Verges de Barcelona, 37.
Coromines, Sebastià, frare de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, 562.
Corró, Antoni, àlies Ramon, s. Antoni Ramon Corró, llibreter, ciutadà de Barcelona, 92, 323, 343, 348, 354, 425.
Corts, Pere, cirurgià, ciutadà de Barcelona, 303.
Costa, Bernat, mercader, ciutadà de Barcelona, 250, 251.
Costa, Guillem, llibreter, ciutadà de Barcelona, 236.
Costa, Jaume, mercader, mercer, ciutadà de Barcelona, 469, 470.
Cotes, Bernat, taverner, ciutadà de Barcelona, 392.
Creuger, Pere, prevere del ducat de Savoia, regne de França, 259.
Croanyes, Galceran, mercader, ciutadà de Barcelona, 143.
Cros, Constança dez, monja, priora del monestir de Santa Maria de Jonqueres de Barcelona, 268.
Dahe, Eiximenis, doctor en decrets, oriünd de Saragossa, 64.
Dalmau, Narcís, prevere, canonge de la Seu de Barcelona, 228.

- Daranda, Domènec, escrivent, ciutadà de Barcelona, 281.
 Descot, Llorenç, sastre, ciutadà de Barcelona, 496.
 Despeyo, Joan Pau, fill de Llop Despeyo, cavaller, domiciliat a la ciutat de València, per raó de governació de l'illa de Menorca, 208.
 Despuy, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 509.
 Desval, Miquel, monjo, sotsprior del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona, 286.
 Desvalls, Francesc, donzell, domiciliat a Barcelona, 495.
 Déus, Berenguer ses, mercader, ciutadà de Barcelona, 148.
 Dornós, Simon Ponç Benet, estudiant de dret civil, donzell, domiciliat a Barcelona, 324.
 Dous, Esteve, mercader, ciutadà de Barcelona, 270.
 Dous, Guillem de, mercader, ciutadà de Barcelona, 296.
 Elfa, vídua d'Hug de Cardona, 289.
 Elies, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 525, 549.
 Elies, Pere, prevere, beneficiat a l'església de Morà, diòcesi de Vic, 336.
 Elionor Mates, donzella, 532.
 Elionor, muller de Gabriel de Forest, notari, ciutadà de Barcelona, 42.
 Elionor, vídua de Joan de Corbera, donzell, 408, 412, 413, 417.
 Elionor, vídua de Joan Montagut, notari, ciutadà de Barcelona, 315, 323, 360.
 Elionor, vídua de Pere Muntmany, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 312, 382.
 Eroles, Pere, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona, 17.
 Esbert, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 349, 491, 505.
 Escolà, Jaume, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 436, 46.
 Esperaneu, Gaspar, prevere, canonge de la Seu de Barcelona, 191, 246.
 Esperaneu, Guillem, mercader, ciutadà de Barcelona, 24.
 Esplugues, Joan, canonge i prepòsit de la Seu de Barcelona, 16.
 Esquella, Joan, cortiner, ciutadà de Barcelona, 58, 59.
 Esquerit, Arnau, ciutadà de Barcelona, 150, 195.
 Estany, Bernat, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 164, 186, 209.
 Estanya, Bartomeu, mercader, ciutadà de Barcelona, 548.
 Estaper, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona, 419.
 Esteve, Berenguer, prevere, rector de l'església de Sant Julià del Fou, diòcesi de Barcelona, 121, 122.
 Esteve, Pere, argenter, ciutadà de Barcelona, 414, 435.
 Estopinyà, Bernat d', llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona, 250, 251.
 Eufrasina, muller de Francesc Badia, mercader, ciutadà de Barcelona, 123, 134.
 Eufrasina, muller de Rotlan de Santmartí, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 274.
 Eulàlia Coromines, filla d'Antoni Coromines, mercader, ciutadà de Barcelona, 239.
 Eulàlia, muller de Francesc de Calunya, mercader, ciutadà de Barcelona, 237.
 Eulàlia, muller de Gaspar de Casasagia, mercader, ciutadà de Barcelona, 295.
 Eulàlia, muller de Jaume Martí, armer, ciutadà de Barcelona, 506.
 Eulàlia, muller de Pere Miquel Carbonell, notari, arxiver del rei, ciutadà de Barcelona, 542, 544, 545.
 Eulàlia, vídua de Marc Alzina, argenter, ciutadà de Barcelona, 369.
 Eulàlia, vídua de Miquel de Casaldàguila, paraire, ciutadà de Barcelona, 508.
 Faner, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 322.
 Feixeda, Francesc, causídic, ciutadà de Barcelona, 515.

- Femada, Guillem, monjo del monestir de Montserrat, mestre d'escolars del monestir, 115.
- Ferendell, Tomàs, notari, ciutadà de Barcelona, 80.
- Ferrandis, Joan, clergue sols tonsurat, 375.
- Ferrer, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 118.
- Ferrer, Antoni Pere, abat del monestir de Montserrat, 273.
- Ferrer, Esteve, apotecari, ciutadà de Barcelona, 556.
- Ferrer, Francesc, brocater, ciutadà de Barcelona, 69.
- Ferrer, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona, 195, 225.
- Ferrer, Guillem, mercader, ciutadà de Barcelona, 224, 244, 247, 265, 291, 276.
- Ferrer, Guillem, prevere, beneficiat a l'església de Sant Just de Barcelona, 502, 503.
- Ferrer, Jaume, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, 460.
- Ferrer, Joan, baster, ciutadà de Barcelona, 255.
- Ferrer, Joan, regent de les escoles d'arts de Barcelona, ciutadà de Barcelona, 439.
- Ferrer, Joan Ramon, doctor en lleis, doctor «utriusque iuris», cavaller, 181, 183, 197, 199, 203, 205, 218, 220, 222, 223, 246, 248, 297, 299, 302, 304, 308, 309, 311, 317, 319, 320, 322, 324, 326, 328, 347, 378, 381, 389, 398, 403, 407, 409, 428, 434, 457, 462, 463, 464, 465, 466, 471, 475, 477, 480, 484, 486, 490, 491, 493, 513, 517.
- Ferrer, Pere, s. Perot, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 396, 503, 527.
- Ferreres, Pere, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 213.
- Féu, Francesc, prevere de Barcelona, 12.
- Figuera, Bernat, recaptador de l'impost del peix, ciutadà de Barcelona, 93.
- Figuera, Pascasi, frare de l'orde del Sant Esperit, 147.
- Figueres, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 454.
- Fitera, Ramon, escriptent, ciutadà de Barcelona, 306.
- Florència, muller de Joan Trecoll, mercader, ciutadà de Barcelona, 234.
- Florència, muller de Rafael Cavaller, jurista, ciutadà de Barcelona, 455, 456.
- Flovià, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 473.
- Fogassot, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 423.
- Foix i de Cabrera, Sança Ximenis de, 22.
- Folquet, Joan, barber, ciutadà de Barcelona, 9.
- Fonoll, Joan, perpunter, ciutadà de Barcelona, 18.
- Fonolleda, Arnau, conseller del rei, protonotari i batlle del General de Catalunya, fill de Nicolau i de Francesc Fonolleda, escriptent del rei, 110, 342.
- Font, Bartomeu, prevere, beneficiat a l'església de Sant Miquel de Barcelona, 107.
- Font, Bartomeu, prevere, beneficiat a la Seu d'Urgell, 88.
- Fontana, Joan de la, corretger, ciutadà de Barcelona, 128.
- Fontanals, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 101.
- Forest, Gabriel, notari, ciutadà de Barcelona, 42.
- Franc, Francesc, professor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona, 529.
- Franc, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 31.
- Franc, Joan, tapiner, ciutadà de Barcelona, 432.
- Francesca, muller de Bartomeu Serra, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 363.
- Francesca, vídua de Jaume Blanc, donzell, 541.
- Francina, vídua de Francesc Estaper, mercader, ciutadà de Barcelona, 419.
- Francina, vídua de Jaume Ubach, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 514.
- Francina, vídua de Joan Ballester, pintor, ciutadà de Barcelona, 481.

- Funerals, Antoni, mestre d'escolars, ciutadà de Barcelona, 519.
- Fuster, Francesc, notari, ciutadà de Barcelona, 46.
- Fuster, Joan, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona, 556.
- Garcia, Guillem, ferrer, ciutadà de Barcelona, 115, 124.
- Garcia, Jaume, escriptent del rei, ciutadà de Barcelona, 86.
- Garcia, Joan, flequer, ciutadà de Barcelona, 357.
- Garriga, Rafael, balancer, ciutadà de Barcelona, 213.
- Garró, Bernat, mercader, ciutadà de Barcelona, 357.
- Gavalor, Antoni, brasser, ciutadà de Barcelona, 567.
- Geltrú, Gaubert de la, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 202, 216, 219, 222.
- Geltrú, Joan de la, cavaller, domiciliat a Barcelona, 276, 330, 362, 367, 444.
- Gener, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 237.
- Genovès, Antoni, barber, ciutadà de Barcelona, 10.
- Geraldini, Alessandro, clergue del seguici del rei, 391.
- Geró, Miquel, àlies Bofill, clergue, rector de l'església de Santa Maria Magdalena d'Esplugues, diòcesi de Barcelona, 508.
- Gilabert, Lluís, mercader, ciutadà de Barcelona, 62, 225.
- Gilbert, Pere, monjo del monestir de Poblet, almoïner del rei, 348.
- Ginabret, Guillem, prevere, rector de l'església de Sant Pere de Bigues, diòcesi de Barcelona, 262.
- Girgós, Pere, ciutadà de Barcelona, 48.
- Gràcia, muller de Pere Miquel Carbonell, notari, ciutadà de Barcelona, 306, 341, 384.
- Granell, Antoni, clergue de Barcelona, beneficiat, 187.
- Graner, Miquel, cinter, ciutadà de Barcelona, 518.
- Granollac, s. Granollacs, Bernat, mestre en arts i en medicina, ciutadà de Barcelona, 267, 366.
- Granollac, Bernat, fill de Bernat de Granollac, mestre en arts i en medicina, ciutadà de Barcelona, 267.
- Grau, Ramon, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 15.
- Gregori, Joan, prevere, vicari de l'església de Santa Maria d'Ullastrell, diòcesi de Barcelona, 532.
- Gual, Bartomeu, notari, ciutadà de Barcelona, 501.
- Gualbes, Baltasar de, ciutadà de Barcelona, 311.
- Gualbes, Ferrer de, cavaller, 161.
- Gualbes, Jaume de, ciutadà de Barcelona, 433, 438, 516, 570.
- Guardiola, Guerau, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 262, 264.
- Guardiola, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 25, 28, 30.
- Guillem, abat de Santa Maria d'Estany, diòcesi de Vic, 13.
- Guillemet, Bernat, trepador, ciutadà de Barcelona, 141.
- Icard, Jordi Joan, donzell, senyor de Torredembarra, Camp de Tarragona, 186.
- Icard, Lluís, donzell, batxiller «utriusque iuris», domiciliat a Barcelona, 17, 26.
- Illes, Antoni, notari, ciutadà de Barcelona, 65, 66, 69, 71, 74, 75, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 89, 92, 97, 102.
- Isabel, muller d'Antoni Fonolleda, cavaller, 342.
- Isabel, muller d'Antoni Illes, notari, ciutadà de Barcelona, 65, 66, 69, 71, 74, 75, 77, 78, 79, 97, 102.
- Isabel, muller d'Antoni Sala, mercer, ciutadà de Barcelona, 106, 109, 117, 120, 157, 159, 163, 169.

- Isabel, muller de Bernat Poal, notari, ciutadà de Barcelona, 8, 11.
 Isabel, muller de Francesc Peiró, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, 562.
 Isabel, muller de Jaume Vic, mercader, ciutadà de Barcelona, 205.
 Isabel, vídua d'Antoni Elies, mercader, ciutadà de Barcelona, 525, 549, 568.
 Isabel, vídua de Jaume Sala, notari, ciutadà de Barcelona, 319.
 Isabel sa Plana, 548, 552, 554.
 Isern, Joan, canviador, ciutadà de Barcelona, 488.
 Jaume, Antoni, batxiller en decrets, clergue, 294, 358, 412.
 Jeroni, Pere, notari, ciutadà de Barcelona, 228.
 Joan, Marc, escrivent de la porció del rei de Navarra, ciutadà de Barcelona, 37.
 Joan, Antoni, major, notari, ciutadà de Barcelona, 345.
 Joan, Antoni, menor, notari, ciutadà de Barcelona, 293, 342.
 Joan, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 158, 165.
 Joana Vives, monja del monestir de Valldonzella, 452, 483.
 Joana, muller de Bartomeu Tintorer, ciutadà de Barcelona, 385, 405.
 Joana, muller de Bartomeu Tintorer, ciutadà de Barcelona, 443.
 Joana, muller de Jeroni Borrell, mercader, ciutadà de Barcelona, 138.
 Joana, muller de Rodrigo de Salazar, mercader, ciutadà de Barcelona, 346, 354, 425.
 Joana, vídua de Bernat Costa, mercader, ciutadà de Barcelona, 250.
 Joana, vídua de Francesc Carbonell, apotecari, ciutadà de Barcelona, 522, 534, 543.
 Joana, vídua de Francesc Ferrer, brocater, ciutadà de Barcelona, 69.
 Joana, vídua de Joan Fontanals, mercader, ciutadà de Barcelona, 101.
 Joana, vídua de Joan Franc, tapiner, ciutadà de Barcelona, 432.
 Joana, vídua de Joan Navarro, tapicer, ciutadà de Barcelona, 376.
 Joana, vídua de Joan Sunyer, mercader, ciutadà de Barcelona, 343, 352.
 Joana, vídua de Pere Bernic, mercader, ciutadà de Barcelona, 271.
 Joana, vídua de Pere Llull, ciutadà de Barcelona, 453, 467, 496, 514.
 Joana, vídua de Pere Seró, causídic, ciutadà de Barcelona, 479.
 Joaneta, muller de Pere Eroles, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona, 17.
 Jofre, Pere, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 58, 59.
 Jordà, Francesc, doctor en lleis, doctor en cànons, ciutadà de Barcelona, 265.
 Juli, Francesc, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, 494.
 Julià, Francesc, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona, 163.
 Junyent, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona, 72.
 Jusseu, Jaume, fuster, ciutadà de Barcelona, 78.
 Làbia, Pere, llibreter, ciutadà de Barcelona, 550, 554, 558, 559, 561, 568, 569.
 Lendric, Bartomeu, notari, ciutadà de Barcelona, 497, 499.
 Lledó, Ramon, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, rector de la capella de Santa Maria de Bernat Marcús, 102, 103.
 Llombart, Antoni, notari, escrivà major de l'ofici de la Diputació del General de Catalunya, ciutadà de Barcelona, 395, 413.
 Llor, Pere, monjo, sotsprior i cambrer del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona, 288.
 Llorenç, Maties, ciutadà de Barcelona, 569.
 Llorenç, Nicolau, apotecari, ciutadà de Barcelona, 196.
 Llull, Lluís, doctor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona, 368.
 Llull, Lluís, doctor en decrets, ciutadà de Barcelona, 512.

- Llull, Pere, ciutadà de Barcelona, 453, 467, 496, 511.
 Llull, Romeu Joan, ciutadà de Barcelona, 563.
 Luschner, s. Lusiner, Joan, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona, 543.
 Magdalena, muller de Galceran de Pratsnarbonès, c. B., 45.
 Maians, Joan, cirurgià, ciutadà de Barcelona, 66, 71, 90.
 Malet, Francesc, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 244, 387, 391, 448.
 Malon, Pere, prevere, vicari perpetu de l'església de Carinyena, diòcesi de Saragossa, 175.
 Manresa, Joan, llicenciat en decrets, ciutadà de Barcelona, 34.
 Manresa, Lluís, mercader, ciutadà de Barcelona, 303.
 Marc, Jaume, cavaller, senyor del castell d'Eramprunyà, 150, 193.
 Marca, Elisabet, monja del monestir de Santa Maria de Jonqueres, 478.
 Marca, Francina, donzella, 509.
 Marcel, Miquel, estudiant d'arts, habitant de Barcelona, 53.
 Margarida, muller de Miquel Sellol, mercader, ciutadà de Barcelona, 142.
 Margarida, muller de Ramon Baró, ciutadà de Barcelona, 345.
 Margarida, vídua de Francesc Fuster, notari, ciutadà de Barcelona, 46.
 Margarida, vídua de Jaume Costa, mercader, ciutadà de Barcelona, 469, 470, 476, 492.
 Margarida, vídua de Lluís Caselles, mercader, ciutadà de Barcelona, 100.
 Maria, muller de Tomàs Ferendell, notari, ciutadà de Barcelona, 80.
 Maria Ermengola, viu al monestir de Sant Pere de les Puel·les, abans esclava de n'Er-
 mengol, 40.
 Maria Teresa, muller de Joan Llopis, del regne de Castella, 100, 177.
 Marol, Joan, argenter, ciutadà de Barcelona, 512.
 Marot, Joan, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 28.
 Martí, Bartomeu, sastre, ciutadà de Barcelona, 488.
 Martí, Guillem, mercader, ciutadà de Barcelona, 41.
 Martí, Jaume, armer, ciutadà de Barcelona, 506.
 Martí, Joan, sabater, ciutadà de Barcelona, 206.
 Mas, Arnau dez, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 113.
 Mas, Joan, parxer, ciutadà de Barcelona, 188.
 Mas, Pere, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 201.
 Masguillem, Joan de, doctor en lleis, habitant de Perpinyà, 40.
 Masó, Guillem, donzell, domiciliat a Banyoles, diòcesi de Girona, 56.
 Masramon, Joan, apotecari, ciutadà de Barcelona, 96, 125.
 Matamala, Arnau, cirurgià, ciutadà de Barcelona, 10.
 Matella, Francesc, notari, ciutadà de Barcelona, 67.
 Mates, Elionor, donzella, 532.
 Mates, Gabriel Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 130.
 Mates, Isabel, donzella, 532.
 Mateu, Tomàs, abat del monestir de Santa Maria de Solsona, 55.
 Merquilles, Bernat Lluc, apotecari, ciutadà de Barcelona, 325, 351.
 Mestre, Guillem, peller, ciutadà de Barcelona, 315.
 Mestre, Pere, clergue, beneficiat a l'església de Santa Maria de Cornellà, diòcesi de Barce-
 lona, 472.
 Milà, Ausiàs de, domiciliat al regne de València, 212.
 Miquel, Bernat, candeler de cera, ciutadà de Barcelona, 38.

- Miquel, Bernat, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 167, 200, 227.
Miquel, Francesc, ferrer, ciutadà de Barcelona, 525.
Miquel, Pere, candeler de cera, ciutadà de Barcelona, 38, 39.
Mir, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona, 90, 105.
Mir, Gaspar, llibreter, ciutadà de Barcelona, 552.
Mir, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 434.
Miravet, Miquel, bidell de la Seu de Barcelona, ciutadà de Barcelona, 431, 528, 534, 538.
Mitjans, Antoni, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona, 356.
Moner, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 18.
Moner, Tomàs, mercader, ciutadà de Barcelona, 281.
Montagut, Climent, escriptor, ciutadà de Barcelona, 394.
Montagut, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 87, 88, 96, 103, 104, 107, 114, 115, 121, 122, 124, 125, 126, 129, 130, 132, 135, 137, 144, 146, 148, 151, 153, 154, 156, 160, 164, 170, 172, 176, 177, 180, 182, 199, 206, 207, 208, 209, 211, 216, 219, 231, 232, 233, 235, 236, 238, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 263, 264, 269, 272, 279, 283, 284, 288, 292, 293, 294, 295, 307, 394, 431.
Montcada, Llorenç de, cavaller, 210.
Montllober, Guillem, mercader, ciutadà de Barcelona, 235.
Montserrat, Andreu, porter o uixer del palau del Primogènit, habitant de Barcelona, 274, 299.
Montserrat, Pere, boter, ciutadà de Barcelona, 80.
Monyós, Pau, causídic, ciutadà de Barcelona, 347.
Morós, Jaume de, prevere, beneficiat a l'església de Montsó, diòcesi de Lleida, 469, 476.
Mulet, Arnau, notari, ciutadà de Barcelona, 335.
Mullers, Francesc, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona, 47.
Muner, Joan, apotecari, ciutadà de Barcelona, 70.
Munt, Alou, candeler de cera, ciutadà de Barcelona, 448.
Muntmany, Pere, llicenciat en lleis, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 47, 314, 382.
Navarro, Joan, tapiner, ciutadà de Barcelona, 376.
Navarro, Martí, causídic, ciutadà de Barcelona, 516.
Navarro, Pere, prevere, beneficiat a l'església de Sant Feliu de Girona, 91, 98, 136.
Navel, Bartomeu, canonge de la Seu de Barcelona, doctor en decrets, 167.
Nicolaua, vídua de Francesc de Fonolleda, escriptor del rei, ciutadà de Barcelona, 63.
Olivares, Pere d', monjo, infermer del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona, 288.
Oliver, Andreu, ciutadà de Barcelona, 448.
Oliver, Berenguer, notari, ciutadà de Barcelona, 32, 36.
Oliver, Llorenç, donzell, domiciliat a Barcelona, 320, 327.
Oliver, Pere, carnisser, ciutadà de Barcelona., 48.
Oliver, Pere, doctor en decrets, ciutadà de Barcelona, 14.
Olivera, Sibília, monja del monestir de Santa Maria de Jonqueres de Barcelona, 357.
Oliveres, Gabriel ses, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 127.
Ornós, Simon Ponç Benet d', donzell, domiciliat a Barcelona, estudiant de dret civil, 324.
Oromir, Bartomeu, mercader, ciutadà de Barcelona, 131.
Ortal, Antoni, monjo del monestir de Sant Cugat del Vallès, 123.
Ortoneda, Joan, prevere, beneficiat a la Seu de Tarragona, 126.
Padrissa, Jaume, prevere, beneficiat a l'església de Sant Pere de Monistrol de Montserrat, 119.
Palastra, Climent, bidell de la Seu de Barcelona, ciutadà de Barcelona, 215.

- Palau, Pere Esteve, llicenciat en decrets, ciutadà de Barcelona, 171.
Parellada, Francesc, causfídic, ciutadà de Barcelona, 463, 477.
Parossa, Francesc, porter dels diputats del General de Catalunya, ciutadà de Barcelona, 8, 11.
Pascasi, Antoni, baster, d'Hostalric, diòcesi de Girona, 60.
Pascasi, Pere, notari, ciutadà de Barcelona, 353.
Pau, Jaume, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 279, 287, 334.
Pedralbes, Joan de, corredor d'orella, 441.
Pedralbes, Nicolau de, canonge de la Seu de Barcelona, doctor en decrets, 76.
Peiró, Francesc, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, 563.
Peris, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 174, 175, 226, 229.
Pisà, Bartomeu, mercader, ciutadà de Barcelona, 16.
Pla, Gabriel, monjo, sagristà del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona, 288.
Pla, Pere dez, ciutadà de Barcelona, 565.
Plegamans, Bartomeu, prevere, beneficiat a l'església major de Cervera, 238, 252; canon-ge de la Seu de Barcelona 264, 283, 392, 401, 402.
Poal, Bernat, notari, ciutadà de Barcelona, 11.
Ponç, Bartomeu, prevere, vicari perpetu de Sant Boi de Llobregat, 70.
Ponç, Francesc, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 81, 82.
Pont, Joan, mestre en arts i en medicina, ciutadà de Lleida, 145.
Pont, Joan, peixater, ciutadà de Barcelona, 288, 310.
Prades, Gabriel de, convers, seder, ciutadà de Barcelona, 43.
Prats, Gabriel, llibreter, ciutadà de Barcelona, 486.
Pratsnarbonès, Galceran de, convers, seder, ciutadà de Barcelona, 45.
Puig, Joan Benet, mercader, ciutadà de Barcelona, 356.
Puig, Maties, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, 551.
Puigmal, Pere de, mercader, ciutadà de Barcelona, 131.
Pujades, Gabriel, ciutadà de Barcelona, 519.
Queralt, Guerau de, senyor de Cardona, 32, 35, 41.
Querol, Marc, paraire de draps de llana, ciutadà de Barcelona, 549.
Rafaela, muller de Ramon Ventosa, notari, ciutadà de Barcelona, 4.
Rafaela, vídua d'Antoni Vengut, cirurgià, ciutadà de Barcelona, 106.
Rafart, Rafael, col·lector de la bolla del General de Catalunya, ciutadà de Barcelona, 282.
Rajadell, Francesc, donzell, domiciliat a la vegueria de Manresa, 224.
Ramon, Antoni, llibreter, ciutadà de Barcelona, 97, 323, 344, 395, 413, 424.
Ramon, Joan, fill d'Antoni Ramon, llibreter, ciutadà de Barcelona, 395, 413, 424.
Ramon, Joan, frare de l'orde del Carmel, de Barcelona, 152.
Ranau, Pere, sastre, ciutadà de Barcelona, 52, 54.
Ravasses, Joan sa, ciutadà de Barcelona, 560.
Ravell, Berenguer, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 156.
Reix, Joan, prevere de Barcelona, 120, 129, 132.
Reixac, Pere, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 64.
Rella, Joan, prevere, rector de l'església de Santa Eulàlia de Corró d'Avall, diòcesi de Barcelona, 101.
Requesens, Francesc, mestre en arts i en medicina, ciutadà de Barcelona, 387.
Requesens, Galceran, cavaller, governador de Catalunya, 110, 196.
Rialp, Dalmau, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, 184.

- Riambau, Francesc, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 289.
- Ribes, Francesc, mercader, ciutadà de Barcelona, 45.
- Ribes, Jaume de, mercader, ciutadà de Barcelona, 42.
- Riera, Antoni, procurador fiscal de la cúria del rei, 203.
- Riera, Jaume, causídic, ciutadà de Barcelona, 214.
- Riera, Mateu, prevere de Barcelona, 481.
- Ripoll, Pere, llibreter, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 378, 381, 389, 398, 390, 393, 397, 396, 399, 401, 403, 404, 405, 406, 409, 410, 416, 420, 421, 427, 443, 457.
- Roca, Bartomeu, sastre, domiciliat a Sant Cugat del Vallès, 75.
- Roca, Nicolau, apotecari, ciutadà de Barcelona, 329, 361.
- Roig, Joan, ciutadà de Barcelona, 242.
- Roig, Pere, mestre en medicina, ciutadà de Barcelona, 61.
- Romeu, Pere, ciutadà de Barcelona, 350.
- Ros, Antoni, sabater, ciutadà de Barcelona, 456.
- Ros, Guerau, ciutadà de Barcelona, 495.
- Ros, Guillem, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona, 1.
- Ros, Jaume, estudiant d'arts i de teologia, habitant de Barcelona, 207, 221.
- Ros, Joan, llicenciat en lleis, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 364, 429, 430.
- Ros, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 298.
- Rosembach, s. Rosebach, s. Rosach. Joan, estampador o impressor de llibres o mestre de llibres d'estampa, 522, 524, 530, 540, 542, 543, 544, 545, 547; habitant de Tarragona, 560.
- Rovira, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 24.
- Rovira, Bartomeu, apotecari, ciutadà de Barcelona, 74.
- Rubí, Oliver, cirurgià, ciutadà de Barcelona, 338, 342, 355.
- Rull, Jaume, calceter, ciutadà de Barcelona, 450.
- Sabater, Gabriel, corredor d'orella, ciutadà de Barcelona, 69.
- Sabater, Felip, coraler, convers, ciutadà de Barcelona, 6, 7.
- Safont, Jaume, notari, ciutadà de Barcelona, 270, 296, 440.
- Sala, Antoni, mercer, mercader, ciutadà de Barcelona, 106, 109, 112, 117, 120, 157, 159, 163, 169.
- Sala, Antoni, prevere, beneficiat a l'església de la vila de Copons, 198.
- Sala, Francesc sa, cavaller, domiciliat a Barcelona, 91.
- Sala, Jaume, sastre, ciutadà de Barcelona, 478.
- Sala, Joan sa, sastre, ciutadà de Barcelona, 376.
- Sala, Pere sa, escrivà del rei, ciutadà de Barcelona, 243, 245, 260, 332, 353, 373, 375, 383, 426, 439.
- Salavert, Bartomeu, prevere, canonge de la Seu de Barcelona, 454.
- Salazar, Rodrigo, mercader, ciutadà de Barcelona, 346, 354, 425.
- Salva, Joan, notari, ciutadà de Barcelona, 284.
- Salvador, Jaume, mercader, ciutadà de Barcelona, 5.
- Salvat, Miquel, calceter, ciutadà de Barcelona, 105.
- Samargant, Bernat, mercader, ciutadà de Barcelona, 108.
- Samet, Benet, mercader, ciutadà de Barcelona, 143.
- Sanata, Salvador, sastre, ciutadà de Barcelona, 455, 459.
- Sant Joan, Manuel de, sastre, ciutadà de Barcelona, 447.
- Santacana, Francesc, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 326.

- Santmartí, Rotlan, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 276, 277, 290, 300, 302, 303, 306, 307, 338, 339, 340, 355, 365, 368.
- Sanxis, Alfonso, mercer, ciutadà de Barcelona, 565.
- Sapera, Bernat, revenedor, ciutadà de Barcelona, 564.
- Sapiens, Jaume, rector del castell d'Òdena, diòcesi de Vic, doctor en decrets, 83.
- Saragossa, Pere, llibreter, ciutadà de Barcelona, 166, 183, 218, 223.
- Sartre, Bernat, notari, ciutadà de Barcelona, 98, 136.
- Sastre, Bartomeu, llibreter, ciutadà de Barcelona, 487.
- Saula, Guillem, donzell, domiciliat a Santa Maria de Riudaura, diòcesi de Girona, 197.
- Sec, Joan, causídic, ciutadà de Barcelona, 214.
- Sellol, Berenguer, ciutadà de Barcelona, 61.
- Sellol, Bernat, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 46.
- Sellol, Miquel, mercader, ciutadà de Barcelona, 56, 142.
- Sentana, Antoni, ciutadà de Barcelona, 69.
- Sentforés, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 44, 49, 50, 52, 53, 54.
- Serena, muller de Bernat Miquel, candeler de cera, ciutadà de Barcelona, 38.
- Serena, muller de Ramon Bages, llibreter, ciutadà de Barcelona, 555.
- Serena, vídua de Pere Falcó, doctor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona, 529.
- Seró, Pere, causídic, ciutadà de Barcelona, 377, 380, 390, 393, 397, 399, 406, 410, 409, 427, 444, 458, 468, 479, 485.
- Serra, Bartomeu, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 377.
- Serra, Bernat, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 363.
- Serra, Pere, cirurgià, ciutadà de Barcelona, 302, 308.
- Sescorts, Esbert, clergue, beneficiat a la Seu de Barcelona, 482.
- Sever, Bonanat, mercader, ciutadà de Barcelona, 467.
- Sibília, muller de Bernat Clotes, taverner, ciutadà de Barcelona, 392.
- Sibília, muller de Gabriel de la Via, doctor en lleis, ciutadà de Girona, 415.
- Sirvent, Lluís, prevere, canonge de la Seu de Barcelona, 95.
- Sisteró, Llorenç, assaonador, ciutadà de Barcelona, 239.
- Socarrats, Joan, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 462.
- Socarrats, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 415.
- Solà, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 133.
- Solà, Jordi, formenter, ciutadà de Barcelona, 33.
- Solanes, Berenguer, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 484.
- Soldevila, Pere, paraire, ciutadà de Barcelona 511.
- Soldevila, Tomàs, prevere, beneficiat a l'església de Santa Anna de Barcelona, 94.
- Soler, Bartomeu, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, 194.
- Soler, Gabriel, afinador, ciutadà de Barcelona, 498.
- Soler, Joan, prevere, beneficiat a l'església major de Solsona, 83.
- Soler, Miquel, prevere de Barcelona, 229.
- Soler, Pere, quèstor, ciutadà de Barcelona, 337.
- Solés, Pere, assaonador, ciutadà de Barcelona, 461, 535.
- Sos, Berenguer de, canonge i prepòsit de la Seu de Barcelona, 174.
- Spindaler, Nicolau, mestre de llibres d'estampa, ciutadà de Barcelona, 480, 485.
- Suau, Pere, notari, ciutadà de Barcelona, 26, 33.
- Sunyer, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 352.

- Sunyer, Pere, ciutadà de Barcelona, 498, 500.
 Tagamanent, Jaume de, cavaller, domiciliat al Vallès, 21.
 Tarafa, Pere, notari, ciutadà de Barcelona, 157.
 Taranau, Jaume, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 173.
 Tauler, Antoni, mestre en medicina, ciutadà de Barcelona, 76.
 Teià, Joan, prevere, rector de l'església de Santa Eulàlia de Corró d'Avall, 140.
 Terralba, Joan, paraire de draps de llana, ciutadà de Barcelona, 393.
 Terrè, Bernat, cavaller, domiciliat a Barcelona, 112.
 Terrè, Pere, prevere, rector de l'església de Sant Cristòfol de la Granada, diòcesi de Barcelona, 360.
 Tolosa, Pau, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, 216.
 Tomàs, Ramon, prevere, beneficiat a Santa Maria del Mar de Barcelona, 19.
 Torra, Miquel sa, ciutadà de Barcelona, 68.
 Torrent, Bartomeu, clergue, beneficiat a Vilafranca del Penedès, 46.
 Torrent, Bartomeu, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 341, 384.
 Torrent, Bernat, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 383.
 Torrent, Francesc, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 146, 153.
 Torres, Antoni, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 104 (vídua).
 Torres, Bernat, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria de Vilafranca del Penedès, 23.
 Torres, Garcia, doctor en lleis, comanador d'Ascó, diòcesi de Tortosa, 16.
 Torres, Joan, prevere, canonge i prepòsit de la Seu de Vic, llicenciat en lleis, 248, 332, 490, 513, 517.
 Torres, Miquel Benet, donzell, 539.
 Tort, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 67.
 Tortellà, Bartomeu, ferrer, ciutadà de Barcelona, 339.
 Traverset, Pere Guillem, escriptent, ciutadà de Barcelona, 159.
 Trescoll, Joan, mercader, ciutadà de Barcelona, 234.
 Trullàs, Antoni, calceter, ciutadà de Barcelona, 450.
 Trullols, Pere, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 142.
 Ubac, Jaume, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 514.
 Úrsula Mateua Ferrera, 560, 560, 567.
 Valent, Tomàs, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 46.
 Vall, s. Valls, Joan de, corredor d'orella, convers, ciutadà de Barcelona, 9, 14, 15.
 Vall, Miquel, monjo del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona, 288.
 Vall, Pere de, llicenciat en lleis, ciutadà de Barcelona, 138, 141, 162, 178, 194.
 Vallmanya, Jaume, mercader, ciutadà de Barcelona, 211.
 Vallseca, Elionor de, monja del monestir de Valldonzella, 240, 483.
 Vallseca, Jaume Genís de, ciutadà de Barcelona, 72, 95, 221.
 Vells, Gaspar, prevere de Barcelona, 119.
 Vendrell, Ferrer, ciutadà de Barcelona, 299.
 Vendrell, Pere, mercader, ciutadà de Barcelona, 85.
 Vendrell, Pere, paraire, ciutadà de Barcelona, 27.
 Vengut, Antoni, cirurgià, ciutadà de Barcelona, 106.
 Ventellola, Joan de, llicenciat en decrets, ciutadà de Barcelona, 55.
 Ventosa, Pere, notari, ciutadà de Barcelona, 4, 29.
 Verdeguer, Gabriel, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 363.

- Vergós, Galceran, donzell, domiciliat a Vic, 43.
Vic, Jaume, mercader, ciutadà de Barcelona, 205.
Vicenç, Pere, prevere, capellà de la reina d'Aragó, mestre en arts, 87.
Vidal, Antoni, àlies d'Olivella, saboner, ciutadà de Barcelona, 68.
Vidal, Antoni, mercader, ciutadà de Barcelona, 316, 458.
Vidal, Francesc, cirurgià, ciutadà de Barcelona, 279.
Vidal, Jaume, notari, ciutadà de Girona, 261.
Vidal, Nicolau, prevere, beneficiat a la Seu de Barcelona, 48.
Vidal, Pere, boter, ciutadà de Barcelona, 372, 442, 482.
Vidal, Ramon, mercader, ciutadà de Barcelona, 423.
Vila, Baltasar sa, doctor en decrets, ciutadà de Barcelona, 191.
Vila, Guillem, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 161.
Vilagaià, Miquel de, cavaller, domiciliat a Barcelona, 185.
Vilanova, Gabriel, estudiant de dret canònic, clergue, beneficiat, habitant de Barcelona, 170, 186.
Vilaplana, Joan Benet, clergue, beneficiat a la Seu de Barcelona, 470.
Vilar, Bartomeu, físic, ciutadà de Barcelona, 77.
Vilar, Joan, corredor d'orella i de felpa, ciutadà de Barcelona, 520.
Vilar, Joan, doctor «utriusque iuris», ciutadà de Barcelona, 497, 499, 507.
Vilar, Joan, paraire, ciutadà de Barcelona, 453.
Vilar, Vicenç, peixater, ciutadà de Barcelona, 256, 263.
Vilardell, Joan, donzell, de la diòcesi de Girona, 49.
Vilart, Pere, monjo, sotspreceptor del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona, 288.
Vilella, Bartomeu, barber, ciutadà de Barcelona, 44.
Vilosa, Bernat, escriptent de l'ofici de la porció del rei, 154.
Violant (Iolanda), muller de Jaume Genís de Vallseca, c. B., 72, 95.
Violant (Iolanda), vídua de Bernat Bret, mercader, ciutadà de Barcelona, 379.
Violant, filla de Joan Socarrats, doctor en lleis, cavaller, 463, 484.
Violant, vídua d'Antoni Torres, doctor en lleis, ciutadà de Barcelona, 104.
Violant Aguilara, monja del monestir de Valldonzella, 502.
Violant Ferrera, 472.
Vives, Joana, monja del monestir de Valldonzella, 452, 504.
Vives, Maties, prevere, beneficiat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, 19.
Vivó, Pere, prevere, beneficiat a l'església de Sant Llorenç del Munt, diòcesi de Barcelona, 206.
Voló, Bernat, prevere, beneficiat a l'església de Sant Jaume de Barcelona, 20, 31.
Volta, Francesc, donzell, domiciliat a Barcelona, 531.
Xanxo, Nicolau, corredor d'orella, convers, ciutadà de Barcelona, 190.
Xatantí, Francesc, ciutadà de Barcelona, 64.

Introducció

«Al 23 de novembre [del 1725] que se acertava en divendres al matí, arrib a Vilanova ab ma família». ¹ Aquesta dada curiosa, extreta del full de guarda d'un dels protocols del nostre estudi, és un dels pocs elements que permet apropar-nos al cercle més personal dels notaris, personatge que en la societat catalana ha comptat de sempre amb un notable prestigi i que ha vehiculat, des de sempre també, les relacions contractuals més diverses de la societat, reflectint la «vida», en sentit ampli, de la comunitat. Gerard Cassany I (1719-1745), el protagonista de la nota anterior, se situa en una línia cronològica que, d'acord amb el fons documental conservat, s'inicia al començament del segle XVI i manté el seu caràcter obert, amb els ingressos procedents de les actuals notaries del districte a l'Arxiu Històric Comarcal de Vilanova i la Geltrú. ²

El marc geogràfic és Vilanova i la Geltrú, una ciutat mitjana, costanera, resultat de la unió de dues poblacions amb orígens històrics diferen-

1. AHCVG, Not. 204, Gerard CASSANY I, *Primum protocollum*, 30-11-1725/21-12-1725. El notari en qüestió arribava de Santa Coloma de Queralt, on almenys des del 1719 havia estat «notari publici villae Santa Columbe de Queralt, vicensis diocesis». Juntament amb la família, arriba a Vilanova amb un conjunt de protocols procedents d'aquesta escrivania, en concret dos manuals i quatre esborranys. Noteu com l'esborrany on s'ha trobat l'esmentada anotació, primera obra de la seva nova destinació professional, s'inicia dos dies després de l'arribada. El protocol en qüestió tan sols té 17 fulls escrits d'un total de 80 pàgines.

2. L'arxiu Històric Comarcal de Vilanova i la Geltrú va ser inaugurat el 1997. El fons notarial que conserva, part del qual és objecte d'aquestes línies, és fruit de diverses aportacions o ingressos. D'una banda, hi ha un conjunt de documentació notarial conservat des de temps antic a l'arxiu municipal de Vilanova, amb una cronologia del 1515 al 1783. I un segon gran conjunt dipositat pel notari arxiver un cop creat l'arxiu comarcal; aquest conjunt aplega protocols des del 1719 i s'alimenta de les actuals notaries del districte. D'aquest districte notarial, establert el 1869, Sitges presenta una particularitat, en presentar, malgrat no ser cap de districte, el que serien els protocols de l'«antiga escrivania» –notaris de la cort del batlle i notaris jurisdiccional, o sigui de la Pia Almoïna.

ciats: la Geltrú, un nucli més antic de domini episcopal, i Vilanova de Cubelles, en un primer moment quadra del terme reial de Cubelles i després amb una personalitat diferenciada a partir de la carta de poblament i de franquesses atorgada per Jaume I l'any 1274. Des del final del segle XIV i de manera més clara des del 1578, la Geltrú quedaria integrada dins d'aquest nou sector nascut amb les repoblacions i avenços de la Catalunya Nova, la Vila Nova. A partir del 1610, l'antiga Cubelles se separaria d'aquest conjunt i prendria un recorregut diferenciat. Finalment, la data del 1750 marca el darrer capítol d'aquesta història institucional, amb la definitiva adopció per part de la vila del nom de Vilanova –sense l'annex «de Cubelles» – i afegint-hi la copulativa «i», que la lligava a la veïna Geltrú.³

El present estudi s'ha elaborat a partir d'una mostra significativa del fons notarial del districte de Vilanova i la Geltrú, en l'actualitat conservat a l'Arxiu Històric Comarcal del mateix nom. La mostra arrenca del primer protocol conservat, datat el 1515, i abraça tots els protocols dels segles XVI, XVII i XVIII.

Es tracta d'un total de 416 volums o unitats físiques –que normalment coincideix amb el terme de protocol, és a dir, el conjunt de documents autoritzats i expedits pel notari en un any.⁴ El seu estat de conservació és desigual. Així, els primers manuals del segle XVI es presenten en un estat de conservació força precari. En concret, l'efecte oxidant de la tinta utilitzada, que ha provocat la degradació del paper i en alguns casos l'esvaniment del text, i la manca general de cobertes o l'estat deficient de les relligadures,⁵ que ha afavorit la pèrdua d'alguns quaderns o la fragmentació dels

3. Una aproximació a la història de Vilanova: Albert VIRELLA I BLODA, *Vilanova i la Geltrú. Del mil·lenari de Cubelles al VIIIè centenari de la carta-pobla de Vilanova*, Barcelona: Selecta, 1974.

4. A part d'aquests 416 volums produïts directament pel notari en l'exercici de la seva activitat, l'arxiu notarial aplega també un conjunt de tretze formularis notariais i un exemplar d'un «*ars notariae*», és a dir, aquells volums que devien integrar la biblioteca auxiliar de l'escripcia i que ajudaven a la correcta escripturació a través d'un recull-model de fórmules («*formularium*»), o bé aquelles obres de tipus doctrinal que aplegaven punts del dret notarial.

5. Cal destacar, incidint en aquest mateix aspecte, que bona part de la nostra cronologia presenta manuals amb pergamins documentals reutilitzats com a coberta. En uns primers moments, la confecció d'aquesta enquadernació és força deficient, cosa que contribueix a incidir en l'efecte negatiu esmentat. A mitjan segle XVIII s'usa de nou el pergami documental com a enquadernació, però en aquest cas amb una major qualitat d'execució.

manuels, són els principals agents de l'estat de deteriorament d'aquest conjunt documental.

A mitjan segle XVII és especialment incisiva l'acció oxidant dels components metàl·lics de la tinta sobre el paper. Aquest efecte s'acusa de manera clara i sistemàtica als protocols del notari Francesc Reig (1663-1685) i, en especial, a la seva sèrie d'esborranys. Un punt d'inflexió se situa en els protocols més avançats cronològicament, de mitjan segle XVIII, que presenten un estat de conservació força òptim, només trencat per l'efecte oxidant de la tinta de les capitals dels índexs i alguns efectes –lleus– de la humitat.

Amb aquest marc cronològic, l'objectiu de l'anàlisi ha estat confeccionar una aproximació al notariat i a la pràctica notarial medieval i moderna partint d'un context geogràfic precís, en la línia de les microhistòries o monografies que s'estan duent a terme i que de fet són necessàries per emprendre la també necessària síntesi i actualització de la història del notariat català.

La institució notarial. Notaris i escrivanies a la Vilanova medieval i moderna

A mitjan segle XIV es documenten les primeres accions notariales en el marc de la futura Vilanova i la Geltrú. Tal i com es constata a bona part de la geografia catalana, la funció notarial i l'escrivania es vinculen al personal eclesiàstic. En el nostre cas, a les dues parròquies que conformaran el terme modern de la vila: Santa Maria de la Geltrú i Sant Antoni Abat de Vilanova. Aquestes dues notaries parroquials, i especialment la de la parròquia més antiga, la Geltrú, derivarien en gran part d'una situació anterior, en què la pràctica de l'escriptura i l'escripturació de documents es trobava fortament lligada a l'estament eclesiàstic.⁶

6. Vegeu, per a aquest tema, Antoni M. ARAGÓ, «Concessions reials del dret de notaria a parròquies i monestirs catalans (segles XII-XIII)», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos* (Barcelona), VI (1979), p. 1-14. Més recentment i de manera més global, sistematitzant l'origen i tipologies de les notaries en l'època medieval: Rafael CONDE, FRANCISCO GIMENO BLAY, «Notarías y escribanías de concesión real en la Corona de Aragón (siglo XIII)», a *Notariado público y documento privado: de los orígenes al siglo XIV. Actas del VII Congreso Internacional de Diplomática. Valencia 1986*, Valencia: Generalitat, 1989, p. 281-329. Ignasi BAIGES, «El notariat català: origen i evolució», a *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català. Barcelona, 1993*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994, p. 131-166.

S'ha documentat la concessió reial del dret de notaria a la parròquia de la Geltrú l'any 1282.⁷ És una data significativa pel fet que seria conseqüència directa de la reglamentació de Pere II, encarregada a Ramon de Besalú, que s'encaminava a regular la situació present i futura d'aquestes escrivanies parroquials,⁸ existents des d'antic. La voluntat política de la monarquia era clara: intentar redefinir i recuperar l'ofici notarial tot marcant l'autoritat reial de la qual emanava aquesta institució.⁹

L'assignació a la Geltrú segueix fidelment els paràmetres marcats pel jurista: l'escrivania deriva d'una concessió del poder reial. Aquest rebrà una cinquena part dels ingressos sempre que s'autoritzin documents més enllà de testaments i capítols matrimonials; el titular de l'escrivania podrà autoritzar «*scripturas publicas et privatas ante parochianos*» i, en el cas de la Geltrú, en no excedir els 300 sous d'ingressos, no comptarà obligatòriament amb un notari laic dependent del rector, sinó que s'obre la porta a l'existència de «*substitutos clericos vel laicos*».

L'acció dels notaris –els mateixos rectors titulars o els arrendataris, tant laics com eclesiàstics– és constatada en aquest àmbit parroquial des de mitjan segle XIV, com així ho indiquen algunes dades extretes dels pergamins conservats a sengles arxius parroquials. Ferrer de Clapès és documentat el 1354 com a «*notarii publici Gialtrude pro Guillelmo Mathes, regentem ecclesiam eiusdem loci*».¹⁰ El mateix Ferrer de Clapès apareix poc després,

7. ACA, *Registre de Cancelleria*, 59, f. 151. Assignació de l'escrivania de la parròquia de la Geltrú per part de l'infant Alfons al rector Romeu Ferrer. Aquesta concessió forma part d'una llarga llista d'escrivanies acensades per la monarquia, en gran part eclesiàstiques. Com s'encarrega d'esmentar la dita concessió a la Geltrú: «*ab antique habuisse scribaniam ipsius ecclesie*». Cal anotar també com al marge del document hi ha de fet el terme «Restitució».

8. Rafael CONDE, Francisco GIMENO BLAY, «Notarías y escribanías de concesión...», p. 282-284.

9. M. Teresa FERRER MALLOL, «L'expansió d'una regalia al començament del segle XIV: el notariat reial», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (Barcelona), XIII (1995), p. 55-73.

10. M. L. ORRIOLS, *La Geltrú a la Baixa Edat Mitjana segons els documents de l'arxiu parroquial de Santa Maria* (tesi de llicenciatura inèdita), Barcelona, 1985. En el funcionament d'aquesta notaria parroquial és interessant subratllar com un dels rectors-notaris, Bernat Maler, és esmentat en un dels pergamins de l'arxiu parroquial com a «*notarii publici de Gialtrude et etiam auctoritate regia per totam terram et dominationem domini regis aragonensis*». A la regència de l'escrivania se li afegeix en aquest cas l'esment que el dit Bernat ha estat nomenat pel rei «notari general». Efectivament, al Registre de Cancelleria «Notariorum», 1513, f. 44v., trobem el dit nomenament: «*Bernardus Maler, oriundus castris de*

en el marc de la Vila nova –amb parròquia i terme propi des del 1363–, com a «*notarii publici Villanove de Cubelles pro rectore ecclesie eiusdem ville*» (1376).¹¹ Curiosament, però no menys interessant, el mateix notari, el veiem autoritzar la venda de la jurisdicció del castell de la Geltrú a la Universitat de Vilanova el 27 de juliol de 1368 i ho fa aleshores en qualitat de «*notarium publicum castrum de Cubellis pro rectore ecclesie eiusdem*».¹²

Veiem, doncs, que en un primer moment, al llarg del segle XIV l'àmbit parroquial del que conforma la «triple universitat» –de Cubelles, de Vilanova i de la Geltrú– forneix la necessitat peremptòria d'escripturació de documents, tant públics com privats.¹³ D'altra banda, les escrivanies parroquials iniciaran les seves respectives sèries de manuals notarial, ¹⁴ que no es tancaran fins als segles XVIII i XIX –en concordança amb l'acció paral·lela dels notaris de la vila– i que acolliran una variada tipologia documental.

Al costat d'aquestes notaries parroquials es devia situar l'escrivania de la vila.¹⁵ Desconeixem quan i com es va crear, però tot fa suposar que aquesta escrivania local, d'acord amb l'adscripció reial de la població, devia

Gialtrude, notarius noviter creatur per dictum regem per totam terram et dominationem...» (18 de gener de 1382).

11. Extret de M. L. ORRIOLS, *La Geltrú a la baixa edat mitjana...* Vegeu, també, M. L. ORRIOLS, «Els pergamins desapareguts de l'arxiu de la parròquia de Santa Maria de la Geltrú», *Reembres. Plecs d'història i cultura* (Vilanova i la Geltrú), 3 (1993).

12. *Pergamins de l'Arxiu Històric de Vilanova i la Geltrú*. Pere III ven a la Universitat de Vilanova la jurisdicció del castell de la Geltrú pel preu de 10.000 sous barcelonins (27 de juliol de 1368). Biblioteca Víctor Balaguer, perg. núm. 555.

13. Aquesta connexió de l'escrivania parroquial amb l'escrivania/cúria local es constata de nou si advertim, per exemple, com en una de les sèries més antigues de l'arxiu municipal, els «*Registres de la cort del batlle*» (1546-1457), apareix un tal Berenguer de Cardona intitulant-se «*notari de la cort de Vilanova per l'autoritat reial*». Un anys abans, veiem la seva acció a l'escrivania de la parròquia de Sant Antoni com a «*notarii publici pro rectore Montserrat Sosies*».

14. A la Geltrú, els manuals notarial s'inicien, d'acord amb el fons conservat a l'arxiu de la parròquia, el 1392 i es tanquen el 1888. La parròquia de Sant Antoni de Vilanova ho fa el 1517 i tanca la sèrie el 1779.

15. L'existència paral·lela de notaris públics, reials, i notaris de la parròquia és constatada també en el context veí de Vilafranca del Penedès. Antoni JORDÀ, *Catàleg de l'arxiu notarial de Vilafranca*, Barcelona: Fundació Noguera, 1983 (Inventaris d'arxius notarial de Catalunya; 1).

ser probablement una concessió atorgada pel poder públic.¹⁶ Aquesta escrivania local d'assignació reial ha estat justament catalogada per I. Baiges,¹⁷ en el Primer congrès d'història del notariat català, com una de les tipologies possibles dels notaris regis, en funció del seu àmbit d'actuació i les seves particularitats. En general es devia tractar d'una cessió vitalícia, marcada pel pagament d'un cens. Els seus titulars, tant laics com eclesiàstics, devien tenir la notaria en règim de monopoli i devien comptar amb un ampli marge de maniobra per nomenar substituïts o delegar la funció notarial. Aquesta, d'altra banda, es devia circumscriure a la vila i al seu terme. Finalment, i de manera força habitual, els notaris integrats en aquesta categoria devien reunir competències judicials –expressades en la funció curial, la cort del batlle– i extrajudicials –funcions notariales pròpiament.¹⁸

Els primers notaris del nostre arc cronològic expressen de manera recurrent i directa aquesta vinculació amb la cúria del lloc. En les diligències d'obertura dels protocols i a les actes de bona part de la cronologia estudiada, els notaris de Vilanova s'identifiquen com a «notaris i escrivans de la cúria». És el cas de Paulí Miralles (1574-1588), que s'intitula «*auctoritibus apostolica et regia notarii et domini utilitis et proprietarii scribanie curie honorabilis baiuli Vilanova de Cubellis*».¹⁹ El notari Antoni Caba-

16. Únicament en un dels privilegis que es conserven es fa esment directament a aquest «dret jurisdiccional». El 1418, la vila es redimeix, previ pagament de 12.000 florins a la Corona, de la senyoria dels Cervelló i, en el llistat de drets que de nou quedaren indissolublement i perpètuament units a la monarquia, s'esmenten les «*escrivanies*»: «[...] *molins, emoluments, oficis, scrivanies, crides, saionies, correduries...*». *Pergamins de l'Arxiu Històric de Vilanova i la Geltrú*. Biblioteca Víctor Balaguer, perg. núm. 608.

17. Ignasi BAIGES, «El notariat català...», p. 140-141. F. Duran i Cañameras dóna algunes dades sobre concessions d'escrivanies reials al segle XIV i XV extretes dels registres de Cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Entre les referenciades no consta cap esment a la concessió a Vilanova. Vegeu Ferran DURAN I CAÑAMERAS, «Notas para la historia del notariado catalán», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos* (Barcelona), III (1955), p. 71-207.

18. Que la regència de l'escrivania local anava lligada sovint a la regència de l'escrivania de la cúria del lloc és un fet que han pogut constatar, entre d'altres, M. Àngels ADROER, Josep MATAS, «Sobre la propietat i regència de les notaries a la demarcació de Girona», a *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català. Barcelona, 1993*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994, p. 493-514. En una anàlisi més concreta, vegeu la mateixa dada a la notaria de Rupjà: M. Teresa CEBRIÀ I LLISTOSELLA, «La notaria de Rupjà. Una aproximació a la seva història», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocolos* (Barcelona), XV (1997), p. 59-76.

19. AHCVG, Not. 4, Paulí MIRALLES, *Manuale instrumentorum, 20-5-1574/25-8-1583*.

nyes I (1615-1634) s'intitula «*executoris de la Cort*» en el seu llibre d'inventaris.²⁰

Cal destacar també, en aquestes primeres dates, la procedència d'alguns dels notaris, titulars o substituïts de la notaria i escrivania públiques. Així, Magí Cabanyes (1589-1597), abans de la seva actuació a Vilanova, autoritza les actes en un context veí, la vila de Sitges, integrada als dominis episcopals de la Pia Almoïna (1582-1588).²¹ És el cas també, poc després, d'Antoni Cabanyes I, identificat als manuals de Sitges com a «notari de la Pia Almoïna» amb anterioritat a la seva presència a Vilanova, quan ja ho fa aleshores en qualitat de «*propietarii notarie et scribanie*». Molt més pròxim encara és el cas de Salvador Monnà (1570-1572), notari que regeix temporalment i amb caràcter de substitució l'escrivania de Paulí Miralles, que n'és el «*domini utilli et proprietario*». El mateix any 1572 el trobem com a notari regent als manuals de la parròquia de Sant Antoni de Vilanova.²²

D'altra banda, en aquests primers exemples, el domini útil de la notaria es troba generalment en mans del mateix notari titular -«*notarii et domini utilis et proprietarii*». Únicament Salvador Monnà s'inscriuria en la tipologia de «notari substituït». En aquest cas, semblaria tractar-se d'una delegació puntual i accidental, substituïnt el titular en un termini concret, ja que poc després trobem el mateix senyor útil -Paulí Miralles- exercint la notaria.²³

Més interessant és el cas d'Onofre Torres (1601-1617), que apareix als protocols de Vilanova amb caràcter de «substituït» («*substitutus*») i regeix la notaria i escrivania pública propietat de la seva muller, Joana, qui s'in-

20. AHCVG, Not. 53, Antoni CABANYES, *Llibre d'inventaris de temps de Antoni Cabanyes, notari executoris de la Cort, 12-11-1625/1633-3*.

21. Vegeu Vinyet PANYELLA, *Catàleg de l'arxiu notarial de Sitges*, Barcelona: Fundació Noguera, 1981 (Inventaris d'Arxius Notarials de Catalunya; 1).

22. Arxiu Parroquial de Sant Antoni Abat, *Manuals notariais, 1517-1779*. Josep Cruz Rodríguez, per a la notaria d'Igualada, subratlla com «*per les mans del rector-notari o el regent de la notaria havia de passar tota la documentació generada per la batllia compartida, per la Universitat o pels particulars*». Vegeu Josep CRUZ RODRÍGUEZ, «Notaris i escrivans a Igualada: una aproximació a la seva història», a *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*. Barcelona, 1993, Barcelona: Fundació Noguera, 1994, p. 549-557.

23. Per aquest tema, vegeu pròpiament l'article de Laureà PAGAROLAS, «Notaris i auxiliars de la funció notarial a les escrivanies de la Barcelona medieval», *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística* (Barcelona), 8 (1994), p. 53-71.

titula a les diligències d'obertura dels protocols «*domina utilis et proprietaria notarie et scribanie Villanove*». Aquest caràcter de substitut, i més pròpiament d'arrendatari, pot explicar-se potser si notem la seva situació a l'inventari entre el notari Magí Cabanyes i Antoni Cabanyes I. Onofre Torres devia regir la notaria en l'interval entre Magí Cabanyes i el seu hereu; quan sembla que aquest darrer passa a ser-ne el titular, Torres segueix exercint fins al 1617.²⁴ En aquesta mateixa argumentació, cal destacar que l'«hereu», Antoni Cabanyes I, apareix com a notari auxiliar als protocols autoritzats per Onofre Torres, tot subscriuint algunes de les actes en qualitat de testimoni.²⁵

Seguint la cronologia dels nostres protocols, el següent notari que actua a Vilanova introdueix una nova tipologia en la funció notarial. Efectivament, Bernat Xammar (1635-1637) s'autoanomena «notari de Vilafranca» i exerceix de «notari regint la Cort de Vilanova». Per altres dades tangencials al nostre estudi sabem que aquest notari s'intitulava també «*notarii publici per totam Cataloniam*».²⁶ Som, en aquest darrer cas, davant d'un notari de creació reial, però amb un àmbit d'actuació que excedeix els límits estrictes d'una població o terme, i que compta amb una capacitat d'actuació general, «*ubique*», al llarg de tots els regnes i territoris de la corona. Com es demostra amb Bernat Xammar, aquests tipus de notaris podien tenir també una adscripció local, Vilafranca del Penedès en aquest cas.²⁷

Aquests notaris generals tenen igualment una àmplia facultat per nomenar substituïts. És així com, en l'últim manual de Xammar, algunes de les actes protocol·litzades són autoritzades pel notari Jaume Canals, que actua puntualment «en lloc i nom» del notari titular. Com demostra la seva inti-

24. A l'Arxiu Històric de Sitges es troba un testament del notari Magí Cabanyes, atorgat l'any 1586, en què, definint-se com a «*real notari habitant en la vila de Sitges*», deixa usufructària dels béns la seva dona Joana i hereves les seves filles Àngela i Beneta. Al testament s'esmenta també el germà, Joan Cabanyes. Semblantment aquest Joan devia ser l'«*scriptor*» que actua de testimoni en algunes actes autoritzades pel notari Onofre Torres el 1605.

25. És el cas del *Septimum manuale* d'Onofre Torres (1607-1608), on s'anomena «*notari*» i surt com a testimoni. Uns anys després, el 1611, al *Decimum manuale* d'Onofre Torres hi ha el *signum* d'Antoni Cabanyes.

26. En concret, a través d'un pergami documental que feia de coberta a un manual del notari Francesc Reig (1663-1685).

27. Aquests notaris generals poden tenir aquesta adscripció local, bé poden procedir de l'escribania règia o bé poden haver estat creats expressament per a aquesta funció. Vegeu, entorn d'aquest tema, F. GIMENO, R. CONDE, «Notarías y escribanías...».

tulació, no actua en nom propi, sinó com a lloctinent del titular («*loco ac substituto mei, Bernardi Xammar*»), i, en aquest cas, les actes que subscriu són incloses al manual del notari que exerceix la titularitat de la notaria.²⁸ Miquel Gràcia (1636-1641) apareix també com a substitut del dit Bernat Xammar, «*en lloch y com a substitut del dit [...]*», tot i que, al contrari que Jaume Canals, porta llibres propis.²⁹ Com Bernat Xammar, és al seu torn «notari general»: «*notario publico Vilanova [...] super totam terram et dictionem serenissimi domini nostri regis*». Semblantment, Bernat Xammar i Miquel Gràcia se situen, al costat de Pacià de Viu, en un punt concret de la vida i activitat de l'escrivania pública de Vilanova. Tots tres se succeeixen en la notaria local, vacant a la mort d'Antoni Cabanyes I; significativament marquen la seva procedència vilafranquina –la capital de la vegueria– i vinculen la seva autoritat a una capacitat d'actuació «*ubique*», ja que són també «notaris generals».

La nissaga dels Cabanyes, iniciada per Magí Cabanyes al final del segle XVI, torna a aparèixer en el fons, tot i que indirectament, a través de l'acció paral·lela de diversos notaris que en la seva intitulació es lliguen a la notaria de «l'hereu i successor d'Antoni Cabanyes, difunt, senyor útil i propietari de l'escrivania». És el cas, per exemple, de Jaume Fuster (1650-1655), «*per l'autoritat real notari públic de Vilanova, regint la scrivania y scripturas públicas per lo hereu y successor del discret Antoni Cabanyes, quòndam, notari, senyor útil y propietari de la scrivania de la cort de l'honorable batlle de la dita vila*».

Són, en tot cas, diversos notaris arrendataris que s'encavalquen en la regència de la notaria i escrivania de la cort de Vilanova i redacten i autoritzen instruments que es troben enquadernats en un mateix volum. Entre ells destaca, per la seva procedència, Rafael Trinxeria, nadiu de la vila de Perpinyà i identificat com a «*notario publico ville Patrorum de Mollione, Elnense diocesis, nunc in Villanova Cubellorum*».³⁰

Al final del segle XVII i a la centúria següent augmenta la presència d'aquests notaris regents o substituïts, als quals s'ha delegat la funció notarial, tot i que el seu perfil no és uniforme: des de la substitució puntual i limitada d'un Jaume Canals a la regència/arrendament de l'escrivania dels Cabanyes per part d'un Jaume Fuster.

28. AHCVG, Not. 56, Bernat XAMMAR, *Manual*, 26-12-1636/21-12-1637.

29. AHCVG, Not. 61-67, Miquel GRÀCIA, *Manuals*, 1636-1644.

30. Ultra Jaume Fuster i Rafel Trinxeria, comparteixen aquests trets Segimon Ventallol (1647-1651), Francesc Simó (1651) i Francesc Company (1655).

Joan Gassó (1675-1677) incorpora a aquesta figura d'altres trets de la funció notarial. Per començar, se situa a l'escribania dirigida per Francesc Reig, en la qual desenvolupa el seu «cursus honorum» particular. En els dos formularis manuscrits (1673 i 1675)³¹ que se'ns conserven sota la seva propietat, Joan Gassó s'autoidentifica com a «*scriptor*», oriünd de Tarragona, «*in disciplina dicti Francisci Reig*» i «*discentis artem notaria*». L'any 1675 se'ns presenta ja com a escriptent jurat que autoritza el seu primer manual, però per delegació del notari titular: «*scriptorem regentem scribaniam publicam curie baiuli dicte ville vice et loco ac uti substitutum discreti Francisci Reig, notarii publici dicte ville*»³² Dos anys després, s'intitula notari en el darrer dels manuals que autoritza: «[...] *auctoritate notarium publicum Vilanova de Cubellis*».³³

Al principi del segle XVIII, Joan Lorens Solà (1708-1709) ens situa també en el perfil del notari substitut, «*regens dictarum scripturarum dicti Francisci Sala*».³⁴ En aquest cas, cal subratllar la seva procedència, esmentada reiteradament en les intitulations dels seus protocols: «*per l'autoritat apostòlica y real notari públic y del colegi de notaris públichs de la ciutat de Leyda, de present habitant en Vilanova*». Com també la seva facultat de comptar, al seu torn, amb figures delegades; és així que el dit notari esmenta a Francesc Llorens, «*scriptoris iurati mei*», el qual subscriu algunes de les actes de l'esborrany del cap de la notaria.

A mitjan segle XVIII, el notari Francesc Romeu, abans d'intitular personalment els protocols que autoritza i subscriu entre el 1755 i el 1782, tanca els darrers manuals del notari precedent, Pau Antoni Martí Cabanyes. Així el seu nom apareix en la clàusula de tancament d'aquests protocols: «*et precedentibus scripturis apud dictum Paulum Martí, notarium publicum ville Vilanove de Cubellas, receptas plena adhibeatur fides ego Francis-*

31. *Formularium instrumentorum sub decem capitulis totius notarie scriptum per me, Joannem Gassó, scriptorem, in disciplina dicti Francisci Reig* (1673). *Formularium. Iohannes Gassó, scriptor Tarracone habitator oriundus vero ville de Vilanova de Cubelles [...] in disciplina dicti Francisci Reig, apostolica regiaque auctoritatibus notarii publici dicte ville, sub cuius cientifici ordine mentem meam dirigo...* (1675).

32. AHCVG, Not. 117, Joan GASSÓ, *Manuale*, 22-9-1675/20-11-1675.

33. AHCVG, Not. 117, Joan GASSÓ, *Manuale*, 10-1-1677/5-7-1677.

34. Joan Lorens i Solà autoritza únicament dos manuals i sengles esborranys entre el 1708 i el 1709. Tanmateix, advertim com rubrica part dels protocols dels seu predecessor, Francesc Sala. «*Manual des discret Francesc Sala. Joan Lorens Solà notari de Lleyda y residint en Vilanova regent dites scriptures en l'any 1707*» (1706).

cus Romeu, auctoritate regia notarius publicus eiusdem ville, uti tenens et regens dictas scripturas me subscribo et [...]».³⁵ Posteriorment i al marge de la seva sèrie personal, el veiem signant algunes actes al manual del notari titular Joan Montserrat i Serra, en qualitat d'«*uti substituti Joanni Montserrat et Serra, etiam notarii publici dicte ville*» (1785).

Un darrer aspecte destacat en aquest recorregut per l'ofici notarial és constatar el freqüent enquadrament familiar d'aquesta professió. En el fons analitzat s'adverteixen dues nissagues que mostren aquests lligams familiars –Cabanyes i Cassanyes–, i no és estrany trobar fills de notaris, primer, com a escriptors dels instruments del seu pare i, després, actuant ja en qualitat de notaris. Aquest lligam passa sovint pel «*cursus honorum*» professional de l'escrivania.

És el cas de Pau Antoni Martí Cabanyes, el qual apareix als manuals del seu pare, Ramon Martí, com a «*scriptor*» i testimoni d'algunes actes autoritzades per aquest últim. Un any després, el 1710, el trobem de nou identificat ara ja com a «*scriptore iurato Villanove de Cubelles, uti substituto mei, Raimundi Marti*», és a dir, escriptor jurat, un auxiliar de la funció notarial facultat per a fer algunes diligències o autoritzar instruments públics, però sempre en nom del notari. En aquest cas és l'encarregat de tancar formalment el trenta-tresè manual del seu pare.³⁶ L'any 1712 arriba a formalitzar la clausura del darrer manual del seu pare, ara ja en qualitat de notari: «*fuit impositum presenti manuale per Paulum Antonium Marti et Cabanyes, notarium Villanove de Cubelles, diocesis Barchinone, cuius fructus utinam sit ad honorem et gloriam Dei et Virginis Marie, Raimundi utriusque Pauli*».³⁷ Passada aquesta gradació personal, el nostre protagonista assumeix la titularitat de l'escrivania i autoritza els seus propis protocols entre el 1721 i el 1755: «*por la autoridad apostólica y del Rey notario público y propietario de las curias del bayle de la presente villa y del bayle de la villa de Cubellas y sus quadras*».

A la notaria de Ramon Martí, a part de l'acció particular del seu fill i el seu «*cursus honorum*», trobem d'altres personatges auxiliars de la funció notarial,

35. AHCVG, Not. 255, Pau Antoni MARTÍ CABANYES, *Manual, 31-12-1752/16-12-1753*.

36. «*Pau Antoni Martí Cabanyes, scriptorem iurato Villanova de Cubelles, uti substituto mei Raimundi Marti...*» AHCVG, Ramon MARTÍ, *Trigesimum tertium manuale, 27-12-1709/24-12-1710*.

37. AHCVG, Not. 170, Ramon MARTÍ, *Manuale, 28-12-1711/20-12-1712*.

els escriptors, encarregats de l'extensió escrita dels documents: Josep Dalmau, «*scriptorem civitatis Urgellem*», que escriu un dels manuals de Martí (1681). Entre les seves activitats a l'escrivania pot haver-hi també altres col·laboracions puntuals, com ara la de formar part de la nòmina de testimonis d'algunes de les actes protocol·litzades —és el cas dels escriptors Isidre Roig i Isidre Mir. L'escriptor jurat —«*escrivent com a substitut i jurat del notari avall escrit*»— Josep Martí, integrat probablement també en el cercle familiar del notari Ramon Martí, se situaria en un grau superior, en autoritzar i subscriure alguns dels documents en nom i per manament del titular de l'escrivania.

Al llarg del segle XVIII, coincidint amb un cicle econòmic pròsper que fa de la vila una important plaça comercial i exportadora del litoral català, sembla dibuixar-se l'acció de diverses escrivanes o, en tot cas, la intervenció paral·lela de diversos notaris amb els seus corresponents protocols. En destaca la notaria de Gerard Cassany, que hem vist arribar a Vilanova des de Santa Coloma de Queralt, el 1725, i que perfila una altra nissaga familiar —seguida per Carles i Gerard II— de fort arrelament a la vila al llarg de tota el segle XVIII.

D'aquest segle de forta activitat comercial per a la vila, són també un tipus de notaris especials, els «escrivans de marina». Aquesta categoria va sorgir arran de les reformes establertes per la monarquia borbònica amb l'objectiu de regular la marineria. Des del 1717, la Corona hauria creat la denominada «matrícula de mar», institució encaminada a controlar la «gent de mar», per tal de poder-ne disposar en tot moment, en temps de pau o de guerra. Els inscrits en aquesta matrícula devien disfrutar en contrapartida d'un règim de monopoli en l'exercici de la seva activitat econòmica i un seguit d'exempcions de caràcter fiscal. En l'aparell administratiu que suposaven aquestes reformes es troba, entre d'altres, aquest escriptor de marina, encarregat de protocol·litzar els instruments legals dels matriculats o totes aquelles incidències o novetats a l'entorn dels matriculats.³⁸

En el fons analitzat, el notari Felip Agulló (1727-1729) s'inclouria directament en aquesta categoria. Joan Montserrat i Serra (1740-1786), a part de les seves sèries generals, actua de manera paral·lela com a «*scriba matricule maris Villanove de Cubelles*», formalitzant uns volums diferenciats de la resta de la producció: l'escrivania de marina.

38. Per a aquest tema, vegeu les diferents contribucions a Carlos MARTÍNEZ SHAW, *El derecho y el Mar en la España Moderna*, Granada/Barcelona: Universidad de Granada/Centre d'estudis d'història moderna Pierre Vilar, 1995.

La individualització de cada notari, més enllà de la seva «freda» intitulació als títols dels protocols o a les diligències d'obertura, és difícil. Tanmateix, el manual implica també un acte d'escriptura, una redacció, en un moment i per part d'una persona. Per tant, de vegades, sota la realitat més o menys objectiva del contracte protocol·litzat o als marges de l'escrit, l'escrivent o el notari deixa entreveure alguns trets de la seva personalitat o simplement excercita la seva cal·ligrafia amb algunes còpies o exercicis.

És el cas de Joan Lorens Solà, que al full de guarda del manual del 1709 escriu un fragment de devoció personal: «*quando la reyna del cielo puso los pies en el suelo, en esta piedra los puso; de vesarla tened uso para más nuestro consuelo*». Dades indirectes sobre els «neguits» de l'època: «[...] *ora pro nobis Deus et cunctis populo cristiano pluviam concedat*», escriu Gerard Cassany I al revers de la coberta del seu primer protocol datat a Santa Coloma de Queralt.

La devoció particular de cada notari perfila l'hagiografia d'una època. A les dades sobre els sants patrons esmentades a les fórmules d'obertura o clausura del protocol, es poden afegir alguns fragments més personals: «*el gran padre san Basilio tuvo nueve hermanos santos, los padres santos, los tíos santos, los abuelos así de padre como de madre santos. Favor que no ha hecho Dios hasta ahora a ningún santo*» (1709).

La precisió i el caràcter detallista d'algun notari: «*quan se tràgua algun testament rebut en mon poder que ocupa només que mitg full de sello 4, se ha d'abonar lo valor d'altre mitg full de sello quart*» (Gerard Cassany II, 1783-1787). «*Per equivocació del llibreter la lletra A se troba quatre fullas a dins*», ens precisa el mateix notari en referència a l'índex d'un dels seus manuals.

O trobem les habituals frases que tothom ha arribat a posar en algun llibre de la seva propietat, a manera d'ex-libris: «*Allador muy prudente y discreto pasa siempre qualquier que yo seré suplicote humildemente que vuelves de repente, este libro si hallarás y si mi nombre saber quieres para qualquier cosa, mira al fin de esta glosa que allo hallarás: Juanillo me llamo por nombre para poderte servir y Gassó por sobrenombre para contigo morir*» (Formulari de Joan Gassó, 1675).

Els protocols notariaus a Vilanova i la Geltrú.

De la pràctica medieval a les disposicions notariaus borbòniques

El conjunt analitzat permet fer una aproximació a la pràctica notarial i al seu resultat, això és, als protocols notariaus, des de la seva estructura

diplomàtica a la llengua utilitzada, passant pel format o l'esquema de redacció dels instruments notariais.

Denominacions dels protocols i sistema de redacció

Un primer element important i que ha produït no poca bibliografia és l'evolució històrica dels registres notariais, des de les teoritzacions dels glossadors bolonyesos que posaren les bases del registre notarial en el principi de la doble redacció de l'instrument. A Catalunya, la redacció de l'instrument notarial i per extensió la funció dels protocols notariais, el seu origen i evolució han estat tractats en els estudis ja clàssics de F. Duran i Cañameras,³⁹ J. M. Pons i Guri⁴⁰ i M. T. Ferrer i Mallol.⁴¹ En aquest sentit s'han analitzat els primers registres de la primera meitat del segle XIII, amb assentaments normalment anomenats «*nota*», integrats en un llibre de registre anomenat al seu torn «*capibrevium*» o «*liber notularum*». El debat se situa encara a l'entorn de la funció d'aquest assentament i, en definitiva, dels volums notariais i el seu paper en el mateix procés d'elaboració i redacció del document. Això és, si els entenem com un recull d'esborranys i primeres redaccions de treball, o bé un recull de resums dels documents ja redactats.

La pràctica notarial medieval ha estat sistematitzada, doncs, en una evolució que arrenca de mitjan segle XIV amb un esquema d' anotació doble en dues sèries de registres, els manuals i els llibres. Al final del segle XV, en alguns llocs, es constata l'ampliació d'aquest model, amb la creació de l'anomenat sistema de triple registre. A l'edat moderna, sembla que es manté aquesta pràctica de doble o triple registre fins al segle XVIII, quan s'instaura el model de registre únic marcat per les disposicions borbòniques. Si bé manca a hores d'ara una sistematització de totes les dades extretes d'estudis i inventaris puntuals d'arreu de la geografia catalana, el que sí que sembla corroborar-se és la variabilitat entre una notaria i una altra i la diver-

39. Ferran DURAN I CAÑAMERAS, «Notas...».

40. Josep Maria PONS I GURI, «Algunes orientacions per a la utilització dels fons de seccions històriques en districtes notariais», a *Recull d'Estudis d'Història Jurídica Catalana*, Barcelona: Fundació Noguera, 1989, v. I, p. 159-189.

41. Maria Teresa FERRER I MALLOL, «La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos* (Barcelona), IV (1974), p. 29-112.

sitat en la terminologia usada per anomenar els registres notariais de l'època moderna.

En el cas de Vilanova, els primers protocols conservats de mitjan segle XVI no són mostra d'una pràctica sistematitzada. En aquest sentit, un terme com «*manuale*», o «*manuale instrumentorum*», pot recobrir realitats força diferents. En Paulí Miralles (1574-1588), per exemple, acull els documents resumits, redactats en català i en format octau; mentre que en el notari Magí Cabanyes (1589-1597) respon a un tipus d'inserció del document en extens, en llatí i sota format foli. En aquest darrer cas, devia formar parella amb un volum que devia exercir d'esberrany o primera redacció de les actes protocol·litzades.⁴²

El sistema «clàssic» de doble registre el tindriem exemplificat a mitjan d'aquesta centúria en els protocols d'Antoni Cabanyes I (1615-1634). El terme «*manuale*» denomina el volum en octau que inclou els resums/esberranys dels documents autoritzats pel notari en un any natural, amb índexs com a instrument de consulta i notes al marge que al·ludeixen a l'existència de la «parella», el «*liber*». Aquest «*liber notularum*» acull els documents en extens, en format foli, i en un període cronològic superior a l'any.⁴³

En unes dates molt properes, Onofre Torres (1601-1614) afegeix a l'esquema anterior un tercer volum, anomenat «*protocollum*», el qual, sota un format característic –foli partit en amplada–, acull l'esberrany, amb el resum del document protocol·litzat en català i significativament ratllat amb una línia vertical.⁴⁴ Com en el cas anterior, s'aprecia una diversa estructura diplomàtica bàsicament entre els assentaments del manual i del llibre, com també que en alguns casos no s'ha completat al llibre l' anotació íntegra del

42. AHCVG, Not. 6, Magí CABANYES, *Manuale*, 3-8-1589/7-11-1595. AHCVG, Not. 7, Magí CABANYES, *Llibre*, 27-12-1591/4-9-1597.

43. En un exemple d'aquesta correspondència entre «*manuale*»/«*liber*», advertim, a part de les diferències genèriques esmentades entre els dos assentaments, una diferència en la seva estructura diplomàtica: «*Ego, Paulus ça Font*» (al «*manuale*») / «*Noverint univarsi quod*» (al «*liber*»). Al primer assentament, la referència al segon es fa present amb la nota «*sit. not. fol. 127*». AHCVG, Not. 50, Antoni CABANYES I, *Decimum quintum manuale*, 26-12-1631/25-11-1632. AHCVG, Not. 52, Antoni CABANYES I, *Liber cunctus notularum*, 2-11-1615/1634-1.

44. El mateix instrument a favor del pagès Joan Coll a l'esberrany, manual, llibre. AHCVG, Not. 11, Onofre TORRES, *Quartum protocollum*, 28-12-1604/22-12-1605. AHCVG, Not. 20, *Quartum manuale*, 26-12-1604/22-12-1605. AHCVG, Not. 34, *Secundus liber notularum*, 28-12-1604/22-8-1607.

contracte. Aquesta triple redacció la constatem també a l'escrivania veïna de Vilafranca del Penedès, on al llarg del segle XVII alguns notaris segueixen la tríada «*borrador/manuale/liber notularum*».

A mitjan segle XVII surt en el conjunt per primera vegada el terme «borrador», després anomenat també «protocol». Aquesta categoria indicarà el volum en format octau, que abraça un any, amb regests amplis de les actes autoritzades, normalment en català, amb un tipus de lletra força cursivitzada i sovint amb un ratllat de línies verticals o amb anotacions als marges que al·ludeixen a l'existència del manual corresponent o la inclusió de l'assentament en aquesta tipologia.⁴⁵

Aquest esborrany –«*protocollum sive borrador*» – acompanya al llarg del segle XVII el terme «*manuale*», que denomina en aquesta parella el volum amb els instruments autoritzats pel notari en un any natural, en un text més o menys íntegre/complet, en llatí i en una grafia més regular –en contraposició almenys a la de l'esborrany.

Pot ser que hi hagi clarament aquesta parella –esborrany/manual–⁴⁶ com també que aquesta es desdibuixi en incloure dins de l'esborrany mateix la «nota» que hauria de trobar-se al «*manuale*» corresponent. Per tant, sembla que arribin a confondre's en una mateixa unitat arxivística l'esborrany i el manual, tot i que sovint queda clara l'existència paral·lela i «física» diferenciada d'un volum anomenat manual.⁴⁷ El terme i concepte de «*liber/liber notularum*», que fou ja minoritari, acaba per desaparèixer. Com afirma J. M Pons Guri, és com si el manual hagués recobert el significat de l'antic «*liber*», el nom genèric de «*manuale*» acabés per triomfar i el terme s'apliqués també a les antigues «nòtules».⁴⁸

45. En un primer moment no hi ha ratllats, però sí aquestes notes al marge que fan la correspondència amb l'assentament del manual: «*est notum / notatus in 3ª manu notarii de tempore Sagismundi Ventallol, fol.108*». O, senzillament, «*est in manuali*».

46. En Miquel Gràcia, per exemple. En el manual, el document atorgat per Sebastià Mestra és encapçalat per una rúbrica de data en llatí i el protocol del document «*Nos Sebastià...*», i segueix l'instrument en llatí. A l'esborrany, el mateix document és situat al volum sota una rúbrica de data –ara en numeració romana– i el protocol «*Sebastià Mestra...*», i segueix en català i sota un redactat ple d'interlineats i afegits al marge.

47. Tindríem, per tant, l'instrument a l'esborrany, al qual s'hauria incorporat –sovint a través d'un quadernet afegit– l'assentament del manual. I, de manera paral·lela, existiria el manual amb l'assentament corresponent.

48. Josep Maria PONS GURI, Hug PALOU MIQUEL, *Catàleg de l'arxiu notarial d'Arenys de Mar*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994 (Inventari d'arxius notariais de Catalunya; 14).

A la segona meitat del segle XVII se sistematitza el model anterior. En el notari Francesc Reig, per exemple, continua el «*protocollum sive borrador*» identificant un volum en octau, amb un text curt, en català i generalment sense índexs. El «*manuale*», per la seva banda, acolliria el document en extens, en llengua llatina, en format octau i amb índexs com a eina de consulta dels documents protocol·litzats. En aquest notari, la connexió entre els dos volum es perfecciona amb la presència de ratllats a l'esborrany, que indiquen l'extensió del document al manual corresponent, o amb la rúbrica significativa de molts esborranys: «*los actes que estan liniats són ja en lo manual del present any allargats*». ⁴⁹ Als protocols de Ramon Martí, al final del segle XVII, es manté aquest esquema. La connexió al·ludida és encara més evident quan l'esborrany s'anomenarà «*borrador del manual*» i s'afegirà a aquest títol el terme «*regulat*», per indicar que les seves actes han estat passades al manual corresponent.

A les primeres dècades del segle XVIII, i a través dels protocols de Gerard Cassany I, es torna a usar el terme «*protocollum*» per al concepte d'esborrany, afegint-hi en aquest cas «*atque matrix prima instrumentorum*» i desdoblant-se en dos volums físics: *Primum protocollum* (amb l'esborrany de les actes datades fins a mitjan abril) i *Secundum protocollum* (que acull els documents de la resta de l'any). ⁵⁰ El format també ha variat respecte els notaris anteriors –foli *versus* octau– i s'aprecia una major presència del català en la redacció dels esborranys d'aquest notari.

En aquest recorregut per la redacció de l'instrument notarial –tot connectant-lo amb una referència als formats dels protocols i a la llengua usada–, el punt d'inflexió se situa a partir de la dècada dels trenta i quaranta del segle XVIII. En aquestes dates s'imposa una única redacció en l'acció dels notaris i s'unifica també la denominació de «*manuale*» o «*manuale instrumentorum*» per a aquest protocol, que contindrà, a partir d'ara i seguint les disposicions borbòniques, la redacció completa i original del contracte.

Cal destacar en aquest punt, a l'entorn de la nova pràctica que enceta el protocol notarial modern, que la sèrie de novetats i canvis que obren aquest

49. AHCVG, Not. 84, Francesc REIG, *Borrador*, 29-12-1667/17-12-1668. Que en els protocols de Ramon Martí, a les darreres dècades del XVII, se substitueix per «*està regulat*», com a rúbrica que acompanya el títol de «*Borrador*».

50. En aquest segon esborrany s'adverteix com la data final corresponent al darrer contracte inscrit no és redactat amb una cal·ligrafia diferent, sinó amb un espai en blanc, en oblidar d'afegir aquesta formalitat.

nou període –ús del paper segellat, única redacció i en extens del que serà original del contracte, inclusió de les signatures de corroboració per part dels atorgants, testimonis i notari, autenticació dels llibres notariais amb el signe del fedatari i consignació amb nota marginal del lliurament de la còpia autèntica a l'interessat– no es donen alhora i en un mateix notari.

Així, la redacció única en un llibre –«*manuale*»–, que contrasta amb la pràctica anterior exercida pel mateix notari –parella «*borrador-manual*»–, apareix per primera vegada als protocols de Pau Antoni Martí Cabanyes i a l'entorn del 1729. Per contra, aquest mateix notari incorpora des del 1721 el paper segellat en la redacció dels seus manuals. En les mateixes dates, Gerard Cassany I (1725-1745) reprèn encara el model «antic» amb un «*borrador*» en format octau i un «*manuale*» en foli.

Com dèiem, la inclusió de les signatures autògrafes per part dels autors i testimonis és una dada que, juntament amb les esmentades, deriva de la nova pràctica notarial que s'imposa a partir del «Real Despacho» (1736) i la «Real Provisión» (1755). Als protocols analitzats, advertim aquest element a mitjan segle XVIII en els manuals de Pau Antoni Martí Cabanyes (1721-1755), Joan Montserrat i Serra (1740-1786) i Francesc Romeu (1755-1782). La presència d'aquestes signatures ve acompanyada per un canvi sensible en l'estructura interna –diplomàtica– de l'instrument notarial. Enfront de l'anterior estructura, on la data del contracte se situa a manera de rúbrica a l'inici del document, en aquesta nova etapa la data se situarà en l'escatocol del document, amb l'esmentat element de validació. L'escatocol es completa amb la signatura del notari i un fragment al·lusiu a la seva autoritat: «*ante mí, Francisco Romeu, que afirmo concocer a los declarantes*». Al seu torn, el protocol del document ve encapçalat en general per les frases: «*Sia notori...*», en català; «*Sépase cómo yo... / Sépase quantos esta escritura vieren...*», en castellà; o un «*Noverint universi quod...*», en llatí. Aquest esquema s'arrodoneix amb la presència de la nota marginal de l'instrument, que indica el lliurament de la còpia autèntica a l'interessat.⁵¹

D'aquesta època són també la sistematització de les diligències d'obertura dels manuals, sota un model que inclou els següents elements: títol i número d'ordre del manual-notari i la referència a la seva autoritat / fórmules d'invocació divina i/o hagiogràfica / frase al·lusiva a la veracitat d'allò escripturat / *signum* del notari. Com també, i progressivament, les

51. Exemple: «*ex. Sub, sig. 2 die sexta novembris eiusdem anni*» per a un document insertat al manual el dia 18 d'octubre de 1785.

de clausura del protocol: «Yo, Pablo Martí Cabanyes, por la autoridad apostólica y del Rey notario público y propietario de las curias del bayle de la presente villa y del bayle de la vila de Cubellas y sus quadras, para conclusión del presente manual pongo mi acostumbrado signo “Sig +num”.» Al final de la cronologia analitzada: «*Procedens manuale sub his septuaginta novem papiri regii sigilli quarti scripsi et in veritatis fidem et testimonium clausi die 24 mensis decembris*». I fins i tot es poden precisar en aquest full de clausura les errades o esmenes: «[...] *et est advertendum quo per equivocationem sunt emendata fol.472 usque 497 inclusive*» (Gerard Cassany II).

Pel que fa als llibres especials –que acullen inventaris i encants, testaments, capítols matrimonials–, trobem, en un primer temps, llibres d’inventaris i poc després llibres de testaments. Al llarg del segle XVII es constata la seva regressió, per no dir la seva inexistència, per a tornar a aparèixer a la centúria següent, amb els llibres de testaments i capítols matrimonials de Ramon Martí. Els notaris posteriors incorporen als seus registres de manera més clara aquesta categoria de llibres notarials i es diversifica la seva tipologia, com per exemple el «llibre de concòrdies» de Gerard Cassany I. Si bé la cronologia dels notaris Pau Antoni Martí Cabanyes (1721-1755), Joan Montserrat i Serra (1740-1786), Carles Cassany (1746-1782) i Francesc Romeu (1755-1782) fan pensar en l’aparició i sistematització del sistema castellà del «llibre únic», es mantenen als protocols de dits notaris la sèrie de llibres especials, diversificada per a cada tipologia documental: capítols i concòrdies, testaments, codicils o inventaris.

Clàusula d’obertura

La redacció dels protocols pot començar amb la clàusula d’obertura, un encapçalament en què el notari consigna aquelles dades que contextualitzen el conjunt d’instruments i la seva persona. Aquest tipus de diligència consta genèricament i en la seva forma més completa de: nom del notari, autoritat a través de la qual exerceix, senyoria útil de la notaria, epígraf o títol del protocol en qüestió i signe del notari. No és inusual trobar també un seguit de frases d’invocació divina, de contingut i finalitats diverses.

Una fórmula d’obertura així sistematitzada la trobem ja des de l’inici de la nostra cronologia, amb Onofre Torres (1601-1607), el qual incorpora en l’esquema la inclusió de la creu amb el nom dels evangelistes. Aquesta diligència es troba en tots els tipus de «volums» sorgits de la pràctica notarial d’aquest

notari: tant als «*protocollum*»/esborrany com als «*manuale*» i «*liber notularum*». En les dates següents, i al llarg del segle XVII, aquesta formalitat, bé ha desaparegut o bé s'ha simplificat en extrem, per esdevenir un concís epígraf del nom-número del manual i referència al notari que l'autoritza.

A la primera dècada de segle XVIII es reprèn la fórmula d'obertura més formal i solemne, amb el *signum* del notari i l'addició d'invocacions divines i hagiogràfiques. Cal subratllar, en aquest sentit, la major presència dels sants d'especial devoció per part del notari, i més específicament de sants-patrons en aquesta diligència: sant Gerard, per al notari Gerard Cassany I; sant Carles, per a Carles Cassany; Joan Baptista, sant Francesc i «*altres patrons meus*», per a Joan Montserrat; sant Francesc de Paula i sant Gaietà, per a Francesc Romeu; sant Joan i sant Pau, per a Joan Pau Ros i Sivilla; sant Vicent Ferrer, sant Víctor i sant Cristòfor, per a Vicente Martí i Creus.

Els índexs

Aquest tipus d'instrument de consulta acompanya sovint els protocols notariaus, preferentment en el mateix format que el manual –en octau, en gran part– i excepcionalment com un quadernet en dotzè relligat al manual –és el cas dels índexs dels manuals d'Onofre Torres.

Al fons analitzat, apareix des de l'inici de la cronologia –inici del segle XVII–, si bé no presenta solució de continuïtat. Fins a la dècada dels anys seixanta del segle XVII, amb el notari Francesc Reig, no es regularitza de nou la pràctica d'incorporar l'índex als protocols. Al final de la nostra cronologia serà ja un element plenament incorporat al protocol i mereixerà fins i tot una especial cura, en especial les inicials decorades.

En tot cas, els índexs són presents sempre al llibre categoritzat com a «manual» –en contraposició a l'esborrany. Poden trobar-se sota diverses tipologies; això és, índexs alfabètics –a través dels cognoms dels autors de l'instrument–, temàtics o per tipologies documentals –«compromís, capitulació, arrendament... Al segle XVIII, els ítems d'aquests instruments descriptius es fan més complexos, en incorporar altres dades referents al document que mencionen: cognoms+tipologia,⁵² cognoms+tipologia+segon autor o destinatari.⁵³

52. AHCVG, Not. 170, Ramon MARTÍ, *Manuale*, 28-12-1711/20-12-1712.

53. AHCVG, Not. 255, Pau Antoni MARTÍ CABANYES, *Manuale*, 31-12-1752/16-12-1753.

Els termes usats per anomenar l'índex són variats: «*tabula*», «*rúbrica/rúbrica*», «*index instrumentorum*», «*index sive tabula*»,⁵⁴ com també és variada la seva posició en el manual –a l'inici o al final del volum.

Llengua i datació

Pel que fa a la llengua dels protocols, al principi de la cronologia apareix tant el català com el llatí, tot i que el seu ús no varia encara segons el tipus de protocol –com sí que es constata en una cronologia més avançada. Així, el català és usat per al «*manuale*» de Paulí Miralles –que és un tipus de redactat sintètic– i el llatí apareix en la doble redacció de Magí Cabanyes –tant per a la primera anotació, més o menys resumida, com per al contracte en extens.

Al principi del segle XVII, i en la pràctica notarial d'Onofre Torres, el català és present en la categoria del «*protocollum*» o esborrany, mentre que els altres dos llibres, «*manuale*» i «*liber notularum*», es redacten en llatí. Tanmateix, els índexs d'aquesta tipologia es presenten sempre en català. Al llarg del segle XVII es manté aquest model: català a l'esborrany, llatí per als manuals. Al final d'aquesta centúria, i a través dels manuals de Francesc Sala, advertim ja l'ús concret, però encara minoritari, de la llengua castellana.

Al començament del segle XVIII, el llatí sembla recuperar el terreny, en ser usat fins i tot a nivell d'esborrany (J. Lorens Solà) i en alguns manuals (G. Cassany I). A mitjan segle XVIII, el català es troba en algunes actes dels manuals, de manera més específica a tots els índexs dels protocols i també significativament a la majoria dels llibres especials. El llatí es manté en alguns contractes i augmenta la presència del castellà, primer, a nivell de les fórmules d'obertura i tancament dels protocols i, després, en els manuals d'un Carles Cassany o Joan Montserrat i Serra.

Al final de la cronologia estudiada, s'imposa de manera més clara el castellà, tot i que els índexs són sempre en català. En aquesta llengua es mantenen també els llibres especials i de manera particular i recurrent algunes tipologies documentals presents als manuals: les actes d'arrendaments municipals.

54. Són peculiars la menció de «*rubrica omnium instrumentorum presenti manualis incipiendo per litteras A B C*» d'alguns dels manuals del notari Ramon Martí i l'«*alphabeticus manualis*» de Pau Antoni Martí Cabanyes.

Pel que fa a l'element de datació cronològica, és present i dominant l'ús de l'estil de la Nativitat –que fa començar l'any el 25 de desembre. El notari obre la redacció del seu manual pels volts d'aquesta data. «*Finnis anni*» es diu al manual de Ramon Martí, tot just haver redactat i inclòs al manual un document del 24 de desembre, o «*Incipit anni*» és el terme que acompanya la fórmula d'obertura d'un manual de Francesc Sala iniciat el 26 de desembre.

Si bé hi ha alguns exemples puntuals del recurs a l'estil de la Circumcisió, l'estil de la Nativitat és exclusiu i apareix de manera recurrent en tot el període analitzat. Cal subratallar com, a la dècada dels setanta del segle XVIII i en els protocols autoritzats pel notari Joan Montserrat i Serra, apareix un tipus de sistema de datació doble, que inclou la Nativitat i la Circumcisió: «*27 días del mes de diciembre del año 1775 y de la Natividad del Señor 1776*». Model que reprèn poc després Vicenç Martí Creus: «*a 27 del mes de desembre de l'any de la Nativitat de 1788, seguint emperò lo curs ordinari del 1787*».

Conclusió

En el marc de la Vilanova i la Geltrú medieval i moderna, advertim l'activitat de les escrivanies parroquials, almenys des del segle XIII a la parròquia de la Geltrú i, probablement, a la de Cubelles. La primera obté la «confirmació» reial el 1282, en un context d'intent de recuperació del notariat per part de la monarquia, lligant aquest ofici a l'autoritat reial. L'acció de l'escrivania parroquial de la Geltrú continua i s'allarga fins bona part del segle XIX. Des de la segona meitat del segle XIV, se li afegeix l'activitat notarial de la parròquia de Vilanova.

Des de l'adquisició, el 1274 (carta pobla), d'una personalitat més definida en el marc del castell i terme de Cubelles, Vilanova (de Cubelles) recorrerà, en un primer moment, i per a l'escripturació dels documents, a aquests tres àmbits notariais, en especial dels dos primers. Un examen detallat dels atorgants dels documents escripturats als manuals notariais conservats a la parròquia de la Geltrú confirmaria possiblement la seva procedència, més enllà dels límits estrictes del terme de la Geltrú.

Tot i que no s'ha confirmat documentalment, probablement el segle XIV o principi del XV devia veure la concessió reial de l'escrivania local, que devia mantenir des dels seus orígens la doble funció notarial i curial: «*notari i escrivà de la cort del batlle*». Aquesta escrivania reial prendrà a

poc a poc protagonisme enfront de l'activitat notarial desenvolupada des d'antic a les parròquies.

A partir d'aquests orígens, els protocols desenvolupats devien ser el resultat d'una pràctica notarial que, fins a les disposicions borbòniques que regulen i transformen l'ofici i pràctica dels notaris a mitjan segle XVIII, devien seguir bàsicament un model d'anotació doble, en dues sèries de registres. «*Manuale*» i «*liber*» són els primers termes usats per denominar aquest sistema de doble registre; terminologia que ja al segle XVII serà substituïda per una altra de més exitosa, la de «*borrador-protocol*» i «*manuale*». En aquesta centúria, el model no farà més que sistematitzar-se i perfeccionar-se. El «*borrador*» farà les funcions d'esborrany-primera redacció dels instruments, amb les actes més o menys abreujades, lletra cursivitzada, habitualment en català, i amb un seguit d'anotacions al marge i ratllats que al·ludeixen a l'existència de la parella o la inclusió («*extensió*», «*los actes que estan liniats són ja en lo manual del present any allargats*») del document al manual corresponent. En aquesta darrera categoria, es devia copiar més o menys íntegrament el document, normalment en llatí i posteriorment també en castellà; el manual integra també uns índexs dels documents protocol·litzats com a eina de consulta.

Des de la dècada dels anys trenta i quaranta del segle XVIII, es comencen a advertir, tot i que no de manera uniforme ni aplegades en un mateix notari, les primeres disposicions marcades en la pràctica notarial i els protocols per part de la monarquia borbònica. La inclusió de certs tipus documentals en llibres especials –testaments, capítols matrimonials, inventaris, concòrdies– és una constant al llarg de la cronologia analitzada.

La tipologia dels documents autoritzats i subscrits pel notari són mostra d'un ampli ventall de registres, que mostra una vegada més la implicació del notari i de l'escrivania en la societat del seu temps, autoritzant i donant fe pública dels contractes més variats i afectant els nivells socials més diversos. Destaca en aquest conjunt la presència constant al llarg de la línia cronològica estudiada d'actes de temàtica pública, des d'actes del consell de la vila a arrendaments municipals.

Veiem finalment, com a context d'aquesta pràctica notarial i els protocols resultants, l'activitat de l'escrivania, dirigida pel notari, titular o regent, al costat d'un grup més o menys estès d'escrivents –des de «*simples*» escrivents que redacten els instruments, a escrivents jurats que subscriuen puntualment per delegació del notari algunes actes o a compleixen amb algunes diligències formals de l'escripturació de documents– o notaris auxiliars de la funció notarial. En aquesta dinàmica hem advertit el «*cursus honorum*»

d'algun d'aquests personatges, que passarà després a autoritzar, subscriure i intitular els seus propis protocols. Una gradació personal que mostra sovint l'enquadrament familiar de la professió: escrivents que són fills de notaris o el manteniment de «nissagues» familiars que mantenen la propietat, el domini útil de la notaria, al llarg de dues o tres generacions.

ELS DOMINIS ECLESIASTICS AL VALLÈS ORIENTAL
ALS SEGLES XVI-XVIII. ELS CAPBREUS DE SANT PERE DE LES PUELLES

○ ————— JAUME DANTÍ I RIU
UNIVERSITAT DE BARCELONA

L'estudi dels dominis i les propietats eclesiàstiques a Catalunya a l'època moderna, amb l'excepció de les que pertanyien a les seus episcopals, està encara mancat d'un bon nombre d'indispensables monografies.¹ D'altra banda, aquesta és una recerca que ha merescut una major atenció per part dels medievalistes, cosa que permetria una visió de conjunt especialment interessant de l'evolució d'aquells dominis senyorials.

L'objectiu d'aquest treball és l'aproximació a la presència de les diferents senyories eclesiàstiques que percebien rendes diverses al Vallès Oriental entre els segles XVI i XVIII. De manera més precisa, s'analitzaran els dominis del monestir de Sant Pere de les Puelles a través de les sèries de capbreus conservats en el seu propi arxiu, així com a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Inicialment, es tractarà de descriure la localització de les diferents propietats i drets eclesiàstics en el territori per constatar la importància d'aquell tipus de domini.

L'anàlisi de les rendes del monestir de Sant Pere de les Puelles permetrà plantejar-se la persistència de les diverses tipologies de drets, en funció de la corresponent procedència, ja fossin de jurisdicció, de domini parroquial o de simple propietat. D'altra banda, la informació dels capbreus ens ofereix, també, una bona aproximació a l'estructura de les tinences pageses i, per tant, a la diferenciació social en el si del camperolat del domini. La documentació notarial de Sant Pere de les Puelles, conjuntament amb la d'algun arxiu patrimonial, com pot ser el de la família Puig, de Lliçà d'Amunt, possibilitarà l'anàlisi de les vinculacions entre la percepció de les rendes senyorials i la configuració d'una pagesia benestant des de la seva condició d'emfiteutes.

1. Vegeu, entre altres, Maximiliano BARRIO GONZALO, «La economía de las mitras catalanas en la segunda mitad del siglo XVIII y su relación con el conjunto español. Apuntes para su estudio», *Pedralbes* (Barcelona), 8-II (1988), p. 447-458. Anton JORDÀ I FERNÁNDEZ, *Església i poder a la Catalunya del segle XVII, la Seu de Tarragona*, Barcelona, 1993. Pedro FATIÓ GÓMEZ, «La catedral de Barcelona en el siglo XVII: las estructuras y los hombres» (tesi doctoral inèdita), Universitat de Barcelona, 1999.

El monestir de Sant Miquel del Fai, el més primerenc que es localitza a la comarca, mereixerà, també, una especial atenció. Va ser fundat com a abadiat independent entre el 997 i el 1006.² La radicació en el propi territori explicaria l'extensió de les seves propietats, malgrat que des del 1042 havia estat cedit a Sant Víctor de Marsella i convertit en priorat i que, des de l'any 1567, un cop secularitzat, les seves rendes i títol prioral van passar a l'ardiaconat menor de la seu gironina. El monestir tenia, a més, el dret de presentació de les parròquies de Sant Vicenç de Riells del Fai, Sant Julià de Lliçà d'Amunt i la del propi Fai (primer era la de Sant Martí i, a partir de 1413, passà a Sant Miquel mateix, fins que el 1566 es perdia la condició parroquial).

Els diferents dominis

Constatem d'entrada la importància dels dominis eclesiàstics a la comarca des de l'època medieval, ja fossin a partir de les dotacions fundacionals, ja fossin com a resultat de les múltiples i successives donacions. Segons els fogatges de 1365-1378, consten com a focs d'església el 50,1% del total, tenint en compte que s'inclouen també els que pertanyien com a propietat a les parròquies, així com els dels beneficis.³

Sense donar massa relleu a les xifres que ens forneixen els fogatges per les deficiències generalment prou reconegudes, els recomptes de 1365 i 1378 són, però, una de les poques fonts d'aproximació a la distribució de la població segons el tipus de domini. La imatge que es desprèn d'aquella documentació és que la major part de focs del Vallès Oriental eren de senyoria eclesiàstica, a prou distància dels de senyoria laica (el 30,8%), mentre que els de ciutadans i reials sumaven només el 18,6%. No es disposa d'una altra font comparable, ni que sigui precària, que permeti donar una mesura quantitativa de l'evolució seguida per aquell domini fins al segle XVIII, encara que la documentació dels capbreus fa pensar que no devia canviar de manera significativa.⁴

2. Antoni PLADEVALL I FONT, *Sant Miquel del Fay. Mil años de historia*, Barcelona: Casals, 1970 (4 ed.).

3. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), *Reial Patrimoni, fogatges*, 2.605, 2.591.

4. Jaume DANTÍ I RIU, *Terra i població al Vallès Oriental. Època Moderna*, Santa Eulàlia de Ronçana: Ajuntament de Santa Eulàlia de Ronçana, 1988, p. 182-184.

Tal com ha estudiat J. Vilaginés, entre els segles IX i XII, la Seu barcelonina per una banda i el monestir de Sant Cugat per l'altra haurien estat les dues institucions amb major presència i expansió al Vallès.⁵ L'anàlisi de l'evolució dels dominis del bisbat de Barcelona, amb la diferenciació en el seu moment entre episcopal i canonical, resulta especialment complexa per les diverses administracions de la mateixa Seu que hi intervingueren.⁶ En tot cas, no sembla que canviés la procedència de les rendes que es percebien entre el segle XVI i el XVIII. La localització del domini es presenta distribuïda entorn de tres nuclis, que eren Mollet, amb béns que també procedien de Parets, Lliçà de Vall i Palau; Granollers, amb altres rendes de Palou, Valldariolf i Caldes de Montbui; i Palautordera. Tenia, doncs, unes àrees de major concentració de propietats, però n'apareixien de disperses arreu de la comarca.

El monestir de Sant Cugat va estendre les seves possessions al Vallès ja des del final del segle IX i sobretot en el segle X. En el segle XI s'establí el domini, alhora que participava de la feudalització del territori. La vall de la Tordera, entre el Montseny i el Montnegre, fou una de les àrees de major concentració de propietats. Per aquest motiu s'establiria la pabordia de Palautordera, que vetllava pels drets dels termes de Sant Esteve i Santa Maria de Palautordera, Mosqueroles, Sant Celoni, Olzinelles, Vallgorguina, Fogars de Montclús i Campins. A la zona nord-occidental de la comarca, tenia terres a Sant Feliu de Codines i també a Caldes de Montbui i Palaudàries. Al centre, entre el Besòs i el Tenes, era present a Mollet, Parets, Montornès, Lliçà d'Amunt i Lliçà de Vall. Finalment, també havia tingut drets a Sant Martí del Fai i Sant Genís, que passaren al monestir de Sant Miquel del Fai, igual com succeïa amb els de Sant Feliu de Codines.⁷

Entre els segles X i XII, el monestir va incorporar 162 possessions del Vallès Oriental. La distribució d'aquelles no en pressuposa el valor pel que fa a l'extensió i a la qualitat, serveix en tot cas com a indicació de l'esmentada presència. Sobresurten pel nombre les 32 adquisicions entorn de Granollers, 22 a Mollet, 15 a Parets, 14 a Montornès i també 14 a les Fran-

5. Jaume VILAGINÉS I SEGURA, *La transició al feudalisme. Un cas original: El Vallès Oriental (circa 930 – circa 1090)*, Granollers: Ajuntament de Granollers, 1987 (Estudis; 2).

6. L'administració de la Pia Almoina ja tenia, al començament del segle XIV, 37 masos al Vallès; vegeu Tomàs LÓPEZ PIZCUETA, *La Pia Almoina de Barcelona (1161-1350). Estudi d'un patrimoni eclesial català baixmedieval*, Barcelona: Fundació Noguera, 1998 (Estudis; 16).

7. *Ibidem*, p. 51-57.

queses del Vallès; en seguïen 11 a Caldes de Montbui, 11 a Vilanova del Vallès, 9 a Palautordera, 8 a Lliçà, 5 a Sant Celoni, 4 a Llinars, 3 a Canovelles, 3 a Sant Fost de Campsentelles, 3 a Vallgorguina, 2 a Vilamajor, 2 a Cardedeu, 2 a Gualba, 1 a Granera i 1 a Montmeló.⁸

Tot i que el monestir de Sant Miquel del Fai hauria acabat el seu període expansiu en el segle XIII, esllanguint-se la vida monacal fins a la secularització el 1567, va mantenir un bon nombre de drets sobre terres i cases. La vinculació entre el monestir i la baronia de Montbui, que ambdós partien de l'alou comtal de Gombau de Besora, va fer que, per una banda, els senyors laics estiguessin obligats a la protecció i que, per l'altra, el prior tingués drets i jurisdicció sobre els homes del castell de Montbui.⁹ Aquella relació propicià l'increment progressiu de la dotació inicial (any 1006) i s'assegurava amb el testament de Gombau de l'any 1041.¹⁰

De les primeres dotacions, que es van mantenir fins a l'època moderna, fem notar la propietat i la jurisdicció sobre la parròquia de Riells del Fai, amb el dret de nomenar el rector i la percepció de delmes i primícies, així com també el dret de presentació del rector de Lliçà d'Amunt i el cobrament de la meitat del delme. En un i altre cas aquelles donacions van suposar detenir un domini important que persistia al final del segle XVI. A Riells tenia drets a tots els masos més grans i a Lliçà d'Amunt disposava de cases, terres i molins, entre d'altres de l'anomenada Torre del Pla.¹¹ Tot i els canvis en el caràcter del domini senyorial, el 1580 percebia encara quantitats en concepte dels mals usos abolits.

La presència a la comarca devia propiciar, també, que el monestir rebés nombroses donacions, motiu pel qual el domini s'estenia a bona part dels pobles de la zona. L'anàlisi dels diversos capbreus de les rendes del priorat entre els segles XVI i XVIII permetria un coneixement aprofundit d'un domini que arribava més enllà del Vallès Oriental, sobretot al Maresme i al Vallès Occidental.¹²

8. Josep M. SALRACH, «Formació, organització i defensa del domini de Sant Cugat en els segles X-XII», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 13 (1992), p. 127-173.

9. Arxiu Capitular de Barcelona (ACB), *Cambra episcopal*, 1.341.

10. Citat per Antoni PLADEVALL, *Sant Miquel del Fay...*, p. 33-38.

11. Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB), *Fons de Sant Miquel del Fai. Col·lecta alta, 1580*.

12. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Joan CARLES, *Capbreus, 1566-1572, 1594-1599*; Bartomeu BOFILL, *Capbreu, 1566-1572*; Francesc PUJÓ, *Capbreu, 1588*; Bernat LENTISCLA, *Rendes del priorat de Sant Miquel del Fai, 1664*. Arxiu família Maspons de Bigues, *Carpeta gran de Sant Miquel del Fai, 1798-1810*.

No es pot assegurar que cap dels capbreus registrés la totalitat de béns que el monestir posseïa i per això és convenient utilitzar-los en el seu conjunt. Serveixi d'aproximació a la distribució del domini al Vallès el capbreu de 1594-1599, en el qual les confessions es referien a les parròquies següents: Riells del Fai, Lliçà d'Amunt, Caldes de Montbui, Granollers, Sant Mateu de Montbui, Llerona, la Roca, Mollet, Martorelles, Sant Feliu de Codines, Santa Eulàlia de Ronçana, la Garriga, Bigues, Palou, l'Ametlla i Lliçà de Vall. Per altres capbreus sabem que també tenia propietats a Parets, Sant Quirze de Safaja, Corró d'Avall, Campins, Castellcir, Castellterçol, Montornès, Santa Agnès de Malenyanes o Sant Pere de Bertí.

Tot i l'extensió del domini, sovint es tractava de censos reduïts sobre peces de terra, amb l'excepció de la propietat d'un cert nombre de masos benestants. Un signe de la recaptació de rendes en espècie, concretament de vi, és l'utilatge que s'inclou en l'inventari de la casa prioral del 1717. A part de la referència al gra, al cànem i a les olives, el monestir disposava de dos cellers en els quals hi havia una premsa, quatre cuba i catorze bótes amb una cabuda total de noranta càrregues.¹³

A la zona de l'altiplà del Moianès, hi assoliren un domini important els monestirs de Sant Benet de Bages i de Santa Maria de l'Estany. Sant Benet va comptar amb propietats i drets notables a Castellterçol i Granera, on disposaven d'un batlle administrador, si més no fins entrat el segle XIV, i també a Castellcir fins a la darrerria del segle XI, quan els drets eclesiàstics del terme passaren a l'Estany.¹⁴ Com era propi, però, d'aquelles institucions eclesiàstiques, els monjos del Bages rebien igualment rendes de llocs més apartats del Vallès, com Montmeló, Granollers o Corró. Del segle XVIII ens consta encara la percepció de drets sobre terres que tenien a Santa Eulàlia de Ronçana, Lliçà d'Amunt i Lliçà de Vall.¹⁵

El monestir de l'Estany va suplir en alguns indrets el domini primerenc de Sant Benet, però aquell, a més de propietats, disposaria també de la jurisdicció tant a Castellterçol, des del 1259 fins al 1574, com a Castellcir, que compartia amb la del senyor laic fins al darrer quart del segle XV.¹⁶

13. AHPB, Pere Pau PUJOL, *Liber secundus inventariorum, 1717-1721*, f. 192-202.

14. Antoni PLADEVALL, F. CATALÀ ROCA, *Els monestirs catalans*, Barcelona: Destino, 1978, p. 252-257. També, Antoni PLADEVALL i FORT, *Castellterçol. Història de la vila i el seu terme*, Vic: Eumo, Ajuntament de Castellterçol, 1991 (L'entorn; 20), p. 31-40.

15. Arxiu Històric de Montserrat (AHM), B. II. 12. 65/67.

16. Antoni PLADEVALL, Jordi VIGUÉ, *El monestir romànic de Santa Maria de l'Estany*, Barcelona, 1978. Pel que fa al domini sobre Castellterçol, Antoni PLADEVALL, *Castellterçol...*,

La pèrdua de la jurisdicció, però, no significava la desaparició dels drets de propietat, que en el cas de Castellterçol rebia el paborde en nom del monestir fins a la secularització de la canònica el 1592. A partir d'aleshores, els drets de la pabordia s'adjudicaren al degà de Vic i finalment van recaure en el rector de la parròquia, amb el títol de paborde, a partir del 1617. Els dominis de l'Estany no quedaven tampoc reclosos en el marc del Moianès i dins del Vallès havien arribat fins a la Garriga, a Sant Celoni i, amb algunes terres, a Palaudàries i a Lliçà d'Amunt.¹⁷

Pel que fa als dominis del monestir de Sant Joan de les Abadesses al Vallès, s'havien vinculat al procés de repoblament de la primera meitat del segle X, hipòtesi ara ja superada. En qualsevol cas, l'expansió d'aquell monestir propicià la creació d'una cel·la a la Garriga amb la germana de l'abadessa Emma, Xixil·lona.¹⁸ La mateixa abadessa impulsava la consagració de les parròquies de l'Ametlla del Vallès i de la Roca, ambdues realitzades l'any 932. A diferència d'altres dominis abans esmentats, aquest no sembla que persistís més enllà del segle XI.

Potser a causa de la major solidesa de la vida monacal, Santa Maria de Ripoll sí que mantingué la seva presència al Vallès des del segle X fins a l'època moderna. La localització de les primeres terres, en una permuta amb el monestir de Sant Cugat del 984, era a Corró i a Valldariolf. Un capbreu de mitjan segle XIV recollia fins a vuitanta-tres confessions de béns de Ripoll a Granollers.¹⁹ A la fi del segle XVI, la cambreria del monestir tenia béns a la Garriga, la Roca, Palou, Santa Agnès de Malenyanes i també sobretot a Granollers.²⁰

Els monestirs montserratins van tenir alguns béns al Vallès. Si a la segona meitat del segle XI hi ha constància del de Santa Cecília, Santa Maria de Montserrat va tenir terres a Campins i drets i jurisdicció sobre Vilalba, a part d'altres propietats a Cardedeu i Santa Agnès de Malenyanes, a partir del 1592 i fins al 1658.²¹

p. 151-158. Sobre Castellcir, Jaume DANTÍ I RIU, Joan RUIZ I CALONJA, *Castellcir (segles X-XVIII). Origen i evolució d'un poble de la Catalunya Vella*, Barcelona: Dalmau, 1993 (Camí Ral; 2), p. 76-80.

17. Arxiu Històric de Santa Maria de l'Estany (AHSME), C.3, C.6.

18. Josep MAURÍ I SERRA, *Història de la Garriga*, Barcelona, 1949, v. I, p. 28-29.

19. Capbreu de 1357-1358, citat per Mercè AVENTÍN I PUIG, *La societat rural a Catalunya en temps feudals. Vallès Oriental segles XIII-XVI*, Barcelona: Columna, 1996 (Columna Assaig; 5), p. 66.

20. AHPB, Joan CARLES, *Capbreu de la cameraria de Ripoll, 1581-1597*.

21. ACA, *Batllia General, Processos antics*, 1.Y (1592).

Sant Salvador de Breda va percebre rendes a diversos pobles del Vallès durant tota l'època moderna i, en el segle XIX, era encara el terçoner del delme de la parròquia de Marata. Al final del segle XI tenia terres a Cardedeu. En el segle XII disposava de l'església de Sant Salvador del Prat (entre Cardedeu i Marata) i percebia drets de Canovelles, Corró d'Amunt i Corró d'Avall, d'Alfou, de Sant Martí de Partegàs, de Sant Martí de Montnegre i de Sant Cebrià de Fuirosos.²² S'observa en conjunt una coincidència important amb els dominis dels vescomtes de Cabrera, fundadors i protectors del monestir.

Un altre dels dominis eclesiàstics importants del Vallès als segles moderns era el de la cartoixa de Montalegre. La fundació de la cartoixa, al principi del segle XV, era el resultat de la fusió dels antics monestirs de Sant Pol de Mar i el de Vallparadís de Terrassa, que ja tenien algunes propietats a la comarca.²³ Entre el 1432 i el 1434, els cartoixans adquirien, per una banda, la casa de Campsentelles i, per l'altra, la baronia de Mogoda i el castell de Cabanyes, amb les corresponents propietats i drets jurisdiccionals sobre les parròquies de Santa Perpètua de Mogoda, Sant Fost de Campsentelles, Sant Cebrià de Cabanyes i Martorelles. La jurisdicció sobre aquell terme, amb l'exercici de la justícia civil i criminal, la van mantenir fins a l'any 1568, en què passà al domini reial.²⁴

Si bé es perdien les jurisdiccions, es mantenien les propietats. A part de les zones esmentades, la cartoixa cobrava censos a Parets, a Corró o a Granollers. Encara, entre el 1731 i el 1748, adquiria noves terres i cases a Santa Eulàlia de Ronçana, a Caldes de Montbui, a Sant Feliu de Codines i a Sant Quirze de Safaja.

Un aspecte important de la percepció de rendes de la cartoixa al Vallès era el de la participació en els delmes de diferents parròquies, a més a més de les que n'havia tingut la jurisdicció. En el segle XVII va adquirir part dels delmes de Parets, Sant Pere de Bertí, Granollers, Palou i Sant Celoni. Aquelles adquisicions es feien justament en un període en el qual es manifestava certa resistència al pagament del dret, però alhora es tractava d'una renda d'un valor econòmic significatiu.²⁵

22. Jaume COLL I CASTANYER, *Breda històrica i actual*, Barcelona, 1971.

23. Xavier PÉREZ I GÓMEZ, *Diplomatari de la cartoixa de Montalegre (segles X-XII)*, Barcelona: Fundació Noguera, 1998 (Diplomatari; 14).

24. Xavier PÉREZ I GÓMEZ, «Sant Fost i la cartoixa de Montalegre», *Notes* (Mollet), 4 (1990), p. 29-36.

25. ACA, *Monacals*, 2.047: «Compra féu lo monastir de N^a Senyora de Montalegre a Joan Pau de Belloch dels delmes de Parets y Berti per preu de set milia quatre-centes y una lliures en lo any 1629».

Tot i que no es tractava d'una institució exclusivament eclesiàstica, l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem també va disposar de dominis al Vallès des del mateix segle XII. La presència més significativa l'havia tingut a Sant Celoni, on la casa es convertí en comanda a partir del 1319, amb l'exercici de la jurisdicció fins al 1402, quan es traspassà a Bernat de Cabrera.²⁶ D'altra banda, incorporà alguns béns dels templers quan aquell orde fou dissolt al començament del segle XIV. L'orde del Temple havia disposat de béns a Collsabadell, Parets, Lliçà de Vall, Palautordera, Cardedeu, Palou i Santa Eugènia del Congost.²⁷ En el segle XVIII, la comanda de Sant Joan de Jerusalem de Barcelona mantenia un bon conjunt de propietats a la comarca, essent especialment nombroses a Sant Pere de Vilamajor i a Palautordera, i més escadusseres però amb masos grans a pobles com Santa Eulàlia de Ronçana.²⁸

Un altre monestir amb propietats sobretot a la zona del Montseny era el de Sant Marçal, que des del segle XII i fins al 1624 fou dependent del priorat de Sant Esteve de Banyoles, després passà a la congregació claustral de Lleida i finalment en el segle XVIII es traspassà a Sant Pau del Camp de Barcelona. Al començament del segle XIV percebia rendes de Sant Esteve de la Costa, Sant Julià del Montseny, Sant Cristòfol de Fogars, Sant Martí de Mosqueroles, Campins, Sant Esteve de Palautordera, Cardedeu, Vilamajor i Llerona. En el segle XV també feia establiments a Collsabadell.²⁹

Sense pretensió d'exhaustivitat, sembla clar, però, que les senyories eclesiàstiques esmentades eren les que extreien una major quantitat de rendes de la comarca, tot i que consta la presència d'altres, com Sant Pere de Casserres, Scala Dei, alguns beneficiats i confraries, així com eclesiàstics a títol personal. A aquesta panoràmica s'haurien d'afegir encara les propietats i drets que tenien, amb més o menys nombre, cadascuna de les parròquies constituïdes entre els segles X i XI.

26. Jaume VILAGELIU, *Estampes històriques de Sant Celoni*, Sant Celoni, 1976², p. 19-27. En relació amb la senyoria compartida, Josep M. PONS I GURI, a *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*, Barcelona: Fundació Noguera, 1989, v. III, p. 437-460: «Nous documents de la comanda hospitalària de Sant Celoni».

27. Jaume VILAGINÉS, «Els Templers al Vallès», *Notes* (Mollet), 4 (1990), p. 9-27.

28. AHPB, Francesc CERVERA, *Capbreu de la comanda de Sant Joan de Jerusalem de Barcelona a Vilamajor, Palautordera, Collsabadell, Cañamàs, Vallgorguina, Cardedeu y otras pobles, 1716-1720*.

29. Antoni PLADEVALL, «Sant Marçal del Montseny. Antiguo monasterio y parroquia del obispado de Vich», *Ausa* (Vic), 35 (1961), p. 9-25. Vegeu també Mercè AVENTÍN I PUIG, *op. cit.*, p. 65-79.

Els dominis de Sant Pere de les Puelles

Les vinculacions del monestir barceloní de Sant Pere de les Puelles amb el Vallès ja constaven a la seva primera acta de consagració de l'any 945, en la qual s'esmentava la donació de l'església de Montmeló i altres terres a Parets. L'expressió d'aquell primer document pel que fa a Montmeló no és gaire precisa, ja que es referia només a la dotació de capellà de l'església, tot i que justament pogué respondre a la tinença anterior de propietats en el terme.³⁰ Un document posterior, del 992, en el qual es descriuen les possessions del monestir, reflectia més clarament que tenia terres, vinyes, molins, recs, caps de rec, prats i pastures al Vallès, a Santa Maria de Montmeló i a la vil·la Ricard i Spincellos, ambdues probablement en el terme de Montornès.³¹

El domini de Sant Pere de les Puelles sobre Montmeló no era, però, de senyoria única, ja que en el mateix segle XI coincidien, si més no, altres dominis eclesiàstics, com el de Sant Benet de Bages, i també de laics, com el dels Balsareny-Besora.³² Entre els segles XI i XII, el domini s'estenia amb donacions i noves adquisicions, tal com ho demostren els establiments de cases i terres que les successives abadeses feien a diferents pagesos de la zona.³³ D'altra banda, els drets que el monestir pretenia sobre aquella parròquia serien llargament discutits per part del bisbat barceloní des de mitjan segle XII, amb successives ratificacions a favor de Sant Pere.

El monestir de Sant Pere, doncs, només hauria tingut al Vallès la jurisdicció de la parròquia de Montmeló, i no necessàriament la del conjunt del terme. El 1495, el poble s'incorporava al domini reial, però el traspàs no devia suposar cap minva sobre els drets econòmics monacals.³⁴ No s'ha

30. Amanç FERNÁNDEZ, Àngel PIÑERO, Josep UMBERT, *Aproximació a la història de Montmeló segles X al XII*, Montmeló: Centre d'Estudis de Montmeló, 1994. S'han fet diverses transcripcions de l'acta de consagració de l'església del monestir, Frederic UDINA MARTORELL, «El milenario de San Pedro de las Puellas y el Acta de consagració de su primitivo templo», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* (Barcelona), XVIII (1945). En llatí i en català, a *Catalunya Romànica: El Barcelonès, el Baix Llobregat, el Maresme*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991, p. 205.

31. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), *Diversorum*, XV-5. Es tracta d'una còpia del segle XV, ja que l'original va desaparèixer.

32. A. FERNÁNDEZ, A. PIÑERO, J. UMBERT, *op. cit.*, p. 46-52.

33. Arxiu Monestir de Sant Pere de les Puelles (AMSPP), Bernat PUIGVERT, *Registre dels negocis del Monestir de Sant Pere en temps de la Mare Abadessa Dona Magdalena d'Oluja, 1598*.

34. Amanç FERNÁNDEZ, Ignasi CANTARELL, «Breu història de Montmeló», *L'Anella* (Montmeló), 44 (1982), p. 8.

estudiat fins ara l'origen dels béns que el monestir tenia a molts altres pobles de la comarca, encara que molt probablement es pugui situar també entre els segle XI i XIII.³⁵ D'altra banda, l'arxiu del monestir conserva un total de cent cinc capbreus, entre el 1367 i el 1848, que permetrien una anàlisi prou acurada de l'evolució del seu patrimoni. Sabem que al final del segle XV, l'abadessa disposava de tres batllies a la zona per al control i la percepció de les rendes: la de Montmeló, la de Corró Jussà i la de Palaudàries.³⁶

Segons el capbreu de 1511-1525, el monestir tenia a lous a les parròquies vallesanes de Montmeló, Parets, Santa Agnès de Malenyanes, Palou, Mollet, Santa Eulàlia de Ronçana, Montornès, Marata, la Roca, Corró d'Avall, l'Ametlla, Lliçà d'Amunt, Lliçà de Vall, Palaudàries i Santa Justa (que de fet era sufragània de Lliçà d'Amunt).³⁷ En aquell document, s'enregistren cinquanta-dues confessions, de les quals sobresurten dotze de Lliçà d'Amunt i deu de Palaudàries, mentre que, de Montmeló, només en constaven sis. Com era habitual, però, el capbreu no recollia tampoc la totalitat dels béns i hem pogut comprovar que hi mancaven algunes propietats significatives.

A la primera meitat del segle XVII, el monestir enregistrava algunes rendes que no apareixien en capbreus anteriors. No es pot assegurar que fossin de nova incorporació, però en tot cas el domini monacal era present, també, a Martorelles, Llerona, Samalús, Granollers i Vilanova de la Roca (avui anomenada del Vallès).³⁸ Els canvis en el domini durant el segle XVIII van ser igualment minsos.³⁹ Els capbreus de la segona meitat d'aquell segle reflecteixen sobretot un important procés de subestabliment de peces de terra, que en la seva major part estaven destinades al conreu de la vinya.⁴⁰ Es tractava, doncs, d'una propietat àmplia, localitzada sobretot a la zona central i més plana del Vallès, i només era clarament absent a la part nord-oriental, particularment a la vall de la Tordera.

35. El primer capbreu conservat correspon ja a la segona meitat del segle XIV. AHPB, Llorenç de ROCA, *Capibrevium primum contractuum, 1367-1370*.

36. AMSPP, *Abadesses*, ms 231, 1486-1487.

37. AMSPP, Joan VILANA, *Capbreu de aious scituats en diferents parròchias propis del Reial Monestir de Sant Pera de las Puellas de Barcelona, 1511-1526*.

38. AMSPP, Antoni Joan FITA, *Capbreu*, 60, 1633-1643.

39. AMSPP, *Censos i censals que el monestir de Sant Pere té a diverses parròquies*, segles XVI-XVIII.

40. AHPB, Josep Marià AVELLÀ, *Capbreu del monestir de Sant Pere de les Puellas, 1776-1787*. En l'esmentat capbreu no hi consten els antics establiments.

Tot i la dispersió dels béns, el monestir tenia una major incidència, d'una banda, a Montmeló, d'on alhora percebia els delmes de tota la parròquia, i, de l'altra, a Palaudàries, d'on extreia part del delme i detenia els masos més importants del terme. En aquest darrer cas, coexistien el predomini de la propietat eclesiàstica i la jurisdicció d'una senyoria laica, que era la de la baronia de Montbui, amb diferents canvis de titular des del 1059 i en mans del Consell de Cent de Barcelona des del 1490 fins al 1714.⁴¹

Els moviments de resistència al domini entre els segles XVI i XVIII sembla que foren menors, ben diferent del conflicte entre institucions eclesiàstiques pel que fa a la percepció dels delmes. El problema, el plantejà el prior de la cartoixa de Montalegre, que pretenia una part del producte decimal de Montmeló, cosa que posava en qüestió els límits del domini de Sant Pere, que havien estat marcats amb fites. Els plets s'iniciaren el 1620, quan l'abadessa exigia els drets sobre terres de Montmeló i de Montornès, mentre que el prior, com a decimador de Parets, així com el rector de Palou per la banda nord, esgrimien la no coincidència entre els límits de la parròquia i els del terme i jurisdicció.⁴² El conflicte, que arribà a l'Audiència, va assolir un acord el 1748 a favor dels interessos del monestir de Sant Pere. Però el problema es devia reproduir, ja que el 1819 s'instava a una nova delimitació entre Montmeló i Montornès.⁴³

En el si del conflicte esmentat s'observa, també, una manifestació de la resistència pagesa, estesa en altres indrets del Principat durant el segle XVII, pel que feia a l'aportació del delme. En aquell cas, era l'acceptació de pagar el delme a altres decimadors, ja que així evitaven l'aportació d'una tercera part, que era la que l'abadessa concedia al rector de Montmeló com a primícia.⁴⁴ Altres conflictes sobre aquell dret al Vallès es produïen justament en relació amb senyors laics, com en els casos dels Corbera amb el delme de Vilamajor o dels Vilalba amb el de Cardedeu.⁴⁵ A part de qüestionar-s'hi el valor, els pagesos pretenien deixar-ne al marge alguns productes.

41. Josep BADIA I MORET, *La Baronia de Montbui*, l'Ametlla del Vallès, 1968.

42. Biblioteca de Catalunya (BC), *Fulletts Bonsoms*, 7.359, *Summari de la causa vertent en la Real Audiencia a relació del noble D. Fabricio Pons de Castellví, entre la Abadessa y convent del monestir de Sant Pere de las Puellas de la present Ciutat de una, y alguns particulars del lloc de Monmaló, y lo prior y convent de Montalegre de part altre.*

43. AMSPP, *Papers de Montmeló*, B-9.

44. *Ibidem*, 1665.

45. Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB), *Arxiu parroquial de Vilamajor*, c. 52.

Pagesia benestant i drets senyorials

La informació que forneixen els capbreus permet aproximar-se a l'estructura de l'explotació pagesa, a la seva composició, així com als diversos drets que suportava. Amb aquests elements, és possible constatar l'existència d'una pagesia benestant en el marc de la persistència d'un bon nombre de drets senyorials. De l'anàlisi dels capbreus de Sant Pere de les Puelles destriarem els que podríem considerar com a casos paradigmàtics.

De la parròquia de Lliçà d'Amunt sobresortien el mas Bosc i el mas Puig. Pere Bosc confessava, al principi del segle XVIII, que tenia pel monestir el mas esmentat, amb les seves terres, i també el mas Torrents, que era deshabitat. Diposava, encara, d'una sèrie de peces de terra, amb part d'erm, part de regadiu i algunes feixes. En el conjunt de la unitat d'explotació hi havia algun tros de bosc i d'oliveres, ja que pagava una quantitat en compensació dels aglans i les olives. El mas Bosc mantenia la condició d'afocat, amb obligació de residència, i pagava la quantitat de dos sous com a substitució dels antics drets parciaris de la tasca i el braçatge.

El mas més important que tenia el monestir a la parròquia de Lliçà d'Amunt era, però, el Puig. Els Puig rebien els primers establiments al començament del segle XIII, si no abans, i el 1255 disposaven ja d'un gran patrimoni vinculat a Sant Pere de les Puelles.⁴⁶ La propietat útil estava composta pel mas Puig, amb terres i drets; dos molins i una casa de molí; la tercera part d'un altre molí; terres de regadiu, d'horta i arbres; el mas Prat, amb terres, arbres i vinya, i altres peces de terra.⁴⁷

Els Puig obtenien també l'establiment de la batllia, que els permetia recaptar o fer recaptar els drets del monestir sobre els béns que tenia a Lliçà d'Amunt, Lliçà de Vall, Canovelles, Palaudàries i el mas Tresserra de Marata. Per la batllia, havien de pagar una quantitat i, a canvi, percebien un terç d'alguns drets senyorials, com el braçatge, la tasca i els agraris, i d'altres d'íntegres, com les joves. La disposició d'una gran propietat i la participació en la renda senyorial no els havien eximit de ser presents a la guerra remença. En entrar el segle XVI, tenien encara l'obligació d'afocament en

46. Arxiu Puig (AP), perg. 3, 1208. Per a un estudi de conjunt d'aquell patrimoni, vegeu Jaume DANTÍ I RIU, «Família pagesa i propietat als segles XIII-XVIII. Els Puig de Lliçà d'Amunt», *Revista d'Etnologia de Catalunya* (Barcelona), 8 (1988), p. 20-25.

47. AP, *Llibreta de documents*, còpia d'establiment del 1255.

el mas, però es refarien de la crisi anterior i, al final del segle XVII, amplia-ven el patrimoni amb terres i un altre mas.⁴⁸

Per a les terres de Corró d'Avall, el monestir tenia també una batllia, però a l'època moderna es troba sempre arrendada conjuntament amb la de Montmeló. En aquell terme hi havia, igualment, alguns pagesos benestants entre els tinents de Sant Pere, però ja entrat el segle XVIII s'observa una important presència del subestabliment per part d'un gran propietari forani: es tractava dels Valls de Vilella de Caldes de Montbui. Entre els pagesos de Corró destacaven Miquel Santpere, amb un mas i dotze peces; Sebastià Xatmar (a) Colomer, amb un mas i un altre de derruït i sis peces de terra, i Pere Canals de la Vila, que disposava del mas i de quatre peces.

A la parròquia de Palaudàries, el monestir tenia la pràctica totalitat dels masos, fins i tot, ben probablement, el que s'havia reedificat sobre l'antiga vil·la de «*Palatio Aries*» esmentada el 904.⁴⁹ En aquella zona es registra un important procés de concentració de la propietat, ja fos de masos derruïts, fruit de la crisi baixmedieval, o deshabitats posteriorment. Al segle XVI sobresortien Bernat Ametller, que disposava de tres masos més; Miquel Trias i Palaudàries, que a part del mas Palaudàries tenia els masos Bosc, Sala, Ferrer, Triola i Ginestós, i Antic Mas, que també havia incorporat dos altres masos enrunats.⁵⁰ El fet de detenir un domini ampli a la parròquia podria justificar que el monestir mantingués per separat l'arrendament d'aquelles rendes de la resta de béns del Vallès.⁵¹

A Montmeló, per contra, les propietats confessades a l'abadessa de Sant Pere de les Puelles eren de menor extensió, a voltes peces soles o cases del nucli urbà i menys masos. Pel nombre de famílies enregistrades en els capbreus, la propietat eminent del monestir devia abastar la major part del terme. Al primer quart del segle XVI sobresortien, per les dimensions de les unitats d'explotació constituïdes, Sebastià Osona i la vídua de Salvador Vilar, àlies Capella.

Sebastià Osona, hostaler, comptava alhora amb algunes cases, diverses peces i un mas, i es confessava com a «home propi» del monestir. Els Vilar declaraven dues masoveries, diverses peces i eren també homes pro-

48. AP, perg. 114. Nou establiment del 1514.

49. *Catalunya Romànica: el Vallès Oriental, el Vallès Occidental*, v. XVIII, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991, p. 373-374.

50. AMSPP, *Censos i censals...*

51. AMSPP, *Abadesses*, 176-252.

pis.⁵² A la fi del mateix segle era Jaume Roura, àlias Camp, el que més declarava: tenia un mas, cases, un molí i el casal derruït, sis peces de terra i un hort al regadiu; també feia constar la seva condició d'home propi.⁵³

Els diferents exemples espigolats confirmen, d'una banda, que en el marc de la persistència de l'estructura senyorial, el factor dinàmic era la propietat útil. Els pagesos emfiteutes que aconseguiren ampliar les dimensions del seu establiment inicial protagonitzaren un clar procés de diferenciació social en el si de la comunitat camperola. D'altra banda, no s'observa cap canvi significatiu en el domini de Sant Pere de les Puelles, ni per l'increment dels béns, ni per la tipologia de drets que percebia.

Els drets senyorials que havien quedat inclosos en l'emfiteusi, com les prestacions de joves i tragines, o els derivats d'un monopoli com el llòssol, eren recordats encara en el segle XVIII, tot i que havien estat substituïts pel pagament d'una quantitat fixa. En aquest sentit, no sembla que existís un criteri sistemàtic en la valoració monetària d'aquells drets: el pagament per una jova oscil·lava entre quatre i divuit diners, mentre que el tragí apareix valorat entre quatre i vint-i-quatre diners. A l'*Speculum* dels segles XVI al XVIII només consta una referència a la substitució del llòssol i en aquell cas no s'havia fet en diners, sinó en espècies: dues quarteres d'ordi.⁵⁴

Tant la diversitat en les valoracions de les antigues prestacions personals, com la possible desaparició d'alguns drets per manca d'enregistrament, ja que resulta poc creïble una sola menció al llòssol, reflectirien els diferents moments i les distintes capacitats de negociació entre pagesos i senyors. En l'aspecte quantitatiu, el resultat del procés de substitució no devia ser, en general, feixuc per a l'economia pagesa, alhora que, amb el temps, es deprecia l'ingrés senyorial. Amb tot, també quedava clar, però, que el monestir no renunciava als seus drets i, en algun cas, l'exigia encara sense canvi: així, Pere Lledó de Palaudàries havia de fer dos tragins per portar el blat de la parròquia fins a Sant Pere de les Puelles.⁵⁵

Resulta més significativa, encara que no fos general, la transformació d'antics drets parciaris per quantitats fixes. La tasca i el braçatge, que

52. AMSPP, Joan VILANA, *Capbreu de aious scituats en diferents parròchias propis del Real Monestir de Sant Pera de les Puellas de Barcelona, 1511-1525*.

53. AMSPP, Bernat PUIGVERT, *Registre dels negocis del monestir de Sant Pere en temps de la Mare Abadessa dona Magdalena d'Oluja, 1598*.

54. Es tractava de la confessió feta per Joan Cabañes de Palou, que posseïa el mas Cabañes, abans anomenat Figueres.

55. AMSPP, *Censos i censals...*, f. 116-117.

corresponien sovint a un onzè i un setzè de la producció, respectivament, apareixen en força ocasions commutatats per una quantitat en diner i, més escadusserament, en blat. Aquesta substitució, que per altra banda es generalitzà a partir de la darrereria del segle XV, sí que representava un signe de debilitat del domini senyorial, potser també d'incapacitat per mantenir la forma de recaptació tradicional, ja que en les successives conjuntures alcistes comportaria una clara depreciació de la renda.

També es constata la transformació d'algun dret de poc valor en espècie per l'equivalent en diner. La substitució més freqüent fou la dels feixos de palla, que en gairebé tots els casos s'havien convertit per un valor d'entre un i dos sous per feix. Menys habitual era la conversió de quantitats d'ous. L'aportació de caps d'aviram i de formatges es va mantenir sense alteracions durant aquells segles, però sempre amb alguna excepció, com la que apareixia a la declaració de Pere Lledó de Palaudàries, del 1588, on constava la compensació dels capons per disset sous.⁵⁶

Finalment, els capbreus també seguien recordant les vinculacions personals dels pagesos amb els senyors per la tinença de masos i terres. D'una banda, ni que fos al començament del segle XVIII, quedaven encara algunes restes de la redempció dels «mals usos» establerta el 1486: Jaume Guàrdia de Palou havia de pagar sis diners «*per la reducció dels mals usos*». La quantitat podia ser insignificant, però no deixava de ser un recordatori formal que, a més, anava acompanyat de l'obligació que l'esmentat pagès tenia de fer contínua residència en el mas i de confessar-se «home propi del monestir».⁵⁷

La persistència d'alguns elements d'aquelles servituds no es contradia amb el fet que la mateixa senyoria hagués accedit ja a certes transformacions abans de la Sentència, canvis, però, que asseguraven ingressos fixos. Així, Sebastià Xatmar, àlies Colomer, de Corró d'Avall, confessava en el capbreu de 1570 que, des del 1434, «*en compensació y esmena de la estada y servitut personal*», pagava mitja quartera de blat. Tot i que l'expressió era imprecisa, reflectia una transformació en la condició d'aquella família pagesa, malgrat que després es perpetués el pagament.⁵⁸

56. AMSPP, *ibidem*.

57. AMSPP, *Censos i censals...*, f. 46. Jaume Guàrdia confessava la tinença del mas Rossell, derruït, i altres cases i terres.

58. AMSPP, *Censos i censals...*, f. 86.

La continuïtat en les formes no pot amagar, però, els canvis de fons, sobretot pel que fa a un major benefici per a la renda pagesa. Pau Santpere, pagès de Corró d'Avall, confessava a l'abadessa de Sant Pere de les Puelles, l'any 1570, la quantitat de vint sous «*per qualsevol firma d'esponsalícis*», segons el document de reducció i establiment fet el 1434. Es tractava de la reconversió del mal ús de la firma d'espoli, que permetia garantir el dot de l'esposa amb el mas i les terres que de fet eren del senyor, per una quantitat fixa. En comparació amb la commutació d'altres drets esmentats, en aquell cas s'hauria aplicat una valoració econòmica relativament elevada, alhora que s'havia de fer efectiva anualment.⁵⁹ Cal tenir en compte, però, que el pagament del mal ús equivalia a una quantitat per lliura del valor del dot, tot i que s'ha considerat que la seva importància econòmica era menor que la d'altres i que, en fixar-la de forma indefinida, no només es desnaturalitzava, sinó que també amb el temps es depreciaria.⁶⁰

En els dominis de Sant Pere de les Puelles, com és prou conegut per altres zones, es palesa la pervivència dels conceptes d'home «*propi, soliu i afocat*» de manera força comuna entre els pagesos de les diferents parròquies. Hi ha algun cas, però, on s'explicita la redempció d'aquella condició: Francesc Pasqual, de Palaudàries, pagava a canvi tres quarteres de blat.⁶¹ En altres termes, devia ser equivalent a la «*compensació de la abitació*» que feia Joan Cabañes per un valor de quatre sous.⁶² S'ha fet notar que aquelles condicions no eren equivalents a la de remença, especialment pel que fa a l'«*affocati*», tot i que s'hi aproximaven en la pràctica, ja que podien deixar la terra, però en perdien la propietat.⁶³

L'aproximació als dominis eclesiàstics del Vallès, i en particular al de Sant Pere de les Puelles, confirma les anàlisis fetes sobre altres estructures

59. AMSPP, *Censos i censals...*, f. 72. Pau Santpere, dit de l'Hostal, disposava de l'«Hostal Nou de Sant Pere», a part d'una altra casa petita i diverses peces de terra.

60. Gaspar FELIU I MONFORT, «El pes econòmic de la remença i dels mals usos», *Anuario de Estudios Medievales* (Barcelona), 22 (1992), p. 145-160. En concret per a Girona, vegeu Rosa LLUCH I BRAMON, «Remença i mals usos: el cas de Camós (1331-1339)», a *Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 151-184.

61. AMSPP, *Censos i censals...*, f. 115.

62. AMSPP, *Censos i censals...*, f. 44.

63. Eva SERRA I PUIG, «El règim feudal català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe», *Recerques* (Barcelona), 10 (1979), p. 17-32.

senyorial a la Catalunya moderna.⁶⁴ En primer lloc, es constata la importància, en extensió, de la propietat eminent. Els patrimonis es mantien pràcticament amb molt pocs canvis durant aquells segles, de manera que l'evolució de la renda podia anar paral·lela a l'evolució marcada per les diferents conjuntures. Per altra banda, pervivien els mateixos drets sobre la terra, sobre la producció, i fins a cert punt una bona part dels drets personals fruit de la vinculació dels pagesos al senyor. A la imatge de continuïtat, o d'«immobilitat», que podria oferir aquella observació, però, s'hi contraposaven la progressiva pèrdua de pes de la renda senyorial i la conversió efectiva d'alguns d'aquells antics drets.

Tal com ha afirmat M. Duran, com a mínim des del segle XVI, no es pot parlar d'un model de funcionament del règim senyorial a Catalunya, ja que s'intensificava la diversitat de situacions, les diferències en la pressió exercida, no únicament entre distints senyors, sinó també dintre d'un mateix domini.⁶⁵ En el cas de Sant Pere de les Puelles, s'ha detectat, per exemple, l'exigència de drets parciaris com la tasca o el braçatge i, alhora, la seva substitució per quantitats fixes. Tant per a l'ingrés senyorial com per a la renda pagesa, el resultat d'una o altra actuació era ben diferent, ja que la primera es beneficiava de les transformacions agràries, essent més feixuga per al pagès, mentre que la segona suposava la fossilització del dret.

Pel que fa als drets de caràcter més feudal, de vinculació personal en funció de la tinença del mas i de la terra, esdevé essencial distingir entre la persistència formal, la voluntat dels senyors de mantenir-ne la memòria i les conseqüències econòmiques que se'n derivaven. En conjunt, no sembla que comportessin cap valor econòmic gaire significatiu, tal com ho demostren els casos de lluçió o de substitució analitzats. Per altra banda, és interessant de constatar que algunes de les conversions o redempcions esmentades s'havien realitzat abans de la sentència arbitral de Guadalupe, de la qual cosa es desprèn que, sense menystenir els efectes d'aquell pacte, més que iniciar-se, es confirmava el procés de canvi d'alguns aspectes de les

64. Vegeu, entre d'altres, Eva SERRA I PUIG, *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1590-1729*, Barcelona: Crítica, 1988. Montserrat DURAN I PUJOL, «L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799)», *Recerques* (Barcelona), 17 (1985), p. 7-42. Gaspar FELIU I MONFORT, *El funcionament del règim senyorial a l'Edat Moderna. L'exemple del Pla d'Urgell*, Lleida, 1990. *Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans*, Barcelona: Crítica, 1986.

65. Montserrat DURAN I PUJOL, «Producció i renda agrària a la Catalunya del segle XVI», a *Terra, treball i propietat*, p. 186-213.

relacions entre senyors i pagesos. El registre d'aquelles condicions en els successius capbreus de forma indefinida reflectia el manteniment de l'estructura senyorial al marge de les transformacions econòmiques.

La contraposició entre condició juridicoformal i situació econòmica del pagès ja s'havia palesat en el conflicte dels remences i seguia en els segles moderns. En els diversos casos de camperols benestants citats dins del domini monacal de Sant Pere de les Puelles, conflüen sovint el fet d'haver acumulat diferents masos, amb el que suposava de disposar d'una unitat d'explotació extensa, i alhora la confessió que eren homes propis, solius i afocats. L'exemple més paradigmàtic, ens el proporcionen els Puig de Lliçà d'Amunt, que disposaven d'un gran patrimoni, participaven de la renda senyorial a través de la detenció de la batllia del monestir, participaren a la guerra remença i continuaven sota la condició d'homes propis, solius i afocats.

Entre els dominis eclesiàstics del Vallès s'ha comprovat, també, l'escàs exercici de la jurisdicció des del final del segle XV, a diferència d'altres senyories laiques. Aquest fet respondria a la dificultat de manteniment d'aquell poder, i més quan la institució no radicava a la mateixa zona. Des d'aquesta perspectiva, la pressió i el control que la senyoria podia fer per evitar el frau i la resistència al pagament de drets resultava més feble.

Tot i no haver realitzat l'anàlisi sistemàtica de les rendes de Sant Pere, l'aproximació als seus arrendaments mostra que, si durant el segle XVI es produïa un creixement relativament important, en el XVII i durant les primeres dècades del XVIII, per contra, l'ingrés nominal quedà estagnat i, per tant, el seu valor real registrava una caiguda notable.⁶⁶ A part dels efectes inflacionaris i de les conjuntures negatives de la primera meitat del segle XVII, el relatiu redreçament agrari experimentat a partir del 1660 no s'havia pogut reflectir a la renda senyorial, probablement per la dificultat d'adequació d'aquella estructura als canvis en la distribució de conreus, per la importància dels censos fixos i pels efectes de la resistència pagesa a un dret tan significatiu com era el delme.

Finalment, es corrobora també que, en el marc de la persistència del domini senyorial, el sector de pagesos emfiteutes benestants, al marge de la seva condició jurídica, aprofitaven les possibilitats d'una major rendibilització d'aquella propietat útil. El creixement demogràfic i econòmic del segle

66. AMSPP, *Abadesses*, procura major i llevadors A. També, *Llibre d'arrendament de Dona Maria de Copons abadessa, 1658-1721*.

XVIII, manifestat en un increment de la pressió sobre la terra, es reflectia en els capbreus de la fi del segle i de les primeres dècades del XIX. Sobresurten d'aquella documentació, tal com s'ha esmentat, els subestabliments de peces dels seus masos que feien els emfiteutes de Sant Pere de les Puelles.⁶⁷ Es tractava de trossos de terra o feixes de vinya, i en menys ocasions d'oliveres o ermes, en plena coincidència amb les transformacions agràries que es produïen en aquell període en altres àrees del Principat.

67. AHPB, Josep Marià AVELLÀ, *Capbreu del monestir de Sant Pere de les Puelles, 1776-1787*. Josep Fèlix AVELLÀ, *Capbreu cinquè de Sant Pere de les Puelles, 1824-1830*.

EL MÓN DEL COMERÇ ARTÍSTIC A CATALUNYA AL SEGLE XVII:
ELS CONTRACTES ENTRE ELS PINTORS JOAN ARNAU MORET
I JOSEP VIVES AMB EL NEGOCIANT PERE MIQUEL POMAR

0 IMMACULADA SOCÍAS I BATET
UNIVERSITAT DE BARCELONA

Els contractes efectuats entre els pintors Joan Arnau i Josep Vives amb el «negociant en pintura» de Barcelona, Pere Miquel Pomar, el 25 de febrer de 1636, constitueixen notícies cabdals que permeten trenar els fragments que van surant dels obradors artístics catalans del Sis-cents. Tanmateix, cal matissar que, tot i que la documentació que ha pervingut sobre aquest camp és molt esparsa, no per això s'ha de considerar excepcional, ja que probablement constituïa un fet habitual dins de la cultura artística d'aquest període.

Sens dubte, un dels aspectes claus d'aquests protocols notariais radica en el paper exercit per Pomar com a «negociant en pintura», tot i que la Catalunya sis-centista no genera comerciants de primera fila, com és el cas al segle XVI de l'italià Jacopo Strada –marxant, antiquari, col·leccionista i un llarg etcètera més– que va merèixer ser immortalitzat per Tiziano en un dels seus millors retrats.¹ Tanmateix, sí que es pot documentar –tot i que cal continuar fent un important treball de recerca en aquest sentit– l'activitat, evidentment molt més modesta, de mercaders i negociants del país i forasters que comerciaven amb gravats, llibres, pintures, medalles, tapissons... En aquest sentit, i a tall d'exemple, es poden esmentar els noms d'alguns d'aquests agents de difusió de productes artístics, com Francesc Serra, cotamaller de Barcelona, al qual Carles V l'any 1529 va atorgar una concessió per vendre a Catalunya pintures i tapisseries que havia portat de Flandes.² O també el del conegut italià Pietro Paolo de Montalbergo, pintor i comerciant, el qual la segona meitat del segle XVI es va dedicar, entre altres productes, a la importació de gravats d'Itàlia, contribuint amb la seva activitat a la difusió de les formes renaixentistes a Catalunya.³ Igualment a

1. F. HASKELL, *La historia y sus imágenes, el arte y la interpretación del pasado*, Madrid: Alianza Forma, 1994, p. 14.

2. A. DURAN SANPERE, «Comerç de pintures flamenques», a *Barcelona i la seva història*, Barcelona: Curial, 1975, v. III, p. 328.

3. La seva activitat va ser donada a conèixer pel benemèrit Josep Maria MADURELL, «Petro Paulo de Montalbergo, artista, pintor y hombre de negocios», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* (Barcelona), III-3 (1945), p. 195-229. Vegeu també J. GARRI-

Castella van existir pintors que es van desdoblar en negociants, com Bartolomé Carducho, que va importar pintures italianes de qualitat.⁴ En aquest sentit, Duran i Sanpere crida l'atenció sobre el considerable tràfic de pintures, que, com els gravats, es devien emprar com a models als tallers artístics.⁵

Però, endemés de les notables actuacions de Montalbergo o de Carducho, també es pot esmentar la presència d'altres comerciants, com és el cas de Joan Baptista Brea, «*mercatoris genovensis*», que vivia al carrer de Cotoners de Barcelona. Aquest italià, com consta al seu inventari post mortem, del 1649, mercadejava amb diversos productes: «*vint-y-sinch balas de paper, una partida de tabaco, sacs de goma aràbiga, 600 barrils de tonyina*». Però entre aquest aiguabarreig de mercaderies consta «*una sort de quadros vells*» i també en una altra partida (no es pot veure la totalitat de la informació, ja que el foli està esquinçat i malmès), on es pot llegir «*[...] quadros*», circumstància que indueix a pensar que Joan Baptista Brea també traficava amb productes artístics. D'altra banda, l'esmentat document també ressenya una considerable abundància de llenços a les estances de la llar del mercader genovès, que si bé podrien formar part de la decoració domèstica, també podrien ser considerats com a mercaderies.⁶

Així mateix, es coneix l'actuació del mercader Jacint Cavaller,⁷ que l'any 1673 contracta a Barcelona el pintor Joan Baptista Maluenda, d'origen probablement aragonès, per fer cinc quadres de temàtica religiosa al

GA RIERA, «Pietro Paolo de Montalbergo, pintor italià, ciutadà de Barcelona», a *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, v. II.

4. M. MORÁN TURINA, J. PORTUS PÉREZ, *El arte de mirar. La pintura y su público en la España de Velázquez*, Madrid: Istmo, 1997, p. 115, n. 100.

5. A. DURAN I SANPERE, *Barcelona...*, v. III, p. 329.

6. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), *Arxiu Notarial*, I-59, «Inventari de béns de Joan Bta. Brea». Algunes de les pintures recollides en l'esmentat inventari són: «*Ítem, quatre quadros grandíssims al oli que és la història de Moïses guarnits ab un viuet dorat*», «*Ítem, les 12 Verges*», «*ítem, un quadro que és la adoració dels Reys a la nit*», «*Ítem, 10 quadros...*», «*Ítem, 2 quadros al oli*», «*Ítem, [quadros] de Apòstols sense guarnir*», «*Ítem, un quadro ab la figura de Nostra Senyora*». En aquest arxiu hi ha una notable documentació sobre mercaders, negociants i revenedors que actuen a Barcelona en aquesta època l'activitat dels quals convindria anar estudiant.

7. L'any 1673, Jacint Cavaller era mercader matriculat, mentre que l'any 1693 consta com a conseller de la Casa de la Ciutat. Donem les gràcies al professor Pere Molas Ribalta per aquesta notícia, així com per altres valuosos suggeriments.

preu de deu dobles d'or.⁸ El fet que el pagament es faci amb or no deixa de sorprendre, en primer lloc perquè, generalment, la majoria de les transaccions es feien en lliures i també perquè els metalls preciosos, com l'or i la plata, tenien una circulació molt restringida en aquesta època. En fi, d'aquesta circumstància monetària es pot col·legir que probablement el mercader Jacint Cavaller volia aconseguir una obra –potser per a ús propi o per a vendre a terceres persones– de qualitat, lluny de la producció «*seriada*» de Pomar.

Fins aquí hem esmentat l'activitat de diversos mercaders, negociants o comerciants, categories professionals que ocupaven diferents llocs dins de la jerarquia socioeconòmica de la societat estamental, dins de la qual la del mercader és la més alta. En conseqüència, una frontera social important separava els mercaders d'altres sectors integrats per comerciants, revenedors o negociants, com era el cas del mateix Pomar.⁹

La personalitat d'aquest negociant, a diferència de la de Joan Arnau o de la de Josep Vives, és pràcticament desconeguda. De fet, l'única notícia de què disposem, a més dels esmentats contractes, és que a resultes de la seva activitat com a pintor va ésser «*embargat pels Cònsuls del Colegi de Pintors de Barcelona l'any 1634 per haver compost sense ésser agremiat vint quadros de fruites y tres imatges de Crist...*».¹⁰ Segons aquest text, sabem que Pomar era pintor, probablement especialitzat en pintura «*seriada*», i que després de l'acció corporativista del Col·legi de Pintors es devia dedicar a la comercialització pictòrica.¹¹

8. A. DURAN I SANPERE, «Pintures i gravats», a *Barcelona...*, v. III, p. 378.

9. «*El estamento de mercaderes vinculado al gobierno municipal y a sus propias instituciones del Consulado y la Lonja de Mar se había ido desarrollando durante la Baja Edad Media y había cristalizado en 1479 con la formación de una matrícula en la que se ingresaba por cooptación anual. La matrícula no autorizaba para el ejercicio del comercio que era libre, sino para el disfrute de determinados derechos socio-políticos relacionados especialmente con el gobierno municipal. Sólo los miembros de la matrícula formaban "lo estat y mà dels mercaders", los demás quedaban excluidos independientemente de su riqueza ("per molt rics sien"). El estamento de mercaderes quedaba bien definido tanto en relación con los ciudadanos paranobiliarios como con la pequeña burguesía.*» P. MOLAS, *La burguesía mercantil en la España del Antiguo Régimen*, Madrid: Cátedra, 1985, p. 42.

10. J. GUDIOL, *Nocions d'arqueologia sagrada catalana*, Vic: Impremta Balmesiana, 1933, p. 713.

11. En aquesta època existia una clara diferència entre pintar un quadre i comercialitzar-lo, activitats diferenciades, generalment executades per professionals de diferent tipus.

Si Strada va ser un comerciant-antiquari de gran envergadura, Montalbergo va ser un pintor-comerciant i Brea un mercader en el sentit més ampli de la paraula, l'activitat desenvolupada per Pomar potser és paragonable, més que amb la d'aquests comerciants, amb la dels denominats «*tratantes y mayoristas de pintura*». Aquests, com els comerciants castellans Francisco Berges o Simón Fogo, assortien botigues, mercats i fires de l'àrea castellana i americana amb pintura «*seriada*», freqüentment d'una qualitat regular i mediocre.¹² Aquesta pintura «*a l'engròs*» sovint era executada per pintors innominats, però també per mestres de reconegut prestigi, com va ser el cas de Joan Arnau, i fins i tot per alguns dels grans noms de la pintura espanyola, així «*Pacheco envía en 1614 a Cartagena [de Indias] 25 lienzos devotos, que no le pagarán hasta 1627. Zurbarán, con un taller que funciona como una santa fábrica, todavía hace frente a mayores encargos, que comenzarán a escasear a mediados del siglo XVII. Entonces habrá pintores como Murillo hacia 1640, que van vendiendo cuadros piadosos por las ferias*».¹³

Els obradors de Joan Arnau i Josep Vives

Si, com dèiem, la identitat de Pomar resta esvaïda i desdibuixada, no passa el mateix amb Joan Arnau¹⁴ i Josep Vives, que són més coneguts, tot i que encara resten molts aspectes de la seva trajectòria artística i humana submergits. Precisament, una de les fonts que exemplifica aquest capteniment envers els dos artistes va ser el procés de beatificació de Santa Maria

Vegeu, sobre aquesta qüestió, M. MORÁN TURINA, J. PORTUS PÉREZ, *El arte de mirar...*, p. 115, n. 101.

12. Sobre el paper de la clientela i el mercat de pintura en el segle XVII, vegeu A. DURAN I SANPERE, *Barcelona...*, v. III, p. 378. F. M. MARTÍN MORALES, «Aproximación al estudio del mercado de cuadros en la Sevilla barroca 1600-1670», *Archivo Hispalense*, 210, 186. A. E. PÉREZ SÁNCHEZ, *Pintura Barroca Española*, Madrid: Cátedra, 1992, p. 29 i s. M. MORÁN TURINA, J. PORTUS PÉREZ, «Aquí fue Troya (de buenas y malas pinturas, de algunos entendidos y otros que no lo eran tanto)», a *El arte de mirar...*, p. 93-116.

13. J. GALLEGU, *El pintor de artesano a artista*, Granada: Universidad de Granada, 1976, p. 86.

14. Sobre aquest pintor, vegeu I. SOCIAS BATET, «Joan Arnau Moret (1603-1693), un pintor català retrobat», *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi* (Barcelona), XIII (1999), p. 187-214.

de Cervelló, celebrat l'any 1689. Amb motiu d'aquesta efemèride, es va recaptar una àmplia informació sobre quins eren els millors artistes del moment i van resultar ser, entre d'altres, els pintors Joan Arnau i Josep Vives.¹⁵ Però aquí ens trobem amb un primer dilema: de quin Josep Vives es tracta, tenint en compte que està documentada l'existència de pare i fill?¹⁶ Resposta en certa manera arriscada, ja que per ara no es disposa d'una certesa contundent en aquest sentit, però podem intuir que es podria tractar del fill (o de Josep Vives II) pel moment en què es produeix aquesta notícia, ja molt avançada la centúria.

Però la fama d'Arnau també va ser reconeguda per autoritats de la talla de Palomino i Ceán Bermúdez, entre d'altres historiadors. Joan Arnau, considerat un dels pintors més acreditats de la seva època, va realitzar una extensa obra, la gran majoria de la qual ha desaparegut sota l'urpa de diverses conteses bèl·liques i polítiques. Tanmateix, d'aquest naufragi resten algunes obres, com el petit retaule de la capella de la *Concepció del Castell* de Vilassar de Mar, la *Immaculada* de la Pobla de Montornès (Tarragona) o l'important cicle pictòric de Sant Joan de les Abadesses.¹⁷

La pervivença i el coneixement d'altres obres seves ha arribat a través de la literatura artística, així com de les fonts arxivístiques, com és el cas, per exemple, de la *Immaculada Concepció* i de *Sant Roc*, pintures a l'oli que el Consell de Cent va encomanar-li l'any 1651, obres en certa manera votives, ja que es van executar per pal·liar el «contagi» (els documents de l'època parlen del «morbo») que afectava la ciutat comtal.¹⁸

Aquestes dues pintures, no esmentades al nostre anterior article sobre Arnau, dissortadament han desaparegut i se'n tenen ben poques referències escrites. No obstant això, es continua la recerca entorn d'aquest artista i de la seva època amb l'esperança de poder restituir, si més no en part, la seva obra, circumstància que permetrà valorar –ara encara és força temerari fer-ho– amb una sòlida base el discurs artístic arnaunià.

15. A. DURAN I SANPERE, *Barcelona...*, v. III, p. 20.

16. S. ALCOLEA, «La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII», v. XV (1961-1962), p. 219 i 210.

17. De forma retrospectiva, donem les gràcies a Joan Farré, arxiver del Monestir de Sant Joan de les Abadesses, per les facilitats en la consulta de les fonts documentals.

18. AHC B, *Registre de Deliberacions, Consell de Cent*, II-60, (29 novembre 1651). *Rubriques de Bruniquer. Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, Barcelona: Impremta d'Henrich y Companyia en comandita, 1914, v. III, p. 174.

Joan Arnau és un dels poquíssims pintors catalans que sembla haver estat en contacte directe amb els mestres de la cort, en particular amb Eugenio Cajés.¹⁹ La seva probable anada a Madrid li devia atorgar un gran crèdit a ulls dels seus contemporanis²⁰ i un valor afegit per al seu obrador, ubicat primer a la plaça Nova²¹ i, a partir del 1668, al carrer de la Canuda,²² taller i casa familiar que els seus successors continuarien ocupant fins ben entrat el segle XVIII.²³

En aquest obrador es devia formar el seu fill Manuel Arnau Martí i probablement el seu nét, Joan Arnau Porteria. Així mateix, i al llarg de la seva longeva trajectòria vital, hom pot documentar una sèrie de pintors que es formen i treballen amb el mestre, com els guixolencs Joan Darder i Jacob Moret,²⁴ Joan Baptista Porteria,²⁵ Bernard Amorós,²⁶ Joan Bodet²⁷ i Bap-

19. Bosch assenyala «com Palomino situava J. Arnau com deixeble d'E. Cajés, un pintor proper als Carducci, d'origen italià com aquells i ben assentat a la Cort madrilenya del primer terç del XVII. De fet, doncs, les paraules de Palomino i la relació amb Carducci obren una via a investigar: la del nivell i mitjans de relació entre els pintors barcelonins [...] i els cercles artístics de la Cort». J. BOSCH BALLBONA, «Novetats a l'entorn del pintor Pere Cuquet: les teles del retaule major del Carme de Manresa», a *Barroc català. Actes de les Jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987*, Barcelona: Quaderns Crema, 1989, p. 302.

20. En aquest sentit, Triadó posa en rellevància la «dependència de l'art català dels segles XVII i XVIII per la triple via del model, els artistes estrangers i els viatges dels nostres artistes a altres zones de producció». J. R. TRIADÓ TUR, «L'art a l'època del Barroc: Una proposta d'anàlisi interdisciplinària», a *Barroc català. Actes de les Jornades celebrades a Girona*, Barcelona: Quaderns Crema, 1989, p. 157.

21. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Pere Màrtir LLUNELL, *Vigesimum primum manuale, 1668*, f. 681. Arnau retorna un local o botiga al seu nebot Ramon Arnau, apotecari de Granollers, lloc on probablement tenia instal·lat el seu primer obrador.

22. AHPB, Joan LLIURE, *Manual, 1667*, s. f. Compra d'una casa al carrer de la Canuda.

23. Arxiu Històric de Santa Maria del Pi (AHSMP), *Llibreta de Comunion, 1693*, prestatge I, capsa 1, Document Pasqual.

24. AHPB, Maties AMELL, *Protocollum vigesimum secundum, 1635-1636* (17 octubre 1636). Ambdós joves pintors signen un contracte de cinc anys d'estada en el taller d'Arnau.

25. AHPB, Josep LLAURADOR I SATORRA, *Man., 1688*, f. 575. Citat per S. ALCOLEA, «La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* (Barcelona: Ajuntament de Barcelona), XV (1961-1962), p. 19.

26. AHPB, Ramon VILANA PERLAS, *Man., 1666* (26 desembre 1665 - 23 juny 1666), f. 102. Esmentat per S. ALCOLEA, «La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII» (1961-1962), p. 20.

27. AHSMP, *Documents: Comunió Pasqual, 1693*, armari XI, prestatge I, capsa I.

tista Soler,²⁸ deixebles que devien participar activament en les comandes realitzades al mestre, com és el cas de la de Pere Miquel Pomar.

Aquest encomana al taller d'Arnau un contingent important de llenços: 25 quadres de *Nostra Senyora del Roser* i 25 més del *Rei David*, tots ells de «*sis palms de alsada, y sinch de amplària*», que ha de fer en un termini de nou mesos. Però això no serà tot, ja que Pomar també encomana 14 quadres més de l'*Adoració dels Reis*, que ha de tenir enllestits en quatre mesos, per sant Joan, el mes de juny del mateix any.²⁹

Però, certament, un fet sorprenent i que reflecteix en certa manera la seva potència comercial és que el mateix dia que tanca el seu contracte amb Joan Arnau, en signa un altre de característiques molt similars amb el també pintor barceloní Josep Vives.³⁰ I aquí ens trobem amb el segon dilema: a quin Josep Vives es refereix el contracte d'en Pomar, al pare o al fill? Si es fan càlculs cronològics, i es té en compte que Josep Vives fill traspasa el 1720, és més que probable que sigui el seu pare qui signi el contracte amb Pomar.

Com hem esmentat, encara que manquen recerques que aclareixin els perfils artístics i humans dels Vives, sí que podem avançar que pel seu obrador van passar, entre d'altres, Pere Crusells, Antoni Miquel, Manuel Ferran, Pau Priu i Abdó Ricart, el qual l'any 1655 es va casar amb la filla de Vives.³¹

La comanda a Josep Vives el febrer de 1636 consisteix en «*sinquanta-y-dos quadros de sis palms de alsada y sinch de amplària*», que cal lliurar també per Sant Joan: «*16 ab la figura de un Christo abraçat ab St. Francesch, 14 ab la figura de la Concepció, 8 ab la figura de la Magdalena, 8 ab la figura de St. Jerònim, 3 ab la figura de St. Miquel*».³²

28. S. ALCOLEA, «La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII», 1961-1962, p. 20.

29. AHPB, Lluís COLLELL, *Manual Decimum Quartum, 1636* (25 febrer 1636), s. f. Contracte amb Joan Arnau. Papers de Josep Maria Madurell.

30. Sobre els Vives existeixen referències documentals a l'Arxiu de Protocols Notarials de Barcelona, Papers de Josep Maria Madurell. Les dades bàsiques sobre la biografia d'aquests pintors les subministra el llibre de consulta obligada de S. ALCOLEA, «La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII», v. XV (1961-1962), p. 219 i 220, així com també és necessària i complementària la consulta de J. R. TRIADÓ, «L'època del Barroc. S. XVII-XVIII», *Història de l'art català*, v. V, Barcelona: Ed. 62, 1984, p. 120.

31. J. R. TRIADÓ, *L'època del Barroc. S. XVII-XVIII*, p. 116 i 120.

32. AHPB, Lluís COLLELL, *Manuale decimum quartum, 1636*, s. f. (25 febrer 1636). Contracte amb Josep Vives. Hem constatat una diferència en el nombre total de pintures contractades, mentre que el document parla de «*sinquanta-y-dos quadros*», la suma total en dona 53.

Aquests encàrrecs són senzillament impressionants: 64 obres en el cas d'Arnau i 53 en el de Vives, llenços que s'han de pintar en molt poc temps, cosa, per altra part, impossible de fer sense el suport d'un actiu obrador, amb una eficaç divisió del treball, apta per a assumir aquesta copiosa producció. Però, tanmateix, aquesta comanda dins de l'àrea peninsular no és excepcional, ja que a Castella s'observa una pràctica semblant. Així, el mercader de pintura Andrés Carreño encarrega en un mateix dia cent noranta quadres a Pedro Estebán, quaranta-dos a Pedro Fuentes i cinquanta-sis a Antonio Batalia i Miguel López.³³ Naturalment, aquestes comandes fan referència a pintura «a l'engròs», gran part de la qual es venia a fires i botigues, establiments que, segons Pérez Sánchez, «tenían un carácter menor y eran consideradas algo bajo sin calidad ni prestigio, indignas de un verdadero artista»,³⁴ tot i que, com ja hem esmentat anteriorment, en aquest comerç participen alguns dels grans noms de la pintura espanyola.

Alguns dels mercats més pròspers es localitzaven a València, a la plaça de sant Gil, mentre que a Madrid se centraven als voltants de l'Alcázar, a la porta de Guadalajara, a les escales de San Felipe, i sobretot a «la calle de Santiago que se encontraba llena de tiendas de malísimos pintores [...] donde se halla[ban] con tanta abundancia Imágenes de Christo Señor Nuestro, de la Santísima Virgen, y de toda clase de Santos y Santas».³⁵

A Catalunya, i atesa la comanda de Pomar, el comerç de pintura «seriada» també devia ser molt abundant. En aquest sentit, cal recordar el desvetllament econòmic català que es va produir al llarg del segle XVII en auspicar la reactivació del mercat artístic. Fenomen també subratllat per la continuada presència d'artistes i comerciants forans (castellans, italians i francesos, principalment), així com per l'auge de pintura «seriada» i d'estampes en el mercat.³⁶

I certament uns índexs reveladors d'aquesta demanda són els documents contractuals que ara analitzarem i en els quals hi ha diversos aspectes rellevants. Primerament, pot sorprendre que dos artistes reconeguts com Joan Arnau i Josep Vives s'avinguin a dur a terme aquests encàrrecs semiin-

33. M. MORÁN TURINA, J. PORTUS PÉREZ, *El arte de mirar...*, p. 114.

34. A. E. PÉREZ SÁNCHEZ, *Pintura Barroca en España*, Madrid: Alianza, 1992, p. 29.

35. M. MORÁN TURINA, J. PORTUS PÉREZ, *El arte de mirar...*, p. 111.

36. I. SOCIAS BATET, «À propos des images populaires III. Quelques aspects de l'estampe populaire catalane et son rapport avec la France du XVIIIème siècle», *Nouvelles de l'Estampe* (París), 2000, p. 32-43.

dustrials, però certament, i com hem comentat més amunt, ells no eren pas els únics mestres que feien aquest treball, diguem que de baixa estofa, ja que, per exemple, i per citar un nom estel·lar, el jove Murillo també pintava tot el que li encarregaven els traficants de pintura.³⁷

Però sovint els pintors, àdhuc els de més renom, no solament pintaven, sinó que alternaven les feines més nobles amb d'altres de secundàries, com ara pintar escuts heràldics i altres treballs de caràcter decoratiu.³⁸ Igualment, era freqüent que participessin en la decoració dels monuments efímers, tan en voga en el barroc, dedicats a diverses celebracions, com natalicis, núpcies, honres funeràries, commemoracions... Així, Joan Arnau va signar l'any 1675 un contracte per pintar 7 escuts grans i 52 escuts petits que havien d'ornamentar el túmul funerari de Maria de Blanes Centelles Sentmenat i de Lanuza.³⁹

D'altra banda, aquests importants contractes, impossibles de dur a terme sense el concurs d'un actiu i organitzat taller, a més de subministrar dades quantitatives, també ofereixen elements qualitius de primer ordre en desvetllar la tipologia iconogràfica dels encàrrecs, els quals donen compte puntual de les preferències religioses de l'època. Però, sens dubte, un dels aspectes clau és el procés de producció que implica la «*seriació*» de la pintura o la «*reproducció en sèrie*» a partir d'un original.⁴⁰ Situació que recorda l'exercida en el camp de la cultura gràfica i que trasllueix el perfil

37. «[...] comenzó a pintar por sí solo para la Feria todo lo que le encargaban los traficantes en pinturas, con lo que adquirió mucho manejo, y un colorido más suave, aunque amanerado». A. CEÁN BERMÚDEZ, *Diccionario Histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España*, Madrid: En la Imprenta de la Viuda Ibarra, 1800, p. 48-49. També citat per M. MORÁN TURINA, J. PORTUS PÉREZ, *El arte de mirar...*, p. 111.

38. S. ALCOLEA, *La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII*, 1959-1960, p. 154 i 155.

39. AHPB, Pere Màrtir LLUNELL, *Vigesimum octavum manuale, 1675*, f. 205. Citat per S. ALCOLEA, *La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII*, v. XV (1961-1962), p. 18.

40. Els conceptes d'originalitat i de còpia eren moneda corrent en el segle XVII, realitat que s'observa «en los tratadistas como Pacheco o Palomino, y también en los contratos de obras de arte, bien en el sentido de querer expresamente tener una copia por razones devotas o de gustos, bien de puntualizar que lo que se quería era un original y por lo tanto su precio habría de ser más alto. Ello por supuesto contribuía a que obras más serias o repetitivas, como las destinadas a 'cargazones de Indias' fueran más baratas y estuvieran realizadas bajo un sistema mercantil, en el que la estampa cumplía un buen papel [...]». B. NAVARRETE PRIETO, *La pintura andaluza del siglo XVII y sus fuentes grabadas*, Madrid: Fundación de apoyo a la Historia del Arte Hispánico, 1998, p. 25.

d'un cert tipus de producció, per a la qual la qüestió de la unicitat i de l'originalitat constitueix un valor relatiu i secundari. Pràctica que comporta diferents elements i un d'ells és la possible existència d'un treball en cadena, així com l'especialització d'alguns pintors en unes determinades àrees (draperies, flors, paisatges...), tal com també succeïa, encara que a un nivell qualitativament molt més superior, per exemple, en el molt conegut taller de Rubens a Anvers.

Però, prosseguint amb l'anàlisi de les clàusules contractuals, aquestes estipulen que les pintures s'han de fer «*conforme los originals que té entregats dit Pomar a dit Arnau*». El document és gasiú i no explica quins són els referents que el pintor ha de tenir present, en canvi el que sí que queda clar és que el negociant «*li donarà las telas necessàries per a fer dits quadros*».

Com és conegut, al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII la majoria d'artistes del país van recórrer a l'auxili de les estampes per resoldre les seves composicions, però de la lectura de la clàusula contractual sembla desprendre's que el model proposat és una pintura, no una estampa. Aspecte que potser queda més clarament reflectit en el contracte amb Josep Vives: «*Ítem, promet dit Vives que dits quadros pintarà si y conforme los originals li té entregat dit Pomar, axí en rahó del colorit de les carns com del demás [...]*». El fet que els models proporcionats als dos pintors sembla que no siguin estampes, sinó pintures, permet introduir una certa correcció al panorama dibuixat per alguns historiadors sobre el predomini exclusiu de la cultura gràfica als obradors, perquè, si bé és cert (com s'ha assenyalat reiteradament) que en aquesta època els artistes catalans, com els de la resta d'Europa, es nodrien de la saba proporcionada per la cultura gràfica italo-flamenca, principalment, també cal advertir que circulaven (i abundantment) còpies directes de pintures, obres que arribaven en gran quantitat a la península i que permetien als pintors estar informats del que es feia a Europa –encara que fos de manera diferida i sovint es tractés de mestres menors.⁴¹ És així, doncs, que tant a Arnau com a Vives no se'ls demana una obra de creació, una «*inventio*», sinó la còpia i la «*seriació*» d'uns originals pictòrics.

D'altra banda, ambdós mestres no es podien desviar dels models lliurats, ja que se'ls advertia que si els esmentats quadres «*[...] no són fets conforme a dits originals, dit Arnau donarà y pagarà a dit Pomar cinquanta reals en continent y sens dilació alguna [...]*». Realment, les clàusules esti-

41. A. E. PÉREZ SÁNCHEZ, *Pintura...*, p. 12.

pulades són draconianes, tot advertint, a més, que si el pintor no compleix els pactes, incidirà en una multa i respondrà amb els seus béns.

No obstant això, hom es cura en salut i s'adverteix que, en cas de discòrdia, o que els quadres no «*agradessen a dit Pomar, o que y trobàs alguns defectes*», les parts se sotmetrien a la judicatura de dos pintors de la ciutat. «*De tal manera que, si diuen estar dits quadros copiats conforme als originals, lo dit Pomar haja de pagar aquelles a dit Arnau sens rèplica alguna [...]*». Dissortadament, com deien més amunt, ignorem els models proposats, tot i que plausiblement podrien fer referència al món artístic flamenc o italià. En aquest sentit, és revelador l'esmentat contracte entre el mercader Jacint Cavaller i el pintor Joan Baptista Maluenda, perquè, entre d'altres aspectes, constitueix un baròmetre per mesurar l'orientació artística d'aquest període, en consignar «*que les pintures que ell farà seran tan bones com si haguessin estat fetes a Roma mateix*». ⁴² En el segle XVII, la Ciutat Eterna continuava essent el far orientador per a la gran majoria dels pintors catalans, i el catàleg de les màximes autoritats continuava estant format pels pintors italians i flamencs, amb exclusió dels pintors espanyols, Zurbarán, Velázquez i Murillo. ⁴³ Certament, una hipòtesi explicativa d'aquesta situació podria ser la que suggereix Duran i Sanpere quan comenta que les obres dels pintors espanyols devien entrar als palaus i convents com si entressin en clausura per romandre ignorats, no solament del públic, sinó també dels pintors que els eren contemporanis, mentre que l'obra dels pintors flamencs i italians era coneguda per mitjà dels seus gravats o de còpies pictòriques. ⁴⁴

Deixant ara de banda aquestes suggeridores qüestions, una altra informació rellevant és la valoració econòmica d'aquestes pintures «*manufac-*

42. A. DURAN I SANPERE, *Barcelona...*, v. III, p. 379.

43. Aquesta valoració va continuar en el segle XVIII tal com és manifest en els criteris de l'Acadèmia quan havia d'adquirir quadres: «*La tria es feia seguint els cànons que dominaven l'art acadèmic de l'època; per això les adquisicions que es feien es centraven especialment, més que no en pintures d'altres escoles i figures que posteriorment han tingut una valoració més gran, en obres relacionades amb l'escola acadèmica romana que va dels Carracci a si es vol remuntant des de Rafaelæ, fins Maratta æi arribant a Mengsæ, passant per Guido Reni, Albani, Dominichino, Lanfranco, Guercino, Poussin, Pietro da Cortona, Claude Lorrain [...]*». F. FONTBONA, V. DURÀ, *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, Barcelona: Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, 1999, p. 14.

44. A. DURAN I SANPERE, *Barcelona...*, v. III, p. 136.

turades». A Joan Arnau, pels catorze quadres de l'*Adoració dels Reis* se li paguen en total setanta-set lliures, és a dir, cinc lliures i deu sous per cadascun, mentre que pels restants cinquanta quadres es paguen un total de setanta-cinc lliures, que suposa un equivalent d'una lliura i mitja per cada quadre, diferència crematística probablement motivada per la qualitat o la complexitat figurativa de la composició i potser també per les mesures de les dues sèries. Quant al contracte amb Vives, hi ha un aspecte significatiu i és que Pomar li paga menys i tots els quadres al mateix preu, fet del qual es pot deduir que probablement la cotització artística de Josep Vives era més baixa que la de Joan Arnau.

De tot el que venim dient, es constata que aquesta pintura «*a l'engròs*» assoleix un preu ben baix. Situació que, d'altra banda, també és visible en altres indrets, com Palma, on l'any 1640 nou paisatges de Miquel Bestard foren venuts per 45 lliures i sis paisatges mitjans per 18 lliures,⁴⁵ xifres que no deixen de ser sorprenents sobretot si es comparen, per exemple, amb les tres lliures i catorze sous que es van pagar per un objecte aparentment encara més modest (tot i la seva capacitat d'estampar «*originals múltiples*») com és una planxa d'una caplletra xilogràfica l'any 1702.⁴⁶ Valoriació que també és molt similar a Castella, on l'any 1611, l'esmentat Andrés Carreño, oncle del famós pintor, i Juan Crespo, «*mercader de joyería*», ambdós de Valladolid, declaren tenir un conveni amb el pintor Pedro Estebán «*que les ha de hacer y pintar de su mano ciento y noventa lienzos de cabezas de pintura [...] a precio cada una cabeza de a quatro reales y medio una con otra*».⁴⁷

Preus que indiquen un procés d'execució i de recepció diferent al de les obres «*originals*», a les encomanades pel Consell de Cent o per membres de l'estament nobiliari. En aquest sentit, només cal observar l'eloqüència de les dades següents. El 1635, el Consell de Cent paga a Joan Arnau 40 lliures pel llenç a l'oli d'un *Sant Sopar*, obra encarregada pel convent de Santa Madrona.⁴⁸ L'any 1651, la mateixa institució encara li

45. M. CARBONELL I BUADES, «El pintor Miquel Bastard (1592-1633), el Mallorquí; notícies biogràfiques i aportacions al catàleg», *Locus Amoenus* (Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Publicacions), 2 (1996), p. 170.

46. AHPB, Rafael CASSANYES, *Pliego de Inventarios y Almonedas, 1687-1706*, «Encant de Sebastià i Josep Cormelles», encant núm. 26.

47. A. E. PÉREZ SÁNCHEZ, *Pintura...*, p. 30.

48. N. FLORENSA SOLER, *El Consell de Cent, Barcelona i la guerra dels Segadors*, Barcelona: s. n., 1996.

paga uns preus més fastuosos, 300 lliures, pels quadres de la *Immaculada Concepció* i de *Sant Roc*.⁴⁹

No resulta aventurat pensar que fossin els deixebles –naturalment sota la supervisió del mestre– els vertaders executors d'aquesta producció pictòrica, situació que també explicaria el freqüent anonimat d'aquesta classe d'obres, i per extensió el seu baix cost. Despeses que assenyalen doncs una diferència econòmica abismal entre la pintura «original» i la «seriada», però això no és tot. En efecte, criden l'atenció els paral·lelismes (i divergències) existents entre la «seriació» pictòrica i el món de la cultura gràfica, relacions que van més enllà de les fites marcades en aquest treball, i que ara tan sols pretenem enunciar. Tenien els productes gràfics i la pintura «seriada» un valor i uns receptors similars? Sobre la primera qüestió podem aportar algunes dades. La Casa de la Ciutat, l'any 1663, va pagar 35 lliures a Abdó Ricart pel quadre de *Santa Madrona*,⁵⁰ i també 38 lliures a Francesc Gazán per gravar una planxa, episodi sens dubte significatiu de l'elevat preu assolit per les làmines calcogràfiques.⁵¹ Davant d'aquestes xifres, hom podria objectar que Ricart era un pintor novell, que Gazán era un artífex més acreditat, o que l'alt preu assolit per la planxa era degut a la seva laboriosa execució i a la seva capacitat reproductiva... però, sigui com sigui, no hi ha dubte que aquestes valoracions, més enllà del seu valor crematístic, són exponents d'una realitat artística diversificada.

Quant a la recepció, es podria emprar un criteri reduccionista i pensar que les pintures i els gravats estaven adreçats a sectors socials diferents. Situació que evidentment s'ha de matisar, ja que es té constància de la intensa circulació de gravats i pintures «seriades» per tot el cos social. Només que amb una observació important: la classe privilegiada, alhora que promovia la seva pròpia cultura, també era receptora en certa manera de productes «seriats», circumstància que no tenia el seu paral·lel en els estaments socials subalterns, en els quals no existia la possibilitat d'aquesta reversibilitat cultural.⁵²

49. AHCB, *Registre de Deliberacions, Consell de Cent*, II-60 (29 novembre 1651). *Rubriques de Bruniquer*, 1914, v. III, p. 174.

50. *Rubriques de Bruniquer*, 1914, v. III, p. 176.

51. *Rubriques de Bruniquer*, 1915, v. IV, p. 47.

52. P. BURKE, *La cultura popular en la Europa Moderna*, Madrid: Alianza Universidad, 1991, p. 25.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1636, febrer, 25

Contracte realitzat entre l'honorable Joan Arnau, pintor, ciutadà de Barcelona, i l'honorable Pere Miquel Pomar, negociant en pintura.

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Lluís COLLELL, *Manuale Decimum Quartum*, 1636, s. f.

Die Lune XXV mensis february anno MDCXXXVI

Consert fet entre los honor[able] Joan Arnau, pintor, ciutadà de Bar[celon]a, de una part, y de lo honor[able] Pere Miquel Pomar, negociant en pintura, ciutadà de dita ciutat, de part altre, a cerca de la pintura de uns quadros sots la forma següent:

Primerament, lo dit Joan Arnau, per fer més vàlida y solemne estipulació, convé y en bona fe promet al dit Pere Miquel Pomar que, de assí al dia de Tots Sants primer vinent, farà ço treballarà y pintarà cinquanta quadros de sis palms de alçada y sinch de amplària ab les figures, ço és, vint-y-sinc ab la figura de Nostra Senyora del Roser y altres vint-y-sinc ab la figura del Rei David, conforme los originals que té entregats dit Pomar a dit Arnau. Ítem, catorse quadros ab la figura de la Adoració dels Reys, copiat del original que també li té entregat y conforme altres lin ha fet dit Arnau a dit Pomar, és a saber, com y féu dels millors, los quals catorse quadros promet així mateix fer dit Arnau de assí al dia o festa de Sant Joan de juny primer vinent. Lo que si no feya, y los dits quadros no són fets conforme a dits originals, dit Arnau donarà y pagarà a dit Pomar cinquanta reals en continent y sens dilació alguna ab salari de dins Barcelona y fora, ab restitució y smena de tots gastos y sots totas obligacionem, renunciacionem, scriptura de ters, obligació de sa persona y béns de dit Arnau y ab iurament llargament. Ítem, lo dit Pere Miquel Pomar per ferma, vàlida y solemne estipulació convé y en bona fe promet a dit Joan Arnau que dits quadros li pendrà en dites jornadas y que li pagarà, ço és, dit dia de St. Joan de juny per dits catorse quadros de la Adoració dels Reys, setan-

ta-set lliuras, que és a rahó de sinch lliuras y deu sous cada quadro, y lo die de Tots los Sants també pròxim vinent setanta-sinch lliuras per dits sinquanta quadros, y també promet dit Pomar a dit Arnau que li donarà las telas necessàrias per a fer dits quadros com ja li té entregadas. Lo que si dit Pomar no feya se posa pena de sinc lliuras, las quals en dits casos li donarà y las cantitats de sus dites en dits sos respectius terminis promet pagar a dit Arnau sens dilació ni excusa alguna, ab restitució y smena de tots gastos y missions, interessos y despeses ab salari dins de Barcelona y fora ab tota obligacionem, renunciacionem, scriptura de ters, obligació de sa persona y béns y ab jurament llargament.

Ítem, és pactat entre dites parts que en cas de discòrdia, és a saber, que no agradessen dits quadros a dit Pomar, o que y trobàs alguns deffectes, que dites parts hàjan de deixar a la judicatura y arbitre de dos pintors pràctichs de la present ciutat y que hajen de estar al que dits dos pintors diran. De tal manera que si diuen estar dits quadros copiats conforme als originals, lo dit Pomar haja de pagar aquelles a dit Arnau sens rèplica alguna.

2

1636, febrer, 25

Contracte realitzat entre l'honorable Josep Vives, pintor, ciutadà de Barcelona, i l'honorable Pere Miquel Pomar, negociant en pintura.

AHPB, Lluís COLLELL, *Manuale Decimum Quartum*, 1636, s. f.

Dicto die

Consert fet entre lo honor[able] Joseph Vives, pintor, ciutadà de Barcelona, de una part, y lo honor[able] Pere Miquel Pomar, negociant en pintura, ciutadà de dita ciutat, de part altra, a cerca la pintura de uns quadros sots la forma seguent:

Primerament, dit Joseph Vives, per ferma, vàlida y solemne estipulació, convé y en bona fe promet a dit Pere Miquel Pomar que, de si al die de St. Joan de juny primer vinent, li farà, ço pintarà, sinquanta-y-dos quadros de sis palms de alsada y sinch de amplària, ço és, setse ab la figura de un Christo abraçat ab St. Francesch, catorse ab la figura de la Concepció y dotse ab la figura de Sta. Magdalena, vuit ab la figura de St. Ierònym y tres ab la figura de St. Miquel, conforme los originals que dit Pomar té entregats a dit Vives, lo que si no feya dit Vives dins dit temps, vós incidiu en pena de sinch lliuras, prometent fer dits quadros y pagar dites sinc lliuras y, si dit dia de St. Joan de juny no seran fets ni pintats dits quadros, sens dilació ni excusa alguna, ab salari de dins Barcelona y fora, ultra los quals promet restituhir y smenar tots los gastos, per tot lo qual obliga dit Vives tots y

sengles béns seus mobles e immobles haguts y per haver ab totas renunciacions, scriptura, obligació de sa persona y béns y ab jurament llargament.

Ítem, promet dit Vives que dits quadros pintarà si y conforme los originals li té entregats dit Pomar, així en rahó del colorit de les carns com del demés y, en cas a dit Pomar no li aparagueren estar bé, que hajen de ser judicats dits quadros per dos pintors pràctichs de Barcelona y que se hajen de adobar y pintar de les carns a gasto de dit Vives conforme lo original.

Ítem, promet dit Pomar a dit Vives que li donarà y pagarà, per dit dia de St. Joan de juny pròxim vinent, cinquanta-set lliuras y quatre sous, a rahó de onze reals per quadro y també las telas que ja li té donadas, lo que si no fa se posa pena, ço és, sinc lliuras, la qual pena, en cas no acuda dit die de St. Joan de juny a pagar dita cantitat, promet pagar en continent les dites cinquanta lliuras y quatre sous sens dilació ni excusa alguna ab salari de dins de Barcelona y fora.

Ultra los quals promet restituhir y smenar tots los gastos, per tot lo qual obliga dit Pomar tots y sengles béns seus mobles y immobles, haguts y per haver, ab tota renunciacions, scriptura de ters, obligació de persona y béns y ab jurament llargament.

LA IMPRENTA BARCELONESA EN EL SIGLO XVII.
EL CASO DE JOSEP FORCADA, NOTARIO E IMPRESOR (1651-1688)

○ CARLOS PIZARRO CARRASCO
UNIVERSITAT DE BARCELONA

Las características formales y el contenido de un impreso, sea libro o folleto, así como las repercusiones del mismo, están profundamente condicionadas por su producción. Papeleros, autores, mecenas, editores, censores, impresores y grabadores son agentes que intervienen antes de que la obra sea puesta en circulación y esté al alcance de mercaderes de libros, libreros y lectores.

Algunos historiadores se han ocupado de la imprenta y la librería barcelonesa de la Edad Moderna, como Miguel González Sugrañes y Jordi Rubió i Balaguer. Más recientemente, los trabajos de Manuel Peña sobre la Cataluña del Quinientos y Francisco Javier Burgos Rincón en relación con Barcelona durante el periodo 1680-1808 se han acercado también al mundo de los lectores y las lecturas, a través del análisis de las bibliotecas privadas que hay en los inventarios *postmortem*. Sin embargo, hay una obra de referencia fundamental para conocer los datos biográficos y la producción de los tipógrafos españoles: el *Diccionario de impresores* de Juan Delgado Casado.¹

El objetivo de este artículo es realizar una aproximación a la situación de la imprenta barcelonesa en el siglo XVII y a sus impresores, a través, primero, de una panorámica general sobre las características y la problemática del colectivo y, posteriormente, mediante el análisis de un *case study*, Josep Forcada, propietario de imprenta y notario en la segunda mitad de la centuria.

1. Miguel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història dels antics gremis, dels Arts y oficis de la Ciutat de Barcelona. v. II: Llibreters. Estampers*, Barcelona: Estampa d'Henrich, 1918; Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 1986; Manuel PEÑA, *Cataluña en el Renacimiento: libros y lenguas (Barcelona, 1473-1600)*, Lleida: Milenio, 1996; Manuel PEÑA, *El laberinto de los libros. Historia cultural de la Barcelona del Quinientos*, Madrid: Fundación Sánchez Ruipérez-Ed. Pirámide, 1997; Francisco Javier BURGOS RINCÓN, *Imprenta y cultura del libro en la Barcelona del setecientos 1680-1808* (tesis doctoral), Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1995. Juan DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles (siglos XV-XVII)*, Madrid: Arco Libros, 1996. Sólo un reducido número de impresores catalanes han sido estudiados de manera individual, véase n. 20.

La imprenta y los impresores en Barcelona en el siglo XVII

No tendría sentido empezar un artículo sobre la imprenta sin una aclaración terminológica imprescindible. Debido a la precariedad de la definición que hacía en 1611 el *Tesoro de la lengua castellana* sobre la palabra «impresor», literalmente ‘el tipógrafo’ (y del tipógrafo como ‘el impresor de libros’), he preferido utilizar en este artículo el criterio que ha seguido recientemente el mencionado *Diccionario de Impresores españoles*, abarcando con el término tanto al artesano del libro como al propietario del taller.²

Veamos cuáles eran las condiciones sociales y jurídicas del oficio. Ya desde su aparición en la segunda mitad del siglo XV, el impresor era considerado parte integrante de las artes mecánicas, aunque ya veremos que había quienes matizaban que sólo el trabajo del prensista, una de las fases de producción, era manual. También es cierto que era común que algunos profesionales liberales (principalmente libreros, pero también comerciantes de telas, notarios...) compaginaran su actividad con la dirección de una imprenta para incrementar sus beneficios económicos a partir de la segunda mitad del siglo XVII, dentro de un largo proceso generalizado de liberalización del trabajo y crisis gremial en Barcelona que abarcará también la centuria siguiente.³ En 1638, el abogado Joan Pere Fontanella defendía la nobleza del arte de imprimir contra quienes opinaban que era un arte mecánico y, por ello, incompatible con el ejercicio del comercio; su apología permitió entonces que Sebastián de Cormellas (hijo), librero y miembro de una de las principales dinastías de impresores españoles del Siglo de Oro, ganara una sentencia judicial para poder hacerse cargo del taller de su padre y desarrollar ambas ocupaciones.⁴

En la década de 1680, la ambición de algunos libreros por la posesión de una imprenta y el temor a que si se formaba una cofradía de impresores

2. Sebastián de COVARRUBIAS, *Tesoro de la lengua castellana*, Barcelona: Horta, 1943. Juan DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores...*

3. Franciso Javier BURGOS RINCÓN, «Privilegios de imprenta y crisis gremial. La imprenta y librería barcelonesa ante el privilegio de impresión de los libros de enseñanza de la Universidad de Cervera», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (Barcelona), XV (1997), p. 257-299.

4. F. J. BURGOS RINCÓN, «Privilegios de imprenta...», p. 257-299; Biblioteca Universitària de Barcelona (BUB), *Fons Antic*, B-38/4/10-39, «Molt illustre senyor, tenint notícia...», 168?, f. 5.

se les excluyera, les llevó a argumentar contra el monopolio y en favor de la nobleza del oficio de impresor:

«[...] *En Barcelona las Confrarias se tròban formades de les arts, y Estaments mecànichs. Però no de les arts liberals qual se regoneix la Estampa [...]. Si se mira a sa operació, se ven ser aquella més intellectual que corpòrea, puix lo més principal della es compòndrer, corregir, ortographiar, apuntar i acentuar los vocablos [...]. Si se mira a las personas que la exercitan, en Alemània, Itàlia, Flandes, França y demàs Províncias se ocúpan en ella las personas mas Illustres, y no hi ha ninguna persona per Noble que sia que se desdigne de tan decorosa, y lloable ocupació.*»⁵

Respecto al documento anterior, hay que señalar que esa parte «principal» del oficio la desempeñaban el componedor y el corrector –o una misma persona–, cuyas tareas requerían conocimientos de latín y consistían en preparar las páginas tipo a tipo antes de ser impresas por el prensista, así como revisar las pruebas de impresión.

Durante prácticamente todo el siglo XVII los impresores barceloneses, agrupados en torno a la llamada *Confraternitat de devoció dels stampers de Sant Joan ante Portam Latinam*, no dispusieron de ordenaciones jurídicas propias para regirse, lo que hizo posible que personas de otros oficios –principalmente libreros– entraran en el negocio de la imprenta abriendo su propio taller:

«[...] *no tenint los impressors confraria política y civil, en son officci no y ha exàmens, sinó que sens aquells pot qualsevol, encara que imperit y sens haver mai practicat lo ofici de impressor, usar d'aquell imprimint y tenint operatori y botiga oberta [...] com vuy se experimenta ahont (en la present ciutat) se tròban diferents estampes governades y regides per persones sens haver mai practicat semblant facultat [...].*»⁶

5. BUB, *Fons Antic*, B-38/4/10/39, «Molt illustre senyor, tenint notícia...», f. 3-4.

6. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Consell de Cent, *Registre de Deliberacions*, II-193, 20 abril 1684. Este fragmento corresponde a un informe sin fechar incluido en la deliberación municipal escrito por el jurista Güell, en representación de dicha cofradía. Hay otro documento, de 1626, que refleja muy bien esta situación: se denuncia la creación de una imprenta por parte del librero Anton Ferrer porque perjudica a la cofradía, y por ello se sanciona con expulsar de la cofradía a cualquier oficial impresor que allí trabaje; véase Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Francisco José FONTANA, *Pliego de actas sueltas de consejos de varias cofradías, 1636-1650*, f. 16.

No sólo el intrusismo preocupaba a los impresores, puesto que en noviembre de 1671 un grupo de propietarios de imprenta, formado, entre otros, por Josep Forcada, Jacinto Andreu, Antoni Lacavalleria, Francesc Pasqual y Rafael Figueró, iniciaban una larga serie de pleitos entre impresores y libreros ante la Real Audiencia, con la súplica del derecho a poder vender libros públicamente.⁷ La reacción de estos últimos no se hizo esperar y la cofradía pidió al rey que los solicitantes no pudieran imprimir ni vender libros, porque no eran libreros y ni siquiera los consideraban impresores.⁸ Sabemos también que en 1677 una Real Provisión confirmaba los privilegios de los libreros, pero permitía a los «*estampers*» vender desde sus talleres; tres años después, otra Real Provisión concedía a estos últimos la venta de papel blanco, imágenes, pliegos sueltos y libros sin encuadernar.⁹

Paralelamente, las ordenanzas de la Cofradía de libreros se reservaban desde 1623 el privilegio para editar en la ciudad los salmos, misas y cartillas de primeras letras, con lo cual el impresor que recibiera tal encargo obtenía grandes beneficios y el resto de los profesionales de la imprenta se sentían perjudicados; este asunto propició numerosas quejas en este colectivo, que se veía indefenso ante los numerosos embargos de los síndicos de dicha cofradía a quienes no respetaban el privilegio mencionado.¹⁰

Finalmente, el 26 de mayo de 1684, el *Trentenari* del gobierno municipal decidió aprobar el corpus legislativo que había propuesto para la cofradía de impresores Rafael Figueró, Jacinto Andreu, Joan Jolis, Vicenç Surià, Josep Llopis y Antonio Lacavalleria. Las ordenanzas permitían imprimir únicamente a dichos cofrades y a quienes el día 20 de abril, que era cuando se consideraba erigida la cofradía, tuvieran imprenta, como era el caso de la viuda de Sebastián Cormellas y de Josep Forcada, previo pago de las tasas correspondientes; para los demás que quisieran ejercer el oficio, se necesitaban cinco años de aprendizaje en casa de un maestro impresor, dos de «*fadrí*» y un examen de acceso a la maestría que consistía en unas preguntas orales de tipo teórico y dos trabajos prácticos: composición de páginas y prensado. Otra de las ordenanzas establecía que los tipógrafos podían vender libros públicamente, mientras fuera sin encuadernar:

7. BUB, *Fons Antic*, B-38/6/4-39, «*Justificación del derecho que asiste...*», 1678, 8 p.

8. BUB, *Fons Antic*, B-38/6/4-12, «*Molt Illustre Senyor. A notícia dels consols...*», 167?, f. A2. Es una instancia dirigida al monarca que, por el contenido, demuestra ser posterior al mencionado inicio del pleito.

9. F. J. BURGOS RINCÓN, «Privilegios de imprenta...», p. 266 y ss.

10. *Ibidem*.

«*Que dits stampers púgan vèndrer y tenir públicament y palesament en las portas y botigas obertas tot gènere de llibres estampats privativa a altres [...] entès emperò que dits llibres se enténgan plegats no emperò cusits y encolats [...]*».¹¹

Las protestas de varios libreros no tardaron en llegar y, en julio de 1685, denunciaban ante el Consell de Cent la ilegalidad de la anterior ordenación, ya que contradecía el estatuto de la Cofradía de libreros de 1553, en el cual se impedía a quien no estuviera en la cofradía poder vender ningún tipo de libros, ni encuadernados ni sin encuadernar; en segundo lugar, proponían ahora que sus agremiados tuvieran la posibilidad de imprimir, al menos desde el interior de sus tiendas, e incluso ingresar en la nueva Cofradía de impresores si lo deseaban. Por mi parte, resulta innecesario extenderme aquí con cada una de las acciones legales que emprendieron libreros particulares, si bien resulta curioso comprobar hasta dónde llegó en algún caso esta ambición por entrar en el negocio de la imprenta:

«[...] *Joan Payssa, Mestre llibrater, havent tingut notícia de dita erecció [se refiere al nacimiento jurídico de la Cofradía de Impresores], lo mateix dia 20 de Abril a la nit, fen passar de la casa de Anton Ferrer, a la sua, ques cerca de ella, una prempsa, ab un joch de caxas, y lletras, y per què aquella no estava assentada de la manera ques menester per poderhi imprimir, la mateixa nit se compongué y tirà en casa del mateix Ferrer un Oració de Sant Thomàs de Aquino, sobreposant en ella ser estada imprimida en casa de dit Payssa, y en sa Estampa, y companyia [...]*».¹²

Ante la presión de los libreros, la Cofradía de Impresores no tardaría en desaparecer: el 31 de julio de 1685, el *Consell ordinari dels Trenta-sis*, organismo ejecutivo del municipio barcelonés, acordó eliminarla.¹³

Una muestra de las condiciones económicas y productivas del oficio, la proporciona Javier Paredes Alonso cuando afirma que en 1678 Barcelona sólo contaba con dos impresores reconocidos oficialmente y, puesto que en 1730 la cantidad era la misma, la situación de la imprenta en la ciudad no varió, de manera significativa, en dicho periodo. Quizás habría que buscar la escasez de personas dedicadas a la imprenta en la falta de perspectivas económicas que ofrecía la profesión.¹⁴

11. AHCB, Consell de Cent, *Registre de Deliberacions*, II-193, 26-V-1684.

12. AHCB, Consell de Cent, *Deliberacions*, II-194, 7-7-1685, f. 183v y ss.

13. Joan Baptista BATLLE, «La estampa de Rafael Figueró y la de Joan Jolis en Barcelona 1666-1770», *L'Arxiu* (Barcelona), junio 1927, s/p. No contiene referencias archivísticas.

14. Javier PAREDES ALONSO, *Mercaderes de libros. Cuatro siglos de la Hermandad de San Gerónimo*, Madrid: Fundación Sánchez Ruipérez-Ed. Pirámide, 1989, p. 73.

Se ha hablado de crisis en el mundo del libro en Europa, durante el siglo XVII y la primera mitad del XVIII, en la cual el papel y las tintas eran de baja calidad, al contrario que las láminas e ilustraciones, que mejoraron en parte gracias a la difusión del grabado en metal.¹⁵

En este contexto, el panorama en España no era demasiado alentador: el papel, escaso y caro, se tenía que importar y los talleres eran pequeños y de carácter familiar; por ello, muchos libreros-editores se veían obligados a acudir a imprentas extranjeras para imprimir libros de gran tirada, volúmenes y otros trabajos de envergadura, a pesar de la ley promulgada por el Consejo de Castilla que desde 1610 prohibía esta práctica; en Aragón, por ejemplo, los libreros elevaban a Cortes en 1677 un informe sobre la escasez y la pobreza de los impresores de su reino:

«[...] son tan pobres y desvalidos en su arte, que ni tienen ni forma para su aumento ni caudal para tomar por su cuenta originales de los escritores naturales del reino».¹⁶

Además, monopolios de impresión como el del flamenco Plantino sobre los grandes libros litúrgicos de la monarquía hispánica no ayudaban precisamente a mejorar las cosas. La recesión se produce en varias de las principales imprentas españolas a partir de 1620-30, cuando Valladolid, Sevilla, Toledo, Zaragoza, Alcalá de Henares y Medina del Campo deciden aumentar la producción de pequeños libros y pliegos sueltos de escasa calidad formal pero de poca inversión y de fácil comercialización.¹⁷

La imprenta barcelonesa no queda al margen de esta crisis generalizada de la producción de libros, a cuyas razones tenemos que añadir el monopolio que la Cofradía de Libreros se reservaba, desde 1623, de adjudicar sólo a determinados tipógrafos la impresión de salmos, «beceroles» (cartillas de primeras letras) y misas, y controlar de manera exclusiva la encuadernación y la venta, por las cuales obtenía grandes beneficios económicos.¹⁸ La respuesta a la recesión y la amplia producción propagandística, especialmente en las décadas de 1630-40, harán de Barcelona la capital

15. Hipólito ESCOLAR, *Historia del libro*, Madrid: Fundación Sánchez Ruipérez-Ed Pirámide, 1984, p. 381. Pere BOHIGAS, *El libro español, ensayo histórico*, Barcelona: Gili, 1962, p. 216. Citados por J. PAREDES ALONSO, *Mercaderes de libros...*, p. 66.

16. J. PAREDES ALONSO, *Mercaderes de libros...*, p. 69, 70, 75, 84 y ss.

17. J. BURGOS RINCÓN, «Privilegios de imprenta...», p. 264 y ss.

18. J. BURGOS RINCÓN, «Privilegios de imprenta...», p. 266-267. Estas nuevas ordenanzas aparecen transcritas por M. GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, v. 2, p. 71.

española de los pliegos sueltos, que a falta de grandes encargos editoriales constituía el recurso más eficaz para mantener la maquinaria trabajando; destaca la publicación de obras literarias populares (romances de ciego, relatos caballerescos breves...), relaciones de sucesos, «menudencias» (impresos breves destinados a la enseñanza de las primeras letras, primeros pasos en latín y educación cristiana para niños) y «remiendos» (impresos no editoriales, de corta extensión y sin importancia formal, tales como tarjetas, conclusiones, memoriales, sentencias y carteles).¹⁹

Se considera que en el siglo XVII existieron en la capital catalana un total de 60 talleres, destacando por el trabajo desarrollado las casas de Sebastián de Cormellas, Jerónimo Margarit, Sebastià y Jaume Matevad, Esteban Liberós y Antonio Lacavalleria.²⁰ Aunque no pretendo trazar una evolución cronológica del número de impresores ni de imprentas en Barcelona, servirán algunas referencias documentales para ilustrar la falta de profesionales y sus dificultades presupuestarias.

En una reunión de la *Confraternitat de l'estament dels stampers de Barcelona* de 1642, en la cual se contaban trece personas, se denunciaba que había miembros que no pagaban puntualmente la tasa y que los problemas económicos podrían impedir que se celebrara la fiesta del santo patrón.²¹

En 1678, se hallaban en Barcelona siete imprentas, aunque la Cofradía de librereros matizaba que sólo Jacinto Andreu y Rafael Figueró, oficiales tipógrafos, podrían formar parte de una futura cofradía de impresores; los talleres eran los siguientes: Matevad (propiedad de los jesuitas), Francisco Cormellas (mercader), Lorenzo Deu (usufructado por José Forcada, notario), Antonio Ferrer y Baltasar Ferrer (librereros), Antonio Lacavalleria, Jacinto Andreu y Rafael Figueró.²² En la década de 1680, los librereros catalanes

19. J. BURGOS RINCÓN, «Privilegios de imprenta...», p. 265. Cita a Jaime PASCUAL, «Literatura e imprenta en la Barcelona del s. XVII. El caso de Antonio Lacavallería», *El Crotalón. Anuario de Filología Española* (Barcelona), 2 (1985), p. 607-639.

20. Hipólito ESCOLAR (coord.), *Historia ilustrada del libro español*, Madrid: Fundación Sánchez Ruipérez, 1994, p. 169-170. La historiografía nos ha proporcionado algunos estudios monográficos sobre las imprentas barcelonesas del siglo XVII: Lluís Carles VIADA I LLUCH, «La estampa barcelonina dels Cormelles», *Calendari català*, Barcelona: L'Arxiu, 1899; J. B. BATLLE, «La estampa de Rafael Figueró...»; J. PASCUAL, «Literatura e imprenta...».

21. AHPB, Francisco José FONTANA, *Pliego de actas sueltas de varias cofradías*, 9 marzo 1642, s/f.

22. BUB, *Fons Antic*, B-38/6/4/39, «Justificación del derecho...», 8 p.

denunciaban la falta de mano de obra cualificada en las imprentas de Barcelona:

«[...] vuy en dia son poquíssims los impressors que se troben en la present ciutat [...] se avria també de mirar si tenen la perícia que se requereix per la excellència de la Art, y si són tant pràctichs y veriats com se menester en las llenguas Castellana y Cathalana, y particularment si y an ben estudiat la Gramàtica, y llengua Llatina, Accent y ortographia...».

Asimismo, constataban la poca inyección de capital en el negocio, situación que podría empeorar si se formara cofradía de impresores y se impidiera así el acceso a gentes de mayor condición social; también criticaban las consiguientes dificultades para imprimir libros en Barcelona y la impresión masiva de «menudencias» en sus imprentas:

«[...] sols míran lo trist jornal, y la Impressió de unas Conclusions, o de un Memorial, y no la impresa de la Impressió de grans volums, y jochs de llibres, que reguereix lo fondo, y capital de hòmens de negocis y gent acomodada, y de major fortuna que la de un ordinari y mecànich official. [...] Se trobaran en Barcelona llibres que per no tenir los impressors poder per a imprimirlos, se han de embiar a buscar fora».

No obstante, el mismo documento destacaba que Pedro Vilella, comerciante de telas, se había gastado nada menos que 23.000 libras en un imprenta para libros de coro, misales, breviarios y todo tipo de obras.²³

Finalmente, cuando llegaron los estatutos de la nueva Cofradía de impresores, en 1684, sólo fueron admitidos cinco oficiales impresores, quienes pasaron automáticamente a maestros, tres en prensa y dos en composición, Jacinto Andreu entre ellos.²⁴

23. BUB, *Fons Antic*, B-38/4/10/39, «Molt illustre senyor, tenint notícia...», f. 7-8. Salvando las distancias, sirva para evaluar la magnitud de este gasto en maquinaria una comparación con el caso que he estudiado, anterior en treinta años: en 1652, Josep Forcada iniciaba su carrera tipográfica con una imprenta y unos utensilios de trabajo cuyo conjunto estaba valorado en 1.173 libras y 6 sueldos; véase AHPB, Francisco REVERTER, *Lib. sec. cap. matr.*, 31 marzo 1651, f. 220 y ss.

24. AHCB, Consell de Cent, *Deliberacions*, II-194, [...], f. 183v y ss.

Josep Forcada, impresor y notario: datos familiares y trayectoria profesional (1651-1688)

Pese a que su imprenta no está considerada una de las más destacadas de la época, «tanto por el contenido de sus textos como por su calidad tipográfica» y, de hecho, tampoco tuvo continuidad a su muerte, también es cierto que la trayectoria profesional de Josep Forcada resulta especialmente interesante.²⁵ En primer lugar, habría que señalar que su permanencia al cargo de la imprenta ocupa gran parte de la segunda mitad del siglo XVII, durante la cual (1651-1688) siguió con su actividad notarial y estuvo implicado, como veremos, en la polémica entre impresores y libreros de la década de 1670. Además, la existencia de documentación con datos sobre su estampa nos permite acercarnos a las características técnicas del oficio.

De origen humilde, Josep Forcada nació en Barcelona en 1623 ó 1624 y era hijo de Jaume Forcada, carpintero, y de Magdalena.²⁶ Respecto a su padre, en 1641 hallamos a un Jaume Forcada fabricando cajas de madera para cañones de mosquetes al servicio de los *consellers* y Junta de Guerra del consistorio barcelonés; el 24 de noviembre de 1653, finalizado el conflicto, volvemos a encontrar a Jaume Forcada, esta vez insaculado para diversos oficios del Consell de Cent de Barcelona: «*credensers i ramblers*», «*portalers i cauquilladors*» y «*verguers i correu*».²⁷

No nos ha de extrañar que Josep no procediera de una familia de impresores, si tenemos en cuenta que el grado de transmisión de este oficio entre 1670 y 1808, periodo estudiado por Javier Burgos Rincón, era muy bajo: tan sólo 1/3 de los impresores habían heredado la profesión de sus padres, mientras que en el caso de los libreros-impresores, la proporción ascendía al 61,8%.²⁸ Probablemente, la falta de perspectivas económicas y la poca

25. La cita textual procede de J. DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles...*, v. 1, p. 241.

26. AHPB, Francisco REVERTER, *Lib. sec. cap. matr...*, f. 220. El año de nacimiento, aproximado, se puede deducir de la fecha de la donación que nuestro impresor hizo poco antes de morir al convento de Santa Caterina, donde se indica que cuenta con 64 años de edad; véase AHPB, Josep GÜELL, *Secundam partem manualis diversorum contractuum*, 6 septiembre 1688, f. 221v y s.

27. AHCB, Consell de Cent, *Memorials de Comptes*, 17 octubre 1641 y 6 diciembre 1641, f. 1.030, 1066. *Dietari de l'Antic Consell de Cent de Barcelona*, v. 16, Barcelona, 1916, p. 155, 157 y 161.

28. J. BURGOS RINCÓN, *Imprenta y cultura del libro...*, p. 441.

aceptación social del oficio serían razones de peso suficientes para impedir la continuidad familiar de los impresores.

Los primeros datos sobre Josep Forcada nos sitúan en 1649, cuando empezamos a ver documentada su actividad como notario real de Barcelona.²⁹ En marzo de 1651, contrae matrimonio con Elena Deu, viuda del impresor barcelonés Llorenç Deu, y es entonces cuando recibe en dote la casa con la imprenta que ésta regentaba desde la muerte del marido, situada «*davant de lo Palau del Rey*». Elena Deu, por su parte, también descendía del artesanado local, puesto que era hija de Fermí Girbau, *paraire* de Barcelona, y de Joana.³⁰

La referencia a Llorenç Deu y a su imprenta se hace, por lo tanto, obligada. Un primer dato, de 1607, nos revela que tuvo una esposa anterior a Elena, puesto que ese año era bautizada Catalina, hija de Llorenç y de María. Su trayectoria como impresor comenzaba en 1608, al asociarse con Sebastián Matevad; en 1611, empezó a trabajar en solitario «*davant lo Palau*». La importancia de la imprenta de Llorenç Deu queda reflejada en algunas de las obras que sacó a la luz, entre las que aparecen títulos de Francisco de Moncada, Martí i Viladamor, Santa Teresa de Jesús y, en 1620, los *Capítols dels drets y altres coses del general del Principat de Catalunya*, junto al también impresor Jerónimo Margarit. Muerto en 1646, en el inventario de bienes de su taller se recoge la existencia de dos prensas, un tórculo y, además de otros aperos y de caracteres de imprenta, «*una sort de planxas de imatge*»; de hecho, trabajó de grabador e imprimió numerosas matrices xilográficas para la ilustración de impresos y la obtención de estampas sueltas.³¹ Durante el periodo 1647-1650, Elena Deu, su esposa, sucedió a Llorenç Deu en la dirección del mismo taller de la calle Frereria,

29. Josep Maria MADURELL MARIMÓN, *Índice cronológico alfabético*, v. 2, Barcelona: Colegio Notarial de Barcelona, 1953, p. 118.

30. AHPB, Franciso REVERTER, *Lib. sec. cap. matr...*, f. 220.

31. J. DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles...*, v. 1, p. 181. El problema es que tanto él como RÀFOLS (dir.), *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña*, Barcelona: Millà, 1951, p. 323, aseguran que la imprenta de Llorenç está «delante del Palacio del Rey, en la Boquería», mientras que dicho palacio real era entonces el actual Palau del Lloctinent, antigua sede del Archivo de la Corona de Aragón, que no estaba en la calle Boqueria. Rafael CORNUDELLA I CARRÉ, «Els orígens de Miquel Sorelló i la calcografia a Barcelona, c. 1600-1725», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (Barcelona), XVII (1999), p. 153-211; este autor facilita la siguiente cita sobre Llorenç Deu: AHPB, Jaume RONDÓ, *Llibre de testaments, 1638-49*, f. 98r.-101v., y *Llibre d'inventaris, 1638-49*, f. 173r.-176r.

frente al Palacio Real, que recibiría como parte de su dote Josep Forcada; al parecer, el taller de Elena debió ser administrado en algún momento por Francesc Pasqual, maestro sombrerero e impresor.³²

Volviendo a nuestro personaje, el 2 de octubre de 1652 encontramos a Josep Forcada en la lectura, por parte de los embajadores de Barcelona, de los pactos de capitulación de la ciudad ante el virrey Mariscal la Mothe, que significaron el fin de la Guerra dels Segadors, actuando como «*notari reial servint lo officci de subsíndich de la present Ciutat*».³³ En marzo de 1653, figura en la bolsa del Consell de Cent de los notarios reales y en la de obreros, mercaderes y «*artistes*»; en noviembre, en las bolsas de «*ajudants d'escrivà major*», «*administradors de plasses*», «*pallolers i altres*» y en la de «*portalers i cauquilladors*».³⁴ El último protocolo de Forcada que se conserva data de 1661, aunque seguirá apareciendo como notario real en la documentación posterior.³⁵

En adelante, es probable que se centrara más en el negocio de la imprenta y, aunque voy a reservar el estudio de su producción tipográfica para el siguiente apartado, resulta necesario destacar aquí que, en 1664, cobrara de la Generalitat por un encargo editorial de la magnitud del segundo volumen de las *Decisiones* del jurista Miguel de Cortiada.³⁶ En noviembre de 1671, Josep Forcada y Francesc Pasqual participan en la presentación por parte de un grupo de impresores del pleito ante la Real Audiencia para poder vender libros públicamente.³⁷ En 1678 volvemos a encontrar referencias sobre Josep Forcada, de quien se nos dice que recientemente ha participado en una petición al gobierno municipal para que se le conceda ordenación a la *Confraternitat dels stampers de Sant Joan ante Portam Latinam*, pero se asegura que ni la imprenta es suya ni puede trabajar en el oficio por ser «escribano» (notario); el mismo documento, que ofrece un lis-

32. J. DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles...*, p. 182. No es casualidad que Francesc Pasqual sea a quien Elena Deu encargue valorar la imprenta que cede a su marido al casarse.

33. *Dietari de l'Antic Consell de Cent*, v. 15, Barcelona, 1916, p. 333.

34. *Dietari de l'Antic Consell de Cent...*, p. 333.

35. J. M. MADURELL I MARIMÓN, *Índice cronológico alfabético...*, v. 2, p. 118. Hay abundante documentación que confirma esta continuidad, desde la referente a la polémica entre impresores y libreros hasta el testamento.

36. Guillem Maria de BROCA, *Historia del derecho de Cataluña*, v. 1, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1985, p. 409-410.

37. BUB, *Fons Antic*, «*Molt illustre senyor, tenint notícia...*», f. 5 y ss.

tado de las estampas existentes entonces, cita la de Llorenç Deu, «*que hoy usufructa Josep Forcada*». ³⁸

En 1683 hallamos un administrador en la imprenta Forcada, el tipógrafo Josep Llopis, quien el mismo año abre su propio taller en la calle de Sant Domènec y más adelante pasará a Plaça del Àngel. Josep Llopis estuvo casado con María Estrada y con Anna, cuyos datos familiares desconozco. ³⁹ Entre su producción como impresor independiente abundan las relaciones de sucesos y sermones y destacan autores como Francisco de Garau y Sor Juana Inés de la Cruz. ⁴⁰ Josep Llopis estuvo en la comisión que, a pesar de la oposición de los libreros, vio como el *Consell dels 36* del gobierno municipal de Barcelona aprobaba las ordenaciones que ésta había redactado y que, en 1684, significaban el nacimiento legal de la Cofradía de Impresores, siendo cofrade de pleno derecho y, además, un reconocido oficial componedor. Josep Forcada, en cambio, ni estuvo en dicha comisión ni entró en la cofradía, debido a que su imprenta era trabajada por terceras personas y que él no era oficial impresor, aunque sí se le permitió que su taller siguiera funcionando a cambio de pagar las tasas correspondientes. ⁴¹ Finalmente, desde 1693 y hasta su muerte, en 1699, Josep Llopis perteneció a la cofradía de libreros; su estampa continuó funcionando hasta 1723, fecha en que se dejan de encontrar libros con su pie de imprenta. ⁴²

El 6 de septiembre de 1688, Josep Forcada, ciego y con 64 años de edad, hacía donación de la mayor parte de sus bienes al convento de Santa Caterina de Barcelona, probablemente porque se había quedado viudo y en ningún momento especificaba que tuviera descendencia; a cambio, el convento se haría cargo de unas deudas y obligaciones en forma de censos, le proporcionaría alojamiento en una celda del monasterio y daría satisfacción al testamento de su difunta esposa. En esta donación se contem-

38. BUB, *Fons Antic*, «Justificación del derecho...», 8 p.

39. Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB), *Llic. matr. ofic.*, 1681-83, f. 3. La referencia a Anna la hallamos en M. GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, v. 2, p. 188.

40. J. DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles...*, v. 1, p. 390.

41. AHCB, Consell de Cent, *Deliberacions*, 7 julio 1685, f. 183v. Tampoco imprentas como la de Teresa Cormellas, viuda del impresor Sebastián Cormellas, pudieron entrar en la cofradía, ya que eran trabajadas por terceras personas, aunque pudieron seguir estampando.

42. M. GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, v. 2, p. 79-80 y 286-90, recoge la pertenencia a la cofradía de libreros y cita el recibo de su sepultura; véase ACB, *Administració de la Sagristia, 1697-99*, f. 14. J. DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles...*, v. 1, p. 390.

plaban los siguientes bienes: unas viviendas que pertenecieron a los padres de Josep Forcada en la calle de Santa Anna y una casa-taller situada en la calle Frenería (cuya ubicación corresponde al inmueble e imprenta que recibió en 1651) con los aperos tipográficos allí contenidos.⁴³

Su muerte se produjo en enero de 1689 y, aunque no tenemos noticias del testamento, se conserva un codicilo fechado el 30 de diciembre del año anterior. En este documento se menciona la transmisión realizada al convento de Santa Caterina; por otra parte, se legan: a Pere Màrtir Castells, primo hermano suyo y cirujano de profesión, un «*censal mort*» anual que ha estado recibiendo Josep Forcada del municipio, el dinero que haya en la casa y el que se cobre en nombre de Forcada, ropa de lino y lana y papeles estampados; por último, se prevee la entrega de los protocolos en poder de Forcada al también notario Lluís Cases.⁴⁴

Características técnicas de la Imprenta Forcada

Se han hallado dos inventarios con los objetos correspondientes a la imprenta de Josep Forcada: el primero de ellos es de marzo de 1651 y describe el taller que recibió de Elena Deu (viuda del impresor Llorenç Deu) como dote matrimonial; el segundo forma parte de la donación que firmó Forcada poco antes de morir, en septiembre de 1688. Ambos permiten realizar una doble aproximación: por un lado, se pueden conocer las condiciones técnicas del taller tipográfico al principio y al final de su trayectoria (1651-1688); por otra parte, es posible hacer una incursión –con absoluta prudencia– en la tecnología de la imprenta barcelonesa de la segunda mitad del siglo XVII.

Primeramente, conviene establecer la localización de la estampa. Gracias a algunos de los pies de imprenta de sus obras impresas, al capítulo matrimonial y a la donación, sabemos que el taller es el mismo que poseía su mujer, ubicado delante del Palacio del virrey:

43. AHPB, Josep GÜELL, *Secundam partem...*, 6 septiembre 1688, f. 221v y ss. La valoración sobre el inventario de este taller tipográfico que acompaña al protocolo la dejo para el apartado correspondiente a los aspectos tecnológicos de la imprenta de Josep Forcada.

44. AHPB, Juan NAVÉS, *Prim. lib. testam.*, 1678-1696, f. 75v. Los protocolos de Lluís Cases abarcan el periodo 1675-1714; véase J. M. MADURELL I MARIMÓN, *Índice cronológico alfabético...*, p. 46-47. Tengo datos sobre el cirujano Pere Màrtir Castells desde el 16 de noviembre de 1682, cuando es nombrado habilitador por el Consell de Cent; véase *Dietari de l'Antic Consell de Cent*, v. 20.

«[Elena Forcada aporta] *tota aquella casa de cuatro portals obrints: dos davant de lo Palau del Rey y en lo carrer de la Freneria, y altre en lo carreró detrás de dita casa, la qual casa dita señora té i poseheix en dits carrers [...] Tota la estampa que dita señora té en dita casa y tots los arreus de aquella [...]*».⁴⁵

La ubicación de la imprenta es *a priori* excelente: se halla en pleno centro político de la ciudad –junto al Palacio del virrey y Real Audiencia, y cercano al Consell de Cent y a la Generalitat–, muy cerca del eje comercial de venta de libros por excelencia (la calle Llibreteria) y en una zona que –a falta de datos para la segunda mitad del siglo XVII– en el catastro de 1716 estaba entre las más ricas y densamente pobladas.⁴⁶

Sin embargo, hay que tener en cuenta otras variables que podrían haber afectado también a la imprenta de Josep Forcada, como la competencia de otros talleres con las mismas ventajas geográficas: un ejemplo es la Casa Cormellas, que está considerada la más activa del siglo XVII en Barcelona y que contaba con un establecimiento en la cercana calle del Call.⁴⁷ Evidentemente, para poder determinar la magnitud de este factor deberíamos contar con un estudio pormenorizado de la distribución zonal de las imprentas y de las librerías en Barcelona que se ocupara de esta centuria.

El primero de los inventarios, incluido en el capítulo matrimonial de 1651, fue elaborado gracias al trabajo de los impresores Miquel Torrent y Francesc Pasqual, quienes hicieron también una estimación económica por conceptos, en total 1.936 libras y 6 sueldos; consta de dos memoriales: el primero describe la letra y el utillaje del taller y el segundo, el papel impreso.⁴⁸ En cambio, el inventario que se halla en la donación de 1688 no está firmado por ninguna persona del oficio, ni contiene el valor monetario de los objetos, y, como indica el propio documento, tampoco identifica cada

45. Esta cita textual en concreto, procede de AHPB, FRANCISCO REVERTER, *Lib. sec. cap. matr...*, f. 220.

46. J. DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles...*, v. 1, p. 241, no contempla ningún traslado y, por mi parte, he seguido viendo el pie de imprenta «delante del Palacio del rey», al menos hasta 1678. F. J. BURGOS RINCÓN, *Imprenta y cultura del libro...*, p. 444, incluye unos planos de Barcelona con la distribución zonal de estas variables a partir del catastro de 1716.

47. F. J. BURGOS RINCÓN, *Imprenta y cultura del libro...*, p. 144. J. DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores...*, v. 1, p. 155-161, observa que entre 1591 y 1650 se imprimieron en Casa Cormellas 201 obras.

48. AHPB, FRANCISCO REVERTER, *Lib. sec. cap. matr...*, f. 222v.-223. No he conseguido ninguna otra referencia documental sobre el Miquel Torrent impresor.

uno de ellos; sin embargo, es más descriptivo e incluso, en algunos casos, especifica la función que tienen los utensilios.⁴⁹ A través de dichas relaciones de objetos y gracias a bibliografía específica sobre la imprenta, es posible hacer un seguimiento de las fases de la producción tipográfica que se llevaban a cabo en el taller de Josep Forcada.

El proceso de producción de una imprenta empezaba con la composición, que consistía en «[...] *ir juntando las letras o caracteres que las vasan sacando de sus apartados*». ⁵⁰ A finales del siglo XVII, Víctor Alonso de Paredes, un impresor madrileño, escribía la *Institución y origen del Arte de la Imprenta y reglas generales para sus componedores* (1680). Según él, antes de componer era necesario contar el original: había que foliar las páginas y contar las letras que había por renglón en el manuscrito o impreso original que se daba a imprimir. El siguiente paso era la composición propiamente dicha, que requería distribuir primero cada letra en su cajón, para luego componer, es decir, coger los tipos (letras y signos) uno a uno de los cajones e ir colocando todos los que tenían que conformar un renglón o línea en un «componedor» o regla pequeña. Se insistía, probablemente porque no sería muy común, que el componedor o cajista debía tener un buen nivel cultural y unos conocimientos básicos de gramática y de lengua latina; una de las razones era que tenía la responsabilidad moral de advertir al propietario del taller y al corrector de cualquier fragmento censurable para que, si así se le ordenaba, se impidiera la impresión.⁵¹

Los tipos eran caracteres de metal que fabricaban los llamados «fundidores de letras» a partir de una aleación de plomo, bismuto y antimonio.⁵² Las referencias son muy imprecisas en el primer inventario, «*se ha trobat de matall net 40 quintars y una roba*» (unos 1.670 kg.), mientras que el segundo documento especifica las distintas clases de letra halladas:

49. AHPB, Josep GÜELL, *Secundam partem...*, anexo entre f. 221v y f. 222. Al final de la misma relación finaliza la enumeración de objetos y el resto del utillaje se agrupa de manera imprecisa: «*Item y finalment tots los demás trates y arreus de dita estampa y que dit Forcada de present té en aquella per treballar*».

50. S. COVARRUBIAS, *Tesoro de la lengua castellana...*, p. 340.

51. Víctor Alonso de PAREDES, «Institución y origen del Arte de la Imprenta y reglas generales para sus componedores», *El Crotalón. Anuario de Filología española* (Barcelona), 1984, p. 43.

52. Svend DAHL, *Historia del libro*, Barcelona: Altaya, 1997, p. 99. J. M. MADURELL Y MARIMÓN, «Antiguos fundidores de letras en Barcelona», *Gutenberg-Jahrbuch* (Meinz), 1970.

«[...] *lletra de test gros rodó ab sa cursiva, lletra de test petit ab sa cursiva, lletra atanasi ab sa cursiva, lletra ciceró ab sa cursiva, altre lletra nova de ciceró ab sa cursiva nova, lletra de Breviari ab sa cursiva, lletra de peticano, lletres de dos punts de tot gènere, lletres retulars grosses per conclusions y altres cosas, [...] lletra nova de bastardas grossa*». ⁵³

Otro de los elementos que intervenía en el proceso de composición eran las planchas o tablas. Hechas de madera o metálicas (xilográficas o calco-gráficas, respectivamente), las planchas eran unas superficies duras sobre las cuales se grababa el dibujo de las ilustraciones que se querían estampar. Durante el siglo XVII, el grabado en metal o calcográfico fue sustituyendo poco a poco al xilográfico por la calidad de sus estampas, aunque era un procedimiento más caro y tardó en imponerse. Los impresores podían ser además grabadores, como era el caso de Joan Jolis y de Llorenç Deu, pero también era habitual que las imprentas no dispusieran de estos artesanos y tuvieran que comprar las planchas o incluso los grabados ya estampados. Las dimensiones de las planchas eran variables y estaban condicionadas por el formato de la hoja, teniendo en cuenta que una sola podía ser utilizada para dos estampas y también usarse dos o tres planchas para un único grabado. ⁵⁴ Los inventarios de la imprenta Forcada nos hablan de planchas de madera, probablemente procedentes del taller de Llorenç Deu, de diferentes tamaños: «*full*» (formato folio o 2º, unos 30 cm. de altura), «*mig full*» (formato de medio folio o 4º, aproximadamente 20 cm) y «*planchetes*», más pequeñas. Como ya veremos, el hecho que hubiera una prensa de cilindros indica que Josep Forcada también trabajó con grabados en cobre.

Había una serie de planchas pequeñas de madera que constituían el repertorio de complementos decorativos que muchos tipógrafos conservaban para sus impresiones. La letra capital era gruesa, a menudo ornamentada, y se utilizaba, tanto en manuscritos —el especialista es el iluminador— como en impresos, a modo de inicial de la primera palabra de un libro,

53. Un «*quintar*» equivalía a 41,5 kg., aproximadamente, y una «*arrova*» era la cuarta parte; véase ALCOVER, MOLL, *Diccionari català, valencià, balear*, v. 9 y 12, Palma de Mallorca, 1980, p. 63 y 38, respectivamente. La terminología sobre los tipos de letra no ha cambiado, en lo fundamental, desde entonces; véase José MARTÍNEZ DE SOUSA, *Diccionario y tipografía del libro*, Madrid, 1981.

54. Imma SOCIAS BATET, «El contracte dels quatre gravats dels Novíssims, entre l'impressor i gravador Joan Jolis Santjaume i Magí Cases, Doctor en Teologia», *Pedralbes* (Barcelona), 13-II (1993), p. 453-459.

*Imprenta de mediados del siglo XVII (según grabado en madera de Abraham von Weerd, 1650. S. DAHL, *Historia del libro...*, p. 98). Al fondo, frente a dos mesas de composición, vemos el trabajo de los artesanos cajistas; en primer término y de espaldas a la ventana, dos prensistas están entintando y retirando los impresos. En el centro de la imagen destaca una caja subdividida en cajetines que contienen los tipos y, apoyada sobre la misma, una galera con su componedor.*

capítulo o párrafo. El taller de Josep Forcada llegó a tener, al menos, letras capitales y «una partida de vinyetes per guarnir los entors de goig[s] y altres cosas», en alusión a la función de cenefa en dichos folletos de tema religioso.⁵⁵ La duda está en unas *historias* que se mencionan en el primer inventario, probablemente, en referencia a la letra historiada, un tipo de letra florida con figuras o símbolos que se usaba también para empezar los capítulos.⁵⁶

La caja de letra era una serie de cajoncitos contiguos con los tipos que los cajistas o componedores iban extrayendo, uno a uno y de manera mecá-

55. ALCOVER, MOLL, *Diccionari...*, v. 2, p. 977. La mención a las letras capitales, la he hallado en el primer inventario y la cita textual procede del segundo.

56. La definición procede de J. MARTÍNEZ DE SOUSA, *Diccionario tipográfico...*, p. 151.

nica, para realizar la composición. La caja mayor o caja alta era la parte o la caja donde estaban las mayúsculas y algunos signos; en la caja menor o baja se encontraban las minúsculas, los signos de puntuación, los números, los espacios y los cuadrados.⁵⁷ Los dos inventarios hacen alusión a las cajas, a unos «*capitells*» para tenerlas en pie y a unas mesas para situar la letra; el segundo inventario es más preciso respecto a la función de dichas mesas, que han de tener la letra utilizada ya limpia para volverla a colocar en las cajas: «*36 taules per posar les formes de las lletras quant són tiradas y natejades per poder distribuir*».

A medida que se cogían los signos de las cajas, todas las que debían componer un renglón o línea, provisionalmente, las colocaba un tipógrafo especializado en el componedor que sujetaba con una mano; dicho utensilio era una regla larga con un borde en la horizontal y un tope en un extremo.⁵⁸ Después, cada línea de letras la situaba en la galera, o tabla enmarcada por listones en tres de sus lados, e iba formando con ellas la galerada.⁵⁹ Por último, todas las líneas de letras de una página configuraban la composición. Los dos inventarios sobre nuestra imprenta contienen varios componedores y galeras.

Volviendo a la obra fundamental de Víctor Alonso de Paredes, había otra fase antes de la impresión definitiva: la corrección. El corrector era el encargado de revisar las pruebas de imprenta que se habían hecho a partir de las composiciones. El problema era que a menudo quien ejercía como tal no tenía la formación idónea para localizar los errores no tipográficos, porque era un componedor, el dueño del taller, el autor o incluso personas casi analfabetas; por ello, era imprescindible que en las imprentas hubiera un «*Calepino o un Vocabulario de Antonio*» para dudas sobre ortografía y gramática latinas, así como una Biblia «*para cotejar si alguna duda se ofreciere en los lugares [las citas] que se extraen della, si están bien o mal escritas*». En los inventarios del taller de Forcada no hay referencias a la corrección, lo que no permite aventurar ninguna conclusión al respecto.⁶⁰ Una vez hechas las pruebas pertinentes, se procedía a la imposición, que consistía en rellenar con cuadrados u otras piezas el espacio que separaba

57. *Ibidem*.

58. *Ibidem*, p. 50.

59. *Diccionario de la lengua española*, v. 1, Madrid: Real Academia Española, 1992, p. 1.013.

60. V. A. PAREDES, «Institución y origen...», p. 44.

las planas entre sí, para que, impresas, aparecieran con márgenes proporcionados; además se procuraba marcar con reclamos las planas para que el encuadernador supiera ordenar las páginas impresas.⁶¹ A continuación se pasaba al entintado de la composición con unas almohadillas llamadas balas, que están presentes en el inventario de 1688: «*un parell de bales per donar tinta ab sos baldirtons*», así como «*dos picas de pedra ço és la una per llibrinar la forma que trauen de la premsa y la altre per lavar la mateixa forma ab aygua clara*».⁶²

En la tirada o prensada era el prensista o tirador quien se ocupaba de accionar la imprenta y de su mantenimiento; la primera copia de cada original se llamaba «pliego de impresión básico». Al principio y al final de su existencia, el taller de Josep Forcada contó con dos prensas, un tórculo y una «*premsa per fer balas*». Con una prensa convencional, se podían imprimir en un día entre 2.500 y 3.500 hojas por una sola cara, a una velocidad de 20 segundos por hoja, para lo cual era necesario el trabajo simultáneo y sin descanso de los componedores. El tórculo era similar a la prensa, más pequeño, y su función era la de imprimir entre sus rodillos los grabados calcográficos.⁶³ Respecto a la *prensa para hacer balas*, hay que decir que en el argot de libreros e impresores, una *bala* es un atado de 10 resmas de papel (5.000 hojas), aunque, por extensión, se denomina así a cualquier paquete de mercancías envuelto para ser transportado; por tanto, esta prensa permitía el almacenamiento de los papeles impresos antes de su encuadernación.⁶⁴ El inventario de los bienes de la imprenta donada por Josep Forcada en 1688 especifica el tamaño y la función de todas sus prensas:

61. *Diccionario de la lengua española...*, p. 1.147.

62. No he hallado el significado de los «*baldirtons*» ni de cualquier grafía similar, pero por el contexto parecen ser las mismas almohadillas de cuero. Respecto a «*llibrinar*», hay que buscar la conexión con la palabra «*llibrell*», que designa un recipiente o barreño utilizado habitualmente para lavar; véase ALCOVER, MOLL, *Diccionari...*, v. 7, p. 5.

63. ALCOVER, MOLL, *Diccionari...*, v. 10, p. 355; V. A. PAREDES, «Institución y origen...», f. 45v. y ss. L. FEBVRE, H. MARTIN, *L'apparition du livre*, París: Editions Albin Michel, 1958 y 1971, p. 98.

64. La segunda acepción se explica en S. COVARRUBIAS, *Tesoro de la lengua castellana...*, mientras que el *Diccionario de la lengua española...*, v. 2, p. 253, incluye ambas y una tercera que corresponde también al mundo de la imprenta: «*almohadilla circular con que se toma tinta para ponerla sobre las galeradas cuando se quiere sacar pruebas de una composición*».

«*Dos premsas una gran y altre xica per tirar les formes ab sas ramas de ferro per tirar conclusions i per tirar fulls ordinaris [...] Item una premsa gran per prensar los llibres y demás cosas estampades*».

En último lugar venía la encuadernación de los pliegos impresos, tarea que correspondía a los libreros, pero que a menudo la llevaban a cabo los mismos impresores. Fuera trabajo de tipógrafos o de libreros, la encuadernación del impreso daba lugar al libro o al folleto –impreso con una extensión inferior a las 48 páginas–, que podían tener diversos formatos. Durante el Siglo de Oro, el tamaño folio era común en obras de derecho, ciencia, tratados religiosos importantes, clásicos, manuales de consulta..., mientras que el tamaño estándar (4º) estaba más extendido entre las obras menores de género literario y religioso, los pliegos sueltos, las historias novelescas, los libros de enseñanza y las relaciones de sucesos; existían también formatos mucho más pequeños, el 8º, el 12º y el 16º, más habituales en obras de más amplia difusión como oraciones y trataditos populares.⁶⁵

No quisiera finalizar este apartado sin destacar la presencia también de papel en blanco e impreso, probablemente en alguna estantería o sobre una mesa, al menos en el primero de los inventarios (hay que recordar que el segundo no es una relación íntegra de los objetos existentes).⁶⁶

La producción tipográfica de la imprenta Forcada

A partir de los repertorios bibliográficos, los catálogos y el examen de las obras que se conservan en la Biblioteca de la Universidad de Barcelona, en la Biblioteca de Catalunya y, en algún caso en los fondos de la Universitat Pompeu Fabra, es posible reconstruir, de manera provisional, la amplia producción del taller de Josep Forcada: se han localizado más de 150 títulos, en su mayoría de corta extensión y de contenido jurídico.

Los repertorios de Delgado Casado, Ràfols y Torres Amat destacan los siguientes libros, los cuales he clasificado por orden cronológico y he

65. *Historia de España Menéndez Pidal*, v. 21, Madrid: Espasa-Calpe, 1986, p. 25.

66. La historia del papel en Cataluña ha sido estudiada por J. M. MADURELL I MARIMÓN, *El paper a les terres catalanes. Contribució a la seva història*, v. 1, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1972.

ampliado los datos sobre su contextualización histórica, género literario y formato:⁶⁷

Responsum Iuris in favorem inclitae civitatis Barcinone adversus medicus et chirurgos que civitatem tempore pestus deserverent (1651). Aunque no he hallado ningún ejemplar, el título nos revela que es una alegación jurídica contra los médicos y cirujanos que huyeron de la ciudad en las recientes epidemias. La única referencia a la obra está en Ràfols.⁶⁸

Advertiments en precautio de la pesta (1652). El contexto histórico es el mismo que en el caso anterior. El folleto, de 22 folios y formato 2º, es obra del Colegio de Doctores en Medicina y Cirugía de Barcelona y fue publicado a petición del gobierno municipal. Hay un ejemplar en la Biblioteca de Catalunya (Fullets Bonsoms nº 1.052).

Miguel de CORTIADA, *Decisiones Reverendi Cancellarii et Sacri Regii Senatus Cathaloniae*, v. I (1661). Las «decisiones» eran repertorios de jurisprudencia emitida por la Real Audiencia que, a partir de las Cortes de 1542, tenían que ser costeados por la Diputació del General y así fue en este caso; debió ser una práctica común en el siglo XVII que se imprimieran en el extranjero –como tantas otras obras en volúmenes de la época–, a juzgar por la aparición de leyes como la de 1686, que criticaba el problema y recalca el carácter exclusivo que tenía la Generalitat para editar y vender dichas Decisiones.⁶⁹ El jurista leridano Miguel de Cortiada, miembro de la Audiencia, escribió cuatro volúmenes y Forcada imprimió los dos primeros. Este primer tomo, cuyo ejemplar he localizado en la Biblioteca Universitaria y la Biblioteca de Catalunya, es de tamaño folio, como era habitual en las obras de Derecho, y contiene [104]+760 páginas.

Miguel de CORTIADA, *Decisiones Reverendi Cancellarii et Sacri Regii Senatus Cathaloniae*, v. II (1665). La localización y el formato de este segundo tomo son los mismos que en el anterior y la extensión es de [52]+611+[1] páginas.

José MONRÁS, *Discurso jurídico sobre presas de armadores* (1670, ó 1669 según el repertorio de Delgado Casado). Este libro de contenido jurí-

67. J. DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores...*, v. 1, p. 245; RÀFOLS, *Diccionari d'artistes...*, v. 1, p. 424. FÉLIX TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona: Imprenta de J. Verdaguer, 1836.

68. La portada de «este memorial en dret» mandado por los asesores del Consell de Cent está en *Dietari de l'Antic Consell de Cent de Barcelona...*, v. 16, p. 145.

69. Guillem Maria BROCA I MONTAGUT, *Historia del derecho de Cataluña...*, v. 1, p. 409-410. Se cita también la procedencia de la ley: ACA, *L. Diversorum*, VIII, f. CXV.

dico recoge la legislación sobre presas marítimas de guerra. El formato es en tamaño 4º, el pie de imprenta está al final, en el colofón, y he hallado un ejemplar en la Biblioteca Universitaria y otro en la Biblioteca de Cataluña, donde está encuadernado junto al discurso siguiente y contiene [4]+63+[1] páginas.

José MONRÁS, *Discurso jurídico sobre contrabando y bienes de enemigos naufragados* (1670). También dentro del subgénero de los discursos jurídicos, trata el tema de la legislación sobre propiedad enemiga. Los datos sobre el formato y la localización de ejemplares son los mismos que en el discurso anterior y el ejemplar de la Biblioteca de Catalunya consta de [4]+60 páginas.

Silva de varios romances (1675). No he hallado ningún ejemplar de esta obra poética escrita en 1561, citada sólo por Delgado Casado.

Antonio de la ANUNCIACIÓN, *Manual de padres espirituales* (1677). El tema de la perfección cristiana, dentro del género religioso, era de los más recurrentes en el siglo XVII; de hecho, las obras de devoción, los sermones y los tratados de teología moral alcanzaban entonces en España el 40 % de la producción.⁷⁰ A partir del pie de imprenta de la portada podemos saber que esta obra en concreto fue editada por Jacinto Ascona, Joan Terre-Sánchez y Pau Agell, libreros. El formato es el de un libro en 8º de [24]+410+[6] páginas. El ejemplar hallado está en la Biblioteca Universitaria.

Xammar de Privilegis Civitatis Barcinone (1681). Sin localizar. Ref.: Delgado Casado. Probablemente la palabra «Xammar» corresponda realmente al autor, Joan Pau Xammar, insigne jurista catalán del siglo XVII, que en 1668 vio como Forcada le publicaba el *Civilis doctrina de antiquitate et religione, regimene, privilegiis & praeherentis in clityae civitatis Barcinonae*.⁷¹

Padre SCOPULI, *Combat Espiritual* (1683). Sin localizar, aunque sabemos que era una obra de perfección cristiana y fue publicada en dos volúmenes. Ref.: Ràfols.⁷²

70. *Historia ilustrada del libro...*, p. 192.

71. Este libro sobre el Derecho civil barcelonés es una 2ª edición ampliada cuyo ejemplar, hallado en la BUB, está impreso en 4º, consta de [22]+352+[98] p. y contiene un grabado firmado por Llorenç Deu en la portada; esto demuestra que Forcada aprovechaba las planchas que recibiera de la imprenta de su mujer Elena Forcada —antes Elena Deu—.

72. La información referente al número de volúmenes procede del catálogo del Fons Antic de la BUB.

José de BARCIA Y ZAMBRANA, *Despertador christiano de sermones doctrinales*, v. I (1687). Este primer volumen, único impreso por Josep Forcada, es un recopilatorio de sermones del canónigo José de Barcia y Zambrana, y el pie de imprenta nos revela que fue costeado por el impresor Rafael Figueró, quien tiene el privilegio también de venderlo al público; asimismo, en los preliminares encontramos una dedicatoria al lector firmada por el mismo tipógrafo. Como cualquier obra doctrinal que pretenda una difusión fácil, este libro está impreso en 4º; tiene [16]+432 páginas.

Más allá de la descripción de los libros que los repertorios bibliográficos al uso destacan, considero necesario el análisis de la evolución del conjunto de las 153 obras que constituyen la producción tipográfica.⁷³

Si nos atenemos a la evolución cuantitativa de las obras, impresas en el taller de Forcada durante el periodo 1651-1688, observamos que durante la primera década apenas hay producción, tan sólo 8 obras (5,22%), y es un hecho remarcable que el número de folletos de temática no jurídica –sermones y una relación de sucesos en el contexto de las incursiones de Luis XIV en territorio catalán– esté por encima de las alegaciones. Sin embargo, a partir de 1661, que es cuando Josep Forcada deja de generar documentación como notario público de la ciudad, su producción tipográfica se dispara, gracias a los folletos jurídicos, hasta alcanzar las mayores cotas en el periodo 1671-75, con 52 títulos (33,99%) de diferentes géneros y subgéneros, principalmente alegaciones, sin olvidar los dos volúmenes de las *Decisiones*.⁷⁴

Tras esta etapa, se inicia un descenso en picado de la cantidad de folletos impresos en el taller que coincide con el auge de otras imprentas, como

73. Evidentemente, el número de obras impresas por Forcada es provisional y podría verse ampliado consultando otros repertorios y archivos, sin olvidar los títulos desaparecidos, aunque no creo que las conclusiones extraídas se modificaran de forma sustancial. Debo aclarar, también, que en el recuento estadístico que sigue no tengo en cuenta ejemplares repetidos, a no ser que hayan sido costeados por diferentes editores. Finalmente, añadir que en este artículo utilizo el criterio que propone la *Historia de España...*, p. 28 y ss., que considera que si un impreso tiene más de 48 páginas es un «libro», de lo contrario hay que hablar de «folleto».

74. El mayor número de libros jurídicos impresos por Forcada corresponde al periodo 1666-70, escritos en su mayoría en latín y castellano, precisamente en un momento en que la producción de libros de este género en catalán no alcanzaba niveles tan altos desde los preliminares de la Guerra dels Segadors, algo que queda reflejado en las gráficas del artículo de Ernest LLUCH, «La producció de llibres en català (1476-1860): la història de la morta viva», *L'Avenç* (Barcelona), 489 (febrer 1995), p. 22-27. El mismo autor afirma que, en

las de Rafael Figueró y Antoni Lacavalleria, y con las acusaciones que recibe Forcada en 1678 por poseer estampa y no ser maestro impresor, sino notario; como contrapartida, aumentan los trabajos de mayor envergadura, esta vez de temática religiosa: entre 1677 y 1679, gracias al apoyo editorial de algunos libreros, publica el *Manual de padres espirituales*, el *Theauri sacrorum rituum*, del italiano Gavanti, y el *Tratado postumo, instrucción de predicadores*, de Félix de Barcelona.⁷⁵ En la década de 1680 se acentúa esta tendencia y los folletos jurídicos sólo representan 1/3 de la producción; especial mención merecen el libro de Medicina titulado *Instrumenta curationis morborum* (1683), del francés Tenke, y el *Despertador christiano de sermones doctrinales* (1687), que vieron la luz a expensas del librero Josep Moyà y del impresor Rafael Figueró, respectivamente.

PRODUCCIÓN TIPOGRÁFICA DE JOSEP FORCADA SEGÚN LA CATEGORÍA Y EL GÉNERO DE LOS IMPRESOS (1651-1688)⁷⁶

	Folletos jurídicos	Folletos de otros géneros	TOTAL FOLLETOS	Libros jurídicos	Libros de otros géneros	TOTAL LIBROS	TOTAL PERÍODO
1651-55*	1	1	2	1	0	1	3
1656-60*	0	3	3	2	0	2	5
1661-65*	32	2	34	2	0	2	36
1666-70*	33	0	33	5	0	5	38
1671-75*	49	1	50	2	0	2	52
1676-80*	9	0	9	1	3	4	13
1681-85	2	0	2	0	2	2	4
1686-88	0	0	0	0	2	2	2

Fuentes: Biblioteca Universitaria de Barcelona (Fons Antic), Biblioteca de Catalunya

época de paz, las obras de jurisprudencia en castellano, latín y catalán avanzaban a la par, algo que deja de ocurrir tras la derrota de 1714, ya que descenderá irreversiblemente toda la producción en catalán.

75. La segunda de las obras es de 1678 y está impresa en 12º, contando con [4]+391+[8]p.+[1] f. El libro de Félix de Barcelona es de 1679 y hay dos ejemplares que corresponden a editores diferentes, ambos impresos en 4º y con [16]+187+[5p.]+1.

76. Los periodos señalados en la tabla con un asterisco contienen impresos sin una datación exacta: en la década de 1651-60, hay 1 folleto; en 1661-70, son 43 folletos y 1 libro y, en 1671-80, se da la misma circunstancia en 4 impresos menores.

En cuanto al contenido de los textos, es el género jurídico el que predomina entre la producción tipográfica de Josep Forcada: 139 de un total de 153 títulos pertenecen a la literatura jurídica (90,84%).⁷⁷ Si hay un subgénero que tiene una presencia especialmente relevante es, sin duda, el de las alegaciones jurídicas (o alegatos jurídicos), que constituyen las 3/4 partes de las obras de este género; este tipo de impresos eran informes en los cuales el abogado de una parte litigante exponía las razones que servían de fundamento para el derecho de su cliente e impugnaba las del adversario; Josep Forcada no fue prácticamente nunca notario de los alegatos jurídicos que salían de su estampa, algo muy habitual entre los notarios hasta la segunda mitad del siglo XIX, que rechazaban imprimir sus escrituras.⁷⁸ Hallamos también otros subgéneros: los discursos jurídicos (recordemos las obras de José Monrás), que a diferencia de las alegaciones solían tratar un tema de carácter general y no un litigio personal, algunos sumarios judiciales, repertorios legislativos y de sentencias (me remito a las *Decisiones* de Cortiada) y algún que otro memorial dirigido al Consell de Cent.

Muy en segundo término, el taller de Forcada también publicó obras de género religioso (5,88%),⁷⁹ que contaba con sermones (como el mencionado *Despertador christiano de sermones doctrinales*) y otros subgéneros apenas representados, como los manuales de perfección cristiana, un tratado de oratoria sagrada, los pliegos poéticos de temática religiosa y las obras litúrgicas (hay un recopilatorio de misales y breviarios).

Finalmente, la literatura histórica (1,30%)⁸⁰ y las obras de carácter científico –únicamente Medicina– (también el 1,30% del total) ocupan el último lugar de la producción de Forcada hallada, contando sólo con una relación de sucesos, el libro de historia militar titulado *Idea y proceder de*

77. He considerado, dentro del género jurídico, el libro sobre el régimen político de Barcelona escrito por J. P. XAMMAR, *Civilis doctrina de antiquitate...* (1668).

78. Sólo he hallado una alegación jurídica que tenga a Josep Forcada como impresor y notario de la misma: BUB, *Fons Antic*, «*Pro sculptoribus et architectoribus praesentis civitatis Barcinonae...*», Barcelona, 1675. Este escrito es un alegato jurídico a favor de la Cofradía de escultores en la causa judicial pendiente contra el síndico de la Cofradía de carpinteros. La hipótesis sobre el recelo que tenían los notarios ante la imprenta es de Enric MOREU-REY, «Sociología del llibre a Barcelona al segle XVIII», *Estudis Històrics i Documents dels l'Arxiu de Protocols* (Barcelona), VIII (1980), p. 275-303.

79. No tengo en cuenta aquí los libros sobre jurisdicción eclesiástica.

80. La proporción aumentaría si incluyéramos el libro de historia del derecho de Joan Pau Xammar que hemos visto que imprimió Josep Forcada.

Francia desde las paces de Nimega hasta la primavera del año 1684 (1684), una tarifa de precios de productos farmacéuticos y el tratado de curación de la peste.

Capítulo aparte merecen las «relaciones de sucesos», que podían llevar también el nombre de «avisos», «cartas», «diarios» o «sucesos». Este subgénero incluía aquellos impresos de corta extensión o folletos que narraban un hecho histórico sucedido normalmente en uno o pocos días, y se caracterizaba por el uso de un papel de baja calidad y su tipografía defectuosa; cuando se empiezan a emitir estas noticias con periodicidad, en la segunda mitad del siglo XVII, las relaciones empiezan a tener el título de «gacetas», consideradas el embrión de la prensa catalana.⁸¹ Resulta casi obligado señalar aquí la única relación que he hallado hasta ahora entre la producción de Forcada: es la *Relación del sitio, rendimiento y socorro de Berga...*, fechada el 20 de octubre de 1655, tras romper las tropas españolas el asedio francés sobre dicha población catalana; son 4 páginas y el pie de imprenta del mismo año figura en el colofón.⁸²

Dejamos las cuestiones de contenido y pasamos a la edición de las obras.⁸³ La mayor parte de ellas no tiene ninguna referencia a la persona que financia la obra, ni en la portada ni en forma de dedicatoria o de prólogo, algo muy habitual en los ejemplares del Siglo de Oro. No obstante, hay unas pocas títulos, preferentemente libros que por su extensión requieren una aportación superior de capital, que cuentan en su portada con la frase «a costa de...», indicativo inequívoco de que hay uno o más editores conocidos: el *Manual de padres espirituales*, costado por los libreros Jacinto Azcona, Joan Terre-Sánchez y Pau Agell; los dos volúmenes del *Despertador cristiano de sermones doctrinales*, publicados el mismo año gracias al esfuerzo editorial del impresor Rafael Figueró; el *Tratado póstumo, instrucción de predicadores*, estampado en 1679 en dos ediciones: la primera, financiada por Josep Argemir y, la segunda, por Miguel Planella, libreros; final-

81. Las relaciones de sucesos han sido estudiadas por Joan TORRENT, Rafael TÀSIS, *Història de la premsa catalana*, Barcelona: Bruguera, 1966; Henry ETTINGHAUSEN, *La Guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*, Barcelona: Curial, 1993.

82. Biblioteca de Catalunya, *Fulletts Bonsoms*, 9.133, 20 octubre 1655, 4 f. Reproducido por H. ETTINGHAUSEN, *La Guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època...*, v. II, p. 59-62.

83. Para adentrarse en el tema de la edición y el mecenazgo, está la *Historia ilustrada del libro...*, p. 146-147, y la obra de Anne CAYUELA, *Le paratexte au Siècle d'Or*, Gênevè: Droz, 1996, p. 60 y ss.

mente, el *Thesauri sacrorum rituum* (edición de 1678), impresa a costa de Edualt Carol y del mencionado Josep Argemir. Hay también obras en las que no aparece la frase mencionada y la responsabilidad editorial la deducimos de la portada y de los preliminares: a juzgar por la mención a la Real Audiencia y al Consejo de Aragón y por el escudo de la Corona de Aragón que aparecen en la primera plana de las *Decisiones* de Cortiada, se deduce la implicación de las instituciones reales del Principado.

Más que con ninguna otra de las variables analizadas, el formato de una obra está directamente relacionado con el género al que ésta pertenece. Entre la literatura jurídica analizada, todas las alegaciones están estampadas en folio (2º), mientras que el resto de subgéneros se reparte de la siguiente manera: las decisiones, memoriales y sentencias están también en tamaño folio; en cambio, los discursos, el libro de historia del derecho y una parte de los sumarios, en medio folio (4º); la causa parece más evidente en el caso de los discursos y es la necesidad de difundir con eficacia la legislación catalana en algunos temas concretos. Por su parte, el género religioso goza de una mayor variedad de formatos: los ejemplares más grandes, en 4º, son los sermones, mientras que el manual de oratoria para padres espirituales está en 8º –cumple así mejor la función didáctica como «manual»– y el libro litúrgico, que suponemos se utilizaría en las misas, también por razones prácticas tiene un tamaño pequeño (12º). La diversidad de formatos volvemos a encontrarla en las obras de carácter histórico y científico (4º, 8º y 12º), pero la escasez de títulos me impide aventurar conclusiones al respecto.

Conclusiones

La bibliografía sobre historia del libro en España e historia gremial de libreros e impresores de Barcelona, por una parte, y la documentación de archivo relativa, principalmente, al intento de los tipógrafos por conseguir unas ordenaciones propias y al enfrentamiento de éstos con la Cofradía de libreros (décadas de 1670 y 1680), han permitido el acercamiento deseado a la situación de la imprenta de la ciudad en el siglo XVII; sin embargo, se echan en falta más referencias sobre la primera mitad de siglo, que cuenta con un menor número de estudios.

En segundo lugar, la elección de Josep Forcada, con la cual no tengo ninguna pretensión de extrapolar las conclusiones al conjunto de los impresores, ha hecho posible el tratamiento tanto de aspectos biográficos (utili-

zando el capítulo matrimonial, las alusiones en el dietario del Consell de Cent, el testamento y el diccionario de Delgado Casado) como tecnológicos (los inventarios de 1651 y 1688). Sin embargo, no disponemos de datos suficientes sobre la red de relaciones familiares de Forcada; asimismo, las carencias en la Historia del Notariado catalán nos privan de la oportunidad de conocer su actividad jurídica (los «escriptores» que trabajaban con él, la vinculación de nuestro personaje con las instituciones, sus clientes...) y, en consecuencia, comprender una parte significativa de los condicionantes de su producción tipográfica; finalmente, falta una nómina de los impresores que formaron parte de la cofradía de devoción y urge la elaboración de un mapa que localice a impresores y libreros en la Barcelona del siglo XVII, imprescindible si pretendemos evaluar las ventajas de la ubicación del negocio de Forcada. Por pedir, a fin de hacer un seguimiento de la Imprenta Forcada, hubiera sido muy interesante hallar algún contrato de impresión o de compra-venta en el que participara nuestro impresor.

La producción de libros en el siglo XVII está en decadencia y predomina la publicación de obras menores, que en nuestro impresor representan aproximadamente el 87% del total. Entre las razones que apunta la historiografía y la documentación consultada destacan los prejuicios sociales hacia el oficio, considerado mecánico, y el consiguiente alejamiento de ciertos grupos sociales que podían aportar más capital al negocio de la imprenta, como los ciudadanos honrados y la nobleza; sin embargo, quienes sí invierten son los libreros y, en segundo término, artesanos, mercaderes y «artistas» (aquí encajamos a Forcada, notario); las conexiones sociales y familiares de Josep Forcada tampoco parecen ir más allá: de padre carpintero, Josep se casa con la esposa de un impresor-grabador (a la vez, hija de un «paraire») y realiza su testamento en favor de un primo cirujano. Los impresores de la ciudad no están agremiados, sólo forman una cofradía de devoción que llega a tener estatus jurídico durante quince meses (mayo de 1684 – julio de 1685), lo que les coloca indefensos ante las acciones legales de los síndicos de la Cofradía de libreros. Finalmente, la existencia de varios monopolios editoriales en sectores estratégicos de la producción y venta de libros (grandes libros litúrgicos, cartillas de primeras letras, salmos y misas) impide a los impresores obtener importantes beneficios económicos; este hecho repercute en la calidad de los talleres y de la producción, que ha de ser de extensión corta. No en vano, la imprenta de Forcada no debió ser un taller demasiado próspero cuando sólo publicó 20 libros (un 13,07% de su producción) en 37 años, siempre según datos provisionales.

Josep Forcada era el responsable de la imprenta pero no un artesano y, por ello, llegó a trabajar para él un experto componedor, Josep Llopis, quien abriría su propia imprenta. El taller de Forcada, que gozaba de una ubicación inmejorable –muy próximo a la calle de las librerías– dispuso, al principio y al final de su trayectoria, de diversos utensilios de composición de tipos, así como de tres prensas y un tórculo, máquina esta última cuya función era imprimir grabados (para los cuales pudo aprovechar las planchas que tenía de su antecesor, Llorenç Deu).

La producción tipográfica está condicionada por su actividad notarial: el 90,84% de los títulos pertenecen al campo del Derecho, fundamentalmente alegatos breves en defensa de particulares e instituciones; la coyuntura alcista en la publicación de obras jurídicas en Cataluña y el hecho de que Josep Forcada fuera notario y pudiera tener amistades en el ámbito jurídico, son razones de peso que explican esta hegemonía en su producción tipográfica. Por otra parte, la edición y el formato –íntimamente relacionado con el subgénero de cada obra– siguen las directrices de la época.

El títol de comte de Darnius fou creat el 1692 per concessió del rei Carles II. Cent anys després s'extingia la successió masculina i el títol passava a una altra nissaga i a ser acumulat a d'altres senyories.¹

Els senyors de Darnius

En realitat, Darnius pertanyia als dominis dels comtes de Peralada, però en el segle XVI ja constituïa una senyoria compartida. La transmissió de la baronia passà per un parell de successions femenines. El 1562, Magdalena de Darnius es casava amb Felip d'Ardena, donzell d'Illa, cavaller de la confraria de Sant Jordi. Els d'Ardena eren una família feudal documentada des del segle XIII. Philippe Lazermé ha reconstruït l'evolució de la nissaga a partir de la documentació notarial.²

A les següents generacions constatem el procés de consolidació dins la jerarquia nobiliària. El fill del matrimoni Ardena Darnius, Francesc, senyor de la baronia de Darnius i de Sant Llorenç de la Muga, capità de cavalleria, obtingué el 1586 el privilegi de «noble», superior al de simple cavaller. S'havia casat el 1572 amb Magdalena d'Ortaffà i Madrigal, filla de Francesc d'Ortaffà, cavaller de l'orde de Sant Jaume. El mateix hàbit obtingué el 1627 el seu fill Francesc. El germà gran d'aquest, Joan d'Ardena i Darnius, havia contret el 1610 un important matrimoni amb Lluïsa Çabastida, filla del ciutadà honorat Miquel Çabastida, d'una família pertanyent al govern municipal de Barcelona des dels primers anys del segle XIV.

Tres fills del matrimoni Ardena Çabastida destacaren per diferents raons a la Catalunya posterior al 1640. Josep d'Ardena (Darnius 1611-Perpinyà 1677) tingué un paper polític de primer ordre a la Catalunya separada de la

1. Pere MOLAS RIBALTA, *Comte de Darnius, Marquès de Villel, Duc d'Almenara Alta* (discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres), Barcelona, 1999, p. 15-37.

2. Philippe LAZERME, *Noblesse catalane*, La Roche sur Yon, 1976, v. I, p. 78.

monarquia de Felip IV, fet que li valgué la concessió de vescomte d'Illa el 1642 pel rei de França i el grau de mariscal de camp.³ La seva germana Estàsia fou la segona muller del literat i polític Francesc Fontanella, un altre dels catalans que s'establiren al Rosselló després de la Pau dels Pirineus.⁴ Un tercer germà, Francesc, es maridà el 1649 amb Maria Cartellà, baronessa d'Albi.

La descendència masculina dels senyors de Darnius s'estroncà a la Catalunya incorporada a França pel tractat dels Pirineus. Joan Ignasi, segon comte d'Illa, brigadier francès, morí sense fills el 1681. La germana petita, Tomasina, era la muller de Carles de Banyuls, marquès de Montferri. Però fou una altra germana, Maria Ignàsia, qui portà l'herència de Darnius a una família de ciutadans honrats de Barcelona. S'havia casat el 1663 amb Francesc Taverner i Rubí, que era senyor de Montornès i fou dues vegades conseller de la ciutat de Barcelona (1679 i 1696).⁵

La família Taverner d'Ardena

Sembla que aquesta família també tenia dominis vora les Alberes. El cavaller Bernat Taverner era senyor de Vilanova de la Muga, segons les seves capitulacions matrimonials del 1604 i el testament del 1607.⁶ Fou l'avi de Francesc Taverner i Rubí, l'espòs de Maria Ignàsia d'Ardena.

Al final del segle XVII, la família Taverner estava ben situada en el servei reial i en l'estament eclesiàstic. El clergue Miquel Joan de Taverner i Rubí pertanyia a la Reial Audiència des del 1670, i el 1689, al bell mig de la revolta dels «barretines», fou nomenat canceller de Catalunya.⁷ Sense deixar aquest càrrec, el 1699 esdevingué bisbe de Girona.

3. Vegeu l'article de Jordi VIDAL PLA a *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 1992, p. 56.

4. Joan Lluís PALOS, *Els juristes i la defensa de les Constitucions. Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Vic: Eumo Editorial, 1997, p. 170.

5. Sobre aquesta família, Francisco José MORALES ROCA, *Próceres habilitados en Cortes del Principado de Cataluña (1599-1713)*, Madrid, 1983, v. II, p. 115-116.

6. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB). Havia protagonitzat una forta ascensió social, des de la condició de mercader de llotja a la de cavaller (1599), passant per la de ciutadà honrat (1586).

7. *Manual de Novells Ardits*, XX, p. 349: «Enorabona al Sr. ... provehit en lo puesto de canceller».

El fill gran de Francesc Taverner Rubí i de Maria Ignàsia d'Ardena, Miquel Joan de Taverner i d'Ardena, havia seguit la carrera de les armes. Havia participat el 1684 en la defensa de Girona contra els francesos. Tenia el grau militar de mestre de camp i, el 1692, el rei li va concedir el títol de comte de Darnius. El 1702, tots els seus germans renunciaren als seus drets d'herència en favor del nou comte, ja que el pare havia mort intestat.⁸ Eren Oleguer, cavaller de l'orde de Sant Joan des del 1686; Bernardí, també cavaller del mateix orde des del 1697,⁹ i tres clergues, Josep, Fèlix i Francesc. Els dos primers eren canonges de la Seu de Barcelona i el tercer, de la col·legiata de Sant Feliu de Girona. Josep i Fèlix havien estudiat al col·legi jesuïta de Cordelles.¹⁰ Josep Taverner era, a més, jutge del Breu apostòlic, per delegació del seu oncle, el bisbe canceller.

La Guerra de Successió

La família Taverner fou clarament filipista durant la Guerra de Successió. Francesc de Castellví diu que «*esta fue la única familia noble parcial a la Francia*», en els anys previs a la mort de Carles II.¹¹ Sobretot, el bisbe de Girona ha estat considerat el cap del partit botifler a Catalunya. La sàtira austriacista els atacà jugant amb el sentit originari del cognom taverner.¹² També els seus nebots, Fèlix i Josep Taverner d'Ardena, es feren notar per la seva posició proborbònica.¹³

En conseqüència, la família s'exilià el 1705. Totes les fonts clàssiques s'hi refereixen, de vegades amb alguna possibilitat de confusió: el marquès de San Felipe parla de les cases de «*Darnio*» i «*Taverner*» com si fossin

8. AHPB, Josep Francesc FONTANA, *Manual, 1702*, f. 241: «Ollegarius de Taverner et Ardena»; f. 247 i s., per als altres germans.

9. José M.ª ALÓS I DOU, *Índice ... de las pruebas ... del hábito de San Juan en el Priorato de Cataluña*, Barcelona, 1925, p. 224-225.

10. Josep de Taverner i Ardena fou un dels fundadors de l'Acadèmia dels Desconfiats el 1700. Alguns historiadors li donen, erròniament, el títol de comte de Darnius.

11. Francisco de CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, v. I, Madrid, 1997, p. 209: «*D. Franciso de Taverner y Rubí, emparentado por su mujer con la familia de Dardena [sic], muy distinguida en el servicio de Francia*». Erròniament, data la concessió del títol de comte de Darnius després de la pau del 1697.

12. Joaquim ALBAREDA, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta*, Barcelona, 1993; per exemple, p. 68, 196, 200 i 259.

13. Antoni PORTA BERGADA, *La victòria catalana de 1705*, Barcelona, 1984, p. 280-281.

diferents.¹⁴ Una relació, possiblement deguda al botifler Honorat Pallejà, esmenta que embarcaren amb el virrei el «*canónigo viejo Taverner*», uns altres dos canonges Taverner, «*el conde de Ornius*» [sic] i Oleguer.¹⁵ També Castellví els cita entre els qui «*se ausentaron de Barcelona y siguieron las banderas del rey Felipe*».¹⁶ El bisbe de Girona s'exilià a Perpinyà¹⁷ i foren confiscats els béns del comte i del seu germà petit, Bernardí.¹⁸ El comte morí a la Catalunya Nord el 9 d'octubre de 1708.

En sentit invers, els exiliats foren protegits i recompensats per Felip V quan arribaren a la cort, al principi del 1706. El comte de Darnius fou nomenat gentilhome de cambra i obtingué el grau de brigadier. Oleguer fou posat al front d'una companyia de cavalleria. Els eclesiàstics obtingueren una pensió econòmica.¹⁹ Els premis foren més grans quan els borbònics guanyaren la guerra. El bisbe de Girona fou promogut a l'arquebisbat de Tarragona (1720) i, a la seu de l'Onyar, el va succeir el seu nebot, l'erudit canonge Josep Taverner i Ardena. Un altre germà, Fèlix, fou nomenat abat del monestir de Camprodon (1707) i, després, del de Sant Salvador de Breda (1716).²⁰ Els germans seglars havien pres part en la lluita, en un terç d'infanteria, anomenat precisament del comte de Darnius. Bernardí havia fet la campanya del 1710 i el nou comte, Oleguer, que era coronel de cavalleria, havia pres part en els dos setges borbònics de Barcelona: el fracassat del 1706 i el victoriós del 1714. Igual que el seu germà, el primer comte, Oleguer, obtingué la distinció de gentilhome de cambra del rei.²¹ Després de la guerra, figura com a coronel d'infanteria reformat.

14. Vicente BACALLAR (Marqués de San Felipe), *Comentarios de la guerra de España e Historia de su rey Felipe V el Animoso*, Genova, 1724, v. I, p. 178: «*Dio pasaporte el inglés a quantos quisieron ir a Madrid*».

15. J. M. BARREDA FONTES, J. M. CARRETERO ZAMORA, «Una fuente inédita sobre la Guerra de Sucesión. Memoria anónima sobre el sitio de Barcelona de 1705», *Hispania* (Madrid), 146 (1980), p. 631-668.

16. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, v. I, p. 620.

17. J. ALBAREDA, *op. cit.*, p. 227.

18. P. VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria*, Barcelona, 1970, v. III, p. 95: «Lista de los desafectos a quien el Archiduque confiscó sus bienes».

19. F. de CASTELLVÍ, *op. cit.*, v. II, p. 231-232: «Nombre y lista de los ministros, eclesiásticos, caballeros y otros seglares catalanes, a quienes el rey Felipe dio diferentes empleos y pensiones, según se imprimió en Madrid».

20. José Antonio PUJOL AGUADO, *La Corona de Aragón en la Cámara de Castilla*, Alacant, 1994, p. 143-144.

21. Archivo Histórico Nacional (AHN), *Consejos Suprimidos*, llig. 18.531. Memorial de mèrits imprès.

El comte Oleguer

La família, però, patia dificultats econòmiques. L'ingrés d'Oleguer a l'orde de Sant Joan havia costat 5.000 lliures. El 1698, havia hagut d'establir una concòrdia amb els censalistas, que eren fonamentalment entitats eclesiàstiques.²² Al seu testament del 1725, el comte Oleguer feia referència a les minves de patrimoni provocades pel mateix exèrcit borbònic, en el qual ell servia, l'any 1713. Després de la guerra, havia hagut de «*tornar a fer les cases, corrals, hostals i carnisseria de la quadra de Picalquers* [a Esplugues],²³ *pues tot anà a terra en lo any 1713*». La «*casa i castell vell de Montornès*» eren inhabitables.²⁴ Aleshores el comte féu reconstruir l'anomenada Torre Tavernera. Segons el cens de població del 1719, Darnius tenia 90 cases, «*las más juntas*» amb 363 habitants, i Montornès, 42 cases i 250 persones.²⁵

El comte de Darnius, Oleguer, és conegut sobretot per la seva obra cultural. D'una banda, tenim els materials nobiliaris, que foren utilitzats per Garma i Duran per a redactar la seva *Adarga catalana*. De l'altra, fou l'autor d'una important obra cartogràfica, que comprèn un mapa del Principat de Catalunya i del Rosselló, dedicat a Lluís XIV. El coronel Darnius feia especial atenció a les xarxes viàries. La finalitat era, òbviament, militar. Es tractava de saber «*donde se hallan todos los caminos carreteros, desfiladeros y proyectados, para comunicarse los ejércitos y destacamentos*». Era útil disposar d'una

«*guía de los caminos más principales del Principado de Cataluña, así carreteros como más quebrados, por los cuales pueden transitar ejércitos, artillería, carruages y destacamentos*».

22. AHPB, Lluís FONTANA, *Tercer llibre de concòrdies*, núm. 116: «Egredi senyor don Miquel Joan de Ardena i Darnius». Josep Francesc FONTANA, *Codern de les èpoques firmades en favor del egregi senyor comte de Darnius*.

23. *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, t. VIII, Barcelona, 1982, p. 476. A mitjan segle XVII, Josep d'Ardena havia rebut de la seva tia Eulàlia Terrè l'antiga torre o castell dels Picalquers, juntament amb els drets de carnisseria, hostel i censos. A la darrerria del XVIII, Francisco de Zamora parlava de l'Hostal de Picalquers, «*que es del conde de Darnius*».

24. AHPB, Josep Francesc FONTANA, *Primer llibre de testaments*, f. 237-242.

25. Josep IGLÉSIES, *Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle XVIII*, Barcelona, 1974, v. I, p. 453 (Montornès), i v. II, p. 730 (Darnius). A la fi del segle, segons el cens de Floridablanca, Darnius tenia 569 habitants.

Un dels mapes mostra «*la gloriosa conquesta de Philipo Quinto*». El conjunt inclou un mapa de cada corregiment, un nou mapa amb 23 places fortificades i una «*breve descripción y sucinto resumen de las cosas más notables del Principado de Cataluña*», el «*principal trabajo*» del qual «*se debió a la curiosa aplicación del difunto conde*».²⁶

El 4 d'octubre de 1725, el comte Oleguer de Darnius signava el seu testament. Feia menció de les diferents nissagues d'avantpassats: a més dels que hem citat, ostentava els cognoms Aragón, Aybar²⁷ i Ribot, i es titulava baró de Monroig, senyor de Planes i de la Quadra de Picalquers. Nomenà marmessors el gran prior de Catalunya de l'orde de Sant Joan o, en el seu defecte, el comanador més antic, el prior del convent de Santa Caterina i el guardià del de Sant Francesc, així com els germans clergues Fèlix, abat de Breda, i Francesc, abat de Sant Feliu de Girona. Demanava ser sebollit a l'església de Sant Joan, «*en lo vas dels cavallers de l'àbit*».

Mort Oleguer el 1726, el va succeir el seu germà petit, Bernardí, que també era gentilhome de cambra i servia als regiments de la guàrdia reial. L'any següent es casà amb Maria Antònia de Còdol, filla d'Arcadi de Còdol, senyor d'Ur, a la Cerdanya. Atorgà testament el 1743. Nomenava marmessors, entre d'altres, la muller i el cunyat, Francesc de Còdol i Tord. Disposava de ser enterrat a la capella familiar, als claustres de la catedral.²⁸

Temps de pau

El quart comte de Darnius fou Bernardí Lluís de Taverner, nascut el 1732. El 1756, ingressà a l'Acadèmia de Bones Lletres, en la qual tingué alguna activitat durant uns anys. El 1757, féu una dissertació sobre la *Història dels comtes del Rosselló*, que possiblement era deutora de les recerques del seu oncle Josep, al principi del segle. També participà en els treballs dedicats per l'Acadèmia a la memòria de Ferran VI. Des del 1760 deixà de participar en

26. Ignasi M. COLOMER I PRESES, *Cartografia de Catalunya i dels Països Catalans*, Barcelona, 1989, nos. 56-61.

27. Menciona els «*censals que anualment me fan diferents comuns en lo regne d'Aragó, com hereu i successor del capità don Gerónimo de Aybar*».

28. AHPB, Josep Francesc FONTANA, *Segon llibre de testaments*, f. 262: «Don Bernardino de Ardena i Darnius, òlim de Taverner, comte de Darnius i de les Illes, fill del sr. don Francisco de Taverner i de Montornès, i de donya Ignàcia d'Ardena». Altres marmessors eren el comte de Munter, Josep de Clariana i Meca i el magistrat de l'Audiència, Francesc de Borràs i Vinyals.

la vida de l'entitat.²⁹ Però exercí altres càrrecs públics. El 1762, fou nomenat Agutzil Major de l'Audiència, un càrrec que havia estat durant dues generacions a mans de la família Cortada. A més d'un sou de 12.000 rals, el càrrec li donava dret a titular-se «del Consell de SM».³⁰ El comte fou també cavaller hisendat de la nova Junta de Comerç (1758-1765) i, del 1779 al 1781, majoral de la Confraria de la Soledat, pròpia de la noblesa de Barcelona.

El 1759, el comte Bernardí Lluís de Darnius féu elaborar un *Espéculo dels Actes ... fahens per la hizienda de la casa de Picalquers* i, el 1774, un *Llibre Mestre de tots los sensos que deu percivir lo señor comte de Darnius en les parròquies d'Esplugues i de l'Hospitalet*.

La família seguia la tradició de servei militar prop del monarca. Un germà del comte, Miquel Joan Taverner i Còdol, pertanyia al regiment de guàrdies espanyoles. Estava casat amb Rosalia de Bofarull, de la coneguda família de Reus. Morí el 1788.³¹

El comte s'havia casat amb una dama castellana, Josefa Joaquina González de Andrade, que esdevingué l'hereva del marquesat de Vilhel, a la senyoria de Molina de Aragó. La successió en aquest títol es produí el 1784.³² La família dels marquesos de Vilhel estava ben relacionada a l'administració borbònica.³³ Tingueren una filla, Maria Bernardina d'Ardena, la qual es casà el 1784 amb Joan Antoni de Fivaller i Bru, descendent d'una nissaga austriacista.³⁴ Era la pubilla Darnius, i les seves noces les relata el baró de Maldà. El 16 de juliol se celebrà un «gran visitón» amb ball, a la casa Dar-

29. J. MIRET I SANS, «Dos siglos de vida académica», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, IX (1917-1920), p. 92-94.

30. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), *Audiència*, 802, f. 135.

31. Salvador ROVIRA GÓMEZ, *La burguesia ennoblida de Reus*, 1994, p. 21 i 25. Rafel d'AMAT I CORTADA (Baró de Maldà), *Calaix de Sastre*, Barcelona, 1987, v. I, p. 189: «Ha mort de mal de costat lo capità de guàrdies espanyoles don Miquel Taverner, germà del comte de Darnius, casat est oficial amb una tal Bofarull, de Reus».

32. AHN, *Títulos y Grandezas*, v. I, p. 134: «Memorial de D. Bernardino Luis de Ardena, conde de Darnius, como marido de doña Josefa Joaquina ... pidiendo copia autorizada del título de marqués de Vilhel, concedido en 1679 ... en el que su esposa sucedió».

33. Era parenta del comte de Valdeparaíso, ministre de finances de Ferran VI. MALDÀ (v. I, p. 246) anota l'arribada a Barcelona de l'aleshores comte, parent de la de Darnius. Es tractava de José Gaona, tercer comte de Valdeparaíso, que fou ministre plenipotenciari davant els ducs de Parma el 1790 i que morí de tornada a Barcelona el gener del 1800. Didier OZANAM, *Les diplomates espagnols du XVIII siècle*, Madrid, 1998, p. 266.

34. AHPB, Miquel ARNÚS PLA, *Manual, 1784*, f. 93. Capitulacions matrimonials de «lo Noble Sr. Don Joan Anton de Fiveller i de Bru, ab la Noble Sra. d^a. Maria Bernardina

nius, «*ab lo motiu de tornar la visita de núvia la senyora pubilla donya Maria Bernardina*». El matrimoni tingué el seu primer fill l'any següent.³⁵

També al quart comte de Darnius arribà, bé que tard i amb caràcter honorari, el títol de gentilhome de la cambra del rei. Fou una de les mercès concedides amb motiu de les corts del 1789, degudament celebrada amb un «*visitón*» al palau dels comtes.³⁶

Guerra Gran

El comte de Darnius tingué un paper de cert relleu durant la Guerra Gran contra la França revolucionària. I en part de manera casual. Don Bernardí entrà a formar part de la junta de comissionats de Barcelona per malaltia del comte de Llar, però de seguida actuà amb intensitat. El 20 de maig se celebrà a casa seva una junta de la noblesa. Al principi d'agost fou nomenat coronel del regiment de voluntaris del cos de nobles. El 10 del mateix mes prengueren possessió els oficials dels nous batallons de voluntaris, dels quals el comte era coronel. Féu duplicar el sou de la tropa, cosa que provocà aclamacions de visca el rei i visca el coronel.³⁷

El 20 de setembre, Darnius marxà cap al Rosselló amb el primer batalló de voluntaris. Participà en la conquesta de Bellaguarda. Greument malalt al principi de febrer del 1794, morí el 7 de març. El seu cos fou exposat a l'església dels caputxins de Figueres.

El títol passà a la seva filla i al marit d'aquesta. En aquell moment, els esposos ja fruïen de la titulació de marquesos de Villel, i el comtat de Darnius passava a un segon lloc, dins la jerarquia de la família.

El gran plet

Tanmateix, els darrers anys del comte Bernardí Lluís i els primers de la parella Fivaller Taverner es veieren amenaçats per la possibilitat de des-

de Ardena, òlim de Taverner ... filla de don Bernardino Lluís de Ardena y Darnius, antes de Taverner i Còdol ... comte de Darnius i les Illes ... i d^a. Josefa Joaquina González de la Cámara de Andrade».

35. *Calaix de Sastre*, v. I, p. 134-135 i 150.

36. *Calaix de Sastre*, 11 desembre 1789.

37. P. VOLTES BOU, «La Junta de Comisionados de Barcelona y su circunstancia social e ideológica», a *Estudios de la Guerra de la Independencia*, Zaragoza, 1964, v. I, p. 318-320.

cabdellament negatiu d'un plet secular que afectava tota la línia successòria dels Taverner d'Ardena.

Des del 1682, hi havia plantejada a l'Audiència la demanda posada pel baró d'Albi, com a descendent de Francesc d'Ardena i Çabastida sobre la propietat dels béns pertanyents al vincle fundat per Francesc d'Ardena i Darnius en el segle XVI.³⁸

Els Taverner al·legaven que el fideicomís establert no era d'agnació rigorosa i que admetia la successió femenina: en aquest cas, la de Maria Ignàsia d'Ardena, casada amb Francesc Taverner. El plet fou reobert pels Albi el 1728. Al seu torn, el comte Bernardí, el 1771, tractà de privar el seu rival de l'herència dels Çabastida.³⁹ Les sentències de vista i revista de l'Audiència (1777-1778) foren favorables als Taverner: «*se absolvió a Darnius de la demanda puesta por Albi*», però aquest apel·là al Suprem Consell Reial o Consell de Castella, en grau de segona suplicació.

L'octubre del 1791, per seguir el plet, se n'anaven a Madrid el comte, amb la filla i el gendre Fivaller. Feren el viatge des de València, on Maria Bernardina es quedà a casa de la seva germana Josefa Escrivà. La sentència del plet, pronunciada el 1792 per la Sala de «Mil y Quinientas» del Consell de Castella, fou desfavorable a Darnius.⁴⁰ El comte aconseguí, però, deturar els procediments d'execució (1793). La causa tornà al Consell de Castella. El 1795, els nous comtes tornaren a Madrid per seguir el procés més de prop. Aquesta és la circumstància comentada pel baró de Maldà:

«*Los señores marquesos de Villel ... pasar una temporada llarga en Madrid, por motiu del plet del comtat de Darnius, que li ha guanyat a dit marquès de Villel lo Sr. D. Josep de Çabastida, baró de l'Albi, son rival.*»⁴¹

38. ACA, *Audiència, Plets civils*, núm. 1.297. Inclou el «Memorial Ajustado ... sobre la pertenencia de los bienes de las tres casas de Darnius, Ardena y Çabastida», imprès per Francesc Surià i Burgada. AHN, *Consejos Suprimidos*, llig. 22.727, núm. 1: «El Barón de Albi con don Bernardino de Ardena, Conde de Darnius, sobre la propiedad de los bienes pertenecientes al vínculo que fundó don Francisco de Ardena»; «Pleito que se siguió en la Audiencia de Cataluña sobre la adjudicación de la universal herencia y bienes de don Francisco de Ardena Darnius, en fuerza de fideicomiso perpetuo agnaticio».

39. ACA, *Audiència, Plets civils*, núm. 1.297: «El egregio Conde de Darnius contra el barón de Albi en la Real Audiencia y Sala de Nobleza».

40. AHN, *Consejos*, llig. 22.777, núm. 1: «Memorial ajustado del pleito que pende en el Consejo en grado de segunda suplicación...» (Benito CANO, Madrid, 1791, 123 p.). Entre els jutges que decidiren el plet n'hi havia un de català, Josep Martínez Pons, que havia estat catedràtic de Lleis a Cervera.

41. *Calaix de Sastre*, v. III, p. 66.

Aquesta vegada, l'evolució fou favorable als Taverner. El text del procés ho descriu de la següent manera: «*Impugnóse, y estimada su nulidad, vinieron los autos al Consejo y se confirmaron*». El 1797, una provisió reial decretava:

«*Ha lugar el artículo introducido por los marqueses de Villel, y en consecuencia se confirman los autos proveídos por la Audiencia ... en quanto declaró la nulidad de las posesiones dadas al barón de Albi, en ejecución de la ejecutoria del Consejo.*»⁴²

Encara Albi presentà un nou pediment davant el Consell reial, ja que els Darnius continuaven volent-lo privar de l'herència Çabastida. Per fi, s'arribà a una transacció, que se signà el 1802, per finir les «*disputas y controversias que de un siglo a esta parte han agitado entrambas familias*». Albi renunciava als béns d'Ardena i Darnius i el matrimoni Villel Fivaller renunciava a l'herència Çabastida i cedia uns delmes a Albi, amb caràcter vitalici.⁴³

Darnius i Villel

Com ja hem dit, el primer títol de Joan Antoni Fivaller era el de marquès de Villel, amb el qual és conegut majoritàriament a la bibliografia. O, encara, amb el de duc d'Almenara Alta, que assumí el 1829. No haig de repetir aquí el que tinc escrit en un altre lloc sobre el personatge. Recollirem les referències més explícites al títol de Darnius. La casa d'aquest nom, aleshores amb sortida principal al carrer dels Banys, s'havia convertit en un dels centres de la sociabilitat nobiliària de Barcelona. Mentre els comtes eren encara a Madrid, s'hi celebrà el primer ball de cavallers del Carnaval del 1797.⁴⁴ Bernardina i el seu marit s'hi establiren a la tornada de Madrid, el gener del 1798, bo i superant els rumors que la casa estava habitada per un follet, que segons alguns podia ser l'ànima del difunt comte.⁴⁵ El 1801, s'hi

42. ACA, *Audiència, Plets civils*, núm. 1.626. Auto, de 28 de novembre de 1797, i Carta acordada del Consell, de 9 de desembre, comunicada al capità general, Lancaster: «*Para que la Real Audiencia de Barcelona cumpla lo que aquí se manda a instancia de los marqueses de Villel, Condes de Darnius*».

43. ACA, *Audiència, Plets civils*, núm. 1.297. Escritura de transacció i concòrdia (8 març 1802). Actuari, Josep M. Òdena.

44. *Calaix de Sastre*, v. III, p. 174-175: «*Los señores hereus de les cases principals del distingit cos de la noblesa ... han acordat fer llurs lluits saraus ... en casa Darnius*».

45. *Calaix de Sastre*, v. IV, p. 118.

celebrà la junta de la Confraria de la Soledat, de la qual el marquès de Vil·lel era el majoral. El matrimoni també passava temporades a les seves possessions d'Esplugues, conegudes com «la torre de Darnius». Joan Antoni de Fivaller signava amb el doble títol de marquès de Vil·lel i comte de Darnius.

En el moment final de l'Antic Règim, la família del comte de Darnius es movia vora l'òrbita carlina. Havia ofert una bandera als voluntaris reialistes i es parlà d'ell com d'un possible membre d'una junta carlina a Catalunya. En aquesta mateixa clau potser es pot explicar la seva renúncia a convocar la Reial Acadèmia de Bones Lletres, de la qual havia estat president fins al 1820, per tal que la institució participés a les festes de proclamació de la princesa Isabel II com a hereva de la monarquia. El duc d'Almenara Alta, com ara signava, adduïa «*mis largos años*» i, encara més, considerava que l'Acadèmia havia quedat extingida. Ell es presentava com

*«inútil y falta de actividad, memoria y energía, por el peso de mis años y trastornos».*⁴⁶

Els fills del duc d'Almenara Alta es movien també per la fidelitat a «don Carlos». Joan Antoni de Fivaller i Taverner, que portava per matrimoni el títol de marquès de Paredes, havia estat comandant de reialistes a Mataró. No assistí a les festes de proclamació de la reina i el govern isabelí el destinà a les Balears.⁴⁷

La successió masculina dels comtes de Darnius s'estroncà una vegada més. Maria Mercè Bernardina Fivaller i Centurió, nascuda el 1818, s'havia casat el 1842 amb el menorquí Gabino de Martorell (1811-1884), tercer marquès d'Abrancas.⁴⁸ Mentre la lògica de l'Antic Règim portava a la concentració de títols, l'aristocràcia de l'època liberal mirava que cada fill en pogués portar un. El 1879, Mercè Bernardina cedí el títol de comte de Darnius a un dels seus fills, que portava el nom de Bernardí, tradicional a la família.

46. Antonio de la TORRE Y DEL CERRO, «Datos para la Historia de la Academia en 1833», a *Escritos académicos publicados con motivo del Segundo centenario de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona por los miembros numerarios de la misma, 1729-1929*, Barcelona, 1930, p. 194-196.

47. Alfonso BULLÓN DE MENDOZA, «La nobleza carlista», a Carmen IGLESIAS (ed.), *Nobleza y sociedad en la España moderna*, Madrid, 1994, v. II, p. 93-94 i 114.

48. Alfonso de CEBALLOS-ESCALERA, *La Real Orden de Damas Nobles de la Reina María Luisa...*, Segovia, 1998, p. 249.

L'EVOLUCIÓ FAMILIAR I COMERCIAL D'UNA COMPANYIA COPONENCA DEL SEGLE XVIII: RAMON I AGUSTÍ MORERA I CIA

0 ASSUMPTA MUSET I PONS
FUNDACIÓ UNIVERSITÀRIA DEL BAGES

Copons, a la comarca de l'Anoia, era a l'inici del segle XVIII un petit centre rural aparentment insignificant. La seva població era escassa, amb prou feines uns dos-cents habitants segons el recompte del 1718,¹ i la seva economia pobra, ja que l'agricultura local s'havia d'adaptar a un terreny muntanyós i sec i a una excessiva subdivisió de la propietat de la terra.² A primer cop d'ull, res no semblava presagiar els importants canvis que havia d'experimentar en el transcurs de les dècades següents i que la convertien en un dels nuclis més pròspers del Principat.

Setanta anys més tard, el panorama era molt diferent. El cens de Floridablanca (1787) es feia ressò dels avenços assolits en matèria demogràfica en comptabilitzar-hi un total de 468 ànimes.³ Altres testimonis, com el de Francisco de Zamora, corroboraven una prosperitat similar en l'àmbit econòmic i social. L'il·lustrat funcionari i viatger es va trobar amb un poble que el va impressionar, tant per la multitud de noves edificacions «*hechas de piedra y buena argamasa*», com pels seus «*huertos bien cultivados y cercados*»; per les seves dones, vestides «*con más aseo y de ropas más finas que [en] el resto de [la] Segarra*», y els seus «*montes... sostenidos de buenas paredes [donde] cogen trigo, vino y aceite, aumentándose cada día*».⁴

1. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona: Edicions 62, 1966 (Estudis i Documents; 3), v. III, p. 163.

2. El 1719, la *Noticia del Principado de Cataluña* situava Copons «*en la montaña, en malísimo terreno*», citat per Josep M. TORRES I RIBÉ, *La comarca de l'Anoia a finals del segle XVIII. Els «qüestionaris» de Francisco de Zamora*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993 (Biblioteca Abad Oliba; 122), p. 154. Mentre que J. JORDÁN FRAGO, «Geografía nueva de España», a DE LA CROIX, *Geografía Moderna*, Madrid: J. Ibarra Impresor, 1779, v. IV, p. 99, destaca com a element més negatiu l'escassetat de terrenys aptes per al cultiu.

3. Pierre VILAR, *Catalunya...*, v. III, p. 163.

4. Francisco de ZAMORA, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Barcelona: Curial, 1973 (Documents de Cultura; 3), p. 264-265.

Darrere d'aquestes importants transformacions hi havia la iniciativa i la capacitat empresarial d'una bona part dels seus veïns, que van protagonitzar un dels esdeveniments humans i econòmics més notables de la Catalunya del moment. Copons es va erigir en el centre d'irradiació d'una important i influent diàspora que es va anar estenent per diferents regions espanyoles. Les concentracions més nombroses, però, aparegueren a la meitat septentrional (Castella, Lleó, Galícia i el País Basc), al centre (Extremadura) i al sud (Andalusia central i oriental). La seva presència es va veure complementada amb el desenvolupament d'una frenètica activitat en el camp de la venda ambulat i amb el posterior sorgiment, durant la segona meitat del Set-cents, d'una dinàmica xarxa de botigues dedicades a la comercialització de manufactures catalanes i estrangeres.⁵

L'aventura peninsular va mobilitzar entorn d'uns tres-cents individus,⁶ que es poden separar en dos grups ben diferenciats. En el primer, hi trobem un col·lectiu força actiu format per uns divuit cognoms, la majoria dels quals acumulava un llarg historial a nivell local.⁷ Junts van proporcionar el gruix més destacable d'aquest contingent humà, amb un total de 214 persones, que equivalen al 73,5% dels negociants involucrats i que representen una aportació mitjana d'11 individus per família. Dins d'aquest grup és possible distingir una elit reduïda i selecta formada per noms tan carismàtics com els

5. Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya i el mercat espanyol al segle XVIII: els traguers i els negociants de Calaf i Copons*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997 (Biblioteca Abat Oliva; 184), p. 92-98; «Los arrieros y negociantes de Calaf y Copons y su implantación en el mercado español del siglo XVIII», *Revista de Historia Industrial* (Barcelona), 8 (1995), p. 193-208; «La diáspora de Copons y su integración en la sociedad española del siglo XVIII», a M. Teresa PÉREZ PICAZO, Antoni SEGURA I MAS, Llorenç FERRER I ALÓS (ed.), *Els Catalans a Espanya, 1760-1914*, Barcelona: Universitat de Barcelona i Generalitat de Catalunya, 1996, p. 429-435; «El grup de traguers i negociants de Calaf i Copons durant el segle XVIII», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (Barcelona), 16 (1998), p. 303-326.

6. Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, p. 137.

7. Algunes d'aquestes famílies, com els Jover o els Ramon, ja apareixen enregistrats al fogatge de 1553 (Josep IGLÉSIES, *Fogatge de 1553. Estudi i transcripció*, Barcelona: Fundació S. Vives Casajoana, 1979-81, v. II, p. 413); d'altres, com els Vidal, figuren al cadastre realitzat aparentment l'any 1716 (Arxiu Històric Parroquial de Copons, AHPC, *Llibre del Cadastre*). En aquest document, que no està datat, hi ha relacionades totes les terres susceptibles d'ésser aprofitades a nivell agrícola. L'anàlisi dels noms dels propietaris ens permet pensar que molt probablement es tracta del primer enregistrament cadastral que les autoritats borbòniques van fer a Copons.

Brunet,⁸ els Romeu, els Soler, els Tomàs, els Ramon, els Vidal,⁹ els Roca, els Segura¹⁰ i els Jover.¹¹ Ells van ser els que van fer les contribucions més nombroses i els que van acaparar un poder més evident.

Puntualment, hom descobreix la presència dins d'aquestes files d'algunes famílies que, com els Morera, devia fer relativament poc temps que s'havien traslladat a Copons. En general, però, predominaren les nissagues més arrelades al poble, on la majoria d'elles feia anys que hi residia i on, sovint, havia desenvolupat diverses branques familiars. Aquesta situació els permetia gaudir de certs avantatges respecte d'altres estirps de més recent incorporació. No tan sols podien reproduir-se i multiplicar-se amb molta més rapidesa i facilitat, sinó que també suportaven millor els efectes generats per la solteria, la manca de descendència masculina o la mortalitat. La seva era, per tant, una situació relativament favorable a l'hora de garantir la prolongació del seu cognom i el seu predomini dins de la colònia emigrada. Aquest patrimoni humà i l'aplicació d'estratègies associatives i matrimonials endogàmiques, amb una clara tendència a discriminar els forasters i els estranys, van resultar un combinat força efectiu que els va consolidar al capdavant de la diàspora al llarg de tot el segle.

En el segon, i complementant aquesta brillant actuació, es detecta la intervenció d'unes quaranta-tres nissagues més, totes elles de proporcions més modestes que les anteriors. S'hi aglutinaven els clans locals més petits (amb cognoms de gran prestigi dins de la colònia, com els Busquets, els

8. Montserrat GÁRATE OJANGUREN, «La familia Brunet, San Sebastián y América», *Boletín de Estudios Históricos sobre San Sebastián* (San Sebastián), 24 (1990), p. 105-134.

9. Al principi del segle XVIII, els Vidal estaven organitzats al voltant de dues grans branques familiars, diferenciades segons el seu lloc concret de residència. Així, podem distingir entre els descendents de Manuel Vidal i Caterina Anglada, que vivien al Raval, i els de Pere Vidal, originaris de la Plaça Major de la vila, coneguda també com a Sòl de Graus. Vegeu Assumpta MUSET I PONS, «Los Vidal, una estirpe de negociantes catalanes del siglo XVIII», *Espacio, Tiempo y Forma* (Madrid), IV-11 (1998), p. 321-342.

10. Miguel Angel MELÓN JIMÉNEZ, *Los orígenes del capital comercial y financiero en Extremadura. Compañías de comercio, comerciantes y banqueros de Cáceres (1773-1836)*, Badajoz: Diputación Provincial de Badajoz, 1992; «Catalanes en Extremadura (1763-1872)», a M. Teresa PÉREZ PICAZO, Antoni SEGURA I MAS, Llorenç FERRER I ALÒS (ed.), *Els Catalans...*, p. 179-192.

11. *Juan Vidal y Cía., después Jover y Cía y finalmente Banca Jover, S.A.* (fotocòpia d'un text mecanografiat lliurat pel Sr. Sergi Jover).

Calaf o els Giralt, però amb una reduïda presència humana) i d'altres que, tot i que residien a Copons, eren originaris d'altres poblacions catalanes.¹² De les seves files van sortir els 77 membres restants (26,5% i una mitjana d'1,8 membres per família). La seva presència, que trenca el monopoli de les grans cases coponenques i contribueix a donar color i diversitat a aquest conjunt humà, s'explica per les oportunitats i l'enorme atracció que devia generar el món del comerç. Ara bé, el seu esforç sovint va ser en va i la seva activitat esdevingué, en la majoria de casos, molt puntual i esporàdica. Una o dues generacions, a tot estirar. Després desapareixen. Unes vegades, com a conseqüència de la manca de descendència masculina (l'elevada mortalitat infantil o el celibat dels barons en podien ser les causes més immediates); d'altres, perquè van ser absorbits per alguna nissaga més potent (fruit, sovint, d'aliances matrimonials) o, senzillament, perquè van fracassar.

Va ser en aquest context, marcat per l'existència d'importants diferències en el si de la diàspora, en què es van haver de moure els membres de la família Morera. El seu, però, va ser un cas potser un xic particular, ja que malgrat la seva condició de nousvinguts van ser capaços d'alinejar-se al costat de les nissagues més poderoses i de mantenir la seva independència.

En aquest article ens proposem fer un seguiment de la seva evolució familiar i comercial, amb la clara intenció de conèixer els mitjans a través dels quals van assolir els seus objectius i quin paper van jugar dins de la diàspora i dins del mercat espanyol. Les dades han estat extretes de dos grans patrimonis documentals: els fons notariais d'Igualada, Calaf i Manresa i els enregistraments parroquials de Copons. Puntualment també utilitzarem informació procedent d'altres arxius que, en aquesta ocasió, juguen un paper més secundari i complementari.

Els Morera: orígens i evolució familiar¹³

Les primeres referències ens remeten a la persona de Josep Morera, un pagès nascut a Jorba¹⁴ i que devia arribar a Copons cap a les acaballes del

12. Almenys en una vintena de casos, els seus cognoms corresponen, o podrien correspondre, als d'altres individus qualificats en la documentació com a «habitants a Copons»; és a dir, que havien nascut en una altra localitat (AHPC, *Llibres de Baptismes, Matrimonis i Òbits*, s. XVIII).

13. Vegeu l'Arbre genealògic.

14. AHPC, *Llibre de Matrimonis*, 4 febrer 1731.

Sis-cents.¹⁵ Desconeixem els motius concrets que van provocar el seu trasllat, però és molt probable que ho fes impulsat per incentius laborals (potser hi anà per a treballar de vailet o de mosso) o bé matrimonials. En tot cas, el que sí que sabem amb tota certesa és que, efectivament, s'hi casà. L'escolliada va ser Francesca Ramon,¹⁶ membre d'una reconeguda família local.¹⁷ La parella va tenir, com a mínim, tres fills: Ramon, que podria haver estat el primogènit i que morí el 1764 quan comptava més de vuitanta anys;¹⁸ Pere, traspasat el 1745,¹⁹ i Baptista, que no va arribar a la pubertat.²⁰ De mica en mica, doncs, els Morera anaven enfonsant les seves arrels al poble que els havia acollit.

Els dos joves, Ramon i Pere Morera i Ramon, que encara feien de pagesos com el seu pare, van enllaçar amb dues noies de la localitat. El gran ho féu amb Margarida Tomàs i Jover, el 1717, i el segon amb la seva germana Maria, el 1731. Les núvies eren filles de Bonaventura Tomàs, agricultor, i de la seva dona, Jerònia Jover.²¹ Aquest doble matrimoni, no tan sols els emparentava amb dues cases amb arrels molt profundes i amb un creixent prestigi entre els negociants coponencs, sinó que, a més, degué contribuir a reforçar el seu paper i la seva influència a nivell local.²²

El seu futur, doncs, depenia de la capacitat de creixement d'aquestes dues noves branques. L'esdevenidor més immediat, però, els tenia reservades algunes adversitats de caràcter demogràfic i familiar, tal com tin-

15. L'any 1762, Ramon Morera i Tomàs s'identificava com a «*labrador de dch. Villa de Copons*» i s'atribuïa l'«*edad [de] ochenta años cumplidos*». Havia estat requerit per a respondre diverses preguntes relacionades amb el pagament de delmes per part dels pagesos de Copons (Arxiu Històric Comarcal d'Igualada, AHCI, *Arxiu Notarial, AN, V. AULET, 1762, f. 224r.*). El fet que fos citat com a testimoni, així com la seva avançada edat, fan pensar en una llarga i dilatada presència a Copons, que es remuntaria a les darreres dècades del segle XVII.

16. AHPC, *Llibre de Baptismes*, 24 octubre 1700.

17. Al fogatge de 1553, consta enregistrat Phelip Ramon (Josep IGLÉSIAS, *Fogatge...*, v. II, p. 413) i, al Cadastre, que hem atribuït a l'any 1716, hi figuren dos propietaris amb aquest mateix cognom: una vídua, Jerònia Ramon, i un pagès, Josep Ramon (AHPC, *Llibre del Cadastre*).

18. Era el mateix personatge que abans hem trobat fent de testimoni davant del notari d'Igualada (vegeu n. 15). A partir d'aquest document, podem deduir que hauria nascut entorn del 1682. El seu traspàs es produí l'any 1764 (AHPC, *Llibre d'Òbits*, 21 juliol 1764).

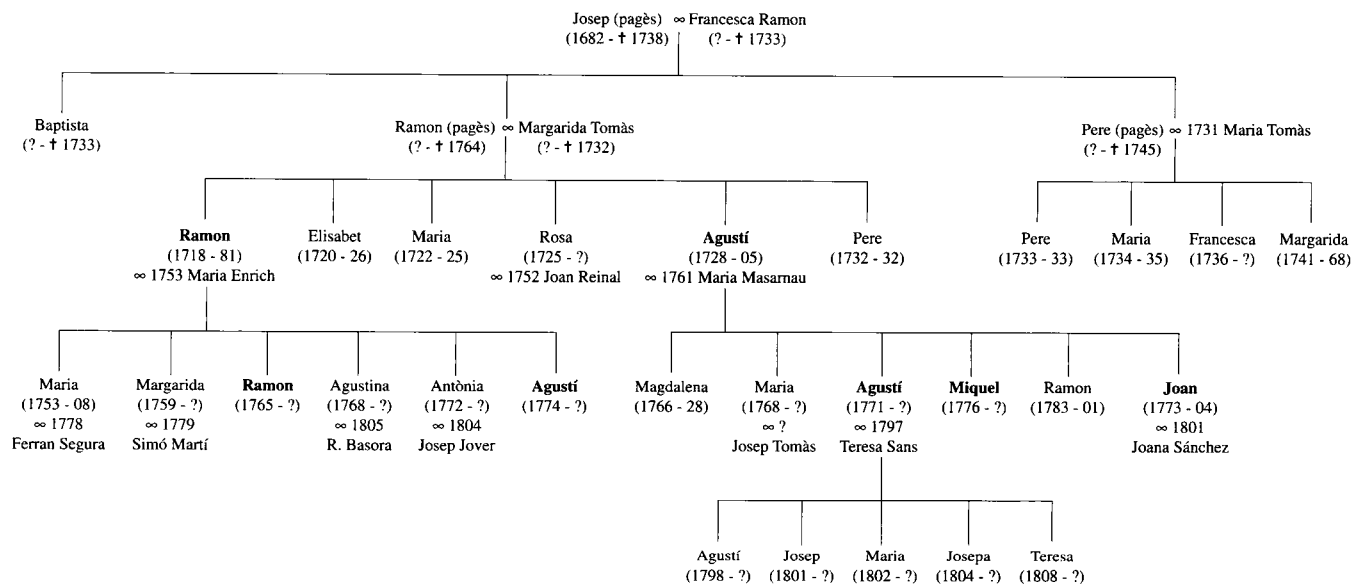
19. AHPC, *Llibre d'Òbits*, 13 abril 1745.

20. AHPC, *Llibre d'Òbits*, 14 setembre 1700.

21. AHPC, *Llibre de Matrimonis*, 12 gener 1717 i 4 febrer 1731.

22. Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, vegeu Apèndix núm. 1.

ARBRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA MORERA

En negreta: negociants

drem ocasió de comprovar seguidament. L'hereu, Ramon, i la seva muller, Margarida, van tenir sis fills: tres nois i tres noies. El 13 de juliol de 1718, naixia el primogènit: un infant que rebé els noms de Ramon, en honor del seu progenitor (un costum que s'imposaria d'ara endavant), i els de Josep i Bonaventura, en honor, en aquesta ocasió, dels dos avis: Josep Morera i Bonaventura Tomàs. Més tard arribarien les tres nenes: Elisabet (1720) i Maria (1722), mortes a les edats de sis i tres anys respectivament, i Rosa (1725), l'única que aconseguiria sobreviure. Finalment, el 1728 i el 1732, veurien la llum els dos benjamins: Agustí, que també gaudiria d'una vida longeva, i Pere, que moriria a les poques hores d'haver nascut.²³ El part degué anar molt malament, ja que tampoc la mare, Margarida Tomàs, va poder refer-se'n. El seu decés es va enregistrar dues setmanes més tard.²⁴

L'altre germà, Pere, va viure una experiència molt pitjor, atès que dels quatre plançons que va tenir (un noi, Pere, i tres noies, Maria, Francesca i Margarida) sembla que tan sols Francesca van romandre amb vida. Els dos germans grans van expirar essent encara uns nadons i la més petita, quan comptava 27 anys d'edat.²⁵

Malgrat els esforços realitzats per tal de garantir la renovació generacional i el creixement de l'estirp, els resultats finals va ser ben magres. Dels deu infants nascuts, només cinc semblen haver aconseguit arribar a l'edat adulta. Aquest resultat, però, tampoc no seria el definitiu, ja que encara s'havia de produir la mort de la jove Margarida. La resta dels infants, tres nenes i dos nens, havia passat ja amb anterioritat a engruixir les files dels albat, és a dir, dels traspassats abans dels 10 anys d'edat.²⁶ Això havia de comprometre el futur del clan, que de fet va quedar reduït a una única línia: la que encapçalava Ramon Morera i Ramon. Sobre els seus descendents

23. AHPC, *Llibre de Baptismes*, 13 juliol 1718, 9 juny 1720, 15 desembre 1722, 19 agost 1725, 30 agost 1728 i 9 setembre 1732, i *Llibres d'Òbits*, 14 desembre 1726, 16 agost 1725 i 9 setembre 1732.

24. AHPC, *Llibre d'Òbits*, 23 setembre 1732.

25. AHPC, *Llibre de Baptismes*, 1 febrer 1733, 23 setembre 1734, 5 agost 1736 i 17 abril 1741, i *Llibre d'Òbits*, 16 juliol 1733, 8 setembre 1735 i 10 febrer 1768. Als registres parroquials no apareix la data del traspàs de Francesca.

26. En general, els capellans de Copons aplicaren el qualificatiu d'albat a totes les criatures que expiraren abans de complir els 11 anys. La mortalitat infantil es mantingué dins d'uns valors molt elevats. Representà el 53,85% de tots els traspassos i el 39,08% de tots els naixements enregistrats a la parròquia de Santa Maria de Copons, en el transcurs del segle XVIII (Assumpta MUSET i PONS, *Catalunya...*, p. 76-78).

van recaure, doncs, importants responsabilitats, ja que no tan sols havien d'assegurar la recuperació i l'increment de la família, sinó que també havien de lluitar per aconseguir la seva acceptació dins dels cercle de negociants locals i dins del mercat espanyol.

Els Morera no van formar part del grup dels pioners. De fet la seva aparició en l'escena mercantil peninsular és més aviat tardana i no sembla, en cap cas, anterior als anys cinquanta. Va ser, per tant, posterior a la de la majoria de les grans nissagues coponenques de l'època, entre les quals hi havia els Jover, els Segura, els Roca, els Soler i els Tomàs, que havien iniciat les seves activitats entre el 1700 i el 1709; els Pujol, els Torres, els Sans o els Romeu, que ho havien fet entre el 1710 i el 1719; els Brunet i els Ramon (1720 i 1729) o els Vidal (1730 i 1739).²⁷ Aquest retard és atribuïble, amb tota probabilitat, al fet que els Morera feia relativament poc temps que s'havien instal·lat al poble. Ara bé, la seva condició de neòfits no va suposar cap inconvenient a l'hora d'articular les estratègies necessàries per tal d'assegurar la seva presència als cercles locals i comarcals, d'una banda, i a l'àmbit de la diàspora i del comerç peninsular, de l'altra. Un dels mecanismes que manifestà una major efectivitat va ser, una vegada més, el dels pactes matrimonials. Aquesta tàctica, que ja havien emprat l'avi (Josep) i el pare (Ramon), sembla haver-se convertit en un dels elements clau del procés d'integració. En tot cas, va mantenir la seva vigència en el transcurs de les dues generacions següents. El quadre número 1 ens permet fer-ne l'estudi pertinent.

El resultat final és molt heterogeni. En cap cas, però, mancat d'interès. Ben al contrari, ens ofereix nombrosos motius d'anàlisi. Cal destacar, en primer lloc, la preocupació permanent per renovar i mantenir com a plenament operatives les aliances amb els sectors locals i comarcals més tradicionals: la pagesia²⁸ i l'artesanat, que sumaren en total cinc casaments. Aquests aparellaments podien esdevenir doblement profitosos per als interessos familiars, ja que no tan sols reforçaven el seu paper dins del context coponenc i anoienc, en general, sinó que sovint fins i tot els proporcionaven vies complementàries d'accés als sempre cobejats cercles comercials.

27. Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, p. 144.

28. La primera d'aquestes unions, va ser la concertada entre Ramon Morera i Tomàs i Maria Enric, filla d'Enric Enric, pagès de Jorba, el poble originari de la família (AHPC, *Llibre de Matrimonis*, 15 agost 1753). La segona, va tenir com a protagonistes Margarida Morera i Enric i Simó Martí i Gil (AHPC, *Llibre de Matrimonis*, 25 octubre 1779).

QUADRE 1

UNIONS MATRIMONIALS DE LA FAMÍLIA MORERA (COPONS)

Nuvi/a	Cònjuge	Ofici
Ramon Morera i Tomàs	Maria Enric	Filla d'un pagès de Jorba
Rosa Morera i Tomàs	Joan Reinal	Mestre de cases de Calaf
Agustí Morera i Tomàs	Maria Masarnau	Filla d'un negociant de Copons
Maria Morera i Enric	Ferran Segura	Negociant de Copons
Margarida Morera i Enric	Simó Martí	Pagès
Ramon Morera i Enric	–	–
Agustina Morera i Enric	Ramon Basora	Mestre de cases de Copons
Antònia Morera i Enric	Josep Jover	Militar
Agustí Morera i Enric	–	–
Maria Morera i Masarnau	Josep Tomàs	Sombrerer d'Igualada
Agustí Morera i Masarnau	Teresa Sans	Filla d'un negociant de Copons
Miquel Morera i Masarnau	–	–
Joan Morera i Masarnau	Juana Sánchez	Filla d'un negociant d'Arévalo

Elaboració pròpia, a partir de diferents documents de l'AHCI, AN, *Igualada*, diversos notaris, i de AHPC, *Llibres de Matrimonis*, s. XVIII.

Això va ser especialment cert en el cas de Joan Reinal, el flamant marit de Rosa Morera.²⁹ Els Reinal provenien de Barbastre i s'havien instal·lat a la pròxima vila de Calaf,³⁰ on Joan degué aprendre l'ofici de mestre de cases.³¹ Posteriorment, el compromís matrimonial i les excel·lents expectatives laborals que ofería Copons, derivades del creixement urbanístic i de la febre constructora que en aquells moments regnava a la localitat, degueren animar-lo a traslladar-s'hi.³² Entre els membres d'aquesta famí-

29. AHPC, *Llibre de Matrimonis*, 4 agost 1752. La parella va tenir quatre fills: Joan, Francesca, Amador i Maria (AHPC, *Llibre de Baptismes*, 2 agost 1753, 2 gener 1756, 18 desembre 1757 i 8 març 1760).

30. Isabel LÓPEZ MIGUEL, «Indicios de la presencia catalana en el comercio de Castilla y León [Manuel, Juan Vidal y Cía], 1750-1850», a M. Teresa PÉREZ PICAZO, Antoni SEGURA I MAS, Llorenç FERRER I ALÒS (ed.), *Els Catalans...*, p. 401-410.

31. En un document notarial de l'any 1756 és esmentat com a «mestre de cases de Calaf, resident a Copons» (AHCI, AN, *Igualada*, J. MATEU, 1756, f. 119r.).

32. La segona meitat del segle XVIII és un període francament beneficiós per a aquest sector. Moltes cases foren reconstruïdes de nou (entre elles, les de Ramon i Agustí Morera), en un intent de reflectir el poder econòmic i social dels seus propietaris; d'altres, foren redis-

lia, també hi havia un negociant de renom, estretament vinculat a la colònia coponenca: Ramon Reinal.³³ Regentava una botiga a Valladolid dedicada a la venda de manufactures del Principat i de gèneres estrangers. Intervenia en l'elaboració i extracció de roja cap al mercat català³⁴ i mantenia, al mateix temps, fluids contactes amb diverses firmes espanyoles i europees.³⁵ Un dels fills de Joan i de Rosa (Joan Reinal i Morera) també dirigí els seus passos cap al món del comerç aprofitant, possiblement, els excel·lents contactes familiars que hi tenia. Va fer de negociant a Arévalo, igual que els seus oncles materns.³⁶

Un altre individu que també cal analitzar amb una certa profunditat és Josep Tomàs, sombreroer d'Igualada i gendre d'Agustí Morera i Tomàs.³⁷ És possible que fos parent (tal vegada germà) de Pere i Pere Pau Tomàs, fabricants de barrets de la mateixa ciutat i propietaris d'una tenda o «*negoci de sombreros*» a Madrid, a la casa número dos del carrer de «*la Cruz*»³⁸ Els tentacles dels Morera sembla que començaven a estendre's cap a la sempre privilegiada i estratègica plaça madrilenya, on la presència coponenca fou més aviat migrada.³⁹

Dins de la mateixa línia cal situar l'enllaç entre Agustina Morera i Enric i Ramon Basora i Pasqual, mestre de cases i vidu en segones núpcies de la

tribuïdes i dividides en petits apartaments destinats a abrigar les noves famílies que fluïen cap a Copons (Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, p. 200-201).

33. Aquesta afinitat familiar ens és coneguda gràcies a una carta que el fabricant barceloní Francesc Ribas va trametre a Ramon Reinal. En aquesta missiva li comunicava que «*su pariente Juan...ha[bía] emprendido el viaje a Valladolid*» (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, AHCB, *Fons Comercial, FC*, B. 130, carta del 20 gener 1779).

34. Ramon Reinal va trametre, al principi del segle XIX, diverses queixes a les principals instàncies econòmiques de la Monarquia. En els seus memorials els exposava els greus problemes que afectaven el sector de la roja castellana i els desavantatges que patia davant de l'oferta holandesa i francesa (Biblioteca de Catalunya, BC, *Junta de Comerç, JC*, C. 73, ll. 54, núm. 33).

35. Agustín GONZÁLEZ ENCISO, «Especialización y competencia regionales: la expansión del negocio catalán en Castilla a fines del siglo XVIII», *Pedralbes* (Barcelona), 5 (1985), p. 31-57, vegeu p. 51.

36. AHCI, *AN, Igualada*, A. VILADÈS, 1801, f. 1r. Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, vegeu Apèndix núm. 1.

37. AHCI, *AN, Igualada*, A. VILADÈS MASSAGUER, 1803, f. 45r.

38. Tots ells coincidien en el fet de ser fills d'un tal Joan Tomàs, barreter d'Igualada (AHCI, *AN, Igualada*, A. VILADÈS LLADÓ, 1804, f. 36r., i J. MAS I TORELLÓ, 1792, f. 94v.).

39. Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, p. 182-184.

filla d'un petit negociant local: Pere Font, que mantenia afers per terres de Castella.⁴⁰

Els matrimonis més cobejats, però, devien ser els que se segellaven amb els fadrins i les fadrines dels clans més encimbellats, ja que constituïen una important empenta en la seva carrera professional. En aquest àmbit, es comptabilitzen un total de tres casaments. La sèrie s'inicia amb la parella creada l'any 1761 entre Agustí Morera i Tomàs i Maria Masarnau i Pujol,⁴¹ filla de Joan Masarnau i Junyent, negociant de Copons⁴² i germana de Joan Masarnau i Pujol, que residia a Talavera.⁴³ Disset anys més tard, es casaven Maria Morera i Enric i Ferran Segura i Romeu,⁴⁴ un dels cadells de Ramon Segura i Ruaix; interessant en una dinàmica companyia amb seus a Granada i a Lucena.⁴⁵ El 1797 fou el torn d'Agustí Morera i Masarnau, l'hereu d'Agustí Morera i Tomàs, i de Teresa Sans i Carbonell,⁴⁶ filla de Manuel Sans i Ortigues, amb sengles negocis a Andújar i Saragossa.⁴⁷

Els Morera podien, per fi, disposar d'una xarxa de parents capaç d'assegurar-los l'accés a uns contactes molt sòlids que s'estenien tant per alguns dels principals escenaris d'actuació dels negociants coponenca (Castella la Vella, Castella la Nova i Andalusia) com per altres (Aragó), on la seva presència sempre va ser escassa però que, en contrapartida, acolliren una sòlida colònia catalana.⁴⁸ Aquests contactes constituïen, a més, uns canals excel·lents i privilegiats que permetien arribar amb molta més efectivitat a la resta de membres de la diàspora, i també a un heterogeni col·lectiu d'in-

40. Ramon Basora i Niubó havia arribat a Copons per treballar en el sector de la construcció, tal com feien molts altres col·legues seus. En el moment en què se celebrà aquest nou matrimoni, ja feia uns vint anys que hi residia. Anteriorment, havia estat casat amb la filla d'un paraire i, posteriorment, amb la de l'esmentat Pere Font, membre d'una petita nissaga d'homes de negocis de Copons (AHPC, *Llibre de Matrimonis*, 8 setembre 1785, 2 setembre 1788 i 10 setembre 1805, i Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, vegeu Apèndix núm. 1).

41. AHPC, *Llibre de Matrimonis*, 28 gener 1761.

42. AHCI, AN, *Igualada*, Josep MATEU, 1755, f. 66v. Els Masarnau constituïen un destacat clan d'homes de negocis, amb importants interessos a Castella.

43. Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa, AHCM, AN, *Manresa*, Josep MASRAMON, 1782, f. 41r., i Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, vegeu Apèndix núm. 1.

44. AHPC, *Llibre de Matrimonis*, 22 juliol 1778.

45. AHCI, AN, *Els Prats de Rei*, F. MIRALPEIX, 1797, f. 257r.

46. AHPC, *Llibre de Matrimonis*, 15 agost 1797.

47. Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, vegeu Apèndix núm. 1.

48. Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, p. 165-167.

termediaris, corresponsals, banquers i homes de negocis en general, que actuaven en les diferents places espanyoles i amb els quals els negociants coponencs sovint mantenien tractes i intercanviaven correspondència.

A mesura que les aspiracions d'índole econòmica s'anaven fent realitat, la política matrimonial sembla que es va anar obrint a altres sectors. Així, el desig d'un major prestigi social podria molt bé estar al darrere del matrimoni concertat entre Antònia Morera i Enric i el jove militar Josep Jover.⁴⁹ Mentre que la voluntat d'una major integració als cercles econòmics i socials castellans explicaria l'aparellament entre Joan Morera i Masarnau, el benjamí d'Agustí Morera i Tomàs, i Juana Sánchez Mayoral, filla de Manuel Sánchez, comerciant d'Arévalo.⁵⁰ No era gaire freqüent maridar una noia no catalana, per això la decisió dels Morera sembla delatar la doble ambició de superar els límits estrictes de la diàspora i d'augmentar la seva integració i influència en el si de la societat i de l'economia castellana.⁵¹ Resta, en darrer lloc, saber si els altres tres plançons (els germans Ramon i Agustí Morera i Enric⁵² i el seu cosí Miquel Morera i Masarnau) arribaren a casar-se i amb qui ho feren. En tot cas eren tres peces importants (pensem que Ramon era l'hereu d'una de les branques) que la família potser es reservava per a partits molt influents i estratègics. Hom no pot pas descartar que algun d'ells també optés per unir-se amb alguna fadrina forastera.⁵³

49. AHPC, *Llibre de Matrimonis*, 25 agost 1804. El nuvi era fill de Felip Jover i de Maria Prats. Ignorem si hi havia algun tipus de lligam amb els poderosos Jover de Copons. Una política matrimonial similar va ser adoptada per alguns dels descendents de Manuel Vidal i Pujol (Assumpta MUSET I PONS, «La família...», p. 326).

50. AHCI, AN, *Igualada*, A. VILADÈS MASSAGUER, 1801, f. 3r.

51. També Jaume Soler, a Segòvia (1791), i Francesc Brunet, a Sant Sebastià (1807), protagonitzaren sengles casaments amb fadrines pertanyents a famílies autòctones (Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, p. 255-256).

52. Agustí Morera i Enric es mantenia solter a l'edat de 28 anys, quan emprengué la travessia cap a Amèrica. Això, però, no tenia res d'anormal, ja que l'edat mitjana de casament, entre els negociants coponencs, se situava als 27 anys (AHCI, AN, A. VILADÈS MASSAGUER, 1802, f. 123r., i Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, p. 81).

53. Aquesta era una opció que la família tenia molt present. Maria Morera i Masarnau va incloure una clàusula testamentària en la qual deixava ben clar que, en el cas que el seu fill i hereu, Agustí Morera i Masarnau, «se enviudàs i contragués matrimoni fora de Catalunya, deix[ava] hereu a mon nét Agustí» Morera i Sans (AHPC, *Llibre de Testaments*, testament núm. 143).

Negocis i activitats econòmiques

Aquestes estratègies i afanys van anar donant els seus fruits. Així, cap al final dels anys seixanta, els germans Morera i Tomàs ja tenien en actiu una companyia de comerç, amb seu a Arévalo, que responia a la denominació de Ramon Morera i Germà.⁵⁴ La societat sembla que es va mantenir sense grans canvis aparents, tret de la més que probable incorporació dels seus respectius cadells, fins a la mort del soci principal, Ramon Morera i Tomàs, l'any 1781.⁵⁵

Abans del seu traspàs, i tal com era habitual, va intentar arranjar la seva successió i també els seus afers mitjançant la redacció del corresponent i obligat testament, que enregistrà el rector de Copons. El document va servir per nomenar els seus marmessors, responsabilitat que anà a parar a les mans de dos homes de la seva plena confiança i que eren, també, els més idonis a l'hora de desenvolupar les tasques que se'ls encomanaven. Aquests individus eren, d'una banda, el seu germà, Agustí Morera i Tomàs, sobre el qual degué recaure el doble deure de vetllar pels interessos comercials que el finat tenia a Castella i de guiar els passos del seu jove hereu, i, de l'altra, el seu cunyat, Josep Enric, que devia haver de respondre, juntament amb la seva vídua, dels béns que tenien al Principat. Maria Morera i Enric, per la seva banda, va ser designada com a «*senyora majora y usufructuària*». Finalment, i tal com ja era de preveure, designà el seu fill Ramon «*hereu universal*» de tots els

*«béns mobles y immobles, aguts y per haver meus y accions universals que a mi pertanyen y... pertanyaran en qualsevol parts del món».*⁵⁶

Després de la seva desaparició, la primitiva companyia familiar es va veure afectada per importants remodelacions. Inicialment, però, aquests canvis no van ser gaire espectaculars. De fet, sembla que únicament es procedí a la incorporació de Ramon Morera menor, que degué ocupar el lloc que el seu progenitor havia deixat vacant. La seva joventut (tan sols tenia 16 anys) li devia impedir d'assumir gaires responsabilitats. En contrapartida, el seu oncle devia augmentar substancialment el seu poder i la seva

54. Eren clients habituals del fabricant barceloní Francesc Ribas i Cia. (AHCB, FC, B. 122).

55. AHPC, *Llibre d'Òbits*, 2 gener 1781.

56. AHPC, *Llibre de Testaments*, testament núm. 54.

capacitat de decisió. Aquesta situació, però, no va durar gaire temps, ja que pocs anys més tard es van iniciar els tràmits per a la segregació de la part que corresponia a aquest soci més jove. Així, el gener del 1790, Maria Morera i Enric i el seu germà Josep Enric i Roca, en qualitat d'usufructuària i de marmessor, respectivament, donaven poders a Ramon Morera i Enric, ara ja amb 24 anys, per tal que pogués

«exigir, recibir y cobrar... [el] dinero, [los] efectos [y las] mercaderías... que se nos deban... [y] liquidar la cuenta o cuentas de Compañía que tenía el qd. Ramón Morera, y tiene nuestro Procurador constituido como a su hijo y heredero..., con su tío Dn. Agustín Morera, percibiendo por sí sus alcances bien sean en maravedices o en géneros según lo acomodaré».

També li reconeixien en dret de

*«proceder y terminar todos y cualesquier pleitos, no solamente con dho. Dn. Agustín Morera sí, y también con cualquier persona».*⁵⁷

Aquesta darrera afirmació ens fa pensar que les coses entre les dues parts no devien anar gaire bé. L'origen d'aquestes desavinences se'n escapen, però podrien tenir quelcom a veure amb la manera com Agustí Morera major dirigia el negoci, amb la incorporació dels seus tres fills (Agustí, Miquel i Joan) o, potser, amb la majoria d'edat de Ramon Morera. El trencament es va materialitzar l'agost del 1790. Va anar acompanyat del corresponent repartiment, que es féu, segons ells mateixos van reconèixer,

«a satisfacción de entreambos, [de] los efectos, mercaderías y créditos que existían en la citada Compañía»

i de la creació de dues noves firmes amb seu a Arévalo, que responien a la doble denominació de Ramon Morera i d'«Agustín Morera Mayor e Hijos».⁵⁸

Ramon Morera menor es va iniciar molt aviat en el món dels negocis. Per a triomfar comptava amb un important patrimoni format pel prestigi, els contactes, les relacions, el crèdit i la clientela conquerida pel seu pare i el seu oncle, a part evidentment de la cooperació i la solidaritat de la resta de la diàspora. Aquestes havien estat les claus que havien garantit la prosperitat del negoci familiar fins aleshores. Regentava, a més, tres establiments

57. HCI, AN, Igualada, J. A. MATEU, 1790, 27 gener 1790.

58. AHCI, AN, Igualada, A. VILADÈS MASSAGUER, 1791, 148r.

ubicats a Arévalo, Ávila i Peñaranda (que potser li havien correspost en qualitat de descendent de l'hereu i soci principal), en els quals l'any 1796 emmagatzemava gèneres per valor de 281.390 rals de billó. A tot això encara calia afegir uns deutes a favor seu de 133.330 de la mateixa moneda. Aquells eren, però, temps dolents per al comerç. Les males collites sovintejaven i s'estenien com una taca d'oli, provocant l'escassetat i l'encariment dels aliments, sobretot del blat, i la reducció dràstica del consum de manufactures.⁵⁹ Les guerres amb França i Anglaterra ho empitjoraren encara més.⁶⁰

És en aquest context, profundament marcat per les crisis de subsistència i els enfrontaments bèl·lics, que cal situar el nostre home: Ramon Morera i Enric. Les coses no li anaven gens bé. Els primers indicis es detecten en el transcurs del bienni 1792-1793. La caiguda de les vendes li impedí de poder pagar a alguns dels seus proveïdors catalans, entre els quals hi havia Joan Gallissà, que li havia lliurat dues partides de mocadors i que ara també s'havia declarat en fallida. Els creditors de Gallissà dugueren a terme un seguit d'accions intimidatòries contra Morera. Comprovaren si tenia béns immobles a Catalunya amb el propòsit d'embargar-los i, davant el temor que s'hagués pogut fer escàpol, reclamaren, i obtingueren de l'Intendent General de Catalunya, una ordre de recerca i captura que va acabar amb la seva detenció i posterior empresonament. Ramon Morera tan sols va recuperar la seva llibertat després que Ignasi Regés s'avingués a pagar les 1.753 lliures catalanes que devia a Joan Gallissà.⁶¹ També Josep Molins i Cia., de Barcelona, li reclamava diners i es queixava davant de les autoritats del Consolat de Comerç de l'actitud de Morera, que l'esquivava donant-li excuses. El setge arribà fins a Arévalo, on Ignacio de Burguillos va rebre poders de Tomàs Parera, de Manresa, per tal que pogués

*«pedir, recibir y cobrar de Ramón Morera... la cantidad de quinientas tres libras y quatro sueldos... está debiendo de diferentes géneros y mercaderías me ha comprado».*⁶²

59. Gonzalo ANES, «La economía española (1782-1829)», a A. MORENO (coord.), *El Banco de España. Una historia económica*, Madrid, 1970, p. 235-260, vegeu p. 239-240.

60. Durant aquest període, Espanya s'hagué de batre en successives i reiterades guerres amb França i la Gran Bretanya: Manuel TUÑÓN DE LARA (dir.), *Historia de España*, Madrid: Editorial Labor, 1992, v. VII, p. 254-263.

61. Arxiu de la Corona d'Aragó, ACA, *Consolat de Comerç*, CC, plet núm. 4.820.

62. AHCM, AN, *Manresa*, J. MAS CASELLAS, 1795, f. 115v.

La situació no millorà durant els anys posteriors. Ben al contrari, va empitjorar. L'any 1796 els seus creditors, una llarga llista de 45 raons socials, li reclamaven la respectable xifra de 280.120 rals. Una anàlisi més detallada ens permet diferenciar entre els proveïdors que residien al Principat i els que ho feien a Castella. Dins de Catalunya, abundaven els fabricants barcelonins (entorn d'una vintena de firmes), especialment vinculats a l'estampació de teles i cotonies (Joan B. Cirés, Jaume Canet, Josep Riera i Josep Giol Pujolar, entre d'altres), i d'altres que desenvolupaven la seva tasca en algunes de les places més dinàmiques del país, com Manresa (Francesc Escorsell) i Valls (Joan B. Casellas). Això implica l'existència d'una xarxa comercial que lligava el mercat espanyol amb aquells centres manufacturers més dinàmics. La companyia de Ramon Morera actuava, igual com feien molts altres homòlegs seus, com a canal de distribució i comercialització d'una part de la producció manufacturera del Principat. Dins del mercat peninsular, el nostre home comptava també amb importants contactes, concentrats sobretot a Castella la Vella, Lleó i Castella la Nova i que, molt probablement, el proveïen d'alguns dels excedents agropecuaris locals (roja, llana, etc.), que posteriorment devia trametre cap a Catalunya. També mantenia relacions amb membres de la colònia catalana, originaris en uns casos de Copons (Pere Jover i Cia., Ramon Reinal i Agustí Morera i Fills) i en altres de Vic (Joan Armans, Jaume Albareda, Marià Vilardell, Josep Herm i Josep Madirolas),⁶³ i amb destacades cases de Madrid (Manuel de Ribas Albas i Gallarza Goicoechea, sobretot) que, molt probablement, li devien prestar serveis de banca i d'intermediació comercial en general. En tot cas, aquest és un exemple més de la contribució, prou reeixida d'altra banda, d'aquestes empreses en l'estructuració una xarxa d'intercanvis entre el Principat i la resta de la Monarquia.

En aquell moment, però, el problema més urgent era cercar una entesa amb els seus creditors. Calia establir els termes mitjançant els quals s'haurien d'anar redimint els deutes, amb l'esperança que mentrestant la situació es normalitzés. Per a Morera, la culpa de la seves adversitats la tenia la mala conjuntura econòmica que havia afectat tant els pagaments com les vendes. Totes dues variables havien experimentat una greu davallada, en la qual s'havien vist arrossegats el nostre home i els seus negocis.

63. Entorn d'aquest col·lectiu, vegeu Assumpta MUSET I PONS, «Negociants osonencs en el mercat interior espanyol a la segona meitat del segle XVIII», *Ausa* (Vic), XVI-134 (1995), p. 223-240.

La seva defensa es va articular entorn de dos punts principals. D'una banda, insistia a evocar la seva reconeguda honestedat i solvència. Al·legava, de forma contundent, que ell sempre havia

«cumplido exactamente con todos aquellos sujetos... que le ha(bían) estado surtiendo de géneros».

Això li permetia imputar les responsabilitats a les adversitats del moment, que li havien impedit de recuperar els

«ciento treinta y tres mil trescientos treinta reales ([que tenia] expedidos entre otros acreedores suyos), [y] que no le [había] sido posible recaudar por el atraso que se ha experimentado de estos últimos años con respecto al comercio que es bien notorio, no por que no se halle con caudal suficiente para reintegrar a todos de sus haberes».

De l'altra, i sense variar el to del seu discurs, s'esforçava a subratllar les enormes dificultats que havia tingut a l'hora de comercialitzar els articles que mantenia reclosos als seus magatzems. Davant d'aquesta situació, les seves peticions eren molt clares: s'havien d'aturar les diligències judicials que s'estaven fent per a subhastar els seus gèneres i se li havia de concedir una *«espera y moratoria por dos años»*. En contrapartida, es comprometia a fer tots els esforços necessaris per tal de donar sortida a les esmentades manufactures i poder, finalment, sanejar els seus comptes *«sin detrimento del deudor»*. Basava les seves peticions en les pèrdues que suposaria per al Regne la ruïna d'*«un vasallo tan útil»* com ell.

Durant tot aquest temps va comptar amb l'ajuda dels Jover, que no tan sols li van avançar diners a canvi d'una partida de roja que els creditors de Morera finalment els embargaren, sinó que a més van presentar un extens memorial en defensa seva.⁶⁴

Ignorem si les seves demandes van ser ateses, ni si les seves expectatives es van arribar a complir. En tot cas, però, la sortida del seu germà petit (Agustí) cap a Amèrica l'any 1802,⁶⁵ coincidint amb el restabliment dels

64. ACA, CC, plet núm. 798.

65. La seva mare, Maria Morera i Enric, va concedir-li la llicència per tal que *«libremente pueda pasar por su mercancía y comercio a las Américas españolas y por el tiempo le pareciere bien»* (AHCI, AN, Igualada, A. VILADÈS MASSAGUER, 1802, f. 123r.). El permís patern era un dels requisits exigits a tots aquells joves que volien instal·lar-se a les colònies: Josep Maria DELGADO RIBAS, «La emigración española a América Latina durante la época del comercio libre (1765-1820). El ejemplo catalán», *Boletín Americanista*, 32 (1982), p. 115-137.

intercanvis comercials arran de la Pau d'Amiens, planteja certes incògnites. La seva marxa podia ser motivada per una hipotètica expansió dels seus afers cap a l'altra banda de l'Atlàntic o per la necessitat de cercar mercats alternatius. Tal com van evolucionar els esdeveniments, però, no es fa gaire difícil de creure que els negocis no degueren prosperar gaire.⁶⁶ Tret d'això, ben poca cosa més sabem al voltant d'aquesta branca familiar. La solteria dels dos barons i el fet que residissin fora del Principat (a Arévalo i a Amèrica) ens fan pensar en la seva possible extinció, o bé en el matrimoni amb alguna noia no catalana. D'una manera o altra, els lligams amb Copons es devien anar afeblint irremissiblement.

Tampoc no tenim gaire informació al voltant de l'altra companyia, la que encapçalava Agustí Morera major. En tot cas, del que no hi ha cap mena de dubte és del creixent protagonisme que va anar adquirint el jove Agustí Morera i Masarnau. L'any 1790, després de dissoldre's la primitiva empresa familiar, ell i els seus dos germans es van incorporar com a socis de ple dret a la botiga que el seu progenitor regentava a Arévalo.⁶⁷ Agustí comptava tan sols 19 anys. La seva condició d'hereu li atorgava, ja d'antuvi, una preeminència indiscutible. Les primeres responsabilitats li foren transferides el 1801, mitjançant una acta notarial. En aquella ocasió, el seu pare li traspasà els poders necessaris per tal que s'incorporés

*«de su casa y tienda, con todos sus géneros, efectos, dinero, libros de caxa, y de qualquier otros caudales y propiedades que sean propias del otorgante [y que] por sí sólo pueda seguir su comercio y venta de los géneros de su tienda».*⁶⁸

És a dir, per tal que es fes càrrec de la direcció i la gestió del negoci. Dos anys més tard era designat oficialment com a hereu.⁶⁹ La mort prematura de Joan, el 1804,⁷⁰ i el probable celibat de Miquel devien accentuar el seu lideratge a nivell familiar i empresarial. De confirmar-se la manca de descendència dels seus cosins, que fins aleshores havien format el tronc familiar principal, i dels seus germans ens trobaríem que Agustí Morera i Masar-

66. Josep Maria DELGADO RIBAS, «El impacto de las crisis coloniales en la economía catalana (1787-1807)», a Josep FONTANA (ed.), *La economía española al final del Antiguo Régimen. Comercio y colonias*, Madrid: Alianza Editorial, 1982 (Alianza Universidad Textos; 49), v. III, p. 97-169.

67. AHCI, AN, *Igualada*, A. VILADÈS MASSAGUER, 1791, f. 148r.

68. AHCI, AN, *Igualada*, A. VILADÈS MASSAGUER, 1801, f. 4r.

69. AHPC, *Llibre de Testaments*, testament núm. 121.

70. AHCI, AN, *Igualada*, A. VILADÈS MASSAGUER, 1804, f. 209r.

nau acabaria per perpetuar-se com a patriarca indiscutible i, fins i tot, en l'única esperança de futur per al manteniment de la saga. Una responsabilitat que degué traspasar als seus dos fills grans: Agustí i Josep.⁷¹ En tot cas, això depenia de la incidència de la mortalitat infantil i del celibat. Dues lacres que havien delmat, i molt, el potencial humà de la família i també la seva capacitat de reproducció i de creixement. També cal valorar un altre fenomen: la possible marxa del matrimoni format per Agustí Morera i Teresa Sans i llurs fills cap a Castella, amb la qual cosa el seu futur potser va transcórrer molt lluny de Copons.

Abans, però, d'arribar a aquests límits, cal que reprenguem el relat en les persones dels dos germans Morera i Tomàs. Va ser durant la seva època quan la família va aconseguir abandonar el seu primitiu estat de pagès per passar a formar part del grup més selecte de la diàspora. El seu enriquiment va anar acompanyat, tal com era de preveure, d'un ascens paral·lel dins de l'escalafó social coponenc i d'un increment important de la seva participació en l'economia local i comarcal.

A nivell social, la seva creixent prosperitat es va reflectir, ja d'entrada, en la construcció (o potser reedificació) de les seves respectives cases. Entre el 1750 i el 1751, es degueren concloure les obres de l'habitatge que Ramon posseïa al Cap de Vila i, el 1767, es degueren acabar les d'Agustí, al carrer de Dalt.⁷² Però, també, en els avantatjosos matrimonis que alguns dels seus germans i descendents van segellar⁷³ i en els ostentosos actes litúrgics que van acompanyar els seus respectius sepelis. L'enterrament de Ramon Morera i Tomàs va mobilitzar sis sacerdots i va anar seguit de la celebració de quaranta misses per a l'etern descans i repòs de la seva ànima, així com de novenes i cap d'any.⁷⁴

En l'esfera de la política local, van ocupar càrrecs de responsabilitat en diverses ocasions. Sempre al costat dels grans negociants. El 1780, Ramon Morera exercia de procurador síndic de la vila, compartint protagonisme amb el poderós Manuel Vidal,⁷⁵ que n'era el batlle, i amb Roc

71. AHPC, *Llibre de Baptismes*. Els nens van néixer el 9 d'agost de 1798 (Agustí) i el 2 de març de 1801 (Josep). Més tard, vindrien les tres nenes: Maria (14 d'octubre de 1802), Josepa (27 de setembre de 1804) i Teresa (13 d'octubre de 1808).

72. Josep RIBA i GABARRÓ, «Copons», a Josep M. TORRAS i RIBÉ (coord.), *Història de l'Anoia*, Manresa: Edicions Selectes, 1991, v. 1, p. 355-366.

73. Vegeu el Quadre 1.

74. AHPC, *Llibre de Testaments*, testament núm. 54.

75. Vegeu Assumpta MUSET i PONS, «Los Vidal...».

Lloret, que era regidor degà.⁷⁶ Quinze anys més tard, el 1795, era Agustí el qui figurava com un dels components de l'equip de regidors, juntament amb Jacint Romeu i Miquel Brufau.⁷⁷

Un altre àmbit en què també van exercir una notable activitat va ser en el del crèdit. Els Morera, igual com van fer molts altres col·legues seus,⁷⁸ van destinar una part dels beneficis obtinguts mitjançant la pràctica comercial a satisfer les urgències financeres de diversos pagesos de la localitat i d'altres poblacions de l'entorn. De tal manera que aquesta xarxa de crèdits s'estengué, no tan sols per terres de l'Anoia,⁷⁹ sinó que arribà fins i tot a altres comarques, com la Segarra⁸⁰ o la Conca de Barberà.⁸¹ Aquests préstecs es feien a través dels mecanismes més en voga aleshores: les vendes a carta de gràcia, que implicaven la cessió temporal de la propietat, de parts de collites, de peces de conreu, d'hisendes o de cases, i els censals, que anaven acompanyats del dret de percebre una taxa fixa anual, a manera d'interès, coneguda amb el nom de cens.⁸² La impossibilitat de liquidar alguns d'aquests crèdits solia desencadenar processos d'endeutament progressiu que acabaven amb la pèrdua de la plena propietat del bé o dels béns afectats.⁸³ Aquesta podia arribar a ser una important font d'acumulació de propietats immobles, que s'afegia a les compres directes d'altres predis o finques. Els Morera també es devien aprofitar de conjuntures similars per anar incrementant el seu patrimoni immobiliari. Malgrat no disposar de cap

76. AHCI, AN, *Calaf*, J. NOVAN, 1780, f. 8r.

77. AHCI, AN, *Els Prats de Rei*, F. MIRALPEIX, 1795, f. 7r.

78. Vegeu Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya...*, p. 231-238.

79. Un dels destinataris habituals d'aquests crèdits va ser Isidre Brunet, pagès del mas Brunet de Sant Pere de Copons (AHCI, AN, *Igualada*, A. VILADÈS LLADÓ, 1767, f. 39r.).

80. Aquí, els sol·licitants havien estat Jaume Pont, pagès del lloc de la Rabassa de Sant Guim de Freixenet, i la seva muller, Maria Pont (AHCI, AN, *Igualada*, A. VILADÈS MAS-SAGUER, 1800, f. 21r.).

81. L'any 1784, Pau i Francesc Anguera, pagesos de l'Esplugu de Francolí, van vendre a Agustí Morera, a carta de gràcia, una peça de terra de 40 quarteres de sembradura per un total de 1.600 lliures (AHCI, AN, *Igualada*, A. VILADÈS LLADÓ, 1784, f. 162r.).

82. Enric TELLO, *Cervera i la Segarra al segle XVIII*, Lleida: Pagès Editors, 1995 (Col·lecció Seminari. Sèrie Catalònia; 4), p. 203-271, i «La utilització del censal a la Segarra del setcents: crèdit rural i explotació usurària», *Recerques* (Barcelona), 18 (1986), p. 47-71.

83. L'any 1788, Salvador Brunet, pagès del mas Brunet, cedí perpètuament a Agustí Morera «*tot lo dret, llicència y facultat de lluir, quitar y redimir y recuperar de vós tota aquella... vinya... [de] quatre jornals de llaurar de mula*», que li havia cedit mitjançant una venda feta a carta de gràcia el 1768 (AHCI, AN, *Igualada*, A. VILADÈS LLADÓ, 1788, f. 8r.).

enregistrament de béns, sabem que l'any 1775 el benjamí dels germans Morera i Tomàs posseïa

*«en el término de la citada villa de Copons, diferentes piezas de tierra, a las quales se les causan varios perjuizios, con motivo de que no dudan diferentes vezinos, y otros, entrar en ellas a pascer sus ganados, cortar árboles, leña, hazer caminos inucitados, y llevarse los frutos con otros conciderables daños».*⁸⁴

Aquesta declaració contrasta amb el fet que seixanta anys abans el seu cognom no aparegués en la relació cadastral que, suposadament, es va fer el 1716. En tot cas, Agustí Morera no deixà d'acumular noves possessions durant tota la segona meitat del segle XVIII, en clara consonància amb la consolidació del seu nou estatus social i econòmic.⁸⁵

Conclusió

Fins aquí, i en la mesura en què ens ho han permès les nostres fonts, hem anat reconstruint l'evolució i les activitats desenvolupades per aquesta família al llarg de quatre generacions. Des del final del XVII fins al principi del XIX. En el transcurs d'aquest període, hem assistit a l'arribada a Copons de Josep Morera, aleshores un jove camperol, al progressiu arrelament del seu fill Ramon i a la decidida actuació dels seus néts i besnéts en el món dels intercanvis. També ells, igual com va succeir a la majoria dels clans involucrats en l'aventura espanyola, van experimentar una notable metamorfosi que els va permetre canviar la seva condició inicial de petits pagesos per la de potents negociants. No tan sols foren acceptats dins del nucli més influent de la diàspora, sinó que van gaudir d'un notable prestigi social i d'un creixent poder econòmic. En la seva evolució, els Morera van adoptar les estratègies i els models de comportament predominants a l'interior del col·lectiu emigrat, però al mateix temps van ser capaços d'aportar-hi algunes particularitats, que han anat surant al llarg d'aquest treball,

84. AHCI, AN, *Igualada*, V. AULET, 1775-1, f. 183r.

85. El 1790, Salvador Brunet, pagès i amo de la casa, mas i heretat Brunet de Sant Pere de Copons, venia a Agustí Morera una peça de terra de dos jornals de llaurar de mula (AHCI, AN, *Igualada*, A. VILADÈS LLADÓ, 1790, f. 24r.). Onze anys més tard, adquiria, al seu parent i col·lega Joan Reinal, «*tota aquella casa ab son portal... situada en la predita vila de Copons, en lo carrer anomenat de Dalt*» pel preu de 1.500 lliures catalanes (AHCI, AN, *Igualada*, A. VILADÈS MASSAGUER, 1801, f. 1r.).

i que els proporcionen un interès afegit fins a convertir-los en el nostre objectiu d'anàlisi.

D'entrada, cal recordar que, efectivament, hem detectat l'existència d'un seguit de punts que s'adapten molt bé al perfil general del grup desplaçat. La seva procedència rural, la seva posterior dedicació al comerç peninsular, l'actuació a través de companyies familiars, l'establiment de vincles de parentiu amb altres nissagues del sector i el manteniment de nexos amb la població matriu, on inicialment residien les mullers i els fills petits, són trets que s'inscriuen perfectament dins del que es pot qualificar com a model predominant.

Hom aprecia, al mateix temps, l'existència d'altres característiques que es manifesten amb una certa discordança. En aquest sentit, l'element més destacable era la seva recent incorporació a la vida coponenca. Partien, doncs, amb clars desavantatges respecte de les estirps locals, que es feien especialment evidents a nivell humà, social i econòmic. Això, però, no va ser cap impediment per a ells. Com a molt, simplement va retardar la seva entrada a l'escenari espanyol. Abans, havia estat necessari teixir una complicada trama de solidaritats i de lligams veïnals i familiars que, malgrat la seva evident heterogeneïtat, es manifestà molt eficient a la pràctica. Aquest era un requisit imprescindible si hom volia enfrontar-se a aquest gran rept amb unes mínimes garanties d'èxit. En aquesta època, però, el mercat peninsular encara devia oferir unes bones expectatives a tots aquells que volien fer-hi negoci, i això devia facilitar les aspiracions d'homes com Agustí i Ramon Morera.

La situació devia canviar a partir, sobretot, dels anys setanta, quan van començar a arribar noves i nodrides onades de traficants catalans, alguns d'ells procedents de Copons mateix.⁸⁶ En aquestes condicions, la competència degué augmentar, mentre que les possibilitats de triomf minvaven. Evidentment aquelles nissagues més poderoses, que ja havien assegurat les seves posicions, van accentuar els seus afanys excloents en un intent de barrar el pas a qualsevol intrús avortant, d'aquesta manera, les aspiracions de molts altres individus que, tal com havien fet els nostres protagonistes dècades abans, s'havien instal·lat a Copons i ambicionaven emular la gesta dels grans negociants locals. Els Morera, però, ja feia temps que havien passat la prova i amb molt d'èxit, per cert.

86. Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya i el comerç peninsular al segle XVIII*, Barcelona (tesi doctoral), 1993, p. 211 i 228-237.

La seva condició de forasters va seguir pesant damunt d'ells i sembla haver estat determinant en alguns dels seus comportaments. D'entrada, i malgrat els esforços realitzats, ja hem pogut constatar que l'expansió de la família a nivell humà va ser més aviat modesta i el seu arrelament poc profund. Això hauria pogut contribuir a la presa de decisions que en aquells moments no eren gaire comunes entre la resta dels seus homòlegs. Els fills de Ramon i d'Agustí Morera i Tomàs no van manifestar gaires escrúpols a l'hora de distanciar-se de la seva vila nadiua, en favor d'una major implantació a les seves noves residències, dins i també fora d'Espanya. Alguns no dubtaren a casar-s'hi (aquest va ser el cas de Joan i potser fins i tot el de Ramon i Miquel, malgrat que tampoc no es pot descartar que es mantinguessin solters); d'altres (Agustí Morera i Masarnau) podrien haver arribat a organitzar el trasllat de tota la família, mentre que el jove Agustí Morera i Enric, més agosarat encara, va optar per travessar l'Atlàntic.

Tot indica que els Morera devien reiniciar les seves vides en un nou escenari, lluny de Copons i de l'Anoia. Això explicaria la seva absència del cens realitzat l'any 1857.⁸⁷ En cap cas, però, això havia de significar un trencament amb la resta de la diàspora. Ni molt menys. Els lligams estaven ben travats i devien seguir funcionant amb tota normalitat en el transcurs de les dècades següents. En tot cas, cal dir també que el seu exemple va ser seguit per altres negociants locals que, en el decurs del segle XIX, van anar normalitzant les seves vides en aquelles places de l'interior espanyol on havien instal·lat els seus negocis. Els Morera, però, tenen la particularitat d'haver-se avançat a molts dels seus convilatans.

87. Els únics Morera que hi apareixen són Joan Morera i Pujol i Valentí Morera i Soler i les seves respectives famílies. Tots dos descendeixen d'un altre Ramon Morera, pagès del Ganxo i casat amb Teresa Vidal. Aparentment, no tenien cap mena de vincle amb aquesta estirp de negociants (Arxiu Històric Municipal de Copons, AHMC, *Copia del padró del censo de població de esta villa hecho en 21 de Mayo de 1857*, núm. 41 i 90, i AHPC, *Testaments*, núm. 81).

DEMOGRAFIA I SOCIETAT A LES VALLS D'ÀNEU (PALLARS SOBIRÀ) AL SEGLE XVIII, A PARTIR DELS PROTOCOLS NOTARIALS

○ CARMÉ MARIA MARUGAN I VALLVÉ
ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE SORT

El nostre objectiu en el moment de preparar aquest article era demostrar com una anàlisi acurada de les persones que apareixen als protocols notarials, fent d'atorgants o de testimonis, ens pot donar molta informació sobre la societat objecte d'estudi. No cal insistir aquí en la gran importància de la documentació notarial per als estudis històrics, però el tipus de treball que nosaltres proposem ens permet observar diferents característiques d'una societat determinada que no estarien al nostre abast si només ens centréssim en l'anàlisi d'un determinat tipus de document notarial com poden ser els capítols matrimonials, compravendes, testaments, etc.

Per una altra part, cal tenir en compte que la manca de fons documentals importants per a l'estudi del Pallars Sobirà anteriors al 1850¹ converteix els documents notarials en una font indispensable per a la història d'aquest territori. Per aquest motiu, també voldríem incentivar la utilització del fons notarial del districte de Sort, molt poc consultat fins avui pels historiadors.

Així, a partir del buidatge sistemàtic dels atorgants i dels testimonis dels protocols notarials corresponents als anys 1736, 1737, 1738 i 1739 de la notaria d'Esterrí d'Àneu, podem fer un retrat de la demografia i de la societat de les valls d'Àneu d'aquest moment. Hem escollit aquests quatre volums² perquè són els primers que es conserven procedents d'aquesta

1. Com diu L. MARTÍNEZ, *Les famílies nobles del Pallars en els segles XI i XII*, Lleida: Ed. Pagès, 1991, p. 21: «El primer problema que es planteja en fer un estudi sobre el Pallars és recollir la seva documentació, la qual amb el temps s'ha anat deteriorant, perdent o dispersant. D'entrada dóna la impressió que s'hagi de buscar a qualsevol lloc menys al Pallars, ja que la deixadesa, l'expoli, les expropiacions i trasllats s'han encarregat d'escampar les escriptures». Aquest problema es resoldrà en part amb el recent lliurament a l'AHC So per part de la Generalitat de Catalunya de les còpies dels microfilms de les seccions «Pallars» i «Vilamur» de l'Archivo Ducal de Medinaceli (ADM).

2. Es tracta dels registres núm. 1, 2, 3 i 4, tots ells del notari Francesc Sansi-Ramon. La manca de registres anteriors ve donada, segurament, per l'incendi de la casa de la vall al segle XVII i la riuada de 1937. M. LI. CASES, *Catàleg de l'Arxiu de protocols del districte*

notaria i hem concentrat el buidatge en quatre anys perquè hem considerat que una recerca més amplia en la cronologia podria donar-nos una deformació en les dades demogràfiques que preteníem recollir.³

El recull de personatges resultant d'aquest buidatge és força elevat, perquè la peculiar jurisdicció i funcionament de les valls d'Àneu obliga a portar a terme una sèrie de documents de forma regular en els quals apareixen de forma sistemàtica tots els representats de les comunitats per a cada any. El nombre de noms de persones de les valls d'Àneu recollit, 727 homes i 66 dones, és molt superior al que ens consta al fogatge de 1553⁴ (202 homes) i notablement superior als mencionats al capbreu de les valls d'Àneu del 1669⁵ (452 homes i 13 dones).

L'anàlisi dels individus mencionats ens permet estudiar diversos temes. En primer lloc, podem realitzar un estudi demogràfic a partir de les comparacions amb diferents reculls demogràfics. Per una altra banda, juntament amb les dades referides a la població, és molt interessant veure l'evolució dels cognoms i també la presència de persones foranes de la vall als protocols, aspecte que ens pot ajudar a entendre les relacions de les valls d'Àneu amb les altres valls dels voltants i fins i tot amb altres indrets més llunyans. També podem analitzar l'ocupació de la població i els seus oficis, en els casos en què consta aquesta dada, i per últim podem estudiar l'onomàstica de les valls d'Àneu i la seva evolució.

Demografia

Les dades demogràfiques resultants del buidatge d'aquests protocols poden ser comparades amb el fogatge de 1553 i el capbreu de 1669 ja mencionats, amb el cens del comte de Floridablanca de 1787 i fins i tot amb altres dades procedents de diferents orígens. Si bé aquesta comparació és

de Sort, Barcelona: Fundació Noguera, 1995, p. 17. M. LI. CASES, C. M. MARUGAN, «Els arxius i la documentació palleasa», *Àrnica*, 44, p. 32-40. L'Arxiu de protocols del districte notarial de Sort està dipositat a l'AHC So des de l'any 1995.

3. Per exemple, podem citar que Baptista Julià, de Berrós Jussà, és mort el 1738 i Felip Casi, d'Espot, és mort el 1739.

4. J. IGLÉSIES, *El fogatge de 1553*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1981, 2 v.

5. I. ALONSO, M. MIQUEL, J. I. PADILLA, *Àneu a pams. El capbreu de les Valls d'Àneu de 1669*, Esterri d'Àneu: Consell Cultural de les Valls d'Àneu, 1995 (Quaderns; 1).

factible, hem de tenir en compte que alguns reculls demogràfics fan referència a focs o a veïns i, en el cas del cens de 1718 i del cens de Floridablanca, que es tracta d'un recompte del total de la població.

En primer lloc, hem elaborat un quadre comparatiu per poblacions amb les dades procedents dels documents abans esmentats: fogatge de 1553, capbreu de 1669, el cens del 1718,⁶ el buidatge resultant dels protocols del 1736-39 i el cens de Floridablanca de 1787. Cal esmentar que, per a la columna corresponent a les dades del cens de Floridablanca, hem indicat en primer lloc el nombre total de pobladors i, entre parèntesis, el nombre dels que indica per estaments sense incloure els «*jornaleros*» i «*criados*».

FOGATGES-CENSOS

Lloc	1553	1669	1718	1736-39	1787
Alós	14 h	35 h 1 d	150	39 h	175 (29)
Àrreu	1 h	9 h	67	14 h 1 d	88 (17)
Aurós	2 h		13	1 h	
Berrós Jussà	5 h	8 h	65	23 h 2 d	76 (15)
Berrós Sobirà		3 h	20	8 h	46 (7)
Borén	7 h	17 h	100	22 h 1 d	133 (26)
Burgo	3 h	7 h	28	16 h 1 d	55 (13)
Cerbi	13 h	32 h	100	31 h 1 d	154 (24)
Dorve	6 h	9 h	72	20 h	65 (9)
Escalarre	9 h	11 h	75	28 h 2 d	170 (43)
Escaló			333	13 h 3 d	217 (51)
Espot	20 h	74 h 5 d	322	78 h 14 d	204 (45)
Estaís	5 h	19 h 1 d	67	18 h	79 (12)
Esterri	26 h	56 h 2 d	485	110 h 10 d	503 (103)
Gavàs	8 h	18 h	56	19 h 1 d	97 (26)
Isavarre	8 h	12 h	59	27 h 4 d	151 (41)
Isil	22 h	51 h	140	51 h 10 d	260 (67)
Jou	12 h	27 h	70	24 h 3 d	122 (15)
Llavorre	5 h	6 h	52	12 h 1 d	74 (18)
Son	17 h	61 h	336	83 h 10 d	254 (60)
Sorpe	9 h	27 h 2 d	150	35 h 1 d	141 (29)
Unarre	7 h	12 h	80	20 h 2 d	90 (19)
València	10 h	12 h 1 d	120	35 h 3 d	155 (39)
TOTAL	208 h	452 h 12 d	3032	727 h 70 d	3309 (708)

6. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona: Ed. 62, 1966, v. III, p. 179-181.

Hem de tenir present que Berrós Sobirà no apareix al fogatge de 1553, Escaló no apareix ni al fogatge ni al capbreu, perquè no es considerava que formés part de les valls d'Àneu, sinó que pertanyia al quarter de Llavorsí, i el mas d'Aurós no consta ni el 1669 ni al cens de Floridablanca.

En segon lloc, incorporem un quadre les dades del qual han estat extretes de la tesi doctoral de J. M. Bringué⁷ i que corresponen totes elles a fons d'origen senyorial: les del 1540, al quadern de comptes senyorials dels Tresorers Generals del Marquesat de Pallars;⁸ per al 1663, hi ha dues relacions: una de les cases que els oficials del duc comuniquen en els seus articles d'aquell any i l'altra com a resultat de les cases que efectivament hi troben els testimonis de cada lloc; les de 1711, a les relacions de deutes presentades pel duc i sentenciades per la Reial Audiència;⁹ les del 1739, a una relació que acompanya un intent de concòrdia entre el duc i les comunitats amb l'exposició del nombre de cases, pagament i endeutament,¹⁰ i les del 1787, a una relació oficial de les possessions de la casa ducal de Medinaceli.

J. M. Bringué considera que les dades corresponents al recull de cases de la font senyorial tenen una fidelitat superior a les dades dels fogatges i censos fets per a Catalunya i, així, creu que no es poden acceptar les dades del fogatge de 1553 i assenyala com a hipòtesi que, en el conjunt del Pallars Sobirà, la xifra de població s'ha d'eleva en un percentatge pròxim al 65% i, respecte al cens de 1717-18, creu que les xifres de veïns s'haurien d'augmentar un 41%.

El mateix autor detecta un fort augment de la població (més del doble) durant el segle XVI, que s'explica per un fort impacte de la immigració des de Gascunya. No era una presència nova i indica que hi ha una continuïtat secular d'intercanvis de població entre el nord i el sud dels Pirineus, malgrat que la intensitat, ritme i direcció varien al llarg dels segles. Considera que entre 1740-1790 hi ha una etapa de fort creixement, en 40 anys hi ha un increment en el nombre de cases d'un 48% per al conjunt del Pallars Sobirà. Nosaltres creiem que totes aquestes dades queden més matisades per a les valls d'Àneu, on, per exemple, entre 1739 i 1787 només hi ha un 28% d'augment del nombre de cases. Ell mateix assenyala que l'increment de la població no es produeix igual per a tot el Pallars.

7. J. M. BRINGUÉ, *Comunitats i béns comunals al Pallars Sobirà, segles XV-XVIII*, tesi doctoral inèdita, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 1995, p. 13-17 i quadres 5, 6 i 7.

8. ADM, *Pallars ll.*, 25, núm. 1.564.

9. ACA, *Processos civils, 1923*.

10. ADM, *Pallars ll.*, 28, núm. 1.701-1.704.

DADES SENYORIALS

Lloc	1540	1663-a	1663-b	1711	1739	1787
Alós	19	35	38	34	33	49
Àreu	2	7	7	7	8	9
Aurós	5	2		1	1	1
Berrós Jussà	13	9	14	7	17	17
Berrós Sobirà		5	9	11	7	24
Borén	9	12	18	17	17	21
Burgo	6	7	7	11	10	12
Cerbi	10	23	27	26	31	33
Dorve	13	10	16	20	16	17
Escalarre	16	15	19	22	22	32
Escaló	35	30	29	30	29	41
Espot	31	64	76	84	71	59
Estaís	10	20	22	20	15	18
Esterra	27	56	42	88	99	100
Gavàs	10	13	15	17	19	24
Isavarre	12	20	20	20	19	22
Isil	36	58	61	62	57	62
Jou	23	29	28	26	20	23
Llavorre	6	9	11	13	12	15
Son	30	52	80	66	67	90
Sorpe	12	17	32	36	33	32
Unarre	13	18	13	15	21	21
València	17	17	27	27	28	29
TOTAL	355	526	611	630	533	741

Podem elaborar un tercer quadre a partir de les dades que ens ofereix un article de J. M. Planes i R. Puig,¹¹ que estudien el cens del marquès de la Ensenada del 1749 per al bisbat d'Urgell i també recullen, per comparar les dades, les de cases del 1719¹² i de veïns de 1770.¹³ Nosaltres les hem

11. J. M. PLANES, R. PUIG, «Un fragment del cens del marquès de la Ensenada referit a Catalunya: el bisbat d'Urgell l'any 1749», *Urtx*, 13 (abril 2000), p. 104-135.

12. Les recullen de J. IGLÉSIES, *Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle XVIII*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1974.

13. E. MOLINÉ, «Organitzacions eclesiàstiques autònomes al Pirineu durant l'Antic Règim: les valls d'Àneu, de Boí i d'Aran», *Urgellia*, 5 (1982), p. 371, i *Urgellia*, 6 (1983), p. 401 i 409-411.

completades amb les dades que ofereixen les respostes als qüestionaris de Zamora per al 1790.¹⁴

ALTRES DADES

Lloc	1719	1749	1749 persones	1770	1790
Alós	35	9	28	35	18c/18v/45v
Àrreu	16	4	12	5	7c/42v/9v
Aurós					1c
Berrós Jussà	25	11	27	12	7c/29v/14c
Berrós Sobirà					5c/19v/10c
Borén	38	5	21	12	9c/49v/26v
Burgo	9	5	16	8	3c/20v/10c
Cerbi	30	12	39	25	12c/54v/25v
Dorve	23	7	24	12	15v
Escalarre	23	9	25	25	20v
Escaló					
Espot	122	31	59	53	25c
Estaís	22	5	11	12	15c
Esterri	151	25	60	100	60v
Gavàs	17	12	33	12	20v
Isavarre	27	8	19	15	27v
Isil	40	26	110	50	60v
Jou	21	12	20	14	30c/18c
Llavorre	17	5	10	7	11c
Son	100	30	116	90	70c
Sorpe	56	12	31	35	16c/64v/40v
Unarre	25	8	29	13	6c/70v/20v
València	36	17	57	24	14c/20c
TOTAL	833	253	747	559	

La comparació d'aquestes dades no és fàcil. En primer lloc, perquè com ja hem dit anteriorment hi ha uns recomptes que recullen el nombre de cases o veïns i uns altres que són una relació del total de la població. També hem de recordar el que apunta J. M. Bringué respecte a la major fiabilitat de les dades senyoriales per sobre de les reials. En aquest context, creiem

14. J. I. PADILLA (ed.), *Respostes de la Vall d'Àneu als qüestionaris de Francisco de Zamora (1790)*, Tremp: Garsineu, 1997.

que són molt il·lustratives les respostes al qüestionari de Zamora, l'anàlisi de les quals ens dona la impressió que ni els mateixos afectats saben respondre la pregunta que el qüestionari els planteja. Així, Alós respon que té 18 cases i 18 veïns i, en la resposta general de la vall d'Àneu, indica 45 veïns; Àrreu respon que té 7 cases i 42 veïns i, a la resposta general, 9 veïns; Berrós Jussà respon 7 cases i 29 veïns i, a la resposta general, s'indiquen 14 cases, etc. Així, doncs, el que primer hauríem de saber és quin criteri era emprat a l'època per considerar «casa» o «veí»: totes les cases existents eren «cases»? tots els pobladors caps de casa eren «veïns»? La resposta sembla evident i més si ens plantegem quina condició podien tenir els estrangers o si les cases-veïns no subjectes a pagaments d'impostos comptaven als recomptes.

També podem fer una sèrie de reflexions sobre aquestes dades. Sembla que, efectivament, les dades del fogatge de 1553 estan molt per sota de la realitat: del recompte de 1540 (dada senyorial), amb 320 cases,¹⁵ passaríem el 1553 a 208, és a dir, un 35% menys només en 13 anys. Les dades del capbreu de 1669 també estan per sota de les dades senyorials del 1663: passarien de 611 cases a 464, és a dir, una disminució del 24% en sis anys.

Hem elaborat un quadre resum per a les dades del s. XVIII. Però les dades del cens de 1718 i 1787, en tractar sobre el total de la població, ja no poden comparar-se amb les anteriors i no les hi hem inclòs. Respecte al buidatge de 1736-1739, pot aparèixer més d'una persona de la mateixa casa i, per aquest motiu, hem fet una petita correcció suprimint les dones que acompanyaven els seus marits i les mencions de pares-fills, de manera que el possible marge d'error per aquest motiu sigui mínim.

J. M. Planes i R. Puig consideren que les dades del 1749 «no semblen creïbles en absolut [...], sembla obvi que el cens del bisbat amaga població. I molta població [...]. A la zona pirinenca del bisbat d'Urgell, el cens de 1749 és pèssimament elaborat». Els mateixos autors indiquen que podria ser que les xifres de cases del 1719 estiguessin en part inflades, sobretot als dos Pallars, i rematen la seva crítica afirmant que: «Els recomptes demogràfics setcentistes semblen especialment desafortunats per a les terres del Pirineu lleidatà, amb xifres contradictòries i variacions numèriques extremades, quan les petites parròquies de la zona probablement gaudirien d'una gran estabilitat». Potser aquesta darrera afirmació, però, és una mica agosarada, ja que la informació que ens aporten altres historiadors

15. En descomptem les corresponents a Escaló.

DADES DEL SEGLE XVIII

Lloc	1711	1719	1736-39	1739	1749	1770	1787	1790
Alós	34	35	39	33	9	35	49	18
Àrreu	7	16	15	8	4	5	9	7-9
Aurós	1		1	1			1	1
Berrós Jussà	7	25	24 ¹⁶	17	11	12	17	7-14
Berrós Sobirà	11		8	7			24	5-10
Borén	17	38	22 ¹⁷	17	5	12	21	9
Burgo	11	9	17	10	5	8	12	3-10
Cerbi	26	30	32	31	12	25	33	12-25
Dorve	20	23	20	16	7	12	17	15
Escalarre	22	23	29 ¹⁸	22	9	25	32	20
Escaló	30		13 ¹⁹	29			41	
Espot	84	122	89 ²⁰	71	31	53	59	25
Estaís	20	22	18	15	5	12	18	15
Esterri	88	151	113 ²¹	99	25	100	100	60
Gavàs	17	17	20	19	12	12	24	20
Isavarre	20	27	30 ²²	19	8	15	22	27
Isil	62	40	60 ²³	57	26	50	62	60
Jou	26	21	26 ²⁴	20	12	14	23	18-30
Llavorre	13	17	12 ²⁵	12	5	7	15	11
Son	66	100	90 ²⁶	67	30	90	90	70
Sorpe	36	56	36	33	12	35	32	16
Unarre	15	25	22	21	8	13	21	6
València	27	36	38	28	17	24	29	14-20
TOTAL	630	833	764	533	253	559	741	439-491

16. En suprimim una dona.

17. En suprimim una dona.

18. En suprimim una dona.

19. En suprimim una dona i un home.

20. En suprimim tres dones.

21. En suprimim set dones.

22. En suprimim una dona.

23. En suprimim una dona.

24. En suprimim una dona.

25. En suprimim una dona.

26. En suprimim tres dones.

com Bringué i Bourret, que constaten una important immigració a la zona, es contradiria amb aquesta suposada gran estabilitat. També cal esmentar que a les respostes del qüestionari de Zamora per a la vall d'Àneu s'indica que han minvat les poblacions d'Alós i de Jou.

Així, creiem que les dades demogràfiques resultants del nostre buidatge poden ser un test per comparar amb altres recomptes. Considerem que aquestes dades poden ser força creïbles per a la comparació, sobretot si recordem que segurament les dades del 1719 estan inflades (potser no per a tots els pobles) i les del 1749 són irrisòries. I fins i tot creiem que el resultat del buidatge dels protocols notarials del 1736-39 pot ésser una aproximació força fidedigna per a conèixer el nombre real de cases-veïns dels diferents pobles i del total de les valls d'Àneu en aquesta època.

La conservació dels cognoms

La comparació del buidatge de noms amb els corresponents al fogatge de 1553 i al capbreu de 1669 ens permet observar a simple vista un canvi en l'estoc de cognoms de cada poble. Hi ha alguns cognoms que perduren i altres que apareixen de nou, i el conjunt dóna una aparença de canvi important que podria correspondre a una notable mobilitat de les famílies. Així, hem elaborat un quadre en el qual indiquem el conjunt de cognoms per a cada poble i la seva conservació al llarg de les tres fonts documentals que fan constar el nom de les persones. L'estoc total de cognoms és de 443.

Podem observar la variabilitat de cognoms i la possible mobilitat de les famílies que mencionàvem si analitzem cada un dels pobles. Així, a Alós, amb un estoc de nou cognoms el 1553, els cognoms Camporsí, Guitarra, Riu i Sabater es conserven el 1669 i el 1736-39, i el 1669 apareixen Arnalot, Badia, Colomes, Comenge, Garrabé, Gran, Sentenach i Vidaló, que es conserven el 1736-39, la qual cosa vol dir que del conjunt de 26 cognoms del buidatge, només 12 apareixien als documents anteriors; per a Àrreu, amb un estoc de nou cognoms el 1669, Barado, Giralt i Llirvat es conserven el 1736-39; a Aurós, dels dos cognoms del 1553 Picola es conserva el 1736-1739 i l'altre ja no consta mai més; a Berrós Jussà, de l'estoc de cinc cognoms del 1553 Gassia i Soler es conserven el 1669 i el 1736-39 i Farrer no consta el 1669 i apareix el 1736-39, la qual cosa vol dir que del conjunt de 15 cognoms del buidatge només tres són anteriors; a Berrós Sobirà, els tres cognoms del 1669, Gerotina, Pocó i Subies, es conserven el 1736-39; a Borén, de l'estoc de cinc cognoms del 1553 Carrera, Gassia i

ESTOC DE COGNOMS

Lloc	1553	1669	1736-1739
Alós	9	30	26
Àrreu	1	9	9
Aurós	2		1
Berrós Jussà	5	6	15
Berrós Sobirà		3	7
Borén	5	15	15
Burgo	3	6	12
Cerbi	7	25	22
Dorve	4	6	11
Escalarre	6	10	23
Escaló			6
Espot	17	62	59
Estafs	5	17	16
Esterrí d'Àneu	18	30	71
Gavàs	6	14	17
Isavarre	7	9	22
Isil	18	36	35
Jou	10	20	21
Llavorre	3	5	10
Son	11	43	55
Sorpe	9	22	20
Unarre	7	11	14
València d'Àneu	6	12	25
GENERAL	128 (208)	244 (464)	289 (797)

Huguet es conserven el 1669 i el 1736-39 i el 1669 apareixen Cais, Diu, Fortet, Moga i Peiret, que es conserven el 1736-39, la qual cosa vol dir que del conjunt de 15 cognoms del buidatge, vuit ja constaven anteriorment; a Burgo, dels tres cognoms del 1553 només Presó es conserva el 1669 i dels que apareixen el 1669 Farrera i Moga es conserven el 1736-39, la qual cosa vol dir que dels 12 cognoms del buidatge només tres eren anteriors; a Cerbi, de l'estoc de set cognoms del 1553 Farre, Guillemó, Ramonich, Sanquirgo i Sans es conserven el 1669 i el 1736-39, i dels que apareixen el 1669 Azamar, Cortina, Farràs, Foro, Santpau, Serra i Soler es conserven el 1736-39, la qual cosa vol dir que dels 22 cognoms del buidatge dotze hi eren anteriorment; a Dorve, dels quatre cognoms del 1553 només Badia es conserva el 1669 i el 1736-39 i dels que apareixen el 1669 Forcada i Tor es

conserven el 1736-39, és a dir, que dels 11 cognoms del buidatge només tres són anteriors; a Escalarre, dels sis cognoms del 1553 no se'n conserva cap i dels que apareixen el 1669 Comenge, Gastó, Palobart, Riba i Riu es conserven el 1736-39, és a dir, que dels 23 cognoms del buidatge només cinc són anteriors; a Espot, dels disset cognoms de 1553 Aleu, Cais, Notari i Ricart es conserven el 1669 i el 1736-39, Guillem no consta el 1669 però apareix el 1736-39, i Clos, Farre, Folquer, Jordi, Rosa i Roset perduren el 1669, dels que apareixen el 1669 Amigó, Artigal, Badia, Barrachin, Berenguer, Cerdà, Coté, Duran, Fauré, Fita, Fonte, Gerotina, Isús, Montaner, Nogués, Pipí, Poquet, Puigvert, Roig, Sans, Serra i Tolsau es conserven el 1736-39, la qual cosa vol dir que del conjunt de 59 cognoms del buidatge 27 són anteriors; a Estaís, dels cinc cognoms del 1553 Gerotina, For i Folquer consten el 1669 i el 1736-39, i dels que apareixen el 1669 Cortada, Prat i Sans es conserven el 1736-39, la qual cosa vol dir que dels setze cognom del buidatge sis són anteriors; a Esterri d'Àneu, dels divuit cognoms del 1553 Carpinet, Carrera, Galseran i Sansi-Ramon es conserven el 1669 i el 1736-39, Farré, Llessui i Serra no consten el 1669 i sí el 1736-39, i dels que apareixen el 1669 Corbera, Cortina, Escassut, Gallart, Guitarra, Mestre, Oriol, Ribat, Ricart, Simonet, Soldevila i Vilanova es conserven el 1736-39, és a dir, que dels setanta-un cognoms del buidatge només 19 són anteriors; a Gavàs, dels sis cognoms de 1553 Bruna i Gavarroca es conserven el 1669 i el 1736-39, Monet i Rosso consten només el 1669, i dels que apareixen el 1669 Corts, Fort i Pujol es conserven el 1736-39, la qual cosa vol dir que dels disset cognoms del buidatge només cinc són anteriors; a Isavarre, dels set cognoms del 1553 Simonet i Visa es conserven el 1669 i el 1736-39, Arnalich i Berenguer consten el 1669, i dels que apareixen el 1669 Farrera i Paulet es conserven el 1736-39, així dels 22 cognoms del buidatge només quatre són anteriors; a Isil, dels divuit cognoms del 1553 Azamar, Barado, Casau, Gausiach, Nogueró, Ramonich, Sala, Sentenach, Serra i Vidaló es conserven el 1669 i el 1736-39 i Riu consta el 1669, dels que apareixen el 1669 Arnalot, Moga, Pujol, Santpau, Sicart, Virtut i Visa es conserven el 1736-39, la qual cosa vol dir que dels 35 cognoms del buidatge 17 són anteriors; a Jou, dels deu cognoms de 1553 Beatriu, Carrera, Pericó i Riu es conserven el 1669 i el 1736-39, Amigó consta el 1669 i Arnalrich no consta el 1669 però apareix el 1736-39, dels que apareixen el 1669 Cau, Iglésia i Sentenach es conserven el 1736-39, és a dir que dels vint-i-un cognoms del buidatge només vuit són anteriors; a Llavorre, dels tres cognoms del 1553 no se'n conserva cap i dels que apareixen el 1669 Farré, Font i Tessoli es conserven el 1736-39, la qual cosa vol

LA CONTINUÏTAT DELS COGNOMS

Lloc	1736-39	Cognoms anteriors	%
Alós	26	12	46
Àrreu	9	3	33
Aurós	1	1	
Berrós Jussà	15	3	20
Berrós Sobirà	7	3	42
Borén	15	8	53
Burgo	12	3	25
Cerbi	22	12	54,5
Dorve	11	3	27
Escalarre	23	5	21,7
Escaló	6		
Espot	59	27	45,7
Estaís	16	6	37,5
Esterrí d'Àneu	71	19	26,7
Gavàs	17	5	29,4
Isavarre	22	4	18
Isil	35	17	48,5
Jou	21	8	38
Llavorre	10	3	30
Son	55	19	34,5
Sorpe	20	13	65
Unarre	14	4	28,5
València d'Àneu	25	8	32
GENERAL	512	186	36,3

dir que dels deu cognoms del buidatge només tres són anteriors; a Son, dels onze cognoms de 1553 Juglar es conserva el 1669 i el 1736-39, Cors i Moga consten el 1669 i dels que apareixen el 1669 Bruna, Cabirol, Carrera, Casau, Esquerrer, Fàbregues, Filló, Forga, Gassia, Lamari, Piero, Piteu, Pujol, Riu, Rogala, Sans, Simonet i Sicília es conserven el 1736-39, és a dir que dels 55 cognoms del buidatge només 19 són anteriors; a Sorpe, dels nou cognoms del 1553 Mombília es conserva el 1669 i el 1736-39, Armengol, Galceran i Tolsau consten el 1669 i dels que apareixen el 1669 Aura, Barta, Castells, Catarina, Constansa, Floch, Itera, Nat, Nogués, Pena, Riu i Soler es conserven el 1736-39, la qual cosa vol dir que dels vint cognoms del buidatge 13 són anteriors; a Unarre, dels set cognoms del 1553 Piero consta el 1669, Soler no consta el 1669 però apareix el 1736-39 i dels que apa-

reixen el 1669 Cervós, Ramonet i Ramonich es conserven el 1736-39, és a dir, que dels catorze cognoms del buidatge només quatre són anteriors, i a València d'Àneu, dels sis cognoms del 1553 Cortina es conserva el 1669 i el 1736-39, Moga no consta el 1669 i apareix el 1736-39, i Aran consta el 1669, dels que apareixen el 1669 Manresa, Roca, Sala, Sans, Serra i Solsona es conserven el 1736-39, la qual cosa vol dir que dels 25 cognoms del buidatge només vuit són anteriors.

Per tal d'il·lustrar aquesta possible mobilitat hem elaborat el quadre precedent, on indiquem l'estoc de cognoms del buidatge del 1736-39, el nombre de cognoms que apareixien als documents anteriors, fogatge i capbreu, i el tant per cent que aquests representen. El resultat és impactant: en total, només un 36% dels cognoms són anteriors al segle XVIII, la qual cosa vol dir que la resta (64%) són cognoms de nova aparició. Aquesta dada segurament quedaria una mica matisada si als documents de fogatge i capbreu constessin realment tots els habitants del moment, però de totes maneres creiem que és molt significativa. Les dades són variables segons cada cas, el màxim de cognoms conservat el trobem a Sorpe (65%), a Cerbi (54,5%) i a Borén (53%), i el mínim de cognoms conservats es dona a Isavarre (18%), a Berrós Jussà (20%) i a Escalarre (21,7%).

Si analitzem el conjunt de cognoms que apareixen per a les valls d'Àneu, podem observar que hi ha cognoms molt localitzats geogràficament i cognoms que es troben molt estesos a la vall. Com a exemples, podem citar, per als molt localitzats: Aleu, que consta el 1553, el 1669 i el 1736-39 a Espot, i a Estaís el 1669; Beatriu consta als tres documents només a Jou; Folquer també es concentra a Espot-Estaís, etc. Com a casos de cognoms molt estesos, poden ser Azamar,²⁷ Barado,²⁸ Badia,²⁹ Constansa,³⁰ Moga,³¹ etc.

Per una altra banda, també podem observar els diversos orígens d'aquests cognoms. Hi ha cognoms de possible origen francès, com Arlé, Arqué, Barlabé, Bergé, Picart i Raufaste, que apareixen el 1736-39. Peyret i Piteu ja consten el 1669, i també trobem Bringuer, Coté, Joli³² i Monet que desapareixen entre 1669 i 1736-39. Cognoms de possible origen occità que

27. Cerbi, Espot, Isil, Unarre i València.

28. Àrreu, Borén, Cerbi, Escalarre, Isavarre, Isil i Sorpe.

29. Alós, Berrós Jussà, Burgo, Dorve, Escaló, Espot i Esterri.

30. Berrós Jussà, Borén, Burgo, Cerbi, Isil, Llavorre, Sorpe i Unarre.

31. Borén, Burgo, Esterri, Isil, Llavorre, Son, Sorpe, Unarre i València.

32. Joli desapareix, malgrat que el trobàvem a tres poblacions diferents: Burgo, Gavàs i València.

ja apareixen el 1553, com Aran o Audet, que no consten el 1736-39; Barrau, que desapareix el 1669; Casau, que perdura; L'aranés, que desapareix el 1669. També apareixen el 1669 Binyau, Cabaut, Comenge, Fajau, Garie, Ulus, Verne (no consten el 1736-39) i Faure. I apareixen el 1736-39 Aubet, Aulus, Dunyac, Espanya, Falp i Verdier.

A més del que ja apuntava J. M. Bringué, l'historiador francès Ch. Bourret³³ considera que l'emigració dels habitants del sud de França cap a Catalunya és molt antiga i, analitzant les emigracions dels segles XVI i XVII, arriba a la conclusió que 1540-1620 és el gran període d'immigració francès a Catalunya. Assenyala que el principal motiu d'aquesta emigració és la situació d'Occitània, amb un constant desequilibri entre els recursos i la població, que es veu agreujat per un període de condicions climàtiques adverses. També les guerres de religió franceses provocaren molta emigració (1562-1629). Normalment, entraven a Catalunya per la Cerdanya o la Vall d'Aran i molts pirinencs s'assentaren tot just passada la frontera. El 1519, a Rialp, de 51 adults mencionats 13 són occitans i també es coneix per a la mateixa època una forta colònia d'occitans a Tremp.

També podem observar cognoms de possible origen castellà o aragonès, com Azamar, que consta ja el 1553; el 1669 apareixen Barrachin i Ortega, el qual desapareix el 1736-39, i el 1736-39 apareixen Altimira, Aragó, Batalla, Elías, Fernando, Fornales, Gaspar, Godovi, Gutiérrez i Mendico.

Quant a possibles cognoms procedents d'altres indrets de Catalunya que apareixen el 1669, hi ha Ballester (desapareix el 1736-39), Caterina, Durany, Manresa, Nogués, Oriol, Rogala, Soldevila, Solsona; apareguts el 1736-39: Anglada, Balaguer, Barat, Benosa, Beriera, Boira, Boixeda, Burguerol, Busquets, Casanova, Casany, Codony, Comagrossa, Comenat, Corbero, Costa, Desvalls, Fité, Llobet, Tornamorell, Tordera, Vinyals i Vinyes.

Altres cognoms una mica significatius són Sicília i Tessolí, que apareixen el 1669, i Doria i Roger de Llúria, que són mencionats per primer cop el 1736-39.

Com a curiositats podem citar que hi ha un important nombre de cognoms que es refereixen a topònims. En primer lloc, com a topònims de la mateixa zona d'estudi tenim Estaís i Isil, com a topònims de la resta del Pallars trobem Bellera, Cardós, Caregue, Farrera, Llessui, Montardit, Sort, Vilamur, Virós i Tor. També hi ha altres topònims, com són Aragó, Aran,

33. C. BOURRET, *Les Pyrénées centrales du IXè au XIXè siècle. La formation progressive d'une frontière*, Aspet: Pyrègraph ed., 1995.

Balaguer, Comenge, Corbera, Manresa, Portaran, Queralt, Sicília, Solsona i Vilanova.

També podem observar que molts cognoms corresponen a noms de persona. En tenim 14 de femenins: Agneta, Amada, Aura, Beatriu, Bella, Blanca, Bonnafemma, Bruna, Caterina, Constansa, Laura, Lucia, Rosa i Violant; i 25 de masculins: Arnau, Berenguer, Bernat, Bertran, Blasi, Bonifant, Cebrià, Elias, Felip, Feliu, Fernando, Galceran, Gaspar, Godovin, Guillem, Isarn, Jordi, Julià, Luis, Maurici, Miquel, Miró, Nicolau, Ramon i Sebastià.

Relacions amb altres indrets fora de les valls d'Àneu

A més dels personatges analitzats fins ara, els protocols estudiats també mencionen persones foranes a les valls d'Àneu. En total són 52, que, si bé no és un nombre gaire alt, considerem que és molt il·lustratiu de les relacions entre valls, i fins i tot de les relacions transfrontereres. En primer lloc, si mirem les persones procedents d'altres valls del Pallars Sobirà, un total de 34, en tenim 5 de la vall Ferrera (3 d'Alins,³⁴ 1 d'Araós³⁵ i 1 de Tor³⁶), 2 de la vall d'Àssua (1 d'Altron³⁷ i 1 de Caregue³⁸), 12 de la vall de Cardós (1 d'Anàs,³⁹ 3 d'Estaon,⁴⁰ 8 de Ribera de Cardós⁴¹), 4 de la coma de Burg (3 de Montesclado⁴² i 1 de Tírvia⁴³), 1 d'Enviny,⁴⁴ 3 de Gerri de la Sal,⁴⁵ 1 de Llavorsí,⁴⁶ i 6 de Sort.⁴⁷ Fora del Pallars Sobirà, en trobem 3 del

34. Bernardí de Castellarnau, negociant, Pere Joan de Castellarnau i Carles de Castellarnau.

35. Ermengol Feu, negociant.

36. Joan Niuet, prevere.

37. Francesc Subirà.

38. Ramon Bellera.

39. Manel Isarn, rector.

40. Martí Aldosa, agricultor; Josep Móra, prevere, i Jacinto Sanquirgo, agricultor.

41. Pau Montaner i Cerdà, agricultor; Antonio Montaner i Móra, agricultor; Joan Feliu Cortès; Manel Gallart; Pere Benavent; Joan Sabater, agricultor, i Mateo Marro, ferrer.

42. Tomàs Amiell, rector, Agustí Escolà, estudiant, i Joan Escolà, agricultor.

43. Tomàs Gualter.

44. Caterina Aytés i Moles.

45. Jaume Escales, agricultor; Jacinta Miró, *puella*, i Antoni Bresca, agricultor.

46. Blasi Portella, ferrer.

47. Josep Cugul, governador del marquesat; Josep Gayo, teixidor; Antoni Móra, teixidor de lli; Antoni Serra, assessor del governador; Francesc Mauri, agricultor, i Jaume Grandis.

Pallars Jussà,⁴⁸ 6 de Barcelona,⁴⁹ 5 de la Vall d'Aran (2 d'Arres,⁵⁰ 1 de Bagergue,⁵¹ 1 de Gessa⁵² i 1 de Viella⁵³), sense oblidar que l'escrivent de la notaria d'Esterrí d'Àneu és originari de Betrén, i per últim 4 de França.⁵⁴

Observem una forta relació amb la vall de Cardós, amb 15 persones d'un total de 52 (29%) i, després, la presència important de negociants o de membres de famílies significatives, que encara que no ho indiqui el document, segurament també es dedicaven als negocis (Castellarnau, Subirà, Bellera i Aytés), de manera que podem dir que deu d'aquestes persones devien dedicar-se al comerç entre les valls.

També apareixen els noms de les persones que ostenten en aquells moment els càrrecs més importants del marquesat de Pallars: el governador Josep Cogul i l'assessor Antoni Serra, tots dos de Sort, i el tresorer Jacinto Orteu i Bertran, de la Pobla de Segur.

Els oficis

Per tal de poder comparar la informació que el buidatge ens ofereix sobre els oficis, hem agrupat les dades procedents del cens de Florida-blanca, per bé que no ens queden clars alguns conceptes, com per exemple la definició de comerciant i la seva possible equivalència amb negociant.

Sorpren que en molts casos la documentació no indica l'ocupació, aleshores cal entendre que la majoria d'ells són agricultors. També cal destacar que alguns personatges que apareixen en més d'una ocasió entre el 1736 i

48. Pobla de Segur: Jacinto Orteu i Bertran, tresorer del marquesat, i Fèlix Motes. Pont de Claverol: Antonio Uriach, agricultor.

49. Serafina, Agnès i Teresa Esquerrer, monges de Sant Pere de les Puel·les, Bonaventura Casanoves, Antoni Mas i Josep Miró, escrivà i procurador de la comunitat de preveres d'Isona.

50. Natal Castet i Blasi Pena, agricultors.

51. Gabriel Moga, agricultor.

52. Antoni Amiel, estudiant.

53. Francesc Barbie, ferrer.

54. Guillem i Pau Virós i Joan Badia, negociants de Sala, i Marc Prat, mestre de cases de Sentenii. Sobre el comerç entre els dos costats del Pirineu, vegeu C. BOURRET, *Les Pyrénées...*, p. 281-333, i sobre l'emigració temporera, *Ibid.*, p. 248-249, i J. I. PADILLA (ed.), *Respuestas...*, p. 145-146 i 216, en què s'indica que, a l'estiu, necessiten gent estrangera per a la feina de la collita i, a la tardor, marxen a França o al Camp de Tarragona a treballar o a demanar caritat.

el 1739 són considerats unes vegades com a agricultors i altres com a negociants, fet que pot indicar que aquesta ocupació de negociant (tractant de ramats?) segurament és compartida amb l'agricultura. Però és un cas que també podria donar-se en altres ocupacions.

Així, hem elaborat dos quadres comparatius amb les dades procedents del fogatge del 1553, del capbreu del 1669, del buidatge del 1736-39, del cens de Floridablanca del 1787 i del buidatge de les dades de les respostes al qüestionari de Zamora del 1790. En el primer, desglossem les dades de les ocupacions-oficis per a cada poble i, en el segon, presentem un resum per al territori estudiat. Un dels problemes fonamentals per a establir comparacions són les poques dades que ens ofereixen per a aquest aspecte els documents del 1553 i del 1669.

OFICIS

Lloc	1553	1669	1736-39	1787	1790
Alós	3 eclesiàstics		5 eclesiàstics, 1 donzell, 2 artesans, ⁵⁵ 13 agricultors, 18?	4 eclesiàstics, 2 estudiants, 4 artesans, 19 agricultors	4 eclesiàstics, 3 artesans ⁵⁶
Àreu		1 donzell	1 eclesiàstic, 5 agricultors, 8?	3 eclesiàstics, 14 agricultors	1 eclesiàstic
Aurós					
Berrós Jussà	1 eclesiàstic		2 eclesiàstics, 11 agricultors, 10?	3 eclesiàstics, 12 agricultors	2 eclesiàstics
Berrós Sobirà			8?	7 agricultors	
Borén	2 eclesiàstics		3 eclesiàstics, 8 agricultors, 11?	3 eclesiàstics, 23 agricultors	3 eclesiàstics, 3 artesans ⁵⁷

55. 1 sabater i 1 cirurgià.

56. 1 mestre, 1 molí i 1 serradora.

57. 1 cirurgià i 2 molins.

Burgo	1 eclesiàstic		2 eclesiàstics, 7 agricultors, 7?	2 eclesiàstics, 1 artesà, 10 agricultors	1 eclesiàstic
Cerbi	3 eclesiàstics		3 eclesiàstics, 10 agricultors, 18?	4 eclesiàstics, 1 artesà, 18 agricultors, 1 sou rei	3 eclesiàstics, 1 molí
Dorve	1 eclesiàstic		4 eclesiàstics, 1 sagristà, 2 agricultors, 13?	2 eclesiàstics, 7 agricultors	2 eclesiàstics, 1 molí
Escalarre	3 eclesiàstics		4 eclesiàstics, 1 moliner, 11 agricultors, 12?	3 eclesiàstics, 1 sagristà, 2 artesans, 37 agricultors	3 eclesiàstics, 1 molí
Escaló			10 agricultors, 3?	2 eclesiàstics, 2 estudiants, 1 gentilhome, 1 artesà, 45 agricultors	
Espot	4 eclesiàstics		7 eclesiàstics, 1 ferrer, 1 negociant, 29 agricultors, 40?	5 eclesiàstics, 3 estudiants, 1 artesà, 36 agricultors	4 eclesiàstics, 1 mestre, 1 molí
Estaís	1 eclesiàstic	1 eclesiàstic	3 eclesiàstics, 5 agricultors, 10?	2 eclesiàstics, 1 estudiant, 9 agricultors	3 eclesiàstics, 1 molí
Esterri	5 eclesiàstics	12 eclesiàstics	15 eclesiàstics, 2 escrivans, ⁵⁸ 7 estudiants, 26 artesans, ⁵⁹ 5 negociants,	17 eclesiàstics, 2 escrivans, 9 estudiants, 10 artesans, 2 comerciants,	11 eclesiàstics, 2 escrivans, 10 artesans, ⁶⁰ 2 sou rei

58. 1 notari i 1 escriptent.

59. 2 espardenyers, 1 teixidor, 2 mestres de cases, 7 cirurgians, 5 ferrers, 1 metge, 1 mestre, 2 sabaters, 1 farmacèutic i 4 professors.

60. 1 mestre, 2 metges, 3 cirurgians, 2 farmacèutics i 2 molins.

			1 pastor, 1 donzell, 41 agricultors, 12?	60 agricultors, 1 sou rei, 2 militars	
Gavàs	2 eclesiàstics	1 eclesiàstic	4 eclesiàstics, 4 agricultors, 11?	3 eclesiàstics, 1 estudiant, 3 artesans, 19 agricultors	2 eclesiàstics, 1 molí
Isavarre	2 eclesiàstics	1 eclesiàstic	5 eclesiàstics, 12 agricultors, 1 cirurgià, 1 donzell, 8?	4 eclesiàstics, 6 estudiants, 1 artesà, 1 gentilhome, 28 agricultors, 1 militar	4 eclesiàstics, 1 molí
Isil	2 eclesiàstics		2 eclesiàstics, 1 metge, 19 agricultors, 28?	9 eclesiàstics, 2 estudiants, 6 artesans, 50 agricultors	6 eclesiàstics, 1 molí
Jou	2 eclesiàstics		4 eclesiàstics, 3 agricultors, 17?	3 eclesiàstics, 2 estudiants, 2 artesans, 18 agricultors	3 eclesiàstics
Llavorre	1 eclesiàstic		1 eclesiàstic, 4 agricultors, 7?	1 eclesiàstic, 1 estudiant, 16 agricultors	1 eclesiàstic
Son	2 eclesiàstics		10 eclesiàstics, 3 artesans, ⁶¹ 1 estudiant, 1 negociant, 28 agricultors, 1 pastor, 39?	10 eclesiàstics, 1 estudiant, 11 artesans, 38 agricultors	7 eclesiàstics, 4 artesans ⁶²
Sorpe	2 eclesiàstics		4 eclesiàstics, 15 agricultors, 15?, 1 hostaler	4 eclesiàstics, 2 estudiants, 3 artesans, 20 agricultors	3 eclesiàstics, 1 molí

61. 3 ferrers.

62. 1 mestre, 2 molins i 1 serradora.

Unarre	1 eclesiàstic	2 eclesiàstics, 1 estudiant, 1 teixidor, 5 agricultors, 11?	4 eclesiàstics, 4 estudiants, 11 agricultors	3 eclesiàstics, 1 molí
València	2 eclesiàstics	4 eclesiàstics, 1 estudiant, 4 artesans, ⁶³ 1 negociant, 8 agricultors, 17?	5 eclesiàstics, 2 estudiants, 3 artesans, 28 agricultors, 1 militar	3 eclesiàstics, 3 artesans ⁶⁴

RESUM OFICIS

Ofici	1553	1669	1736-1739	1787	1790
eclesiàstics	40	15	85	93	69 ⁶⁵
artesans			40	49	62+ ⁶⁶
estudiants			7	38	
negociants			9	2	
donzells		1	2	2	
sagristans			1	1	
sou rei				2	2
escrivans			2	2	2
pastors			2		
militars				4	

Entre els artesans mencionats el 1736-39, hem intentat esbrinar si els seus cognoms eren originaris d'indrets foranis a la vall d'Àneu, però no hem detectat una presència de cognoms foranis de forma destacable. Aquest cas es dona possiblement per 1 sabater d'Alós (Alexo Berenguer), 1 espardenyer d'Esterri (Joan Agasa), 2 cirurgians (Jacinto Vidaló d'Alós i Joan Aubet d'Esterri), 1 escrivent d'Esterri (Carles Vidal de Betrén) i 1 mestre de cases d'Esterri (Agustí Sep).

63. 1 moliner, 1 metge, 1 teixidor i 1 ferrer.

64. 1 metge, 1 molí i 1 serradora.

65. És significatiu que a les respostes del Qüestionari de Zamora s'indiqui que el nombre d'eclesiàstics era de 100 amb anterioritat a una reforma.

66. A més dels elements descrits per a cada poble, la resposta general de la vall d'Àneu dona 7 serradores, 3 batans, 30 telers i un nombre indeterminat de ferrers.

Onomàstica

Si analitzem els noms de persona, podem detectar evolucions o modes en la seva utilització. D'entrada, és sorprenent la poca utilització dels noms dels patrons dels pobles, llevat dels noms més comuns de Joan i Pere. Les advocacions de la vall són: sant Bertomeu (Dorve), sant Esteve (Estaís i Gavàs), sant Jaume (Berrós Jussà), sant Joan Baptista (Isil), sant Julià (Unarre), sants Just i Pastor (Son), sant Lliser (Alós), sant Llorenç (Isavarre), sant Martí (Borén, Escalarre i Espot), sant Miquel (Burgo i Llavorre), sant Pere (Jou i Sorpe), sant Quirze (Berrós Sobirà), sant Serni (Àrreu, Cerbi i València) i sant Vicenç (Esterra).

Les correspondències de noms amb els patrons de cada poble són: Jaume,⁶⁷ Llorenç,⁶⁸ Joan,⁶⁹ Martí,⁷⁰ Miquel,⁷¹ Pere⁷² i Vicenç.⁷³ En total només es dona en 28 homes, és a dir, en un 3,8%.

Per a l'estudi dels noms masculins, hem de tenir en compte que el fogatge de 1553, que inclou 208 homes, ofereix un estoc de 38 noms (18,8%); que el capbreu de 1669, que inclou 452 homes, ofereix un estoc de 61 noms (13,5%), i que el buidatge dels protocols notarials de 1736-39, que recull 724 homes, ofereix un estoc de 71 noms⁷⁴ (9,8%). Hem elaborat un quadre comparatiu amb els noms més significatius (només els que signifiquen un mínim de l'1% d'utilització).

Si analitzem el quadre, podem observar que hi ha noms que es mantenen, encara que amb fluctuacions, com ara Antoni, Bartomeu, Esteve, Felip, Miquel, Pau o Vicenç; hi ha noms que augmenten lleugerament, com Agustí, Baptista i Feliu; hi ha noms que augmenten molt la seva presència, com Francesc, Jaume, Josep, Llorenç, Manel, Pere i Pere Joan; hi ha noms que disminueixen lleugerament, com Andreu i Bernardí, i hi ha noms que disminueixen molt, com Arnau, Bernat, Gabriel, Guillem, Joan i Ramon.

Podríem establir que el nom més utilitzat el 1553 era amb molta diferència Joan, seguit a molta distància de Guillem, Pere i Jaume; el 1669, el nom

67. 1 de 23 homes.

68. 2 de 23 homes.

69. 6 de 41 homes.

70. 1 de 22 homes.

71. A Burgo, 1 de 16 homes i, a Llavorre, 1 d'11 homes.

72. A Jou, 6 de 21 homes i, a Sorpe, 9 de 34 homes.

73. 1 de 99 homes.

74. Per a tres personatges, no hi consta el nom.

més popular continua essent Joan, si bé amb una certa disminució percentual, seguit a molta distància de Pere i Jaume (Guillem ja ha caigut a uns valors molt inferiors) i el 1736-39 irromp amb molta força Josep, seguit de Jaume, Pere i Joan.

NOMS MASCULINS

	1553	1669	1736-39
Agustí	1	2	16 (2,2%)
Andreu	6 (3%)	6 (1,3%)	9 (1,2%)
Antoni	7 (3,5%)	14 (3%)	20 (2,8%)
Arnau	7 (3,5%)	1	5
Baptista		1	11(1,5%)
Bartomeu	4 (2%)	20 (4,4%)	17 (2,3%)
Bernardí	9 (4,5%)	13 (2,9%)	18 (2,5%)
Bernat	11 (5,5%)	18 (4%)	6
Esteve	1	6 (1,3%)	7 (1%)
Felip		8 (1,8%)	9 (1,2%)
Feliu		1	8 (1,1%)
Francesc	1	10 (2,2%)	43 (6%)
Gabriel		7 (1,5%)	5
Guillem	15 (7,5%)	6 (1,3%)	4
Isidre		11 (2,4%)	5
Jacint		8 (1,8%)	6
Jaume	14 (7%)	43 (9,5%)	75 (10%)
Joan	66 (32,7%)	139 (30,7%)	65 (9%)
Josep		8 (1,8%)	99 (14%)
Llorenç		3	16 (2,2%)
Manel		1	26 (3,6%)
Maties	1	2	7 (1%)
Miquel	4 (2%)	19 (4,2%)	21 (3%)
Pau	2 (1%)	2	8 (1,1%)
Pere	15 (7,5%)	52 (11,5%)	71 (10%)
Pere Joan	1	6 (1,3%)	37 (5%)
Ramon	6 (3%)	5 (1,1%)	2
Vicenç	2 (1%)	5 (1,1%)	7 (1%)

Aquestes evolucions reflecteixen uns canvis culturals. Potser no és estrany que disminueixin molt Arnau, Bernat, Guillem i Ramon, que són noms molt antics. També apareixen alguns noms estrangers el 1736-39: un

Alexo, sis Carles, un Urbano, dos Toribio, tres Mariano, un Climent i un Niceto.

Podem completar aquesta anàlisi amb les agrupacions de noms compostos o de noms similars, però el resultat està en sintonia amb que el hem dit fins ara.

RESUM NOMS MASCULINS

	1553	1669	1736-39
Bernardí + Bernat	20 (10%)	30 (6,6%)	24 (3,3%)
Gabriel +		8 (1,8%)	5
Guillem +	16 (8%)	10 (2,2%)	4
Jaume +	14 (7%)	45 (9,9%)	77 (10,6%)
Joan +	68(33,7%)	144 (31,7%)	72 (9,9%)
Pere +	16 (8%)	58 (12,7%)	112 (15,5%)
Raimon + Ramon +	7 (3,5%)	6 (1,3%)	4

Quant als noms femenins, el fogatge del 1553 no inclou cap dona, al capbreu del 1669 apareixen 13 dones i l'estoc de noms és de 9 i en el buidatge del 1736-39 apareixen 66 dones i l'estoc de noms és de 25. La manca de dades no ens permet sinó indicar els noms més significatius i assenyalar la gran utilització de Maria.

NOMS FEMENINS

	1553	1669	1746-39
Caterina		2 (15%)	6
Francisca			5
Joana		3	1
Joana Maria			4
Maria		2	18
En les agrupacions de noms similars:			
Joana + Joana Maria		3	5

Conclusió

El buidatge de les persones que apareixen als protocols notariais, tant els atorgants dels documents com els testimonis, en un moment històric determinat, pot ésser una via molt vàlida per a l'anàlisi de diferents aspectes d'una comunitat. Potser aquesta mena d'estudis només és realitzable per a les valls pirinenques o petites societats, com és el cas de les valls d'Àneu. En qualsevol cas, és una recerca que té sentit per a notaries petites, amb un nombre d'escriptures abastable.

Creiem que aquesta recerca pot ser molt útil per a completar les dades que altres documents no ens aporten o per comparar amb documents que plantegen molts problemes, com és el cas dels recomptes de població. La informació que ens dona aquest buidatge és de persones «reals», no d'un nombre que no sabem com va ser recollit ni amb quins criteris. La gran qualitat d'aquesta informació només és comparable a la continguda als llibres sacramentals de les parròquies, que ens poden fer un retrat de la població amb un marge d'error mínim.

Aquest estudi també pot ser útil per desmitificar diferents afirmacions repetides per la historiografia, com és el cas, per exemple, del tradicional tancament de les valls pirinenques, que diversos especialistes ja han posat en entredit i que hem vist com, a partir de l'evolució dels cognoms, aquesta afirmació ja no és sostenible.

CAPITAL COMERCIAL I PRIMERA INDUSTRIALITZACIÓ.
LA CASA DE COMERÇ «NADAL Y RIBÓ» I LA INDUSTRIALITZACIÓ
CATALANA A MITJAN SEGLE XIX

BENET OLIVA I RICÓS
UNIVERSITAT DE BARCELONA

A hores d'ara ja no hi ha cap dubte de l'important paper que van jugar alguns comerciants barcelonins en la primera industrialització cotonera a la Catalunya de mitjan segle XIX. Jesús Mestre fa uns anys ja apuntà, per a la ciutat de Barcelona, aquesta presència de capital comercial:

«Des dels anys quaranta les companyies industrials [...] compten amb una presència important de capital comercial [...]. Certament és lògica aquesta vinculació entre els fabricants i els comerciants: els primers són bons coneixedors del funcionament de l'empresa i, els segons, disposen de capitals per a les inversions inicials i coneixen el sistema per aconseguir matèries primes i on cal col·locar els productes manufacturats. La ràpida proliferació de les companyies col·lectives a meitats dels anys quaranta ordena el traspàs de capitals comercials cap el sector industrial, permetent la realització de projectes molt ambiciosos [...]. Al costat d'aquests comerciants, els fabricants formen un subgrup dependent [...]».¹

Àngels Solà caracteritzà els «fabricants sense fàbrica» i donà alguns exemples de com alguns comerciants aportaren capital a algunes societats amb diversos establiments fabrils, entre ells cità *Nadal y Ribó* i *Coma, Ciuró y Clavell*.² I altres autors han anat citant exemples en els seus estudis de cas: per exemple, Albert Benet detectà la presència de *Nadal y Ribó* a Sallent. Altres han fet notar com capital generat per indians amb el comerç a Ultramar s'inverteix en fàbriques tèxtils. Així, Francesc Costa conclou com, a Mataró, «una nova generació de comerciants que construeixen fàbriques quan el comerç americà torna a ser actiu [...]. Els burgesos de la revolució industrial surten dels rengles dels comerciants rics, que sovint

1. Jesús MESTRE I CAMPI, *Una ciutat emmurallada al temps de la Revolució Industrial. Barcelona: ciutat, societat i política (1823-1859)*, tesi doctoral inèdita, 2 v., Universitat de Barcelona, 1985, v. I, p. 273-274 i 295.

2. Àngels SOLÀ I PARERA, «Els fabricants catalans en el segle XIX. Algunes notes», *L'Avenc*, 169 (abril 1993), p. 22-25, esp. p. 24. Agraïeix a l'autora les facilitats, l'assessorament i la supervisió d'aquest article.

s'associaran amb persones enteses en el món tèxtil»;³ Gràcia Dorel-Ferrè ha posat en evidència l'origen colonial del capital invertit per aixecar la fàbrica de la família Puig de Vilanova i la Geltrú;⁴ Raimon Soler ha generalitzat a altres casos de la mateixa població i la seva vinculació amb el comerç de vins i aiguardents;⁵ Birgit Sonesson els detecta a Sitges en la construcció del vapor de la *Unión Subureense*...⁶

El nostre estudi sobre el cas de Vilassar ens ha portat a descobrir quelcom semblant en relació amb la casa de comerç barcelonina *Nadal y Ribó* o, de manera més tangencial, *Coma, Ciuró y Clavell*—aquesta destaca especialment per la xarxa comercial arreu de l'estat—⁷ o la família Tous amb els vilassarencs Soler establerts a Badalona i Premià de Mar...⁸ Però aquests casos tenen una doble singularitat: procedeixen del comerç interior i, estirant dels fils, hem posat en evidència la seva estructura com a *holding* que inclou diverses fàbriques escampades arreu del país. Aquest és l'aspecte clau: determinar aquest altre model d'industrialització del rerepaís, complementari i alhora alternatiu del que hom entén i estudia com a primera industrialització, però sense el qual el model global no resulta intel·ligible. Com assenyala Carles Sudrià:

«[...] apunten a l'existència d'un autèntic mercat de capitals que no tenia un reflex més que parcial a la Borsa i a les entitats de crèdit. Un empresari català amb

3. Francesc COSTA I OLLER, *Mataró liberal 1820-1856. La ciutat dels burgesos i els proletaris*, Mataró: Caixa Laietana, 1985 (Premi Iluro 1984), p. 150-151, n. 64.

4. Gràcia DOREL-FERRÉ, «Los orígenes del capital industrial catalán: el ejemplo de la familia Puig de Vilanova i la Geltrú», *Revista d'Història Industrial* (Universitat de Barcelona), 8 (1995), p. 173-192.

5. Raimon SOLER I BECERRO, «Comerciants i fabricants. Una reflexió sobre l'origen comercial del capital industrial: el cas de Vilanova i la Geltrú», *Recerques*, 36 (1998), p. 109-136.

6. Birgit SONESSON, *Catalanes en las Antillas. Un estudio de casos*, Gijón: Fundación Archivo de Indianos, 1995, p. 178-182.

7. L'hem estudiat conjuntament amb Àngels Solà i Parera: Benet OLIVA I RICÓS, Àngels SOLÀ I PARERA, «Tejidos catalanes en el mercado andaluz en la segunda mitad del siglo XIX. La organización de las ventas en sociedades en comandita», a *Catalunya y Andalucía en el siglo XIX. Relaciones económicas e intercambios culturales*, Cornellà de Llobregat: Ed. Aquí+Màs Multimedia, 1998, p. 159-178.

8. Les idees d'aquest article es poden trobar àmpliament desenvolupades a Benet OLIVA I RICÓS, *Els orígens de la primera industrialització del rerepaís. Un cas emblemàtic: Vilassar i el capital comercial barceloní (1828-1875)*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1999 (Premi Iluro 1998).

idees i empenta trobava el capital necessari per a la seva empresa en uns cercles i per uns mecanismes de contacte que ens són fins ara desconeguts. L'agilitat d'aquest mercat de capitals comanditaris a llarg termini havia d'ésser molt notable [...]. El coneixement d'aquest mercat i del seu funcionament és indispensable per aclarir punts decisius del procés de formació de la Catalunya industrial».⁹

Seguint el model protoindustrial i l'evolució del sistema de treball a domicili, les escasses possibilitats financeres d'aquests fabricants locals són aprofitades per les cases comercials barcelonines per imposar preus i controlar la seva producció local mitjançant el finançament del capital circulant a través de deutoris i altres fórmules de préstec, primer; després, de societats comanditàries i, en augmentar les necessitats de finançament per la mecanització, també el capital fix, moment en què determinen de manera decisiva la implantació de la primera industrialització.

Algunes grans cases comercials barcelonines, genuïnes representants del capital mercantil, organitzen en grans *holdings* aquesta munió de petites i mitjanes unitats productives que hom pot trobar arreu del rerepaís, en estructures verticals que integren les diverses fases del procés productiu, des de la compra del cotó fins a la comercialització en la xarxa de botigues disperses arreu de l'estat i a ultramar per mitjà de societats comanditàries amb familiars desplaçats i comerciants naturals del lloc. És l'herència de les xarxes comercials de la diàspora mercantil catalana del Set-cents, el *dia després* d'aquestes xarxes pel qual es pregunta Ernest Lluch,¹⁰ la nova etapa en l'evolució i l'estructura del comerç català. Són aquests *holdings* els que comercialitzen la producció, financen el salt vers la mecanització i, en definitiva, organitzen jeràrquicament la indústria tèxtil rural, establint les relacions de dependència que els permeten l'apropiació de part del seu excedent. Són la millor rèplica davant les crítiques al suposat minifundisme de la industrialització catalana. Com ha assenyalat Jordi Maluquer de Motes:

«més que d'unitats de producció "lil-liputenques" cal parlar, per conseqüent, de coexistència de diversos tipus de centres orgànicament jerarquitzats, en benefici dels de major tamany [...] es tractava d'una indústria "enciclopèdica" o, si es prefereix, poc especialitzada [...] en molts casos, les fàbriques de l'interior eren

9. Carles SUDRIÀ I TRIAY, «El finançament del procés d'industrialització», a *Catalunya i Espanya al segle XIX*, Barcelona: Columna, 1987, p. 117-137, esp. p. 133.

10. Ernest LLUCH, *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*, Barcelona: Ed. 62, 1996, p. 93-120.

simples instal·lacions complementàries de les grans. Els “empresaris” en qüestió treballaven per compte d’altre, sense tenir a vegades més que els seus coneixements tècnics [...]».¹¹

En aquest article, pretenem determinar com s’establien els mecanismes de comercialització i les participacions en el mercat de capitals comanditaris, qui eren aquests socis comercials o financers, quin paper hi jugaven i quina influència hi tenien.

Nadal y Ribó (1828-1875), el més gran imperi cotoner de la Catalunya vuitcentista¹²

Potser pensaran que l’afirmació del títol d’aquest apartat és exagerada. De fet, no apareixen com a tals en els estudis del tèxtil català del XIX. Com és possible que un grup tan important hagi passat desapercebut –amb les excepcions parcials ja citades–? L’explicació és ben senzilla: normalment actuen com a socis comanditaris i no apareixen en les relacions nominatives, a excepció de curts períodes de transició en què assumeixen directament la direcció dels seus establiments, com succeeix amb la fàbrica del carrer de Sant Gregori o de l’Aigua de Vilanova i la Geltrú, entre els anys 1859-1863 i 1866-1871, o amb la fàbrica dels Serra de Vilassar de Dalt, els anys 1871-1873, o a Castellar del Vallès, vers el 1862.

Després d’una entretinguda recerca, bàsicament als manuals de protocols notariais i als lligalls del Tribunal de Comerç, probablement encara incompleta,¹³ hem pogut detectar el seu control sobre la producció d’una vintena de fàbriques escampades en una desena de poblacions d’arreu del

11. Jordi MALUQUER DE MOTES I BERNET, «La estructura del sector algodonero en Catalunya durante la primera etapa de la industrialización (1832-1861)», *Hacienda Pública Española*, IEF, 38 (1976), p. 144.

12. He publicat una versió a Benet OLIVA I RICÓS, «Els Nadal al Baix Llobregat. Del tèxtil i el ferrocarril a l’especulació de terrenys», a *Materials del Baix Llobregat* (Sant Feliu de Llobregat: Centre d’Estudis Comarcals del Baix Llobregat), 3 (1997), p. 69-74.

13. Una recent tesi de llicenciatura de Roser GALÍ I IZARD, «L’origen dels capitals invertits en la construcció del ferrocarril a Catalunya de 1844 a 1875», Universitat de Barcelona, 1999, inclou un estudi sobre el grup familiar dels Nadal, a partir de la documentació conservada per la família Nadal Caparà, que permet millorar el coneixement del funcionament intern i precisar millor la cronologia del *holding*.

Principat, al llarg dels quaranta-set anys d'existència de la firma sota la direcció d'Antoni Nadal i Pujolar, i que, a més, cobreixen gradualment tot el procés productiu, des de la compra del cotó fins a la comercialització del producte acabat, passant per la filatura, el tissatge i l'estampació (vegeu Quadre 1).

Un índex directe de la importància del grup familiar dels Nadal el trobem, per exemple, en les dades de la contribució industrial i de comerç de la ciutat de Barcelona del 1855.¹⁴ Els que més paguen com a comerciants cotoners són els *Nadal* y *Ribó* i, a més, hi detectem diverses empreses del grup familiar o vinculades:

núm. 5.710 (comerciants): <i>SS. Nadal y Ribó (C/ Moncada, 6, baixos)</i>	7.000
núm. 5.712 (comerciants): <i>José Nadal y comp. (C/ Ampla, 74)</i>	5.500
núm. 27 (magatzem de draps): <i>Jaumandreu y comp. (C/ Arcs Jonqueres)</i>	4.500
núm. 47 (magatzem de draps): <i>Ribó, Ráfols y comp. (C/ Escudellers)</i>	3.500
núm. 1.625 (fabricants pintats): <i>Juan Romá y comp. (C/ Alta san Pedro, 41)</i>	132
núm. 6.049 (fabricants pintats): <i>Mateo Torelló (C/ Arcs Jonqueres, 15)</i>	66

Posició que mantenen, per exemple, en la contribució del 1860, on comparteixen el liderat entre els cotonaires:¹⁵

núm. 275 (comerciants): <i>Nadal y Ribó (C/ Còdols, 20)</i>	8.167
núm. 179 (comerciants): <i>Coma, Ciuró y Clavell (C/ Barbarà, 1)</i>	8.167

Desconeixem els inicis exactes de la primera acumulació familiar (vegeu l'arbre genealògic adjunt).¹⁶ Els escadussers indicis que hem trobat apunten a l'activitat comercial de la merceria de l'avi Joan-Baptista Nadal i Arolas i, sobretot, del pare **Joan Nadal i Ferrater** (1780-1867), un veri-

14. Institut Municipal d'Història (IMH), *Secció Cadastre*, sèrie IX (Indústria i comerç), 25 (Indústria, 1855).

15. IMH, *ibid.*, 42 (Indústria, 1860).

16. AHPB, Josep Maria SAYROLS, *Man.*, 1820, f. 32r.-34r.; Manuel CATALAN, *Man.*, 1825, f. 186v.-189r.; Ferran MORAGAS, *Man.*, 1839-II, f. 65r.-68v.; *Man.*, 1868-II, f. 837r.-860v., núm. 191, i f. 929r.-930v., núm. 214; Benet LAFONT, *Man.*, 1843-1844, f. 257r.-258r.; Ramon MIQUELERENA, *Man.*, 1849, f. 300r.-v.; Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1855-I, f. 423v.-429r.; *Man.*, 1860-II, f. 296r.-300v.; *Man.*, 1867-II, f. 2.905r.-2.928v.; *Man.*, 1867-III, f.

QUADRE 1

NADAL Y RIBÓ, PARTICIPACIONS I VINCULACIONS TÈXTILS DIVERSES

Vilassar de Mar:	F/T:	«Bonaventura Alsina y cia», 1838-1844 Dependències a Canet de Mar: «Borau y Alsina», 1842... «Juan Mateu y cia», 1844-? «Jaime Alsina y cia», 1850
	F/T	«Juan Puig y cia», 1858-1870 «José Mir y cia», 1870... A Banyoles...
Vilassar de Dalt:	F/T	Cal Boter «Matías Calvet y cia», 1840-1847 «Calvet Hermanos», 1868-?
	T	Jaume Serra Vives i Joan Serra Roldós, 1840
	F/T	Antoni Feliu i Vives, 1840-1878?
	T	«Mateu Serra y cia», 1865-1877... A l'Ametlla...
	T	(Pau Ribó) Can Bitllets «Serra y cia», 1859...
	Comerç:	«Serra y Serra», a l'Havana, ?-1866 (fallida) Josep Masiques i Vehil, a Reus
Mataró:	F/T	«Ramón Alsina y cia», 1843-1850
Vilanova i la Geltrú:	(Pau Ribó)	Fàbrica de la Rambla «Ribó, Ràfols y cia», 1848-1855... A Sant Martí
	F/T	Fàbrica del carrer de Sant Gregori, 1858-1871
Sallent:	F	Joan Bergé i Sebastià Valls, 1836
	F/T	Cal Prat: «Prat, Valls y cia», 1842-1850 «Sebastià Prat y cia», 1850-1866
	F/T	«Juan Mas y cia», 1842-?
Balsareny:	F/T	«Valls Hermanos y cia», 1860-1872 «Esteban Valls y cia», 1872-1877
	F	«Mateu Serra y cia», 1866-1872
Castellar del Vallès	Molí d'en Barba:	
	F	«Juan Bergé y cia», 1840-1849 «Viuda Bergé, hijos y cia», 1850-1859 «Nadal y Ribó», 1860-1870
Banyoles	Fàbrica de l'hort de l'Hospital:	
	T	«Ramón Fort y cia», 1843-1867-1870 «José Mir y cia», 1872...
L'Ametlla de Merola:	T	«Mateu Serra y cia», 1872-1887
Sant Martí de Provençals (estampats):		«Ribó, Ràfols y cia», 1856-... «Mateu Torelló y cia», 1865?-1875 «Juan Romà y cia», 1854-1870 «Jaumandreu y cia», 1848/1857-... «Ricart y cia», 1868 Germans Paul Pimont, 1856-60
Barcelona:		Botiga del carrer de Montcada, núm. 3, de «Juan Vila y cia», 1849-...

EL GRUP FAMILIAR DELS NADAL

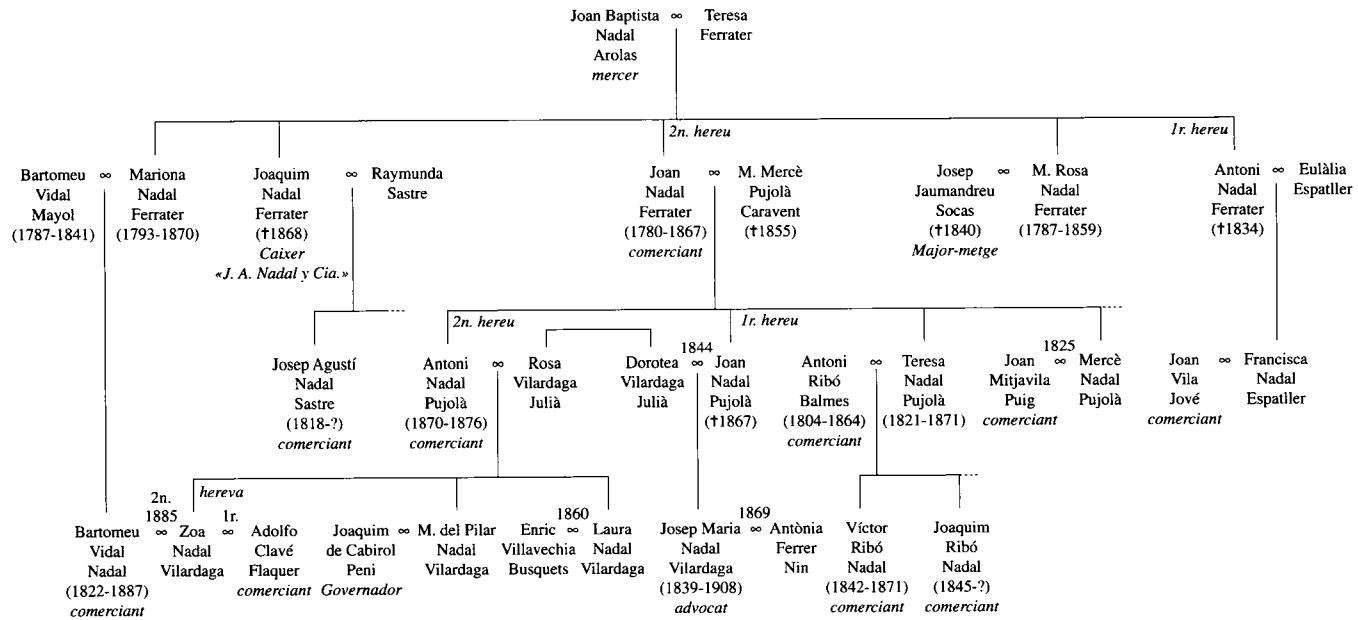

table negociant de la primera meitat del XIX. L'evolució de les seves activitats reflecteix els canvis que es produeixen en l'economia catalana entre les dècades de 1820 i 1860, des de les pròpies d'un negociant de l'antic règim a les d'un inversor capitalista de mitjan Vuit-cents. Així, per exemple, el trobem formant societat amb el també comerciant de Barcelona Pau Terrades i el veí d'Agramunt Jaume Mestres, entre 1829 i 1832, per gestionar l'arrendament de les rendes del Gran Priorat, en la qual, a més d'obtenir el citat arrendament, actua com a administrador i caixer.¹⁷ O l'encàrrec de diversos gèneres de llana a la casa *Boisson Morler* de Londres, l'any 1831, que acabà en demanda judicial per ésser defectuosos.¹⁸ O la seva participació majoritària en la societat *Nadal y Badia* per comercialitzar draps i altres gèneres, entre 1836 i 1843, amb un capital de 48.000 ll., de les quals ell posava 32.000 en gèneres (dos terços).¹⁹ També tenia la seva pròpia companyia de comercialització, *Juan Nadal y compañía*, amb la qual, per exemple, l'any 1858 reclama per recuperar el crèdit de 2.925 duros interessat en la fragata *Guadalupe*, apressada pels corsaris anglesos.²⁰ A més, proporcionava el finançament al noble i comerciant Antoni Gironella i Ayguals, qui operava a París.²¹ L'any 1842, però, es donà de baixa de la matrícula de comerciants, «[...] *separat de fet de la professió mercantil per haver cessat en qualsevol tipus de negocis i especulacions* [...]».²²

A partir d'aquest moment, i un cop aconseguida aquesta primera acumulació de capital, ja només el trobem com a soci comanditari o propietari d'immobles. Així, actuava com a tal a les societats familiars *Jose A. Nadal y compañía*, formada amb el seu nebot Josep-Agustí Nadal i Sastre «per compra-venda de tota classe de fruites i efectes colonials o d'altre pro-

2.951r.-2.954r.; *Man.*, 1868-II, f. 965r.-968v.; *Man.*, 1869-I, núm. 114, f. 337r.-338v.; *Man.*, 1869-III, núm. 559, f. 1.797r.-1.801v.; *Man.*, 1870-I, núm. 199, f. 717r.-724r.; *Man.*, 1873-III, núm. 254, f. 2.365r.-2.374r.; 1876-I, f. 41r.-43r.; *Man.*, 1876-II, f. 1.297r.-1.232v.; JACINT DEMESTRE, *Man.*, 1866, f. 197r.-200v.

17. ACA, *Audiència, Tribunal de Comerç*, plet núm. 1.158 (1836).

18. ACA, *Audiència, Tribunal de Comerç*, plet núm. 2.309 (1833).

19. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1843, f. 252v.-253v. L'any 1843 dissolen la societat i Nadal ven la seva part als germans Badia, que continuaran la botiga com a *Badía y hermano*.

20. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1858, v. I, f. 334r.-335r. i 358r.-v.

21. AHPB, Joan-Baptista MAYMÓ I SORIANO, *Man.*, 1830, f. 365r.-367v.; Joan PRATS, *Man.*, 1845, v. I, f. 208v., i Joaquín ÒDENA, *Man.*, 1852, v. I, f. 208v.

22. ACA, *Audiència, Tribunal de Comerç*, plet núm. 2.321 (1842).

cedència», amb un capital de 98.639 duros, 17 rals i 33 mar., dels quals ell aportava 67.993 duros, 2 rals i 10 mar., un 69 per cent, l'any 1864;²³ l'establiment de venda d'empeses sota la societat entre *Nadal y Ribó* i Joan Vila i Jové, casat amb la neboda Francisca Nadal i Espalter, l'any 1849, i renovat el 1855 com *Vila Jové y comp.*, moment en què ell aporta 8.000 duros sobre un capital de 28.000,²⁴ i, sobretot, de *Nadal y Ribó*. En el moment del seu òbit, el capital que posseïa de *José A. Nadal y comp.* suposava 195.612 escuts i 700 ml i de *Nadal y Ribó*, 213.115 escuts i 300 ml.²⁵

Centrant-nos en *Nadal y Ribó*, en el Quadre 2 podem veure l'evolució juridicoformal i de la composició de capital segons les successives escriptures de reconstitució de la societat. L'any 1828 es constituïa la societat amb l'objecte de «plantar en esta ciutat y establir un magatzem de comprar y vendre cotó y comisions y demás cosas anexas a dit [...] negoci». Joan Nadal i Ferrater actuava com a soci comanditari i aportava les 10.000 ll de capital inicial a nom del seu fill segon, Antoni Nadal i Pujolar, i aquest i el fill polític Antoni Ribó i Balmes com a gerents i socis complementaris.²⁶ Seria prorrogada l'any 1834 i es constituïria de nou el 1835 per cinc anys amb el mateix objecte social. L'any 1840 s'ampliava aquest: «comprar y vendre cotons y també lo de interesar en fàbricas de filats y lo demás que los dits [socis] tingan per convenient» per deu anys.²⁷

En l'aspecte juridicoformal, la societat es mantindria igual fins a l'òbit d'Antoni Ribó l'any 1864. Aleshores es protocol·litza notarialment i es recompon el capital social amb la substitució del finat per la vídua, Teresa Nadal i Pujolar, en nom propi i com a curadora dels fills hereus, Víctor i Joaquim Ribó i Nadal. Antoni Nadal quedava com a únic gerent, fins que els nebots Víctor i Joaquim complissin els 25 anys, però del 10 per cent de beneficis que rebia com a tal en cedia la meitat a la vídua. I es concretava millor l'objecte: la compravenda de cotó, venda de peces fabricades, tant per

23. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1864, v. II, f. 1.281r.-1.284r.

24. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1849, v. I, f. 367r.-368v.; *Man.*, 1855, v. I, f. 65v.-67r. i 110r.-113r.

25. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1868, v. II, f. 905r.-952v., inventari *post mortem*. Es pot completar amb l'inventari del seu aixovar fet el 27-XII-1867 a Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1867, v. III, f. 2.951r.-2.954r.

26. Fons familiar Nadal Caparà, escriptura privada (9 març 1828). Transcrita a Roser GALÍ, «L'origen...», v. II, p. 289.

27. *Ibidem*, v. II, p. 293.

QUADRE 2

NADAL Y RIBÓ 1828 - 1875: EVOLUCIÓ DE LA COMPOSICIÓ DEL CAPITAL

	1828 - 34	1834 - 39	1840 - 50	1850 - 64	1864 - 67	1868 - 72	1872 - 75	1875...
CAPITAL	10.000 ll.	105.529'17'2	229.674'12'6	360.757'0'18	670.202'394	381.500	953.750	900.000
		ll. s. d.	ll. s. d.	ll. s. d.	duros. mls.	escuts	ptes.	ptes.
pessetes	26.500	279.650	608.645	956.006	3.351.010	953.750		
Joan Nadal i Ferrater (1780 - 1867)	10.000 ll.	50.000 47,4%	95.016'15'3 41,3%	119.903'14'3 33,2%	232.066'173 34,6%	†		
Antoni Nadal i Pujolà (1810 - 1876)	(a nom seu les del pare)	43.239'7'6 41%	76.383'9'4 33,3%	125160'13'18 34,7%	207.682'437 31%	93.800 24,6%	234.250 24,6%	Es retira
Antoni Ribó i Balmes († 1864)	0	12.290'9'8 11,6%	58.274'7'11 25,4%	115.692'13 32,1%	†			
Teresa Nadal i Pujolà					230.453'784 34,4%	34.460 9%		
Víctor Ribó i Nadal						166.600 43,7%	†	
Joaquim Ribó i Nadal						Conjunta amb Víctor	502.650 52,7%	625.000 69,4%
J. M. Nadal i Vilardaga						86.740 22,7%	216.850 22,7%	250.000 27,8%
Miquel Lavall i Olier (comptable)								25.000 2,8%
Observacions	Pròrroga 1833 - 34		Participen en fàbriques de filats i teixits	Entren als estampats	Crisi	Reducció del capital	Concentren en fàbriques de riu	Joaquim Ribó y compañía

Fonts: Composició 1828 - 64: Roser GALI, «L'origen...», documentació família Nadal-Caparà. 1868 - 75: AHPB, not. Joaquim Òdena (cites al text - notes)

compte propi com a comissió, l'elaboració d'aquestes en les fàbriques que posseïen i amb altres persones i, en general, tota classe de negocis mercantils, excepte banca.²⁸

Joan Nadal i Ferrater moria el 1867 i l'any 1868 es procedí a la tercera recomposició de la societat com a regular col·lectiva, en la qual Antoni Nadal i Víctor Ribó tenien la firma; Joaquim Ribó, quan assolís els 25 anys –i, com a gerents, es repartien el 12 per cent dels beneficis–, i, com a socis comanditaris, Teresa Nadal i el nét hereu Josep-Maria Nadal i Vilardaga. A aquests importants canvis s'afegeixen els efectes de la crisi de la fam de cotó i els seus efectes financers, que porten a una important reestructuració interna. El capital es reduí dràsticament (més del 70 per cent!) i, així, els Ribó assumeixen una clara majoria del capital, indicatiu inequívoc de cara a la successió.²⁹

Finalment, l'any 1872 tenia lloc una quarta reconstitució per òbit de Víctor Ribó. Antoni Nadal i Joaquim Ribó quedaven com a socis gerents i Josep-Maria Nadal com a soci comanditari. Com a conseqüència del canvi d'estratègia que veurem dels anys 1871-1872, s'havia produït un fort procés inversor que comportà un augment del capital del 60 per cent, finançat amb una part dels resultats de l'operació especulativa de compra d'uns solars de l'Eixample en la subhasta de l'estat de l'any 1862 i la posterior venda, l'any 1872, amb un benefici d'1.035.708 ptes: un 216 per cent! La nova composició del capital reflecteix clarament la línia de successió apuntada.³⁰

L'any 1875, Antoni Nadal, als 65 anys, es retirava de la societat i es liquidava aquesta:

« [...] *habiendo manifestado Don Antonio Nadal su resolución de separarse por completo de los negocios mercantiles é industriales, por no permitirle el estado de su salud sin gran riesgo de su existencia, ni dedicarse a ellos, ni exponerse á los disgustos de los contratiempos á que está sujeta la marcha de los negocios de dicha clase [...] con el sentimiento de ver que se separa de su compañía una persona á quien tanto aprecian, y á cuya laboriosidad é inteligencia se ha debido, en gran parte, el buen nombre de que ha disfrutado constantemente dicha Razon social [...]*».³¹

28. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1864, v. III, f. 2.423r.-2.432v., núm. 634.

29. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1868, v. III, f. 2.523r.-2.528v., núm. 667. Joaquim fa els 25 anys el 1871 i el fan també soci-gerent. *Ibidem*, *Man.*, 1871, v. I, f. 131r.-138r., núm. 36.

30. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1872, v. II, f. 1.431r.-1.438r., núm. 349.

31. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1875, v. III, f. 2.089r.-2.096v., liquidació de *Nadal y Ribó*.

En resultava la següent liquidació-inventari:

Finques a Banyoles: Hospital i un camp.....	16.250,00 ptes
Fàbrica i terrenys comprats a Rabassa	100.000,00 ptes
Fàbrica de Vilanova i la Geltrú	100.000,00 ptes
Solars a l'Eixample	69.217,72 ptes
Societats i maquinària	821.110,87 ptes
Accions	223.607,50 ptes
Obligacions Canal d'Urgell	11.095,50 ptes
Efectes en cartera	219.250,00 ptes
Cotó en rama	4.682,85 ptes
Caixa	54.912,56 ptes
Deutors per compte corrent.....	842.883,56 ptes
Crèdits de dubtós cobrament.....	6.318,35 ptes
TOTAL ACTIU	2.469.328,91 ptes
Creditors per compte corrent	1.508.565,85 ptes
Lletres acceptades	7.013,06 ptes
Capital	953.750,00 ptes
TOTAL PASSIU.....	2.469.328,91 ptes

D'aquest capital, a Antoni Nadal li corresponien 371.678,70 ptes, un 38,6 per cent, i se li assignaren les dues cases procedents de la liquidació de *M. Torelló y comp.* (130.000 ptes), la fàbrica de Vilanova i la Geltrú (100.000 ptes), 283 accions de la *Sociedad del Ferrocarril del Centro* (99.050 ptes) i la resta, en efectiu.

Es tancava una època i els socis restants es constituïren de nou, però canviava de nom, *J. Ribó y compañía*,³² que continuaria amb l'elaboració i venda d'empeses, pròpies o com a comandaris amb altres societats establertes per *Nadal y Ribó*. Joaquim Ribó quedava com a únic gerent amb el 10 per cent dels beneficis.

Nadal y Ribó i la primera industrialització

Havien estat 47 anys d'activitat. I al llarg d'aquest essencial període de la industrialització catalana visqueren totes les seves etapes i canvis

32. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1875, v. III, f. 2.215r.-2.222v.

i edificaren un veritable *imperi* entorn del cotó, en el qual partiren de la simple funció comercial i acabaren controlant tot el procés productiu mitjançant un *holding* de societats comanditàries, en què passaren del treball a *sang* i hidràulic al vapor i retornaren a l'aigua, i alhora s'estengueren per tot el rerepaís.

Vegem-ne la seva evolució territorial i l'establiment a cada indret, des d'un doble punt de vista: el de la casa barcelonina, però també el seu impacte en la història industrial de cada indret on operaren.

Vilassar de Mar: els vapors de Bonaventura Alsina, Joan Mateu i Joan Puig

La primera fàbrica tèxtil a Vilassar de Mar s'instal·là en una data tan primerenca com el febrer del 1832 i, el setembre del 1833, tot just un any i mig després, ja se n'havien establert sis amb 50 màquines de filar franceses i 400 telers de fusta.³³ Així, el 28 de febrer de 1833 es constituïa la societat ***Buenaventura Alsina y compañía***³⁴ per a la fabricació de filats i teixits de cotó en l'edifici aixecat en un terreny del carrer de Sant Andreu que havien comprat l'any 1831.³⁵ El capital era de 5.077 duros i 4 rals i es dividia en sis parts, de les quals una l'aportava Bonaventura Alsina i Badia (1800-1867) i una altra Genís Roldós i Sabater, que actuaven com a socis administratius; dues, Magí Julià i Carrau i, les dues restants, Josep Puig i Ballester († 1850),³⁶ membre d'una important nissaga de fabricants de Vilanova i la Geltrú, poble amb el qual havien establert relacions amb el comerç marítim. Bonaventura Alsina i Genís Roldós, relacionats familiarment, s'encarregaven respectivament de la fabricació de filats i de la de teixits. L'any 1835, Genís Roldós ven la seva sisena part a Joan Castells i Costa i a *Jaime Alsina y compañía* per 900 duros i aquests la traspassen a Bonaventura Alsina l'any 1839 pel mateix preu.³⁷

33. *Diccionario geográfico-universal... por una sociedad de literatos S.B.M.F.C.L.D.*, 10 v., Barcelona: Impremta de José Torner, 1834, v. X, p. 641.

34. AMM, Gaspar POY, *Man.*, 1833, f. 63r.-64r.

35. AMM, Desideri TORRAS I GOLORONS, *Man.*, 1831, f. 188r.-192v.; *Man.*, 1832, f. 19v.-21v.: Bonaventura Alsina i Genís Roldós el compren a mitges a Joan Sendra per 850 ll.

36. Arxiu Parroquial de Sant Joan - Vilassar de Mar, *Òbits*, 4, f. 320. Arxiu Històric Municipal - Vilanova i la Geltrú, *Registre civil, Òbits, 1849-1850*, núm. 192 (1850).

37. Joan Castells i Costa, fabricant de filats a Mataró, i Jaume Alsina i Mir, patró de matrícula i fabricant, eren cunyats. AMM, Jaume FINS, *Man.*, 1835, f. 71v.-74r., cessió de

L'any 1838, es produeix un canvi clau en aquesta societat: els Puig Ballester de Vilanova venen les seves dues sisenes parts a *Nadal y Ribó* per 1.000 duros.³⁸ És a dir, la seva part en l'edifici citat del carrer de Sant Andreu, núm. 1, on tenien la filatura, amb la corresponent maquinària, i la part equivalent del tissatge que tenien en un edifici llogat. L'any 1842, és Magí Julià qui els ven la seva part per 1.400 duros: 530 per la part d'edifici i la resta per la maquinària.³⁹

L'any 1844, té lloc el gran salt per introduir el vapor: dissolen la societat anterior i en constitueixen una de nova, que de fet és un grup amb dues signatures comercials, en el qual introdueixen un altre fabricant, **Joan Mateu i Comas** (1795-1863), qui aporta la seva fàbrica de teixits del carrer de Sant Roc, núm. 25. S'associen, doncs, Bonaventura Alsina, Joan Mateu i *Nadal y Ribó* per plantar un vapor a l'edifici llogat a la vídua Safont per sis anys. Alsina dirigirà la fàbrica de filats com a *Buenaventura Alsina y comp.* i Mateu la de teixits com a *Juan Mateu y comp.*, amb un sou setmanal de sis duros cadascun. El fil que es produeixi s'envia a la de teixits i el que sobra, a *Nadal y Ribó*, junt amb les empeses produïdes. El circulant, que avança *Nadal y Ribó*, anirà essent retornat amb els beneficis, fins a un màxim de 12.000 ll, i la seva comissió per vendes és del 3 per cent.⁴⁰

L'any 1850, compten amb 6 CV, 21 màquines de preparació, 1.800 fusos *mule-genny* i 43 operaris en la filatura, a més de 30 telers senzills i 15 operaris en el tissatge.⁴¹ L'any 1852 ja arriben als 2.040 fusos.⁴² Aquesta empresa havia comprat, l'any 1841, una casa com a magatzem i altres usos a Canet de Mar, de la qual tant Magí Julià com Bonaventura Alsina venen la seva part a *Nadal y Ribó* els anys 1859-1860; i el mateix 1860, Joan Mateu els venia la seva part de la societat per 803 duros, 634 pel capital i

G. Roldós a J. Castells i *J. Alsina y comp.*; *Man.*, 1839, f. 2v.-3v., cessió d'aquesta a B. Alsina; *Man.*, 1848, f. 185v.-186v., capítols matrimonials de J. Alsina i T. Castells; f. 193v.-195v, testament de Jaume Alsina i Mir.

38. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1838, f. 241r.-243v., venda, i 257r.-v., reconeixement de Josep Vilardaga a *Nadal y Ribó* en nom de qui actuava.

39. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1842, f. 121v.-123r.

40. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1844, f. 320r.-322v. ACA, *Audiència, Tribunal de Comerç*, lligall 12/2, 1844, f. 35.

41. Arxiu del Foment del Treball Nacional (AFTN), *Estadística*, 1850.

42. «Repartimiento individual de la Matrícula General de la Contribución industrial y de comercio del pueblo de S. Juan de Vilasar», a *Boletín Oficial de la provincia de Barcelona del día 20 de abril de 1852*, suplement núm. 133, p. 531-535, esp. p. 534.

169 pels beneficis.⁴³ L'any 1861, se'ls assigna un capital de 188.000 rals, amb 6 cardes, 2.040 fusos mecànics, 44 telers comuns i 60 operaris.⁴⁴

Els **Puig** són una altra nissaga de fabricants de Vilassar de Mar que instal·laren fàbrica de filats i teixits des del primer moment. Era al carrer del Carme, núm. 24. L'any 1850, trobem un establiment a nom dels Puig Roig de 20 CV, 37 màquines de preparació, 2.400 fusos *mule-genny* i 49 operaris; i una altra, els Puig Mir, amb 16 CV, 20 màquines de preparació, 2.400 fusos i 39 operaris.⁴⁵ Precisament aquell any, el 1850, s'associaren formalment com *Juan Puig y compañía*, però el tracte era del 1847, quan, per a mecanitzar la seva filatura, s'associaren al comerciant barceloní Joan Serratosa i Vehí, amb un capital de 20.014 duros i 16 rals, 5.386 duros aportats conjuntament per Maria Mir, vídua de Pau Puig, i el seu cunyat i director, Joan Puig (1.386 en maquinària: 10 *mule-gennys* de 120 fusos, 1 diable, 4 aspis...), i la resta de Serratosa, qui a més facilitava el circulat i comercialitzava la producció. Els Puig llogaven el local a la societat per 448 duros anuals. La societat fou prorrogada l'any 1853.⁴⁶

L'any 1858, es produeix el canvi de soci comanditari. Es reconstitueix de nou *Juan Puig y compañía*, però el nou soci ja és *Nadal y Ribó*, que aporta 1.825 duros, una quarta part sobre un capital de 7.300 duros, per cinc anys, com a filatura i, si cal, teixits. Els Puig aporten l'edifici amb un lloguer de 460 duros setmanals i Joan i el fill Pau cobraran 7 duros setmanals cadascun per la direcció. *Nadal y Ribó* proporcionen el cotó, determinen la classe de fil i teixit a fabricar i comercialitzen la producció amb una comissió del 3 per cent.⁴⁷ L'any 1869, els Puig Mir es venen una botiga i

43. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1841, f. 58v.-64v.; Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1859, v. I, f. 45r.-47v., núm. 24, i *Man.*, 1860, v. II, f. 30r.-32v., núm. 290, i v. III, f. 199v.-201r., núm. 633.

44. FRANCISCO GIMÉNEZ GUITED, *Guía fabril é industrial de España*, Barcelona, 1862, p. 62.

45. AFTN, *Estadística*, cit.

46. ACA, *Audiència, Tribunal de Comerç*, lligall 12/5, s/n (2 juny 1855). AHPB, Ramon TORRAS, *Man.*, 1850, f. 122r.-126r.; *Man.*, 1853, f. 482r.-484r. El comerciant Joan Serratosa i Vehí (Banyoles, 1773 - 1858?) fou soci fins al 1841 de la societat mercantil *Santaló Germans*, de Sevilla. Vegeu Àngels SOLÀ I PARERA, «Comerciants catalans un xic especials. Anada i retorn dels catalans a "les Castilles" en el segle XIX», a M. Teresa PÉREZ I PICAZO, Antoni SEGURA I MAS, Llorenç FERRER I ALÓS (eds.), *Els catalans a Espanya, 1760-1914*, Catarroja: Afers, 1996, p. 47-65, esp. p. 53.

47. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1858, v. I, f. 422r.-425r.

un molí de vapor que tenien a Guayaquil, gestionats pel germà, Pere Puig i Mir.⁴⁸

L'any 1870, moren tant Joan Puig i Gelpí, el 3 de juliol, com la cunyada i vídua de Pau Puig, Maria Mir i Català, el 25 de desembre. La branca que continuarà serà la representada pel nebot d'aquesta, **Josep Mir i Sust** (1817-1883), amb qui *Nadal y Ribó* estableixen societat com *José Mir y compañía*. L'any 1861, compta amb 2.760 fusos, 8 cardes i 4 telers mecànics, fet que representa un capital de 227.600 rals i 54 operaris.⁴⁹

Els anys 1871-1872, es produeix un canvi radical en l'estratègia de *Nadal y Ribó*: decideixen traslladar els vapors del litoral a les conques fluvials de l'interior. Amb aquest objectiu, reconstitueixen *José Mir y compañía* per cinc anys per a gestionar la fàbrica de filats i teixits *moguda per agua* que tenen a Banyoles, amb un capital de 7.634 duros i 234 ml., representat per la maquinària que tenen a mitges, procedent en part de l'antiga fàbrica de Vilassar de Mar i en part de noves compres a Anglaterra. Com que Josep Mir no té capital suficient per a cobrir la seva part, li presten 2.318 duros i 574 ml. a un interès del 6 per cent anual, a descomptar dels beneficis. Havia de pagar un arrendament anual per l'edifici de 3.000 ptes a *Nadal y Ribó* i aquests es comprometen a instal·lar-hi una màquina de vapor de 15 o 16 CV «*para suplir la poca fuerza y demás inconvenientes de la rueda hidráulica, mediante el aumento de 3.000 ptas. anuales en el precio de arriendo*».⁵⁰ El mateix 1872, havien liquidat la part de *Juan Puig y comp.* dels Puig Roig, amb un pagament dels *Nadal y Ribó* a l'hereu, Pau Puig i Roig (1831-1876), de 800 duros sobre un capital de 1.825 duros.⁵¹

Com apunta Lluís Guardiola, «*la iniciació de la indústria vilassanesa coincidí exactament amb l'empenta i la ràpida progressió de la nostra marina velera mercant i amb els negocis d'Amèrica. Es pot dir que la fabricació neix i desapareix alhora de Vilassar [de Mar]. Aquest període intens de fal·lera naviliera i americana durà una trentena d'anys*». El 1860, diver-

48. AHPB, Ezequiel de CORTADA, *Man.*, 1869, v. II, f. 931r.-932r.

49. Arxiu Parroquial de Sant Joan - Vilassar de Mar, *Òbits*, 4, f. 452, i 5, f. 20 i 459. Francisco GIMÉNEZ, *Guía fabril...*, p. 62.

50. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1872, v. II, f. 1.593r.-1.598r., núm. 379.

51. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1872, v. I, f. 215r.-216v., núm. 54 (1 febrer). AMM, Domènec ROCA I TORRUELLA, *Man.*, 1877, f. 165r.-175r., núm. 43, inventari *post mortem* de Pau Puig i Roig; Desideri RECODER, *Man.*, 1870, f. 553r.-557r., núm. 200, testament de Maria Mir i Català.

ses circumstàncies inicien la davallada d'aquests negocis...⁵² Fins al punt que quan torni a arrencar, en un segon període, en el marc també de les exportacions del vi a Amèrica i de la *febre d'or*, Martí de Solà dirà, l'any 1888: «*la fabricación se extiende desde hace poco tiempo*».⁵³

Vilassar de Dalt: les fàbriques dels Serra, Calvet, Feliu i altres

El primer conveni que hem localitzat és el que signen el 14 de setembre de 1840 per cinc anys amb **Maties Calvet i Català**, pilot i fabricant de filats, i **Miquel Serra i Galceran**, fabricant de teixits, per fabricar filats i teixits a l'edifici de *cal Boter* dels Calvet amb un capital de 12.000 ll. a parts iguals.⁵⁴ Aquest conveni es prorrogaria fins a l'any 1848 i a partir d'aquest moment s'inicià un llarg contenciós pel retorn de les 6.000 ll. aportades per *Nadal y Ribó*. Miquel Serra se'n desentengué i s'instal·là pel seu compte –serà l'origen del *Vapor Vell*, el primer vapor de Premià de Mar, que aixecarà el seu fill– i Calvet es quedà amb la maquinària i seran els seus fills Josep i Pere-Màrtir Calvet i Carbonell els que arribaran a un nou acord amb *Nadal y Ribó*, l'any 1868: els Calvet paguen el deute pendent de 6.400 escuts i els *Nadal y Ribó* els cedeixen llurs drets contra els hereus de Miquel Serra, que finalment foren forçats pels tribunals a vendre's l'edifici del carrer Alt, on el seu pare havia instal·lat la fàbrica, per pagar el deute.⁵⁵

També hem detectat un debitori similar del 1840 pel qual financen els fabricants **Jaume Serra i Vives** i **Joan Serra i Roldós**, pare i fill, amb 450 duros a 5 anys. Tenien llur fàbrica al carrer del Comerç, núm. 12. Posteriorment, Joan Serra es traslladarà a Vilassar de Mar, on el trobem el 1861 amb un capital de 10.000 rals amb 25 telers senzills i 30 operaris.⁵⁶

A partir de la dècada de 1840, també treballen per a ells les fàbriques d'**Antoni Feliu i Vives** i de **Mateu Serra i Tauran**. Però, mentre el pri-

52. Lluís GUARDIOLA I PRIM, *Sant Joan de Vilassar. Història i geografia de la comarca vilassanesa i del Maresme*, Vilassar de Mar: Impr.-gráf. Garcia, 1955, p. 426.

53. Modesto MARTÍ DE SOLÀ, *Barcelona y su provincia. Guía itinerario descriptiva, estadística y pintoresca*, Barcelona: Tip. la Academia, 1888.

54. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1840, f. 184r.-185r.

55. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1868, v. I, f. 267r.-269v. i 271r.-274v., i v. III, f. 767r.-771r. AMM, Joan-Baptista CASTELLAR, *Man.*, 1879, f. 111r.-124v., núm. 34.

56. Francisco GIMÉNEZ, *Guía fabril...*, p. 63.

mer canviarà de soci comercial vers el 1878, Mateu Serra hi establirà una societat comanditària, *Mateu Serra y compañía*, l'any 1865, per a la fabricació de peces d'empeses de cotó, en la qual Mateu actua com a director –10 duros setmanals– i aporta la seva fàbrica, valorada en 45.000 duros, mentre que *Nadal y Ribó* n'aporten 45.000 més per a finançar el circulant, estableixen el que s'ha de fabricar i només treballaran per a ells.⁵⁷ L'any 1868, per tal d'ampliar les activitats, la dissolen i la creen de nou per 10 anys, amb el mateix capital, però hi afegixen una fàbrica de filats de Bal-sareny llogada a la família Cots l'any 1866.⁵⁸

La fàbrica dels Serra de Vilassar funcionarà fins a l'any 1877, directament a nom de *Nadal y Ribó* entre 1871 i 1873, amb 182 telers mecànics; a nom del fill Pau Serra i Monnar, l'any 1874, i de Josep Cortils i Fàbregas, entre 1875 i 1877...⁵⁹

Un cas a part és el del **Vapor de can Bitllets**, la fàbrica de teixits aixecada pels hereus de Pau Serra i Tauran vers l'any 1857. Pel febrer del 1859 es constituïa *Serra y compañía* per a fabricar i vendre les peces d'empeses que es fessin en aquest vapor. Els Serra Vehil s'associen amb Pau Ribó i Mir, qui aporta 15.467 duros, 12 rals i 10 mar. sobre un capital de 34.679 duros, 10 r. i 25 mar. La direcció de la fàbrica era a càrrec de Pau Serra i Vehil i tota la producció passava al magatzem de Pau Ribó.⁶⁰

Un altre vessant és la col·laboració amb vilassarencs en el camp del comerç: la cooperació en la societat *Serra y Serra*, de l'Havana, dirigida per Eduard Serra i Monnar, fill de Mateu Serra i Tauran, a qui toca assumir el deute de 12.608 ptes i 33 cts. amb *Nadal y Ribó* en fer fallida aquella l'any 1866.⁶¹ Un altre exemple és la fiaduria de Joan Vila i Jové, com a director de *Joan Vila y compañía*, participada per *Nadal y Ribó*, al vilassarenc **Josep**

57. ACA, *Audiència, Tribunal de Comerç*, lligall 12/7. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1865, v. II, f. 2.260r.-2.266r.

58. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1868, v. I, f. 281r.-282v. Sobre la família Cots Enrich, vegeu Llorenç FERRER I ALÓS, *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987, p. 386 i 690-693.

59. Arxiu Municipal - Vilassar de Dalt, *Llistes de contribució industrial i de comerç*, 1871-1877.

60. AHPB, Monserrate COROMINAS, *Man.*, 1859, v. I, f. 270r.-272v.

61. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1872, v. I, f. 73r.-74v.

Masiques i Vehil, qui consta també com a fabricant l'any 1844, perquè pugui vendre gènere a Reus fins a 48.000 rals...⁶²

Veiem com els tres únics fabricants locals –Mateu Serra, Antoni Feliu i Pau Serra– que pogueren mecanitzar les seves fàbriques de teixits *a sang* i aixecar vapors a Vilassar de Dalt en aquest període, comptaren amb el finançament del grup familiar dels Nadal. Ells foren els veritables inductors d'aquesta mecanització. Fins a l'any 1872 no s'obrirà un quart vapor, el del fabricant provinent de Premià de Dalt Martí Tay i Riera i serà per poc temps, fins al 1877. La sort dels tres vapors serà diversa: Mateu Serra seguí les pautes de *Nadal y Ribó* i es traslladà a l'Ametlla de Merola, els Feliu trencaren amb *Nadal y Ribó* i es passaren al lli a Parets del Vallès i els Serra Vehil, per manca de descendència masculina, llogaren la fàbrica a tercers.

Mataró: Ramon Alsina y compañía

Dels balanços estudiats per Roser Galí es dedueix que en aquesta companyia també participava *Nadal y Ribó*, com a mínim al llarg de la dècada de 1840, tot i que els darrers anys, a partir de la crisi del 1847, estava parada i que, el 1850, valoren la maquinària per 4.361,10,03, la meitat del seu cost.⁶³ Al seu torn, Francesc Costa, a partir d'estadístiques i llistats de contribucions locals, detecta Ramon Alsina com a fabricant de teixits en cru entre 1836 i 1846 i com a fabricant de filats dels números 20 al 45 entre aquest darrer any i 1848. Però no tenia edifici propi i arrendava el local i, a partir del 1846, el vapor: un comerciant barceloní, Antoni Bruguera i Martí, construí l'any 1845 una fàbrica de filats a vapor amb un motor de 12 CV al carrer de Massot i el llogà als fabricants Josep Molera i Ramon Alsina..., però la crisi del 1847 i la poca liquidesa els fa tancar i despatxen els 106 treballadors. Restà tres anys aturada, però Alsina ja no hi tornà.⁶⁴

62. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1850, v. II, f. 271v.-272v. *Exposición pública de productos de la Industria Española verificada en obsequio de SS. MM. YA. durante su permanencia en esta capital*, Barcelona: Imprenta de J. Tauló, 1844.

63. Roser GALÍ, «L'origen...», v. I, p. 205 i 208, i v. II, p. 293 i 295.

64. Francesc COSTA, *Mataró...*, p. 121, 127, 129, 132, 146-147 i 181.

Vilanova i la Geltrú: les fàbriques de la Rambla i del carrer de Sant Gregori

El mateix 1848, la societat *Ribó, Ráfols y compañía* succeïa *Josep Ferrer y compañía* en la fàbrica de la Rambla de Vilanova. Malgrat les aparències, es tractava tan sols d'un canvi d'administradors. Josep Ferrer i Vidal, que el 1844 havia ja transferit les seves accions, muntava la fàbrica de Mar i era substituït pels nous administradors, Pau Ribó i Mir i Josep-Maria Ráfols. Ribó cobraria 360 duros anuals i el 2 i mig per cent dels beneficis i Ráfols, 300 i l'1 i mig. Quant als disset socis capitalistes, continuaven pràcticament els mateixos.⁶⁵

Ribó, Ráfols y compañía gestionaria la fàbrica de la Rambla fins a l'any 1855, en què serien rellevats per *Gispert, Soucheiron y compañía*. A partir d'aquest moment, *Ribó, Ráfols y comp.* experimenta un canvi radical: per l'octubre del 1855, Pau Ribó havia llogat una casa-prat amb sis mujades de terra a Sant Martí de Provençals, a tocar de la carretera de Mataró, per 600 ll. anuals. Canviaven tots els altres socis i, amb un capital de 20.000 duros, volien aixecar-hi un establiment de blanqueig amb planxes de pedra. La distribució del capital quedava així:⁶⁶

Pau Ribó	3.000 duros (direcció)
Josep-Maria Ráfols	3.000 duros (direcció)
Antoni Nadal	3.000 duros (direcció)
Francesc Tous	3.000 duros (direcció)
Marià Casi López	3.000 duros (direcció)
Joan Asbert	2.000 duros (direcció)

L'agost del 1853, es presenta a l'Ajuntament el projecte per aixecar un vapor a la *rasa d'en Miquelet*, al lloc on coincideixen els extrems dels

65. Arxiu del notari Eduardo Hernández (Vilanova i la Geltrú), Jaime-Mariano RAMONA I MAYNER, *Man.*, 1844, f. 46v.-50r. (10 febrer), constitució de *José Ferrer y comp.*; *Man.*, 1848, f. 12v.-17v. (15 gener), constitució de *Ribó, Ráfols y comp.* Jordi NADAL, Enric RIBAS, «Una empresa cotonera catalana: La fàbrica 'de la Rambla' de Vilanova, 1841-1861», *Recerques*, 3 (1974), p. 47-81.

66. AHPB, Ferran MORAGAS UBACH, *Man.*, 1855, v. III, f. 150r.-152r., núm. 887, arrendament; Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1856, v. I, f. 299r.-303r., núm. 187, constitució de *Ribó, Ráfols y compañía*.

carrers de Sant Gregori i de l'Aigua, per la societat *Fransi, Guardiola y compañía*.⁶⁷ S'endegarà l'any 1854 i durarà fins al 1856. Hi consten 11 cardes i 4.144 fusos.⁶⁸ L'any 1856, la traspassen a *Limós, Puig y compañía*, societat constituïda aquell mateix any amb un capital de 47.700 duros. L'any 1857, hagueren de tancar per manca de recursos, en el context de la crisi provocada per la pèrdua de les vinyes per l'*oidium* i la pedregada del 23 d'agost.⁶⁹

La fàbrica fou comprada per *Nadal y Ribó* per 38.100 duros: 13.000 per l'edifici i 25.100 per la maquinària. La fàbrica consistia en dues quadres, una de gran per a preparació, filat i tissatge, i una de petita per a batans i magatzem. La maquinària era una màquina de vapor de 30 CV, 2 calderes de 40, 14 cardes de 40 polsades, 1 màquina d'esmerilar, 2 manuars de tres caps, 4 metxeres, 4 *selfactings* de 500 fusos, 2 *mule-gennys* de 120 fusos, 6 contínues de 228 fusos, un altre per a tòrcer de 228 fusos, 7 aspis, 1 bobinador, 2 ordidors, 20 telers de 6 pams i 30 de 5...⁷⁰

El moment registrat com de més activitat fou els anys 1866-1867 amb 14 cardes, 4.300 fusos, 56 telers i taller de recomposició.⁷¹ Durant el Sexenni Democràtic (1868-1874), el conflicte social va estar present a Vilanova. D'especial interès per al nostre cas són els fets del segon semestre del 1871. El 4 d'agost, els obrers de la fàbrica de la Rambla varen presentar un reguitzell de reclamacions i, en no ésser admeses, es declararen en vaga. Tota la indústria vilanovina, amb el suport econòmic de les Tres Classes de Vapor, s'hi solidaritzà. La vaga va durar quinze setmanes, dos mesos i mig, i s'ar-

67. Albert VIRELLA I BLODA, «Industrias villanovesas», *Villanueva y Geltrú* (21-V-1949 i s.), citat a Josep Maria FREIXA I OLIVAR, *Anales de Villanueva y Geltrú (1850-1880)*, Vilanova i la Geltrú: Centre d'Estudis de la Biblioteca - Museu Balaguer, 1959, p. 29-30.

68. Arxiu Històric Municipal de Vilanova i la Geltrú, lligall *Contribució industrial i de comerç*, núm. 1664 (1840-1856).

69. Arxiu not. E. Hernández (Vilanova i la Geltrú), J. M. RAMONA, *Man.*, 1861, f. 715r.-725r., núm. 407 (15 novembre), liquidació judicial de *Limós, Puig y comp.* Els socis perderen el 61,5 per cent del capital. Per a la crisi de 1857, vegeu Josep Maria FREIXA, *Anales...*, p. 69.

70. Arxiu not. E. Hernández (Vilanova i la Geltrú), J. M. RAMONA, *Man.*, 1858, f. 281r.-288r., núm. 178 (17 juny), venda. Les cartes de pagament als creditors es perllonguen fins al 1863. Per exemple, AHPB, J. ÒDENA, *Man.*, 1863, v. I, f. 329r.-332r., núm. 94, a Josep Puig; f. 333r.-339r., núm. 95, a Bonaventura Puig...

71. Arxiu Històric Municipal (Vilanova i la Geltrú), lligall núm. 1667 (*Contribució industrial i de comerç, 1857-1870*).

ribà a un acord el 4 de desembre.⁷² Però *Nadal* y *Ribó* havien aprofitat l'avingentesa, en el marc del canvi estratègic que ja hem vist, per a traslladar la maquinària a la nova colònia de l'Ametlla de Merola:

«Al fin se ha llegado á una transacción entre amos y operarios de los establecimientos fabriles de esta villa que pondrá felizmente término al paro general que durante dos meses y medio ha mantenido a la población en un estado anormal y dañoso para los intereses generales.

*Parece que el lunes próximo volverán a abrirse dichos establecimientos menos el de los Sres. Nadal y Ribó, del cual ha sido estraída toda la maquinaria, pareciendo que se proyecta vender el edificio. Este habrá sido otro de los perniciosos efectos de la pasada huelga. Ojalá, pues, que no vuelva á repetirse más y en lo sucesivo reine siempre la mejor inteligencia entre dueños y operarios».*⁷³

L'any següent, llogaren l'edifici a *Samá, Bresca y compañía*, que instal·laren la primera i única fàbrica de llanes que hi ha hagut a Vilanova. En liquidar-se *Nadal* y *Ribó* l'any 1875, aquest edifici quedà en propietat d'Antoni Nadal. Els seus hereus el vengueren poc després.⁷⁴

Sallent: Perrenod, Prat, Bergé, Mas i Claret

Sallent és un dels centres mítics de la industrialització catalana. La seva llarga tradició tèxtil es veu refrendada per ser l'indret on funcionà la primera fàbrica de telers mecànics de cotó moguts per dues rodes hidràuliques que arrossegaven les aigües del Llobregat l'any 1830 a càrrec de Josep Bonaplata i Joan Vilaregut.

I, com és fàcil de preveure, en un indret tan significatiu no podien faltar els *Nadal* y *Ribó*. La primera referència documental que hem trobat és de l'any 1836, quan adquiriren un crèdit-participació sobre la fàbrica de filats de Joan Bergé i Sebastià Valls. Aquests havien constituït una societat

72. Albert VIRELLA I BLODA, *Les classes socials a Vilanova i la Geltrú al segle XIX*, Barcelona: R. Dalmau Ed., 1977 (col. EPI; 216-217), p. 55.

73. *Diario de Villanueva y Geltrú*, any XX (5-XII-1871), 282 (Biblioteca-Museu Balaguer).

74. Albert VIRELLA I BLODA, *Els anys tristos (1881-1900). Crònica de la decadència de Vilanova i la Geltrú*, Institut d'Estudis Penedesencs, 1982, p. 50.

l'any 1832 amb **Lluís Simeó i Perrenod**⁷⁵ per a establir una fàbrica de filats de cotó. El mateix 1832, Perrenod hi aportà 7.000 francs, pels quals li corresponia una quarta part dels beneficis i que s'utilitzaren per a comprar màquines de filar franceses de 240 fusos, i encara hi afegí més diners el 1834, aquest cop al 6 per cent anual, tot el qual suposava un deute de 12.135 ptes. fins al 1837. *Nadal y Ribó* adquiriren aquest crèdit per 10.000 ptes. el gener del 1836 a la vídua de Perrenod però, el mes de juny del mateix any, Bergé i Valls pagaven el crèdit a *Nadal y Ribó*.⁷⁶ Això evidència la seva activitat comercial en aquesta zona i, en el marc de la nova estratègia de participacions directes que hem vist que adopten vers el 1840, l'any 1842 es produeix un important canvi i reestructuració: amb Sebastià Valls i Sebastià Prat, formen *Prat, Valls y compañía* i, amb Joan Mas, Joan Bergé i Josep Claret, constitueixen *Joan Mas y compañía*.

En el moment de constituir *Prat, Valls y compañía*, Sebastià Prat i Muntanyà i Sebastià Valls i Vilana tenien una fàbrica de filats sota el nom de *Prat y Valls* al carrer de Sant Bernat, en el lloc on Pere Prat havia edificat una farga i el corresponent canal d'aigua, el 1811, i que ell mateix havia reconvertit en fàbrica de cotó quan fou cremada pels revolucionaris l'any 1822.⁷⁷ *Nadal y Ribó* afegeixen, tot aprofitant la força motriu, una fàbrica de telers mecànics en el mateix edifici, suficient per a consumir el fil produït per aquella. A més, *Nadal y Ribó* aporten el capital circulant fins a 12.000 ll i es queden les empreses produïdes amb una comissió per vendes del 3 per cent. La societat és per cinc anys i els beneficis es reparteixen a raó de 2/3 per a *Prat y Valls* i 1/3 per a *Nadal y Ribó*.⁷⁸ Però «*como la transmisión o motor de la fábrica de hilados no sirve para dar movimiento a la de tejidos*», l'any següent han d'establir un conveni pel qual acorden fer nou el motor i pagar-lo a raó d'un terç per cada part. Per indemnitzar a

75. Podria tractar-se del mateix francès Louis Perrenod que el 1834 establí una foneria i taller de construcció de maquinària al carrer de l'Om de Barcelona, maquinària que l'any 1838 seria venuda a Manuel Lerena, Nicolau Tous i Soler i Joan Güell i Ferrer, amb la qual crearen la Companyia Barcelonesa de Foneria i Construcció de Màquines. Vegeu Francesc CABANA i VANCELLS, *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la Revolució Industrial a Catalunya*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993, v. I, p. 65.

76. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1836, f. 3r.-5r. i 153v.-154v.

77. Albert Benet i Clarà, «Les fargues d'aram i de filferro de Sallent al segle XVIII», a *L'activitat industrial a la Catalunya interior. De l'antiguitat als nostres dies*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1989, p. 49-65, esp. p. 65.

78. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1842, f. 287r.-288v.

Valls l'antic motor –a qui queda en propietat–, Prat li paga 40 duros i *Nadal y Ribó*, 80.⁷⁹ L'any 1848, acorden prorrogar la societat fins al 1850, però varien la distribució dels beneficis pel que fa als 2/3 dels *Prat y Valls* de la fàbrica de teixits: Prat, 19/60, i Valls, 21/60. I Prat estableix que vol buit el local de telers a partir de l'abril del 1850.⁸⁰ L'any 1850, *Prat, Valls y compañía* comptava amb 18 cavalls hidràulics, 28 màquines de preparació, 2.160 fusos *mule-genny* i 43 operaris a la filatura, i 49 telers mecànics, 1 de senzill i 68 operaris al tissatge.⁸¹

A partir d'aquest moment, aquesta fàbrica, coneguda per *Cal Prat*, serà gestionada per *Sebastián Prat y compañía*, societat formada per **Sebastià Prat** i *Nadal y Ribó*. En l'escriptura que hem localitzat, la de reconstitució del 1856, el capital és de 104.672 duros, 8 rals i 19 mar., a parts iguals, i es compon de:⁸²

Salt d'aigua i 2 edificis, l'antic i el nou, propietat de S. Prat.....	30.000 duros.
49 telers mecànics de <i>Nadal y Ribó</i>	3.000 duros.
Capital circulant aportat per <i>Nadal y Ribó</i>	27.000 duros.
Maquinària nova, a mitges.....	44.672 dur., 8 r. i 19 mar.

L'any 1866, acorden no continuar i dissolen la societat. Sebastià Prat es queda tota la maquinària, per la qual abona a *Nadal y Ribó* la seva meitat, 15.861 duros i 798 ml., llevat dels 49 telers mecànics citats, que eren de *Nadal y Ribó* i que, amb un breu pas per Balsareny amb els Valls, aniran a parar l'any 1871 a la nova colònia de l'Ametlla de Merola. Per la seva banda, Sebastià Prat fundarà l'any 1871 *Sebastián Prat y sobrino*, associant-hi el nebot Teodor Prat, qui el succeirà a la seva mort l'any 1875. L'any 1876,

79. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1843, f. 56r.-v.

80. ACA, *Audiència, Tribunal de Comerç*, lligall 12/3, 1848, f. 27. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1848, f. 247r.-248v.

81. AFTN, *Estadística*, 1850.

82. La maquinària consistia en un batà, 12 cardes, màquina d'esmerilar, 2 manuars, 2 metxeres en gruixut de 52 fusos cadascuna i 4 en fi de 100 fusos, 15 contínues amb 2.310 fusos, 5 *selfactings* amb 2.332 fusos, 5 aspis, 2 ordidors, màquina de parar, 2 rodes hidràuliques verticals... Les condicions són les mateixes que ja hem vist. Prat, com a director, cobrarà una setmanada de 9 duros. L'any 1861, hi treballen 200 operaris. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1856, v. I, f. 75r.-80r.

obrirà una nova fàbrica al costat d'un molí d'aigua de Puig-reig. Serà la *colònia Prat*, que funcionarà fins a la dècada de 1980.⁸³

I ens queda Joan Bergé, fabricant a qui veurem a Castellar i a qui hem trobat entre 1834 i 1842 amb Perrenod, Valls i *Nadal y Ribó*. L'any 1842, constituïen *Juan Mas y compañía* amb els fabricants de Sallent **Joan i Andreu Mas**, pare i fill, Josep Claret, Bergé i *Nadal y Ribó*, cadascuna de les quatre parts amb un vot. El capital, amb la mateixa proporció, era de 40.034 ll, 7 s i 8 d. Havien invertit 6.000 ll a comprar el salt d'aigua i construir la represa a la partida *Fuertepio*, entre els rius Llobregat i Cornet de Sallent; 6.000 més, en la construcció de l'edifici; 26.834 ll, 7 s i 8 d, en la maquinària per a la filatura; 300 ll, en un tros de terra adjunt; 900 ll, per a un hort al costat del riu Cornet... Joan Mas se n'encarregava de l'administració i *Nadal y Ribó* aportava el necessari per a completar el circulant. No es retirarien els beneficis fins que el circulant arribés a 12.000 ll. L'any 1850, comptava amb 55 cavalls hidràulics, 46 màquines de preparació, 2.640 fusos *mule-genny*, 2.880 de contínues i 85 operaris a la filatura i, al tissatge, 60 telers mecànics i 81 operaris.⁸⁴

Balsareny: Valls

I Sebastià Valls? Entre 1851 i 1853 compraren el mas Vilafruns de Balsareny i el 1852 els concediren un aprofitament hidràulic de les aigües del Llobregat. Mentrestant, tenien maquinària de filar a la fàbrica de *Sucesores de José Bosch y Mustich* de Barcelona i una cinquantena de telers mecànics a *Olivella y Valls*. Morí l'any 1853 i fou succeït pels seus fills, **Valls Pascual**, sota la direcció de Ramon Valls i Pascual. L'any 1856, un cop acabades les obres de la fàbrica, Ramon cedeix per 2.000 duros als germans Esteve i Josep, a parts iguals, un terç del nou edifici fàbrica, del canal i de la represa que estaven construint i de la concessió d'aprofitament hidràulic; i, tot seguit, constitueixen *Valls Hermanos* per 10 anys amb un capital de 33.000 duros amb la següent composició:

83. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1866, v. I, f. 889r.-890v, núm. 225. Francisco GIMÉNEZ, *Guía fabril...*, p. 58. Francesc CABANA, *Fàbriques...*, v. II, *Cotoners*, p. 330-331.

84. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1842, f. 223v.-226v. (29 maig). AFTN, *Estadística*, 1850. Sobre els Claret, vegeu Rosa SERRA i ROTÉS, «Els orígens de Cal Casas de Puig-reig», *L'Erol* (Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà), any XIV, 47 (1995), p. 22-27.

Ramon Valls, 16.500 duros (la meitat del capital): 8.000 per la seva part de l'edifici, represa i canal, 6.000 per la maquinària de filar que té a la fàbrica de *Suc. de J. Bosch* (2 cardes, 8 *mule-gennys* de 240 fusos, metxera en fi de 104 fusos, màquina d'esmerilar...) i 2.500 de 25 telers mecànics, màquina de parar, caldera i altres que té a *Olivella y Valls*.

Josep Valls, advocat a Barcelona, 8.250 duros (un quart): 2.000 per la part de l'edifici, represa i canal cedida i 6.250 en efectiu.

Esteve Valls, 8.250 duros (un quart): 2.000 per la part de l'edifici, represa i canal cedida, 2.500 per 25 telers mecànics i altres que té a *Olivella y Valls* i 3.750 en efectiu.⁸⁵

L'any 1860, mort Ramon Pascual, reconstitueixen *Valls Hermanos y compañía* per 5 anys prorrogables, amb Esteve com a director, el germà i arxiprest de la catedral de Lleida Isidre com a tutor dels hereus del difunt Ramon i el germà Josep, que actuen com a socis col·lectius, i *Nadal y Ribó* com a comandataris. El capital és de 46.580 pesos forts, a mitges entre els Valls i *Nadal y Ribó*, els quals proveeixen el cotó i es queden tota la producció. La maquinària que aporten els Valls com a capital es compon de:⁸⁶

Un velar	130 duros
Un batà.....	700 duros
12 cardes franceses	2.400 duros
Un manual de tres jocs	600 duros
3 metxeres de 120, 64 i 104 fusos.....	1.860 duros
3 <i>selfactings</i> de 500 fusos	3.000 duros
2 contínues de 300 fusos.....	1.400 duros
Un bovinuar de 150 fusos	400 duros
2 ordidors.....	600 duros
Màquina de parar	1.200 duros
50 telers mecànics.....	3.750 duros
170 pots de manual i metxera.....	300 duros
Recanvis, corretges i altres peces	600 duros
Turbina de 40 cavalls.....	2.500 duros
Transmissions generals	3.850 duros
	23.290 duros

85. Ramon s'encarregarà de la direcció de la fàbrica i venda de productes a Sallent amb un sou de cins duros setmanals i Esteve de la compra de cotó i vendes a Barcelona per nou duros setmanals. AHPB, Ramon TORRA, *Man.*, 1856, f. 8v.-11v., núm. 5, cessió; f. 11v.-15v., núm. 6, constitució.

86. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1860, v. III, f. 469r.-475r. (6 desembre).

A la guia del 1861,⁸⁷ consten 2.340 fusos, 11 cardes i 56 telers mecànics que equivalen a un capital de 18.900 duros (!) i 85 operaris. L'any 1865, la societat fou prorrogada; l'any 1867, Josep fou heretat per Esteve i, l'any 1872, era el torn dels hereus de Ramon, que liquidaven llur part.⁸⁸ Ja només quedaven Esteve Valls i *Nadal y Ribó*. El mateix 1872, constituïen *Esteban Valls y compañía* com a continuació de l'anterior amb un capital de 80.000 duros a mitges.⁸⁹

L'any 1877, ja dissolta *Nadal y Ribó* i conclòs el contracte anterior, trenca amb els hereus d'aquests i, en definitiva, amb la dependència del capital barceloní. S'associarà amb el seu cosí Joan Palà i Valls, advocat que havia heretat el despatx de Josep Valls, qui aportarà el mas Palà amb un salt d'aigua a Castelladral, a prop del riu Cardener, on aixecaran a mitges la colònia Palà de Torroella. Tot seguit, reconstitueixen *Esteban Valls y compañía* com a societat regular col·lectiva per cinc anys prorrogables, amb Esteve com a gerent (100 duros mensuals). El capital és de 18.000 duros: Valls i Palà hi aporten 15.000 duros en maquinària i lloguen la fàbrica per 2.600 duros anuals i el comerciant manresà Manuel Arias i Comellas hi aporta els 3.000 restants en efectiu i s'encarrega del magatzem que lloguen a Barcelona (50 duros mensuals). La mare d'aquest, Lluïsa Comellas i Sala, els fa un préstec de 5.000 duros al 6 per cent anual. Ara sí que tot el capital és de la comarca.⁹⁰ L'any 1886, Manuel Àrias se'n separa i hi entra Ramon Gallifa i Mas com a soci comanditari, qui hi aporta 16.000 ptes. Si

87. Francisco GIMÉNEZ, *Guía fabril...*, p. 26.

88. AHPB, Josep-Maria PRATS, *Man.*, 1867, f. 349r.-350v., núm. 103 (11 juliol), testament de Josep Valls i Pascual; Josep Andreu TRAMULLAS, *Man.*, 1872, 43r.-55v. i 57r.-70v. (6 febrer). Els hereus de Ramon es quedaven amb l'edifici fàbrica i les dues turbines de 40 i 35 cavalls per 27.200 ptes, mentre que Esteve es quedava la maquinària per 1.326 duros, a més del vapor de 30 CV que ja havia pagat ell. Alhora, lloguen la fàbrica a Esteve per 8 anys forçosos i 7 de lliures, a raó de 13.000 ptes per any.

89. 50.000 del vapor i la maquinària i 30.000 en crèdits i existències. S'acorda que els beneficis o saldo romanent, 77.208 ptes i 94 cts., es repartiran quan es pugui. Esteve sotsarrenda a la nova societat la fàbrica del mas Vilaforns per 2.600 duros, que roman com a propietat dels fills de Ramon Valls. Igual que el lloguer, la societat és per 8 anys forçosos i 7 de voluntaris, i Esteve actuarà com a director a raó de 80 ptes setmanals. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1872, v. I, f. 765r.-772r. (3 abril).

90. AHPB, Agustí OBIOLS, *Man.*, 1877, v. III, f. 1.085r.-1.091v., núm. 234 (29 agost), constitució d'*Esteban Valls y compañía*.

volgués aportar-hi la seva maquinària, passaria a ser-ne soci col·lectiu. Com a comptable, hi introdueix el fill Isidre Valls.⁹¹

Aquest, Isidre Valls i Pallerola (1859-1933), se separarà dels Palà i construirà una nova fàbrica-colònia un parell de quilòmetres riu avall. Serà la colònia Valls o Palà Nou, al terme de Sant Mateu de Bages, que començarà a funcionar l'any 1903.⁹²

Llorenç Ferrer, citant Fortià Solà i Joan Vilà i Valentí, considera que el procés industrialitzador és autònom del Bages i a partir de capital autòcton. Adhuc arriba a posar com a exemple el cas de Sallent i cita els Valls o *Juan Mas y compañía* (1850).⁹³ Crec que els fets exposats són suficients per revocar aquest enfocament: *Nadal y Ribó*, el capital barceloní, financen i marquen l'estratègia en aquesta primera etapa de la industrialització rural. I, com a mostra, ni que sigui a nivell simbòlic, una dada significativa: l'any 1849, durant la greu crisi per l'aranzel, Antoni Nadal era designat pels fabricants del districte industrial de Sallent com a vocal-representant seu a la Directiva de la Junta de Fàbriques.⁹⁴

Castellar del Vallès: Joan Bergé i el molí d'en Barba

Al marge de la participació ja vista a *Juan Mas y compañía*, l'any 1840 *Nadal y Ribó* posen en marxa una fàbrica amb dos salts d'aigua a Castellar del Vallès amb Joan Bergé. Aquell any arrenden el molí de can Barba, del qual lògicament els interessava l'aprofitament de les aigües del riu Ripoll, propietat de la família Juliana, per establir-hi una fàbrica de filats de cotó.⁹⁵

91. AHPB, Joan ARMENGOL I PIFERRER, *Man.*, 1886, v. II, f. 847r.-854r., núm. 171 (1 juliol), constitució d'*Esteban Valls y compañía*; f. 923r.-924v., núm. 186 (10 juliol), acta de separació de Manuel Àrias.

92. Josep CAMPRUBÍ I PLANS, «Els Tolrà i els Valls, fabricants», *Regió 7* (21-VIII-1994), p. 9. Francesc CABANA, *Fàbriques...*, v. II, p. 345-347.

93. Llorenç FERRER, *Pagesos...*, p. 381-382. Fortià SOLÀ, *Història de Sallent*, Vic, 1920, p. 344-345. Joan VILÀ I VALENTÍ, «La aparición y las primeras fases de la industria algodónera», a *I Simposio de la Industria textil*, Terrassa, 1971, p. 189.

94. AFTN, *Junta de Fàbriques, Llibre d'actes, 1848-1861*, p. 83 i 159-168.

95. Joan Bergé signa l'arrendament entre el 1841 i el 1844; Antoni Nadal, entre el 1845 i el 1848, i Antoni Ribó, entre el 1849 i el 1852, amb possibles pròrrogues fins al 1862. El preu de l'arrendament és de 3.300 ll per cada període. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1840, f. 108r.-109v., 110r.-111v. i 111v.-113v.

Per l'abril, l'edifici ja està construït: 4 plantes corresponents a 4 quadres, el salt d'aigua de 30 pams i la roda de 13 i mig; i el cedeixen als arrendataris. Per construir-lo, han rebut un préstec de *Nadal y Ribó* de 6.000 ll, a 4 anys i al 3 per cent anual, i un altre de 1.464 ll. L'any 1842, formalitzen la societat com *Juan Bergé y compañía*, amb un capital de 47.616 ll, 12 s i 6 d, import de la maquinària comprada per Bergé i pagada per *Nadal y Ribó*. El capital és a mitges. Bergé cedeix a *Nadal y Ribó* 22.494 ll, 8 s i 4 d, la seva part de la liquidació de la fàbrica de *Bergé y Valls* de Sallent. La diferència amb la meitat del capital ja la reintegrarà. La societat és per 12 anys, el temps de l'arrendament, i *Nadal y Ribó* subministra el cotó i es queda tota la producció.⁹⁶

L'any 1845, Bergé reconeix deure a *Nadal y Ribó* 28.000 ll, pels préstecs sol·licitats per urgències i per cobrir capitals invertits en diverses societats de comerç, i els Juliana retornen el de 1.464 ll i prorroguen per 3 anys el de 6.000 ll.⁹⁷ Volem remarcar el grau de dependència que tot això suposa.

Joan Bergé mor vers el 1849 i el 1850 funciona com a *Viuda Bergé, hijos y compañía*, amb 14 cavalls hidràulics, 57 màquines de preparació, 3.600 fusos i 121 operaris. Però res no serà igual: el fill, Francesc Bergé i Tousier, tintorer de Castellar, es retira el mateix 1850 i rep el seu llegat, que li paguen *Nadal y Ribó*. L'any 1852, els Juliana retornen 5.775 ll. L'any 1853, els renoven el lloguer de la fàbrica i, l'any 1859, els acaben de pagar el debitori del 1842. El 1856, rep la seva part Agustina Bergé. Els Juliana els liquiden tots els seus deutes, que reconeixen haver satisfet amb el preu dels arrendaments.⁹⁸

L'any 1861, la fàbrica va a nom d'Antoni Nadal i compta amb un capital de 612.400 rals, 5.040 fusos, 21 cardes i 56 operaris. L'any 1863, amplien amb 14 qtns. plantats de vinya i oliveres procedents del mas Pelachs per 873 duros. Entre els anys 1870-1871, però, en el marc del canvi d'estratègia que ja hem exposat, es venen tota la propietat al nét Francesc

96. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1841, f. 135v.-137r., 137r.-139r. i 139v.-140v.; *Man.*, 1842, f. 266r.-268r. i 334v.-336r.

97. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1845, f. 31r.-32r. i 273v.-276r.

98. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1850, v. I, f. 382v.-384r.; *Man.*, 1852, v. I, f. 146v.-147v.; *Man.*, 1853, v. II, f. 440r.-444r.; *Man.*, 1856, v. I, f. 466r.-467r.; *Man.*, 1859, 654r.-655v. i 665v.-666v., i *Man.*, 1863, v. II, f. 1.271r.-1.273v.

Bergé i Quer. L'any 1872, aquest arrenda la fàbrica, el molí i els salts d'aigua a Josep Tolrà i Avellà, dels Tolrà de Cabrils, per 8.500 ptes anuals.⁹⁹

Banyoles: la fàbrica de l'hort de l'Hospital

Desconeixem quan començaren a operar els *Nadal y Ribó* a Banyoles. L'any 1843, constituïen la societat *Ramon Fort y compañía* per a fabricar teixits amb telers mecànics on hi havia la fàbrica de filats d'*Antón Mª Heris y compañía*,¹⁰⁰ que els arrenden el local. El capital és de 6.000 pesos forts, aportats a parts iguals entre Ramon Fort i Gil, fabricant que dirigirà la fàbrica amb un sou de 30 duros mensuals, i els barcelonins Joan Dotres i *Nadal y Ribó*, per tres anys prorrogables. D'entrada, instal·laren 24 telers mecànics i una màquina de parar. *Nadal y Ribó* proporcionava el cotó i es quedava tota la producció. L'any 1845, arrenden directament la fàbrica amb el corresponent salt d'aigua de 14 pams, que tenia llogada Dotres per 4 anys, per 1.371 ll, 8 s i 7 d, a l'hisendat Josep Rabassa, i l'any 1847 els *Nadal y Ribó* compren la seva part a Joan Dotres, de 2.000 pesos forts, per 1.800 duros. L'any 1850, hi treballen 85 operaris.¹⁰¹

L'any 1858, fan un préstec a Rabassa per pagar deutes de 25.791 rals i aquest, tot seguit, per pagar aquest deute i altres amb tercers, els ha de convertir l'arrendament en establiment, amb una entrada de 158.133 rals i 11 mar i un cens redimible de 432 rals anuals. Consisteix en dues fàbriques, una de construïda i l'altra en construcció, amb salt d'aigua i roda hidràulica, a l'hort de l'Hospital, junt amb el molí fariner *del Sagristà*, una peça de terra d'un tres vessanes, el molinador i l'aprofitament d'aigües del llac. Poc després, els vendrà també el cens per 7.200 rals, igualment per pagar deutes. Ara ja eren propietaris del tot. A més, entre 1858 i 1860 havien com-

99. *Ibidem*, *Man.*, 1863, v. III, f. 2.078r.-2.080v., núm. 520, i 2.092r.-2.097r., núm. 524; *Man.*, 1870, v. II, f. 1.159r.-1.164v.; *Man.*, 1871, v. I, f. 43r.-49v., i *Man.*, 1872, v. II, f. 1.119r.-1.120v. Francisco GIMÉNEZ, *Guía fabril...*, p. 38.

100. Creada l'any 1841 amb un capital de 335.000 rals, 7 cavalls hidràulics, 1.200 fusos *mule-genny* i 21 operaris, era la més important de Banyoles. Vegeu Pascual MADDOZ, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid, 1846, v. III, p. 359.

101. ACA, *Audiència, Tribunal de Comerç*, lligall 12/2, 1843, f. 16. AHPB, Josep-Maria ÒDENA, *Man.*, 1843, f. 87r.-89r.; *Man.*, 1845, v. II, f. 223r.-225r., i *Man.*, 1847, v. II, f. 22v.-25r. AFTN, *Estadística*, 1850. Cal tenir en compte l'equivalència següent: 1 pes fort (castellà) = 20 rals de velló = 1 duro = 1,875 lliures.

prat diverses cases de l'entorn. L'any 1863, però, sortirà una demanda de terceries i, en perdre el judici, hauran de pagar 43.343 rals més a un familiar de Rabassa.¹⁰²

L'any 1861, hi consten 33 telers comuns i 40 de mecànics, el que equival a un capital de 153.200 rals i 80 operaris. L'any 1867, en plena crisi i amb la fàbrica parada, decideixen liquidar la societat. El capital és de 5.754 duros i 360 ml. en maquinària i 37.172 duros i 342 ml. en capital circulant i beneficis. A Ramon Fort, de 72 anys, li'n correspon un terç. Reconstitueixen la societat en millorar la situació, però l'any 1870 Josepa Fort i Font, hereva de Ramon, i els *Nadal y Ribó* la dissolgueren definitivament. Dels 20.360 escuts i 96 ml. que pertocaven als Fort el 1866, encara els devien 16.000 escuts.¹⁰³

Per fer funcionar la fàbrica, l'any 1872 constituïen, com ja hem vist, *Josep Mir y compañía* amb el vilassarenc Josep Mir i Sust, a mitges en el capital. Aquest era de 38.171 ptes i 17 cts, representat per la maquinària que tenien a mitges Mir i els *Nadal y Ribó*, procedent en part de l'antiga fàbrica de Vilassar de Mar i en part de noves compres a Anglaterra. Per acabar de cobrir la seva part, Mir va rebre un préstec de *Nadal y Ribó* de 2.318 duros i 574 ml., a un interès del 6 per cent anual, a descomptar dels seus beneficis. *Nadal y Ribó* llogaven l'edifici a la societat per 3.000 ptes, proporcionaven tot el capital circulant, eren els únics proveïdors de cotó i es quedaven tota la producció. També es comprometien a instal·lar una màquina de vapor de 15 o 16 CV, «para suplir la poca fuerza y demás inconvenientes de la rueda hidráulica, mediante el aumento de 3.000 ptas. anuales en el precio de arriendo».¹⁰⁴ Com és evident, la dependència era total.

L'Ametlla de Merola

Entre els anys 1870 i 1872, es produeix el canvi d'estratègia de retorn i concentració entorn de l'aigua que ja hem citat per part dels *Nadal y Ribó*

102. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1858, v. I, f. 290r.-294r.; v. II, f. 26r.-34v. Cartes de pagament a creditors de Rabassa: *Man.*, 1858, v. I, f. 65r.-71r., 71v.-74r. i 184v.-186v.; aclariment: *Man.*, 1859, v. I, 629r.-634v. i 634v.-638v. Compra de cases: *Man.*, 1858, v. I, f. 268v.-273v., i *Man.*, 1860, v. I, f. 469r.-470v. (desamortització-subhasta); *Man.*, 1863, v. I, f. 9r.-12r.

103. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1867, v. I, f. 781r.-782v., núm. 183; *Man.*, 1870, v. II, f. 1.469r.-1.470v., núm. 386. Francisco GIMÉNEZ, *Guía fabril...*, p. 90.

104. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1872, v. II, f. 1.593r.-1.598r., núm. 379.

i encarreguen a Mateu Serra la construcció d'una colònia tèxtil a l'Ametlla de Merola (Puig-reig). El 29 de març de 1870, els marmessors de Francesc Suñé i Enrich li venien un molí amb represa a l'antic *mas Grapal* i la concessió que havien aconseguit l'any 1859 per construir-hi una fàbrica aprofitant les aigües del citat molí, però el 23 d'agost li suspengueren les obres per estar caducada tal concessió. El desembre del 1870, Joan Alsina establí a Mateu un terreny d'1 Ha, 12 a i 35 ca, amb un cens de 288 ptes, on «*el Sr. Serra construirá una fábrika que contará con un huerto. Dará anualmente al Sr. Alsina ochenta cargas de basura y la instalación de comercios quedará supeditada a la voluntad del Sr. Alsina*». ¹⁰⁵ Per abonar l'entrada i aixecar la fàbrica, els *Nadal* y *Ribó* faran un préstec a Mateu Serra de 250.000 ptes, al 6 per cent anual, a compte de la seva part de beneficis. ¹⁰⁶ El 23 de gener següent, demanava al Governador que es renovés i s'ampliés la concessió de 1859 d'aprofitament hidràulic per moure la nova fàbrica de filats i teixits:

«*se pretende aprovechar la presa que ya existe y ensanchar el canal de conducción bifurcándose en cierto punto para conducir una parte del agua al molino y otra al nuevo emplazamiento de la fábrika y volviendo toda al río por un canal de desagüe, y que la fábrika contendrá 10.000 fusos y 200 telares, siendo necesario para ponerla en movimiento una fuerza de 129 cavallos y 10 para las dos muelas del molino, necesitándose por lo mismo tomar del río 2.350 litros por segundo [...]*». ¹⁰⁷

La Diputació prenia l'acord de concessió el 27 de febrer de 1872, condicionat a l'execució en el termini d'un any, i el 13 d'abril constituïen la nova *Mateo Serra y compañía*:

105. Ignasi TERRADAS I SABORIT, *Les colònies industrials. Un estudi entorn del cas de l'Ametlla de Merola*, Barcelona: Laia, 1979¹; més recent, *La qüestió de les colònies industrials. L'exemple de l'Ametlla de Merola*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1994² (revisada), p. 144 (Col·lecció monogràfics; 14), Arxiu Serra Feliu i notaria Esteve Sellarés de Sallent.

106. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1875, v. I, f. 135-139, formalització del debitori per 334.475 ptes al 6 per cent avalat amb la fàbrica de l'Ametlla de Merola.

107. AHDB, *Diputació de Barcelona, Secció 4a, Negociat d'aigües, 1871*, lligall 372, exp. núm. 3025, aprofitament hidràulic sol·licitat per Mateu Serra. Jordi CLUA I MERCADAL, *Legislació i assentaments fabrils: Les colònies industrials a Catalunya* (tesi doctoral microfitxada, núm. 2.627), Universitat de Barcelona, 1995, p. 118-122 i 183-184.

«[...] deseando ambas partes interadas introducir mayor economía y aumentar el producto de la fabricación en beneficio de la Sociedad, acordaron reunir las dos industrias de tejido de empesas y de filatura de algodón en un establecimiento de nueva planta [...] en el que han reunido los Señores otorgantes toda la maquinaria que antes tenían en las fábricas de San Ginés de Vilasar y de Balsareny y las que la razón social Nadal y Ribó tenía en otra fábrica de Villanueva y Geltrú de su exclusiva propiedad [...]».¹⁰⁸

La societat s'estableix per 10 anys forçosos i 5 de voluntaris, fins al 31 de març de 1887, amb possible pròrroga per 5 anys més, amb un capital de 800.000 ptes aportades a mitges. Serra aporta la fàbrica i la màquina de vapor de Vilassar, valorada en 100.000 ptes, i la maquinària, per 125.000 ptes, més la maquinària de Balsareny, valorada en 175.000 ptes, que acaba de comprar a la societat dissolta i que abonarà amb càrrec als beneficis que li corresponguin. Així mateix, cedeix en règim de lloguer la colònia i represa de l'Ametlla de Merola a raó de 22.500 ptes anuals. *Nadal y Ribó* aporten la maquinària de Vilanova, estimada en 120.000 ptes, i la resta en efectiu. Mateu Serra en serà el director amb un sou setmanal de 20 duros. El 29 d'abril de 1874 es posà en marxa. Hi havia 800 treballadors al servei de 300 telers, 8.000 pues de filatura i 70 habitatges.

L'any 1875, refeien la constitució davant la reestructuració citada de *Nadal y Ribó* i, al mateix temps, Mateu Serra feia donació de totes les seves propietats als seus fills Antoni, el 58 per cent, i Jaume, el restant 42 per cent, i se'n reservava l'usdefruit. Els altres fills, Pau i Eduard, ja havien cobrat en haver d'assumir les pèrdues de les respectives fallides i Francisca també havia rebut la seva part. El valor comptable del seu patrimoni era:¹⁰⁹

VILASSAR DE DALT:

Casa al carrer d'en Bassa, núm. 9.....	2.500 ptes.
Casa al carrer d'en Bassa, núm. 11.....	4.000 ptes.
Casa al carrer d'en Bassa, núm. 27.....	3.000 ptes.
Vinya de 5 q. a Sant Salvador.....	1.800 ptes..
Fàbrica al carrer Artail, núm. 29.....	45.000 ptes.

108. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1872, v. I, f. 871r.-882v., núm. 213, constitució; v. II, f. 1.615r.-1.618v., núm. 387, addició a la constitució i aclariments a les quantitats.

109. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1875, v. I, f. 93r.-106v., nou redactat dels estatuts de *Mateu Serra y compañía*; f. 263r.-273v., donació.

Molí fariner amb canal i 3 q. a Sta. M. Merola	48.000 ptes.
(gravat amb 48.000 ptes.)	
Casa-fàbrica i hort a Puig-reig de 200 CV les 2 turbines i màquina de vapor de 80 CV i cases.....	202.500 ptes.
(aquesta té una càrrega a favor de <i>Nadal y Ribó</i> de 275.000 ptes)	
<hr/> TOTAL NET.....	- 16.200 ptes.

La dependència respecte a *Nadal y Ribó* era total.

El 3 d'agost de 1880, l'Ametlla rebia la concessió de *Colònia Agrícola i Industrial* amb els beneficis fiscals que la llei de 1866 comportava. L'any 1881, el de la mort de Mateu Serra, trobem la primera descripció coneguda d'una colònia «[...] hi ha la colònia de la *Atmetlla de Merola*, que té estació a 374 metres d'altitud. Compta ab 88 edificis, ab 573 habitants, una església, un estudi y una costura, y un teatret».¹¹⁰

L'any 1887, es dissoldria la societat i es constituïria com a *Serra Hermanos* per 25 anys, però ja ells sols i en la proporció assenyalada en la donació del 1875, amb un capital de 346.268 ptes i 54 cts. L'objecte era la fabricació de filats i teixits de cotó a la fàbrica de Santa Maria de Merola... i també la venda dels articles de consum a les botigues de la colònia de què formava part. La novetat estava en el fet que la propietat de la fàbrica i de la colònia quedava al marge de la societat i representava que els dos germans, propietaris en la proporció de 58 centaus Antoni i 42 Jaume, l'arrendaven a la societat per 60.000 ptes anuals.¹¹¹

Sant Martí de Provençals: els estampats

Per completar el procés d'integració vertical de la producció, els *Nadal y Ribó* també s'introduïren en l'estampació a partir dels anys cinquanta, i ho feren en el principal centre tradicional del ram de l'aigua fora de la ciutat, a Sant Martí de Provençals. Pel que hem pogut detectar, hi treballaven a través de tres societats: *Mateo Torelló y compañía*, *Juan Romá y compañía* i *Jaumandreu y compañía*. Per donar una idea de llur importància, l'any

110. Cels GOMIS, *Província de Barcelona*, a Francesch CARRERAS CANDI (dir.), *Geografia General de Catalunya*, Barcelona: Ed. Albert Martín, 1881, p. 133.

111. AHPB, Joan ARMENGOL I PIFERRER, *Man.*, 1888, v. II, f. 772r.-779v., núm. 169, constitució de *Serra Hermanos*; f. 780r.-783v., núm. 170, arrendament de la colònia.

1861, en funció de les quotes fiscals de Sant Martí com a blanqueig i estampats, *J. Romà y comp.* ocupa el tercer lloc, *Jaumandreu y comp.* el quart i *M. Torelló y comp.* el tretzè.¹¹²

Tal com hem vist, l'any 1855 **Pau Ribó i Mir** lloga a Lluís Villavechia una casa-prat amb sis mujades de terreny a Sant Martí de Provençals per cinc anys, que fins llavors tenia llogat Domènec Souhé, i tot seguit traspassa l'arrendament a la societat *Ribó, Ráfols y compañía*, procedent de Vilanova i la Geltrú, per instal·lar-hi un establiment de blanqueig amb planxes de pedra.¹¹³

L'any 1861, hi trobem el fabricant Mateu Torelló i Pericas, a qui el seu pare, Mateu Torelló i Verdú, havia cedit l'establiment de blanqueig del barri del Taulat l'any 1857, amb 3 perrotines, blanqueig, un capital de 702.000 rals i 34 operaris. L'any 1865, Mateu Torelló i Verdú recupera la fàbrica ja que, en el context de la crisi del moment, està molt endeutada, especialment amb *Nadal y Ribó*: d'un deute total en el moment de la venda de 78.790 duros, 38.430 és amb *Nadal y Ribó*, un 49 per cent! Per liquidar aquests deutes, ven la fàbrica, amb unes nou mujades de terra adjuntes, la maquinària i les existències en gènere i drogues a Antoni Nadal per 82.790 duros i 309 ml. (28.500 corresponen a la maquinària i 28.490 duros i 309 ml. a les existències).¹¹⁴

Tot seguit, constitueixen *Mateu Torelló y compañía* per cinc anys: d'un capital de 92.300 duros, A. Nadal n'aporta 54.300 (fàbrica i maquinària, però no les existències, que les traspassa com a circulants); *Nadal y Ribó*, 30.000, i Pau Ribó, 8.000. Nadal i Pau Ribó queden com a gerents i Mateu Torelló i Verdú i Mateu Torelló i Pericas actuen com a socis industrials i dedicaran part del seu sou i beneficis a pagar els deutes pendents. Al final del 1865 i enmig de la crisi general, Pau Ribó, per problemes de salut, es

112. Jordi NADAL, Xavier TAFUNELL, *Sant Martí de Provençals, pulmó industrial de Barcelona (1847-1992)*, Barcelona: Columna, 1992, p. 299.

113. AHPB, Ferran MORAGAS UBACH, *Man.*, 1855, v. III, f. 150r.-152r., núm. 887; Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1856, v. I, f. 299r.-303r., núm. 187.

114. AHPB, Ignasi FERRAN SOBREQÜÉS, *Man.*, 1865, v. I, f. 238r.-243v., núm. 55, balanç de la fàbrica; Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1865, v. I, f. 838r.-846v., núm. 239, compra; v. II, f. 968r.-971r., núm. 269; *Man.*, 1866, v. III, f. 2.375r.-2.381v., núm. 506; f. 2.395r.-2.398r.; f. 2.483r.-2.486r.; f. 2.770r.-2.772r. i f. 3.007r.-3.010r.; *Man.*, 1871, v. I, f. 677r.-680v., núm. 180, i f. 681r.-685r., núm. 181, cartes de pagament del deute. Francisco GIMÉNEZ, *Guía fabril...*, p. 55.

retira de la societat i queda Antoni Nadal com a gerent. Es redueix el capital a 84.300 duros, repartit entre A. Nadal i *Nadal y Ribó*.¹¹⁵

En complir-se els cinc anys previstos, *Nadal y Ribó* dissolen la societat per fer una important reestructuració: l'any 1871, venen a Mateu Torelló i Pericas la fàbrica de pintats per 48.000 escuts (10.000 per la màquina de vapor i 38.000 per la fàbrica i la resta) i li cedeixen la maquinària; aquest assumeix el deute de l'anterior societat, de 81.600 escuts, dels quals els ha pagat 28.800 i els deu la resta. Amb aquestes noves bases, tornen a constituir *Mateo Torelló y compañía* per cinc anys, amb un capital de 148.600 escuts, 88.600 aportats per Mateu Torelló i Pericas (48.000 per la fàbrica acabada de comprar i 40.600 per la maquinària cedida) i 60.000 *Nadal y Ribó*. Torelló és el gerent amb 120 escuts setmanals i *Nadal y Ribó* són socis comanditaris. Alhora, aquests obren una línia de crèdit de fins a 200.000 ptes en gènere que ells mateixos proporcionen. Gradualment, els Torelló van superant la fallida dels seixanta i recuperen les propietats que s'hagueren de vendre per pagar deutes, com per exemple la recompra a A. Nadal de la casa *El Mesón* i els terrenys adjunts. L'any 1873, compren la casa del carrer de Sant Pere, núm. 2, i de la riera de Sant Joan, núm. 14, per a edificar la seu social amb despatx i magatzem, amb un préstec de *Nadal y Ribó* de 14.000 duros a sis anys i un interès del 6 per cent anual. Segons consta a la liquidació de *Nadal y Ribó*, seria liquidada l'any 1875.¹¹⁶

L'any 1850, els fabricants d'estampats Josep Casamitjana i Boyer i Joan Casamitjana i Costansó s'havien establert en un terreny de quatre mujades segregat del *manso Garreta*, de Sant Martí de Provençals, al paratge *Juncar*, proper a la carretera de Sant Joan, on, amb préstecs de *Nadal y Ribó* per un total de 12.000 duros, havien edificat una fàbrica d'estampats amb vapor. Pel gener del 1854, constituïren la societat *Juan Romà y compañía* per deu anys per a elaborar pintats de percal, mocadors de cotó i altres, amb un capital de 130.000 pesos forts distribuïts de la següent manera:

115. ACA, *Audiència, Tribunal de Comerç*, lligalls 12/7 i 12/9. AHPB, Ferran FERRAN, *Man.*, 1865, v. II, f. 879r.-887r., núm. 232, constitució; v. IV, f. 2.146r.-2.149r., núm. 553, modificació dels estatuts per la sortida de Pau Ribó (31 desembre).

116. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1871, v. I, f. 745r.-752v., núm. 190, venda; f. 753r.-756r., núm. 191, cessió; f. 757r.-768r., núm. 192, constitució de la societat; f. 769r.-772v., núm. 193, concessió del préstec; v. II, f. 1.271r.-1.276r., núm. 304, recompra de dues peces amb sèquia prop del *Meson*; *Man.*, 1873, v. III, f. 2.189r.-2.194v., núm. 476, debitori; *Man.*, 1874, v. II, f. 1.511r.-1.512v., núm. 352, recompra del *Meson*; *Man.*, 1875, v. III, f. 2.089r.-2.096v., liquidació de *Nadal y Ribó*.

Director i caixer: Joan Romà.....	40.000 pesos
Socis comanditaris: Josep Casamitjana.....	10.000 pesos
Josep Balanzó.....	40.000 pesos
Joan Mitjavila.....	40.000 pesos

I li compren la fàbrica als Casamitjana per 31.786,69 duros. Joan Mitjavila, cunyat dels Nadal, ha rebut un préstec «a retornar quan li reclamin» de 35.000 duros de *Nadal y Ribó* per a cobrir la seva part de 40.000 duros sota hipoteca d'aquesta mateixa part. A més, *Nadal y Ribó* cobren el debitori del 1852, que ha estat assumit per la nova societat. Joan Romà també ha hagut d'endeutar-se amb *Nadal y Ribó*, la seva mare Antònia Oliver i una tia. L'any 1855, amb adreça al carrer Alt de sant Pere, compta amb 6 taules; l'any 1861, amb 12 taules, 2 màquines de cilindres, 4 perrotines, amb «*molde a mano*», un capital de 230.000 rals i 26 operaris. L'any 1870, però, *Nadal y Ribó* alliberen del préstec Mitjavila, qui ja constava com a soci-gerent, perquè la societat «*es tingué de liquidar pel mal resultat de les operacions amb la conseqüent pèrdua del capital social*». ¹¹⁷

Joan Jaumandreu i Torra (†1881), fabricant nascut a Manresa, era nebot d'Eudald Jaumeandreu i Triter (1774-1840), doctor en Teologia, agustí jansenista secularitzat (1788-1835) que el 1815 havia introduït l'ensenyament de l'economia política a les escoles de la Junta de Comerç. Per Ernest Lluch, «*no sols compongué el primer tractat d'Economia Política escrit per un català, sinó també un text que podia obrar com una punta de llança de l'acció política de la burgesia catalana emprenedora*». La seva família provenia del ram tèxtil com a torcedors de seda de Ripoll. Un familiar seu, Josep Jaumandreu i Socas (†1840), metge cirurgià de la Reial Càmera i major de l'exèrcit, s'havia casat amb Maria-Teresa Nadal i Ferrater (1787-1859), tia dels Nadal Pujolar, i fou heretat per Francisca Nadal i Espalter, casada amb Joan Vila. ¹¹⁸

117. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1852, v. I, f. 347v.-349v., debitori; *Man.*, 1854, v. I, f. 74r.-78r., constitució de la societat; f. 110r.-111v., carta de pagament del debitori (1852); f. 322r.-325r., debitori; *Man.*, 1856, v. II, f. 15v.-18r., núm. 314, carta de pagament; *Man.*, 1870, v. II, f. 1.165r.-1.168r., núm. 311, alliberament del préstec. ACA, *Audiència, Tribunal de Comerç*, lligall 12/5, s/n (8 agost 1855). FRANCISCO GIMÉNEZ, *Guía fabril...*, p. 55. JORDI NADAL, XAVIER TAFUNELL, *Sant Martí...*, p. 50.

118. AHPB, Josep XURIACH FABRA, *Man.*, 1859, f. 147r.-v., codicil; f. 333r.-338v., testament; 343r.-346v., inventari; Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1863, v. III, f. 2.309r.-2.313r., núm.

Vers el 1840, Joan Jaumandreu establí la seva fàbrica d'estampats a Sant Martí amb despatx comercial al carrer Arcs de Jonqueres de Barcelona. Fundà *Jaumandreu y compañía*, que el 1848 actuen com a liquidadora de *Casamitjana, Esteve y compañía* i es fan càrrec de la fàbrica de vapor d'aquests al barri del Taulat, construïda uns quatre o cinc anys abans.¹¹⁹ Hem localitzat l'escriptura de reconstitució de *Jaumandreu y comp.* l'any 1857, per nou anys més, amb un capital de 243.200 pesos forts, dels quals *Nadal y Ribó* aporten 11.100.

Joan Jaumandreu, amb una aportació de 39.000, actuava com a director i els altres eren comandataris. L'empresa va créixer paulatinament. L'any 1861, comptava amb dos edificis, separats per un carrer, produïa anualment unes 100.000 peces i consumia unes 1.400 tones de carbó. Comprava la tela a diferents empreses de Vilanova i Manresa. Comptava amb tres màquines de cilindres, 20 taules d'estampar a mà, 1 perrotina, 2 màquines de vapor, uns 67 obrers i, sobretot, amb un important magatzem d'uns cinc-cents cilindres gravats que li permetia disposar d'una gran diversitat d'estampats. L'any 1867, actuant *Nadal y Ribó* com a testimonis, arrendaren l'establiment de la societat en liquidació d'Antoni Maymí i Jaume Baulenas per 4.000 escuts anuals.¹²⁰ Creiem que, a diferència de les altres societats estudiades, en aquest cas *Nadal y Ribó* només hi participava, però sense arribar a controlar-la, tot i que imfluïen molt, com posa en evidència la cessió de signatura social de Joan Jaumandreu a Joan Nadal i Pujolar, qui actuava en representació de *Nadal y Ribó*. També coincidiren en la projectada societat anònima *La Progresiva Industrial* per a l'elaboració de filats, teixits i estampats per trenta anys, amb un capital de deu milions de rals de velló l'any 1854, en la qual també participava Joan Nadal i Pujolar i de la qual Jaumandreu era el director. Ocupà càrrecs de rellevància social, com la presidència de la Junta de Fàbriques (1847-1849) i de l'Institut Industrial de Catalunya (1862-1878), regidor de l'Ajuntament de Barcelo-

568, liquidació de l'herència de Josep Jaumandreu. Eudald JAUMEANDREU, *Rudimentos de Economía Política*, Barcelona: Ed. Altafulla, 1988 (reed. a la col. Clàssics del Pensament Econòmic Català, 2, amb un estudi preliminar d'Ernest Lluch), p. 17 (cita). Ernest LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, Barcelona: Ed. 62, 1973, p. 259 i ss.

119. Francesc CABANA, *Fàbriques...*, v. II, p. 49. Jordi NADAL, Xavier TAFUNELL, *Sant Martí...*, p. 50-51.

120. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man., 1857*, v. II, f. 83v.-95v., constitució; *Man., 1867*, v. II, f. 1.719r.-1.729r., núm. 361, arrendament. Francisco GIMÉNEZ, *Guía fabril...*, p. 52.

na...¹²¹ Volem destacar la seva participació, com un dels principals impulsors, de la recentment estudiada *Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera*¹²² (1847-1850), juntament amb Antoni Nadal, però de la qual ell se separà, a diferència de Nadal.

Una altra participació de naturalesa semblant a l'anterior són les cent cèdules de 200 escuts (10.000 duros) que tenen de *Ricart y cia* l'any 1868. Es tracta d'una de les més importants societats cotoneres, que inclouen en una mateixa companyia totes les fases del cotó distribuïdes en aquesta època: entre Manresa, la filatura i el tissatge, i el blanqueig i els estampats a Sant Martí. Per donar una idea del seu volum, direm que l'any 1868 era la segona empresa més important per la quota fiscal de Sant Martí. Quant al seu director, Frederic Ricart i Gibert, compartia el paternalisme social que veurem en Antoni Nadal.¹²³

Hem trobat indicis que intentaren introduir-se en altres establiments d'estampats de Sant Martí amb la concessió de préstecs, com fou el cas dels germans Manuel, Eduard i Aquil·les **Paul i Pimont**, nascuts a Avinyó, que l'havien muntat l'any 1847: l'any 1856 reberen un préstec de 12.000 duros d'Antoni Ribó amb hipoteca sobre la fàbrica, però el pogueren tornar el 1860.¹²⁴

121. AHPB, Josep-Manuel PLANAS, *Man.*, 1848, f. 164v.-166v., *Guell, Ramis y comp.*; Tomàs QUINTANA, *Man.*, 1846, f. 34; Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1854, v. II, f. 265r.-281v., *La Progresiva Industrial*; *Man.*, 1855, v. I, f. 589v.-590v. (28 abril), protocol·lització de la participació de *Nadal y Ribó* a *Jaumandreu y cia.* a través de Francesc Esteve. ACA, *Audiència, Tribunal de Comerç*, lligall 12/3, 1846, f. 48, *Juan Pineda*, i 1855, s/n, *La Progresiva Industrial*; lligall 12/4, f. 74, cessió de la signatura. Roser SOLÀ, *L'Institut Industrial de Catalunya, una peça clau a la modernització catalana* (tesi doctoral), Universitat de Barcelona, 1984, v. III, p. 635-640. Recentment editada: *L'Institut Industrial de Catalunya i l'associacionisme industrial des de 1820 a 1854*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 392-395. Sobre *Guell, Ramis y comp.*, vegeu Francesc CABANA, *Fàbriques...*, v. II, p. 149-153.

122. Roser SOLÀ, *L'Institut...*, p. 140-193.

123. Roser GALÍ, «L'origen...», v. I, p. 219; Francesc CABANA, *Fàbriques...*, p. 56-61; Jordi NADAL, Xavier TAFUNELL, *Sant Martí...*, p. 300.

124. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1860, v. II, f. 512r.-v., núm. 464, carta de pagament. Jordi NADAL, Xavier TAFUNELL, *Sant Martí...*, p. 52.

Barcelona

A més del propi magatzem i local social de *Nadal y Ribó*, l'any 1849 constituïen **Juan Vila y compañía** per cinc anys per a instal·lar un establiment de venda d'empeses i altres teixits al carrer de Montcada, núm. 3. Joan Vila i Jover, casat amb una cosina d'Antoni Nadal, s'encarrega de tenir assortit l'establiment, però no pot fer compres superiors a 200 duros sense aprovació dels socis *Nadal y Ribó*, que actuen com a caixers. Vila rebia quatre duros setmanals, habitació i el 10 per cent dels beneficis anuals. L'any 1855 es reestructuren, entra com a soci el germà, Josep Vila i Jover, i constitueixen *Vila Jover y compañía*, dedicada a la venda a l'engròs per cinc anys, amb un capital de 28.000 duros, dels quals els Vila Jover aporten 4.000 i Josep fa de director i caixer i, com a comandataris, Joan Nadal i Ferrater, 8.000; Antoni Nadal, 8.000, i Antoni Ribó, 8.000.¹²⁵

Antoni Nadal, partidari del diàleg i el paternalisme social

Tal com hem vist, Joan Jaumandreu i Antoni Nadal coincidiren en la fundació de l'*Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera*¹²⁶ (1847-1850), una mena de sindicat mixt o vertical format per propietaris, filantrops, líders obreristes i fabricants amb l'objectiu humanitari de defensa proteccionista del treball nacional, el diàleg social i el mutualisme obrer, un plantejament proper als progressistes. I ho ressaltem perquè, mentre Jaumandreu se'n retira ben aviat, trobem Antoni Nadal a la Junta Directiva i a les comissions mixtes de conciliació amb els obrers, com un dels més votats com a representant dels fabricants.¹²⁷ Dins de la Directiva, formà part de la secció de govern,¹²⁸ una mena de permanent, i les escadusseres dades de què disposem apunten que fou un dels principals

125. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1849, v. I, f. 367r.-368v.; *Man.*, 1855, v. I, f. 65v.-67r. i 110r.-113r.

126. Roser SOLÀ, *L'Institut...*, p. 140-193.

127. La singularitat del cas fa que en ocasions consti com a propietari de fàbriques, com a comerciant, com a fabricant de cotó, llana i lli o com a fabricant de filats. Roser SOLÀ, *L'Institut...*, p. 153, 161, 187 i 340.

128. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, revista *Miscelánea. Boletín de la Asociación Defensora del Trabajo Nacional y de la Clase Obrera*, sessió Direcció, 25-IX-1848, p. 69.

suports de la línia il·lustrada que representava Magí Soler i Espalter. Per exemple, Nadal i el líder obrerista Joan Miralles no dubten a donar suport a la proposta de manifest presentada per aquest enfront d'altres¹²⁹ o, quan en dimiteix el secretari, Joan Illas i Vidal,

*«El señor Nadal propuso a este obgeto al señor Soler y Espalter, rogándole que á ello se sirviese prestarse, lo cual resistirá el señor Presidente y secundaron unánimes los demás señores de la Junta, á cuyos ruegos el señor Soler accedió con expresión de que la serviría sin sueldo».*¹³⁰

A partir d'ara, Soler serà l'ànima de l'associació.

Però encara resulta més significativa la seva continuïtat a la Junta de l'hereva *Asociación de Socorro y Protección de la clase obrera y jornalera* (1850...), centrada ja només en una línia totalment paternalista, de pura beneficència, seguint els plantejaments de Jaume Balmes amb ressonàncies saintsimonianes, tot un precedent de la filosofia social que impregnarà, quan retorni a l'energia hidràulica, la conversió de les velles fàbriques de riu en colònies industrials, com per exemple amb la construcció de la colònia de l'Ametlla de Merola, l'any 1871, un cop es trenquin les relacions socials al vapor de Vilanova i el consegüent trasllat de la seva maquinària.

Per les mateixes dates, entre el març del 1847 i el novembre del 1848,¹³¹ Jaumandreu i Nadal són escollits vicepresident i vocal, respectivament, de la Junta de Fàbriques. Nadal hi entrà en representació de la filatura i hi tingué destacades aportacions, com:

*«Ha manifestado el Sr. Nadal que el Director de el Guía se le había dirigido particularm^e para que por su conducto se sirviese hacer presente a la Junta que estaba pronto á admitir el cargo de abogar por la decidida protección de la industria del Principado bajo las bases que dicho Sr. ha explicado y han merecido la aprobación de la Junta».*¹³²

129. *Ibidem*, sessió Direcció, 3-VII-1848.

130. *Ibidem*, sessió Direcció, 22-I-1849, p. 74-75.

131. AFTN, *Junta de Fàbriques, Llibre d'actes, 1848-1861*, p. 1-26 i 159-168.

132. AFTN, *Junta de Fàbriques, Llibre d'actes, 1848-1861*, p. 40-43. *El Guía* era un diari de Madrid. A canvi de 200 subscripcions, publicaria el que se li digués i informaria d'acord amb els interessos dels fabricants. Formà part amb Jaumandreu de la permanent, de les comissions per anar a Madrid pels aranzels, aportarà fons a la Junta, representarà el districte de Sallent...

En aquesta etapa, hi haurà dissidències entre els fabricants pel foment de les comissions mixtes de fabricants i operaris i la legalització de les associacions obreres.¹³³

Tots aquests indicis apunten a identificar Antoni Nadal com un dels pocs fabricants¹³⁴ que defensaren el paternalisme social i el diàleg amb l'obrisme moderat, especialment en el debat dels anys 1847-1850, i expliquen el seu ostracisme posterior respecte d'aquest tipus d'organismes corporatius.

Balanç: un llegat impressionant

De tot el que hem exposat, es pot treure una clara conclusió: el paper cabdal de *Nadal y Ribó* en la industrialització del rerepaís. I no es poden arribar a entendre els mecanismes d'aquesta industrialització sense conèixer a fons un cas clau com el de *Nadal y Ribó*. El fet d'actuar com a socis comanditaris els col·loca en un segon terme, els *camufla* a efectes de detectar la seva importància, però un cop *destapats* és indiscutible el seu gran paper.

Es tracta d'una estructura vertical que gradualment va recollint totes les fases, des de la compra del cotó per la seu comercial barcelonina, la filatura i el tissatge escampats arreu del rerepaís, els estampats concentrats a Sant Martí de Provençals i la venda centralitzada de nou a la seu barcelonina, des d'on es dirigeixen i es financen totes les operacions. I com a estructura jurídica idònia per finançar i controlar aquest procés, la societat comanditària, que garanteix millor l'estabilitat dels socis que l'anònima i, alhora, resulta un major estímul per als socis gerents —en la majoria dels casos, no tenen altres funcions que les dels majordoms o encarregats— que saben que, si el negoci rutlla, es podran autofinançar la compra de la totalitat de l'establiment i ser-ne els únics propietaris.¹³⁵

133. Roser SOLÀ, *L'Institut...*, p. 342-343.

134. Altres fabricants que formaren part dels òrgans directius de l'Associació foren Joan Güell, Ferran Puig, Josep Reig, Ramon Bonaplata i Nadal, Ignasi Fabra, Tomàs Rosal, Francesc Pla i Bruquetas, Josep Masoliver, Josep Vilardell, Ramon Nogués... (*Miscelánea, passim*).

135. Cal preguntar-se si aquesta excessiva dependència en els orígens de les fàbriques cotoneres no comportà una reacció psicològica de rabiosa defensa de llur autonomia, a tombants de segle, un cop aconseguida, que ajudaria a explicar el procés invers a la con-

En la història descrita de *Nadal y Ribó*, creiem que es poden diferenciar tres fases –les dates són aproximades–:

I fase (1828-1838). La seva activitat es limita a la funció comercial clàssica, la compravenda de productes, però a poc a poc van finançant l'actiu circulant de les empreses a les quals venen el cotó o el fil i els compren el producte elaborat. L'instrument habitual és el debitori o les lletres de canvi.

II fase (1838-1870). Participen directament en els establiments com a socis comanditaris, finançant el circulat i, en ocasions, part de l'actiu fix per a fer possible la mecanització, el pas del moviment *a sang* o hidràulic al vapor, seguint el model anglès –bé que no abandonaran mai del tot l'aigua. Per exemple, introdueixen la mecanització a vapor a Vilassar de Dalt entre el 1855 i el 1857 i bona part de la de Vilassar de Mar en la dècada de 1840. Les condicions gairebé sempre són les mateixes: proporcionen i financen la matèria primera i es queden tota la producció amb una comissió de vendes del 3 per cent. Els problemes de manca d'oferta monetària i de finançament bancari del país¹³⁶ els permet «escanyar» els preus als subordinats. Fixen el que s'ha de produir i financen el circulat fins a 12.000 ll. En aquesta fase, s'introdueixen en els estampats.

III fase (a partir del 1870). Canvi estratègic pel que fa a les fàbriques a vapor, com a conseqüència del fracàs del model anglès de mecanització per l'elevat preu del carbó en haver-se d'importar –i, aparentment, els majors conflictes laborals del litoral de l'entorn barceloní–, i concentració a les fàbriques de riu a l'interior del país, aollint-se a les millores tecnològiques introduïdes en aquest camp. La saturació dels salts dels rius als nuclis urbans obliga a obtenir concessions allunyades dels pobles i, per

centració empresarial propi de l'època. Vegeu Eduard ESCARRÀ, *Le développement industriel de la Catalogne*, Paris, 1908, cit. a Jaume VICENS I VIVES, *Industrials i polítics*, Barcelona: Vicens Vives SA, 1991, p. 67-69. En paraules d'aquest, «des de 1830 a 1850 [...] trobem en aquest període una facilitat de relacions, un desig de concentració capitalista i una empena cap a les societats anònimes, que contradiuen les afirmacions que, essent veres, sols ho són si es refereixen a temps molt posteriors. Alguna cosa s'esdevingué en el mecanisme psicològic de l'industrial [...]».

136. Carles SUDRIÀ I TRIAY, «Capitalistes i fabricants. El finançament de la industrialització catalana (1815-1866)», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* (Barcelona: IEC), V (1994), p. 37.

tant, a aixecar colònies. Alhora intervenen d'una manera més directa en la inversió en actiu fix i provoquen una concentració dels seus dispersos establiments. Això comporta un important increment de la inversió, que financen en part amb els beneficis de l'afortunada especulació immobiliària amb terrenys de l'Eixample.¹³⁷

Un altre aspecte important a destacar és la inversió simultània en altres sectors i projectes, seguint les modes del moment, com ara els ferrocarrils o el Canal d'Urgell o les societats de crèdit de la mà del grup de coneguts que hi participen, en els quals s'han creat unes excel·lents expectatives de beneficis que no s'acompliran totalment. I alhora intervenen en activitats netament especulatives, com la ja citada compravenda de solars procedents de subhastes de l'Estat a l'Eixample barceloní, o purament rendistes, com les compres de terrenys a Sant Feliu de Llobregat o a Sant Just Desvern. Com a conclusió, igual que ja havia detectat Àngels Solà en el cas del familiar Bartomeu Vidal i Nadal,¹³⁸ no es compleix en aquests casos la distinció d'alguns autors entre burgesia industrial i productiva *versus* burgesia especulativa.

I, encara, una darrera observació. Un dels casos que ha estat adoptat com a exemple per explicar el fenomen de les colònies fabrils és precisament el de la colònia de l'Ametlla de Merola. Ha estat presentat com el trasllat aïllat d'un vapor del litoral (Vilassar de Dalt) a la conca del Llobregat,¹³⁹ quan realment hem pogut comprovar que es tracta d'un procés de concentració d'una part de les fases de filatura i tissatge dintre del *holding* dels Nadal y Ribó en un sol establiment de nova planta on es fusionen tres fàbriques: la filatura i els 49 telers mecànics de Balsareny, el vapor de Vilanova i el de Vilassar de Dalt (bé que aquest continuarà funcionant uns anys). L'objectiu és ben explícit: «introducir mayor economía y aumentar el producto».¹⁴⁰ A l'ensem, provoquen un procés semblant amb la fàbrica de

137. Per exemple, l'any 1862 compraren per subhasta a l'Estat tres solars irregulars d'un total de 84.128 pams, generat en enderrocar-se les muralles, entre els carrers Ronda, Balmes i Pelai, per 684.144 rals a pagar en quinze anys... i els vengueren l'any 1872, quan encara els quedaven 205.542 rals per pagar, per 1.514.310 rals! AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1872, v. I, f. 271r.-282v., núm. 70, venda a Josep Carbó i Martinell.

138. Àngels SOLÀ I PARERA, «Producció, inversió i especulació en la gran burgesia barcelonina del segle XIX. El cas dels germans Vidal i Nadal», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (Barcelona), XIV (1996), p. 305-338.

139. Ignasi TERRADAS, *Les colònies industrials...*

Banyoles, on concentren la maquinària procedent de Vilassar de Mar i noves compres a Anglaterra. I, al front de cada respectiu establiment, dos vilasarencs: Mateu Serra i Tauran i Josep Mir i Sust. I ambdós accepten el mateix plantejament estratègic: *Nadal y Ribó* els finançaven la seva part i, amb la seva porció dels beneficis, Serra i Mir podien anar fent-se amb la total propietat de l'establiment que dirigien.

Aquest canvi d'estratègia vers la concentració i una major implicació del capital comercial en el finançament del capital fix, que també hem detectat en el cas dels Tous (1863-1873) i de *Coma, Ciuró y Clavell*, és general en aquesta època, un cop superada la crisi dels seixanta. En síntesi, aquesta primera implantació de colònies industrials correspon a un salt qualitatiu i quantitatiu en el procés d'industrialització rural, en què els nous objectius són la concentració dels establiments –s'ha acabat l'època d'anar amb les màquines i els capitals amunt i avall buscant les millors condicions possibles amb els socis locals, entre elles unes condicions laborals més controlables–, una major implicació dels socis capitalistes en el capital fix i amb els fabricants locals, la recerca de bones fonts d'energia hidràulica per rebaixar els costos energètics del vapor –això comporta sortir dels saturats trams urbans dels rius– i un allunyament de la conflictivitat social generada en les concentracions dels centres urbans creant un clima paternalista i aïllat. En una paraula, noves estratègies empresarials encaminades a aconseguir unes condicions de producció més competitives. S'havia tancat una època i un cop més s'evidencia la vella afirmació de Jaume Vicens: «s'erren greument els qui sostenen la incapacitat de l'industrial català per a adaptar-se a les exigències de l'esperit capitalista del Vuitcents».¹⁴¹

140. AHPB, Joaquim ÒDENA, *Man.*, 1872, v. I, f. 871r.-882v.

141. Jaume VICENS, *Industrials...*, p. 41.

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

AURELL, Jaume, PUIGARNAU, Alfons, *La cultura del mercader en la Barcelona del segle XV*, Barcelona: Ediciones Omega, 1998, 363 p.

El professor Jaume Aurell, autor ja d'una extensa i més que notable bibliografia sobre l'estament dels mercaders barcelonins del segle XV, ens ofereix ara, conjuntament amb el professor Alfons Puigarnau, especialitzat en el vessant de la història de les idees estètiques, una nova aportació sobre el complex món històric i estètic del comerciant baixmedieval, en el marc dels estudis d'història cultural, entesa la cultura com un concepte integrador i interdisciplinari. L'obra, articulada en quatre capítols, subdividits tots ells en tres epígrafs de manera clarament intencionada, presenta dues parts perfectament diferenciades i signades per cadascun dels dos autors, entre les quals s'estableix una relació de successió més que no pas de convergència. Després d'un pròleg del professor José Enrique Ruiz-Domènec, en què fa un esbós sobre les aportacions historiogràfiques més significatives durant la darrera centúria i unes pinzellades retrat de la Barcelona del segle XV, i d'un preceptiu capítol introductori, en la primera part Jaume Aurell analitza, basant-se preferentment en documentació notarial, d'una banda, l'espai urbà i el context històric de la ciutat i, de l'altra, l'estament social i la dimensió familiar i professional del grup. En la segona, a partir també dels registres notarians i sobretot dels testaments, Alfons Puigarnau estudia l'esperit, és a dir, les creences religioses dels mercaders, i la imatge, les representacions artístiques que els foren familiars. Com diuen els autors, el procés lineal de l'obra transcorre de la dimensió horitzontal –espacial i contextual– a la vertical –estètica i temporal– i aboca en una concepció determinada de la cultura que se sintetitza a les conclusions. Recollint les millors aportacions de la historiografia tradicional i donant-li un nou enfocament metodològic, basat en el diàleg entre diferents disciplines, aporta noves visions sobre fenòmens diversos, com ara el desplaçament del centre geogràfic de la ciutat des del litoral i la Ribera vers l'oest i el centre, l'aristocratització de part d'aquest grup social i l'aliança amb el patriciat urbà o la fragmentació cultural que viu la ciutat del segle. En sín-

tesi, l'obra ofereix un excel·lent retrat d'un sector de la societat barcelonina del final de l'edat mitjana, concretament dels valors culturals dels estrats urbans més acomodats.

CODINA, Jaume, *A Sant Boi de Llobregat (segles XIV-XVII)*, Barcelona: Columna Edicions, 1999, 568 p. (Columna Assaig; 22).

Nova aportació del doctor Jaume Codina, en una etapa especialment fructífera de la seva ja llarga trajectòria com a historiador, iniciada ara fa més d'una quarantena d'anys. Emmarcada dins els paràmetres geogràfics habituals dels quals ha fet de manera intencionada i reeixida el seu objectiu central d'anàlisi, les localitats del delta del Llobregat, aquesta obra esdevé una panoràmica històrica de la vila de Sant Boi narrada en clau interna. Com afirma el doctor Josep Fernández al pròleg, en què vincula la producció de Jaume Codina amb els darrers corrents historiogràfics, aquesta s'insereix de ple en l'anomenada microhistòria, la investigació a escala reduïda, la microobservació, la història localitzada (que no pas localista), que té en ell un dels seus promotors i defensors. Confegir i desentrellar (exposar i interpretar) la història és una de les màximes de Jaume Codina, fer que torni a ésser allò que un dia fou. Per això, basant-se en uns fons documentals extraordinaris, especialment de l'Arxiu Parroquial de Sant Boi, de l'Arxiu Històric de Protocols i de l'Arxiu del Veguer de Barcelona, l'objecte d'interès és la societat santboiana en conjunt, en totes les seves dimensions, tant econòmica, social i política com cultural i mental, amb una dinàmica evolutiva pròpia i no uniforme en el decurs dels segles, estudiada en un període que abraça des del començament del segle XIV fins a l'inici del segle XVIII. Període aquest certament ampli, que es pot dividir en dos: una llarga primera etapa fins a mitjan segle XVII, de lluita contra el poder senyorial, però encara amb forts components feudals, i una segona, amb el germe del verí revolucionari dels pobles. Hom contempla el lent afebliment del paper dels senyors i de l'Església en el decurs dels segles, a canvi d'un empobriment general i de la pèrdua progressiva de la propietat de la terra de la pagesia santboiana a mans de la burgesia i la noblesa barcelonina. L'autor opta, en aquest cas, per divisions periòdiques de vint-i-cinc anys, un espai de temps suficient per copsar les grans transformacions i, alhora, les petites pulsacions del cos social. El contingut de cada capítol és variable d'acord amb la documentació disponible i els fets més remarcables de cada moment, amb unes constants de demografia,

empreses col·lectives, vida privada, sociologia, economia i política local. L'obra, escrita en forma de relat i sense comptar amb posicions apriorístiques, fa parlar tot sovint els protagonistes i s'enriqueix amb textos documentals, nombroses relacions i llistats, especialment de preus i salaris, i uns apèndixs amb quadres dels càrrecs de la universitat.

COLL I FONT, M. Carme, CAZENEUVE I DESCARREGA, Xavier, HERNANDO I DELGADO, Josep, *El manual de Joan de Cabreny (1385-1386)*, Barcelona: Fundació Noguera, 1999, 551 p. (Acta Notariorum Cataloniae; 9).

Edició d'un dels registres notariais més antics conservats a l'Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès i corresponent als anys 1385-1386, dins la ja coneguda col·lecció de la Fundació Noguera adreçada a la publicació sistemàtica de llibres notariais catalans, que destaquin tant per la seva antiguitat com per l'interès del seu contingut i el mateix estat material de conservació. Com és preceptiu, el volum s'enceta amb una breu introducció, en la qual es presenta el fons documental, es fa un petit repàs a la història de la institució notarial a Vilafranca, es donen unes notícies sobre el notari autoritzant i, finalment, es descriuen les característiques internes i externes del registre, bo i afegint els criteris de transcripció i edició. Com indiquen els autors, segurament Joan de Cabreny no era el notari titular de l'escrivania, sinó senzillament era un escriptor jurat amb una funció notarial delegada; per tant, no se'l pot considerar amb propietat l'autoritzant dels instruments que conté el manuscrit. Després de la introducció, el cos central de l'obra esdevé, evidentment, la transcripció dels instruments, amb indicació del número d'ordre, data completa, regist nominal i la situació topogràfica dins el volum. Es tracta de 256 escriptures que abracen el període comprès entre el 27 de desembre de 1385 i el 18 de desembre de 1386, d'acord amb el sistema de datació seguint l'estil de la Nativitat. La tipologia documental d'aquest registre és força diversa: establiments emfitèutics, debitoris, comandes, compravendes, reconeixements, contractes de servei i d'aprenentatge o procures. I el seu contingut dóna clarícies sobre molts aspectes interessants, com ara: la comunitat jueva de Vilafranca i les seves activitats, l'economia dels vilatans, els sistemes de crèdit, els fenòmens relacionats amb l'endeutament, els funcionaris reials, els càrrecs de la universitat, els llinatges de la petita noblesa local, les connexions entre la monarquia i les viles reials de la contrada, les institucions vilafranquines, el radi geogràfic d'influència de

la notaria vilafranquina i un llarg etcètera. Clou el llibre un complet índex de noms, tant toponímic com antroponímic.

COMPANYS I FARRERONS, Isabel, *Torredembarra i Clarà medievals (segles XIII i XIV)*, Torredembarra: Ajuntament, 1999, 297 p.

Notable aportació al coneixement dels orígens del lloc costaner de Torredembarra i del terme contigu de Clarà, en una obra que s'inscriu en el marc de la microhistòria, ja que l'interès de l'autora supera l'àmbit purament de les estructures de poder i s'endinsa, a més, en la vida quotidiana de la globalitat dels habitants del lloc, l'estudi de les famílies més dinàmiques, les activitats econòmiques de la població, el traçat urbà, els edificis singulars o els mateixos habitatges dels moradors a través dels inventaris. L'obra compta amb una bona base documental, tant dels pergamins i documents en paper del fons dels comtes de Santa Coloma de Queralt, dipositats a l'Arxiu Històric de Tarragona, com dels llibres de nòtules de l'arxiu parroquial de Sant Pere de Torredembarra, actualment conservats a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, a més d'altres fons, entre els quals cal remarcar el mateix Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Ultra la introducció, l'obra s'estructura en sis capítols. El primer el dedica l'autora al territori, amb l'estudi dels castells originaris de Torredembarra i la seva evolució, els portals, el traçat urbà, les partides del terme i els privilegis, els drets i els monopolis senyorials. El segon, al règim senyorial, amb la nòmina precisa dels senyors del lloc –des dels Tamarit fins als Icard–, els agents senyorials i els conflictes jurisdiccionals. El tercer, a l'església, el cementiri, l'hospital de pobres, els rectors i escolars. El quart, a la universitat, amb els càrrecs i les activitats dels pobladors, pagesos, menestrals i mercaders, amb esment als jueus, esclaus i captius. I els dos darrers, a la família i la casa, amb profusió de dades i notícies puntuals sobre els objectes, els aliments, la comercialització dels productes o els animals, informació fornida bàsicament per la documentació notarial i especialment pels inventaris. El text, descriptiu i amb llenguatge planer, però escrit amb mètode, erudició i rigor, és enriquit amb nombroses il·lustracions fotogràfiques tant del patrimoni monumental com documental, i s'acompanya d'un apèndix de 49 textos del fons abans esmentat dels comtes de Santa Coloma de Queralt i també de l'Arxiu Municipal de Torredembarra, amb els registres i en molts casos també la transcripció i amb els corresponents índexs de persones i de llocs.

CRUSELLES GÓMEZ, José M.^a, *Els notaris de la ciutat de València. Activitat professional i comportament social a la primera meitat del segle XV*, Barcelona: Fundació Noguera, 1998, 450 p. (Estudis; 17).

Versió revisada de la part essencial de la tesi doctoral de l'autor, presentada el 1991 a la Universitat de València, de la qual és ara professor, aquesta obra representa una aportació fonamental i necessària per al coneixement de la institució notarial dins l'àmbit dels antics regnes de la Corona d'Aragó. Josep M. Cruselles ja havia estudiat en la seva memòria de llicenciatura la promoció social de la família d'Antoni Llopis, un notari valencià del segle XV, i ha publicat diversos treballs sobre la institució notarial i aspectes socioculturals de la València baixmedieval. Ara aprofundeix en un punt certament poc tractat, la relació existent entre notariat i història social i urbana, és a dir i seguint les seves pròpies paraules, entre la necessitat que la societat urbana sentia del notari i els beneficis econòmics i de prestigi que aquesta institució en podia obtenir des de la seva posició privilegiada. A través de la mateixa documentació notarial i de la reconstrucció àmplia dels llinatges, es proposa determinar el comportament del conjunt del grup, i això mitjançant un seguiment detallat dels seus orígens familiars, de les aliances matrimonials, de les pràctiques educatives i professionals o de la gestió evolutiva del patrimoni. Després de la introducció, l'obra s'articula en set capítols: el primer és dedicat a l'aprenentatge de l'ofici, amb especial atenció al sistema d'ensenyament i la figura dels escriptors (terme més propi que el d'escrivans); el segon, als mecanismes institucionals i les formes d'accés, l'ofici notarial i els poders públics; el tercer, a l'escripció i les seves ubicació, composició i activitat; el quart, als tipus de clientela i la suposada complicitat amb els poderosos; el cinquè, a les escripcions administratives de la ciutat, els mecanismes d'ingrés i el seu règim d'explotació; el sisè, als llinatges notariaus, la seva formació, la importància de l'element socioprofessional i els models familiars, i el darrer, a la gestió del patrimoni, la transmissió dels registres, l'estructura del patrimoni familiar i les incursions en el món de la producció i la distribució. L'estudi, extens, complet, detallat i minuciós, amb coherència i linealitat de discurs, domini de la bibliografia i exhaustiu buidatge de les fonts, i que s'acompanya d'una gran quantitat de quadres, especialment d'arbres genealògics dels llinatges, ens ofereix un panorama quotidià i novedós sobre la institució i esdevé una referència ineludible per als estudiosos del notariat. Després de les conclusions, clouen l'obra un apèndix de documentació prosopogràfica dels notaris i uns índexs de persones i llocs.

HERNANDO, Josep, «El libro, instrumento de cultura y objeto económico. Pere sa Sala, escribano real (siglo XV)», *Anuario de Estudios Medievales* (Barcelona), 29 (1999), p. 409-427.

Nova aportació del professor Josep Hernando respecte d'un dels seus temes centrals d'investigació dels darrers anys, sobre la cultura escrita i el llibre imprès, per al qual pren com a font d'informació la globalitat de la tipologia notarial, més enllà dels simples llibres d'inventaris *post mortem*. En aquesta ocasió, se centra en un testament de 1480 del ciutadà barceloní Pere sa Sala i estudia, a través dels memorials que s'hi troben inserits, l'excel·lent biblioteca d'aquest escrivà reial. Així, analitza tot un ventall ampli de possibilitats que ofereix aquesta font i que, malauradament, no són considerades per la majoria d'historiadors: les obres que ell havia presat mitjançant el contracte corresponent, els llibres que tenia en préstec d'altres, els préstecs en numerari que el testador havia realitzat garantits mitjançant béns mobles (i, entre ells, també llibres), les obres que ell havia lliurat com a garantia dels seus propis préstecs, els llibres donats com a garantia dels contractes de rendes perpètuas (censals morts) o vitalícies (violaris) tan usuals al segle, la pràctica de l'intercanvi de llibres amb altres lectors o la mateixa còpia de manuscrits. Després del text, dens i anotat com a petita però eloqüent mostra dels molts anys de recerca de l'autor sobre aquest camp temàtic, ofereix en apèndix la transcripció completa del testament i dels memorials de Pere sa Sala, per al qual el llibre fou sens dubte quelcom més que un pur objecte econòmic.

OLIVA I RICÓS, Benet, *Els orígens de la primera industrialització del rerepaís. Un cas emblemàtic: Vilassar i el capital comercial barceloní (1828-1875)*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1999, 509 p.

Emmarcat en l'anàlisi del procés industrialitzador català, aquest treball, que guanyà el Premi Iluro 1998, es proposa reunir totes les dades disponibles a partir d'un estudi de cas concret, el de Vilassar, per tal de posar al descobert el tramet econòmic i social subjacent. És a dir, pretén esbrinar quin era el camí que feia arribar les matèries primeres, com i on es filaven, com es teixien, qui dirigia i finançava el procés, on es tenyien les peces, com es distribuïen i a quins mercats abans d'arribar al consumidor final. D'aquí sorgeix un model alternatiu i, alhora, complementari de com es bastí la primera industrialització del rerepaís. Enfront del model Vilar-Nadal,

que parteix de la indianeria barcelonina, es confirma la tesi de Thomson sobre els orígens a partir de la indústria rural lliure. I, com a centre organitzador del procés d'integració vertical, el capital comercial barceloní, que controla, finança i dirigeix el procés productiu a través de *holdings* de societats comanditàries amb petites fàbriques i colònies escampades arreu del país. Després de la presentació de la professora Àngels Solà i Parera, especialitzada en burgesia i industrialització del segle XIX a Catalunya, en què situa el cas de Vilassar en el marc català i el compara amb la industrialització d'altres indrets, el treball comença amb una perspectiva històrica del lloc. Aquí, l'autor ens permet veure els orígens pioners de la diferenciació social pagesa, la tradició mercantil i l'ascensió i integració en la xarxa productiva i comercial de la Barcelona moderna. Entrant ja en el procés d'industrialització, es fa una presentació global de les primeres etapes que es poden distingir en el decurs del tèxtil local. Tot seguit, s'estudia l'evolució demogràfica i s'analitza l'estructura social del poble, per tal de comprendre el sentit de la seva influència real en les estratègies seguides pels fabricants davant les successives crisis dels anys seixanta i setanta. D'altra banda, el capítol següent és un conjunt d'estudis detallats de cadascuna de les nissagues de fabricants sorgides de Vilassar. L'autor centra el seu interès especialment en els casos dels Serra o els Feliu de la Penya Isern, perquè esdevenen el nucli clau del període. I, com a darrera aportació, cal remarcar l'estudi en profunditat del paper del capital comercial barceloní centrat en dos *holdings* relacionats amb Vilassar, Nadal i Ribó, i Coma, Ciuró i Clavell, una mostra clara de la burgesia «total», que intervé en tots els camps d'inversió propis de l'època, tot i centrar-se en el seu natural i d'origen, el cotoner. El text d'aquesta obra s'enriqueix amb nombroses fotografies, arbres genealògics, quadres, gràfics i plànols.

OSTOS SALCEDO, Pilar, «Aranceles notariales de Córdoba (1482 y 1495)», *Historia. Instituciones. Documentos* (Sevilla), 25 (1998), p. 503-523.

Edició i estudi de dos importants documents d'aranzels notariais, aprovats pel consell municipal de Còrdova al final del segle XV. La professora de la Univeristat de Sevilla Pilar Ostos, autora de nombrosos i notables treballs sobre la institució notarial a Castella, emmarca aquestes disposicions en l'esforç dels Reis Catòlics de reorganització de l'administració i dels oficis públics. Certament, després de la normativa alfonsina, les nombroses pragmàtiques, ordenances i reglamentacions dels monarques anomenats

els Catòlics foren les que revestiren una major transcendència tant per a la funció com per a la pràctica notarial i la confecció dels protocols. La capital cordovesa no constituí cap excepció a la norma i, així, pocs anys després de les Corts de Toledo de 1480, de les quals emanaren prescripcions de tipus més general, dictà les seves taxes locals: unes el 1482, amb els salaris i drets per les actuacions extrajudicials dels notaris, i unes altres el 1495, per regular els honoraris dels oficials relacionats amb l'administració de la justícia local, que incloïa igualment els escrivans dels alcaldes. Inscrits en un volum d'ordenances conservat a l'arxiu municipal, aquests complets aranzels ofereixen dades de gran interès per a l'estudi de la institució, com ara el nombre d'escrivanies i de notaris, el procediment en l'escripturació, els criteris determinants de la taxació dels instruments o la mateixa riquesa i especificitat de la tipologia documental notarial.

PARDO RODRÍGUEZ, M.ª Luisa, «Aranceles de escribanos públicos de Sevilla», *Historia. Instituciones. Documentos* (Sevilla), 25 (1998), p. 525-536.

Talment com en el cas de l'article que acabem de comentar, aquest treball de la professora María Luisa Pardo, companya de Pilar Ostos tant en les tasques docents com en les d'investigació sobre el tema de la institució notarial, amb rigorosos resultats fruit ben sovint d'una acció conjunta, es dedica igualment a la qüestió dels aranzels dels notaris públics, en aquest cas de la ciutat de Sevilla. Després de fer un recorregut respecte de les disposicions relatives a aquest aspecte en èpoques anteriors i de remarcar també el paper dels Reis Catòlics en la reorganització i reglamentació dels oficis públics en general i del notariat de manera específica, analitza els aranzels promulgats pel consell municipal sevillà el 1481, en compliment directe de l'ordre donada l'any anterior des de Toledo i tal com ho feren altres ciutats durant aquells anys, abans dels promulgats amb un caire general el 1503. Bo i fent-ne un estudi comparatiu amb els d'èpoques precedents, l'autora n'exposa bàsicament: els motius, com ara els cobraments abusius i les queixes dels ciutadans; l'abast de la seva aplicació, que abraçava tot el procés de redacció de l'instrument; la diversitat de criteris en la seva fixació, explicitada en l'extensió física del document, la quantia del bé objecte d'escripturació o l'assignació d'un preu fix, i la seva determinació d'acord amb els diferents tipus documentals, i això ultra els cobraments pels desplaçaments i per la recerca de les notes als llibres registres.

PUIG I TÀRRECH, Roser, *Catàleg dels protocols notarials dels antics districtes de Falset i Gandesa*, Barcelona: Fundació Noguera, 2000, 202 p. (Inventaris; 22).

En la important línia iniciada l'any 1981 per la Fundació Noguera d'inventari dels protocols catalans, apareix ara aquest darrer volum de la col·lecció, dedicat als antics districtes de Falset i Gandesa, incorporats en l'actualitat als partits judicials i, per tant, als districtes notarials de Reus i Tortosa, respectivament. Els fons notarials d'aquests llocs, les sèries dels quals comencen no abans del segle XVI, presenten unes característiques similars de migradesa, per raó de les destruccions en diferents èpoques històriques, i especialment durant la darrera guerra civil de 1936, talment com succeí amb els protocols d'altres districtes, com ara Granollers, Puigcerdà, Lleida o la Seu d'Urgell. Per això, aquest inventari revesteix un interès especial, perquè l'autora ha hagut de fer un esforç afegit per localitzar els volums en diversos indrets. Així, ultra l'Arxiu Històric de Tarragona i els dels mateixos caps de partit, els protocols d'aquests districtes es poden trobar als Arxius Històrics Comarcals de Valls i Montblanc, als Arxius Capitular i Diocesà de Tortosa o, fins i tot, en algun fons privat de Falset d'una família descendent de notaris. Però, encara, cal remarcar l'encert de l'autora a recuperar la història de les notaries i oferir-nos la relació dels notaris i dels llibres avui malauradament desapareguts. I això ho fa mitjançant els inventaris preceptius del 1902, que pel seu interès són copiats al final de cada introducció, l'inventari de l'arxiu dels ducs de Cardona al castell de Falset del 1582 i, finalment, l'índex de l'arxiu de la batllia de Miravet conservat a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid. El creuament d'aquestes tres fonts d'informació permet reconstruir un índex cronològic per notaries dels diferents notaris, tant dels conservats com dels desapareguts. L'obra, que esdevindrà de gran ajut per als investigadors de les comarques meridionals catalanes, es presenta en dues parts diferenciades, una per cada districte, amb una introducció pròpia amb la història de les notaries, la reconstrucció de l'índex dels notaris suara esmentat, el mateix inventari certament molt anotat i, finalment, els corresponents índexs cronològic per notaries i alfabètic de notaris.

RICH ABAD, Anna, *La comunitat jueva de Barcelona entre 1348 i 1391 a través de la documentació notarial*, Barcelona: Fundació Noguera, 1999, 452 p. (Estudis; 21).

Estudi sobre el funcionament de la comunitat jueva de Barcelona i la seva relació amb l'entorn cristià a través sobretot dels afers econòmics de caire privat reflectits als protocols noterials de la ciutat entre dues fites clau, el 1349 i el 1391. Cal recordar que l'obra constitueix el cos central de la tesi de l'autora, dirigida pel professor Antoni Riera i Melis. En aquesta mateixa línia d'investigació, ultra la publicació de diversos articles, Anna Rich presentà el 1992 la seva memòria de llicenciatura sota el títol *L'aljama jueva de Barcelona, 1369-1387. Aproximació socio-econòmica a un col·lectiu segregat*, i sobretot el 1994 gaudí de la Beca Raimon Noguera, mercès a la qual elaborà el treball *Els jueus de Barcelona i el crèdit. Estudi a través dels protocols dels notaris Bonanat Rimentol i Pere de Pujol (1348-1391)*, base fornidora d'aquest treball. Tal com diu a la introducció, l'objectiu que es proposa és conjugar tres elements concrets, com són l'estudi d'un grup marginat amb trets molt específics, l'emmarcament dins una cronologia en què es produeix una conjuntura històrica determinant i, finalment, l'ús d'un tipus documental fins ara usat només per tractar aspectes puntuals en referència als jueus barcelonins. Amb la conjugació d'aquestes premisses, es pretén esbrinar quin era el funcionament econòmic i social del col·lectiu jueu a nivell intern, a través de les seves actuacions, i determinar quina fou la veritable incidència econòmica i social dels jueus a la Barcelona baixmedieval, alhora que detallar els mecanismes de relació amb la societat hegemònica a través dels contactes personals. Després dels preceptius capítols d'introducció i de fonts i bibliografia, l'estudi s'estructura en quatre grans apartats. En el primer s'analitza l'estructura física dels calls, és a dir, la seva delimitació, els accessos i carrers o els edificis de la jueria barcelonina. En el segon, l'autora ens apropa a l'estructura familiar al si del call, amb un estudi del procés matrimonial, la família nuclear i els grups de parentiu, els llinatges i l'exercici del poder. En el tercer, s'endinsa en l'estructura socioprofessional del col·lectiu jueu, l'artesanat, els oficis en el sector serveis, els mercaders i el desenvolupament del comerç. En el darrer, el més extens, s'aprofundeix en el tema que esdevé la clau de volta del treball, és a dir, el recurs al crèdit en el triple vessant: els préstecs de jueus a cristians, els de cristians a jueus i entre jueus. Després de les conclusions, el text, il·lustrat amb una quarantena llarga de quadres, mapes, plànols i arbres genealògics, s'acompanya d'un apèndix amb el regest i ben sovint transcripció de 75 documents il·lustratius i un índex de noms de persona.

TERÉS I TOMÀS, M. Rosa, «Art profà i vida quotidiana entorn a 1400: els inventaris barcelonins», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 19 (1998), p. 295-317.

Article encaminat a determinar les preferències artístiques de la societat barcelonina del segle XV en el vessant menys conegut, el de l'art profà, del qual ha desaparegut la materialitat en la majoria dels casos. Per fer-ho, l'autora, professora d'història de l'art a la Universitat de Barcelona, es basa en les riques sèries dels protocols notarials de la capital catalana i, més concretament, en els inventaris, que ens apropen als objectes que hi havia a l'interior de les cases benestants, tant els que tenien una funció ornamental prioritària com els d'ús que portaven afegit algun complement decoratiu. En primer terme, descriu aquests objectes, entre els quals remarca els draps o teles que es penjaven, que podien ésser teixits (tapissos) o pintats (draps de pinzell), i n'analitza l'origen, la difusió, la confecció i l'ús; i també destaca les caixes, els cofres, els cofrets o els arquibancs, amb una gran diversitat de grandàries, formes, materials i usos, molts d'ells decorats o policromats. Després, bo i havent palesat de bell antuvi la unitat de gustos durant aquest període en els països de l'Europa occidental, estudia les diferents temàtiques profanes de decoració dels objectes descrits als inventaris: les literàries, com ara l'anomenada matèria de Bretanya, la llegenda troiana, la història d'Alexandre el Gran o la de Carlemany; les de la història aleshores més recent, amb personatges coetanis i de gran renom o bé llegendes; les quotidianes, com ara l'amor cortès, la dansa, la música, el joc o la caça, i, finalment, les basades en la natura, amb vegetals i animals reals o fantàstics, tot d'acord amb unes modes i uns centres de producció predominants.

TORRAS, J., YUN, B. (dirs.), *Consumo, condiciones de vida y comercialización. Cataluña y Castilla, siglos XVII-XIX*, Ávila: Junta de Castilla y León, 1999, 436 p.

Publicació resultat del treball de sengles equips d'investigació de les universitats de Valladolid i Cantàbria (amb extensió a la Universitat Autònoma de Barcelona) i de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona, realitzat en els darrers anys sobre la història del consum, juntament amb altres estudis afegits d'especialistes procedents de diverses universitats. El volum, dividit en tres parts, no presenta un caire del tot homogeni, però tanmateix

cal remarcar que la majoria dels treballs s'orienten, d'una banda, vers la comercialització de béns d'ús domèstic entre els segles XVII i XVIII a Castella la Vella, Santander i Catalunya i, de l'altra, tenen relació amb aspectes referits amb la medició i comparació interregional dels nivells i qualitat de vida i el poder adquisitiu. Al cap i a la fi, tots ells pretenen contribuir a donar-nos una visió més rica del creixement econòmic modern, dels mecanismes que l'han fet possible i dels desfasaments interregionals que l'han presidit. Remarquem, en tot cas, els de la primera part, que, sota el títol genèric de *Consum*, abraça un total de vuit articles que prenen com a font documental els inventaris *post mortem*, els capítols matrimonials i altra documentació notarial. Així, destaquem en primer lloc el treball d'un dels directors de l'obra, el professor de la Universidad de Valladolid Bartolomé Yun Casalilla, «Inventarios *post-mortem*, consumo y niveles de vida del campesinado del Antiguo Régimen. Problemas metodológicos a la luz de la investigación internacional» (p. 27-40). Després, l'article de Xavier Lencina Pérez, «Los inventarios *post-mortem* en el estudio de la cultura material y el consumo. Propuesta metodológica. Barcelona, siglo XVII» (p. 41-59). En tercer lloc, el treball conjunt dels professors de les universitats Pompeu Fabra i de Barcelona Jaume Torras, Montserrat Duran i Lúdia Torra, «El ajuar de la novia. El consumo de tejidos en los contratos matrimoniales de una localidad catalana, 1600-1800» (p. 61-69). Després, el de la professora de la Universitat Pompeu Fabra Belén Moreno Claverías, «La burguesía local de las letras y los negocios a través de los inventarios *post-mortem*. El Penedès del siglo XVIII» (p. 71-88). A continuació, el de la professora de la mateixa Universitat Lúdia Torra Fernández, «Pautas de consumo textil en la Cataluña del siglo XVIII. Una visión a partir de los inventarios *post-mortem*» (p. 89-105). Tot seguit, el del professor de la Universitat de Valladolid Fernando Carlos Ramos Palencia, «Una primera aproximación al consumo en el mundo rural castellano a través de los inventarios *post-mortem*: Palencia, 1750-1840» (p. 107-131). El del professor de la mateixa universitat Mximo García Fernandez, «Los bienes dotales en la ciudad de Valladolid, 1700-1850. El ajuar doméstico y la evolución del consumo y la demanda» (p. 133-158). Finalment, el del professor de la Universitat de Cantàbria Ramón Maruri Villanueva, «Vestir el cuerpo, vestir la casa. El consumo de textiles en la burguesía mercantil de Santander, 1750-1850» (p. 159-180).

TOSCAS I SANTAMANS, Eliseu, *Família i context. La Casa Papiol i la Vilanova de la primera meitat del segle XIX*, Vilanova i la Geltrú: Diputació de Barcelona; El Cep i la Nansa edicions, 1999, 96 p.

Aquest petit llibre tracta de donar una primera resposta a l'interrogant de com inserir una família benestant, concretament d'advocats-hisendats de la petita noblesa, en el seu context. D'una banda, l'autor defensa que els contextos històric i historiogràfic són els que atorguen significat als estudis locals o localitzats. De l'altra, som davant d'una mena d'assaig de didàctica de la recerca microhistòrica. Atès que hom veu l'organització familiar com un món polièdric, es considera que cal efectuar una reconstrucció contextualitzada de tot allò directament relacionat amb la família i de tot el que permeti copsar-ne l'especificitat; i això bo i tractant de conciliar l'exigència de la investigació especialitzada amb l'afany de divulgació. De fet, no estem en presència d'un estudi molt elaborat o exhaustiu, sinó que, mentre va teixint una reconstrucció dels Papiol de Vilanova i la Geltrú, l'autor explicita els materials de què se serveix (bibliografia local i general, escriptures notariales de diversos fons, actes municipals) i va avançant interpretacions i suggeriments metodològics. El llibre emfasitza un aspecte poc analitzat en els estudis sobre la família a casa nostra a l'època contemporània: els lligams entre família i esfera pública, que és una manera d'esbrinar les relacions entre societat i Estat. I, en explorar aquests lligams en una època de fortes tensions socials i polítiques, detecta en el cas estudiat fenòmens d'abast general, com ara que la visió que tenien els grups dominants del territori català no era immutable, sinó que variava històricament; que entre allò nou i allò vell hi havia una complexa barreja, més que no pas una simple oposició dicotòmica; que les solidaritats familiars i locals prevalien sobre les solidaritats polítiques i nacionals. Completen en apèndixs aquesta obra unes notes al peu de fotografies d'escriptures relatives a la casa de Papiol; un acurat glossari de termes utilitzats en la documentació notarial sobre la família; un comentari sobre les dificultats amb què es poden trobar els neòfits a l'hora d'enfrontar-se amb documentació d'aquest tipus, i, finalment, una taula d'equivalències sobre monedes i mesures utilitzades a l'època. Tot plegat confegeix un llibre petit, però sòlid i suggeridor, amb una exposició que destaca per la seva precisió, concisió, claredat i rigor.

(Aquestes **Notes bibliogràfiques** han estat redactades
per *Laureà Pagarolas i Sabaté*)

«ESTUDIS HISTÒRICS I DOCUMENTS DELS ARXIS DE PROTOCOLS». NORMES PER A LA PRESENTACIÓ D'ORIGINALS

EHDAP és una revista anual, editada pel Col·legi de Notaris de Catalunya des del 1948, amb l'especificitat bàsica d'aplegar treballs fonamentats sobre documentació de protocols i de registres notariais d'arreu i, alhora, d'aprofundir en aspectes institucionals, com ara la història del notariat, els diferents tipus documentals que aquesta genera o bé d'altres institucions de dret públic i privat que s'hi relacionen.

La redacció de l'EHDAP prega a les persones interessades a col·laborar-hi que prenguin en consideració les normes següents:

1. L'*extensió* dels articles, que han d'ésser inèdits, oscil·larà entre els 15 i els 40 fulls de 30 línies mecanografiades (és a dir, a doble espai), presentats en paper DIN A4 i escrits per una sola cara.

2. Sota el títol del treball, hom hi farà constar el *nom i cognoms* de l'autor, així com també el centre on desplega la seva activitat.

3. Ultra les còpies en paper, els originals han d'ésser facilitats en *disquet*, en un programa compatible amb l'entorn PC o Macintosh. A l'etiqueta del disquet, s'hi escriurà el nom de l'autor, el títol de l'article i el programa amb què ha estat editat.

4. Es recomana que els articles siguin escrits en català, per bé que s'accepten originals en totes les *llengües* peninsulars i en altres idiomes, com ara l'italià, el francès, l'anglès i l'alemany. Els textos en català i en castellà seran revisats per un corrector d'estil.

5. Les *notes* es presentaran sempre totes juntes al final de l'article i mai a peu de pàgina, tot i que un cop impreses sí que hi aniran. Es redactaran segons el sistema de referències que s'especifica més endavant. Les crides es faran volades sobre la caixa del text i després de la puntuació.

6. El text es podrà acompanyar, quan es consideri necessari, d'apèndixs, làmines, figures o *material gràfic*. Les fotografies, al seu torn, hauran d'ésser de qualitat i ben contrastades, i aniran seguides dels peus corresponents.

7. Els editors facilitaràn als autors *proves d'impremta*, per tal que puguin revisar els seus textos en un termini prudencial, però sense fer, tanmateix, variacions substancials ni en el text ni en les notes.

8. Un cop editat el volum, tots els autors en rebran dos exemplars, així com també un joc de *25 separates* del seu article.

9. Els articles i la *correspondència* han d'adreçar-se a:

Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols
Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
Col·legi de Notaris de Catalunya
Notariat, 4
08001 Barcelona

El remitent indicarà sempre, en full a part, el seu nom i cognoms, adreces professional i particular, i números de telèfon, per tal de facilitar la comunicació amb la Redacció.

10. Els *sistemes de referències* i de citacions a utilitzar pels col·laboradors d'EHDAP seran els següents:

Llibres:

Arcadi GARCIA I SANS, Núria COLL I JULIÀ, *Galeres mercants catalanes dels segles XIV i XV*, Barcelona: Fundació Noguera, 1994 (Estudis; 6).

Formes i institucions del govern de Catalunya, Barcelona: Edicions de la Magrana, 1983 (Curs d'història de Catalunya; 1).

Parts de llibre:

Pierre VILAR, «Le monde urbain dans la Catalogne des temps modernes», a *Primer Congrès d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona: Universitat, 1984, v. I, p. 421-434.

Articles de revista:

Josep M. SALRACH, «Formació, organització i defensa del domini de Sant Cugat en els segles X-XII», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 13 (1992), p. 127-173.

Quant a les *referències als arxius*, el primer cop es posarà el nom complet amb l'abreviatura entre parèntesi: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB). Les referències posteriors es posaran només en la forma abreujada.

Les cites dels textos documentals es faran de la manera usual, seguint l'ordre més lògic: arxiu, secció, sèrie, peça documental, data i foli. Per exemple:

AHPB, Guillem JORDÀ (major), *Septimum manuale*, 30-IX-1438/23-VI-1440, f. 34r.-36v.

